

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AŞCI İBRAHİM DEDE:
RÛHU'L-BEYÂN'DAKİ FARŞÇA TANIKLAR
VE ÇEVİRİSİ (II/705-906)**

ZEYNEP CANAN KUNT

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ CUMHUR ÜN

EDİRNE 2021

Tezin Adı: Aşçı İbrahim Dede: “Rûhu'l-Beyân”daki Tanıklar ve Çevirisi (II/705-906)

Hazırlayan: Zeynep Canan KUNT

ÖZET

Aşçı İbrahim Dede: Rûhu'l-Beyân'daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi (II/705-906)

Tez konumuz, Aşçı İbrahim Dede'nin dört ciltlik *Tercemetü'l-Fârisiyye fi Tefsîri'l-Hakkiyye* adlı eserinin ikinci cildinin 705-906 sayfa aralığının transkripsiyon sistemiyle Latin harflerine aktarılmasından ibarettir. Mezkûr eser, Osmanlı coğrafyasında yapılan tefsirler içerisinde en bilinenlerden biri olan İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân* adlı eserinde bulunan Farsça nazım ve nesir parçalarının şerhini içermektedir. Eseri Latin harflerine aktararak şerh sahasına katkıda bulunma amacı güttüğümüz çalışmamız; şerh kavramı hakkında bilgi verdiğimiz *Giriş*; Aşçı İbrahim Dede'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz *1. Bölüm*; *Tercemetü'l-Fârisiyye fi Tefsîri'l-Hakkiyye*'nin nüsha tavsifi, muhtevası, kaynakları, şerh tekniği, dil ve anlatım özellikleri, metnin teşkilinde esas kabul ettiğimiz kriterleri sıraladığımız metnin tesisi ve sonucun yer verildiği *2. Bölüm*; çalışmamıza konu olan *Metin* ve çalışmamız esnasında kullanılan kaynakları sıraladığımız *Kaynakça* ve *Ekler* bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aşçı İbrahim Dede, Rûhu'l-Beyân, Farsça, İsmail Hakkı Bursevî, Şerh.

Name of the Thesis: Aşçı İbrahim Dede: The Witnesses in “Rûhü'l-Beyân” and Translation (II/ 705-906)

Prepared by: Zeynep Canan KUNT

ABSTRACT

Aşçı İbrahim Dede: The Witnesses in “Rûhü'l-Beyân” and Translation (II/ 705-906)

Our thesis topic is the transcription of pages 705 to 906 of the second volume of Aşçı İbrahim Dede's work, *Tercemetü'l-Fârisiyye fi Tefsîri'l-Hakkiyye*, which consists of four volumes. The named work includes the commentary of Persian poetry and prose fragments in İsmail Hakkı Bursevî's *Rûhu'l-Beyân*, one of the most well-known commentaries made in the Ottoman geography. Our work, in which we aim to contribute to the field of commentary by transferring the work to Latin letters, consists of the following sections: Introduction, where we give information about the concept of annotation; Part 1, in which we give information about the life and works of Aşçı İbrahim Dede; Part 2, in which *Tercemetü'l-Fârisiyye fi Tefsîri'l-Hakkiyye*'s copy description, content, sources, annotation technique, language and expression features, the establishment of the text we list the criteria we consider as the basis for the formation of the text, and the result; the original Text that is the subject of our study and the Bibliography sections where we list the sources used during our study.

Keywords: Aşçı İbrahim Dede, Rûh el-Beyân, Persian, İsmail Hakkı Bursevî, Commentary.

ÖN SÖZ

Kendisini Nakşî-Mevlevî olarak nitelendiren Aşçı Dede, 1828/29-1906(?) yılları arasında yaşamış orta sınıf bir devlet memuru ve tasavvuf ehlidir. Kültür dünyamıza armağan ettiği *Tercüme-i Hâl ve Hatırât-ı Aşçı Dede* isimli hatıratıyla tanınmaktadır.

Çalışmamız, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsirinde geçen Farsça nazım ve nesir parçalarının şerh edildiği dört ciltlik *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye*'nin bir kısmını içermektedir (II/ 705-906). Eser, Klasik Edebiyatımızın kaynaklarından biri olan *Kur'ân-ı Kerîm*'de bulunan pek çok âyet-i kerîme ve bunun yanında çeşitli hadîs-i şerîf, tasavvufî terimler ve İran Edebiyatının önemli şair/yazarlarının eserlerinden alıntılarının şerhini ihtiva etmektedir. Ayrıca eserde Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin *Mesnevî-i Mânevî*'sinin şerhinde kaynak olarak kullanılan İsmâil Rusûhî Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi* olarak da bilinen *Mecmûatü'l-Letâif ve Ma'mûretü'l-Maârif* inde geçen pek çok hikâyeye bulunmaktadır. Yine eserde Hâfız-ı Şîrâzî'ye ait olan şiirlerin şerhinde Mehmet Vehbî Konevî'ye ait yorumlar bulunmaktadır.

Çalışmamız; şerh kavramı hakkında bilgi verdiğimiz *Giriş*, Aşçı İbrahim Dede'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz *1. Bölüm, Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye*'nin nüsha tavsifi, muhtevası, kaynakları, şerh tekniği, dil ve anlatım özellikleri, metnin teşkilinde esas kabul ettiğimiz kriterleri sıraladığımız metnin tesisi ve sonucun yer verildiği *2. Bölüm*, çalışmamıza konu olan eserin ikinci cildinin 705-906 sayfa aralığının transkripsiyon sistemiyle Latin harflerine aktarımını içeren *Metin* ve çalışmamız esnasında kullanılan kaynakları sıraladığımız *Kaynakça* ve *Ekler* bölümlerinden oluşmaktadır.

Çalışmam boyunca her daim yardımını gördüğüm kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Cumhur ÜN başta olmak üzere desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili hocalarım Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK ve Araş. Gör. Halil KARABULUT'a; aileme, dostlarıma, Almanca kaynakların çevirisinde büyük desteğini gördüğüm sevgili Sena'ya ve Nadir Eserler Kütüphanesi ile İSAM Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Renkli kişiliğini yansıttığı eserleriyle kültür hazinemize katkıda bulunan Aşçı İbrahim Dede'yi rahmetle anıyorum. Reşat Ekrem Koçu'nun da dediği gibi "Nerede olduğunu bilmediğim kabri nur ile dolsun."

Zeynep C. KUNT

Edirne, 2021

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: AŞÇI İBRAHİM DEDE’NİN HAYATI VE ESERLERİ	3
1.1. Aşçı İbrahim Dede’nin Hayatı.....	3
1.2. Eserleri.....	6
1.2.1. Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî	6
1.2.2. Risâle-i Tercümetü’l-Hakâyıkî’l-Hakîkiye.....	7
1.2.3. Tercemetü’l-Fârisiyye fî Tefsîri’l-Hakkiye	7
2. BÖLÜM: TERCEMETÜ’L-FÂRİSİYYE FÎ TEFSÎRİ’L-HAKKİYYE 8	
2.1. Tercemetü’l-Fârisiyye fî Tefsîri’l-Hakkiye	8
2.1.1. Nüsha Tavsifi.....	9
2.1.2. Eserin Muhtevası	10
2.1.3. Eserin Kaynakları.....	11
2.1.3.1. İsmail Hakkı Bursevî ve Rûhu’l-Beyân	11
2.1.3.1.1. İsmail Hakkı Bursevî.....	11
2.1.3.1.2. Rûhu’l-Beyân	13
2.1.3.2. Rusûhî Ankaravî ve Mesnevî Şerhi.....	14
2.1.3.2.1. Rusûhî Ankaravî.....	14
2.1.3.2.2. Mesnevî Şerhi	14
2.1.3.3. Mehmed Vehbî Konevî ve Hâfız Dîvân Şerhi	15
2.1.3.3.1. Mehmed Vehbî Konevî.....	15
2.1.3.3.2. Hâfız Dîvân Şerhi.....	16
2.1.4. Şerh Tekniği	17
2.1.5. Dil ve Anlatım Özellikleri	18
2.1.6. İmlâ Hataları.....	18
2.2. Metin Tesisinde İzlenen Yöntem	19
SONUÇ	21
KISALTMALAR.....	23
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	24
METİN.....	25
KAYNAKÇA.....	389
EKLER	392

GİRİŞ

İsminden de anlaşılacağı gibi *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye* bir tercüme-şerh eseridir. Eserde, *Rûhu'l-Beyân* isimli tefsirde bulunan Farsça ibarelerin tercüme ve şerhi yer almaktadır. Eserin kaynakları arasında da iki adet şerh eser bulunmaktadır: *Mesnevî Şerhi* ve *Hâfız Dîvânı Şerhi*.

“Şerh” mefhumu ve tekniği üzerine pek çok görüş ortaya atılmış, çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Şemsettin Sami *Kâmûs-ı Türkî*’sinde “şerh”i şu şekilde açıklamaktadır: “Açma, yarma; izah, tafsîl, açık anlatma; bir kitabın ibaresini yine o dilde ya da başka bir dilde ayrıntılı açıklayarak anlaşılmasını kolaylaştırma; kelime kelime izah ederek oluşturulan kitap; keşfetmek, beyan etmek.”¹ Diğer sözlüklerde ise mezkûr mefhum: Sözü açıp teşrih, tefsir, tavzih etme; te’lifin müşkülâtını hal ve tefsir etme, dilim dilim yarar gibi bir metni telvîh etmek²; açma, ayırma, açıklama (bir ibareyi veya eseri), bir kitabın ibaresini kelime kelime açıp izah ederek yazılan kitap; açık anlatma³ şeklinde açıklanmaktadır. “Şerh” Tunca Kortantamer tarafından “*Bir metnin daha iyi anlaşılсын diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması.*” şeklinde açıklanmıştır.⁴ “Teknik olarak bir metni açma ve açıklamaya, tamamlamaya, ikmal etmeye, irtibatlarını genişletip yeniden kurmaya, derinleştirmeye, tenkit etmeye, tefferruatlandırmaya... doğru seyreden çalışmalara *tefsir, şerh, haşiye, talik(at), tafsîl, tevil, izah, zeyl, temmime, beyan, tekmile, fevaid* gibi isimler”⁵ de verilmektedir.

Şerh; ilahî kitaplar başta olmak üzere tıp, astronomi, cebir ve kimya gibi pek çok ilme dair metinlerde yer almıştır. Şerhin yer aldığı alanlarla ilgili İsmail Kara şunu ifade etmektedir:

“*Şerh ve haşiye literatürünün sadece İslam ilim ve kültür havzasına ait bir hadise ve te’lif türü olmadığı malumdur. Semavî kitaplar ve kutsal metinler başta olmak üzere dinî, felsefî ve hikemî eserler, kanunlar, kurucu siyasî metinler ve hukukî mevzuat ile neşideler/şiiirler ve nutuklar hemen her ilim ve kültür muhitinde anlaşılmaq, sahiplenilmek, zamana ve zemine göre uyarlanıp sürdürülebilmek için şerh ve haşiye türünden çalışmaların konusu olmuştur. Klasik felsefenin Aristo ve Eflatun şerhleri üzerinden yürüdüğünü, felsefe yapmanın nerede ise şerh yazmak demek olduğunu, bu geleneğin bütün Ortaçağ İslam ve batı dünyasında da güçlenerek devam ettiğini hususen belirtmek gerekir...*”⁶

¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1899, s. 773.

² Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1888, s. 1191.

³ Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s. 1157.

⁴ Kortantamer, Tunca, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1994, Sayı VIII., s. 1-10.

⁵ Kara, İsmail, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz* (Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not), Dergah Yayınları, İstanbul 2018, s.21.

⁶ a.g.e., s. 15.

Osmanlı coğrafyasında *Kur'ân-ı Kerîm* başta olmak üzere *Mesnevî* gibi rağbet gören edebî eserlere pek çok şerh yazılmıştır. Nazım veya nesir türünde yazılabilen şerhin metotlarına dair günümüzde birçok eser kaleme alınmış, araştırmacılar tarafından tasnifler ortaya koyulmuştur.

Çalışmamızdaki amaç, şimdiye kadar kısmî incelemesi yapılmış *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye*'yi (II/705-906) Latin harflerine aktararak Eski Türk Edebiyatı sahasındaki metin şerhlerine bir katkıda bulunmak, bu alanda çalışacak araştırmacılara yardımcı olmaktır.

1. BÖLÜM: AŞÇI İBRAHİM DEDE’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Aşçı İbrahim Dede’nin Hayatı

Birçok tarikatla bağlantı kurmuş ve kendisini Nakşî-Mevlevî olarak tanımlamış olan Aşçı İbrahim Dede’nin hayatına dair bilgiler, bizzat kendisi tarafından kaleme alınan üç ciltlik *Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî*⁷ isimli hatıratıta mevcuttur. Hatıratından derlediğimiz hayatı şu şekildedir:

Aşçı İbrahim Dede, 1828 yılında İstanbul Kandilli’de dünyaya gelir. Hatıratında asıl isminin “İbrahim”, mahlasının ise “Halil” olduğunu ifade eder. Kastamonu kökenli bir aileye mensup olan Halil İbrahim’in annesi Bolulu Hasan Ağa’nın kızı Behiye Hanım, babası ise Uzun Halil Ağa ve Emine Molla’nın oğlu Mehmet Ali Efendi’dir. Uzun Halil Ağa’nın vefatından sonra Mehmet Ali, amcasının yanında büyür; Emine Molla ise Bolulu Hasan Ağa’yla evlenir. Mehmet Ali, üvey babası Bolulu Hasan Ağa’nın önceki eşinden olan kızı Behiye Hanım ile evlenir ve bu evlilikten Halil İbrahim dünyaya gelir. Ablası küçük yaşta vefat eden Halil İbrahim, ailenin tek çocuğudur. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması esnasında yeniçeri olan babası Mehmet Ali, Nizâm-ı Cedîd kurulduktan sonra bu yeni orduya yazılır. Daha sonra mülazım olur.

Halil İbrahim’in dedesi Hasan Ağa ve babaannesi Emine Molla’nın evliliğinden Esmâ isimli bir halası vardır. Esmâ Hanım, Salih Paşa’nın yetiştirmesi Beşir Ağa ile evlenmiş ve bir süre sonra Şehzadebaşı’nda bir konakta yaşamaya başlar. Halil İbrahim, Kandilli’de Mahalle Mektebi’ne yazılmış daha sonra eniştesi Beşir Ağa onu ve annesini yanına alınca Şehzade Camii kayyumbaşısının yaptığı taş mektepte öğrenime başlar. Daha sonra Süleymaniye Mekteb-i Rüşdiyesi’ne yazdırılır. Burada okul arkadaşlarından biri de Ziya Paşa’dır.

Eniştesi Beşir Ağa, Halil İbrahim’in Kalem’de görev almasını istemesine karşı o, askeriyyeye intikal etmek ister. Nihayetinde Bâb-ı Seraskeri’de Nazmi Efendi’nin müdürü olduğu Ordular Rûznâmçe Kalemî’nde Dersââdet Ordusu Mümeyyizi Muhtar Efendi’nin yanında göreve başlar (1847). İbrahim Efendi, işlerinin aksamasına sebep olduğu için Kandilli’den Laleli Camii karşısındaki çıkmaz sokakta bir ev kiralayarak annesiyle buraya taşınır. Kalem’de görev aldığı zaman ilk evliliğini yapan Halil İbrahim’in oğlu Hüsamettin bu devrede dünyaya gelir. Bir süre sonra mümeyyiz vekili olan Halil İbrahim’in maaşı hayli artar ve sütkardeşi mabeyinci Ahmet Bey’in Beşiktaş’taki konağında yaşamaya başlar. Konak yaşantısı bir sene sürer ve görevi sebebiyle Erzurum’a gider.

İstanbul’da bulunduğu dönemde, memuriyet hayatının yanı sıra pek çok tasavvufî muhite de giriş yapar. Nakşibendiyye, Halvetiyye, Kadiriyye ve Mevleviyye gibi birçok tarikatın şeyh ve dervişleriyle ilişki kurar; tasavvufî hayata dair bir hayli bilgi

⁷ Eserle ilgili çalışmalar için *Eserleri* başlığına bakınız.

edinir. Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde "şeyh köçeği" mertebesine kadar ilerler. Nakşibendî tarikatına dair bilgiler edindiği bu dönemde müellif için önemli zatlar ise Halvetî Şeyhi Hasan Efendi, Hakkak Kadri Dede, Kızıl Dede Efendi ve Mesnevîhân Hüsametî Efendi'dir.

Müellif, Osmanlı-Rus Savaşı'nın devam ettiği 1856 yılının baharında Erzurum'a gelir ve Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Rûznâmçeciliği görevine başlar. Aynı yılın güzünde Heyet-i Ordu-yı Hümâyûn'un Erzincan'a taşınmasıyla Halil İbrahim de Erzincan'a tayin edilir. Erzincan'a gelirken şehrin girişinde -hayatında büyük öneme sahip şeyhi Fehmi Efendi ile tanışacağını hissetmişçesine- buraya farklı bir gözle bakar, şehirde ulvilik sezer. Daha sonra Terzi Baba'nın halifeleri vasıtasıyla etkin olan Halidîlikle temasa geçer ve hayatında derin izler bırakan Fehmi Efendi ile tanışır. Şam'daki olaylar yüzünden kendilerini güvende hissetmeyen Erzurum Hıristiyanları, Dersaadet'ten ordunun gelmesini talep edince 1861 Aralık ayında müellif tekrar Erzurum'a gönderilir. Burada da Kadirîlikle yakın ilişki kurar ve çevre edinir. Ordu 1862'de tekrar Erzincan'a döner. Kısa bir süre sonra kızı Fatıma Zehra (1863) ve eşi Hamide Hanım'ı (1865) kaybeder. Akabinde Müşir Paşa'nın oğluna dadılık eden Hatice Hanım ile izdivaç eder.

1865 güzünde Terzi Baba Türbesi yakınında Şeyh Fehmi Efendi için bir dergâh inşasına niyet edilir. İnşaatın kabası aynı yıl tamamlanır. Şeyh Fehmi'nin önce İstanbul, daha sonra Hicaz'a gitmesiyle inşaatı ara verilir. Şeyh Fehmi'nin Erzincan'a dönmesiyle dergâh tamamlanır ve 14 Temmuz 1867'de bir merasimle açılır. Geniş bir çevrenin katılımıyla gerçekleşen bu açılışın tüm idaresi Halil İbrahim Efendi'ye aittir. Konukların memnuniyeti ve kırk sofranın hazırlanmasında gösterdiği aşçılık hizmetinden dolayı Şeyh Fehmi, İbrahim Halil'e "Aşçı Dede" lakabını verir. Müellifin ömrünün sonuna kadar gururla taşıdığı bu ismi, zannedildiği gibi Mevlevî şeyhi tarafından değil Terzi Baba'nın halifesi olan Şeyh Fehmi tarafından verilir.

Erzincan-Erzurum arasında devam eden memuriyet hayatından Derviş Paşa'nın ısrarları neticesinde istifa eder (1870). 1872'de Derviş Paşa'nın isteğiyle onun Şam'daki çiftliğine nezarete giden Aşçı Dede, burada yalnızca iki yıl kalabilir. Memuriyetten istifa ettiğine pişman olur, 1874 yılında Şam'da jurnal kaleminde sınıf-ı evvel olur. 1880 yılında rütbesi yükselen Aşçı Dede, Levâzım İkinci Şubesi'ne memur olur. 1894'te Beşinci Ordu Levâzım Üçüncü Şubesi müdürü olur. Rahatsızlığı sebebiyle Şam'da bulunmak istemeyen müellif, 1896'da İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levâzım Dairesi Dördüncü Şube müdürü olarak Edirne'ye tayin edilir.

Mevlevîlikle daha yakın ilişki kuran Aşçı Dede, Edirne Mevlevîhanesi'ne intisap eder. Bir süre sonra etrafındakiler ona "Edirne Kutbu" demeye başlar ki hatıratından anladığımız kadarıyla bu lakap onun hayli hoşuna gider. İstanbul'daki çevresiyle, özellikle Mevlevîlerle, ilişkisini devam ettiren Aşçı Dede, hac vazifesini eda etmek için Hicaz'a gider. Hac esnasında şeyhi Fehmi Efendi'nin kabrini de ziyaret eder. Hac dönüşü Edirne Mevlevîhanesi haziresinde tertip edilen bir törenle sikke ve destar giyer. Çeşitli olaylarda keramet gösterir, Rus-Japon Savaşı'na "manevî kumandanlık" eder. Birkaç müridi bulunan Aşçı Dede, Mevlevîhane'de "Şeyh-i sanî" gibi görev yapmaya başlar, daha sonra gözünde vuku bulan rahatsızlık sebebiyle ameliyat olunca bir süre Mevlevîhane'ye gidemez.

1906'da emekliliğini ister fakat onay kâğıdı bir türlü gelmez. Göz rahatsızlığının artarak devam etmesinden dolayı Kalem'e gidemeyeceğini bildirir daha sonra eşiyle birlikte Eyüp Sultan'a taşınır.⁸ Hatırâtında verdiği son tarih 19 Ekim 1906'dır. Dede'nin kabri ve vefat tarihi belli değildir.⁹

Kabri ve vefat tarihi üzerine pek çok görüş vardır. Bunlardan ilki, Aşçı Dede'nin hatırâtı üzerine doktora tezi hazırlayan ve bunu 1959 yılında yayımlayan Alman araştırmacı Marie Luise Bremer'e aittir. Bremer, *Die Memoiren Des Türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrahim* adlı eserinin *Anhang* (Ek Dosya) bölümünün 2. *Kapitel*'inde Aşçı Dede'nin Yeni (Kapı) Mevlevîhanesi'nde şeyh olduğu ve orada öldüğünü düşündüğünü ifade eder. Bu görüşünü, Aşçı Dede'nin hatırâtının Mevlevîhane'de korunmasına bağlar.¹⁰ Bremer'in bu görüşünden yola çıkarak XIX. yüzyılın başlarından son şeyh Abdülbaki Baykara'ya kadar Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhleri tarafından tutulan *Defter-i Dervîşân* isimli eser ve Yenikapı Mevlevîhanesi haziresi tarafımızca incelenmiştir. Mezkûr eserde Aşçı Dede'ye ait herhangi bir bilgi ve hazirede ise kabre rastlanılmamıştır. Şaban Er, Terzi Baba'nın hayatı ve külliyyatını tanıttığı eserinde Aşçı Dede'nin Medine'de vefat ettiği ve Cennetü'l-Bakî'e defnedildiğinden bahseder.¹¹ Carter V. Findley, Aşçı İbrahim Dede'nin 1906'da emekli olduktan sonra hatırâtına bir süre daha devam ettiğini ve 1908 Jön Türk Devrimi'ne de tanık olduğunu düşünmektedir.¹²

Vefatından sonra doğum yeri olan Kandilli'ye defnedilme ihtimali göz önünde bulundurularak Kandilli Mezarlığı tarafımızca incelenmiş fakat Aşçı İbrahim Dede'ye ait bir kabre rastlanılmamıştır.

⁸ *DİA İslam Ansiklopedisi*'nde Nihat Azamat'ın kaleme aldığı "Aşçı İbrâhim Dede Mecmuası" ve *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde Doç. Dr. Hakan Yekbaş'ın yayınlamış olduğu "İBRÂHİM, Aşçı Halil İbrâhîm Dede" [Erişim: 30.07.2021] maddelerinde yer alan Aşçı İbrahim Dede'nin emekliliğiyle beraber Kandilli'ye yerleştiği bilgisi Hatırât'ı ile uyumsuzdur. Emekliliğinin ardından Eyüp'e yerleşmesiyle ilgili *Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı* isimli eserde şunlar yer almaktadır: "Aşçı Dede ve hanımının arzuları İstanbul'da Eyüp Sultan'da bir ev tutup Hz. Ebu Eyyüb'ün her cuma ziyaretine gitmek, yıl sonunda da Medine'ye temelli yerleşmektir. Üvey oğlu İsmail Efendi, bunun için Eyüp'te bir hane kiralar. Bu sırada Aşçı Dede'nin Edirne yıllarını beraber geçirdiği Hâlid Efendi vefat eder (25 Eylül 1906). Bir süredir emeklilik işlemlerinin İstanbul'da tekemmülünü bekleyen Aşçı Dede, Eyüp'te bir ev kiralar." Dede, Aşçı İbrahim, *Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Kitabevi, İstanbul 2006, s. XLVI.

⁹ Dede, Aşçı İbrahim, *a.g.e.*, s. XI-XLVI.

¹⁰ "Die weiteren Seiten der Autobiographie sind verloren. Darüber, dass İbrahim wahrscheinlich Scheich in dem Yeni Mevlevî-Hane war, s. Einleitung. Er ist vermutlich dort gestorben, sonst wäre seine Autobiographie kaum im Yeni Mevlevî-Hane erhalten gewesen." Bremer, Marie Luise, *Die Memoiren Des Türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrahim*, Verlag für Orientkunde, H. Vorndran 1959, s. 187.

¹¹ Er, Şaban, *Erzincanlı Terzi Baba (Hayyat Muhammed Vehbi "Kuddise Sirruh") Külliyyatı (Hayatı, Eserleri, Halifeleri, Menkıbeleri)*, Kutupyıldızı Yayınları, İstanbul 2014, s. 9.

¹² Findley, Carter V., *Kalemiyeden Mülkiyeye*, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 312-320.

1.2. Eserleri

1.2.1. Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî

Aşçı İbrahim Dede'nin en tanınmış eseridir. Çocukluğu, eğitimi, memuriyeti, evlilikleri ve tasavvufî tecrübelerinin samimi bir üslupla dile getirdiği bu eserin iki nüshası vardır. Müellif hattı nüsha (1884-1885) İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 3222 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Aşçı Dede'nin gözden geçirdiği ve eklemelerde bulunduğu (Rusûhî'den iktibaslar, *Işknâme*, *Risâle-i Ma'rîfetü'n-Nefs* ve *Nevhatu'l-Uşşâk*'ı eklenmiştir.) büyük boydaki üç cilt (1900-1906), İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 78, 79 ve 80 numaralarıyla kayıtlıdır. Bu üç cildin hattı, İkinci Ordu Levâzım Şubesinde sivil mülahız olan Mustafa Efendi'ye aittir. Eserin celî yazıları Hafız Mehmet Efendi'ye aittir.¹³

Hatırâtının içeriği hakkında Aşçı İbrahim Dede şöyle demiştir: “Attar dükkânı, yanında pek aşağı kalır; yaştan kurudan, aşktan meşkten, zâhir ü bâtın her ne ki istersen mevcuttur Aşçı Dede'nin kitabında.”¹⁴

Eser hakkında yapılan çalışmalar:

“Aşçı Dede'nin hatıralarından seçmeleri Haber Akşam Postası'nda (ilk tefrika: 12 II Kanun 1941, S. 3190, s. 3-4) aralıklarla 53 tefrika halinde yayımlandı (son tefrika: 24 Temmuz 1941, S. 3382). Reşat Ekrem Koçu, 125 sayfa halinde seçme ve sadeleştirme yaparak hatıraları yayımladı: *Aşçidede Halil İbrahim, Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Bir Eser: Hatıralar* (haz. Reşat Ekrem Koçu), İstanbul, 1960.”¹⁵

Eserin müellif nüshasını Marie Luise Bremer doktora tezi yapmış, daha sonra *Die Memorien des Türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrahim* isimiyle 1959 yılında yayımlamıştır. Bremer'in, Aşçı İbrahim Dede'nin hayatı ve eseri hakkında bilgi verdiği *Der Autor und sein Werk* bölümünde bahsettiğine göre eserin yazma nüshalarını Prof. Dr. Şerafettin Yaltkaya satın almıştır. Eser, Prof. Dr. A. Dietrich tarafından 1925 yılında Edebiyat Fakültesi'nden üniversite kütüphanesine transfer edilmiştir. Bremer'e göre nüshalar, Aşçı İbrahim Dede'nin en son şeyh olduğu Yeni (Kapı) Mevlevîhanesi'nden gelmiştir. Bremer çalışması esnasında, eseri keşfettiğini söylediği Prof. Dr. Hellmut Ritter tarafından desteklenmiştir.¹⁶ Bernard Lewis'in, Bremer'in tezini tanıttığı “MARIE LUISE BREMER: Die Memoiren des Türkischen Derwischs Asci Dede Ibrahim. (Beitrage zur Sprach- und Kulturgeschichte des

¹³ Aşçı İbrahim Dede, *a.g.e.*, s. XLIX.

¹⁴ Aşçı İbrahim Dede, *a.g.e.*, s. 1289.

¹⁵ Aşçı İbrahim Dede, *a.g.e.*, s. L.

¹⁶ “Die Handschrift der Autobiographie gehört der Universitätsbibliothek Istanbul. Sie ist von Herrn Professor Dr. H. Ritter entdeckt, gefilmt und mir gütigst überlassen worden. Nach einer Mitteilung von Herrn Professor Dr. A. Dietrich wurde sie 1925 von Edebiyat Fakültesi an die Universitäts-Bibliothek überwiesen; sie war mit anderen Handschriften auf Rat von Professor Şerefeddin Yaltkaya angekauft worden; sie stammt aus der Yeni Mevlevî-Hâne, wo İbrâhîm wahrscheinlich zuletzt Scheich gewesen ist.” BREMER, *a.g.e.*, s. 10.

Orients, Ht. 12.) 251 pp. Walldorf-Hessen: Verlag für Orientkunde Dr. H. Vorndran, 1959. DM. 8.” isimli makalesi bulunmaktadır.

Hatırâtla ilgili bir diğer eser, çalışmamız esnasında çokça istifade ettiğimiz Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi’nin yayımladığı *Aşçı İbrahim Dede, Aşçı Dede’nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Süfinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*’dır. Eser 2006 yılında İstanbul’da Kitabevi tarafından dört cilt halinde basılmıştır.

Eser hakkında pek çok ansiklopedi maddesi, makale ve tez kaleme alınmıştır.

1.2.2. Risâle-i Tercümetü’l-Hakâyık’l-Hakîkiyye

Eserin herhangi bir nüshası henüz bulunamamıştır. Müellif, hatıratında mezkûr eserden şöyle bahseder:

“...İşte mezkûr dört cilt *Rûhu’l-Beyân* serâpâ kıraat ve mütalâa olunduğu gibi altı cilt *Mesnevî-i şerîf* dahi elden geçmiş olduğundan bunlarda müşahade olunan rumûz u işârât, fakiri bir başka renk ve hâle sokup artık bir dereceye kadar cemâl-i hakikat yüz göstermiş ve yüz vermiş olmasıyla, gönül arzu ve emel etti ki bir de hakikat ve butûn cihetinden bazı şeylerin meydân-ı aşk u muhabbete getirilip bâzâr-ı uşşâkta bir salâ nidası edelim. Gerçi pek çok ahvâl-i hakîkati ve âlem-i gayb ü butûnu beyan eder kütüb-i şerîfeler te’lif olunmuş mevcuttur. Bu abd-i âsî biçare böyle topal eşek ile kervana karışmak mahzâ hata ise de ancak hakikat-i ahvâlî bir derece daha açık söylemek ve bir de bazı teşbîhât u temsîlât ile gaip ve butûn ahvalini tecessüm ettirip işi tamamıyla meydana koymak efkâr-ı kemterîye mebni böyle bir risale te’lifine bed’ ve mübâşeret ile *Risâle-i Tercümetü’l-Hakâyık’l-Hakîkiyye* namını verdim azizim.”¹⁷

1.2.3. Tercemetü’l-Fârisiyye fî Tefsîri’l-Hakîkiyye

İsmail Hakkı Bursevî’nin *Rûhu’l-Beyân* isimli eserinde yer alan Farsça ibarelerin Türkçeye tercümesini içeren dört ciltlik bir eserdir. Eserin son cildinde 446-606 sayfa aralığında kaleme alınan bir gramer kısmı mevcuttur: *Kavâidü’l-Fârisiyye*.

Kavâidü’l-Fârisiyye, Esra İpek Turan tarafından *Aşçı Dede Halil İbrahim Efendi’nin Fars Dili ve Gramerine Dair Çalışmaları*¹⁸ isimli bir yüksek lisans tezi hazırlanarak Latin harflerine aktarılmıştır.

¹⁷ Aşçı İbrahim Dede, a.g.e., s. 637.

¹⁸ Turan, Esra İpek, *Aşçı Dede Halil İbrahim Efendi’nin Fars Dili ve Gramerine Dair Çalışmaları* (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.

2. BÖLÜM: TERCEMETÜ'L-FÂRİSİYYE FÎ TEFSÎRİ'L-HAKKİYYE

2.1. Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye

Çalışmamıza konu olan eser, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân* tefsirinde geçen Farsça ibarelerin tercümesidir. Aşçı İbrahim Dede, Bursalı Hafız Efendi'den¹⁹ yardım alarak, dört cilt tutan ve dört yılda tamamladığı bu hacimli çalışmasına 1886'da başlar 1889'da tamamlar.²⁰

Aşçı İbrahim Dede, metindeki Farsça ibarelerin *Rûhu'l-Beyân*'daki sayfa numaralarını kenarda vermiştir. Ayrıca *Mesnevî* beyitlerini, *Rusûhî*'nin *Mesnevî Şerhi* ile karşılaştırmış ve bu eserin Farsça yazımını kıstas almakla beraber beyitlerin mezkûr eserdeki şerhini de aynen nakletmiştir.²¹ Beyitlerin şerhte geçtiği sayfa numaralarını vererek okuyucuya kontrol imkânı tanımıştır. İlk ciltte Farsça nazım ve nesir parçalarında bulunan her kelimenin anlamını ayrı ayrı verirken diğer ciltlerde bundan vazgeçmiş ve bu parçaların tercümesiyle yetinmiştir. Tercümesini kâfi görmediği noktalarda sözü, birkaç cümle ya da birkaç paragraf şeklinde uzatmıştır. Hâfız'a ait olan beyitlerin şerhinde Mehmed Vehbî Konevî'nin *Hâfız Şerhi*'nden yararlanılmasına rağmen müellif bu konu hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Aşçı İbrahim Dede'nin eseri için yayım izni alamadığı, hatıratındaki bir kayıttan anlaşılmaktadır.²²

¹⁹ “Aşçı Dede, Hafız Efendi için ‘Halilullah Medresesi’nde sakin Malatyalı Şeyh Hasan Efendi kuddise sırruhu'l-azizin halife ve telamizlerinden dersten mezun Bursalı Hafız Efendi ki kendisi gayet abid ü zahid ve müstakimü'l-etvar bir zat olup halktan uzlet ihtiyarıyla müşarünileyh Şeyh Hasan Efendi'nin dar-ı bekaya teşrifinden sonra onun hücrelerinde ikamet ederek öyle herkese değil, gönülünün sevdiği bazı ihvana ders müzarekesiyle pend ü nasihat ederlerdi’ bilgisini verir.” Aşçı İbrahim Dede, *a.g.e.*, s. XLVII.

²⁰ gös.yer.

²¹ Hatıratında bu konuyla ilgili Şeyh Fehmi'nin takdirini şu şekilde aktarır: “Ve tercüme-i ahvâlde görmüşlerdir ki *Rûhu'l-beyân* tefsîr-i şerîfinde olan Fârisî ibareleri Türkçeye tercüme edip *Mesnevî-i şerîf*'in ebyâtlarının *Mesnevî*'deki sayfa ve varakaları işaret olunmuştur. Buna ziyade taaccüp edip ‘Bu mucizedir.’ buyurdular. ‘Çünkü *Rûhu'l-beyân*'da *Mesnevî-i şerîf*'ten pek çok ebyât-ı şerîfe vardır. Her bir yerde münasebetle *Mesnevî*'den bir iki beyit naklolunmuş. Bu ebyât, *Mesnevî-i şerîf*'i hangi cildinde ve hangi sayfasındadır, bunu arayıp bulmak, altı cilt *Mesnevî-i şerîf*'i mütalâa etmeye mütevakıftır ve bu da böyle bir iki yerde olmayıp *Rûhu'l-beyân*'ın pek çok mahalleri *Mesnevî-i şerîf* ebyâtıyla müzeyyendir.’ deyip dâ'ire-i imkân harici gördüklerinden ‘Mucizedir!’ buyurdular.” Aşçı İbrahim Dede, *a.g.e.*, s. 813-814.

²² Aşçı İbrahim Dede, *a.g.e.*, s.XLVIII.

Eser, Ortaköy’de bulunan Halis Efendi Kütüphanesi’nden²³ Nadir Eserler Kütüphanesi’ne nakledilmiştir.²⁴ Bu malumattan yola çıkarak eserin, Halis Efendi Kütüphanesi’nde bulunmasına dair bir tahminde bulunmak mümkündür. Kütüphanenin sahibi Halis Efendi²⁵, Tercüme Odası’nda eğitim görüp ön plana çıkan şahsiyetler arasındadır. Aşçı İbrahim Dede’nin üvey oğlu İsmail Efendi de Tercüme Odası’nda görev yapmaktadır. Eserin, basım izni alamamasından sonra İsmail Efendi vasıtasıyla Halis Efendi Kütüphanesi’ne ulaştığını tahmin etmekteyiz.

2.1.1. Nüsha Tavsifi

Çalışmamıza konu olan *Tercemetü’l-Fârisiyye fî Tefsîri’l-Hakkiyye* dört ciltten oluşmuş olup çalışmamız, eserin ikinci cildinin 705-906 sayfa aralığını kapsamaktadır. İlgili kapsamın tespit edebildiğimiz tek ve müellif nüshası bugün İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümünde 3211 numarasıyla kayıtlıdır. Diğer ciltler; 3210 (I. Cilt), 3212 (III. Cilt) ve 3214 (IV. Cilt) numaralarıyla kayıtlıdır. Tüm ciltler kütüphaneye, Halis Efendi Kütüphanesinden nakledilmiştir.

1109 sayfa ve 21 satırdan oluşan eserde metin, kırmızı çerçeve içindedir. Metin ile ilgili açıklamalar bu çerçevenin dışında kalmaktadır. Eserde siyah renk mürekkep kullanılmış, yanlış yazımlar satır üzerinde düzeltilmiştir. Farsça ve Arapça ibareler parantez içinde gösterilmiştir. Yazı tipi rik’adır. Ib-XIIb arası eserin fihristi vardır.

²³ “Ortaköy’de zikredilmeye değer mühim eserlerden biri de ‘Halis Efendi Kütüphanesi’dir ki kıymet ve kesret itibariyle İstanbul’daki hususî ve vakıf kütüphanelerinin hepsinin üstünde idi. Hazine-i Hassa müsteşar ve muhasebecisi Halis Efendi merhum, ömrünün mühim bir kısmını bu zengin kütüphanesini tesis etmeye vakfetmiş; servetini, o devrin vükela ve vüzerasında adet olduğu veçhiyle emlak ve akar temininden ziyade kütüphanesinin zenginleşmesine hasretmiş ve bu suretle giranbaha ve nefis yazı ve ilim eserlerimizin memleket dışına çıkmasını önlemiştir. Uzak memleketlerden cam tüpler içinde getirtilerek İstanbul iklimine alıştırılmış nadide güller ve çiçeklerle süslü geniş bir bahçenin ortasında kütüphane olmak üzere yaptırılmış ve bu yolda döşenmiş iki katlı binanın içinde, büyük bir kısmı kıymetli İslam eserlerinden olmak üzere ve yazı sanatı bakımından çok büyük değer taşıyan kitapların 12-15 bin cilt arasında olduğu mütehasşısar tarafından ifade edilmiştir. Bu kütüphane, yukarıda zikredilen kitaplardan maada, hattat Yesarî, İzzet ve Rıza gibi üstatların kalemlerinden çıkmış nefis ve müzeyyen yazı levhaları, Ayvazovski vesaire gibi meşhur ecnebi ressamlarının imzalı tabloları mevcuttu. Bu kütüphane sabahın erken saatlerinden akşama kadar yerli ve yabancı ilim ve irfan sahibi olan kimselere açık bulundurulur, Mısır’dan vesair memleketlerden gelen ziyaretçilerin kütüphaneden bihakkın istifadelerini sağlamak maksadıyla konakta misafir edilir, kendileri günlerce izaz ve ikram olunurdu. Merhum Halis Efendi bu zevata kütüphanesindeki eserler hakkında ilmî malumat vermekten derin zevk alırdı. Bu kitapların toplanması ve memleket dışında çıkarılmaması hususunda merhum Halis Efendi’nin gösterdiği himmet ve hizmet, ilim ve irfan dostu olan Türk milleti nezdinde her zaman hürmetle yad edileceğinden şüphe edilemez. Kütüphanedeki kıymetli eserlerin mühim kısmı halen Beyazıt’taki Umumî Kütüphane ’de ve diğerleri Ortaköy’deki ve bugün artık Halis Efendi veresesinin malı olmayan binada bulunmaktadır.” (Orhan Çinili, “Ortaköy”, Vakıf Gazetesi, 28.02.1947 tarihli sayı.) M.Ü. Taha Toros Arşivi, *Ortaköy*, nr. 33574.

²⁴ Bu bilgiye, Nadir Eserler Kütüphanesi Şube Müdürü Yasemen Akçay vasıtasıyla ulaşıldı.

²⁵ “Hazine-i Hassa muhasebecisi idi. Kitapları Üniversite Kütüphanesi’ndedir [Nadir Eserler Kütüphanesi’ne nakloldu.], 8.000 cilttir.” Mithat Cernal Kuntay, “Kitap Sevenler”, *Türk Kütüphaneciler Derneği V. Kurultayı*, c. 19, Sayı 1, Ankara 1970, s. 27.

Eserin fizikî özellikleri:

Dış ebat: 360 x 240 mm

İç ebat: 257 x 156 mm

Cilt: Zerendudlu vişneçürüğü meşin

Kâğıt: Aharlı

2.1.2. Eserin Muhtevası

Eser, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân* isimli tefsirinde geçen Farsça nazım ve nesir parçalarının şerhinden ibarettir. Çalıştığımız kısım (II/ 705-906), tarafımızca tespit edilen *Rûhu'l-Beyân*'ın II. cildinin 620-852 sayfa aralığındadır. Bu kısım *Kur'an-ı Kerîm*'de, Enbiyâ Sûresi 86. âyet-i kerîme ve Şu'arâ Sûresi 59. âyet-i kerîme arasındadır. Müellif, bu aralıkta bulunan Farsça ibareleri, Halil Efendi'nin talebesi olan Bursalı Hafız Efendi'nin yardımıyla şerh etmiştir.

Aşçı İbrahim Dede, 1886 yılında *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye* adlı esere te'lîfe başlamış ve dört ciltlik eserini 1889'da tamamlamıştır. Her bir cildin ilk sayfasına “Tercemetü'l Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye” ibaresi konulmuş ve kaçınıcı cilt olduğu belirtilmiştir.

Birinci ciltte, sözcüklerin anlamları tek tek verilmesine rağmen ikinci ciltte bu yöntemden vazgeçilmiş. Birinci ciltte geçen ve ikinci ciltte de tekrar eden Farsça ibareler açıklanmamış ve birinci cildin ilgili sayfasına atıf verilmiştir. İkinci ciltte yalnızca Farsça ibarelerin tercümesi yapılmış, bazı kelimeler gerek duyulan yerlerde kenarda açıklanmıştır. Metin içerisinde açıklaması verilen kelimeler, *Rûhu'l-Beyân*'da bulunan bağımsız Farsça parçalardır. Müellifin bu kelimeleri açıklaması genel şerh tekniğinin bir parçasıdır.

Farsça ibarelerin *Rûhu'l-Beyân*'daki sayfa numaraları kenarda verilmiştir. Aynı yöntem *Mesnevî Şerhi* için de geçerlidir. Metin içerisinde geçen *Mesnevî* beyitlerinin kontrolü için Ankaravî şerhinin ilgili cilt ve sayfası, kenarda verilmiştir. *Mesnevî* ve *Rûhu'l-Beyân* dışında herhangi bir eser için metinde kaynak gösterilmemiştir. Buna rağmen, tarafımızca tespit edilen bir kaynak eser daha mevcuttur: Mehmed Vehbî Konevî'nin *Hâfız Şerhi*. Hâfız'a ait olan Farsça parçaların şerhinde Mehmed Vehbî Konevî'nin şerhinden yararlanıldığı tespit edilmiştir. Bunun dışında şerh esnasında pek çok âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, Arapça deyim ve atasözü de kullanmıştır.

Mevlânâ başta olmak üzere pek çok Farsça yazarın şairin eserlerinden alıntılar bulunmaktadır. Bu alıntılar parantez içerisinde verilmiş olup akabinde tercümesine yer verilmiştir. Müellif, tercümenin kâfi gelmediğine inandığı yerlerde “ya'nî” diyerek tercümeyle biraz daha detaylandırmıştır. Metin içerisinde yetersiz görülen açıklamalar bazen kenarda detaylandırılmıştır. Özellikle *Mesnevî*'den alınan kısımlar, kenarda

daha tafsilatlı şekilde işlenmiştir. Kenarda bulunan bu kısımlar, Rusûhî Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi*'nden alınmıştır.

2.1.3. Eserin Kaynakları

Kaynaklarla ilgili görsel malzemeler için *Ekler* kısmına müracaat ediniz.

2.1.3.1. İsmail Hakkı Bursevî ve Rûhu'l-Beyân

2.1.3.1.1. İsmail Hakkı Bursevî

*“İsmail Hakkı'nın hayatına ait bilgilerin en güvenilir kaynağı, bugün elimizde mevcut olan çok sayıdaki eseridir. Özellikle, Silsilenâme-i Celvetî ve Tamâmü'l-Feyz gibi geniş ölçüde yer ayırdıklarının yanı sıra, vâridât, makâlât ve mektûbât türündeki eserleri ve bir kısım eserinde kaleme aldığı sebab-i te'lif bölümü, hayatı konusunda tafsilâtlı bilgiler vermektedir.”*²⁶

İsmail Hakkı, 1653 yılının Eylül ayında, bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Aydos'ta doğar. Babası, İstanbul Aksaray'da doğup büyümüş Mustafa Efendi; annesi ise Kerime Hanım'dır. İbrahim adında kendisinden büyük bir kardeşi vardır. *Kitābü'l-Hutabâ* adlı eserinde anne ve babası cihetinden “seyyid” olduğunu ifade etmiştir.²⁷ Tahsilinin ilk yıllarını Aydos'ta tamamlamışlar.²⁸ Yedi yaşında, annesi Kerime Hanım'ın vefatıyla anneannesinin himayesine girer.²⁹

1664 yılında Osman Fazlı Efendi'nin halifesi Ahmet Efendi'den Arapça dersleri alan İsmail Hakkı, Osman Fazlı'nın Aydos'a uğrayan Edirne halifesi Seyyit Abdülbaki Efendi ile dinî ilimleri tahsil etmek için Edirne'ye gider. Osman Fazlı'nın bir halifesinden fıkıh ve kelamla ilgili kitaplar okur. Tahsilini tamamlayınca Abdülbaki Efendi onu İstanbul'da bulunan Osman Fazlı'nın yanına gönderir. İsmail Hakkı, 1672 yılında Osman Fazlı'ya intisap eder. Şeyhinden kelam, fıkıh gibi dersler ve bazı hocalardan da Farsça dersleri alır. Meşhur şairlerin Farsça ve Arapça Dîvânlarını ve eserlerini inceler. Daha evvel Edirne'de başladığı hüsn-i hatta, Hafız Osman'ın nezaretinde devam eder. Şeyhi Osman Fazlı'nın izniyle Zeyrek Camii'nde halvete girer. Halveti nihayete erdikten sonra dervişlere hizmetle görevlendirilir. 1675'te şeyhi

²⁶ Murat Yurtsever, *İsmail Hakkı Divanı*, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi) Bursa 1990, s. 1.

²⁷ Murat Yurtsever, *a.g.t.*, s. 2.

²⁸ Murat Yurtsever, *a.g.t.*, s.3.

²⁹ Ali Namli, “İsmail Hakkı Bursevî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, İstanbul 2001, s. 102.

tarafından halife tayin edilerek Üsküp'e gönderilir.³⁰ Bir yıl sonra Mustafa Uşşâkî'nin kızı Ayşe Hatun ile evlenir.³¹

Üsküp'te altı yıl boyunca irşat faaliyetlerini sürdüren İsmail Hakkı, 1681'de Köprülü'ye tayin olur ve burada bir yılı aşkın süre kalır. 1682'de Usturumca'ya tayin olur ve 1685 yılına kadar burada irşada devam eder. *Dîvân*'ından, bilhassa *Dibâce*'den, anlaşıldığına göre, Rumeli'deki faaliyetlerinde türlü sıkıntılar çeker, halkın ilme ve ilim ademına karşı olan tavrından rahatsız olur.³²

1685'te Osman Fazlı'nın Bursa'daki halifesi Sunullah Efendi'nin vefatı üzerine Bursa'ya halife olarak tayin olur. Sıkıntılı Rumeli günlerinden sonra Bursa'da rahat bir nefes alır, "*Aceb midür hayât-ı nev' bulursa mürdeler anda/ Hakikat mazhar-ı envâr-ı Rûh-ı Kudsdür Bursa*" diyerek halife tayin edildiği Bursa'yı över. Ulu Camii başta olmak üzere çeşitli camii ve mescitlerde, tasavvuf halkalarında vaazlar verir, her zaman halkı irşatla meşgul olur. Arta kalan zamanlarında pek çok eser te'lif eder. 1690 yılında şeyhi Osman Fazlı'nın vefatıyla Celvetiyye silsilesinin 32. şeyhi olarak görevi devralır.³³

1695-1696'da askerin moral gücünü arttırmak için Sultan II. Mustafa'nın daveti üzerine katıldığı Avusturya seferinde yaralanarak Bursa'ya döner.³⁴ *Dîvân*'ında bu seferlerle ilgili pek çok konuya temas edinir. Yine *Dîvân*'ında "*Münâcât der-Hakk-ı Sefer-i Beç*" başlıklı manzumesinde kazanılan zaferlerden duyduğu sevinci dile getirmiş ve bu zaferlerin devamı için dua eder.³⁵

1700 ve 1710 tarihlerinde hac görevini iki kez yerine getirilir. Bu seferlerinde Şam ve Kahire'ye gider, pek çok âlim ile görüşür.³⁶ Hac dönüşü bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Bursa'ya geri döner. 1714'te irşat faaliyetlerini sürdürmek için Tekirdağ'a gider, burada üç yıl kalır. Tekirdağ'dan Bursa'ya döndükten sonra her fırsatta övdüğü İbnü'l-Arabî'yi ziyaret maksadıyla Şam'a gider.³⁷

1720'nin Haziran ayında İstanbul'a gelir ve faaliyetlerini burada devam ettirmeyi arzular. Ne var ki halk, vaazlarından rahatsızlık duymuş, çeşitli suçlamalarda bulunur. 1723'te Bursa'ya geri dönen İsmail Hakkı, Tuzpazarı'nda bir camii yaptırır. Vefatına kadar burada vaazlarına ve te'liflerine devam ettirir. 1725'te vefat eder ve yaptırdığı camiin kible tarafına defnedilir.³⁸

"Ölümünden üç yıl evvel yazdığı "*Kitâbü Nakdi'l-hâl*" adlı eserinde yer alan (vr. 236^a) bir manzumesinin son beytindeki, "*Hakkiyâ envâr-ı Hak'la pür oldu merkadi*" mısraında vefatını önceden haber verdiği kabul edilir."³⁹

³⁰ gös. yer.

³¹ Murat Yurtsever, *a.g.t.*, s. 5.

³² Murat Yurtsever, *a.g.t.*, s. 5-6.

³³ Murat Yurtsever, *a.g.t.*, s. 7-9.

³⁴ Ali Namlı, *a.g.m.*, s. 103.

³⁵ Murat Yurtsever, *a.g.t.*, s. 9.

³⁶ Murat Yurtsever, *a.g.t.*, s. 10.

³⁷ Ali Namlı, *a.g.m.*, s. 103.

³⁸ gös. yer.

³⁹ gös. yer.

Çok yönlü bir şahsiyet olan Bursevî'nin eserlerinin sayısı çeşitlilik gösterir. Hüseyin Ayvansarayî 68, Bursalı Mehmed Tahir 105, Mehmed Ali Aynî 125 ve Murat Yurtsever beşi kayıp 129 eseri olduğunu bildirmektedir.⁴⁰

Aşçı İbrahim Dede *Tercemetü'l-Farisiyye fî Tefsiri'l-Hakkiyye* adlı eserini vücuda getirirken İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân*'ını esas alındığı için, Bursevî'nin eserlerinden sadece *Rûhu'l-Beyân* hakkında bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

2.1.3.1.2. Rûhu'l-Beyân

Bursevî'nin en önemli ve en meşhur eseridir. 1685 yılında şeyhi Osman Fazlı Efendi tarafından Bursa'ya halife olarak gönderilmiş ve Ulu Camii'de vaaz ile görevlendirilmiştir. Bu vaazlarında *Kur'ân*'ı tefsir etmeye başlayan Bursevî, bu vaazları Arapça olarak kaleme almıştır. Üç ciltlik eserini, yaklaşık yirmi bir yılda vücuda getirmiştir.⁴¹

“*Rûhu'l-Beyân* klasik tefsirler başta olmak üzere pek çok kaynaktan faydalanılarak başarılı bir şekilde te'lif edilmiş, yazıldığı zamandan günümüze kadar özellikle tasavvufî tefsir faaliyetleri için önemli bir kaynak olmuştur.”⁴²

Müellif hattı nüsha Bursa İnebey Kütüphanesi, Genel Bölüm'de 12-27 numaralarda kayıtlıdır. Eser, h.1225'te üç (İstanbul ve Bulak), h.1264 ve 1276'da iki (Bulak), h.1285, 1286 ve 1306'da üç (İstanbul), h.1278 ve 1287 yılları arasında altı (Bulak), ve h.1330'da on cilt halinde (İstanbul) basılmıştır. Türkçe ve Urduca'ya çevrilen eser, pek çok çalışmaya kaynaklık etmiş ve etmektedir.⁴³

Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye'nin çalıştığımız kısımlarının mukayesesinde kullanılan *Rûhu'l-Beyân* II. Cilt nüshası, Atatürk Kitaplığı'nda Bel_Arp_00938-02 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup 13.08.1957 tarihinde Münire Samer tarafından Atatürk Kitaplığı'na bağışlanmıştır. Nüsha, 1888-89 tarihinde İstanbul'da basılmıştır. Mukayesede, 996 sayfadan oluşan eserin 660-851 sayfa aralığı kullanılmıştır.

⁴⁰ Eşmeli, Muhammet Ali, *İsmail Hakkı Bursevi'nin Muhammediyye Şerhi (II.Cilt) Ferahu'r-Rûh*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2001, s. 13.

⁴¹ Ali Namlı, “Rûhu'l-Beyân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul 2008, s. 211.

⁴² Ali Namlı, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmâil Hakkı Bursevî”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.16, Sayı 31-32, İstanbul 2018, s. 341.

⁴³ gös. yer.

2.1.3.2. Rusûhî Ankaravî ve Mesnevî Şerhi

2.1.3.2.1. Rusûhî Ankaravî

XVI-XVII. yüzyılda yaşamış Mevlevî şeyhi ve *Mesnevî* şârihidir. Ankara'da doğmuş ve ilk öğrenimine bu şehirde başlar. Sahih Ahmed Dede kronikinde, Ankaravî'yi ilk defa 1000/1591 yılından önce vuku bulan olaylar arasında ve Ankara-İstanbul arasında ticaret yapan bir kimse şeklinde zikrederek tarih sahnesine çıkartır.⁴⁴ Ticarî teşebbüsten kendisine nefret gelen ve bu hususta ihtiyârını terk eden Ankaravî, ticareti bırakıp ilim tahsiline soyunur.⁴⁵

Ankara ve çevresinde yaygın olan Bayramiyye tarikatına intisap ederek şeyhlik makamına kadar yükselir. Bayramî şeyhi olarak irşat vazifesine devam ederken gözlerinden rahatsızlanır. Tedavi maksadıyla gittiği Konya'da Mevlevî dergâhı şeyhlerinden Bostan Çelebi ile tanışarak onun teşvikiyle Mevlevîyye tarikatına girer. Mevlevîliğin usul, adap ve erkânını kısa sürede öğrenip sülukünü tamamlar. Daha sonra İstanbul'a gider ve 1610 yılında Galata Mevlevîhanesi'ne şeyh olur. Kabri, Galata Mevlevîhane'nin –bugünkü ismiyle Dîvân Edebiyatı Müzesi'nin- haziyesindedir.

Mesnevî'ye yazdığı şerh ile "Hazret-i Şârih" olarak anılmaya başlar. Çok geniş tasavvuf kültürü sayesinde meselelere getirdiği yorumlar bakımından eserleri şerh ve haşiyenin de ötesinde bir değer taşır. Özellikle *Mesnevî* şarihliği alanında büyük bir otorite olarak kabul edilir.⁴⁶

2.1.3.2.2. Mesnevî Şerhi

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin *Mesnevî-i Ma'nevî* adlı eserine Rusûhî Ankaravî tarafından yapılan şerhin tam ismi *Mecmûatü'l-Letâif ve Ma'mûretü'l-Maârif* tir. Prof. Dr. Erhan Yetik'in İslam Ansiklopedisi'nde yayımlanan "*Ankaravî, İsmâil Rusûhî*" maddesinde eserlerle ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

" '*Mesnevî Şerhi*' adıyla bilinen ve kendisine '*Hazret-i Şârih*' unvanını kazandıran bu eser, gerek ilmî kudretini göstermesi gerekse bıraktığı tesirler bakımından Ankaravî'nin eserleri içinde en dikkate değer olanıdır. Ankaravî bu eserinde bir yandan Mevlânâ'nın fikirlerini açıklarken diğer yandan tasavvufun umumi kaidelerini sade bir ifadeyle ortaya koymuştur. *Mesnevî*'yi şerh ederken geniş ölçüde İbnü'l-Arabî'nin

⁴⁴ Ceylan, Semih, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Bursa 2005, s. 52.

⁴⁵ Semih Ceylan, *a.g.t.*, s. 54.

⁴⁶ Erhan Yetik, "*Ankaravî, İsmâil Rusûhî*", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul 1991, s. 212.

tesirinde kalması, Mesnevî'nin ve Mevlânâ'nın olduğundan farklı bir şekilde anlaşılmasına yol açmıştır.

...

Ankaravî'nin, aslında Mesnevî'nin Mevlânâ'ya ait olmayan yedinci cildini onun sanarak şerh etmesi birtakım tenkitlere yol açmıştır. Ancak bu hatayı öne sürerek onu aşırı derecede eleştirmek de doğru değildir. Ankaravî'den sonra gelen Mesnevî şârih ve mütercimleri onun inceleme ve yorumlarından geniş ölçüde faydalanmışlardır. Mesnevî okutacak kişilere verilen icazetnamelerde, ' ... şârih Ankaravî'nin tahkikatına uyarak' şeklinde bir kaydın bulunması Ankaravî'nin Mevlevî tekkelerindeki tesirini göstermesi bakımından son derece önemlidir.

...

Birçok defa basılan (Mısır 1221. 1242. 1251 ; İstanbul 1257. 1289) Mesnevî şerhlerinde yedinci cilde yer verilmemiştir.”⁴⁷

Mukayesede Mesnevî ciltleri 1835 Kahire baskılarıdır. Hasan Cafer Ergin'in Hususi Kütüphanesi'nden Atatürk Kitaplığı'na nakledilen bu ciltler Atatürk Kitaplığı'nda HCE_Osm_00849 (I), HCE_Osm_00850 (II), HCE_Osm_00851 (III), HCE_Osm_00852 (IV), HCE_Osm_00853 (V) ve HCE_Osm_00854 (VI) demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

2.1.3.3. Mehmed Vehbî Konevî ve Hâfız Divânı Şerhi

2.1.3.3.1. Mehmed Vehbî Konevî

Mevlevî şeyhi Mehmed Vehbî Konevî, doğum tarihi bilinmemekle beraber vefat tarihi 1828'dir.⁴⁸ Konevî hakkında kaynaklarda pek bilgi bulunmamasının yanı sıra *Osmanlı Müellifleri* isimli eserde kendisiyle ilgili şu bilgiler bulunmaktadır: “Urefâ-i Mevleviyyeden fâzıl bir zât olup Konya'da Eş'arîzâde denmekle meşhûrdur. Hoca Hâfız-ı Şîrâzî Dîvânı'na yazdığı şerh meşhurdur. V. 1244. Merkadi dergâh-ı cenâb-ı Mevlânâ'dadır.”⁴⁹

Konevî'nin 1872'de Matbaa-i Âmire'de basılan iki ciltlik *Hâfız Şerhi*'nin ikinci cildin girişinde kendisi ile ilgili şu bilgiler yer alır: “Tarikat-i Mevleviyye meşayihından pîşvâ-yı ehl-i kemâl ve muktedâ-yı erbâb-ı dâniş ü efdâl Mevlânâ

⁴⁷ gös. yer.

⁴⁸ Mehmet Yunus Yazıcı, “MEHMED VEHBÎ, Konevî” [MEHMED VEHBÎ, Konevî](http://yesevi.edu.tr) (yesevi.edu.tr), (Erişim: 01.05.2021).

⁴⁹ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınları, İstanbul 2000, s. 149.

Seyyid Mehmed Vehbî İbni Seyyid Hasân-ı Eş'arî el-Konevî hazretlerinin Hâfız Divânı'na yazdığı şerh-i latîf ve te'lîf-i zarîfdır.”⁵⁰

2.1.3.3.2. Hâfız Divânı Şerhi

Konevî'nin *Hâfız Divânı Şerhi*, iki cilt şeklinde 1856 tarihinde Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. Eserin birinci cildi 503, ikinci cildi ise 460 sayfadan oluşmaktadır.⁵¹ 1871-1872 yıllarında İstanbul'da yine Matbaa-i Âmire tarafından iki cilt olarak basılan şerhin kenarında Sudî'ye ait şerh bulunmaktadır. Yapılan bu baskıda şerhin birinci cildi 768 sayfa, ikinci cildi ise 767 sayfadan oluşmaktadır.⁵²

Konevî, *Hâfız Divânı*'nı Sultan II. Mahmut'un isteği üzerine şerh etmiştir.⁵³ Mehmet Yunus Yazıcı, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde yazmış olduğu “ Mehmed Vehbî, Konevî” maddesinde şerhin içeriği hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Şarih eserin girişinde Hâfız'ın nasıl anlaşılması gerektiğine dair düşüncelerini belirtmiştir. Bunun yanında yine mukaddimede mazmunların tasavvufî anlamlarını içeren bir lügatçe de yazmıştır. Konevî'nin şerhinde tasavvufun ön planda olması Abdülbâki Gölpınarlı ve Tahsin Yazıcı tarafından eleştiri konusu olmuştur. Gölpınarlı: Mehmed Vehbî adlı Konyalı bir Mevlevî tarafından meydana getirilen bu eser, baştan başa saçma, zoraki ve gülünç te'villerle doludur. Vehbî'ye nazaran Hâfız, Mevlevîdir ve her sözünün tasavvufî bir manası vardır derken Yazıcı da Hâfız'ın hemen her sözünü tasavvufî açıdan yoruma tabi tuttuğundan onun gerçek düşüncelerini ve sanatını yansıtmamaktadır demiştir. Konevî şerhinde ilk olarak beytin orijinal metni bulunur. Hemen ardından Türkçe halinde mensur olarak çevirisi yer alır. Daha sonra beyitte geçen kelimeler “müfredât” adı altında tek tek ele alınarak anlamı verilir ve son olarak “ma'nâ-yı işâreti” başlığı ile anlam yorumlanır.”⁵⁴

Çalışmamıza konu olan *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkiyye*'de Hâfız'a ait beyitlerin şerhinde müellifin, Konevî'nin *Hâfız Şerhi*'nden yararlandığı tarafımızca tespit edilmiştir. Tespit esnasında yararlandığımız matbu eser, 1872 Matbaa-i Âmire'deki baskısının ikinci cildir. Tarafımızca ulaşılan bu cilt, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı'nda Bel_Arp_01077 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

⁵⁰ Mehmed Vehbi Konevî, *Şerh-i Divân-ı Hâfız*, c. II, Matbaa-i Âmire, İstanbul h. 1289, s. 1.

⁵¹ gös. yer.

⁵² gös. yer.

⁵³ Mehmed Vehbî Konevî, a.g.e., s. 1-21.

⁵⁴ Mehmet Yunus Yazıcı, a.g.y. [MEHMED VEHBÎ, Konevî \(yesevi.edu.tr\)](http://MEHMED_VEHBI_Konevi.yesevi.edu.tr)

2.1.4. Şerh Tekniği

Rûhu'l-Beyân'dan alınan Farsça ibareler parantez içerisinde yazılmıştır. İbarelerin *Rûhu'l-Beyân*'daki sayfa numaraları kenarda verilmiştir. Mezkûr eserde yer alan ibareler, sehven atlanan kısımlar dışında, eksiksiz verilmiştir.⁵⁵ Müellif, atladığını fark ettiği kısımları ilgili kenara eklemiştir.⁵⁶

Farsça beyitleri, bazen mısra mısra bazen de beyit şeklinde açıklamıştır. Müellif, Farsça nesir parçalarını uzunluğuna göre parçalamış, cümle cümle açıklamıştır.

Farsça ibarelerin açıklamasında tafsilat gereken yerde “ya'nî” diyerek açıklamalarını geniş tutmuştur.

Birinci ciltte açıklanan Farsça ibareler tekrar açıklanmamış, birinci ciltteki ilgili sayfaya “... *sahifede mezkûrdur, müracaat oluna.*” şeklinde gönderme yapılmıştır.

İkinci ciltte bulunan ve müellif tarafından açıklanan bazı Farsça ibareler, ilerleyen sayfalarda *-Rûhu'l-Beyân*'da olmasından dolayı- tekrar verilmiş ve açıklaması yapılmıştır. Bazen de tekrarlanan bu ibareler, birinci ciltteki sayfa numaraları verilerek açıklanmamıştır. Farsça nazım ve nesir parçaları kime aitse evvelinde belirtilmiştir: “*Kale'l-Hâfız, Kale's-Sadi...*” Bazen şairi yerine Farsça ibarelerin yer aldığı eser belirtilmiştir: “*fî Mesnevî...*”. Bazen şair/yazar bazen de eser belirtmesinin sebebi, *Rûhu'l-Beyân*'da bu şekilde geçmesidir.

Mesnevî beyitlerinin Farsça yazımında *Rûhu'l-Beyân* ve Rusûhî Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi* kıyaslanmış ve *Mesnevî Şerhi*'ndeki yazımlar esas alınmıştır. Bu beyitlerin *Mesnevî Şerhi*'ndeki sayfa numaraları kenarda verilmiş ve şerhi aynen aktarılmıştır. Müellif, *Mesnevî Şerhi*'nde tespit edemediği beyitlerin açıklamasını kendisi yapmıştır. Kenarda bulunan tafsilatlı *Mesnevî* açıklamalarında, mezkûr şerhte bulunan hikâyeler yer almaktadır. Bazı beyitlerin şerhini Rusûhî'den direkt almasına rağmen cilt ve sayfa numarası belirtmemiştir.⁵⁷ Rusûhî'nin eserinde tespit edemediği beyitlerin şerhi müellifin kendisine aittir.⁵⁸

Hâfız-ı Şîrâzî'ye ait olan beyitlerin şerhi, Mehmed Vehbî Konevî'ye ait olduğu tarafımızca tespit edilmiş olup müellifin bununla ilgili açıklaması yahut bir iması bulunmamaktadır.

Metinde geçen bazı kelimelerin açıklamaları sayfa kenarında verilmiştir.

⁵⁵ *Rûhu'l-Beyân*'da bulunmasına rağmen metne alınmayan/ sehven atlanan Farsça ibareler tarafımızca tespit edilmiştir: 714. sayfaya alınmayan “ای پروردگار من” (*Ey perverdigâr-ı men*), 728. sayfaya alınmayan “خانه مساوی اند” (*hâne müsâvî end*).

⁵⁶ Bknz. Sayfa 794 derkenar.

⁵⁷ Sayfa 781'deki *Mesnevî* beyti. (Cilt 4, sayfa 95). Ayrıca bknz. *Ekler 4*.

⁵⁸ Sayfa 786'daki *Mesnevî* beyti. (Cilt 3, sayfa 87) Ayrıca bknz. *Ekler 5*.

2.1.5. Dil ve Anlatım Özellikleri

Eserin yazımında 19. yüzyılın genel imla özelliklerine uyulmakla beraber bazı noktalarda bu özelliklerin dışına çıkmıştır:

- Be (ب) ile yazılması gereken kelimeler bazen Pe (پ) ile yazılmış, bazı yazımlarda bunun tam tersi kullanılmıştır.
- Te (ت) ile yazılması gereken kelimeler Tı (ط) ile yazılmıştır. Dal (د) yerine ise Te (ت) kullanılmıştır. Bazı yazımlarda bunların tersi de bulunmaktadır.
- Ce (ج) ile yazılması gereken kelimelerde Çe (چ) kullanılmıştır.
- Bazı kelimelerde iki farklı yazım tercih edilmiş. (s.707 kendi, s.759 kendü)
- Eserde harekelendirme yapılmadığı halde yer yer bazı kelimelerde okunuşu kolaylaştırmak maksadıyla harekelendirme yapılmıştır. (s. 705 گله / gile)

2.1.6. İmlâ Hataları

Metinde pek çok imlâ hatası ve ifade yanlışlığı bulunmaktadır. Bu hata ve yanlışlıkların incelenmesi/değerlendirilmesi ayrı bir çalışma olup tezimizin amacı ve kapsamı dışındadır. Metinde geçen hata ve yanlışlıklara dikkat çekmek amacıyla birkaç örnek vermemiz gerekirse:

- 706. sayfada “ıztırar” kelimesi şerhte “ıztırab” olarak yazılmıştır. Ve bu kelime, anlamla uyuşmamaktadır. Yine aynı sayfada “sızlanmağdır” kelimesinin yazımında kaf (ق) yerine kef (ك) harfi kullanılmıştır. Bu harfler umumiyetle birbirleri yerine kullanılmaktadır.
- S. 707’de *dalğa*, s. 710’da *çoğaldıcı*, s. 717’de *topragı* ve s. 731’de *ayaga* sözcüklerinde gayın (غ) kullanılması gereken yerde kaf (ق) kullanılması dikkat çekicidir.
- Birçok taktim-tehir hatası bulunmaktadır: s. 708 *çömlek*, s. 788 *fî’l-şeni’a*.
- Te (ت) ile yazılması gereken bazı kelimeler dal (د) ile yazılmıştır: s. 715 *süt*, s. 747 *uzatsun*, s. 826 *kurt*.
- S. 732’de *urarak* ve s. 796’da *ne-mî-resed* kelimesinde fazladan –r harfi, s. 815’te *sertlik* kelimesinde fazladan –d harfi, s. 843’te *devaz(deh)* kelimesinde fazladan –h harfi bulunmaktadır.
- s. 737’de *mani-i tedbir* yazılması gereken yerde *mani-i tengir* yazılmıştır.
- Birçok harf hatası bulunmaktadır: s. 780 *hırsız* yerine *hırşış*, s. 763’te *emmek* yerine *enmek*, s. 830’da *yangın* yerine *yankın*, s. 837’de *haşhâş* yerine *haşaş* yazılmıştır.

- Bazı harfler yazımda sehven yazılmamıştır: s. 819’da *gerü* yazarken vav (و), s. 813’te *ale’lamuya* yazarken ye (ی), s. 818’de *serbest* yazarken te (ت) unutulmuştur.
- “Elbette” sözcüğü “Elbetde” şeklinde hatalı yazılmıştır. Sözcük, doğru şekliyle (elbette) transkribe edilmiştir.
- Müellif, 842. sayfada geçen ve “büyük” anlamına gelen *mihine* kelimesini şehir ismi zannetmiş ve şerhini bu şekilde yapmıştır.

2.2. Metin Tesisinde İzlenen Yöntem

Metnin aktarılmasında, dönemine ait dil özelliğini yansıtmak amacıyla yazarın üslubuna sadık kalınmıştır.

Metnin sayfaları 705, 706, 707... şeklinde sayfa numarası verilerek yazıldığından metne de bu biçimde aktarılmıştır.

Müellifin belirttiği *Rûhu’l-Beyân* sayfaları **Şahîfe (661)** şeklinde, verilmeyen ve *Rûhu’l-Beyân* nüshasından tarafımızca tespit edilen sayfalar **[Şahîfe 788]** şeklinde köşeli parantez içinde verilmiştir.

Metinde bulunan Farsça nazım/nesir parçalarının aidiyeti müellif tarafından verilenler **Ķāle’l-Kāşifi** şeklinde, verilmemiş ve *Rûhu’l-Beyân* nüshasından tarafımızca tespit edilenler **[Ķāle’l-Fakîr]** şeklinde köşeli parantez içinde verilmiştir.

Metinde bulunan *Mesnevî* beyitleri için cilt ve sayfa numarası belirtilenler **Meşnevî: Cild 1, Şahîfe 12** şeklinde, belirtilmeyen ve tarafımızca tespit edilen *Mesnevî* cilt ve sayfa numaraları **[Meşnevî: Cild 1, Şahîfe 131]** şeklinde köşeli parantez içinde verilmiştir.

Metinde bulunan Farsça nazım/nesir parçaları, ortalananarak kalın punto şeklinde verilmiştir. Bu parçalar, alt satırda parantez içinde ve italik olarak orijinal telaffuza göre Latin harflerine aktarılmıştır.

Arapça âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, atasözü ve mısralar latinize edilmemiş, Arap harfleriyle verilmiştir. Okunuşu herkesçe bilinen Arapça ibareler (salavat, kelime-i tevhîd vs.) latinize edilmiştir.

Metindeki Farsça ibarelerin yazımı, tarafımızca tespit edilen *Rûhu’l-Beyân* nüshasıyla karşılaştırılıp bu yazımların farklılıkları dipnotta belirtilmiştir.

Metinde bulunan *Mesnevî* beyitlerinin yazımı, tarafımızca tespit edilen *Rûhu’l-Beyân* ve *Mesnevî Şerhi* ile karşılaştırılıp bu yazımların farklılıkları dipnotta verilmiştir.

Metindeki âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, Arapça darb-ı mesel ve diğer iktibaslar orijinal harfleri ile verilmiştir. Metinde geçen *Kur’ân* âyetlerinin açıklamaları ve sûre-âyet bilgisi dipnotta verilmiştir. Açıklamalar <http://www.kuranmeali.com/> adresinde

bulunan Elmalılı Hamdi Yazır tefsirinden alınmıştır. Tarafımızca tespit edilebilen Arapça darb-ı mesel ve hadîs-i şerîflerin açıklamaları dipnotta verilmiştir. Metinde dolaylı yoldan bahsedilen âyet-i kerîmeler, *Rûhu'l-Beyân*'dan tarafımızca tespit edilip açıklaması dipnotta verilerek metnin anlaşılabilirliğinin artırılması amaçlanmıştır.

Müellif tarafından birinci cilde atıf yapılan Farsça ibareler araştırılmış, tespit edilen/edilemeyen Farsça ibareler dipnotta belirtilmiştir. Müellifin belirtmemesine rağmen çalıştığımız kısım içerisinde tekrarlanan ibareler dipnotta belirtilmiştir.

Kaynak kullanılarak Latin harflerine aktarılan kişi ve yer isimleri, dipnotta açıklamasıyla verilmiştir.

Metinde müellifin yazmayı unuttuğu/ mevcut olmayan ancak anlam bakımından olması gereken ek ve kelimeler [ ], anlamı bozan ek ve kelimeler ise ( ) içerisinde gösterilmiştir.

Serkeşsiz olarak yazılan “kâf-ı fârisî” harflerinde metne müdahale edilmemiştir.

Farsça yakın geçmiş zaman eklerinin ayrı yazıldığı yerler kesme (') işaretiyle belirtilmiştir. (s. 767 نشنوده ایم / şünûde'im)

Arapça edatlar ile Farsça ön ekler ve son ekler, tire (-) kullanılarak transkribe edilmiştir. (s. 705 دوست را / dost-râ s. 714 lâ-şekk)

Metinde imlâsında hata yapılmış kelimeler düzeltilerek verilmiştir. (s. 708 çölmek/ çömlek s. 823 aklı/alını)

Metinde bazı kelimelerin kalınlık-incelik uyumuna riayet edilmemiş, mezkûr kelimeler tarafımızdan düzeltilmiştir. (s. 712 eylemâz/ eylemez s. 741 dénîlân/ dénîlen)

Be (ب)- Pe (پ) ve Ce (ج)- Çe (چ) harfleri, birbirleri yerine kullanıldığı tespit edilmiş, bunların imlası düzenlenerek verilmiştir.

“ñ” ile yazılmaması gereken bazı kelimeler “ñ” ile yazılmış, “ن” ile yazılması gereken bazı kelimeler ise “ك” ile yazılmıştır. İmlası tarafımızda düzenlenmiştir. (s. 901 olsun/ olsun s. 741 punar/ puñar)

İmlâda var olup telaffuzda kısa okunan kelimelerde uzun ünlü kullanılmamıştır. (s. 705 تو / tu, s. 706 خود - hod)

İmlâda olmamasına rağmen telaffuzda uzun okunan kelimeler “ā, ū” harfleriyle gösterilmiştir. (s. 788 tâvūs, s. 737 kezâlik)

Metinde elif-i maksûre ile yazılan kelimeler “á,” harfiyle gösterilmiştir. (s. 837 Mūsá)

Kelime sonunda “i” sesini veren he (ه) harfinin transkripsiyonunda “ĩ” harfi tercih edilmiştir.

Metinde, “e” sesi ile kullanılmasına rağmen “i” ile yazılan kelimeler “é” ile gösterilmiştir. (s. 705 étmek, s. 768 géru)

Metinde, bağlaç olan “de/da” ve “ki”lerin yazımı bazen ayrı bazen de birleşiktir. Türkçe imlâ kuralları gereği ayrı yazılan bağlaçlar, metin içerisinde birleşik yazıldığı yerlerde ayrı yazılmıştır.

Yazımından emin olunmayan kelimelerin sonunda soru işareti (?) kullanılmıştır.

Metinde geçen kelimelerin kenarda verilen açıklaması ve kısa derkenarlar dipnotta verilmiştir. Üç satırdan fazla süren derkenarlar, ilgi sayfanın sonunda köşeli parantezle verilmiştir. Farklı sayfalarda bulunmasına rağmen birbiriyle bağlantılı olan derkenarlar, anlam bütünlüğünü korumak adına, aynı sayfada –sayfa numaralarıyla- verilmiştir.

SONUÇ

Çalışmamız, Aşçı İbrahim Dede tarafından kaleme alınan ve şimdiye kadar Latin harflerine çevrilmeyip üzerinde herhangi bir incelemede bulunulmamış olan *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakiyye*'nin bir kısmıdır. Mezkûr eser, bir tefsir olan *Rûhu'l-Beyân*'ın Farsça bilmeyenler tarafından daha iyi anlaşılması amacıyla yazılmıştır. Eserinde tefsirin içinde yer alan Farsça ibarelerin tercümesini yapan Aşçı İbrahim Dede, eserinin dördüncü cildinin sonunda *Kavâidü'l-Fârisiyye* olarak adlandırdığı Farsça gramer çalışmasına yer vermiştir.

Tezimizin kapsamı, *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakiyye*'nin ikinci cildinin 705-906 sayfa aralığıdır. Yüz varak tutan bu kapsamda; Mevlânâ, Kâşîfî, Hâfız, Sâ'dî, Sâ'ib ve Hocendî gibi şairlerden nazım/nesir parçaları bulunmaktadır. Bunun dışında pek çok âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve Arapça atasözü/deyim yer almaktadır. Aşçı İbrahim Dede, eserinde yer alan âyetlerin bazılarını tercüme etmiş, bazılarını tercüme etmemiştir. Tercüme edilmeyen ilgili âyetlerin açıklamaları dipnotta gösterilmiştir. İhtisas alanımız dışında olduğu için yalnızca tespit edebildiğimiz hadîs-i şerîflerin açıklamaları dipnotta verilmiştir.

Eserin Latin harflerine aktarımında –istisnai durumlar dışında- metne sadık kalınmış, dil ve imlâ özellikleri tek tek tespit edilmiştir. Farsça ibarelerin yazımında, tespit edebildiğimiz *Rûhu'l-Beyân* nüshası ile çalıştığımız metnindeki yazımlar mukayese edilmiş, farklılıklar (atlamalar vs.) dipnotta belirtilmiştir. Yine *Mesnevî* beyitlerinin mukayesesinde kullanılan Rusûhî şerhi ve metin arasındaki yazım farklılığı dipnotta gösterilmiştir. Müellifin belirtmemesine rağmen tarafımızca tespit edilen *Hâfız Dîvânı Şerhi* için, müellif kaynak olarak belirtmediğinden, herhangi bir mukayese yapılmamıştır.

Rûhu'l-Beyân gibi mühim bir tefsirle ilgili olması, Fars edebiyatının önde gelen şair/yazarlarından ibareler bulundurması, tasavvufî öğelere yer vermesi ve sonunda Farsça gramer çalışmasını ihtiva etmesi bakımından dikkate değer bir çalışma olan *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakiyye* barındırdığı tüm bu özelliklerle

edebiyatımız açısından fevkalade önemi haiz bir eserdir. Orta sınıftan bir memur, aynı zamanda mutasavvıf da olan bir müellif tarafından kaleme alınmış olması söz konusu eseri, yazıldığı devrin anlayışını da yansıtmaları bakımından ayrıca ehemmiyetli kılmaktadır.

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

a.g.y. : Adı geçen yazı

bknz. : Bakınız

c. : Cilt

gös. yer. : Gösterilen yer

h. : Hicri

R.B. : Rûhu'l-Beyân

R.M.Ş. : Rusûhî Mesnevî Şerhi

s. : Sayfa

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء : '.

ا : A, a; E, e; Ā, ā.

آ : Ā, ā; A, a.

ب : B, b.

پ : P, p.

ت : T, t.

ث : S, s.

ج : C, c.

چ : Ç, ç.

ح : H, h.

خ : H, h.

د : D, d.

ذ : Z, z.

ر : R, r.

ز : Z, z.

س : S, s.

ش : Ş, ş.

ص : S, s.

ض : Ž, ž; D, d.

ط : T, t.

ظ : Z, z.

ع : '.

غ : Ğ, ğ.

ف : F, f.

ق : K, k.

ک : K, k; G, g; ñ.

ل : L, l.

م : M, m.

ن : N, n.

و : V, v; O, o, ô; Ö, ö; U, u; Ü, ü, Ū, ū.

ه : H, h; a, e; ĩ.

ی : Y, y; I, i; Ī, ī; á, é.

METİN

705

Maḥv u izālesine miftāhdır.

شکر کویم دوست را در خیر و شر

(*Şükr gūyem dost-rā der-ḥayr u şer*)

Ḥayr u şerde dosta şükr söylerim. Ya'nī ḍarrāda ve serrāda Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a şükr éderim démekdir.

زانکه هست اندر قضا از بد بتر

(*Z'ānkī hest ender ḳazā ez-bed beter*)

Ol sebebdan şükr éderim kī ḳazāsı içinde bedden daha beteri vardır. Ya'nī “Cenāb-ı Ḥaḳḳ cümlemizi beterinden şaḳlasun.” dérler, āmīn.

چونکه قسام اوست كفر آمد كله⁵⁹

(*Çunkī ḳassām ūst küfr āmed gile*)

Çünkī taḳsīm édici Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dır. Şekvā vü şikāyetden küfr gelür. Anıñ içün şükr étmek gerekdir.

صبر باید صبر مفتاح الصلّه

(*Şabr bāyed şabr miftāḥü 'ş-şıla*)

Şabr gerekdir. Şabr, vuşlatıñ miftāhıdır. Şabr ile vāşıl olursuñ démekdir.

غیر حق جمله عدو اند اوست دوست

(*Ġayr-ı Ḥaḳḳ cümle 'adū end ūst dost*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan ğayrısı, cümlesi 'adūlardır, düşmenlerdir. Dost o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dır.

با عدو از دوست شکوت کی نکوست

(*Bā-'adū ez-dost şekvet key nikūst*)

Düşmene, 'adūye, dostdan seniñ şikāyet ü şekvā etmeñ kaçan igüdür. İğü degildir. Hıç düşmene insān dostunı şikāyet éder mi? Ètmez.

تا دهد دو غم نخواهم انکبین

(*Tā dehed dū ğam ne-ḥ'āhem engubīn*)

⁵⁹R.B. كاه; Metinle “كَلَّة” şeklinde harekelendirilmiştir.

Ḥattá iki ğam vére Cenāb-ı Ḥaḫḫ baña; bal, ‘asel istemem. Ya’nī bal u ‘asel yerine iki ğam baña vérsün.

زانکه هر نعمت غمی دارد قرین

(*Z’ānkī her nī‘met ğamī dāred qarīn*)

Ol sebebden kī her nī‘met bir ğam tutar, muḫārīn olur. Ya’nī nī‘metiñ şoñı ğamdır. Anıñ içün o nī‘meti istemem kī āḫiri ğamdır.

Şaḫīfe (661)

Fi’l-Meşnevī

هر چه بر تو آید از ظلمات⁶⁰

آن ز بی شرمی و کستاخست هم

(*Her çī ber-tu āyed ez-ẓulmāt-ı [ġam]*)

Ān zi-bī-şermī vū gūstāḫīst hem)

(624) şaḫīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.⁶¹

Meşnevī: Cild 4, Şaḫīfe 145

Fi’l-Meşnevī

چون بکویی جاهلم تعلیم ده

(*Çun bi-gūyī cāhilem ta‘līm diḥ*)

Çünkim cāhilim baña ta‘līm vér, diyesiñ.

اینچنین انصاف از ناموس به

(*İnçunīn inşāf ez-nāmūs biḥ*)

Buncılayın inşāf, ‘ār u nāmūsdan yegdür, igüdü.

از پدر آموز ای روشن جبین

(*Ez-peder āmūz ey rūşen-cebīn*)

Ey cebīni rūşen pederinden öğren!

ربنا گفت و ظلمنا پیش ازین

(*Rabbenā güft ü ẓalemnā pīş ez-īn*)

Zīrā o, bundan evvel “Rabbenā ẓalemnā”⁶² dédi.

⁶⁰ R.B. غم ğam.

⁶¹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁶² “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik.” *Kur’ân*, A’râf Sûresi, Âyet 23; “Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın, cennetten çıkarıldıktan sonra Allah’a yakarışları ve tevbelerinin kabulü anlatılmaktadır.” Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Yayınevi, İstanbul 1992, s. 135.

نی بهانه کرد و نی تزویر ساخت

(*Nī bahāne kerd ü nī tezvīr sāht*)

Ḥazret-i Adem ‘aleyhi’s-selām ne bahane dēdi ve ne tezvīr düzdi.

نی لوای مکر و حیلت بر فراخت

(*Nī livā-yī mekr ü ḥīyelet ber-ferāht*)

Ne mekr ü ḥīyel sancağını qaldırdı. Ya’nī ol ḥazret bahāne eylemedi ve tezvīr düzmedi ve mekr

706

ü ḥīyel sancağını qaldırmadı. Zīrā bunlar şıfat-ı iblīsīyyedir kī İblīs öyle eyledi.

Şaḥīfe (662)

Meşnevī: Cild 5, Şaḥīfe 195

Meşnevī: Cild 3, Şaḥīfe 113

Fi’l-Meşnevī

تا فرود⁶³ آید بلا بی دافعی

(*Tā fūrūd āyed belā bī-dāfī’ī*)

Ḥattā dāfī’siz belā aña nüzūl éder.

چون نباشد از تضرع شافعی

(*Çun ne-bāşed ez-tazarru’ şāfī’ī*)

Çünkü tazarru’ u niyāzdan aña bir şāfī’ olmaya.

جز خضوع و بندگی و اضطرار

(*Cüz ḥuzū’ u bendegī vü ıztırār*)

Ḥuzū’ u ḥuşū ve bendegiyāndan ve ıztırārdan⁶⁴ ğayrı.

اندرین حضرت ندارد اعتبار

(*Enderīn ḥazret ne-dāred i’tibār*)

Bu Ḥazret-i Ulūhiyet’de hīçbir nesne i’tibār tutmaz. Ya’nī bunlardan başkasınıñ Dergāh-ı Ḥudā’da i’tibārı yokdur. Ancağ ḥuzū’ u ḥuşū vü bendelik ile sızlanmağdır ‘azīzim.

زور را بگذار و زاری را بگیر

(*Zūr-rā bügzār u zārī-rā bī-gīr*)

Zor ve kuvvet ü kudreti terk ét ve zār [u] āh [u] efğānı tut.

⁶³ R.M.Ş. فرو fūrū.

⁶⁴ Metinde sehven “ıztırāb” olarak yazılmış.

رحم سوى زارى آيد اى فقير

(*Raḥm sūy-ı zārī āyed ey faqīr*)

Ey faqīr-i miskīn! Raḥmet ü şefkat; zārīlık, āh [u] efgān tarafına gelür. Yoḥsa terk-i edeb ile ḥod-bīnlik ve zorluk tarafına ḡaḡab gelür.

زارى مضطرب تشنه معنويست

(*Zārī-i muḡṭarr-ı teşne ma'nevīst*)

Muḡṭarr olan zārī vü āh [u] efgān-ı teşne ma'nevīdir. Ya'nī bir kimse muḡṭarr kalup āh u efgān u zārīlık eylese bu ma'nevī şusuzluk ve teşne-i raḥmet-i İlāhī démekdir.

زارى سردى دروغ آن غويست

(*Zārī-i serdī durūḡ ān ḡavīst*)

Serdlık, zārī, āh [u] efgān ol şeyṭānīñ yalanıdır, kizbīdir.

کریه' اخوان یوسف حیلتست

(*Girye-i iḡvān-ı Yūsuf ḥīletest*)

Yūsuf 'aleyhi's-selāmiñ ḡardaşlarınıñ aḡlaması, aña ḡiyel ü mekrdir. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāma ḡīle étmek içündür.

که درونشان پر ز رشک⁶⁵ و علتست

(*Kī derūnşān pūr zi-reşk u 'illetest*)

Kī anlarıñ derūnları kışkanmak ve ḡased étmekden ṭolu 'illet ü sebebdan idi.

ای پروردگار من

(*Ey perverdigār-ı men*)

Ey benim perverdigārım démekdir.

Şaḡīfe (663)

در آوازه خواهی در اقلیم فاش

(*Der-āvāze ḡvāḡī der-iḡlīm fāş*)

Eger āvāze, şīt⁶⁶ u şadā isterseñ iḡlīmde fāş olsun; ya'nī böyle bir zāt-ı 'ālī-kadrdir, böyle 'ālim-i fāzıldır; bu emşālī şeyler ile cihāna fāş olmak isterseñ.

برون حله کن کر درون حشو⁶⁷ باش

(*Birūn ḡulle kūn ger derūn ḡaşv bāş*)

⁶⁵ **Derkenar:** Reşk; kışkanmak, ḡased étmek.

⁶⁶ "Yüksek ses" anlamına gelen "şīt" kelimesi metinde "صيد" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁷ **Derkenar:** ḡaşv, yaşdıklara ḡorlar bir nev' kiyāhdır.

Ŧıŧarını müzeyyen eyle. Ya'nî kılık kâlib elbise müzeyyen eyle. Meşâyih-i 'ızâm gibi eger içeriñ, derûnuñ ot olur. Ya'nî derûnı öyle bir para étmez otdur. Lâkin ŧıŧarın 'allâme-i 'aşr gibi bir kıyâfetdir. Zîrâ mahlûk, 'avâm a'mâdır. Zâhire

707

naẓar éderler, iç il sancağından haberleri yokdur bî-çâreleriñ⁶⁸.

بنزدیک من شب رو راه زن

(*Be-nezdîk-i men şeb-rev-i rāh-zen*)

Benim yanımda, 'indimde gece gidüp yol vurıcı adem.

به از فاسق پارسا پیرهن

(*Bih ez-fāsîk-ı pārsā-pīrehen*)

'Ābid ü zāhid elbiseleri, fāsîkdan igüdür. Ya'nî kendi fāsîk, elbisesi 'ābid u zāhid.

چه قدر آورد بنده خوردهش

(*Çi qadr āvered bende-i ħordîş*)

Ne qadr u kıymet getirür bir bende kî aña ħor u ħaķîrlik vérir.

که زیر قبا دارد اندام پیش⁶⁹

(*Kî zîr-i kabā dāred endām-ı pîş*)

Kî kaḫdānı, elbisesi altında alaca denilen 'illet tutar. Ya'nî ba'zı kimseleriñ vücūdunda olur öyle dalğa dalğa alacalık. İşte öyle olan âdem ne qadr u kıymet tutar?; hîç.

یعنی خود را پاکیزه داشت و دست هیچکس بدامن عفت او نرسید

(*Ya'nî ħod-rā pakîze dāşt u dest-i hîç-kes be-dāmen-i 'iffet-i ü ne-resîd*)

Ya'nî Meryem vâlidemiz raĥmetu'llâhi 'anhâ kendüyi, nefsi-i şerîfesini pāk u tâhire tıtdı. Hîçbir kimseniñ eli, onuñ 'iffet eteğine, dāmenine ulaşmadı, érişmedi.

Meşnevî: Cild 3, Şaĥîfe 34

Fi'l-Meşnevî

صومعه عیسیست خوان اهل دل

⁶⁸ Metinde "bir çâreleriñ".

⁶⁹ Beytin doğru yazım ve manası şu şekildedir:

چه قدر آورد بنده خوردهش

که زیر قبا دارد اندام پیش

(*Çi qadr āvered bende-i ħurdîş*)

Kî zîr-i kabā dāred endām-ı pîş)

Huri gibi bendeye ne kadar kıymet getirir. Ki kaftanı altında cüzzam denilen illeti tutar.

(*Şavma'a-i 'İsâst h'ân-ı ehl-i dil*)

Ehl-i diliñ h'ânı, fî'l-meşel şavma'a-i 'İsâ'dır.

هان و⁷⁰ هان ای مبتلا این در مهل

(*Hān u hān ey mübtelā īn der me-hil*)

Āgāh ol, āgāh ol ey mübtelā, bu kapuyı koma! Ya'nī 'İsā 'aleyhi's-selām hazretlerinin şavma'ası öñüne mübtelâlarınca cem' olup şihhat bulurlarsa aşhâb-ı kulûbuñ şofrası, ma'ârifî ve meclis-i pür-le'tâ'îfi dañi şavma'a-i 'İsâ gibidir. Zinhâr-be-zinhâr ey maraz-ı nefsanî vü rûhâniye mübtelâ olan bu kapuyı terk eyleme!

جمع کشتندی⁷¹ ز هر اطراف خلق

(*Cem' geštendī zi-her eṭrāf ḥalq*)

Her eṭrāfdan ḥalq cem' olurlardı.

از ضریر⁷² و لنک و شل⁷³ و اهل دلک

(*Ez-ẓarīr ü leng ü šell ü ehl-i delk*)

Ẓarīrdan ve aḡsaḡdan ve çolaḡdan ve ehl-i delḡden. Ya'nī bu zikr olunan nev'lerden her gün anıñ der-sa'âdetine eṭrāf u eknāfdan gelürlerdi.

بر در ان صومعه عیسی صباح

(*Ber-der-i ān şavma'a-i 'İsā şabāḥ*)

Ḥazret-i 'İsā'nıñ ol şavma'ası kapısı üzre şabāḥ vaḡtinde cem' olurlardı.

تا بدم اوشان رهاند از جناح

(*Tā be-dem ūṣān rehāned ez-cenāḥ*)

Tā kim ol 'İsā, añlarıñ dem-i ḥayāt-baḡşıyla ve kelām-ı rāḥat-fezā vü terḥat-zidāsıyla cenāḥdan ya'nī günāḥdan ḡurtara kī anlar ol belāya günāḥları vāsıtasıyla mübtelā olmuşlar idi.

او چو فارغ کشتی⁷⁴ از اوراد

(*Ū çu fāriḡ geštī ez-evrād-ı*)

708

خویش

(*h'īṣ*)

⁷⁰ R.B. yok.

⁷¹ Metinde "کشتندی" şeklinde yazılmış.

⁷² Derkenar: Ẓarīr, a'mā ve lek ve ehl-i delḡ iki olmaz, mücerred gelir.

⁷³ R.B. شل و لنک šell u leng.

⁷⁴ R.B. کشتی فارغ geštī fāriḡ.

Ol ‘İsá çünkim kendi evrādından fāriğ olaydı. Ya’nī vazā’if-i t̄ā’ati tamām edā kılaydı ve andan fāriğ olaydı.

چاشتکه بیرون شدی ان خوب⁷⁵ کیش⁷⁶

(Çāştgeh bīrūn šodī an hūb-kīš)

Ol hūb-kīš kuşluk vaktinde şavma‘adan taşra olurdu. Ve ol mübtelālar cānibine nazar kılırdı.

جوق جوقی مبتلا دیدی نزار

(Cōḡ cōḡī mübtelā dīdī nezār)

Ol ‘İsá, çok çok nezār u za‘if mübtelā gördi.

شسته بر در در⁷⁷ امید و انتظار

(Şoste ber-der der-ümīd ü intizār)

Ḳapu üzre ümīd ü intizārda oturmuş.

کفتی ای اصحاب⁷⁸ آفت از خدا

(Güftī ey aşḡāb-ı āfet ez-Ḥudā)

Dérđi: “Ey aşḡāb-ı āfet! Ḥudā-yı te‘ālādan.

حاجت این جملکان تان شد روا⁷⁹

(Ḥācet-i īn cümlegāntān šod revā)

Siziñ cümleñiziñ ḡacetleri revā oldu ve her biriñiziñ marazı şifā buldı.”

خوش دوان و شادمانه سوی خان⁸⁰

(Hoş devān u şādmāne sūy-ı ḡān)

Ḥān u mān cānibine şādmāne sürūr u rāḡatla hoş bilici oldukları ḡalde.

از دعای او شدند پا دوان

(Ez-du‘ā-yı ü šodendī pā devān)

⁷⁵ R.B. خواب ḡvāb.

⁷⁶ Derkenar: Kīš; dīn, mezheb, millet, t̄arīḡat. Ya’nī güzel dīnle, mezheble, milletle démekdir.

⁷⁷ R.B. بر ber.

⁷⁸ R.B. “Ashab”tan sonra و u.

⁷⁹ R.B.

حاجت و مقصود جمله شد روا

Ḥācet u maḡşūd cümle šod revā.

⁸⁰ R.B. ‘de bu mısra yerine:

بی یوسف جمله شادمان در امان

Bī-Yūsuf cümle şādmān der-emān.

Ol 'İsá'nın du'asından ve hayât-bağış olan dem-i pür-şafâsından pā devān olurlardı ve kendi ayaklarıyla evleri cānibine yürüyüp ve gidüp anda rāḥat bulurdu.

از در دل و اهل دل آب حیات

(*Ez-der-i dil ü ehl-i dil āb-ı hayāt*)

Ey seg-sîret! Sen hem gönül kapusundan ve daḥi gönül ehlinden ab-ı hayāt-ı ma'neviyyeyi.

چند نوشیدی و وا شد چشمهات

(*Çend nūšīdī vü vā şod çeşmhāt*)

Nice kere içdiñ ve gözleriñ açıldı. Ya'nī erbāb-ı ḥaḳīḳatiñ bāṭnından ve aşḥāb-ı ḳulūbuñ lisānından ve dehānından 'aḳlıñ ve rūḥuñ gözleri küşāde oldu.

آزمودی تو بسی آفات خویش

(*Āzmūdī tu besī āfāt-ı ḥ'īş*)

Pes sen daḥi ey bī-vefā! Çok çok şınādıñ ve imtiḥān eylediñ kendi āfāt u belānı.

یافتی صحت ازین شاهان کیش

(*Yāftī şıḥḥat ez-īn şāḥān-ı kīş*)

Şıḥḥat u 'āfiyet bulduñ bu mezḥeb şāḥlarıñ du'ası berekātiyle 'azizim.

باز این در را⁸¹ رها کردی ز حرص

(*Bāz īn der-rā rehā kerdī zi-ḥırş*)

Gérü ḥırşından bu ḳapuyı ḳoduñ. Ya'nī ehl-i diliñ bāb-ı sa'ādetini terk étdiñ.

کرد هر دکان همی کردی ز حرص

(*Gird-i her dükkān hemī gerdī zi-ḥırş*)

Ḥırşından her dükkānıñ eṭrāfını ṭolaşursuñ. Ya'nī dünyāya olan meyl ü ṭama'ndan ol ḳapuyı ḳoyup ehl-i dünyānıñ dükkānını ve ebvābını devr eylersiñ. Tā kim saña bir loḳma vü gıdā véreler.

بر در آن منعمان چرب دیک

(*Ber-der-i ān mün 'imān-ı çerb-dīk*)

Ol çömlegi⁸² yağlı

709

olan mün'imleriñ ḳapusu üzerlerine.

⁸¹ R.B. دورا dūrā.

⁸² Metinde "چلمکی" şeklinde yazılmış.

می دوی بهر ثرید مرده ریک

(*Mī-devī behr-i serīd-i mūrderīk*)

Arda kalacak serīdden öturi anlarıñ kāsēlīsī olmağdan hażz alursuñ ve anlarıñ sofrasına hażır olmağdan lezzet bulursuñ ve seg nefsinı bilmeyüp aña ri‘āyet kılursuñ. Behey hayvān-ı aħmak! Bundan ne añlarsıñ?

چربش اینجا دانکه جان فربه شود

(*Çerbeş incā dān kī cān ferbih şeved*)

Ol çerbi bunda bil kī cān, ferbih olur.

کار ناامید اینجا به شود

(*Kār-ı nā-ümīd incā bih şeved*)

Nā-ümīd olan kār, bu maħalde igü olur. Ya’nī aşıl yağlu ve latīf olan ta‘āmı bu mağāmda bil kī anda cān semiz olur ve daħi ümīd olmayan kār u maşlahat bu mağāmda bil hāşıl olur.

Şahīfe (664)

Ḳāle□1-Kāşifi

⁸³و ببریدند امم ماضیه کار دین خود را در میان خود

(*Ve bi-bürīdend ümem-i māzıyye kār-ı dīn-i ħod-rā der-miyān-ı ħod*)

Ḳaṭ’ étmeklik, kesmeklik, ayırmağ ümem-i māzıyye kendü dīnleri işini kendü ortalarında, aralarında.

یعنی فرقه فرقه شدند چون یهود و نصاری و هر یک تکفیر دیگری کردند

(*Ya’nī firğa firğa şodend çun Yahūd u Naşārā ve her yek tekfir-i dīgerī kerdend*)

Ya’nī firğa firğa oldılar Yahūd u Naşārā gibi ve her biri dīgerini tekfir étdiler. Onlar dédiler: “Siziñ dīniñiz bātıldır.” Dīgeri dédi: “Yok, siziñ dīniñiz bātıldır.” Hālbukī cümlesi bātıldır.

پس هر که

(*Pes her kī*)

İmdi her kimse démekdir.

مزد کار نیکوآن ضائع نباشد نزد حق

(*Müzd-i kār-ı nīkuvān zā’ı ne-bāşed nezd-i Ḥaḳḳ*)

⁸³ Yeni sayfaya geçtiğini burada belirtmiş.

İğüleriñ ücretleri Cenāb-ı Hāḡḡ nezdinde, yanında zā'i' u telef olmaz 'azīzim.

سپهر و کوی

(*Sipihr ü kūy*)

Büyük şehir ü memleket ve köy, kura, kaşaba demektir.

Şahīfe (665)

Ḳāle□1-Kāşifi

همه عالم را فرا⁸⁴ گیرند و آبهاء دریاها تمامی بیاشامند و از خشک و تر هر چه یابند بخورند

(*Heme 'ālem-rā ferā gīrend ve ābhā-yı deryāhā tamāmī beyāşāmend ve ez-ḡuşk ve ter her çı yābend be-ḡorend*)

Ye'cüc [u] Me'cüc cümle 'ālemi aḡz tutarlar. Ya'nī alurlar, ḡabz éderler. Deryālarıñ şularını tamām^{en} içerler ve ḡurı ve tāzeden her nesneyi kī bulurlar yerler, ekl éderler.

پس انجا قصه آنست که خیره و باز مانده است از هول رستخیز⁸⁵ دیدهاء کفار

(*Pes ancā ḡışşa ānest kī ḡıyre ve bāz mānde est ez-hevl-i restḡız dīdhā-yı küffār*)

İmdi ol yerde ḡışşa oldur kī. Ya'nī yevm-i maḡşerde küffārīñ gözleri maḡşeriñ hevlinde, deḡşetinde ḡamaşup gērü ḡalmışdır. Ya'nī gözlerini yummayup öyle gözleri açık, ḡayrān [u] sergerdān olurlar demektir.

Ḳāle□ş-Şeyḡ Sa□dī

خبردارى اى استخوان قفس

که جان تو مرغیست نامش نفس

چو مرغ از قفس رفت بکسس

710

قید

دگر ره نکردد بسی تو صید

(*Ḥaberdārī ey üstüḡvān-ı ḡafes*
Kī cān-ı tu murḡist nāmeş nefes)

⁸⁴ **Derkenar:** Ferā, almak ve aḡz ma'nāsınadır.

⁸⁵ **Derkenar:** Restḡız, ḡıyāmet u maḡşer ma'nāsınadır. Ḥīre; ḡamaşık, ṡonuk ve uyuşuk olan, demektir.

*Çu murğ ez-ķafes reft bugsest kayd
Diger reh ne-kerded be-sa'y-ı tu şayd)*

(639) şaḥīfede mezkūrdur, mūrāca'at oluna.⁸⁶

سر از جیب غفلت بر آور کنون
(*Ser ez-ceyb-i ġaflet ber-āver kūnūn*)

Başı ġaflet yaķasından yukarı götür şimdi. Ya'nī ġafletten uyan.

که فردا نمائد بخجالت نکون
(*Kī ferdā ne-māned be-ḥaclet nigūn*)

Kī yarın başıñ ḥacletle öñüne, aşığı ḳalmasun.

اکر مرده⁸⁷ مسکین زبان داشتی
(*Eger mūrde miskīn zebān dāştī*)

Eger ölmüş miskīn lisān tūtaydı. Ya'nī ölmüş olan adem lisāna geleydi.

بفریاد و زاری فغان داشتی
(*Be-feryād u zārī fiġān dāştī*)

Feryād ile iñler ve zār [u] efġān tūtardı.

که ای زنده چون هست امکان گفت
(*Kī ey zinde çun hest imkān ġüft*)

Kī ey zinde, ḥayātda olan! Çünkī imkān vardır, mümkündür, söyle!

لب از ذکر چون مرده بر هم نخفت
(*Leb ez-zıkr çun mūrde ber-hem ne-ḥuft*)

Dudağı, zıkr-i Ḥaķķ'dan niçün ölmüş adem gibi birbirine yapışdırırsıñ?

چو مارا بغفلت بشد روزکار
(*Çu mā-rā be-ġaflet be-şod rüzgār*)

Çünkī bizim eyyāmımız ġaflet ile gitdi.

تو باری دمی چند فرصت شمار
(*Tu bārī demī çend firşat şumār*)

Bārī sen bir ḳalbi, demi, nefsi firşat şay ve zıkru'llāha meşġul ol démekdir
'azīzim.

اتش انکیز
(*Ateş-engīz*)

⁸⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁸⁷ R.B. مرد merd.

Ateş  arışdırıcı, ta r k  dici d mekdir.

در تبیان گفته که حکمت ایراد بتان بدوزخ زیادت تعذیب بت پرستانست

(Der-Tiby n g fte k   ikmet-i  r d-ı b t n be-d ze  ziy det-i ta'z b b t-perest nest)

Tefs r-i Tiby n'da s ylenmi  k : K ff r n  b tlerini  cehenneme ilk sında  ikmet budur k  b t-perestleri  'az b n n ziy deligine sebep olur. Ya'n  anları  ma b bları idi.  imdi anları da ber ber cehennemde g r nce ziy de mu'azzeb olurlar ve bir de oca a  a ab atma gibi cehennemi  ate i ziy delen r. Ger i cehennemde  a ab olmaz. O,  a aba mu t c degildir. Ancak bunları cehenneme ilk da cehennem da i anlara olan bu'z u 'ad vetinden ate ini ve  ar retini  o aldır d mekdir.

چه بر آنها آتش افروخته گردد و احتراق ایشان بيفزايد

(   ber-anh   te  efr  te kereded ve i tir  -ı    n biyefez yed)

Anlar ile cehennemi  ate i yanm  ,  u'lelenmi   ederler da i k ff r n  yanması, mu terik olması ziy delen r.

 ah fe (666)

دور کرده شد کاند

(D r kerde  odeg nend)

Uzak olmu  olurlar anlar d mekdir.

صاحب بحر فرمود⁸⁸ که سبق عنایت ازلیه در بدایت

( ah b-i Ba r ferm d k  seb -i 'in yet-i ezeliyye der-bid yet)

 ah b-i Ba r buyurmu  k : "Bid yetde, ibtid da 'in yet-i ezeliyyeni  seb ı.

موجب ظهور ولایت است در نهایت

(M cib-i z h r-ı vel yet est der-nih yet)

Nih yetde,   timede

711

vel yeti  z h r n  m cibdir. Evet, m 'min olan kimseye vel  ta'b r olunur.

Buradak  vel yet, 'um mdur. M 'min olur d mekdir.

هر تخم که در ازل بکشتند نهان در مزرعه  ابد بروید بعیان

(Her to m k  der-ezel bi-ge tend nih n der-mezra'a-ı ebed bi-rev d be-'ay n)

⁸⁸ R.B. ferm de.

Her tohumı kî ezelde gizlû ekdiler ebed mezra‘asında. Ya’nî bu dünyâda ‘ayân [u] aşikâr biter, hâşıl olur. Görinür kî tohumı, arpa tohumı mı yoḥsa buğday yoḥsa diken ve bu gibi igü veyâ bed, kötû şeyleriñ tohumı mıdır? Bu dünyâda biter, hâşıl olur görünür.

Ḳāle□ş-Şeyḥ Sa□dī

نخست او ارادت بدل بر نهاد

(*Nuḥust ū irādet be-dil ber-nihād*)

İbtidā, evvel^{en} o Cenāb-ı Ḥaḳḳ irādet-i ‘aliyyesini gönül üzre koydı.

پسین بنده بر آستان سر نهاد

(*Pes-īn bende ber-āsītān ser nihād*)

Şoñra ḳul, ‘abd, dergāh-ı ulūhiyyete baş koydı.

چه اندیشی از خود که فعلم نکوست

(*Çī endīşī ez-ḥod kī fī‘lem nikūst*)

Ne endīşe ne efkār édersiñ kî kendinden benim işim, fi‘ilim igüdür deyü?

ازان در نکه کن که توفیق اوست

(*Ez-ān der-nigeh kūn kī tevfiḳ-i ūst*)

O ḳapuya naẓar eyle kî tevfiḳ onuñdur.

برد بوستان بان بایوان شاه

(*Bered bostān-bān b’eyvān-ı şāh*)

Bostāncı, pād-şāhiñ sarāyına iletür.

بتخفه ثمر هم زیستان شاه

(*Be-tuḥfe-i şemer hem zi-bostān-ı şāh*)

Meyve hediyesi hem o hediye şāhiñ bostānındandır. Bağçevāniñ anda bir kesb ü istiḥḳāḳı yokdur şāhiñ bağçesinden şāha hediye taḳdīm éder démekdir.

Meşnevī: Cild 6, şaḥīfe 527

Fi’l-Meşnevī

آتش⁸⁹ عاشق ازین رو ای صفی

(*Āteş-i ‘āşīḳ ez-īn rū ey şafī*)

Mü’mîn olan ‘āşīḳiñ āteş[in]den bu yüzden ey şafī!

میشود دوزخ ضعیف و منطفی

⁸⁹ R.M.Ş. ز اتش عاشق. R.M.Ş. zī āteş-i ‘āşīḳ.

(*Mî-şevēd dūzeh za'īf ü munṭafī*)

Dūzeh, za'īf ü munṭafī olur.

کویدش بکذر سبک ای محتشم

(*Gūyedeş bügzer sebk ey muḥteşem*)

Dūzeh, mü'mine lābe vü teferru' eyleyüp söyler: "Ey muḥteşem olan mü'min! Benden tizrek geç.

ورنه از انوار⁹⁰ تو مرد آتشم

(*Verne ez-envār-ı tu mürd âteşem*)

Yohsa seniñ envārından benim ateşim ölür ve sönür." Zīrā mü'miniñ ateşi kavī olduğu cihetden dūzehiñ âteşine za'f u inṭifā hāşıl olur demekdir.

Ḳāle□1-Kāşifi

عابدانرا کویند این روز جزاء شماست

(*Ābidān-rā gūyend īn rūz-ı cezā' şumāst*)

Ābid u zāhidlere söylerler: "Bu rūz-ı cezā' siziñdir. Ya'nī bu günde ücret ü mükāfāt alursıñız."

عارفانرا خطاب رسد که این روز تماشاء شماست

(*Ārifān-rā ḥiṭāb resed kī īn rūz temāşā-yı şumāst*)

Āriflere ḥiṭāb-ı 'izzet erişür kī: "Bugün siziñ temāşāñızdır hikmet ü kudret

712

u esrār-ı İlāhiyye.

نیک مردانرا نعيم اندر نعيم

(*Nīk-merdān-rā na'īm ender na'īm*)

İgü merdlere, insān-ı kāmillere cennet içinde cennetdir.

عشق بازانرا لقا اندر لقاء

(*Aşq-bāzān-rā liḳā ender liḳā*)

Aşq-bāzlara, 'āşık-ı şādıqlara cemāl içinde cemāldir." Ya'nī müşāhede-i cemāl-i İlāhīdir.

حصه آنها وصال "حور عين"⁹¹

(*Hişşe-i ānhā vişāl-i "ḥūr-ı 'īn"*)

O merd ve igü olanlarıñ hişsesi, "ḥūr-ı 'īn"e vuşlatdır.

⁹⁰ R.B. اتشهای تو. Ateşhā-yı tu.

⁹¹ "İri gözlü huri." *Kur'ân*, Duhân Sûresi, Âyet 54.

بهره اینها جمال کبریا

(*Behre-i inhā cemāl-i Kibriyā*)

Bu ‘aşıkların naşibi, cemāl-i Kibriyâdır ‘azîzim.

Şahîfe (667)

[Meşnevî: Cild 1, Şahîfe 131]

Fi'l-Meşnevî

"لا تخافوا"⁹² هست نزل خائفان

(*"Lā teḥāfū" hest nüzl-i ḥā'ifān*)

Hâyiflerin nüzli "lā teḥāfū" oldu. Ya'nî Allāh'dan korkıcı kimselerin mā-ḥazar-ı ta'âmı "Korkmayın" deyü emîn kılmak oldu.

هست در خور از برای خائفان

(*Hest der-ḥor ez-beray-ı ḥā'ifān*)

Zirā lâyık oldu hâyifden ötüri ol "lā teḥāfū" nüzli 'azîzim.

بر ماست وفا کردن بران

(*Ber-māst vefā kerdin ber-ān*)

Cenāb-ı Hakk buyurur: "Bizim üzerimizedir onlara vefā etmek."

Şahîfe (668)

Ḳāle'-Şeyhü'l-Mağribî ḳuddise sırruhū

مجوی در دل ما غیر دوست زانکه نیابی

(*Me-cūy der-dil-i mā ḡayr-ı dost z'ānkī ne-yābī*)

Bizim gönlümüzde dostdan ḡayrı başkasını isteme, dileme. Ol sebebdan kî bulamazsın.

از انکه در دل محمود جز ایاز نباشد

(*Ez-ānkī der-dil-i Maḥmūd cüz Ayāz ne-bāşed*)

Ol sebebdan kî Maḥmūd'un gönlünde Ayāz'dan ḡayrısı olmaz.

Ḳāle'1-Kāşifi

در کشف الاسرار آورده که از رحمت وی بود که امت را در هیچ مقام فراموش نکرد

(*Der-Keşfü'l-Esrār āverde kī ez-raḥmet-i vey būd kī ümmet-rā der-hiç maḳām ferāmūş ne-kerd*)

⁹² "Korkmayın." *Kur'ân*, Fussilet Sûresi, Âyet 30.

Keşfü'l-Esrâr'da rivâyet olunmuş ki şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiziñ rahmet^{en} li'l-'ālemīn olmasından, anıñ rahmetinden olur ki ümmetini hıçbir maḳāmda ferāmūş eylemez, unutmaz.

اكر در مكه معظمه بود و اكر در مدینه زاهره اكر در مسجد مكرم بود و اكر در حجره ظاهره
(*Eger der-Mekke-i Mu'azzama būd ve eger der-Medīne-i Zāhire eger der-*
mescid-i mükerrrem būd ve eger der-ḥücre-i ṭāhire)

Eger Mekke-i Mu'azzama olur efendimiz ve eger Medīne-i Zāhire olur ve eger mescid-i sa'ādetinde olur ve eger ḥāne-i ṭāhire vü sa'ādetinde olur, bunlarda olduğı ḥālde ümmetini aṣlā unutmaz.

همچنین در ذروه عرش اعلی و مقام "قاب قوسین او ادنی"⁹³ یاد فرمود که السلام علینا و علی
عباد الله الصالحین

(*Hemçunīn der-zırve-i 'arş-ı a'lá vü maḳām-ı "ḳābe ḳavseyn ev edná" yād*
fermūd ki es-selāmu 'aleynā ve 'alá 'ibādi'llāhi's-ṣāliḥīn)

Bu maḳāmlarda ferāmūş buyurmadığı gibi hem böylece 'arş-ı a'lá zirvesinde dağı maḳām-ı "ḳābe ḳavseyn

713

ev edná"da ümmetini yād buyurdu ki: "Es-selāmu 'aleynā ve 'alá 'ibādi'llāhi's-ṣāliḥīn" deyü buyurdılar.

فردا در مقام محمود بساط شفاعت کستردہ کوید امتی امتی

(*Ferdā der-maḳām-ı Maḥmūd bisāṭ-ı şefā'at güsterde gūyed ümmetī ümmetī*)

Yarın ya'nī rüz-ı maḥşerde maḳām-ı Maḥmūd'da şefā'at düşküni düşer de "Ümmetī ümmetī" deyü fermān buyurur 'azīzim.

عاصیان پر کنه در دامن آخر زمان

(*'Āṣiyān-ı pür güneḥ der-dāmen-i āḥir-zamān*)

Günāh ile ṭolu 'aşıleriñ, āḥir zamān olan şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ eteginde, dāmenindedir. Yerleri, maḥalleri orasıdır.

دست در دامن تو دارند و جان در آستین

(*Dest der-dāmān-ı tu dārend ü cān der-āstīn*)

El seniñ dāmānındadır yā Rasūla'llāh; dāmānını tutar. Ve cān yeñindedir. Ya'nī seniñ ridā' vü ırıḳa-i şerīfiñ yeñine şıgınmışdır gögercin gibi 'azīzim.

⁹³ "Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar, yahut daha az (kaldı)." *Kur'ân*, Necm Sûresi, Âyet

نا امید از حضرت با نصرتت نتوان شدن

(*Nā-ümīd ez-ḥazret bā-nuṣretet ne-tüvān ṣoden*)

Seniñ nuṣret ü şefā'atle ḥazret-i risāletinden ümīdsiz olmak mümkün değildir mahrum, nā-ümīd olmak sulṭānım.

چو⁹⁴ تویی در هر دو عالم رحمته للعالمین

(*Çu tuyī der-her dū 'ālem raḥmetelī'l-'ālemīn*)

Çünkĩ sensiñ yā Rasūla'llāh her iki 'ālemde raḥmetelī'l-'ālemīn allāhümme şalli ve sellem ve bārik 'aleyhi ve 'alā alihi ve şaḥbihi ecma'ın, āmīn.

Şahīfe (669)

علت غانیة هر عالم اوست

(*'İllet-i ġā'iyye-i her 'ālem ūst*)

Her 'ālemiñ 'illet-i ġā'iyyesi, şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizdir.

سرور اولاد بنی آدم اوست

(*Server-i evlād-ı Benī Ādem ūst*)

Ademoğullarınıñ serveri şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizdir.

واسطه فیض وجودی همه

(*Vāsıṭa-i feyż-i vüçūdī heme*)

Cümle vüçüd feyżiniñ vāsıṭası, şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizdir. Ya'nī anıñ içün ḥalk oldu cümle.

رابطه بود و نبودی همه

(*Rābıṭa-i būd u ne-būdī heme*)

Cümle vüçüd u 'ademiñ rābıṭası şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz[e]dir.

از بس شرف کوهر تو منشیء تقدیر

(*Ez-bes-i şeref-i gevher-i tu münşī-i taqdīr*)

Seniñ cevheriniñ şerefi çokluğundan yā Rasūla'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem münşī-i taqdīr olan Cenāb-ı Ḥaqq.

آن روز که بکذاشتی اقلیم عدم را

(*Ān rūz kī bi-güzāştī iqlīm-i 'adem-rā*)

Ol gün kī iqlīm-i 'ademi terk étdiñ. Ya'nī dünyāya teşrīf buyurduñ.

⁹⁴ R.B. چون Çun.

تا حکم نزول تو درین دار نوشته است

(*Tā ḥukm-i nüzül-i tu der-în dār nüvište est*)

Hattâ zât-ı Risâlet-penâhîñ nüzûlî, teşrîfî ḥükmini bu dâr-ı dünyâya yazmışdır taḳdîr münşîsi olan Cenâb-ı Rabbü'l-izzet.

صد ره بعثت باز تراشیده قلم را

(*Şad reh be-'abeş bâz terâşîde qalem-râ*)

Yüz kere 'abeş ile gérü

714

qalemi tırâş étmişdir. Ya'nî yontmuştur demektir.

Qale'l-Mevle'l-Câmî

ز مهجوری بر آمد جان عالم

(*Zi-mehcūrî ber-âmed cân-ı 'âlem*)

Yâ Rasûla'llâh! Zât-ı şerîfiniñ dâr-ı beḳâya teşrîfiyle seniñ cemâliniñ 'adem-i müşâhedesinden sizden olan hicretten, hicrândan 'âlemiñ cânı yukarı geldi. Ya'nî 'âlem rûhsuz oldu, qaldı demektir.

ترحم یا نبی الله ترحم

(*Teraḥḥüm yâ Nebiya'llâh teraḥḥüm*)

Teraḥḥüm buyurdun yâ Nebiya'llâh teraḥḥüm. Şefḳat [u] merḥamet [ve] luṭf u kerem ü 'inâyet siziñdir.

نه آخر رحمته للعالمین

(*Ne âḥir raḥmet^{en} li'l-'âlemîn*)

Aḥir degil misiñ raḥmet^{en} li'l-'âlemîn? Lâ-şekk ve lâ-şübhe raḥmet^{en} li'l-'âlemînsiñ yâ rasûla'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem.

ز محرومان چرا فارغ نشینی

(*Zi-maḥrûmân çirâ fâriğ nişînî*)

Niçün maḥrûmlardan fâriğ oturuşuñ, maḥrûm olan bendegânına luṭf u merḥamet ét.

ز خاک ای لاله سیراب برخیز

(*Zi-ḥâk ey lâle-i sîrâb ber-ḥîz*)

Ey şuya ḳanmış, toymuş lâle, topraḳdan ḳalk! Ya'nî 'âleme feyż ü raḥmet-i İlâhî şaçmak ve serpmek içün ḳabre-i sa'âdetinden ḳalk. Ey Cenâb-ı Ḥaḳḳ'ıñ feyż ü

raḥmetiyle ẓanmış, ٲok olmuş lâle-i Ḥudā-yı mute‘āl olan cenāb-ı Peyğamberī
şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem.

چو نرکس چنډ خواب از خواب برخیز

(Çu nergis çend ḥ^vāb ez-ḥ^vāb ber-ḥīz)

Nergis gibi ne  adar uy u? Uy udan  alk .

اگر چه غرق دریای کناهم

(Eger  ı ġar -ı deryā-yı g nāhem)

Eger  g nāh deryāsında ġar  olmuşum.

فتاده خشک لب بر خاک راهم

(F tāde ḥu k leb ber-ḥā -i rāhem)

 urı duda  yol  opra ı  zre d  m   m.

تو ابر رحمتی آن به که گاهی

(Tu ebr-i raḥmet  ān biḥ k  gāh )

Sen raḥmet bulu ısı  o i  d r k  ba‘z  va t.

کنى در حال لب خشکان نکاهى

(K n  der-ḥāl-i leb-i ḥu k n nigāh )

 eders n  duda ı  urı olanları  ḥāline na ar u iltifāt. An n  i  n ben de sini n  yolu n 
 opra ı  zrerine d    m k  ba a feyz   raḥmet ile na ar u iltifāt edesi n  dey .

پس آيا هستيد شما کردن نهادگان مقتضای وحى را

(Pes āyā hest d  um  kerd n nihādġ n mu te   -y  vaḥy-r )

Pes ‘acab  siz oldu n z, vaḥy-i  l h ’ni n  mu te   s   zre gerd n  oma lardan
oldu n z d emekdir.

آگاه کردم شمارا

( g h kerdem  um -r )

Ag h oldum size d emekdir.

 aḥ fe (670)

بر و علم يك ذره پوشيده نيست

که پيدا و⁹⁵ پنهان بنزدش يکيست

⁹⁵R.B.  .  .

(Ber-o 'ilm yek zerre pūšīde nīst

Kī peydā vū pinhān be-nezdeš yekīst)

(586) şahīfede mezkūrdur, mūrāca'at oluna.⁹⁶

یعنی یاری آور خواهند⁹⁷

(Ya'nī yārī āver h^vāhende)

Ya'nī yārdım [u] mu'āvenet götürmek istemişler.

715

و رایت اسلام و دین دم بدم نکونسار خواهد شد

(Ve rāyet-i Īslām u dīn dem-be-dem nigūnsār h^vāhed šod)

Küffār ister kī Īslām u dīn sancağı dem-be-dem, ān-be-ān baş aşāğı ola.

یعنی شما سخن ناسزا میگویید و ما از خدای برآن یاری خواهیم

(Ya'nī šumā sūhen-i nā-sezā mī-gūyīd ve mā ez-Ḥudāy ber-ān yārī h^vāhīm)

Ya'nī ey küffār u müşrikiyye! Siz, lāyık olmayan sözi bizim haqqımızda söylersiniz ve biz daḡi Cenāb-ı Haqq'dan anlarıñ üzerine mu'āvenet-i Haqq ile yārdım talebiyle muḡaffer ü ḡālib ü ḡākim olmaḡ isteriz démekdir.

و امید داری از درگاه حضرت او داریم

(Vū ümīddārī ez-dergāh-ı ḡāzret-i ū dārīm)

Daḡi ümīddārılıḡı o ḡāzretiñ dergāhından tıtarım.

مراد خویش زدرگاه پادشاهی خواه

(Murād-ı h^vīš zi-dergāh-ı pād-šāhī h^vāh)

Kendü murādını pād-šāhıñ dergāhından iste, taleb eyle.

که هیچکس نشود نا امید از آن درگاه

(Kī hīç-kes ne-şevēd nā-ümīd ez-ān dergāh)

Kī hīç kimse nā-ümīd olmaz ol dergāhdan şāhım.

غافل شود و فراموش کند از هیبت آن هر شیر دهنده از آن فرزندی که

(Ġāfīl şevēd ve ferāmūş kūned ez-heybet-i ān her şīr dehende ez-ān ferzendī

kī)

Ġāfīl olur ve ferāmūş éder ol zelzele ve kıyām-ı sā'atıñ heybet ü dehşetinden her sūd vérici ol çocuḡını kī.

⁹⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁹⁷ R.B.'de bu dizeden önce ای پروردگار من (Ey perverdigar-ı men) olmasına rağmen metne sehven alınmamış.

ویرا شیر میدهد با وجود مهربانی⁹⁸ مرضعه برضیع

(*Vey-rā šīr mī-dehed bā-vücūd-ı mihrbānī-i murzi‘a be-rađī‘*)

Ol çocuğa süd vérir murzi‘aye. Ya‘nī çocuğa muhabbetiñ vücüdiyle berāber rađī‘ olan vālidesi, o çocuğını unutur ve andan ğāfil olur dēmekdir.

Şahīfe (671)

سکران و⁹⁹ سکر هوی و سکر مدامة

(*Sekrān u sekr-i hūy u sekr-i mūdāmet*)

Serhoşlar biri hevāy u nefis, serhoş-ı dīgeri ‘ale’ d devām şerāb içen serhoşdur.

دران روز کز فعل پرسند و قول

اولو العزم را تن بلرزد ز هول

بجایی که دهشت خورد انبیا

تو عذر کنه را چه داری بیا

(*Der-ān rūz k’ez-fī’l porsened ü kavī*)

Ūlu’l-‘azm-rā ten bi-lerzed zi-hevl

Be-cāyī kī dehşet ħored enbiyā

Tu ‘ōzr güneh-rā çī dārī beyā)

(479) şahīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.¹⁰⁰

Ḳāle□1-Kāşifi

زیرا زوال عقل از خوف و حیرت سکر نباشد و اگر رأی العین مانند سکر نماید

(*Zīrā zevāl-i ‘aql ez-ħavf u ħayret sekr ne-bāşed ve eger re’yü’l-‘ayn mānend*

sekr nümāyed)

Zīrā korkudan ve ħayretten ‘aqlıñ zevālī sekr olmaz. Ya‘nī aña sekr-i ħaḳīḳī denilmez. Egerçī re’yü’l-‘ayn, sekr gibi görünür. Ya‘nī sen, añı sekrān görürsüñ. Lākin ħaḳīḳat^{en} aña sekr dēnilmez.

Ḳāle’1-Ḥāfız

هر چند غرق بحر کناهم ز صد جهت

کر آشنای عشق شوم ز اهل رحمت

⁹⁸ R.B. بر رادی ber-rādī.

⁹⁹ R.B. yok.

¹⁰⁰ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

(Her çend garḳ-ı baḥr-ı günāhem zi-ṣad cihet
Ger āṣnā-yı ‘aşḳ şevem zi-ehl-i raḥmetem)

(310) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.¹⁰¹

بی دانشی و بی معرفتی و بی برهانی و حجتی
(Bī-dāneṣī vū bī-ma‘rifetī vū bī-bürhānī vū ḥacetī)

‘İlimsiz ve ma‘rifetsiz ve bürhānsız ve ḥüccetsiz

716

cidāl u münāza‘a éderler démekdir.

Ḳāle□1-Kāşift

نویشته شده است بران دیو در لوح محفوظ
(Nüvişte şode est ber-ān dīv der-levḥ-i maḥfūz)

Ol şeytān üzre levḥ-i maḥfūzda yazılmış olmuşdur. Ya‘nī levḥ-i maḥfūzda yazılmışdır kī:

هر کس که
(Her kes kī)

“Her kimesne kī şeytāna tābi‘ ola, şeytānı velī ittiḥāz éde.” démekdir.

Ḳāle□1-Mevle’l-Cāmī

خواهی بصوب کعبه تحقیق ره بری
پی بر پی مقلد کم کرده ره مرد
(Ḥvāhī be-şavb-i Ka‘be-i taḥḳīḳ reh-berī
Pey-ber-pey muḳallid kem kerde reh-i merd)

(645) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.¹⁰²

Fi’l-Meşnevī

چون شدی بر بامهای آسمان
سرد باشد جست و جوی نردبان

آینه روشن که شد صاف و جلی
جهل باشد بر نهادن صیقلی

¹⁰¹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

¹⁰² Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

پیش سلطان خوش نشستہ در قبول
 زشت باشد جستن نامہ و رسول
 (Çun şodî ber-bāmihā-yî āsumān
 Serd bāşed cust u cūy nerdebān

Āyine-i rūşen kî şod şāf u celî
 Cehl bāşed ber-nihāden şaykalî

Pîş-i sulţān hoş nişeste der-ķabûl
 Zîşt bāşed custen nāme vû resûl)

(566) şahîfede mezkûrdur, müraca‘at oluna.¹⁰³

نفس از درون و دیو ز بیرون زند رہم
 (Nefs ez-derûn u dîv zi-bîrûn zened rehem)

Nefs içerüden ve şeytân tışarudan yolum urur.

از مکر این دو رهن پر حیلہ چون کنم
 (Ez-mekr-i in dû reh-zen-i pür hîle çun künem)

Pür hîle olan bu iki yol urucınıñ mekrinden nice édeyim?

Şahîfe (673)

بعث انسان کر نشد نزدت عیان
 (Ba‘ş-ı insān ger ne-şod nezdet ‘ayān)

İnsānıñ ba‘ş[1] ya‘nî öldüğünden soñra dirilmesi eger seniñ yanında, ‘indeinde
 ‘ayān u zāhir olmadı.

اول خلقش نکر هذا بیان
 (Evvel halkesh niger hāzā beyān)

O insānıñ evvel halk olunmasına nazār eyle, o beyān ve saña ‘ayāndır.

هر که بر ایجاد او قادر بود
 (Her kî ber-îcād ū ķādîr būd)

Her kim kî îcād ve yokdan halk étmek üzre, o kimse ķādîr olur.

قدرتش بر بعث او ظاهر شود
 (Ķudreteş ber-ba‘ş-ı ū zāhir şevd)

¹⁰³ Zikredilen sayfada bulunamamaktadır.

Anıñ kudreti, onuñ ba'sı üzerine, o kimseyi diri[l]tmege kudreti zāhir olur.

اوست خلاقى كه از بعد خزان

(*Ūst ḥelāḳī kī ez-ba'd-ı ḥazān*)

Ḥelāḳ odur kī ḥazāndan şöra. Ya'nī soñbahār olup, ağaçlarıñ yaprakları dökölüp, ağaçlar mevtā gibi olduğdan şöra.

ميكند پيدا بهار بوستان

(*Mī-kūned peydā bahār bostān*)

Bahār u bostānı peydā vü zāhir éder Cenāb-ı Hāḳḳ.

Қәлә□ş-Şeyḥ Sa□dī

طرب نوجوان ز پير مجوى

(*Ṭarab-ı nev-civān zi-pīr me-cūy*)

Tāze civānıñ şenligini ve şādlığını pīrden isteme. Ya'nī pīr, tāze civān gibi ehl-i şevḳ ü zevḳ olmaz.

كه دكر نايد آب رفته بجوى

(*Kī digər n'āyed āb-refte be-cūy*)

Zīrā ırmaḳdan aḳup giden şu bir daḫi ırmağa gelmez. İmdi civānlıḳ gitdikden şöra bir daḫi gelmez 'azīzim

717

زرع را چو¹⁰⁴ رسيد وقت درو

(*Zer'-rā çu resīd vaḳt-i dīrev*)

Zer'ıñ veyā zer'a çünkü biçim vaḳtı érişdi. Ya'nī biçilmek zamānı oldı.

نخرامد چنانكه سبزه نو

(*Ne-ḫırāmed çunānkī sebze-i nev*)

Tāze sebze gibi şalınmaz, pes pīr daḫi tāze civān gibi şādān u ḥandān olmaz.

چو دوران عمر از چهل در گذشت

(*Çu devrān-ı 'ömr ez-cehel der-gūzeşt*)

Çünkü 'ömrüñ devrānı kırkdan geçdi. Ya'nī yaşıñ kırkı geçdi, şavuşdı.

مزن دست و پا کآب از سر گذشت

(*Me-zen dest ü pā k'āb ez-ser gūzeşt*)

¹⁰⁴R.B. چون Çun.

El ayak urma kī şu başdan geçdi. Ya'nī şuyı insānīn başından yukarı geçdi. Artık elin ayağın ile öteye berüye urup çabalamağa hâcet yokdur. Ğarğ olduñ démekdir.

بسبزی کجا تازه کردد دلم

(*Be-sebzī kocā tāze kereded dilem*)

Yeşillik ile kande tāze éderler benim göñlümi? Ya'nī şahrālarda yeşilliklere nazar étmek ile göñlüm tāze olmaz.

که سبزی بخواد دمید از کلم

(*Kī sebzī be-h^vāhed demīd ez-gilem*)

Kī benim çamurumdan, bālçıgımdan yeşillik, tāze ot bitmek ister, çıkmak ister. Ya'nī benim vücūdum toprakdan yeşil çıkar. Ya'nī ölmem yakīn oldı, toprak olacağım. İhtiyār olduğından bu toprakdan tāze yeşillik hâşıl olmak ister. Kezālik ben de daği ölürsem toprakdan taze ot bitecekdir démekdir.

تفرج کنان در هوا و هوس

(*Teferrüc künān der-hevā vü heves*)

Hevā vü hevesde teferrüc édici olduğımız hâlde şahrāya gitdik démekdir.

گذشتیم بر خاک بسیار کس

(*Gūzeštīm ber-hāk-i bisyār kes*)

Çok kimseleriñ toprağından ya'nī kabri üzerinden geçdim. Ya'nī çok kimseleri gördüm kabirde toprak olmuşlar, yatarlar démekdir.

کسانی که دیگر بغیت اندرند

(*Kesānī kī dīger be-ğayet enderend*)

Dīger kimseler kī gayb içindedirler daği dünyāya gelmemişlerdir.

ببایند و بر خاک بگذرند

(*Be-bāyend ü ber-hāk-i mā be-gūzerend*)

Anlar da gelürler ve bizim toprağımız üzerinden geçerler. Ya'nī biz de ölürüz, dīger 'ālem-i gaybden gelür bizim kabrimizden, biz[im] şimdi geçdigimiz gibi geçerler démekdir.

دریغا که فصل جوانی گذشت

(*Dirīgā kī faşl-ı civānī gūzešt*)

Hayf, yazık kī civānlık faşlı geçdi!

بلهو و لعب زندگانی گذشت

(*Be-lehv ü lu'b zindegānī gūzešt*)

Oyun oynamak ile dirilik vakti geçti.

چه خوش گفت با کودک آموزگار
(Çi hoş güft bā-kūdek āmūzgār)

Ne hoş söyledi çocuğa mu'allim:

که کاری نکردیم و شد روزگار
(Kī kārī ne-kerdīm ü şod rūzgār)

"Kī bir kār, bir iş eylemedim eyyām gitdi." Ya'nī 'ömrüm gitdi bir kār étmedim.

Ḳāle n-Neseḡi fī Keşfü'l-Haḡā'ik

ای درویش جهل پیش از علم دوزختست
(Ey dervīş cehl pīş-i ez-'ilm dūzeḡetest)

718

Ey faḡīr, ey dervīş! 'İlmden evvel ol cehl, cehālet, cehennemdir.

و جهل بعد از علم بهشت است
(Vü cehl ba'd-ı ez-'ilm behişt est)

Ve cehl, cehālet, 'ilmden şoñra cennetdir.

از جهت آنکه جهل پیش از علم سبب حرص و طمعست
(Ez-cihet-i ankī cehl pīş-i ez-'ilm sebeb-i ḡırş u ṭama'est)

Ol cihetden kī 'ilmden evvel ol cehl, sebeb-i ḡırş u ṭama'dır.

و جهل بعد از علم سبب رضا و قناعت است
(Vü cehl ba'd-ı ez-'ilm sebeb-i rızā vü ḡanā'at est)

Ve 'ilmden şoñra cehl, sebeb-i rızā vü ḡanā'atdır 'azīzim.

Şaḡīfe (674)

دفتر دانش من جمله بشوید بمی
(Defter-dāniş-i men cümle be-şūyīd be-mey)

Benim biliş, 'ilm defterini, cümlesini mey ile yıkayınız, ḡusl édiñiz.

تا شود از نم فیض ازلی جانم حی
(Tā şeved ez-nem-i feyż-i ezeli cānem ḡayy)

Ḥattā feyż-i ezeli olan nemden, cānım ḡayy olsun. Nem, ma'lūmdır, şabāḡleyiñ çiçekleriñ üzerinde bulunur.

پس چون
(Pes çun)

İmdi çünkî démekdir.

تازه و تر و نیکو و بهجت افزای

(*Tāze vü ter ü nîkū vü behcet efzāy*)

Tāze vü ter ve igü daği güzellik, hüsñ ü cemālî çoğaldıcı ve ziyāde édici. Ya'nî insān ol nebātāta nazar étdikçe kendüsine sürür bahş olunur démekdir.

پس قادری که زمین مرده را بآبی زنده سازد

(*Pes qādirî kî zemîn mürde-rā b'ābî zinde sāzed*)

İmdi bir qādir kî ölmüş biri şu ile zinde, diri düzer. Ya'nî hayy éder.

توانست بر آنکه اجزای موتی را جمع ساخته

(*Tüvānest ber-ānkî eczā-yı mevtā-rā cem' sālhte*)

Qādir ol nesne üzerine kî mevtānîñ eczāsını cem' éder.

بهمان حال که برده اند باز کردند

(*Be-hemān-hāl kî borde end bāz gerdāned*)

Ol hāl ile kî ölmüş idi. Gérü çevirir, dönderir. Ya'nî evvelkî hālîne ircā' u 'avdet étdirir, āmennā ve şaddaḡnā.

آنکه بی دانه نهال افراخت

(*Ankî bî-dāne-i nihāl efrāht*)

Ol zāt-ı 'ālî kî dānesiz, ḡabbesiz ağaç fidānı çıkarır, ḡalk éder.

دانه هم شجر تواند ساخت

(*Dāne' hem şecer tüvāned sālht*)

Dāneyi, ḡabbe hem ağaç étmege, yapmaḡa qādir ol.

کرد نا برده را بقدرت بود

(*Kerd nā-borde-rā be-ḡudret būd*)

Olmamış 'ademi ḡudretiyle olmuş, mevcūd éder.

چه عجب کر دهد ببرده وجود

(*Çi' aceb ger dehed be-borde vücūd*)

Ne 'aceb, ya'nî 'aceb olmaz, ta'accüb olunmaz. Eger olmuş mevcūda vücūd vére, 'aceb degildir. Zīrā olmamışa vücūd vérince olmuşa vücūd vérmiş, 'aceb degildir. Ya'nî insānı yokdan mevcūd édici ba'de'l-mevt hayy étmege qādir ve buña ta'accüb olunmuş kî zāt^{en} mevcūd idi. Şoñra aña vücūd vérdi.

بر می انگیزد

(*Ber-mī-engīzed*)

719

Çıkarır demektir.

Şahîfe (675)اگر هوشمندى بمعنى كراى¹⁰⁵*(Eger hūšmendī be-ma'nā girāy)*

Eger 'aқullu iseñ, 'aқluñ var ise ma'nāya, ya'nī 'ālem-i ma'nāya, 'ālem-i bāṭuna, rağbet ét. Oraya sa'y u himmet ét.

كه معنى بماند نه صورت بجای

(Kī ma'nā be-māned ne šūret be-cāy)

Kī ma'nā қалur, šūret yerinde қalmaz. Ya'nī 'ālem-i šūret zā'il olur. Lākin 'ālem-i ma'nā bāqīdir, zā'il olmaz 'azīzim.

Қале□1- Kāşifiو با دليل¹⁰⁶ كه راه نمايد بمقصد*(Ve bā-delīl kī rāh-nūmāyed be-maқşad)*

Bir delīl kī maқşada yol gösterir. Ya'nī böyle delīlleri yoқdur demektir.

Қале□1-Kāşifi

و بى كتابى روشن كه بران صواب از خطا ظاهر كردد

(Ve bī-kitābī-rūşen kī ber-ān şavāb ez-ḥaṭā zāhir kereded)

Rūşen olan kitābsız kī anıñla şavābı ḥaṭādan zāhir éderler. Öyle bir kitābları da yoқdur demektir.

پيچيده دامن خود است¹⁰⁷*(Pīçīde dāmen-i ḥod est)*

Kendi dāmenini, etegini toplamış, бүkmüş, қaldırmış. Ya'nī insān bir yerden gider iken bir fenā şey'e teşādūf éder ise üzerime bulaşmasun deyü etegini toplar, dévşirir.

و اين كنایه باشد از تكبر

*(Ve īn kināye bāşed ez-tekebbūr)*¹⁰⁵ **Derkenar:** Girāy, rağbet étmek.¹⁰⁶ **R.B.** delīlī.¹⁰⁷ **R.B.** Tefsīrū'l-Fārisī olarak belirtilmiş.

İşte bu tekebbürlükten kināye olur.

چه متکبر دامن از هر چیز در می چینه

(Çĩ mütekebbir dāmen ez-her çĩz der-mĩ-çĩned)

Mütekebbirindir. Ya'nĩ nasıl olur mütekebbirlik etegini her nesneden toplar, dévşirir. Gerek igü şey ve gerek kötü şey' etegini toplar. İşte o adem, mütekebbir démekdir.

Ḳāle'l-Mevle'l-Cāmĩ

قصد ما ابروی تست از سجده در مہرابہا

(Ḳasd-ı mā ebrū-yı tust ez-secde der-miḥrābhā)

Benim kaçdım seniñ ebrūñdur, miḥrāblarda secde étmekdir.

کر نباشد نیت خالص چه حاصل از عمل

(Ger ne-bāşed niyet ḥāliş çĩ ḥāşıl ez-'amel)

Eger niyet ḥāliş olmadı ne ḥāşıl 'amelden hiç, beyhūde yorgundur.

Ḳāle'l-Mevle'l-Cāmĩ

بہوش باش کہ راہ بسی مجرد زد

(Be-ḥoş bāş kĩ rāḥ besĩ mücerred zed)

'Aḳl ile ol. Ya'nĩ 'aḳıllu ol kĩ çok mücerredleriñ yolını urdı. Ya'nĩ ṭarĩḳ-i Ḥaḳḳ'a sālĩk olan mücerredleriñ çok yolını urdı.

عروس دہر کہ مکارہ است و محتالہ¹⁰⁸

('Arūs-ı dehr her kĩ mekkāre est ü muḥtāle)

Dünyā 'arūsı, gelini kĩ mekr ü ḥile vü dü-bārecidir. Şaḳın aldanma, 'aḳıllu ol démekdir.

بلاف نا خلفان¹⁰⁹ زمانہ غرہ مشو

(Be-lāf-ı nā-ḥalefān-ı zamāne ğirra me-şev)

Zamāne nā-ḥalefleriniñ lāfına, sözine mağrūr olma.

مرو چو سامری از رہ بیبانک کوسالہ

(Me-rev çu Sāmĩrĩ ez-reh be-bāng-i gūsāle)

¹⁰⁸ **Derkenar:** Muḥtāl; ḥilekār, dübāreci olan démekdir.

¹⁰⁹ **Derkenar:** Nā-ḥalef, pederi yāḥūd ecdādınıñ şān u şerefine ḥamiyet içün sefāhat ğaflet rezālet iḥtiyār éden adem.

Sāmīrī gibi yoldan gūsāleniñ şadāsına gitme. Ya'nī ẓarīḳ-i mustakīmden çıkup
Sāmīrī gibi buzağıya iṭā'at étme,

720

buzağı-peres[t] olma.

Şahīfe (676)

پس اکر برسد او را

(*Pes eger be-resed ū-rā*)

Pes eger oña érişe, ulaşa démekdir.

Ḳāle□1-Kāşifi

ارام کیرد بدین و ثابت شود بر آن بسبب آن چیز

(*Arām gīrd be-dīn ve şābit şeved ber-ān be-sebeb ān çiz*)

Arām, sukūnet ıutar dīnde ve şābit ıadem olur. Ol nesne sebebiyle anıñ üzerine
arām u rāḥat ıutar dīninde démekdir.

Ḳāle□1-Kāşifi

بر کردد بر روی خود یعنی از جهتی که آمده برآن جهت عود کند

(*Ber-gerded ber-rūy-i ḥod ya'nī ez-ciḥetī kī āmede ber-ān ciḥet 'avd kūned*)

Kendü yüzi üzerine döner, yüz çevirir. Ya'nī bir ciḥetden kī gelmiş idi yine o
cihete 'avdet éder.

مراد آنست که مرتد گردد و از دین اسلام دست بر دارد

(*Murād ānest kī mürted kereded ve ez-dīn-i İslām dest ber-dāred*)

Murād oldur kī mürted olurlar ve dīn-i İslāmdan el[lerini] yuıarı ıutar[lar]. Ya'nī
elini çeker İslāmiyetden.

Ḳāle□1-Kāşifi

زیان کرد در دنیا که بمراد نرسد و زیان دارد در آخرت که عاملهای او نابود شد

(*Ziyān kerd der-dünyā kī be-murād ne-resed ve ziyān dāred der-āḫiret kī
'amelhā-yı ū nā-būd şod*)

Dünyāda ziyān étdi kī murāda ulaşmadı ve āḫiretde ziyān ıutar kī onuñ 'amelleri
nā-būd, nā-peydā oldı, zā'il u maḥv oldı démekdir.

زیان هر دو سرای

(*Ziyān her dū sarāy*)

Her iki sarāyda ya'nī dünyāda ve āḫiretde ziyān eyledi.

آنست زیان هویدا

(*Ānest ziyān-ı hüveydā*)

Odur zāhir ziyān.

چه بر همه عقلا ظاهر است زیان ازان عظیم تر نیست

(*Çi ber-heme 'uḳalā zāhir est ziyān-ı ez-ān 'azīmter nīst*)

Ne ziyān kī cümle 'uḳalāy 'indinde zāhirdir kī andan ziyāde 'azīm ziyān yoḳdur.

نه مال و نه اعمال نه دنیا و نه دین

(*Ne māl u ne a'māl ne dūnyā vü ne dīn*)

Ne māl ve ne 'amel ne dūnyā ne dīn ḳalur.

لامعه صدق و نه انوار یقین

(*Lāmi'a-ı şıdḳ u ne envār-ı yaḳīn*)

Ne şıdḳ lāmi'ası ve ne de yaḳīn envārı ḳalur.

در هر دو جهان منفعل و خوار و حزین

(*Der-her dū cihān münfa'il ü ḥ^vor u ḥazīn*)

Her iki cihānda muḫtarib démekdir ve ḥor u ḥaḳīr [ve] maḥzūn olur démekdir.

البتة زیانی نبود بدتر ازین

(*Elbette ziyānī ne-būd bedter ez-īn*)

Elbette bundan ziyāde bed, kötü bir ziyān olmaz.

Şaḥīfe (677)

Ḳāle□1-Kāşifi

غایت نزهت¹¹⁰ باغ و بستان بآب روانست

(*Ġāyet nüzhet bâḡ u bostān b'āb revānest*)

Baḡ u bostānı fevḳa'l-'āde şafā vü inşirāḥ baḥş éder. Şuyıñ aḳmasıyla ḡāyet nüzhetdedir.

Ḳāle'1-Hāfız

کلید کنج سعادت قبول اهل دلست

مباد کس که درین نکته شک و ریب کند

(*Kilīd-i genc-i sa'ādet ḳabūl-i ehl-i dilest*)

Me-bād kes kī der-īn nūkte şekk ü rayb küned)

¹¹⁰ **Derkenar:** Nüzhet; teferrüc, tenzih-i şafā, küşāyiş, inşirāḥ démekdir.

Sa'adet hazīnesiniñ kilīdi, ehl-i dil olan enbiyā-yı 'azām ve evliyā-yı kirām
hāzerātınıñ qabūlidir. Bu daḳtık ü laṭīf olan nüktede, ma'nāda

721

kimse şekk ü şübhe éder olmasun, muḥaḳḳaḳdır.

شبان وادی' ایمن کهی رسد بمراد

که چند¹¹¹ سال بجان خدمت شعیب کند

(*Şebān vādī-i eymen gehī resed be-murād*)

Kī çend sāl be-cān ḥıdmet-i Şu'ayb küned)

Çobān; vādī-i eymen, mübārek ü meymenettlü olan maḥalde ba'zı kere murād u
maḳşūduna ulaşur kī nice sözler cān ile Şu'ayb 'aleyhi's-selāmıñ ḥıdmetini éder. Bu
iki beytiñ muḳadderātıyla tafşılâtı cild-i evvelde (445) şaḥīfede zıkr olunmuşdur,
mürāca'at oluna.¹¹²

Ḳāle□ş-Şeyḥ Sa□dī

خوشا وقت شوریدگان غمش

(*Hoşā vaḳt-i şūrīdegān-ı ğameş*)

Ne güzeldir ne hoşdur anıñ ğamıyla qarışmış, perīşān olmuş. Ya'nī Cenāb-ı
Ḥaḳḳ'ıñ ğamıyla müşevveş olanlarıñ ḥāl u vaḳitleri ne hoş ne güzeldir. Böyle hoş olan
evliyā-yı kirām hāzerātıdır.

اگر زخم بینند اگر مرهمش

(*Eger zaḥm bīnend eger merhemeş*)

Eger zaḥm u yara görürler ve eger andan merhem görürler. Ya'nī gerek yesīr ve
gerek 'usrda anıñ ğamıyla hoşdurlar.

دمادم شراب الم در کشتند¹¹³

(*Dem-ā-dem şarāb-ı elem der-keşted*)

Dem-ā-dem, her an, her sā'at elem ü meşāḳḳat şarābını çekerler.

و کر تلخ بینند دم در کشتند¹¹⁴

(*Ve ger telḥ bīnend dem der-keşted*)

Ve eger acı görürler. Dem, bir nefes çekerler. Ya'nī acılığına nāzar étmezler, bir
nefes çekerler.

¹¹¹R.B. چندان çendān.

¹¹² Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

¹¹³R.B. کشتند keştend.

¹¹⁴R.B. کشند keşend.

نه تلخت صبری که بر یاد اوست

(*Ne telḥest šabrī kī ber-yād-ı ūst*)

Acı degildir, bir şabr kī onuñ yādında, huzūrundadır. Anıñ için acı degüldür.

که تلخی شکر باشد از دست دوست

(*Kī telḥī šeker bāšed ez-dest-i dost*)

Zīra bir acı, şeker olur dostuñ elinden. Ya'nī insān dostunuñ elinden zehri, bal u şeker gibi nūş éder ammā şimdi öyle 'āşık da yokdur 'azīzim.

هر که از ظانین بالله ظن السوء

(*Her kī ez-ẓānīn b'Āllāh ẓannū's-sū*)

Her kim kī Allāh'a sū-i ẓann ile ẓann édicidir.

Şahīfe (678)

Ḳāle'l-Kāşifi

پس ببرد آن رسن را تا بزمین افتد و بمیرد

(*Pes be-bord ān resen-rā tā be-zemīn üfted be-mīred*)

İmdi ol resen şaplı ipi keser, қағ' éder hattá yere, zemīne düşer ve ölür. Ya'nī bir kimse boğazından ip ile aşıyor sonra ipi çözerler. Yere düşer, ölmüş olur.

Ḳāle'l-Hāfiz

کر جان بدهد سنک سیه لعل نکردد

با طینت اصلی چه کند بد کهر افتاد

(*Ger cān be-dehed seng-i siyeh la'l ne-kerded*)

Bā-ṭıynet-i aşlī çī küned bed-güher üftād)

Eger hāzret-i Allāh, siyāh taşā cān vére la'l olmaz. Ṭıynet-i aşliyyesine neylesün kī bed-güher düşdi. Ya'nī "قبل من قبل فى الازل درد من رو فى الازل" haberi sırınca Hāḳḳ te'ālā eger seng-i siyāha cān vérese la'l u yāḳūt olmadığı gibi ezelde maḥcūb u bī-behre olup ḳalbi ḥālā¹¹⁵ "كالحجارة واشد قسوة" olmuş 'avām seng-dilān

722

rīḥ-i rahmāniyyeden ve lezzāt-ı rūḥāniyyeden haberdār olamaz. Zīrā kendüde 'aşḳ-ı İlāhiyye ve ma'rifet-i Rabbāniyye isti'dād olmayan kimse ṭıynet-i Ādem'den ḥalḳ olmağla yāḥud rūḥ-ı cīvāniyye ile ḥayy olmağla şad hezār riyyāzāt u mücāhedāt

¹¹⁵ "Taş gibi, ya da taştan da beter hale geldi." *Kur'ân*, Bakara Sûresi, Âyet 74.

dağı étmış olsa āheni, bed-güher şaykal qabūl étmez ve qābl-i feyz olamaz. Bā-ḥuṣṣ münker ehlu'llāh aṣlā felāḥ bulamaz.

دل از شنیدن قرآن بکیردت همه وقت

چو باطلان ز کلام حقت ملولی چيست

(*Dil ez-šeniden Qur'ān be-gīrdet heme vaqt*

Çu bāṭılān zi-keḷām-ı Ḥaqqet melūlī cīst)

(478) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.¹¹⁶

کواه و از همه حال اکاه

(*Güvāh u ez-heme ḥāl agāh*)

Cenāb-ı Ḥaqq şāhid, şehādet édici ve cümle ḥālden, ef'ālden agāhdır, āmennā ve şaddaḡnā 'azīzim.

Қәлә□ş-Şeyḥ Sa□dī

قیامت که نیکان با علی رسند

(*Qıyāmet kī nīkān bā-'alī resend*)

Qıyāmet gününde igüler, 'ābid ü zāhidler derecāt-ı 'āliye erişürler.

ز قعر ثرا با ثریا رسند

(*Zi-qa'r-ı serā bā-şüreyyā resend*)

Yeriñ, toprağıñ altından şüreyyā yıldızına ulaşurlar. Ya'nī taḥte's-şerādan fevke's-şüreyyāya bitişirler.

ترا خود بماند سر از ننک پیش

(*Tu-rā ḥod be-māned ser ez-neng pīş*)

Ḥaḳīqatde seniñ başıñ 'ārdan öñünde qalır. Ya'nī maḥcūbiyetden başını egersiñ öñüne démekdir.

که کردت بر آید عملهای خویش

(*Kī girdet ber-āyed 'amelhā-yı ḥ'īş*)

Zīrā seniñ eṭrāfına gelür kendü 'amelleriñ. Ol vaqt anı görüp başıñ aṣağı édersiñ.

برادر ز کار بدان شرمدار

(*Birāder zi-kār-ı bedān şermdār*)

Ey qardaş! Bedleriñ, kötülerin işinden, fi'linden uṭanmaḡ tūt. Ya'nī kötü adımlarından, işleriñ[den] uṭan!

¹¹⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

که در روی نیکان شوی شرمسار

(*Kī der-rūy-ı nīkān ševī šermsār*)

Kī igüleriñ yüzünde şermsār olursuñ eger bedleriñ işinden uşanmaz iseñ démekdir.

بناز و طرب نفس پرورده کیر

(*Be-nāz u ʔarab nefs perverde gīr*)

Nāz u ʔarab ile nefsi beslenmiş ʔut.

بایام دشمن قوی کرده کیر

(*B'eyyām dūşmen ʔavī kerde gīr*)

Bir eyyām dūşmeni ʔavī eylemiş ʔut. Ya'nī böyle nāz u ne'īm ve la'b u hevā ile nefsi beslersiñ ve bir eyyām dūşmeni ʔavī étmiş olursuñ. Şoñra bu nefs seni yırtar, pāreler netekim.

یکی بچه کرک می پرورید

(*Yekī beççe-i gurg mī-perverīd*)

Birisi ʔurduñ yavrisını besledi.

چو پرورده شد خواجه را بردرید

(*Çu perverde şod h'vāce-rā ber-derīd*)

Çünkī beslenmiş oldu ifzāyı yırttı, pāreledi. İşte bunuñ gibidir, nefsi beslemek démek olur.

723

بهشت او ستاند که طاعت برد

(*Behişt ū sitāned kī ʔā'at bered*)

Cennete ol kimse alır kī ʔā'at-ı Hāḳḳ'ı iletdi, birine götürdi.

کرا نقد باشد بضاعت برد

(*Ki-rā naḳd bāşed bizā'at bered*)

Kimiñ naḳdi, aḳçası olur metā'ı iletdi.

پی نیک مردان ببايد شتافت

(*Pey nīk merdān be-bāyed şetāft*)

İgü ademleriñ pey ü eşeri ve izine gerekdir ta'cīl ü sür'at étmek. Ya'nī 'acelet^{en} anlara mütāba'at étmek gerekdir.

که هر کو سعادت طلب کرد یافت

(*Kĩ her k'o sa'adet taleb kerd yāft*)

Kĩ her kim kĩ her ande sa'adet taleb eyledi, buldı.

ولیکن تو دنبال دیو خسی

(*Velikin tu dūnbāl-ı dīv-i asī*)

Lākin sen asī vū denī vū ala olan arasındadır. Ya'nī aña tābi' olmuşsuñ.

ندانم که در صالحان کی رسی

(*Ne-dānem kĩ der-ālīhān key resī*)

Bilmem kĩ ālīhlere oca ulaşursuñ?

پیمبر کسی را شفاعتکړست

(*Peyam-ber kesī-rā šefā'atgerest*)

Peyğamber 'aleyhi's-selām bir kimseye šefā'at éder kĩ.

که بر جاده شرع پیغمبرست

(*Kĩ ber-cādde-i šer'-i peyğamberest*)

Kĩ peyğamberiñ šer'-i šerīfī cāddesi üzerindedir.

ره راست باید نه بلای راست

(*Reh-i rāst bāyed ne-belā-yı rāst*)

Yol oğrı gerekdir yoğsa insānıñ yolu bālāya oğrı uzun olmak degildir. Ya'nī “Küllü avīl¹¹⁷ ahmak”¹¹⁷ démekdir.

که کافر هم روی صورت و ماست

(*Kĩ kāfir hem ez-rūy-ı šūret u māst*)

Zīrā kāfir hem šūret yüzünden bizim gibidir. Ya'nī šūretde degildir sīrettedir, démek olur.

Şahīfe (680)

چهار پایان

(*Çehār pāyān*)

Dört ayağlular kĩ ayvānāt cinsīdir.

Ḳāle□1-Kāşifi

همه ذرات عالم مرد¹¹⁸ خدایرا خاضع و خاشعند

¹¹⁷ "Kĩ her k'o sa'adet taleb kerd yāft" şekliyle: Her uzun sakallı ahmadır. Bu söz, hadis değildir." Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 394.

¹¹⁸ R.B. mer.

(Heme zerrāt-ı ‘ālem merd-i Hudāy-rā hāzi’ ü hāši’end)

Cümle zerrāt-ı ‘ālem, Hudā-yı te‘ālānıñ merd, kāmīl ü insān olan enbiyā-yı ‘azām u evliyā-yı kirāmından havf u haşyet edicilerdir, hużū’ u huşū’ éderler.

بدالت حال که افصح است از دلالت مقال

(Be-delālet-i hāl kī efşāh est ez-delālet-i maḳāl)

Hāl delāletiyle kī delālet-i hāl, delālet-i maḳālden ziyāde feşāḥat u belāḡatde olur. Ya’nī hālīñ delāleti, maḳālden daha ziyāde zāhir ü aşikāre olur.

در نکر تا بینی از عین شهود

(Der-niger tā bīnī ez-‘ayn-ı şühūd)

Naẓarda ya’nī naẓar étmekde, baḳmaḳda hālīñ delāleti, maḳālden efşāh olur. Hattā görürsün şühūd-ı müşāhede gözünden kī.

جمله ذرات جهانرا در سجود

(Cümle zerrāt-ı cihān-rā der-sücūd)

Cümle zerrāt-ı cihān secdeci Cenāb-ı Hāḳḳ’a.

Ḳāle □ **1-Kāşifi**

این سجده ششم است باتفاق علما از سجدهات قرآن

(Īn secde-i şeşom est b’ittifāk-ı ‘ulemā ez-secdāt-ı Ḳur’ān)

Bu secde¹¹⁹, ‘ulemānıñ ittifākıyla Ḳur’ān-ı ‘aẓīmü’ş-şān secdelerinden altıncı secdeci.

724

در فتوحات این را سجده مشاهد و اعتبار گفته اند که از همه اشیا غیر آدمیانرا تبعیض نکرد

(Der-Fütühāt ĩn-rā secde-i müşāhid ü i’tibār güfte end kī ez-heme eşyā ğayr-ı

ādemiyān-rā teb’iz ne-kerd)

Fütühāt’da mezkûrdur buña secde-i müşāhede vü i’tibār (ya’nī ‘ibret secdesi) söylemişler kī ādemlerden ğayrı, başka cümle eşyāda bölük bölük taḳsīm éylemedi Cenāb-ı Hāḳḳ. Ya’nī ‘ālem-i ervāḥda ancaḳ ademleri şaff-be-şaff, bölük bölük taḳsīm éylemiştir.

پس بنده باید که مبادرت¹²⁰ نماید بسجده تا از کثیر اول باشد که

¹¹⁹ “Görmedin mi, göklerdeki kimseler, yerdeki kimseler, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlardan birçoğu hep Allah’a secde ediyor. Birçoğunun üzerine de azab hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılarırsa artık ona ikram edecek yoktur. Şüphesiz Allah dilediği şeyi yapar.” *Kur’ân*, Hac Sûresi, Âyet 18.

¹²⁰ **Derkenar:** Mübāderet, bir nesnenin icrāsına sür’at étmek ve ğayret ile başlamak.

(*Pes bende bāyed kī mübāderet nümāyed be-secde tā ez-keşir-i evvel bāşed kī*)

İmdi bende, kula gerekdir kī secde ile mübāderet göstere hattâ evvelen çok ola kī. Ya'nī bu dünyāda secde étmege sa'y u ğayret étmek gerekdir. 'Ālem-i ervāhda eyledigi secdeden çok ola kī.

از اهل سجده و اقترابند نه از كثير ثانی كه مستحق عذاب و عقابند

(*Ez-ehl-i secde vü iktirābend neh ez-keşir-i sâni kī müsteḥaḳ-ı 'azāb u 'iḳābend*)

Ehl-i secdeden ve muḳarrebīn zümresinden evvel değil ikinciden çok. Ya'nī ikinci secde édenler kī birincide secde étmediler. Şoñra ikinci secdede secde éttiler. Bu cihetle bunlar müsteḥaḳ-ı 'azāb u 'iḳāb oldılar. Ya'nī emriñ ve irādeniñ zuhūrunda hemān secde étmekdir, te'hīr étmemekdir démek olur.

ذوق سجده و طاعت پیش خدا خوشتر باشد ز صد دولت ترا

(*Zevḳ-i secde vü tā'at pīş-i Ḥudā ḥoşter bāşed zi-şad devlet tu-rā*)

Saña, secde vü tā'atīñ zevḳi ve lezzeti Ḥudā'nıñ öñünde, 'ind-i ma'nevisinde yüz devletden ziyāde ḥoş olur. Ya'nī secde vü tā'atden büyük saña devlet ü ni'met olmaz 'azīzim.

و هر کرا خوار کرداند

(*Ve her ki-rā ḥ^vor kerdāned*)

Ve her kim kī ḥor u ḥaḳīr éderiz.

ناصر و مکرم اهل حق هرگز نمی باشد مهان¹²¹

(*Nāşır u mükerrem ehl-i Ḥaḳḳ hergiz ne-mī-bāşed mühān*)

Nāşır u mükerrem olan ehl-i Ḥaḳḳ aşlā istiḥfāf olmaz, taḥḳīr olunmaz.

اهل باطل خوار باشد در جهان

(*Ehl-i bāṭıl ḥ^vor bāşed der-cihān*)

Ancaḳ ehl-i bāṭıl cihānda ḥor u ḥaḳīr olur yoḥsa ehl-i Ḥaḳḳ'ı bir kimse taḥḳīr ü istiḥfāf édemez.

جنگ کردند و جدل نمودند

(*Cenk kerdend ü cedel nümūdend*)

Cenk étmek ve cedel-i münāza'a göstermek démekdir.

¹²¹ **Derkenar:** Mühān, ḥaḳīr görölüp istiḥfāf étmek, istiḥfāf olunmuş olan kimse.

اهل دين حق و انواع ملل

(*Ehl-i dīn-i Ḥaqq u envā'-ı milel*)

Ḥaqq olan dīn ehliyle diğ̃er envā'-ı milel, başka milletler. Ya'nī mü'min ile sâ'ir-i milel aşhâbı.

مختصم¹²² شد بی زبان اندر علل

(*Muhtaşım şod bī-zebān ender-i 'ilel*)

Lisānsız 'illetler içinde huşūmet ü mu'āraza éderler.

725

Ya'nī huşūmet édici küffār u müşrikiyye sebeb ü 'illet, serd ü beyānından 'āciz olup bī-zebān, dilsiz, lāl oldılar. Mü'minlere cevāb véremediler démekdir.

پاره پاره کردن

(*Pāre pāre kerd̃en*)

Parça parça, kıt'a kıt'a eylemek démekdir.

ریخته میشود

(*Rihte mī-şeṽed*)

Dökülmüş olur démekdir.

Şahīfe (681)

کداخته شود

(*Güdāḥte şeṽed*)

Èrinmiş olur démekdir.

کرزها باشد در دست زبانیه از آهن

(*Gürzhā bāşed der-dest-i zebāniyye ez-āhen*)

Témürden zebāniyyelerin ellerinde gürzler olur.

Ḳāle□1-Ḳāşifi

باز کرد آینده شوند بران کرزها در دوزخ

(*Bāz gird ayende şeṽend ber-ān gürzhā der-i dūzeh̃*)

Gérü döndermiş, çevirmiş olurlar ol gürzler ile cehennem kapusundan.

یعنی چون بکنارهٔ دوزخ رسیده بخروج نزدیک شوند

(*Ya'nī çun be-kenāre-i dūzeh̃ res̃ide be-ḥurūc nezd̃ik şeṽend*)

¹²² **Derkenar:** Muhtaşım, huşūmet u mu'āraza édici olan.

Ya'nī çünkim ehl-i cehennem olanlar cehennemiñ kenārına ulaşırlar. Cehennemden ħurūce çıkmağa yakīn, karīb olurlar.

زبانیه کرز بر سر ایشان میزند و باز می کرد اند بدرکات

(*Zebāniyye gürz ber-ser-i īṣān mī-zened ve bāz mī-gird end be-derekāt*)

Zebānileriñ gürzi, anlarıñ başlarına ururlar ve gérü çevirirler derekātlarına. Ya'nī yerlerine, ṭabaḳāt-ı 'azāba démekdir.

بچشید عذاب اتش سوزنده

(*Be-çeṣīd 'azāb-ı ateş-süzende*)

Ṭadiñız, zevḳ édiñiz yanmış olan āteşiñ 'azābını démekdir.

Қәлә□ş-Şeyḥ Sa□dī

هنوزت اجل دست هوش نیست

(*Henūzet ecel dest hūṣet nīst*)

Henüz, el'ān ecel eli seniñ 'aqlını bağlamadı. Ya'nī daha eceliñ gelüp 'aqlıñ zā'il olmadı.

بر آور بدرگاه داور دو دست

(*Ber-āver be-dergāh-ı dāver dū dest*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ dergāhına iki elini yukarı getür. Ya'nī du'ā vü münācāt ét.

تو پیش از عقوبت در عفو کوب

(*Tu pīṣ-i ez-'uḳūbet der-i 'afv kūb*)

Sen 'uḳūbetden evvel 'afv ḳapısını ur, döv démekdir.

که سودی ندارد فغان زیر چوب

(*Kī sūdī ne-dāred fiḡān zīr-i ḳūb*)

Zīrā ḳūb u degnek altında āh u efḡān fā'ide ṭutmaz, fā'ide étmez. Bu āh u efḡān, evvel gerekdir.

چنان شرم دار از خداوند خویش

(*Çunān şermdār ez-ḫudāvend-i ḫ'īṣ*)

Böylece uṭanmaḳ ṭut kendü ḫudāndan.

که شرمت ز همسایگانست و خویش

(*Kī şermet zi-hem-sāyegānest ü ḫ'īṣ*)

Kī uṭanırsıñ cümle ḳomşularından ve kendünden. İşte onlardan uṭandığıñ gibi kendü ḫudāndan öylece ḫayā eyle démekdir.

بترس از کناهان خویش این نفس

(*Be-terš ez-günāhān-ı ħ^vīš īn nefš*)

Çorq, ħavf eyle kendü günāhlarından bu nefš ya'nī dār-ı ħayātda olduqça.

که روز قیامت نترسی ز کس

(*Kī rūz-ı kıyāmet ne-teršī zi-kes*)

Kī kıyāmet gününde

726

qorqmazsıñ, ħavf étmezsiñ kimseden 'azīzim.

بر آن خورد سعدی که بیخی نشاند

(*Ber-ān ħord Sa'dī kī biḫī nišānd*)

Sa'dī onı yer, ekl éder kī anıñ kökini dikmişdir. Ya'nī Şeyḫ Sa'dī bağçesine ne dikmiş ise anı ekl éder.

کسی خورد¹²³ خرمن که تخمی فشاند

(*Kesī ħord ħırmen kī toḥmī fešānd*)

Bir kimse ħarmānı yer, ekl éder kī toḥmını saçmışdır. Ya'nī evvelce toḥmını süpürtmüş, saçmışdır. Şoñra çıkan ħāşılātını ekl éder.

Şahīfe (682)

و کردند عملها شایسته

(*Ve kerdend 'amelhā-yı şāyeste*)

Cenāb-ı Ḥaqq'a lāyık 'ameller étdiler demekdir.

آراسته کردند و پیرایه¹²⁴ بندند ایشانرا در بهشت

(*Ārāste kerdānend ve pīrāye bendend īşān-rā der-behişt*)

Tezyīn éderler ve envā'-i elbise ve mücevherān ile anları cennetde bağlarlar. Ya'nī göz görmemiş envā'-i ziynetler giydirirler, qışadırlar.

دستوانه

(*Destvāne*)

Ḥatunlarıñ bileklerine ta'līk étdikleri bilezik demekdir.

راه نموده¹²⁵ شده مؤمنان به پاکیزه از قول

(*Rāh-nümūde şode mü'minān be-pākīze ez-qavl*)

Mü'minlere yol, tarīk göstermiş olur sözden, qavlden pāk olan kavl, söz ile.

¹²³ R.B. برد bord.

¹²⁴ **Derkenar:** Pīrāye, bir nesneyi izāle u tenkīz-i zevā'id cihetiyle 'ārş olan yaqışık u ħüsn ve leṭāfet u zīb-i ziynet ma'nāsınadır.

¹²⁵ R.B. شده اند şode end.

یعنی بسخنهای پاک راه نماید ایشانرا در آخرت

(*Ya'nī be-sūḥenhā-yī pāk rāh-nūmāyed īṣān-rā der-āḥiret*)

Ya'nī pāk, tahir olan sözler ile melā'ike anlara ahiretde yol, tarīḳ gösterir. Ya'nī pek çok iltifātlar ve lutf-ı nevāzişler ile melā'ike, mü'minleri istiḳbāl édüp tarīḳ-i cenneti gösterirler demektir.

و ان چنان باشد که چون نظر ایشان بر بهشت افتد گویند

(*Ve an çunān bāṣed kī çun naẓar-ı īṣān ber-behişt üfted gūyend*)

Ve ol mü'minler böylece olur kī çünkī anlarıñ naẓarları cennet üzre düşdi. Ya'nī cenneti gördiler, söylerler ¹²⁶ "الحمد لله الذى هدینا لهذا" bu kelime-i şerīfi okurlar.

و چون ببهشت در آیند بر زبان رانند که

(*Ve çun be-behişt der-āyend ber-zebān rānend kī*)

Çünkī cennete geleler lisānları üzre söylerler kī ya'nī okurlar kī "الحمد لله الذى اذهب" bu kelime-i şerīfi kırā'at éderler. ¹²⁷ "عنا الحزن

و چون در منازل خود قرار گیرند گویند

(*Ve çun der-menāzil-i ḥod qarār gīrend gūyend*)

Ve çünkim kendü menzillerinde, yerlerinde qarār tutarlar, söylerler, okurlar. ¹²⁸ "الحمد لله الذى صدقنا و عده و اور ثنا الارض" böylece kırā'at éderler.

و اکثر مفسران بر آنند که ایشان راه یافته اند بقول طیب در دنیا که کلمه طیبه "لا اله الا الله و محمد

رسول الله" است

(*Ve ekşer-i müfessirān ber-ānend kī īṣān rāh yāfte end be-ḳavl-i ṭayyib der-dünyā kī kelime-i ṭayyibe-i "Lā Īlāhe illā'l-lāh ve Muḥammed^{en} resūlā'l-lāh"¹²⁹ est*)

Ve ekşer-i müfesserīn anıñ üzerinedir kī anlar ya'nī mü'minler yol bulmuşlardır ḳavl-i ṭayyib ile dünyāda kī kelime-i ṭayyibe-i mübārek olan "Lā Īlāhe illā'l-lāh ve Muḥammed^{en} resūlā'l-lāh"

727

ḳavl-i şerīfdir.

Ḳāle'l-Kāşifi

¹²⁶ "Bizi buna erdiren Allah'a hamdolsun." *Kur'ân*, A'râf Sûresi, Âyet 43.

¹²⁷ "Hamdolsun Allah'a, bizden o üzüntüyü giderdi." *Kur'ân*, Fâtır Sûresi, Âyet 34.

¹²⁸ "Hamdolsun o Allah'a ki, bize vaadini doğru çıkardı ve bizi cennet arzına varis kıldı." *Kur'ân*, Zümer Sûresi, Âyet 74.

¹²⁹ "Allah'tan başka tapacak yoktur, Hz. Muhammed, O'nun elçisidir." Mehmet Yılmaz, a.g.e., s.102.

حضرت الهی در کشف الاسرار فرموده که کلام پاکیزه آرست که دعوی پاک باشد و از ده عجب دور و بنیاز نزدیک

(Ḥazret-i İlāhī der-Keşfü'l-Esrār fermüde ki kelām-ı pākīze ānest ki ez-da'vá pāk bâşed ve ez-deh 'ucb dūr u be-niyāz nezdīk)

Ḥazret-i İlāhī Keşfü'l-Esrār'da buyurmuşdur ki: "Kelām-ı pākīze oldur ki da'vadan pāk olur ve 'ucb u kibrden uzaq olur ve niyāz [u] tazarru' ile yaqīn ü qarīb olur."

سهل تستری رحمه الله فرموده که درین کلام نظر کردم هیچ راه بحق نزدیکتر از نیاز ندیدم
(Sehl-i Tüsterī rahmetu'l-lāh fermüde ki der-īn kelām naẓar kerdem hīç rāh-ı be-Ḥaqq nezdīkter ez-niyāz ne-dīdem)

Sehl-i Tüsterī rahmetu'l-lāh buyurmuş ki: "Bu kelāma naẓar étdim. Hīç Cenāb-ı Ḥaqq'a ziyāde yaqīn yol, niyāzdan ğayrı görmedim.

و هیچ عجائب صعبت از دعوی نیافتم

(Ve hīç 'acā'ib şa'bter ez-da'vá ne-yāftem)

Ve hīç ziyāde şa'b, çetin 'aceb da'vadan ğayrı bulmadım."

ایمن آبادست این راه نیاز

(Eymen ābādest īn rāh-ı niyāz)

Kemāl-i emniyet ü asāyiş ile ma'mūr, ābāden bu niyāz yolu.

ترک نازش¹³⁰ کیر و با این راه بساز

(Terk-i nāzeş ğir ü bā-īn rāh bi-sāz)

Cenāb-ı Ḥaqq'a nāz étmegi terk ét, terk-i nāz tut ve bu niyāz ile rāh, yol düz. Ya'nī nāzlıġı terk tut. Bu niyāz yolını düz. Bu yoldan Ḥaqq'a git démekdir.

رو بترک دعوی دعوت بکو

(Rev be-terk-i da'vā da'vet bi-ġū)

Git da'vayı terk eyle, da'vet söyle. Ya'nī da'vā étme, halkı Ḥaqq'a da'vet eyle démekdir.

راه حق از کبر و از نخوت¹³¹ مجو

(Rāh-ı Ḥaqq ez-kibr ü ez-naḥvet me-cū)

Ḥaqq yolunda kibr ü naḥveti isteme, taleb étme. Bunun 'aksini isteme démekdir.

Ḳāle'l-Kāşifi

¹³⁰ **Derkenar:** Nāzeş; ism-i masdar nāzlanmak, nāz étmek, nāzlılık démekdir.

¹³¹ **Derkenar:** Naḥvet, ḥod-binlik ü ta'azzum ve iftiḥār étmek.

و راه یافته شده اند اهل ایمان براه خداوند ستوده¹³² که دین اسلامست

(Ve rāh yāfte šode end ehl-i īmān be-rāh-ī Hudāvend sūtūde kī dīn-i Īslāmest)

Ehl-i īmān yol bulmuş oldılar. Cenāb-ı Hakk’a hamd u senā oluna. Yol kī dīn-i Īslām’dır. İşte o yolu buldılar hamd^{en} lillāhi te‘ālā ‘azīzim.

Şahīfe (683)

تو چاکر در سلطان عشق شو چو ایاز

(Tu çāker-i der-i sulṭān-ı ‘aşk şev çu Ayāz)

Sen sulṭān-ı ‘aşkıñ kapusınıñ kölesi ol Ayāz gibi. Ayāz, ma‘lūmdur, Sulṭān Maḥmūd’un kölesi olup pād-şāh buña ‘alāka étmiş idi.

که هست عاقبت کار عاشقان محمود

(Kī hest ‘āqıbet-i kār-ı ‘āşıkān Maḥmūd)

Kī ‘āqıbet-i iş u kār-ı ‘āşıklar Maḥmūd’dur. Ya’nī bunlarıñ ‘āqıbet-i kār u işleri maḥām-ı Maḥmūd olur veyāḥud Ayāz gibi ‘āqıbet-i kār u işi ‘āşıkı olan Sulṭān Maḥmūd için olur.

Ḳāle’l-Kāşifi

بقول اشهر روز حدیبیه است که حضرت پیغمبر علیه السلام و صحاب او را از طواف خانه و

مسجد باز داشتند

(Be-ḳavl-i eşher rūz-ı Hudeybiye est kī ḥazret-i peygamber ‘aleyhi’s-selām ve

‘aşḥāb-ı ū-rā ez-ṭavāf-ı ḥāne vü mescid bāz dāštend)

Meşhūr olan ḳavl, Hudeybiye günidir kī şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ile ‘aşḥābını ṭavāf-ı beyt

728

u mescidden gerü tıtdılar. Ya’nī Mekke-i Mükerreme’niñ ṭavāfindan ve Mescidü’l-Harām ṭavāfindan men‘ étdiler.

یکسانست مقیم و رو و آینده یعنی غریب و شهری در قضاء مناسک و اداء مراسم تعظیم¹³³

(Yeksānest muḳīm ve rev u āyende ya’nī ḡarīb u şehri der-ḳazā-yı menāsik u

edā-yı merāsım-i ta’zīm)

O Mekke-i Mükerreme’de birdir, müsāvīdir. Muḳīm ile ṭaşradan gelici ya’nī ḡarīb u şehirlü menāsik, ḥacc ifāsında ve merāsım-i ta’zīm edāsında ḡarīb ile yerlusi müsāvīdir, birdir, démek olur.

¹³² **Derkenar:** Sūtūde; memūh, zıkr-i cemīl ile yād olunan démekdir.

¹³³ **R.B.**’de devamında خانه مساوی اند (ḥāne müsāvī end) bulunmaktadır.

و هر که در حرم

(*Ve her kī der-Ḥaram*)

Ve her kim kī Mescid-i Ḥarām'da dēmekdir.

یعنی چون مکه' محترمه مخصوصیت بتضاعف حسنات چو نمازی در و با چندین نماز در غیر او
برابر است

(*Ya'nī çun Mekke-i Muḥtereme maḥşüşiyet be-tezā'uf-ı ḥasenāt çu namāzī
der-o bā-çendīn namāz der-ğayr-ı ū ber-ā-berest*)

Ya'nī çünkī Mekke-i Muḥtereme ḥasenātīñ ziyādeligine maḥşüşdur. Bir namāz
anda edāsı gibi o Mekke'niñ ğayrıda nice namāzlara berāberdir. Ya'nī Mekke'de bir
rek'at ğayrı yerde nice rek'atlar ile berāber olur.

پس جزاء مساوی نیز در و کلی ترست از سائر مواضع

(*Pes cezā' müśāwī nīz der-o küllī-terest ez-sā'ir mevāzī*)

İmdi kötülük cezāsı daḥi Mekke-i Mükerrerme ziyāde gelir sā'ir mevāzī'den.
Ya'nī naşıl ḥasenāt kāt-ender-kāt ise ma'şiyet daḥi öylece kāt kāt olur dēmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfız

در راه عشق و سوسه' اهرمن بسیست

هش دار و کوش دل بپیام سروش کن

(*Der-rāh-ı 'aşq vesvese-i Ehrimen besīst*

Huş dār u gūş-ı dil be-peyām-ı sūrūş kün)

(25) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.¹³⁴

Meşnevī: Cild 4, Şaḥīfe 10

Meşnevī: Cild 4, Şaḥīfe 58

Fi'l-Meşnevī

پس عدو[ی] جان صرافست قلب

(*Pes 'adū[-yī] cān-ı şarrāfest qalb*)

Pes qalb olan kimse şarrāf-ı nüḳūd-ı 'ulūm u 'irfān olan kāmiliñ cānınıñ
düşmenidir.

دشمن درویش که بود غیر کلب

(*Düşmen-i dervīş kī būd ğayr-ı kelb*)

¹³⁴ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Dervîşin düşmeni kelbden ğayrı kim olur, olmaz. Ancağ kelbler dervîşlerin düşmenidir.

مغز را خالی کن از انکار یار

(*Mağz-rā ḥālī kūn ez-inkār-ı yār*)

Mağz cānını inkār-ı yārdan ḥālī eyle.

تا که ریحان یابد از گلزار یار

(*Tā kī reyḥān yābed ez-gülzār-ı yār*)

Tā kim yārın gülzārından reyḥān bula. Yārdan murād şeyḥdir. Ya‘nī ey tālib u mürīd, dimāğı rūḥunı yār u mu‘ayyen olan şeyḥe inkār eylemekden pāk u ṭāhir eyle! Tā anın gülzār-ı kalbinden dimağın reyḥān-ı ‘irfān bula ve şühūd u ‘ayāndan rayiḥa ala ‘azīzim.

Ḳāle’l-Ḥāfız

فیض روح القدس ارباز مدد فرماید

دکران هم بکنند انچه مسحاً میکرد

(*Feyz-i rūḥu’l-ḳuds erbāz meded fermāyed*)

Digerān hem be-künend ançī Mesihā mī-kerd)

(16) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.¹³⁵

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa‘dī

دلم خانه مهر

(*Dilem ḥāne-i mihr*)

[728 **Derkenar**: Pes kalb olan kimse, şarrāf-ı nūḳūd-ı ‘ulūm u ‘irfān olan kāmiliñ cānınıñ düşmenidir. Dervîşin düşmeni kelbden ğayrı kim olur ve kelb, dervîş-siret olanların düşmeni olmasına sebep oldur kī fākr-ı tām şāḥibi olan dervîş, āyīne-i şāfi gibidir. Kelb, anın mir’āt-ı vücūdunda kendü naḳş-ı ḥabîşini görüp aña ‘adāvet u ‘av‘av eyler. Netekim ḥikāyet olunur kī: Bāyezīd ḥazretlerinin sākin oldığı şehrin ḥalkı; bir gün muşallāya çıkup, ba‘de şehir cānibine rücū‘ eyleyüp, şehrin kapusından ikişer üçer olup, içerü girerken, bir ‘arīf; kapunun katında ṭurup bunları seyr eylerdi ve ol mevzi‘e ḳarīb bir kelb yatmış idi. Bu kadar nās, ol kelbiñ yanından gelüp geçdiler, aṣlā anlara urmadı ve baş daḥi ḳaldırmadı. Megerkī Bāyezīd ḥazretleri, ol ḳavmiñ cümlesiniñ aḥirinde idi. Ol daḥi gelüp, geçerken, kelb anı görüp, şīrāne

¹³⁵ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

‘arbedeler édüp, hamle birle urup, hazret-i Bāyezīd nice zaḥmetle andan güzer kılmış. Ol ‘ārif bu ḥālī görüp ziyāde mütā‘accib olmuş. Aḥrū’l-emr bunuñ sırrını ve ḥikmetini yine Bāyezīd hazretlerinden şormaḡ gerekdir deyüp, hazret-i Bāyezīd’e gelüp bu ḥāl-i ‘acībiñ sırrından istifār kılmış. Bāyezīd hazretleri aña cevāb vérüp böyle démiş kī: "يا اخی نحن مرآة مجلوة قدیری کل احد لینا صورته" şūfīyān, ehl-i şafā, āyīne-i muşaffā gibidir. Herkes anlarıñ vüçūdunda kendiniñ naḡş-ı şüretleriñ görürler. **729 Derkenar:** Çünkim ḥāl böyledir: Ol kelb, baña naẓar eyleyüp, benim mir’āt-ı vüçūdumda kendü şekl-i ḥabīşini görüp, ol eylediği ‘av‘avlar ve ‘adāvetler yine kendü şüret-i ḥabīşinedir; mir’āt-ı muşaffāya degildir. Fehm ile buyurdı: Pes bunda dervīşden murād, şarrāf-ı esrār u mā‘ruf olan mürşīd-i kāmildir kī faḡr-ı tām şāḥibdir kī ḥaḡīḡatde dervīş oldur. Pes kelb-sīret olan kelb, dervīş-şıfat olan şarrāf-ı nūḡūd-ı ḥikmet u ma‘rifetiñ cānınıñ ‘adūsı gelmişdir. Anıñ içün kī şarrāf anıñ ‘aybını bilür ve anı ḥarīdār olanlara izḥār kıılır. Pes lāzım olur kī: Ḳalāb-ı tarīḡat ve güzāb-ı pür ḥadī‘at, şarrāf-ı bāzār-ı ḥaḡīḡat olan ‘ārif u kāmillere düşmen ola ve buḡz u ‘adāvet kııla.]

729

Şahīfe (684)

یارست و بس

ازان می نکنجد در و کین کس

(Yārest ü bes

Ez-ān mī-ne-gonced der-o k’īn kes)(63) şahīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.¹³⁶**Ḳāle’l-Ḥocendī**

یا دوست کزین کمال یا جان

(Yā dost k’ez-īn kemāl yā cān)

Yā dost ile ihtiyār eyle kemāl yā cān ile.

یک خانه دو مهمان نکنجد

(Yek ḥāne dū mihmān ne-gonced)

Bir ḥānede iki mihmān, misāfir şıḡmaz. Ya’nī mihmān üzre mihmān olmaz démekdir.

¹³⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

رو بحرم نه که دران خوش حریم

(*Rū be-ḥarem ne kī der-ān ḥoş ḥarīm*)

Yüz ḥareme ḳo kī anda, ol ḥoş ḥarīmde.

هست سیه پوش نکاری مقیم

(*Hest siyeh-pūş nigārī muḳīm*)

Siyāh-pūş bir maḥbūb-ı muḳīm vardır. Ya'nī Beytu'l-lāh dēmekdir.

صحن حرم روضه خلد برین

(*Şahn-ı Ḥarem ravza-i ḥuld-ı berīn*)

Ḥarem-i Şerīf'ın ḥavalisi ḥuld-ı berīn olan cennetdir.

او بچنان صحن مربع نشین

(*Ū be-ḥunān şahn murabba'-nişīn*)

O böylece ḥavalisiyle murabba' oturmuşdur.

قبله خوبان عرب روی او

(*Ḳible-i ḥūbān-ı 'Arab rūy-ı ū*)

Onuñ yūzi 'Arab güzelleriniñ ḳiblesidir.

سجده شوخان¹³⁷ عجم سوی او

(*Secde-i şūḥān-ı 'Acem sūy-ı ū*)

'Acem şūḥān'ın secdesi onuñ cānınadadır. 'Arab'ın ḡayrısına 'Acem ta'bīr olunur.

کعبه بود نو کل مشکین من

(*Ka'be būd nev-i gül-i müşkīn-i men*)

Ka'be; benim miske mensūb, misk gibi ḳoḳulı yeñi gülüm olur.

تازه از و باغ دل و دین من

(*Tāze ez-o bāḡ dil u dīn-i men*)

Benim göñlüm, dīnim baḡı andan ter u tāze olur.

انکه شرک میار و انباز مکیر بمن چیزی را که من از شرک منزّه و مقدسم

(*An geh şirk meyyār ve enbāz me-ḡīr be-men ḥīzī-rā kī men ez-şirk münezzeḥ u muḳaddesem*)

Ol vākt şirk götürme ve naẓīr ü emşāl baña tütma bir nesneyi kī ben, şirkden münezzeḥ ü muḳaddesim 'azīzim.

¹³⁷ **Derkenar:** Şūḥ; maḳbūl, merḡūb u maḥbūb ma'nāsınadır.

Kāle'l-Kāşifi

این زبان¹³⁸ اهل علمست و اما بلسان اشارت میفرماید که

(*În zebān ehl-i 'ilmest ve ammā be-lisān-ı işāret mī-fermāyed kī*)

Bu zebān, lisān ehl-i 'ilmdir. Ya'nī ayet-i kerīmede olan¹³⁹ "للطائفین" ilā-aḥirihi bunuñ zāhirī tefsīri ehl-i 'ilm lisānı üzredir ammā lisān, zebān-ı işāretle buyururlar kī.

دل خود را که دار الملک کبریاء منست

(*Dil-i ḥod-rā kī dārü'l-mülk-i kibriyā-yı menest*)

Cenāb-ı Hāḫḫ buyurur kī: "Seniñ kendü gönülün kī ben Kibriyānıñ dār-ı mülkidir.

از همه چیز پاک کن و غیری را بر و راه مده که

(*Ez-heme çiz pāk kūn ve ḡayrī-rā ber-o rāh me-deh kī*)

Cümle nesneden pāk eyle ve ḡayrıyı aña yol vërme. Ya'nī ben 'azīmü's-şāndan ḡayrısına oraya yol vërme kī.

او پیمانه شراب محبت ماست

(*Ū peymāne-i şarāb-ı muḥabbet-i mās*)

O gönül, bizim muḥabbetimiziñ şarābınıñ ḡuds-ı ūluḫīyyesidir."

وحی آمد بداود علیه السلام که برای من خانه پاک ساز که نظر عظمت من بوی فرود آید

(*Vaḫiy āmed be-Dāvūd 'aleyhi's-selām kī berāy-ı men ḡāne-i pāk sāz kī naẓar-ı 'aẓamet-i men be-vey fūrūd āyed*)

Dāvūd 'aleyhi's-selāma vaḫiy geldi kī: "Benim için ḡāne-i ḡalbini pāk düz kī benim naẓar-ı 'aẓametim aña ya'nī ḡalbe aṣaḡı gelür."

730

داود علیه السلام گفت کدام خانه است که عظمت و جلال ترا شاید

(*Dāvūd 'aleyhi's-selām güft kodām ḡāne est kī 'aẓamet u celāl-i tu-rā şāyed*)

Dāvūd 'aleyhi's-selām dédi: "Ḳaḡı ḡānedir kī seniñ 'aẓamet u celāliñe lāyık, şāyestedir?"

فرمود که آن دل بنده مؤمن است

(*Fermūd kī ān dil-i bende-i mü'min est*)

Cenāb-ı Hāḫḫ buyurd[ı] kī: "Ol mü'min olan bendeniñ gönli, ḡalbidir 'azīzim."

داود علیه السلام فرمود که او را چه گونه پاک دارم

(*Dāvūd 'aleyhi's-selām fermūd kī ū-rā çı ḡüne pāk dārem*)

¹³⁸R.B. بزبان be-zebān.

¹³⁹"Tavaf edenler." *Kur'ân*, Hacc Sûresi, Âyet 26.

Dāvūd ‘aleyhi’s-selām buyurdi kī: “Orayı ne güne pāk tutayım, pāk édeyim?”

گفت آتش عشق در وی زن تا هر چه غیر ماست همه را بسوزد

(*Güft âteş-i ‘aşq der-vey zen tā her çĩ ğayr-ı māst heme-rā be-sūzed*)

Cenāb buyurdi: “O ƣalbe, o gönle ateş-i ‘aşkı ur. Hattá benden ğayrı her nesne kī vardır cümlesi yana, iħrāk ola.

خوش آن آتش که در دل بر فروزد

(*Hoş ān âteş kī der-dil ber-fürūzed*)

Hoşdur ol âteş kī gönülde, ƣalbe şu‘lelene, ziyālana, şu‘lesi gönüllere çıƣa.

بجز حق هر چه پیش آید بسوزد

(*Be-cüz Hakk her çĩ pīş āyed be-sūzed*)

Hakk’dan ğayrı her nesne önüne gele yaƣar, iħrāk éder.”

Ƙāle’ş-Şeyhü’l-Mağribī

کل توحید نروید ز زمین که در و¹⁴⁰

(*Gül-i tevīhd ne-rūyed zi-zemīn kī der-o*)

Tevhīd güli bir zemīnde bitmez, hāşıl olmaz kī anda ya‘nī ol zemīnde.

خار شرک و حسد و کبر و ریا و کینست

(*Hār-ı şirk ü hased u kibr u riyā vü kīnest*)

İşte bu zıkr olunan şirk dikenini daħi hased [u] kibr [u] riyā vü kīn vardır.

مسکن دوست ز جان می طلبیدم گفتا

(*Mesken-i dost zi-cān mī-ṭalībīdem güftā*)

Dostuñ meskenini cāndan ṭaleb éderim, o cān baña dédi.

مسکن دوست اگر هست دل مسکین است

(*Mesken-i dost eger hest dil-i miskīn est*)

Eger dostuñ meskeni vardır, miskīniñ gönli, ƣalbidir ‘azīzim.

Şahīfe (685)

و ندا در ده ای ابراهیم در میان مردوان

(*Ve nidā der-deh ey İbrāhīm der-miyān-ı merdümān*)

Ey İbrāhīm! Nidā vér, nidā eyle merdümāniñ, insānlarıñ ortasında.

¹⁴⁰ Mısraın doğru yazımı ve anlamı şu şekildedir:

کل توحید نروید ز زمین که در و

[خار شرک و حسد و کبر و ریا و کینست]

(*Gül-i tevīhd ne-rūyed zi-zemīn kī dervā*)

[*Hār-ı şirk ve hased ü kibr ü riyā vü kīnest*]

Toprağı şirk, haset, kibir ve riyā olan zemin; yeşermiş de olsa tevhid güli orada açılmaz.

و بخوان ایشانرا بحج خانه خدای

(*Ve bi-ḥ'ān īṣān-rā be-ḥacc ḥāne-i Ḥudāy*)

Ve anları oḡu, çağır Ḥudā'nın ḥānesi olan Beytu'l-lāh'a, ḥacc eyle. Ya'nī ḥacc étmek için onları da'vet eyle démekdir.

"اذن فی الناس" ¹⁴¹ ندایست عام

(*nidāyist 'āmm* "اذن فی الناس")

Ayet-i kerīmede olan "و اذن فی الناس" lafz-ı şerīfī 'umūm-ı nidādır.

تو که بخواب آمده بین الانام

(*Tu kī be-ḥ'āb āmede beyne'l-enām*)

Sen kī beyne'n-nās ḡaflete gelmişsiñ. Ya'nī ḡaflet uyḡusundasıñ.

دعوی خاصی کن و امتیاز

(*Da'vā-i ḥāṣī kūn ü imtiyāz*)

Ḥāṣlīḡ da'vāsını édersiñ daḡi imtiyāz da'vāsındansıñ.

خاص نباشد همه کس چون ایاز

(*Ḥāṣ ne-bāṣed heme kes çun Ayāz*)

Cümle adem ḡāṣ olmaz

731

Ayāz gibi.

بهر همین شد دل خاصان دو نیم

(*Ber-her hemīn şod dil-i ḡāṣān dū nīm*)

Bu eclden, bunun için ḡāṣların ḡöñli, ḡalbi iki nıṣf oldu, iki bölük oldu.

ز امید و بیم ¹⁴² حالت لیبیک

¹⁴¹ "İnsanları hacca çağır." *Kur'ân*, Hacc Sûresi, Âyet 27.

¹⁴² "Sözlükte 'çağrıda bulunana cevap vermek, bir davete icabet etmek' anlamındaki telbiye fıkıh terimi olarak hac veya umre niyetiyle ihrama giren kimsenin aşağıdaki sözleri söylemesini ifade eder: 'Lebbeyk, Allāhümme lebbeyk. Lebbeyk, lâ şerīke leke lebbeyk. İnnel-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerīke lek' (Rabbim! Davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim! Senin davetine icabet boynumun borcudur. Senin eşin ve ortaḡın yoktur. Rabbim! Bütün varlığımla sana yöneldim; hamd senin, nimet senin, mülk senindir. Senin eşin ve ortaḡın yoktur)... Telbiyenin "icabet üstüne icabet" anlamına geldiḡi, birinci icabetin, "Ben sizin rabbiniz deḡil miyim?" hitabının (el-A'râf 7/172) cevabı, ikinci icabetin, "İnsanlar arasında hacı ilân et" emri gereḡince (el-Hac 22/27) Hz. İbrâhim tarafından yapılan hac çağrısının karşılığı olduḡu söylenmiştir. Fakihler, çoḡunlukla bu ikinci hususu öne çıkarıp telbiyenin "Allah'ın emrine itaati ve davetine icabeti sürdürmede ısrarlı olmak" anlamına geldiḡini belirtmiştir." Salim Öḡüt, "Telbiye" *TDV İslam Ansiklopedisi*, s. 40, İstanbul 2011, s. 396.

(*Hālet-i “lebbeyk” zi-ümīd ü bīm*)

“Lebbeyk” hāletinden biri ümīd ve dīgeri havf u kōrkū. Bunuñ içün iki bölük oldı démekdir.

Şahīfe (686)

هر که رسیده بوجود از عدم

(*Her kī resīde be-vücūd ez-‘adem*)

Her kimse kī ‘ademden vücüda ulaşmışdır, yetişmişdir.

در ره او ساخته از سر قدم

(*Der-reh-i ū sāhte ez-ser qādem*)

Anıñ yolunda düzülmişdir başdan ayağa.

هیچ بنی هیچ ولی هم نبود

(*Hīç nebī hīç velī hem ne-būd*)

Hīçbir nebī ve hīçbir velī dañi olmadı.

کو نبرد در ره امید سود

(*K’o ne-bord der-reh-i ümīd sūd*)

Kī o nebī, o velī ümīd yolunda fā’ide iletmedi, böyle degildir. Ya’nī fā’ide iletmedi.

جمله خلایق ز عرب تا عجم

(*Cümle ḫalā’iḳ zi-‘Arab tā ‘Acem*)

Cümle maḫlūḳ ‘Arab’dan tā ‘Acem’e qadar.

بادیه پیما بهوای حرم

(*Bādiye peymā be-hevā-yı Ḥarem*)

Ḥarem-i Şerīf’iñ hevāsıyla bādiye [vü] şahrā vü çöl ölçer. Ya’nī Ḥarem-i Şerīf’e gitmek üzre çöl u şahrā vü bādiyeler geçer, gider démekdir.

Ḳāle’l-Kāşifi

مراد قربانیست که بنام خدای کنند کفار بنام بت میکردند

(*Murād ḳurbānīst kī be-nām-ı Ḥudāy kūnend küffār-ı be-nām büt mī-kerdend*)

Ayet-i kerīmede olan " ¹⁴³او یذكروا اسم الله " lafz-ı şerīf’inden murād; ḳurbāndır kī Cenāb-ı Ḥaḳḳ’iñ nāmına, ismine érerler, küffār büt nāmına ve ismine érerler.

در مانده و محنت کشیده

(*Der-mānde vü miḫnet-keşīde*)

¹⁴³ “O’nun adını ansınlar.” *Kur’ân*, Hacc Sûresi, Âyet 28.

Çalmış ya'nī her şeyden gérü çalmış ve miḥnet çekmiş.

Ḳāle'l-Kāşifi

محتاج تنگست را

(*Muḥtāc tengerst-rā*)

Muḥtāc démek eli tengdir, tardı démekdir.

Şahīfe (687)

ای که درین کوی قدم می نهی

(*Ey kī der-īn kūy ḳadem mī-nehī*)

Ey kimse kī bu kūy¹⁴⁴ ya'nī Mekke-i Mükerrreme'ye ayak ḳorsuñ!

روی توجه بحرم می نهی

(*Rūy-ı teveccūh be-Ḥarem mī-nehī*)

Teveccūh yüzini Ḥarem-i Şerīf'e ḳorsuñ.

پای باندازه درین کوی نه

(*Pāy b'endāze der-īn kūy neh*)

Endāze ile ayak, bu kūy[a]¹⁴⁵ ḳoy. Ya'nī ḥesāb ile ḥuzūr eyle yoḥsa öyle lāubālī eve gider gibi gitme démekdir.

پای اگر سوده¹⁴⁶ شود روی نه

(*Pāy eger sūde şeved rūy neh*)

Eger ayak ezilmiş ya'nī ol ḳadar yol gitdin kī ayağıñ ezildi. Ayak ezilmiş ola yüz ḳoy. Ya'nī yüzüñ üzerine sürine sürine git démekdir.

چرخ زنان طواف کنان بر حضور

(*Çerḫ zenān ṭavāf kūnān ber-ḥuzūr*)

Çerḫ urarak ya'nī Mevlevīler gibi semā éderék ve ṭavāf éderler ḥuzūr üzre.

تو شده پروانه و او شمع نور

(*Tu şode pervāne vü ū şem'-i nūr*)

Sen pervāne olmuşsuñ ve o Beytü'l-Ḥarām

732

şem'īñ nūrı. Ya'nī naşıl pervāne mūmīñ eṭrafında ṭavāf éderék semā éder, şoñra kendüsini şem'e atup kül éder. İşte sen de öylece şem'-i Ḥudā-yı tecellī olan Beytü'l-

¹⁴⁴ Metinde sehven "kūh" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁵ Metinde sehven "kūh" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁶ **Derkenar:** Sūde; ezilmiş, sürtülmüş olan nesne.

Harām'ın etrafında semā éderek, çerh urarak tavāf édüp, soñra bir kere “Allāh” deyü bir nidā vü şayha ile kendüyi maḥv étmek gerekdir ‘azīzim.

عادت پروانه ندانی مکر

(‘Ādet-i pervāne ne-dānī meger)

Pervāneniñ ‘ādetini bilmez misiñ meger? Ya’nī bilürsün.

چرخ زند اول¹⁴⁷ سوزد دکر

(Çerh zened evvel sūzed diger)

Ol çerh urur. Diger, başka yanar, kendüsini iḥrāk éder. İşte sen de anıñ gibi olasıñ démekdir.

کعبه کز و در همه دلها ره است

(Ka‘be k‘ez-o der-heme dilhā reh est)

Ka‘be kī aña cümle göñüllerde ḳalblerde yol vardır.

جز وی از اعضای یمین الله است

(Cüz vey ez-a‘zā-yı yemīnu’l-lāh est)

Cenāb-ı Haḳḳ’ın sağ elinden, a‘zāsından Ka‘be bir cüz’dür, ḥāşā sümme ḥāşā. Cenāb-ı Haḳḳ’ın eli, sağı ve şolı yokdur, burası erbābınıñ ma‘lūmıdır.

Meşnevī: Cild 4, Şaḥīfe 9

Fi’l-Meşnevī

خوش بکش این کاروانرا تا بحج

(Hoş bi-keş in kārīvān-rā tā be-ḥacc)

Bu beytde ‘alī ṭarīḳü’l-istiḳare Hüsāme’ddin Efendi’yi emīr-i ḥacca ve ma‘ānā vü ebyāt-ı Meşnevī’yi ḥacca giden ḳavāfile ve vuşul-ı ila’l-lāhī ḥacca teşbīh édüp ol ḥazrete ḥiṭāb buyururlar kī bu kārīvān-ı ma‘ānā ve bu ebyāt-ı Meşnevī’yi ḥacca dek hoş çek. Ya’nī bu Ka‘be-i ḥaḳīḳate ve maḳşūd-ı sālikān-ı ṭarīḳat olan mertebe-i rubūbiyete dek kā’id ola.

ای امیر¹⁴⁸ صبر مفتاح الفرج

(Ey emīr-i şabr miftāḥü’l-ferc)

Ey emīrü’ş-şabr! Miftāḥü’l-ferc olan şabriñ üzerine ḥākīm u mutaşarrıf olmaḳ ma’nāsını eş’ār kıılır.

¹⁴⁷R.B. و u.

¹⁴⁸R.B. امیر الصبر emīrü’ş-şabr şeklinde; R.M.Ş. tamlama yok.

حج زیارت کردن خانه بود

(*Hacc ziyāret kerden-i ḥāne būved*)

Hacc; şerī‘atde ḥāne-i Ka‘be’yi, erkān-ı maḥşūşa üzre ziyāret eylemekdir, bu sehldir.

حج رب البیت مردانه بود

(*Hacc-ı Rabbü’l-beyt merdāne būved*)

Beytiñ şaḥibini ziyāret ü ṭavāf eylemek merdāne olur. Ya’nī erlik olur, herkesiñ aña istiṭā‘atı olmaz. Belki ğinā-yı ḳalbe ğanī olan merdāne müyesser olur.

Şahīfe (689)¹⁴⁹

و اجتناب کنید از سخن دروغ مطلقا

(*Ve ictināb kūnīd ez-sūḥen-i durūġ muṭlaḳā*)

Muṭlaḳ yalan, kezḳ sözden ictināb éderler démekdir.

طریق صدق بیاموز از آب صافی دل

(*Ṭarīḳ-i şıdḳ beyāmūz ez-āb-ı şāfī dil*)

Şıdḳ ṭarīki, yolunı şu gibi şāfī olan göñülden öğren, andan ta‘līm eyle.

براستی طلب ازادکی چو سرو چمن

(*Be-rāstī ṭaleb azādegī çu serv-i çemen*)

Çemen servisi gibi

733

toġrılıḳ ile azādeligi ṭaleb eyle.

وفا کنیم و ملامت کشیم و خوش باشیم

(*Vefā kūnīm ü melāmet keşīm ü ḥoş bāşīm*)

Vefā édeyim ve melāmet çekeyim ve ḥoş olayım.

که در طریقت ما کافر است رنجیدن

(*Kī der-ṭarīḳat-ı mā kāfīrīst rencīden*)

Kī bizim ṭarafımızda ḥalkı incitmek küfürdür. Ya’nī maḥlūḳa renc ü meşakḳat éden kāfirdir démek olur.

Ḳāle’l-Kāşifi

و هر که شرک آرد بخدای تعالی

(*Ve her kī şirk āred be-Ḥudā-yı te‘ālā*)

¹⁴⁹R.B. 687. sayfada bulunan و هر که ve her kī’yi almamış. Diğer sayfaya geçmiş.

Ve her kim kī Cenāb-ı Hāḡḡ'a şirk getürür.

پس هم چنانست که کوییا در افتاد از آسمان بر روی زمین و هلاک شد

(*Pes hem çunānest kī gūyiyā der-üftād ez-āsmān ber-rūy-ı zemīn ve helāk şod*)

İmdi anıñ gibidir kī. Ya'nī aña beñzer kī gūyā gökden zemīniñ yūzi üzerine düşdi ve helāk oldu. İşte gökden yere düşüp helāk olan ādeme beñzer Hāḡḡ'a şirk getüren adem dēmekdir.

پس می ربناید اورا مرغان مردار خوار از روی زمین

(*Pes mī-rebānīd ū-rā murgān-ı murdār-h^v or ez-rūy-ı zemīn*)

Pes yere düşdükten soñra, gökden yere düşüp helāk olduğdan soñra onı qaparlar, yağma éderler o ademi murdār yiyici kuşlar yer, zemīn yüzünden.

و اجزای اعضا¹⁵⁰ اورا متفرق و متمزق میسازند

(*Ve eczāy vū a'zā-yı ū-rā müteferriḡ ü mütemezziḡ mī-sāzend*)

O lāşeniñ eczā vū a'zāsını parça parça ve tefrīḡ tefrīḡ, eylim eylim düzerler. Ya'nī bir lāşeyi, kuşlar ne ḡāle giriftār éderler ise işte o şirk sebebiyle helāk olan adem daḡı öylecedir.

Ḳāle'l-Kāşifi

یا بزیر افکند اورا باد از موضعی مرتضی در جانبی دور¹⁵¹

(*Yā be-zīr efkend ū-rā bād ez-mevzī'-yi murtaḡā der-cānibī dūr*)

Yāḡud o şirk éden ademi yeriñ altına bırakır rüzgār, murtaḡā bir mevz'iden bir cānibine kī. Ya'nī bir 'ālī yerden rüzgār anı alup bir cānibine bırakır, terk éder kī dūr, uzak olur.

از فریاد رس و دستگیر

(*Ez-feryād res ü dest-gīr*)

Kimse anıñ feryādına érişmedi ve kimse anıñ elini tutmaḡdan dūr u ba'īd olan bir cānibine, bir maḡale atar dēmekdir.

این کلمات از تشبیهات مرکبه است یعنی هر که از اجو¹⁵² ایمان بحضیض¹⁵³ کفر افتد

(*İn kelimāt ez-teşbīhāt-ı mürekebbe est ya'nī her kī ez-evc-i īmān be-ḡazīz-i küfr üfted*)

¹⁵⁰ **R.B.** ve eczā vū azā-yı. و اجزا و ازای

¹⁵¹ Müellif, "dirāz" yazıp silmiş. **R.B.**'de dirāz yazmaktadır.

¹⁵² **Derkenar:** Evc, eflākıñ üst tarafı; ḡazīz, eflākıñ alt tarafı dēmekdir. Ya'nī her kim kī īmān u İslām mertebesi olan eflākıñ bālāsından küfr mertebesi olan yedi ḡat yerleriñ nihāyetine düşdi dēmekdir.

¹⁵³ **Derkenar:** ḡazīz, kürre-i arz ile kevkeb-i seyyāreniñ merkez şemsden eñ ziyāde ba'īd olduğu noktaya dērler.

Bu kelimât¹⁵⁴, teşbîhât-ı mürekkebedendir. Ya'nî birkaç şeyden mürekkebe teşbîhâtdır. Ya'nî her kim kî îmân u İslâm burcundan hażîz-i küfre düşdi.

هوای نفس اورا پریشان سازد

(*Hevā-yı nef̄s ū-rā perīṣān sāzed*)

Hevā-yı nef̄s onı perīṣān düzer.

یا باد وسوسهٔ شیطان اورا در وادیٔ ضلالت افکند و نابود شود

(*Yā bād-ı vesvese-i şeyṭān ū-rā der-vādī-i ḍalālet efkend ve nā-būd şevēd*)

Yāḥud şeyṭānıñ vesvese rüzgārı onı ḍalālet vādīsine düşürir ve nā-mevcūd olur. Ya'nî hîç gelmemiş gibi olur dünyāya.

734

ملخص سخن آنکه هلاک مشرکانست

(*Mūlahḥṣa-ı sūḥen ānkī helāk-ı müşrikānest*)

Sözün, kelāmıñ ḥülāşası oldur kî müşrikler helâkdır. Bālāda serd ü beyān olunan temşîl gibi ve şā'ir^{en} dürlü temşîller vardır ancak ḥülāşası helâkdır.

مرایی هرکسی معبود سازد

مرایی را ازان گفتند مشرک

(*Mūrāyī herkesī ma'būd sāzed*)

Mūrāyī-rā ez-ān güftend müşrik)

(326) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.¹⁵⁵

Ḳāle'l-Ḥāfız

کوییا باور¹⁵⁶ نمیدارند روز داوری

کین همه قلب و دغل در کار داور میکنند

(*Gūyiyā bāver ne-mī-dārend rūz-ı dāverī*)

K'īn heme ḳalb u dağal der-kār-ı dāver mī-künend)

Gūyā kıyāmet gününe inanmazlar kî Ḥaḳḳ te'ālānıñ işinde bu deñli riyā vü ḥīle ve ḳalb u dağal eylerler. Ya'nî "اتأ مرون الناس بالبر و تتسون انفکم" ¹⁵⁷ ayet-i kerīmesiyle tevbiḥ olunan 'ulemā-yı zāhiriyye vü rūsūmiyye ve vā'izān-ı ṭālibān-ı dünyā-yı

¹⁵⁴ "Allah için, O'na eş koşmayan, O'nun birliğine inanmış kimseler olun. Allah'a ortak koşan kimse, gökten düşüp de kuşların kaptığı veya rüzgarın bir uçuruma sürüklediği şeye benzer." *Kur'ân*, Hac Sûresi, Âyet 31.

¹⁵⁵ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

¹⁵⁶ **Derkenar:** Bāver, taşdıḳ ma'nāsınadır. Rūz-ı dāveri hükümet gününe ya'nî kıyāmet-i dāver ḥākim ma'nāsınadır.

¹⁵⁷ "İnsanlara iyiliği emreder de kendinizi unutur musunuz?" *Kur'ân*, Bakara Sûresi, Âyet 44.

deniyye; halka tövbe ile emr édüp, kendüleri tövbede tesvîf étmeleri ve emr-i ma'rûf u nehy-i 'ani'l-münker édüp, kendüleri mu'temir ü muntelhî olmamaları güyyiâ kıyâmet gününe ve hâkim-i mu'tlağ olan Allâh'ın huzûr-ı ma'nevîsine varmaqlığa inanmazlar ve taşdığ étmezler gibi gösterir ki Hakk te'âlânın işinde bu kadar kalpazanlık ve bu kadar mekr ü hîle eylerler demektir.

Şahîfe (690)

هرکس از همت والای خویش

سود بر دارد خور کالای خویش

(Herkes ez-himmet vâlâ-yı h^vîş

Sûd ber-dâred ħor kâlâ-yı h^vîş)

(34) şahîfede mezkûrdur, mürâca'at oluna.¹⁵⁸

Ķâle'l-Kâşifi

پس جان ذبح با وجوب نحران منتهی شود بخانه که آزادست از غرق شدن بوقت طوفان یا خانه

بزرگوار¹⁵⁹

(Pes cān zebḥ bā-vücūd naḥrān muntehā şevēd be-ḥāne' kī āzādest ez-ğarḥ

şoden be-vaḡt-i Ṭūfān yā ḥāne-i büzürgvār)

İmdi cān zebḥ éden naḥrān'ın ya'nī kurbān'ın vācib olmasıyla berāber o kimse kurbān yerine cān'ını zebḥ étmış muntehā olur. Bir ḥānedeki vaḡt-i Ṭūfān'da ġarḥ olmağdan āzādedir. O ḥāne işte öyle bir ḥāne-i ḡalbde muntehā olur yāḥud ḥāne-i büzürgvārda muntehā olur kī Beytū'l-Ḥaram'dır. Ya'nī ol ḥānenin muntehālarından olur. Evvelkī ḥāne-i imān u taşdığdır, ikinci beyt Beytū'l-Ḥaram'dır. Daha başka işārelere daḥi beytin meydānı vardır lākin bu 'abd-ı 'aşī vü faḡīr iḡtişār yolını iḡtiyār étdim.

Şahîfe (691)

پس مر و را کردن نهید و قربانرا بشرک آمیخته مسازید

(Pes mer o-rā gerden nehīd ve kurbān-rā be-şīrk āmīḡte me-sāzīd)

İmdi taḡḡīḡ o Cenāb-ı Hakk'a gerden, boyun ḡoyuñuz. Ya'nī anın emrine itā'at u inḡiyād édiñiz. Daḥi kurbānları şīrk ile ḡarışmış düzmeyiñiz. Ancaḡ Cenāb-ı Hakk

¹⁵⁸ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

¹⁵⁹ **Derkenar**: Büzürgüvār, şāḡīb-i celāl u 'āzimet olan, celāl ü fāzıl olan ekābirden olan demektir.

735

ve anıñ rızası içün qurbān ediñiz démekdir.

Ḳāle'l-Kāşifi

و بشارت ده ای محمد فرو تنانرا را بیزرکی آن سرا

(*Ve beşāret deh ey Muḥammed firū-tenān-rā be-büzürgī ān serā*)

Daḥi beşāret u müjde vér ey Muḥammed şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem, tenleri aşığı olanlara! Ya'nī fikrā vü zu'afā vü mesākīne kī onlar ahiret sarāyında ululuğa, büyüklüğe na'il olurlar. Ya'nī burada fakīr u gedā olanlar orada sulṭān u şāh olurlar.

یا ترسکانرا برحمت بی منتهی

(*Yā tersgān-rā be-raḥmet-i bī-müntehī*)

Yāḥud qorqanlara ve ḥavf édenlere nihāyetsiz olan raḥmet ile beşāret u müjde vér démekdir.

سلمی قدس سره فرموده که مژده ده مشتاقانرا بسعادتلقا که هیچ مژده از این فرح افزای تر نیست

(*Sülemī ḳuddise sirruhu fermūde kī müjde deh müştākān-rā be-sa 'ādet-likā kī hīḥ müjde ez-īn feraḥ efzāyiter nīst*)

Sülemī ḳuddise sirruhu buyurmuş kī: Müştāklara müjde vü tebşīr vér sa'ādet-likā-yı İlāhī ile kī bundan ziyāde feraḥ, ziyāde édici hīḥ müjde yokdur. Şaḥīḥ^{an} likā-yı İlāhī ile tebşīr olunan 'āşīklar daha ne isterler? Başka bir şey' ḳalmadı kī istesünler 'azīzim.

پس در صفت "مخبتین" میفرماید

(*Pes der-şifat "muḥbitīn" mī-fermāyed*)

İmdi Cenāb-ı Ḥaḳḳ ayet-i kerīmede buyurduğı "muḥbitīn" kimler olduğunu anlarıñ şıfatları beyānında buyururlar. ¹⁶¹ "الذين اذا ذكر الله وجلت قلوبهم" ilā-ahirihi işte "muḥbitīn" bu zevāt-ı kirām ḥazerātıdır 'azīzim.

هر کرا نور تجلی شد فزون

(*Her ki-rā nūr-ı tecellī şod füzūn*)

Her kim kī nūr-ı tecellī-i İlāhī ziyāde oldı.

خشیت و خوفش بود از حد برون

(*Ḥaşyet u ḥavfeş büved ez-ḥadd birūn*)

¹⁶⁰ "Alçak gönüllüler." *Kur'an*, Hacc Sûresi, Âyet 34.

¹⁶¹ "Gerçek müminler ancak o müminlerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir." *Kur'an*, Enfâl Sûresi, Âyet 2.

Anın haşyet u havfi, haddan taşra olur. Ya'nī fevka'l-'āde Cenāb-ı Hakk'dan haşyet u havf éder ol kimse.

Ḳāle'l-Hāfız

اكر بلطف بخوانی مزید الطافست

و کر بقهر برانی درون ما صافست

(*Eger be-luṭf be-ḥ'ānī mezīd-i ilṭāfest*

Ve ger be-ḳahr be-rānī derūn-ı mā ṣāfest)

(264) şahīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.¹⁶²

Ḳāle'l-Hāfız

بدرد و صاف ترا حکم نیست دم درکش

که هر چه ساقی ما کرد عین الطافست

(*Be-derd u ṣaf tu-rā ḥüküm nīst dem der-keş*

Kī her çī sāḳī-i mā kerd 'ayn-ı ilṭāfest)

(351) şahīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.¹⁶³

Ḳāle'l-Hāfız

عاشقانرا کرد ز آتش مینشانده¹⁶⁴ قهر دوست

ننک چشمم کر¹⁶⁵ نظر در چشمه کوثر کنم

(*Āşīḳān-rā gerd zi-āteş mī-niṣāned ḳahr-ı dost*

Neng çeşmem ger naẓar der-çeşme-i kevşer künem)

(199) şahīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.¹⁶⁶

Ḳāle'l-Hāfız

آشنایان ره عشق کرم¹⁶⁷ خون بخرند

ناکسم کر بشکایت بر¹⁶⁸ بیگانه روم

(*Āşīnāyān-i reh-i 'aşḳ gerem ḥūn be-ḥorend*

Nākesem ger be-şīḳāyet ber-bīgāne revem)

Rāh-ı 'aşḳiñ āşīnāları eger benim ḳānımı içeler nākesim eger şīḳāyetle bī-gāneniñ ḳatına gidem. Ya'nī çüñkī dünyā vü āḫiret şöḥbet-i 'uşşāk-ı

¹⁶² Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

¹⁶³ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

¹⁶⁴ R.B. فشانده feşāned.

¹⁶⁵ R.B. کرد gered.

¹⁶⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

¹⁶⁷ R.B. اكرم egerem.

¹⁶⁸ R.B. بر ber yerine سوی sūy-ı bulunmamaktadır.

736

İlāhī sebeb-i sa‘ādet ebedī olıcağ rāh-ı ‘aşkıñ āşınāları beni öldürüp kânımı içeler ve her ne dürlü cefā édeler nākesim eger şikāyetle bī-gāne olan ‘avām-ı nāsıñ katına gidem démekdir.

Ḳāle’l-Ḥāfız

حافظ از جور تو حاشا که بنالد روزی
که ازان روز که دربند توام دلشادم

(*Ḥāfız ez-cevr-i tu ḥāṣā kī be-nāled rūzī*)

(*Kī ez-ān rūz kī der-bend-i tüvām dil-şādem*)

Ḥāfız, seniñ cevrenden ḥāṣā kī bir gün āh [u] efgān eylesün. Zīrā kī ol günden kī seniñ bend u kaydında dil-şādım ve mesrūr u ḥandānım.

Ḳāle’l-Mevle’l-Cāmī

بی طلب نتوان وصال یافت آری کی دهد

(*Bī-ṭaleb ne-tüvān viṣālet yāft ārī key dehed*)

Ṭalebsiz mümkün degildir seniñ viṣāliñ bulmağ bī-ni‘am ḳocā vérir? Ya‘nī vérmez démekdir.

دولت حج دست جز راه بیابان برده را

(*Devlet-i ḥacc dest cüz reh-i beyābān borde-rā*)

Ḥacc devleti el vérir beyābān [u] şahrā vü çölleri iletilmemiş. Ya‘nī çöl u beyābān gitmedikçe nasıl ḥacca gidersiñ? Elbette bu yolları iletmeñ gerekdir.

Şahīfe (692)

Ḳāle’l-Kāşifī

و شتران و کاوان که برای هدای رانده اند¹⁶⁹

(*Ve şütürān u gāvān kī berāy-ı hedī rānde end*)

Develer ve öküzler[i] hedī içün sürmüşlerdir. Ya‘nī Beytü’l-Ḥaram içün ḥācılarıñ memleketlerinden deve [ve] öküz ḳurbān étmek içün getirürler.

ساختیم آنها یعنی کشتی آنها شمارا از فشانهای دین خدا را تعالی

(*Sāḥtīm ānhā ya‘nī keştī ānhā şumārā ez-feṣānhā-yı dīn-i Ḥudāy-rā te‘ālā*)

¹⁶⁹R.B. اید. ayed.

Cenāb-ı Hakk buyurur ki: “Biz o ibil [u] baqarları düzdik. Ya’nî onları öldürmek, zebh ve qurbān etmek sizlere dīn-i Hudā-yı te’ālānıñ nişānlarından. Ya’nî “Şe’a’ir-i İlāhī’den kıldık.” demektir.

ظاهرش مرک و بیاطن زندگی

(*Zāhireş merg ü be-bāṭın zindegī*)

Anıñ zāhiri ya’nî o hayvānātıñ zebh u qurbān olması ölümdür. Daḡı anıñ derūnı, bāṭını diriliktir. Hayāt u zindegīlikdir.

ظاهرش ابتر نهان پابندگی

(*Zāhireş ebter nihān pāyendegī*)

Anıñ zāhiri noqşāndır ve gizlū, pāyende vū sābit qadem olmaqdır.

Qāle’l-Kāşifī

"صواف"¹⁷⁰ در حالتی که بر پای ایستاده باشند و شتر را ایستاده ذبح کردن سنت است

(*der-ḡāletī kī ber-pāy īstāde bāşend ve şütür-rā īstāde zebh kerdin sūnnet est*)

Ayet-i kerīmede olan "صواف" lafz-ı şerīfī, o demektir ki der-ḡāletde ki ayak üzre qā’im olurlar daḡı deveyi ayakda durırken. Ya’nî ayak üzre yere yatırmayup zebh etmek sūnnet-i seniyyedendir.

Qāle’l-Kāşifī

پس چون بیفتد بر زمین پهلوهای مذبوحان

(*Pes çun bīfted ber-zemīn pehlūhā-yı mezbūḡān*)

İmdi çünkī mezbūḡlar ya’nî zebh olunan hayvānlar yanları üzre zemīne düşlerler.

و روح از ایشان بیرون رود

(*Ve rūḡ ez-īşān bīrūn reved*)

737

Ve rūḡ anlardan taşra gider. Ol vaqt laḡmdan ekl éden demektir.

Qāle’l-Kāşifī

در زاد المسیر آورده که "قانع"¹⁷¹ فقیر مکه است و "معتز"¹⁷² درویش آفاقی

¹⁷⁰ “(Kurban için) Sıra halinde dururlarken.” *Kur’ân*, Hacc Sûresi, Âyet 36.

¹⁷¹ “Kanaat edip istemeyene.” *Kur’ân*, Hacc Sûresi, Âyet 36.

¹⁷² “İsteyene.” *Kur’ân*, Hacc Sûresi, Âyet 36.

(*Der-Zādü'l-Mesîr âverde kî "ḳānî'a" faḳîr Mekke est ve "mu'ter" dervîş-i âfâḳî*)

Zādü'l-Mesîr tefsîrinde rivâyet olunur kî ayet-i kerîmede olan "ḳānî'a"dan murâd, Mekke-i Mükerrreme fîḳrâsıdır. "Mu'ter" lafz-ı şerîfinden murâd, taşradan gelen fîḳrâdır.

رام کردانیم

(*Rām kerdānīm*)

Biz 'azîmü's-şân anları rām u muṭî' eyledik demekdir.

ولیکن میرسد بمحل قبول وی پرهیز کاری از شما که

(*Velîkin mî-resed be-maḥal-i ḳabûl vey perhîz-kārî ez-şumâ kî*)

Velâkin o ḳurbân, maḥal-i ḳabûle érişir, yetişir sizden perhîzkârlık ile kî. Ya'nî siziñ taḳvânız cihetiyle ḳurbânîñız ḳabûl-ı dergâh-ı Hudâ olur demekdir.

آن تعظیم امر خداوندست و تقرب بر و بقریان پسندیده

(*Ān ta'zîm emr-i Hudâvendest ve teḳarrüb ber-o be-ḳurbân-pesendîde*)

Nedir ol perhîzkârlık? Ol emr-i Hudâ'ya ta'zîmdir ve ol ḳurbân-pesendîde ya'nî maḳbûl-ı dergâh-ı Hudâ olmuş ḳurbân sebebiyle Cenâb-ı Hâḳḳ'a teḳarrübdür 'azîzim.

Şahîfe (693)

جان که نه قربانی' جانان بود

(*Cân kî neh ḳurbânî-i cānān būd*)

Cân kî cānānîñ ḳurbânı degildir.

جیفه' تن بهتر از آن جان بود

(*Cîfe-i ten bihter ez-ân cān būd*)

Ten, vücûd cîfesi ol cāndan ziyâde güzel olur.

هر که نشد گشته بشمشیر دوست

(*Her kî ne-şod geşte be-şimşîr-i dost*)

Her kim kî dostuñ kılıcıyla mürde olmadı, ölmedi.

لاشه'173 مردار به از جان اوست

(*Lāşe-i murdâr bih ez-cân-ı ūst*)

Murdâr, lâşe onuñ cānından igüdür.

¹⁷³ **Derkenar:** Lâşe, ḥumâre daḥi dërler. Bu taḳdîrce işiñ, anîñ cānından igüdür demek olur.

Meşnevî: Cild 3, Şahîfe 184

Fî'l-Meşnevî¹⁷⁴

معنى تكبير اينست ای اميم

(*Ma'ná-i tekbîr īnest ey emīm*)

Tekbîriñ ma'nâsı ya'nî "Allāhu ekber" démeniñ ma'nâ-yı lâzımıyyesi budur ey imām!

کای خدا پیش تو ما قربان شدیم

(*K'ey Hudā pîş-i tu mā qurbān şodīm*)

Kî ey Hudā! Biz seniñ huzûrunda qurbān olduk.

وقت ذبح الله اكبر ميكنی

(*Vaqt-i zebh "Allāhu ekber" mî-künî*)

Ya'nî zebh vaqtinde "Allāhu ekber" eylersiñ kî sünnet-i resûldür.

همچنين¹⁷⁵ در ذبح نفس كشتنى

(*Hemçunîn der-zebh-i nefş geştenî*)

Buncileyin öldürmege müsteḥaḳ olan nefsi, zebh eylemek vaqtinde. Ya'nî kezâlik "Allāhu ekber" dersiñ ve gerdem-i hevâ vü heves kesmekle anı, ḥazret-i Ḥaḳḳ'a kurbañ kılursuñ 'azîzim.

تن چو اسماعيل و جان همچو¹⁷⁶ خليل

(*Ten çu İsmâ'îl u cān hemçu Ḥalîl*)

Meşelâ ten İsmâ'îl gibidir ve cān Ḥalîl gibidir.

کرد جان تكبير بر جسم نبيل

(*Kerd cān tekbîr ber-cism-i nebîl*)

Güyâ cān; cism-i büzürg ü ferbihiñ, gerdem-i şehevât u āzın ḳat' étmek üzre tekbîr kıldı ve ten-i muşallâ daḥi cāna "يا ابت افعل ما تومر ستجدنى ان شاء الله من الصبرين" ¹⁷⁷ ayet-i kerîmeniñ mefhûmunı ta'bîr kıldı ve teslîm

¹⁷⁴ **Derkenar:** Bu ma'nâya "Allāhu ekber" demek delâlet-i iltizâmiyye ḥasebiyle delâlet éder. Zîrâ lûgat ḥasebiyle olan ma'nâsı ehl-i zâhir taḳdîr eylediği üzre "الله اكبر من كل شيء" demektir. Ve ammâ ehl-i taḥḳîk taḳdîr eylediği üzre "الله اكبر من ان يكون معه شريك فى الكبرياء" demektir. Veyâḥûd "Allāhu kebîr" demektir. Ef'al fâ'îl mevz'una vaz' olunan olur.

¹⁷⁵ **R.B.** همچنان hemçunân.

¹⁷⁶ **R.B.** چون Çun.

¹⁷⁷ "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın." *Kur'ân*, Sâffât Sûresi, Âyet 102.

738

oldı.

کشت¹⁷⁸ کشته تن ز شهوتها و آز

(*Gešt kešte ten zi-ševethā vü āz*)

Ten şehvetlerden ve hırşlardan geşte oldı.

شد ببسم الله بسمل در نماز

(*Şod be-bismi'l-lāh bismil der-namāz*)

Pes namāzda “Bismi’l-lāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm”¹⁷⁹ demekle mezbūḥ oldı. İmdi bī-namāz olan, murdār olan ḥayvān gibidir ve namāz kılan, mezbūḥ olan ve ismu’l-lāh u zikru’l-lāh ile ṭahāret bulan ve pākīze olan ḳurbān gibidir ‘azīzim.

وجود تو شهرست پر نیک و بد

(*Vücūd-ı tu šehrīst pūr-nīk u bed*)

Seniñ vücūdıñ şehrdır igü ve kötü tolu.

تو سلطان و دستور دانا خرد

(*Tu sulṭān u destūr dānā ḥıred*)

Sen sulṭānsiñ ve vezīr, dānā seniñ ‘aqlındır.

همانا که دونان کردن فراز

(*Hemānā kī dūnān gerden firāz*)

Heme onlar kī denīler, alçaqlardır; boyun, gerden uzadılar. Ya’nī ol alçaqlar ve denī ademler kī kemāl-i tekebbür u ta‘azzümünden boyunlarını yukarıya toğrı uzadırlar.

درین شهر کبرست و سود او آز

(*Der-īn šehr-i kibrest u sūd ū āz*)

Bu šehr-i kibrdır ve hırşdır ve sevdādır. Ya’nī boyun uzatmak bunlardan neş‘et éder.

چو سلطان عنایت کند با بدان

(*Çu sulṭān ‘ināyet küned bā-bedān*)

Çünkī sulṭān kötülere, bedlere ‘ināyet u luṭf éder. Ya’nī her birini bir manşıb u maḳāma geçürür.

¹⁷⁸R.B. کشته geşte.

¹⁷⁹“Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla.” Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 70.

کجا ماند آسایش بخردان

(*Kocā mānend āsāyiş be-ḥiredān*)

‘Āḳullulara ve şāḥib-i hüner u kemāle ḳanda rāḥat u asāyiş ḳalır ḳalmaz ehl-i faẓl u hüner ayaḳ altında ḳalur dēmekdir.

Şaḥīfe (694)

تعالی الله زهی قیام و دانا

(*Te ‘āla’l-lāhu zihī ḳıyām u dānā*)

Ey ‘ālī olan Allāh, zihī ḳıyām u dānā ‘ālem-ḥabīr olan Ḥaḳḳ!

توانایی ده هر ناتوانا

(*Tüvānāyī deh her nā-tüvānā*)

Ḳudret u ḳuvvet vér, iḥsān eyle her ḳuvvet u kuvvetsiz olanlara. Ya’nī ḥavl u ḳuvvet sendendir. “Lā-ḥavle ve lā-ḳuvvete illā bi’l-lāhi’l-‘azīm”¹⁸⁰ amennā ve şaddaknā ‘azīzim.

چو رویی بخدمت نهی بر زمین

(*Çu rūyī be-ḥıdmet nehy ber-zemīn*)

Çünkim ḥıdmet u ‘ubūdiyet ile yüzini zemīne ḳorsuñ. Ya’nī secde édersiñ.

خدا را ثنا کوی و خود را مبین

(*Ḥudā-rā şenā gūy u ḥod-rā me-bīn*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a şenā oḳu ve ḥamd eyle ve kendüyi görme. Ya’nī ḥod-bīnlik édüp “Bu ‘ibādet u ṭā‘at bendendir, ben édiyorum.” dēme.

کر از حق نه توفیق خیری رسد

(*Ger ez-Ḥaḳḳ neh tevfiḳ ḥayrī resed*)

Eger Ḥaḳḳ’dan tevfiḳ olmadı bir ḥayr ulaşa. Ulaşmaz, cümlesi Ḥaḳḳ’ın tevfiḳiyedir.

کی از بنده خیری بغیری رسد

(*Key ez-bende ḥayrī be-ḡayrī resed*)

Böyle ise ḳocā bir bendeden, ḳuldan bir ḥayr ḡayrı kimseye ulaşır? Ulaşmaz dēmekdir.

¹⁸⁰ “(Her türlü) kuvvet ve kudret ancak Allah'tadır.” Melâike-i sâffün teşbihinin bir bölümü olan bu söz, bir sıkıntı, belâ ve tehlike ile karşılaşma durumunda, sabrın tükendiğini göstermek için söylenir.” Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Yayınevi, İstanbul 1992, s. 101.

Ḳāle'l-Kāşifi

صومعهای راهبان

(*Şavma 'ahā-yı rāhibān*)

739

و کلیساهای ترسایان و کنشتهای جهودان

(*Ve kilisāhā-yı tersāyān u küniştā-yı Cehūdān*)

Rahibānlarıñ şavma'aları ve pūta tapanlarıñ kilisāları ve Cehūdlarıñ hāvralarıdır.

Şaḥīfe (695)

Ḳāle'l-Hāfız

اسم اعظم بکند کار خود ای دل خوش باش

که بتلبیس و حیل دیو سلیمان نشود

(*İsm-i A'zam be-kūned kār-ı ḥod ey dil ḥoş bāş*)

Kī be-telbīs u ḥiyel dīv Süleymān ne-şevēd)

İsm-i A'zam kendü işini éder ey gönül, sen hoş ol! Zīrā telbīs u ḥile ile dīv, Süleymān olmaz. Bu beytiñ müfredatıyla tafşilâtı cild-i evvelde (571) şaḥīfede mezkûrdur, mürāca'at oluna.¹⁸¹

Ḳāle'l-Hāfız

تیغی که آسمانش از فیض خود دهد آب

تنها جهان بکیرد بی منت سپاهی

(*Tīgī kī āsmāneş ez-feyz-i ḥod dehed āb*)

Tenhā cihān be-gīred bī-minnet sipāhī)

Şol bir kılıç kī āsmān aña kendü feyzinden şu vére bu 'askere; minnetsiz, yalnız cihānı tutar. Ya'nī şol bir seyfu'l-lāh u mu'eyyed min 'indi'l-lāh olan 'ārif-i bi'l-lāh kī āsmān gibi ecrām-ı 'āliyyeleriñ şāḥibi ḥazret-i Allāh, aña kendü feyzinden ve fażl u kereminden te'yidāt u kuvvet-i velāyet baḥş u nuşret eyleye. Ol zū'l-fikār ile mu'eyyed olan esedu'l-lāhi'l-gālib 'Alī bin Ebī Ṭālib raḍıya'l-lāhu 'anh gibi 'askere muḥtāc olmaḡsınız, yalnız şūrī vü ma'nevī cihānı tutar ve gālib olur 'azīzim.

Şaḥīfe (697)

یعنی انجام امور آن که او میخواهد

(*Ya'nī encām-ı umūr ān kī ū mī-ḥvāhed*)

¹⁸¹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Ya'nī umūruñ encāmı, 'ākıbeti oldur kī onı Cenāb-ı Hakk ister. Ya'nī encām-ı umūr nedir dēr iseñ Cenāb-ı Hakk'ın istedigidir. Hakk'ın dedigi, diledigi olur.

این دولت فقر و ها و هو میخواهد

(*Īn devlet-i fakr u hā vū hū mī-h^vāhed*)

Bu devlet-i fakr u hāy u hūyı ister. Ya'nī bazıları hāy u hū faķiri olan devleti ister evliyā-yı kirām gibi.

و آن کلشن و خوض و اب جو میخواهد

(*V'ān gūlšen u havz u ab-cū mī-h^vāhed*)

Ba'zıları da gülistān u havz ve aġarşuyı ister cennet gibi.

از حق همه کس حال نکو میخواهد

(*Ez-Hakk heme kes hāl ne-gū mī-h^vāhed*)

Cenāb-ı Hakk'dan cümle insān igü hāl ister.

آنست سرنجام که او میخواهد

(*Ānest serencām kī ū mī-h^vāhed*)

Serencāmı oldur kī o Cenāb-ı Hakk ister. Ya'nī herkes bir dūr, bir nev' şey' ister. 'Ākıbetü'l-umūr nice Cenāb-ı Hakk'ın istedigidi, diledigi olur ve's-selām. Öyle ise bāb-ı teslīmde dursañ seniñ haķķında hayrlı olur.

Ḳāle'l-Hāfız

شاه را به بود از طاعت صد ساله و زهد

قدر یک ساعته¹⁸² عمری که در و داد کند

(*Ṣāh-rā bih būved ez-tā'at ṣad sāle vū zūhd*)

Ḳadr yek sā'ate 'ömrī kī der-o dād küned)

Pād-ṣāha yüz yıllık tā'at u zühdden

740

yegdir bir 'ömr kī anda bir sā'at miķdārı 'adl u dād éde. Ya'nī ey ṣāh! Haķıķat seniñ gibi mesned-i irṣādda olan ṣāha yüz yıl miķdārı zūhd u tā'atden yegdir. عدل"

¹⁸³ ساعته خیر من عبادہ سبعین سنه" Haber-i sırrınca bir 'ömr kī anda bir sā'at miķdārı 'adl u dād ve ṭālibān-ı üftādegāna 'afv u imdād édesiñ ve delīl u hādī olup, dergāh-ı Hakk'a alup gidersiñ 'azīzim.

¹⁸² R.B. یکساعت yeksā'at.

¹⁸³ "Bir saat (gün) adaletle hükmetmek, yetmiş yıllık (nafile) ibadetten daha iyidir." Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 15.

Ḳāle'ş-Şeyḥ Sa'dī

بقومی که نیکی پسندد خدای
دهد خسرو عادل نیک رای

چو خواهد که ویران کند عالمی
کند ملک در پنجه ظالمی

(*Be-ḵavmī kī nīkī pesended Ḥudāy*
Dehed ḥüsrev-i 'ādl-i nīk re'y)

Çu ḥvāhed kī vīrān küned 'ālemī
Küned mülk der-pençe-i zālīmī)

(623) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.¹⁸⁴

نخواهی که نفرین¹⁸⁵ کنند از پست

(*Ne-ḥvāhī kī nefrīn künend ez-peset*)

İstemezsin kī seniñ arḵandan la'net [u] bed-du'ā étsünler.

نکو باش تا بد نکوید کست

(*Nikū bāş tā bed ne-güyed keset*)

İgü ol. Ḥattā bed, kötü söylemesün kimse saña.

نخفتست مظلوم از آهش بترس

(*Ne-ḥuftest mazlūm ez-āheş be-ters*)

Mazlūm uyumaz, anıñ āhından ḵorḵ ve ḥavf eyle.

ز دود دل صبحگاهش بترس

(*Zi-dūd-ı dil-i şabāḥgāheş be-ters*)

Anıñ şabāḥ vaḵtinde olan göñlünde tütenden ḵorḵ ve ḥavf eyle. Ya'nī bir āh éder ise aḡzından çıkan, tüteñ duḥān seni perīşān éder demekdir.

نترسی که پاک اندرونی شبی

(*Ne-tersī kī pāk enderūnī şebī*)

Ḳorḵmazsıñ, ḥavf étmezsiñ kī derūnı pāk olan ademden yāḥud evliyā-yı kirāmden bir géce.

¹⁸⁴ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

¹⁸⁵ **Derkenar:** Nefrīn; subbet, la'net, beddu'ā étmek.

بر آرد ز سوز جگر یاری

(*Ber-āred zi-sūz-ı ciger yā Rabbī*)

Cigeriniñ yangınlığından yuqaru getürür “Yā Rabbī” lafzı. Ya’nī bir gece ciger yanıklığından bir kere “Yā Rabbī” dēr ise seni “Kün feyekūn”¹⁸⁶ éder. Qorqmazsıñ bundan, havf étmezsiñ demekdir.

نمی ترسی ای کرک ناقص خرد

(*Ne-mī-tersī ey gurg-ı nāqış-ḥired*)

Ey ‘aqlı noqşān qurt qorqmaz mısıñ kī? Ya’nī o gibi ademleri qurda teşbīh édüp buyurur kī.

که روزی پلنکیت بر هم درد

(*Kī rūzī pelengīt ber-hem dered*)

Kī bir gün arslan seni birbirine urup yırtar.

الا تا بغفلت نخسبی که نوم

(*İllā tā be-ḡaflet ne-ḥasbī kī nevm*)

Agāh ol tā ḡaflet ile uyuma kī nevm, uyku.

حرامست بر چشم سالار قوم

(*Ḥaramest ber-çeşm-sālār-ı qavm*)

Ḥaramdır qavmiñ sārī gözine. Ya’nī qavmiñ sālārı, ulusı, büyügi uyumaz; ḥaramdır. Ya’nī qavmiñ öñüne düşüp, çeküp, alup götüren zāt gece de uyumaz. Nasıl kī ḥacc yolunda deveciler gece uyumayup, deveyi yularından tutup, çeküp gider. İşte sen de anıñ gibisiñ ‘azīzim.

741

غم زیر دستان بخور زینهار

(*Ġam zīr-i destān be-ḥor zīnhār*)

Eliniñ altında olanlarıñ ḡam u ḡuşşasını yiye, ekl eyle, şaқın. Ya’nī bunlarıñ ḡam u ḡuşşalarına taḥammül ét, şaқın incinme.

بترس از زیر دستی¹⁸⁷ روزگار

(*Be-ters ez-zīr-i destī-i rüzgār*)

¹⁸⁶ “‘Ol!’ demektir. O da hemen oluverir.” *Kur’ân*, Yâsîn Sûresi, Âyet 82.

¹⁸⁷ **Derkenar:** Zīr-i destī, el üsti demektir.

Rüzgārīn el üstünden qorq ve havf ét. Ya'nī felek bu yā eli altında olan bir meskeni saña şah u āmir éder el üsti olur. Ya'nī mazlūmdan qorq kī felek bu yā soñra felek seni de mazlūm éder. Saña da bir zālīm zuhūr démekdir.

پس بسیار دیه و شهر

(*Pes bisyār dīh ü şehir*)

İmdi çok şehir ü memleket ü köyler ve kazā vü nevāhīler démekdir.

Şahīfe (698)

Qāle'l-Kāşifi

در تیسیر آورده که پادشاهی کافر بر وزیر مسلمان غضب کرد و خواست او را بکشد

(*Der-Teysir āverde kī pād-şāhī-i kāfir ber-vezir-i Müselmān gāzab kerd ve h^vāst ū-rā be-keşd*)

Tefsir-i Teysir'de rivāyet olunur kī: Bir kāfir pād-şāh, bir Müselmān vezirine gāzab eyledi ve istedi kī o veziri öldürsün.

وزیر بکریخت با چهار هزار کس از اهل ایمان

(*Vezir be-girīht bā-çehār hezār kes ez-ehl-i imān*)

Vezir ehl-i imāndan dört biñ kimse ile kaçdı, firār étdi.

و در پایان¹⁸⁸ کوه حضرموت که هوای خوش داشت منزل ساخت

(*Ve der-pāyān-ı kūh-ı Ḥaḍramūt kī hevā-yı hoş dāşt menzil sāht*)

Ḥaḍramūt denilen tağıñ sınır u serḥadine kī hoş havāsı var idi. Orayı kendüsüne mesken [u] menzil düzdi. Ḥaḍramūt¹⁸⁹, Yemen cihetinde bir memleketdir.

هر چند جاه می کنند آب تلخ بیرون آمد

(*Her çend çāh mī-kendend āb-ı telh bīrūn āmed*)

Her vaqt kī kuyu qazarlar idi. Acı şu taşra gelür. Her ne kadar kazdılar ise böyle acı şu çıkdı.

یکی از رجال الغیب بریشان رسیده موضعی جهت چاه نشان کرد

(*Yekī ez-ricālū'l-ğayb ber-işān resīde mevzi'ī cihet çāh-ı nişān kerd*)

Ricāl-i ğaybden ya'nī evliyā-yı kirāmdan birisi anlara ulaşmış oldu, geldi. Kuyu içün bir mevzi' nişān étdi.

¹⁸⁸ **Derkenar:** Pāyān, sınır u serḥad memālik ma'nāsına gelür.

¹⁸⁹ "Hadramevt olarak da telaffuz edilen ve çok eski kaynaklarda yer aldığı için uzun bir tarihî geçmişe sahip olduğu anlaşılan ismin Hadramūt b. Himyer'den geldiği söylenmekle birlikte bu hususta başka görüşler de vardır." Hüseyin Algül, "Hadramut" *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 15, İstanbul 1997, s.65.

چون بکنند آبی در غایت صفا و لطافت و نهایت رفت و عذوبت بیرون آمد

(Çun be-kendend ābī der-gāyet şafā vü leṭāfet ve nihāyet reft ve ‘uzūbet bīrūn āmed)

Çünkü o mevzi’i kazdılar bir şu ki gāyet muşaffā, berrāk u laṭīf ve nihāyet anca şāfi vü ṭatlu. Ya’nī kāmı ş punar¹⁹⁰ suyu gibi bir şu taşra geldi

در مزه¹⁹¹ چون شیرۀ شاخ نبات

(Der-meze çun şīre-i şāh-ı nebāt)

Lezzet vérmekde şeker kāmı şın südi gibidir.

در خوشی همشیره آب حیات

(Der-ḥoşī hemşīre-i āb-ı ḥayāt)

Hoşlukda o şu, ab-ı ḥayātın kız karındaşı gibidir.

ایشان آن چاه را کشاده ساختند

(İşān ān çāh-rā küşāde sāḥtened)

Anlar o kuyuyu açılmış düzdiler ya’nī açdılar. Mükemmel bir kuyu yaptılar demekdir.

742

و از پایان تا بالا بخشهای زر و نقره بر آوردند و پرستش پروردگار خود مشغول گشتند

(Ve ez-pāyān tā bālā beḥīsthā-yı zer ü nuḳre ber-āverdend ve perestīş

perverdigār-ı ḥod meşğūl geştend)

O kuyunuñ altından yukarısına kadar altun u gümüş kerpiç ile yukaru götürdiler. Ya’nī kuyuyu, taş yerine altun u gümüşden kerpiçler yapup öylece urdılar ve kendi perverdigārlarına ‘ibādet ü ṭā‘at ile meşğūl oldılar.

بعد از مدتی متمادی شیطان بصورت عجوز صالحه بر آمد

(Ba‘de ez-müddetī mütemādī şeyṭān be-şūret-i ‘acūz-ı şāliḥa ber-āmed)

Bir zamān ve bir müddetden soñra şeyṭān, bir şāliḥa kıcaķarı şūretiyle geldi.

زناترا دلالت کرد بر انکه بوقت غیبت شوهران سحاقی اشتغال کنند

(Zenān-rā delālet kerd ber ankī be-vaḳt ğıybet-i şūherān saḥāķī iştigāl kūnend)

Kadınlara delillik eyledi. Anın üzerine ki kıcalarının ğaybūbet vāktinde saḥāķ ile meşğūl oluñuz, dédi. Ya’nī sevicilik ki kıadınlar birbirlerine eyledikleri mu‘āmele-i zevceyn gibi olan ḥabāşet.

¹⁹⁰ Pınar yazılmalıydı.

¹⁹¹ **Derkenar:** Meze, lezzet vérmek demekdir.

و دیگر باره بشکل مردی زاهد بر ایشان ظاهر شد

(*Ve dīger bāre be-şekl-i merdī zāhid ber-īşān zāhir şod*)

Başka kere zāhid ü ‘ābid adem şekliyle anlara zāhir oldu.

مردانرا بوقت دوری از ایشان باتیان بهانم فرمود

(*Merdān-rā be-vaḡt-i dūr-i ezvāc ez-īşān be-ityān-ı behā'em fermūd*)

İnsānlara, erkeklere dēdi kī ḡarılardan uzak u dūr oldukları vaḡit, ḡayvānāta yaḡın olmaḡı buyurđı şeyṡān. Ya'nī ḡayvānāta o fi'li işlemek ile emr eyledi.

و چون این عمل قبیح در میان ایشان بدید آمد

(*Ve çun in 'amel-i ḡabīḡ der-miyān-ı īşān be-dīd āmed*)

Ve çünkī bu 'amel-i ḡabīḡ anlarıñ ortasında zāhir ü aşikār geldi, ya'nī oldu.

حق سبحانه حنظله یا قحافة بن صفوان را به پیغمبری بریشان فرستاد

(*Ḥaḡḡ subḡānehu Ḥanzale yā Ḥuḡāfe bin Şafvān-rā be-peygāmbērī ber-īşān feresetād*)

Ḥaḡḡ te'ālā; Ḥanzale veyāḡud Ḥuḡāfe bin Şafvān, bu iki[sin]den birisini, anlara peygāmbērlik ile gönderdi.

و بر و نکردیدند آب ایشان غائب شد

(*Ve ber-o ne-kerdīdend āb-ı īşān ḡā'ib şod*)

Anlar ḡabūl étmediler. Ya'nī o peygāmbēri taşdıḡ étmediler, aña inanmadılar. İṡā'at u inḡiyād étmediler. Onlarıñ o mūhūd-ı a'lā vü bālā şu ḡā'ib oldu.

و بعد از وعده ایمان پیغمبر دعا فرموده آب باز آمد و هم فرمان نبردند

(*Ve ba'd-ı ez-va'de-i īmān peygāmbēr du'ā fermūde āb bāz āmed ve hem fermān ne-bordend*)

Anlar, o peygāmbere īmān getüreceklerini va'de étdiklerinden sonra peygāmbēr du'ā buyurđı. Şu gerü geldi ve hem sonra īmān getürmediler, va'delerinde ṡurmadılar.

حق تعالی فرمود که بعد از هفت سال و هفت ماه و هفت روز عذاب بریشان میفرستم

(*Ḥaḡḡ te'ālā fermūd kī ba'd-ı ez-heft sāl u heft māh u heft rūz 'azāb ber-īşān mī-ferestem*)

Ḥaḡḡ te'ālā buyurdu kī: “Yedi sene,

743

yedi māh, yedi ḡün sonra anlara 'azāb göndereceğim.”

ایشان قصر مشید را بنا کردند بختشاء زر و نقره و یواقیت و جواهر مرصع ساختند
(Īṣān qaṣr-ı müṣeyyed-rā binā kerdend be-hıṣthā-yı zer ü nuḳre vü yevāḳīt ü
cevāhir muraṣṣa‘ sāhtend)

Anlar yüksek ve meşin, mustahkem köşk binā eylediler ve anıñ kerpiçleri altun u gümüş ü yāḳūt u mücevherān muraṣṣa‘ düzdiler.

و بعد از انقضاء زمانه مهلت رجوع بان قصر کرده درها فرو بستند
(Ve ba‘d-ı ez-inḳizā-yı zamāne mūhlet rüçü‘ b’ān qaṣr kerde derhā fūrū
bestend)

Zamāne mūhletiniñ inḳizāsından şoñra ya‘nī ‘azāb gelecegi anda, o köşklere rüçü‘ édüp kapularını bağladılar aḥmak ḥerīfler bunlar yā. Güyā bunuñla kendülere ‘azāb olmayacak. Ya‘nī şaḳlandılar.

و جبرائیل فرود آمد و ایشانرا بکوشک بر زمین فرو برد
(Ve Cebrā’īl fūrūd āmed ve īṣān-rā be-kōšk ber-zemīn fūrū bord)

Ve Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām aṣaḡı geldi. Ya‘nī nāzil oldu ve anları köşkleriyle berāber yeriñ aṣaḡısına iletđi. Ya‘nī yere baṭup gitdiler.

و چاه ایشان مانده است و دود سیاه منتن از انجا بر می آمد
(Ve ḳāh-i īṣān mānde est ve dūd-ı siyāh müntin ez-ancā ber-mī-āmed)

Ve anlarıñ ḳuyusu ḳalmıṣ idi ve siyāh fenā ḳoḳulı duḡān, tütün o yerden, o ḳuyudan yukāru gelür.

و در آن نواحی ناله‘ هلاک شدگان میشنوند
(Ve der-ān nüvāḡī nāle-i helāk-i ṣodeḡān mī-ṣūnuvend)

Daḡı ol nevāḡiye vü ḳaṣabada olanlar helāk olmuşlarıñ nāle-i efḡānını işidirler idi.

نه هرگز شنیدم درین عمر خویش
(Ne herḡiz ṣenīdem der-īn ‘ōmr-i ḡīṣ)

Aşlā bu kendi ‘ōmrümde işitmedim kī. Ya‘nī bunca ‘ōmr sürdüm aşlā işitmedim kī.

که بد مردرا نیکی آمد به پیش
(Kī bed merd-rā nīkī āmed be-pīṣ)

Kī kötū ademıñ öñüne bir igülük gele, işitmedim. Ya‘nī kötülük éden elbette kötülük bulur. Kötülük édüp igülük bulmaz démekdir.

رطب ناورد چوب خرزهره بار

(*Ruṭeb n 'āvered čub ḥarzehre-bār*)

Eşegi öldiren ağaç. Ya'nī bir ağaç varmış, gāyet acı meyvesi olurmuş. Aña eşek öldiren ağaç derlermiş. Bu ağaçdan hūrma getirmez. Ya'nī böyle ağaç hūrma vérmez.

چه تخم افکنی بر همان چشم دار

(*Čī toḥm efkenī ber-hemān çeşm-dār*)

Ne toḥm bırağdın, yere terk etdiñ ise hemān anıñ üzerine göz tüt. Ya'nī yere buğday toḥmı atdıñ ise buğday alursuñ. Gözini aña tüt, ğayrı şey' isteme démekdir.

غم و شادمانی نماند ولیک

(*Ġam u şādmānī ne-māned velīk*)

Ġam u şādmānlık, keder ü guşsa bunlar qalmaz, gider velīkin.

جزای عمل ماند و نام

744

نیک

(*Cezā-yı 'amel māned ü nām-ı nīk*)

'Ameliñ cezāsı ve igü nām qalur, başqa şey' qalmaz.

پس قصه اینست

(*Pes kışsa īnest*)

İmdi kışsa vü hikāye budur démekdir.

نا بینا نشود دیده‌ها حس یعنی در مشاعر¹⁹² ایشان خلل نیست همه چیز می بینند

(*Nā-bīnā ne-şevēd dīdhā-yı ḥiss ya'nī der-meşā'ir-i īşān ḥalel nīst heme çīz mī-bīnend*)

Ḥiss gözleri a'mā, kör olmaz. Ya'nī anlarıñ ḥisslerinde ḥalel yokdur, cümle şey' görürler.

ولكن نا بینا شود از مشاهده اعتبار آن دلها که هست در سینها

(*Velākin nā-bīnā şevēd ez-müşāhede-i i'tibār ān dilhā kī hest der-sīnhā*)

Velākin a'mā olur ibret müşāhedesinden. Ya'nī 'ibret almaz ol gönüller kī şadrda, sīnelerde vardır. Ya'nī anlarıñ qalb gözleri a'mā vü kör olur esrār-ı İlāhī müşāhedesinden ve i'tibār u 'ibret almağdan démekdir.

¹⁹² **Derkenar:** Meşā'ir, ḥavvās-ı insāniyye démekdir.

یعنی چشم دل ایشان پوشیده است از مشاهده احوال گذشتگان لا جرم بران عبرتی نمی گیرند
*(Ya'nī çeşm-i dil-i iṣān pūṣīde est ez-müşāhede-i aḥvāl-i gūzeşteḡān lā-cerem
ber-ān 'ibretī ne-mī-gīrend)*

Ya'nī anlarıñ alb gzleri rtldr. Gemiřleriñ aḥvlını mşhededen l-cerem anlar 'ibret ttmazlar. Ya'nī kendlerinden evvel gelp giden avmiñ başına gelenlerden 'ibret almazlar ve anlarıñ aḥvlını mşahede demezler k alb gzleri krdr dmek olur.

چشم دل بکشا ببین بی انتظار
(Çeşm-i dil bi-kūřā bi-bīn bī-intizār)
Gnl gzini a, intizrsız gr.

هر طرف آيات قدرت آشکار
(Her araf-ı āyāt-ı udret āřikār)
Her araf ařikār Ḥa'ıñ udreti, 'almetidir l-şekk.

چشم سر جز پوست خود چیزی ندید
(Çeşm-i ser cz-i post-ı ḡod izī ne-dīd)
Baş gzi kend postundan ġayrı nesneyi grmez.

چشم سر در مغز هر چیزی رسید
(Çeşm-i ser der-maġz her izī resīd)
Ser gzi, esrra vıf olmalık gzi her şey'ıñ maġzına, iine, beynine ulaşur dernuna vıf olur dmekdir.

řaḡife (699)

و بشتاب میخوانند از تو کافران مکه چون نصر بن حارث و اضراب او
*(Ve be-şitb mī-ḡāhend ez-tu kfirn-ı Mekke un Naḡr bin Ḥriř ve ızrb-ı
)*

Ey ḡabībim! Senden 'acele v sr'atle isterler Mekke kfirleri, Naḡr bin Ḥriř¹⁹³ ve anıñ ableleri gibi. Ya'nī anlara gelecek 'azbı tiz  'acele getr dey senden isterler dmekdir.

¹⁹³ "Kureyş zenginlerindendir. Nadr b. Ḥriř, Mekke mşrikleri iinde İşlm'a karşı ıkanların başında geliyordu; sazını ve szn Hz. Peyġamber'i ve onun dinini ktlemeye hasretmişti. Dşmanlıklarında Nadr b. Ḥriř gibi aşır gidenler hakkında Kur'n-ı Kerīm'de eşitli telmihler vardır.

یعنی تعجیل مینمایند بطریق استهزاء و تعجیز بنزول عذاب موعود

(*Ya'nī ta'cīl mī-nūmāyend be-ṭarīḳ-i istihzā' u ta'cīz be-nuzūl-ı 'azāb-ı mev'ūd*)

Ya'nī 'acele gösterirler. 'Azāb gelmedi ḥani ya(?) çabuk, deyü istihzā' tarīḳiyle ve mev'ūd olan 'azābın nuzūlüyle ta'cīz ederler Efendimizi démekdir. Ḥani ya(?) va'd olunan 'azāb, deyü Efendimizi veyāḥud mev'ūd olan 'azābın nuzūlünden bizi 'āciz zann édüp istihzā' ederler.

745

Ḳāle'l-Ḥāfız

آن دم که با تو باشم یک ساله هست روزی

و آن دم بی تو باشم¹⁹⁴ لحظه هست سالی

(*Ān dem kī bā-tu bāšem yek sālē hest rūzī*)

(*V'ān dem kī bī-tu bāšem laḥza hest sālī*)

Ol dem kī seniñle olam bir yıl, bir gündür ve ol dem kī sensiz olam bir laḥza, bir yıldır. Ya'nī "سنة الوصال سنة و سنة الفراق سنة" sırrınca ey zāt u şıfâtında mişli ve nazîri olmayan maḥbûb-ı ḥaḳīkî! Seniñ bir yıl müşāhede-i envār-ı cemāliñ ve tecellî-i vişāliñ, bir gün miḳdārıdır ve bir laḥza firāk u ḳabz u ıstıtarıñ, bir yıl miḳdārı elem véricidir.

نزدیک خدای تعالی یکروز برابر هزار سالست

(*Nezdīk-i Ḥudā-yı te'ālā yek-rūz ber-ā-ber hezār sālēst*)

Ḥudā-yı te'ālānıñ nezd-i ma'nevīsinde ve ḳurb-ı İlāhiyyesinde yek rūz ya'nī bir gün, biñ sene ile berāberdir.

زیرا که حکم زمان برو جاری نیست

(*Zirā kī ḥükm-i zamān ber-o cārī nīst*)

Zirā kī ḥuzūr-ı İlāhiyyede, zamānıñ hükmî cārî degildir. Cenāb-ı Ḥaḳḳ için zamān yokdur.

پس وجود و عدم و قلت و کثرت آن نزدیک خدای یکسانست

(*Pes vücūd u 'adem ü ḳillet ü keşret ān nezdīk-i Ḥudāy yeksānest*)

İmdi vücūd u 'adem ü ḳillet ü keşret; ol Ḥudānıñ nezdinde, 'indinde birdir.

Müfessirlerin pek çoğu bazı âyetlerin nüzûl sebeplerini onun faaliyetleriyle ilişkilendirir." İrfan Aycan, "Nadr b. Hâris" *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 32, İstanbul 2006, s. 280.

¹⁹⁴R.B. bāšem'den sonra یک yek.

هر گاه كه خواهد عذاب فرستد

(*Her gāh kī h^vāhed ‘azāb ferested*)

Her vaqt kī ister ‘azāb gönderir.

و بر استعجال زمان عقوبت هیچ اثری مرتب نشود

(*Ve ber-isti‘cāl zamān-ı ‘uqūbet hīç eṣerī müretteb ne-şevet*)

Dağı isti‘cāl üzerine, ‘uqūbet zamānına hīçbir eṣer terettüb olmaz. Ya‘nī anlarıñ isticālīyle zamān-ı ‘uqūbete hīç te’şīrāt olmaz.

تا در نرسد دعه هر کار كه هست

(*Tā der-ne-resed va‘de-i her kār kī hest*)

Ḥattā her kārīñ, her işiñ bir va‘desi vardır. O va‘de érişmeyince ‘azāb nāzil olmaz demektir.

هر چند كنى جهد بجایی نرسد

(*Her çend künī cehd be-cāyī ne-resed*)

Her ne qadr cehd ü sa‘y édesiñ bir yere érişmez. Ya‘nī anlarıñ ta‘cīl étmesiyle ve cehd ü sa‘yle bir fā‘ide olmaz tā kī ma‘lūm olan va‘de gelince demektir.

یعنی پس گرفتیم ایشانرا چون توبه نکردند بعدایی سخت در دنیا

(*Ya‘nī pes giriftīm īṣān-rā çun tövbe ne-kerdend be-‘azābī-i saḥt der-dünyā*)

Ya‘nī ol zālimler ve küffār u müşrikīni tutarız. Çünkī tövbe étmezler. Dünyāda ‘azāb-ı saḥt ile ya‘nī çetīn, zor ‘azāb ile anları tutarız, belāları giriftār éderiz demektir.

Şahīfe (700)

Ḳāle’l-Ḥāfız

تو بتقصیر خود افتادی ازین در محروم

از كه مى نالی و فریاد چرا میداری

(*Tu be-taḳşīr-i ḥod üftādī ez-īn der maḥrūm*)

(*Ez-kī mī-nālī vü feryād çerā mī-dārī*)

Sen kendü taḳşīriñle bu qapudan maḥrūm düşdüñ. Kimden iñlersiñ, dīnçün feryād tutarsıñ? Ya‘nī ey bī-çāre gönül!

746

Sen ādāb-ı şer‘e mürā‘āt étmeyüp envā‘ kerāhetleri irtikāb ile rāh-ı Ḥaḳḳ’da kendü taḳşīrātıñ sebebiyle bu ma‘rifetu’l-lāh qapusundan maḥrūm düşdüñ. Kimden nāle édersiñ, dīnçün feryād édersiñ? Feyyāzda ve ḥāşşān-ı Ḥaḳḳ’da buhl yokdur. Lākin taḳşīrāt cümle bizdedir.

یعنی رزق بی رنج و منت

(*Ya'nī rızq-ı bī-renc ü minnet*)

Zahmet ü meşakkatsiz ve minnetsiz rızq demektir.

Ḳāle'l-Kāşifi

در حالتی که پیشی گیرند کاند بر ما بکمال خود یعنی خواهند که از ما در گذرند و عذاب ما از ایشان فوت

(*Der-ḥāletī kī pīşī gīrend k'ānend ber-mā be-kemāl-i ḥod ya'nī ḥ'āhend kī ez-mā der-gūzerend ve 'azāb-ı mā ez-īşān fevt*)

Ya'nī ol küffār u müşrikiyye bir ḥāletde kī kendü kemālını bizim üzerimize evvel ve ilerü tütanlardan. Ya'nī isterler kī bizden ilerü geçeler ve bizim 'azābımız anlardan fevt ola. Ya'nī biz 'azimü'ş-şān ile böylece mu'amele-i rūbeh-i dubārede de bulunurlar ve enbiyā-yı 'azāmı 'āciz ḡann édüp anlar ile münāza'a éderler. Güyā kendüleriniñ kemālī, cümleye sebḳat étmiş gibi ḡann éderler demektir.

Fî'l-Meşnevî

هر کی بر شمع خدا آرد نفو

شمع کی میرد بسوزد پوز او

(*Her key ber-şem'-i Ḥudā āred tūfū*

Şem' key mīred be-sūzed pūz ū)

(586) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.¹⁹⁵

کی شود دریا ز بوز سک نجس

(*Key şeved deryā zi-pūz-i seg necis*)

Deryā, kelbiñ ağzından ḳoca necis olur?

کی شود خورشید از پف منطمس

(*Key şeved ḥūrşīd ez-pūf munṭamis*)

Güneş pūf demekden ḳoca munṭamis olur ya'nī söner? Ma'lūmdur, sönmez.

Ḳāle'l-Ḥāfız

کلید کنج سعادت قبول اهل دلست

مباد کس که درین نکته شک و ریب کند

(*Kilīd-i genc-i sa'adet ḳabūl ehl-i dilest*)

¹⁹⁵ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Me-bād kes kī der-īn nūkte şekk ü rayb küned)

(677) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.¹⁹⁶

Şaḥīfe (701)

Ḳāle’l-Kāşifi

در بعض تفاسیر قصه القاء الشیطان در امنیت پیغمبر و بر وجهی آورده اند که مرضی اهل تحقیق نیست

(Der-ba‘z tefāsir kışşa-i ilkā‘ü’ş-şeytān der-emniyet-i peygamber ve ber-vechī āverde end kī maraẓī ehl-i taḥkīk nīst)

Ba‘zı tefāsirde ayet-i kerīmede olan "القی الشیطان فی امنیته"¹⁹⁷ lafz-ı şerīfīñ, peygamber ‘aleyhi’s-selāmın kırā‘at-ı ‘azimü’ş-şānıñ tilāvetinde şeytānıñ ilkā eylediği kelāmı, sözi. Ya‘ni Efendimiz ayet-i kerīmeyi Ḳureyş’e hīn-i tilāvetinde, şeytān anlarıñ kulağına dīger gūne işitdirdi. Ya‘nī Efendimiz siziñ pūtlarınızı medḥ ü şenā édiyor gibi istimā‘ étdirdi. İşte bu āyetiñ tefsīrinde Efendimiziñ emīn olması ḥaḳḳında bir vechle rivāyet étmışlerdir kī ehl-i ḥaḳīḳat öyle tefsīr étmege rāẓī degildir.

و ما از تأویلات علم الهدی و تیسیر و دیگر کتب

(Ve mā ez-Te‘vīlāt-ı ‘İlmü’l-Hüdā vü Teysīr ve dīger kütb-i)

747

معتبره چون معتمد فی المعتقد و ذروة الاحباب مدت انوار جمال مؤلفه الى يوم الحساب

(mu‘tebere çun Mu‘temed fi’l-Mu‘teḳad ve Zervetü’l-Aḥbāb müddet-i envār-ı cemāl mü’ellefe ilā yevmü’l-ḥesāb)

Ve biz ‘İlmü’l-Hüdā vü Teysīr ve dīger kütb-i mu‘tebere kī Mu‘temed fi’l-Mu‘teḳad gibi ve Zervetü’l-Aḥbāb. İşte bu mezkūr olan tefāsīrden ve bunlarıñ te‘vīlātından beyān étdik yevmü’l-ḥesāba kadar mü’ellifini envār-ı cemāl-i İllāhī uzadsun.

انرا اینجا ایراد کردیم بطریقی که موافق اهل سنت است

(An-rā īncā īrād kerdīm be-ṭarīḳī kī muvāffāḳ ehl-i sūnnet est)

O āyet-i kerīmeniñ tefsīrini bu maḥalde, bu yerde īrād eyledim bir ṭarīḳ ile kī ehl-i sūnnete muvāffāḳdır.

¹⁹⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 721. sayfasında bulunmamaktadır.

¹⁹⁷ “O bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun arzusuna şüpheler karıştırmazın.” *Kur’ân*, Hacc Sûresi, Âyet 52.

آورده اند که چون و النجم نازل شد سید عالم علیه السلام انرا در مسجد الحرام در مجمع قریش
میخواهند

(*Āverde end kī çun Ve'l-Necm nāzil şod seyyid-i 'ālem 'aleyhi's-selām an-rā
der-Mescidi'l-Haram der-mecma '-ı Kureyş mī-h'v'ānd*)

İşte bu mezkûr olan kütüb-i mu'teberede rivāyet olunur kī: Çünkî Ve'l-Necm sūre-i şerîfî, seyyid-i 'ālem 'aleyhi's-selām efendimize nāzil oldu o ayet-i kerîmesi Mescidi'l-Haram'da. Ya'nî Mekke-i Mükerrreme'de, Kureyş'in cem' olduğu maḥalde okudılar, tilāvet buyurdılar.

و در میان آیتها توقف می نمود تا مردم تلفی نموده یاد گیرند

(*Ve der-miyān-ı āyethā tevaḳḳuf mī-nümūd tā merdüm telefî nümūde yād
gūrend*)

Ayetleriñ aralarında tevaḳḳuf gösterirdi. Ya'nî bir ayet kırā'at buyurup durır idiler. Hattâ adem, insân öğrensün, hıfzında tutsun deyü böyle tevaḳḳuf buyurup ta'cıl étmezlerdi.

پس طریق مذکور بعد از تلاوت آیت "افرايتم اللات و العزى و مناة الثالثة الاخرى" ¹⁹⁸ متوقف شد
"افرايتم اللات و العزى و مناة الثالثة الاخرى" (*Pes ṭarīḳ-i mezkûr ba'd-ı ez-tilāvet-i ayet
mütevaḳḳıf şod*)

İmdi zikr olunan ṭarīḳ ile ayet-i kerîmeye tilāvetden ve "Efera'eytumu" ilâ-ahirihi ayet-i kerîmesini tilāvet buyurduktan sonra tevaḳḳuf buyurdu.

و شیطان در آن میان مجال یافت بکوش مشرکان رسانید که "تلك الغرائق العلى وان شفاعتهن
لترجى"

(*Ve şeyṭān der-ān miyān-ı mecāl yāft be-gūş-ı müşrikān resānīd kī
(العلی وان شفاعتهن لترجى)*)

Şeyṭān o aralık mecāl yolu buldı. Müşrikleriñ kulağına ulaşırdı kī: "O pūtlar 'ālīdir. Anlarıñ şefā'ati ricā olunur." Gūyā, efendimiz böyle buyurmuş deyü kulağlarına érişdirdi.

حاصل معنی انکه ایشان بزرگان و یا مرغان بلند پروازند و امید بشفا میتوان داشت

(*Hāşıl-ı ma'ná ankī īşān büzürgān veyā murğān-ı bülend pervāzend ve ümid-i
be-şifā īşān mī-tüvān dāşt*)

¹⁹⁸ "Siz de gördünüz değil mi o Lât ve Uzza'yı? Ve üçüncü olarak da öteki (put) Menat'ı?" *Kur'ân*, Necm Sûresi, Âyet 19-20.

Hāşıl-ı ma'nā odur kī o bütler, ululardır veyāhud 'ālī kuşlardır, uçarlar. Anlardan şefā'atle ümīd mümkündür tutmak. Gūyā, efendimiz böyle buyurmuş, hāşā şümme hāşā. İşte şeytānī

748

ilķāsı bundan 'ibāretidir.

کفار باستماع این کلمات خوش دل شده پنداشتند که حضرت پیغمبر خواهند و بتان ایشانرا ستایش

کرد

(Küffār b'istimā'-ı in kelimāt hoş-dil şode pendāştend kī ḥazret-i peygamber
h'āhend ve bütān iṣān-rā sitāyiş kerd)

Küffār bu kelimātīn istimā'ıyle kalbleri hoş oldu. Zann étdiler kī ḥazret-i peygamber okudu, böyle buyurdu. Hālbukī şeytān öyle ilķā étdi ve işidirdi ve anlarıñ ya'nī küffārīn bütlerini medḥ ü senā eyledi zann étdiler.

لا جرم¹⁹⁹ در آخر سوره که آن حضرت با مؤمنان سجده کردند اهل شرک اتفاق کردند

(Lā-cerem der-āḥir-i sūre kī ān ḥazret bā-mü'minān secde kerdend ehl-i şirk
ittifāk kerdend)

Şühhesiz, elbette āḥir-i sūrede²⁰⁰ kī efendimiz ile mü'minler secde eylediler. Zīrā sūreniñ āḥirinde secde āyeti vardır. Ehl-i şirk ittifāk eylediler. Ya'nī anlar da secde étdiler kī efendimiziñ anlarıñ pütlerini medḥ ü senā eylediginden efendimiz ile berāber olalar. Sevindiler, ittifāk eylediler.

جبرائیل فرود آمد و صورت حال بعرض رسانید و دل مبارک حضرت بسیار اندوهناک شد

(Cebrā'il fūrūd āmed ve şuret-i ḥāl be-'arz resānīd ve dil-i mübārek-i ḥazret
bisyār endūhnāk şod)

Cebrā'il nāzil oldu ve şuret-i ḥālī efendimize 'arza ulaşırdı. Ya'nī şeytānīn anlara ilķāsını ve efendimiz gūyā söylemiş gibi anlarıñ sürürünü 'arz eyledi ve bundan efendimiziñ mübārek kalb-i şerīfleri çok ğamnāk u mükedder oldu.

الی اخره²⁰¹ و حق تعالی جهت تسلیت خاطر عاطر سید عالم آیت فرستاد و فرمود "و ما ارسلنا"

(Ve Ḥaqq te'ālā cihet-i teselliyet ḥātır-ı 'ātır seyyid-i 'ālem āyet ferestād u
fermūd "ve mā erselnā" ilā-āḥirihi)

¹⁹⁹ **Derkenar:** Lā-cerem; şühhesiz, elbette, nā-çār, zarūrī ma'nāsındır.

²⁰⁰ "Haydi Allah için secdeye kapanın ve O'na kulluk edin." Kur'ân, Necm Sûresi, Âyet 62.

²⁰¹ "Senden önce gönderdiğimiz." Kur'ân, Yûsuf Sûresi, Âyet 109.

Ve Hakk te‘ālā hâtır-ı ‘âtır seyyid-i ‘âlem şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi teselliyet cihetiyle ayet irsâl buyurdu. “Ve mâ erselnâ” ilâ-aşirihi Cenâb-ı Hakk buyurdu ‘azîzim.

Ḳāle’l-Kāşifi

بیفکند شیطان نزدیک تلاوت از آنچه خواست

(*Bî-fikend şeytân nezdîk-i tilâvet ez-ançî h’âst*)

Şeytân atdı, ilkā étdi hîn-i tilâvetde ol nesneden kî istedi. Ya’nî efendimiz ayet-i kerîmeyi hîn-i tilâvetde şeytân istediği nesneyi müşriklere atdı, ilkā eyledi kulağlarına démekdir.²⁰²

چنانکه بوقت تلاوت حضرت پیغمبر ما علیه السلام

(*Çunānkî be-vaḳt-i tilâvet-i ḥazret-i peygamber-i mâ ‘aleyhi’s-selām*)

Öylece kî bizim peygamberimiz ‘aleyhi’s-selām ḥazretleriniñ ayet-i kerîmeyi tilâvet buyurdukları vaḳt démekdir.

شیطانی²⁰³ اورا ابیض کویند بهنجار²⁰⁴ او²⁰⁵ از حضرت ان کلمات بر خواهند

(*Şeytânî ū-râ Ebyaḻ gūyend be-hencār-ı ū ez-ḥazret an kelimât ber-h’âhend*)

Bir şeytân añâ Ebyaḻ söylerler, ismi Ebyaḻ idi. Efendimiziñ resm ü yolunda ve ḳā‘idesinde. Ya’nî be-‘aynî efendimiz gibi efendimizden ol kelimâtı okudı. Öyle kendüsinden uydırma bir söz anlara uydurup

749

söyledi démekdir.

و کمان بردند آن تلاوت پیغمبر است

(*Ve gümân bordend ân tilâvet peygamber est*)

Ve müşrikler gümân u ḳann iletdiler kî ol tilâvet, peygamberdendir şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem.

ازمایشی و ابتلایی

(*Azmayişî ve ibtilâyî*)

²⁰² “(Hem biz senden evvel ne bir Resul ve ne bir Nebiy göndermedik ki bir temenni kurduğu Şeytan onun ümniyyesine bir ilka yapmış olmasın (bunun üzerine Allah Şeytanın ilka ettiğini derhal nesheder de sonra Allah, âyetlerini muhkemler ve Allah, alîmdir, hakîmdir.)” *Kur’ân*, Hacc Sûresi, Âyet 52.

²⁰³ R.B. ۴۵ kî.

²⁰⁴ **Derkenar:** Hencâr, resm ü rāh u ḳā‘ide ma‘nâsınadır.

²⁰⁵ R.B. ۴۷ āv.

İmtihāndan ve ibtilādan ötüri. Ya'nī kalbinde şekk ü nifāk olanları imtiḥān için démekdir.

Ḳāle'l-Kāşifi

مراد آنست که منافق و مشرک از القاء شیطان در شک و خلاف افتند

(*Murād ānest kī münāfiḳ u müşrik ez-ilḳā-yı şeyṭān der-şekk ü ḥilāf üftend*)

Murād oldur kī münāfiḳ u müşrik şeyṭānıñ ilḳāsından şekk ü muḥālefete düşdiler.

Ḳāle'l-Kāşifi

پس نرم شود برای قرآن دلہاء ایشان و احکام انرا قبول کنند

(*Pes nerm şevēd berāy-ı Ḳur'ān dilhā-yı iṣān ve aḥkām-ı an-rā ḳabūl kūnend*)

İmdi anlarıñ ya'nī mü'minleriñ Ḳur'ān için gönülleri yumuşak olur ve Ḳur'ān'ıñ aḥkāmını ḳabūl éderler.

Şahīfe (702)

Ḳāle'l-Mevle'l-Cāmī

انرا کہ زمین کشد درون چون قارون

(*Ān-rā kī zemīn keşd derūn çun Ḳārūn*)

Anları kī ya'nī nefsine, hevāsına tāb'ī olanları bir arz içerusüne çeker Ḳārūn gibi. Ya'nī arz, anları yutar ve ḳa'rine çeküp götürir Ḳārūn gibi démekdir.

نی موسیش آورد برون نی هارون

(*Nī Mūsayeş āverd birūn nī Hārūn*)

Anları ne Mūsá 'aleyhi's-selām taşra götürir yeriñ içinden ve ne de Hārūn 'aleyhi's-selām anları taşra çıkarır.

فاسد شده را ز روزگار وارون²⁰⁶

(*Fāsīd şode-rā zi-rūzgār-ı vārūn*)

Ters dönmüş, mağlub olmuş olan rüzgārdan fāsīd olmuş olan şey'. Ya'nī muḥālif rüzgār ile fāsīd olan şey'.

لا يمكن ان يصلحه العطارون

(*Lā-yūmkīn an yūşliḥahu'l-'aṭṭārūn*)

Mümkün olmaz 'aṭārılar anı işlāḥ étmek démekdir.

²⁰⁶ **Derkenar:** Vārūn, ters dönmüş ve maḳlūb u naḥs démekdir.

توان پاک کردن ز ژنگ آینه²⁰⁷

(*Tüvān pāk kerdēn zi-jeng-i āyine*)

Āyīneyi kirden, pāsdan pāk u ṭāhir étmek mümkündür.

ولیکن نیاید ز سنک آینه

(*Velīkin neyāyend zi-seng-i āyine*)

Velākin ṭaşdan āyīne gelmez. Ya'nī ṭaşdan āyine olmaz, ma'lūmdur 'azīzim.

Ḳāle'ş-Şeyhü'l-Mağribī

مَلَكْ كه بود كه افتاد در چه بابل

(*Melek kī būd kī üftād der-çeh-i Bābil*)

Melek kim olur kī Bābil'in kuyusuna düşdi. Ya'nī melekden rütbece ziyāde olur ise de düşer demektir.

چه سحرهاست درین قعر جاه²⁰⁸ بابل²⁰⁹

(*Çi siḥirhāst der-în қа'ı-ı cāh-ı Bābil*)

Ne sihirler var. Ya'nī çok sihirler vardır Bābil kuyusunun dibinde, қа'rinde vardır.²¹⁰

ناکھان

(*Nāgihān*)

Añsızın, birden bire demektir.

پادشاهی و فرمان دهی

(*Pād-şāhī ve fermān dehī*)

Bir pād-şāhsın daḥi buyurırsın, fermān vērirsın demektir.

یعنی امروز ملوک و سلاطین دعوی سلطنت و ملک داری میکنند

(*Ya'nī imrūz mülūk u selāṭin da'vá-i salṭanat u mülk dārī mī-künend*)

Ya'nī bugün dünyāda mülūk u selāṭin, pād-şāhlık u sultānlık ve salṭanat u mülk tutmak da'vāsını éderler.

در آن روز کمر تکبر از میان متجبران بکشانید

(*Der-ān rūz kemer-i tekebbür ez-miyān-ı mütecebbirān be-küşāyend*)

Ol günde ya'nī yevm-i kıyāmetde

²⁰⁷ R.B. Ḳale'ş-Şeyh.

²⁰⁸ R.B. جا cā.

²⁰⁹ R.B. babilden sonra ما mā.

²¹⁰ Derkenar: İkinci bābdan murād mekr-i İlahī kuyusu, demektir. Ya'nī bu mekr-i İlahī kuyu çok sihirler, mekrler vardır demektir.

750

tekebbür ü ‘azamet kemerini cebbârların bellerinden açarlar ya’nî çıkarırlar, alurlar.

و تاج از سر خسروان بر بایند و دعویها منقطع و کمانها مرتفع گردد

(*Ve tāj ez-ser-i ħüsrevān ber-bāyend ve da ‘vāhā munḡaṭī’ u gümānhā mūrtefī’ kereded*)

Ve pād-şāhlık tācını başından kıparlar, kıaldırırklar. Da‘vāları munḡaṭī’ ve ümīd ü zannları mūrtefī’ éderler. Ya’nî ne da‘vā-i salṡanat ve ne ümīd-i devlet ü sa‘ādet kıalur, cümlesi maḡv u zā’il olur démekdir.

و مالک ملک رخت تخيلات و تصورات ملوک را در قعر دریای عدم افکند

(*Ve mālik-i mülk raḡt-ı taḡayyülāt u taşavvurāt-ı mülūk-rā der-ḡa‘r-ı deryā-yı ‘adem efkend*)

Mālik-i mülk olan Cenāb-ı Ḥaḡḡ mülūkuñ taḡayyülāt u taşavvurāt imti‘anı, eşyāsını yokluk deryāsının dibine, ḡa‘rine atar.

و رسوم توهمات و تفکرات سلاطین را بصدمت²¹¹ "لمن الملك اليوم"²¹² در هم شکند

(*Ve rūsūm-ı tevehhümāt u tefekkūrāt selāṡīn-rā be-şadmet “limeni’l-mülkü’l-yevm” der-hem şikend*)

Sulṡānlık tevehhüm ü tefekkūrāt rūsūmı “limeni’l-mülkü’l-yevm” şadmesiyle birbirine urup keserler, kıaṡ éderler. Ya’nî “limeni’l-mülkü’l-yevm” deyü Cenāb-ı Ḥaḡḡ’ın nidāsı, o sulṡānlık tevehhüm [u] tefekkürini birbirine çarpup parça parça keser, kıaṡ éder démekdir.

همه را جز اظهار عبودیت و اقرار بعجز و پیچاره کی جاره نباشد

(*Heme-rā cüz izḡār-ı ‘ubūdiyet ve iḡrār-ı be-‘acz u bī-ḡāregī ḡāre ne-bāşed*)

Cümlede izḡār-ı ‘ubūdiyet ve iḡrār-ı ‘acz u bī-ḡārelikden ḡayrı, başka ḡāre vü ‘ilāc olmaz.

آن سر که صیت افسرش²¹³ از چرخ در گذشت

(*Ān ser kī şīt-i efsereş ez-ḡerḡ der-gūzeşt*)

²¹¹ **Derkenar:** Şadme; ikisine, birbirine çatup çarpışmak démekdir.

²¹² “Bugün mülk kimindir?” *Kur’ân*, Mü’mîn Sûresi, Âyet 16.

²¹³ **Derkenar:** Efser, muraşşa‘ pād-şāh tācı démekdir.

Ol baş kī anīn tācının şīt u şadāsı eflākden geçmiş idi.

روزی بر آستانه او خاک در شود

(*Rūzī ber-āstāne-i ū ḥāk der-şevēd*)

Bir gün o Cenāb-ı Ḥaqq'ın eşigi üzerine kapunuñ toprağı olur. Ya'nī ölür, bu 'ālemden gider ve Cenāb-ı Ḥaqq'ın kapusuñ eşigi üzerine toprak olur. O baş kī eflākden geçmiş idi şāhın kafasına.

Ḳāle'ş-Şeyḥ Sa'dī

همه تخت و ملکی پذیرد زوال

(*Heme taht u mülkī pezīred zevāl*)

Cümle taht u mülk zevāl qabūl éder. Ya'nī maḥv u zā'il olur.

بجز ملک فرمان ده لا یزال

(*Be-cüz mülk-i fermān-deh-i lā-yezāl*)

Fermān vérici lā-yezāl olan Allāh'ın mülkünden başka, ancak o mülk-i İlāhī zā'il u maḥv olmaz 'azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifi

در بوستانها ناز و نعمت اند بی رنج و محنت

(*Der-bostānhā-yī nāz u ni'met end bī-renc ü miḥnet*)

Nāz u ni'met bostānlarında meşakkāt u zaḥmet u miḥnetsizdirler.

خوار کننده و رسوا سازنده

(*Ḥ'or kūnende vū rūsvā sāzende*)

Ḥor u ḥaḳīr olmuş ve rūsvā-yı 'ālem düzülmüş, 'āleme rūvāy olmuş demektir.

Şaḥīfe (703)

پس کشته شدند در جهاد با دشمنان دین

(*Pes geşte şodend der-cihād bā-düşmanān-ı dīn*)

İmdi ölmüş olurlar cihādda dīn düşmanānlarıyla. Ya'nī

751

meydān-ı muḥarebede şehīd olurlar.

یا بمردند شربت شهادت نا چشیده

(*Yā be-mürdend şerbet-i şehādet nā-çeşīde*)

Yāḥud şerbet-i şehādeti zevḳ étmeksizin, tatmadan ölürler, mevt olurlar.

Ḳāle'l-Kāşifi

هر آینه روزی دهد خدای تعالی ایشانرا روزی نیکو که نعیم بهشت است

(*Ey besā nefs-i şehīd-i mu‘temed*)

Ey merd-i gāfil! Çok mu‘temed ü şahīḥ şehīd-i nefs vardır kī.

مرده در دنیا و زنده میرود

(*Mürde der-dünyā vü zinde mī-reved*)

Dünyāda mürdedir ḥālbukī āhirete zinde gider.

ای بسا خامی که ظاهر خورش ریخت

(*Ey besā ḥāmī kī zāhir ḥūnṣ rīḥt*)

Ey merd-i gāfil! Çok ḥām u nā-puḥte cāhil vardır kī zāhirā anıñ ḳanı döküldü.

لیک نفس زنده آن جانب کریخت

(*Lik nefs-i zinde ān cānib gūrīḥt*)

Lākin zinde nefs, ol cānibine ḳaçdı.

التش بشکست و رهزن زنده ماند

(*Aleteş be-şikest u reh-zen zinde mānd*)

Āleti ḳırdı ve reh-zen ü ḥarāmī zinde ḳaldı.

نفس زنده ست²¹⁵ ارچه مرکب خون

(*Nefs zindest erç merkeb-i ḥūn*)

[751 **Derkenar**: Ey merd-i gāfil! Çok mu‘temed ü şahīḥ şehīd-i nefs vardır kī dünyāda mürdedir ḥālbukī āhirete zinde gider. Ya‘nī ey çok seyf-i muḥabbetle fī sebīl-i-lāḥ şehīd olmuş nefs-i mu‘temed vardır kī bu dünyāda ḥālā ölmüş "و موتوا قبل" "و موتوا قبل" ḥadīşiniñ mefhūmyla ‘amel ḳılup ölmezden evvel kendisini öldürmüşdür. Ol kimse āhirete zinde gider ve yeryüzünde daḥi nefs mürde ve rūḥ zinde seyr éder. "من" "من" ḥadīş-i şerīfī nefs-i mürde ve dil-i mürde olan ḥazret-i Ebī Bekr raḳıya’l-lāhu ‘anh vüçūd-ı şerīfine ve daḥi mertebe-i şiddīkiyyete vāşıl olan ehl-i fenānıñ vüçūdlarına delālet éder. Ya‘nī bu ve deñli ölmek, cesed ü şüretiñ ölmesi degildir. Ve cesed u şüretiñ ölmesinden, rūḥuñ ölmesi lāzım gelmez. Zīrā bu beden, rūḥa ālet ü fārise nisbet bir at gibidir. Meşelā fārisiñ atı ölse andan fārisiñ ölmesi lāzım gelmez ve rūḥuñ daḥi atı olan beden helāk olsa andan rūḥuñ helāk olması lāzım olmaz. Ey çok ḥām kimseler kī zāhirā anıñ ḳanı döküldi ve seyf ü ḥançerle öldürdi. Ba‘zı kimseler buña şehīd dērler. 752 **Derkenar**:

²¹⁵ R.B. است est.

²¹⁶ "Ebû Kuhāfe, Hz.Ebu Bekir'in babasıdır." Asri Çubukcu, "Ebû Kuhāfe" TDV İslam Ansiklopedisi, c.10, İstanbul 1994, s. 177.

Velîkin anıñ hevâ vü hevesiyle zinde olan nefis ol âhirete kaçdı. Pes zulm u fesâdı sebebiyle anda mu‘arreb olur anıñ atı şanmağda kırılmağda aña ne fâ’ide hâşıl olur? Egerçi anıñ atı şikest oldı ve bedeni öldi. Velîkin yol urıcı olan ve ‘işyân kılan nefis, ahlâk-ı zemîme ve a‘mâl-i seniyye ile zinde qaldı. Egerçi anıñ merkeb bedeni, qan qaçdı ve maqtûl oldı. Velîkin fâris-i nefis, ol şifât-ı zemîme ile âhiretde zindedir.]

752

فشاند

(Feşând)

Nefis zindedir egerçi merkeb qânını qaçdı.

بدی را بدی سهل باشد جز²¹⁷

(Bedî-râ bedî sehl bâşed cezâ)

Kötüye kötülük étmek kolay cezâ olur.

اگر مردی "احسن الی من اساء"

(Eger merdî "ahsen elî men asâ")

Eger merd-i kâmil iseñ ihsân eyle ol kimseye kî saña kötülük eyledi, hadîs-i şerîfdir.

Şahîfe (705)

Meşnevî: Cild 1, Şahîfe 333

Fi'l-Meşnevî

كل شیء ما خلا الله باطل

(Küllü şeyⁱⁿ ħale’l-lâhi bâtılu)

Ya’nî agâh oluñ. Her şey’ kî Hâqq’dan ğayrı, evvel bâtıldır.

ان فضل الله غيم هائل²¹⁸(İnne faḍla’l-lâh ğaym^{un} hâṭılu)

Taḥḳîḳ-i İlâhî’niñ faẓl u raḥmeti “ğaym^{un} hâṭulu” bir seḫâb-ı şayyibdir. Ya’nî yağdırıcı buluḏdur démek olur.

ملك ملک اوست او خود مالکست

(Mülk mülk-i üst ü ħod mâlikest)

²¹⁷ **R.B.** bundan önce هر که ver her kî.

²¹⁸ “Hz. Peygamber, Lebîd’in ‘İyi biliniz ki Allah’tan başka her şey bâtıldır, her nimet de şüphesiz zevâle mahkûmdur.’ beytini takdir ederek, ‘Hiçbir şairin ağzından bundan daha doğru bir söz çıkmadı.’ demiştir.” Süleyman Tülüçü, “LEBÎD b. REBÎÂ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, İstanbul 2003, s. 121.

Mülk, anıñ mülkidir. O, Cenāb-ı Hakk̄ ḥaḳīḳatde mālīkdir.

غیر ذاتش کل شیء هالکست

(Ġayr-ı zāteş külli şey' hālikest)

Anıñ zātından ġayrı cemī' eşyā helākdir ancaḳ zāt-ı İlāhiyyesi dā'im, bāḳī, ḥayy, lā-yemūt oldığına amennā ve şaddaḳnā 'azīzim.

Ḳāle'l-Hāfız

تا دم وحدت زدی حافظ شوریده حال

خامه توحید کشی بر ورق انس و جان

(Tā dem-i vaḥdet zedī Ḥāfız şūrīde ḥāl

Ḥāme-i tevḥīd keşī ber-varaḳ-ı üns ü cān)

Tā kī vaḥdet demini urduñ ey şūrīde ḥāl Ḥāfız! Üns ü cān varaḳı üzre tevḥīd ḳalemini çek. Ya'nī "لا موجود الا الله" sırrınca ey şūrīde ḥāl Ḥāfız! Mey-i ḥarf-i vaḥdeti nūş édüp zāt-ı pāk-ı İlāhiyyeyi ifhāmde taşavvur olunaniñ ve evhām u ezḥānda taḥayyül olunaniñ küllisinden ve nisbet u izāfātından tecrīd eyle. Tevḥīd-i ḥarf demini urduñ. Üns ü cān varaḳı üzre tevḥīd ḳalemini çek. Ya'nī dünyā vü 'uḳbāyı daḥi ferāmūş eyle kī tevḥīd-i küllī zāhir ola 'azīzim.

سبز کشته یکبار بعد از پژمردگی و خشکی

(Sebz geşte yek-bār ba'd ez-pejmürdegī vü ḥuşkī)

Birden bire yeşil oldu pejmürde vü ḳurı olduḳdan soñra nebātāt démekdir.

Ḳāle'l-Kāşif

لطف کننده است بر بندگان با روییدن گیاه تا ایشانرا ازان روزی دهد

(Luṭf kūnende est ber-bendegān bā-rüyīden ḳiyāḥ tā iṣān-rā ez-ān rūzī dehed)

Luṭf u iḥsān édicidir Cenāb-ı Hakk̄. Bendegānı üzerine ot bitirmek ve ḥāşıl étmek ile tā anlara andan rızḳ vére.

Ḳāle'l-Kāşif

دانا است بحال "رزقا مرزوقاً"

("رزقا مرزوقاً" Dānāst be-ḥāl rızḳa)

Be-heme-ḥāl 'alīm ü ḥabīrdır Cenāb-ı Hakk̄. Rızḳ u merzūḳ cihetinden cümlesini bilür démekdir.

هر آینه اوست بی نیاز در ذات خود از همه اشیا

(Her āyine ūst bī-niyāz der-zāt-ı ḥod ez-heme eşyā)

Cümle eşyâdan kendü zâtında bî-niyâzdır. Elbette O, Cenâb-ı Hâkık'dır bî-niyâzdır 'azîzim.

753

Şahîfe (706)

مهربان و باخشاینده است

(*Mihrbân u bahşâyende est*)

Cenâb-ı Hâkık muhabbet édici ve bahş ihsân édicidir.

Ḳāle'-Şeyh Sa'dî

ادیم²¹⁹ زمین سفره' عام اوست

(*Edīm-i zemîn sofre-i 'āmm-ı ūst*)

Zemîn sofrası, Cenâb-ı Hâkık'ın sofre-i 'āmîdir. Dervîşlerin ağzı büzümlü meşînler sofraları olur. İşte zemîn aña teşbîhtir.

برین خوان یغما چه دشمن چه دوست

(*Ber-în h'vân-ı yağmā çī düşmen çī dost*)

Bu yağmā ni'met-i İlâhiyyesinde ne düşmen ne dost cümlesi müsâvîdir demekdir.

[Ve fî Bostân]

یکی کوش کودک بمالید سخت

(*Yekī gūş-ı kūdek be-mālîd saht*)

Birisi çocuğın kulağına çetîn, zor ufaladı. Ya'nî şiddetle kulağını бүгді.

که ای بو العجب رأی و بر کشته بخت

(*Kī ey bu'l-'aceb re'y ü ber-geşte baht*)

Kī ey 'aceb re'ylü ve bahtı dönmüş! Ya'nî bed bahtlu demekdir.

ترا تیشه²²⁰ دادم که هیزم شکن

(*Tu-rā tîşe dādem kī hîzem şiken*)

Saňa keser vérdim kī haţab, odun kırasın, yarasın.

نکفتم که دیوار مسجد بکن

(*Ne-güftem kī dîvâr-ı mescid be-kün*)

Démedim kī mescidiñ dîvârını kıaz.

²¹⁹ **Derkenar:** Edīm, sahtiyân u meşîn ma'nâsınadır.

²²⁰ **Derkenar:** Tîşe, keser kī ağaç yontarlar.

زبان امد از بهر شکر و سپاس

(*Zebān amed ez-beher şükr ü sipās*)

Lisān, Cenāb-ı Hāḫḫ'a o şükr ü ḥamd u senā için geldi. Ya'nī lisānı, Cenāb-ı Hāḫḫ saña bunlar için iḥsān étdi.

بغیبت نکردانش حق شناس

(*Be-ğıybet ne-gerdāneş Hāḫḫ-şinās*)

Ğıybet ile o lisānı döndürmeyesin ey Hāḫḫ tanıyıcı merd-i kāmīl demektir.

کزراه قرآن و پندست کوش

(*Güzergāh-ı Kur'ān u pendest gūş*)

Kur'ān'ın güzergāhı ya'nī geçeceği yolu daḥi pend ü naşihatın güzergāhı, kulaqdır.

به بهتان و باطل شنیدن مکوش

(*Be-bühtān u bâṭıl şenīden me-kūş*)

Bühtān u bâṭıl söz işitmege sa'y u gayret étme, çalışma.

دو چشم از پی صنع باری نکوست

(*Dū çeşm ez-pey-i şun' bārī nikūst*)

İki göz Cenāb-ı Hāḫḫ'ın şun'-ı İlāhīsine müşāhede açılmayup igüdür.

ز عیب برادر فرو گیر و دوست

(*Zi-'ayb birāder fūrū-gīr ü dost*)

Çardaşının 'aybını aşağı tut daḥi dost [u] aḥbābın. Yāḥud ey dost! Birāderiñ 'aybını aşağı tut ya'nī görme demektir.

معین ساختیم

(*Mu'ayyen sāḥtīm*)

Mu'ayyen; bellü, aşikāre düzdük demektir.

Şaḥīfe (707)

پس باید که نزاع نکنند سائر ارباب ادیان با تو

(*Pes bāyed kī nizā' ne-künend sā'ir-i erbāb-ı edyān bā-tu*)

Pes gerek kī lāzım kī seniñle. Ya'nī cenāb-ı risālet efendimiz ile sā'ir-i erbāb-ı edyān nizā' étmeyeler.

در کار دین چه امر دین تو ازان ظاهر ترست که

(*Der-kār-ı dīn çī emr-i dīn-i tu ez-ān zāhir terest kī*)

Dīn işinde seniñ emr-i dīniñ ne onlardan ziyāde zāhirdir kī.

تصور نزاع دران توان کرد

(*Taşavvur-ı nizā‘ der-ān tüvān kerd*)

Taşavvur-ı nizā‘ ol dīnde mümkün ola. Ya‘nī olmaz.

در نور افتاب چه جای تأمل است

(*Der-nūr-ı āftāb çī cāy-i te‘emmül est*)

Afitābıñ nūrında ne te‘emmül ü tefekkür yeridir,

754

maḥalidir. Ya‘nī güneşin nūrı zāhir ü bāhirdir. Artık yönde te‘emmül ü tefekküre maḥal yokdur.

آسانست

(*Āsānest*)

Sehl, kolaydır demekdir.

Қәле’ş-Şeyh Sa’dī

کرت صورت خال بد و یا نکوست

(*Geret şūret-i ḥāl bed ü yā nikūst*)

Eger saña şūret-i ḥāl kī insānıñ yüzünde olan pek siyāh igü veyā kötüdür.

نکاریده دست تقدیر اوست

(*Nigārīnde-i dest-i taqḍīr ūst*)

O Cenāb-ı Ḥaqq’ıñ taqḍīr-i İlāhisi, anıñ naqşı ve ḥalḳ u icādıdır. Ne çāre édüp eyleyen oldur gerek igü gerek kötü ‘azīzim. Benim maḳbūlümdür ‘azīzim.

قضا کشتی انجا که خواهد برد

(*Qazā keştī ancā kī ḥvāhed bord*)

Qazā-yı İlāhī sefīneyi ol yere, ol maḥale ister kī ilete, götüre.

و کر ناخدا جامه بر تن درد

(*Vü ger nāḥudā cāme ber-ten derd*)

Eger gemici, ḳapudan vücūdının elbisesini yırtar ise fā’ide yokdur. Ya‘nī ḳapudan biñ dürlü tedbīr ü tedārikātde bulunsa ve üstünü başını parçalasa aşlı ve fā’idesi yokdur ve’s-selām.

Şahīfe (708)

یعنی چون قرآن بر کفران خوانی

(*Ya‘nī çun Qur’ān ber-kāfirān ḥvānī*)

Efendimize ḥitāb çünkī Qur’ān’ı kāfirlerin üzerine okursuñ.

اثر کراہت و نفرت در روی ایشان به بینی

(*Eser-i kerāhet ü nefret der-rūy-ı īṣān be-bīnī*)

Kerāhet ü nefret eserini anlarıñ yüzünde görürsüñ.

از فرط عناد و لجاج²²¹ که با حق دارند

(*Ez-farṭ ‘inād u lecāc kī bā-Ḥaqq dārend*)

‘Inād u huşūmetde, farṭdan ya’nī ‘inād u huşūmetiñ çoqluğundan kī Cenāb-ı Ḥaqq ile tutarlar. Ya’nī Ḥaqq ile ‘inād u huşūmet tutarlar ahmaq öküzer.

[**Ḳāle’l-Faḳīr**]

هر کرا صورت بیاض الوجوه بود

(*Her ki’rā şūret beyāzü’l-vücūhu būd*)

Her kimiñ şūreti, yüzü beyāz olur.

صورت حال درونش رو نمود

(*Şūret-i ḥāl derūneş rû-nümūd*)

Anıñ derūnuniñ içerüsünüñ şūret-i ḥālını yüz gösterir. Ya’nī insānıñ yüzü mir’āt gibidir. İç sancağını gösterir. Naşıldır, siyāh mı beyāz mı?

کر سیاه و یا کبودی بود رنگ

(*Ger siyāh u yā kebūdī būd reng*)

Eger siyāh veyā kül renklü olur.

رنگ او ظاهر شد از دل بی درنگ

(*Reng-i ū zāhir şod ez-dil bī-direng*)

Göñülde anıñ rengi zāhir olur tevaḳḳufsız, bilā-tevaḳḳuf o ademiñ yüziniñ renginden göñlünüñ renk ü elvānını bilürsüñ.

پس بشنویید آن مثل را بکوش هوش و در آن تأمل کنید

(*Pes bişnevīd ān mişl-rā be-guş hūş ve der-ān te’emmül künīd*)

İmdi işitdiñiz, istimā‘ édiñiz ol meşel ü kışşa vü hikāyeyi ‘aql kulağıyla. Daḥi ol meşel ü kışşada te’emmül, tefekkür édiñiz, düşününüz, tedbir édiñiz demekdir.

Ḳāle’l-Kāşifi

و ان سیصد و شصت بت بودند

(*Ve an sī-şad u şaşt büt būdend*)

²²¹ **Derkenar:** Lecāc, huşūmetde ‘inād u temādī étmek.

755

بر حوالی خانه نهاده

(Ber-ḥavālī ḥāne nihāde)

Ol pūtlar üç yüz altmış büt idiler Mekke-i Mükerrreme'de Beytu'l-lāh'ın etrāfına, ḥavālīsine konmuş.

حق سبحانه و تعالی فرمود که این همه بت که می پرستید بجز خدای تعالی

(Ḥaḥḥ sūbhāne ve te'ālā fermūd kī īn heme büt kī mī-perestīd be-cüz Ḥudā-yī te'ālā)

Ḥaḥḥ te'ālā buyurdı kī: "Bu cümle pūtlara kī ṭaparsıñız Cenāb-ı Ḥaḥḥ'dan başka, ġayrı kī pūtlara ṭaparsıñız."

Şahīfe (709)

نمیتوانند رهانید یعنی باز نمیتوانند بتانند²²² آن چیز را

(Ne-mī-tūvānend rehānīd ya'nī bāz ne-mī-tūvānend bütānend ān ċīz-rā)

O pūtlar ḳādir olamazlar ḥalāṣ olmağla türetilemezler sengleriñ ellerinden démekdir. Daḥi ḳādir olamazlar ol bir nesne gérü almağa. Ya'nī pūtlarıñ kemāl-i 'aczinde kināyedir kī anlarıñ ḳudretleri yokdur. Bir şey' kendülerinden def' ü izāle étmege ve duḥr bir nesneyi alup yerden ḳaldırmağa ḳādir degillerdir.

Ḳāle'l-Kāşifi

رسم ایشان آن بود که بتان را بعسل و خلوق می اندودند و درهائ بتخانه بر ایشان می بستند

(Resm-i iṣṣān ān būd kī bütān-rā be-'asel ve ḥalūḳ mī-endūdend ve derhā-yī bütḥāne ber-iṣṣān mī-bestend)

O kāfir ü müşrikiyye 'ādetleri bu idi kī pūtlarını bal ve ḳoḳulu şeyler ile şıvarlardı. Ya'nī üzerlerine şürerlerdi daḥi bütḥāneniñ ḳapularını, anlarıñ üzerine bağlarlardı.

مکسان از روزن در آمده آنها میخوردند و بعد از چند روز اثر طیب و عسل بر ایشان نبود

(Megesān ez-rūzen der-āmede ānhā mī-ḥ^vordend ve ba'de ez-çend rüz-ı eşer ṭīb ü 'asel ber-iṣṣān ne-būd)

Sinekler pencereden içerü gelüp ol bal ve ḳoḳulu şeyleri ekl éderlerdi. Ve birkaç gün şoñra o ḥabīşler gelürlerdi. Ṭıbden ve 'aselden anlarda bir eşer olmazdı. Ya'nī bulamazlardı.

²²²R.B. ستانند sitānend.

شادی مینمودند که آنها را خورده اند حق سبحانه و تعالی از عجز و ضعف بتان خبر میدهد که

(*Şādī mī-nümūdend kī ānhā-rā ḥorde end Ḥaqq sübhāne ve te‘ālā ez-‘acz u
za‘f-ı bütān ḥaber mī-dehed kī*)

Şādilik ve mesrûrluk gösterirlerdi. Ya‘nî şād u mesrûr olurlar idi kî o қоқulu şeyleri ve ‘aseli, pûtlar yemişler, ekl étmişler deyü Ḥaqq te‘ālā bütānlarıñ ‘acz u za‘findan ḥaber vériyor kî.

نه بر آفریدن مکس قادرند و نه بر دفع ایشان از خود

(*Ne ber-āferīden meges kādīrend ve ne ber-def‘-i īṣān ez-ḥod*)

O pûtlar, ne sinek ḥalk u icād étmesine kâdirlerdir ve ne de o sinekleri kendülerinden def‘ ü izālesine kâdirlerdir. Böyle bir ‘āciz-i cemādāt nev‘inden za‘îf şeylerdir.

عاجز آنکه عاجزانرا بنده اند

(*‘Āciz ānkī ‘ācizān-rā bende end*)

‘Ācizler kî ‘ācizlere bende, құl olurlar, olmuşlardır.

چون فتد کاری زهم شرمنده اند

(*Çun fütēd kārī zahm şermende end*)

Çünkü bir kār, bir iş düşe, vaqî‘ ola, birbirlerinden maḥcûb, şermende olurlar.

756

Ya‘nî iki taraf da ‘ācizdir. Birisi kâdir olsa zararlı yok. Lâkin ‘āciz, ‘ācize ne iş éder, görür? Hîç, değil mi?

عجز و امکان لازم یکدیگرند

(*‘Acz u imkân lâzım yek-dīgerend*)

Lâkin ‘āciz ile imkân birbirine lâzımdır. Ya‘nî birisi ‘āciz dīgeri kâdir olmak lâzımdır kî bir iş düşdükde icrā éde ‘azīzim.

پس همه خلقی زهم عاجزترند

(*Pes heme ḥalkī zahm-ı ‘aczterend*)

İmdi cümle maḥlûk daḥi böylece ziyāde ‘ācizlerdir.

قوت از حق است و قوت حق اوست

(*Ḳuvvet ez-Ḥaqq est ü kuvvet-i Ḥaqq ūst*)

Ḳuvvet ü kudret Cenāb-ı Ḥaqq‘dandır. Ve Ḥaqq‘ıñ kuvvet ü kudreti odur ya‘nî insāndır.

آن او مغز است و آن خلق پوست

(*Ān ū mağz est ū ān ḥalq post*)

Onuñ kudret ü kuvveti iç leb, mağzdır ve o maḥlūk post, deridir.

Ḳāle'l-Kāşift

محققان برانند که چنانچه اهل شرک بحق المعرفة اورا نشناخته اند

(*Muḥaḳḳaḳān ber-ānend kī ḥunānḥi ehl-i şirk be-Ḥaḳḳu'l-ma'rifet ū-rā ne-şenāhte end*)

Ehl-i ḥaḳīḳat anıñ üzerinedir kī öylece kī ehl-i şirk Ḥaḳḳ, ma'rifetiyle Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a tapınmamışlardır.

اهل علم نیز بحقیقت معرفت او راه بنرده اند زیرا که دور باشی

(*Ehl-i 'ilm nīz be-ḥaḳīḳat ma'rifet-i ū rāh ne-borde end zīrā kī dūr bāşī*)

Ehl-i 'ilm daḥi o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ın ḥaḳīḳat-i ma'rifetine yol iletmemişlerdir. Zīrā kī uzak olduñ, 'ilm cihetiyle ihāta édemezsiñ.

کسی را در حوالی بارگاه کبریاء نمیکذارد و بغیب²²³ هویت خود هیچ رهبر و رهنما را راه نمیدهد

(*Kesī-rā der-ḥavāli-i bārgāh-ı kibriyā' ne-mī-güzāred ve be-ğayb-ı hüviyet-i ḥod hīç rehber ü rehnümā-rā rāh ne-mī-dehed*)

Bir kimseye Cenāb-ı Kibriyā'nın dergāh-ı ulūhiyeti ḥavālīsine çekdürmezler, bırakmazlar ve kendüniñ hüviyet-i ġaybet-i İlāhiyyesine hīçbir rehber ü yol göstericiye yol vérmezler 'azīzim.

میان او و ماسوی بهیچ نوع نسبتی نیست

(*Miyān-ı ū vü māsivā be-hīç nev'-i nisbetī nīst*)

O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ın arasıyla māsivānıñ arasına hīçbir nev' bir dürlü nisbet yokdur. Aşlā münāsebet ḳabūl étmez, münāsebet olmaz kī.

تا در طریق معرفتش شروع تواند کرد

(*Tā der-ṭarīḳ-i ma'rifetes şürü' tüvāned kerd*)

Ḥattā anıñ ma'rifeti ṭarīḳine şürü' mümkün ola.

و معرفت بی مناسبت از قبیل محالات است

(*Ve ma'rifet-i bī-münāsebet ez-ḳabīl-i muḥālāt est*)

Münāsebetsiz ma'rifet, mecāl ḳabīlindendir.

²²³R.B. بعیب be-'ayb.

چه نسبت خاک را با عالم پاک

(*Çĩ nisbet-i ħāk-rā bā-‘ālem-i pāk*)

Ĥākiñ, toprağıñ ne nisbeti ‘ālem-i pāk-i rānā ile hīç nisbeti yoğdur.

بر کزیند

(*Ber-gezīned*)

İhtiyār u intiĥāb éder démekdir.

و می کزیند از آدمیان پیغمبران تا خلق را دعوت کند بوی

(*Ve mĩ-gezīned ez-ādemiyān peygamberān tā ħalk-rā da‘vet kūned būy*)

Daĥi ademlardan peygamberler ihtiyār

757

u intiĥāb éder. Ĥattā maĥlūkı da‘vet éde kendüsine. Ya‘nĩ kendü zātına da‘vet étmek içün peygamber irsāl éder.

Ḳāle’l-Kāşifi

شنو است مقاله پیغمبر را در وقت تبلیغ

(*Şünũ est maḳāle-i peygamber-rā der-vaḳt-i teblīğ*)

İşidicidir peygamberiñ sözini ve kelāmını vakt-i teblīğde.

Şaĥīfe (710)

Ḳāle’l-Kāşifi

بینا بحال امت او در رد و قبول دعوت

(*Binā be-ĥāl-i ümmet-i ü der-red ü ḳabũl-i da‘vet*)

O peygamberiñ ümmetiniñ ĥālını görícidir red ü ḳabũl-i da‘vetde.

Ḳāle’l-Kāşifi

میداند آنچه در پیش آدمیانست

(*Mĩ-dāned ançĩ der-pĩş-i ādemiyānest*)

Bilür ol nesneyi ademlarıñ öñündedir.

یعنی عملها که کرده اند و آنچه از پس ایشانست یعنی کارها که خواهند کرد

(*Ya‘nĩ ‘amelhā kĩ kerde end ve ançĩ ez-pes-i işānest ya‘nĩ kārĥā kĩ ĥvāhend kerd*)

Ya‘nĩ ‘ameller kĩ eylemişlerdir ve ol nesneyi bilür kĩ anlardan şöñradır. Ya‘nĩ işler ve ‘ameller kĩ şöñra olıcudur, olmağ ister onları da bilür. Ya‘nĩ olmuş ve olacağları Cenāb-ı Ĥağğ bilür āmennā ve şaddağnā ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifi

در اول اسلام همین قعود و قیام بوده برین آیت رکوع و سجود داخل شد

(*Der-evvel-i İslām hemîn ku'ūd u kıyām bûde ber-în âyet rûkû' u sücûd dâhîl şod*)

Bidāyet-i İslām'da ancak namāz, ku'ūd u kıyām idi. Bu âyet²²⁴ ile rûkû' u sücûd, namāza dâhîl oldu.

Ḳāle'ş-Şeyh Sa'dî

بضاعت نیآوردم الا امید

(*Bizā'at neyāverdem illā ümîd*)

Sermāye getürmedim ancak ümîd getürdüm demektir.

خدا²²⁵ ز عفو مکن نا امید

(*Hudā zi-'afvam me-kün nā-ümîd*)

Ey Hudā! Beni 'afvından nā-ümîd eyleme. Ya'nî beni 'afv u mağfîret ét demektir.

زینهار دل مبند بر اسباب دنیوی

(*Zînhâr dil me-bend ber-esbâb-ı dünyevî*)

Dünyânın sebepleri üzre şağın gönül bağlama.

Ḳāle'l-Kāşifi

این سجده مختلف فیه است و بمذهب امام شافعی سجده هفتم باشد از سجدهات قرآن

(*În secde muḥte'lif fîh est ve be-mezheb-i İmām Şâfi'î secde-i heftom bâşed ez-secdât-ı Kur'ân*)

Bu secdede²²⁶ ihtilâf vardır. İmām Şâfi'î mezhebinde, Kur'ân-ı 'aẓîmü's-şân secdelerinden yedinci secde olur.

و حضرت شیخ این را سجدة الفلاح گفته

(*Ve Hâzret-i Şeyh îr-râ secdetü'l-felâh güfte*)

Ve Hâzret-i Şeyh, bu secdeye "secdetü'l-felâh" demiştir. Ya'nî felâha dâhîl olursuñuz demektir.

Şahîfe (711)

چنانچه سزادار جهاد او باشد یعنی بدل صافی و نیت خالص

²²⁴ "Ey iman edenler! rûkû edin, secdeye varın." Kur'ân, Hacc Sûresi, Âyet 77.

²²⁵ R.B. خدايا Hudâyâ.

²²⁶ Hacc Sûresi 77. âyette bulunan secde.

(Çunānçī sezādār-ı cihād-ı ū bāşed ya ‘nī be-dil-i şāfī ve niyet-i ḥaliş)

Öylece Cenāb-ı Hakk’a lāyık cihād olur. Ya ‘nī gönülün şāfī ve niyet-i ḥaliş ile fī sebīl-i-lāh livechi’l-lāh demekdir.

Meşnevī: Cild 1, Şahīfe 127²²⁷

Fī’l-Meşnevī

ای شهان کشتیم ما خصم برون

(*Ey şehān kuştīm mā ḥaşm-ı birūn*)

Ey şāhlar! Biz zāhirde olan

758

düşmenimizi katl u helāk eyledik.

ماند خصمی زو بتر در اندرون²²⁸

(*Mānd ḥaşmī zūbter der-enderūn*)

Lākin andan bedter bir ḥaşm, derūnumuzda kaldı kī ol nefis-i emmāredir.

کشتن این کار عقل و هوش نیست

(*Kuşten īn kār-ı ‘aql u ḥūş nīst*)

Bu ḥaşmı öldürmeklik ‘aql u ḥūşuñ kārı degildir.

شیر باطن سخره خرکوش نیست

(*Şīr-i bāṭın suḥre-i ḥargūş nīst*)

Zīrā bāṭın şīri, arslanı ḥargūşuñ zebūnı ve maḡlūbı degildir.

Ḳāle’l-Kāşifi

یعنی بر شما تنک فرا نکرقت و در احکام دین تکلیف مالا یطاق نکرد

(*Ya ‘nī ber-şumā teng-i ferā ne-girift ve der-aḥkām-ı dīn teklīf mā-lā-yuṭāḳ ne-kerd*)

Ya ‘nī siziñ üzeriñize ziyāde zīḳ ü tar tutmadı. Daḥi aḥkām-ı dīnde teklīf mā-lā-yuṭāḳ eylemedi Cenāb-ı Hakk demekdir.

بوقت ضرورت رخصتها داد چون قصر تمیم و افطار در مرض و سفر

(*Be-vāḳt-i zarūret ruḥṣathā dād çun ḳaşr teyemmüm ifṭār der-merz ü sefer*)

²²⁷ **Derkenar:** Tafşilâtı cild-i evvelde (92) şahîfede zikrdır. [Bu beyit, zikredilen sayfada bulunmamaktadır.]

²²⁸ **R.B.**

ماند ازو خصمی بتر در اندرون
Māned ez-o ḥaşmī betar der-enderūn.

Vaqt-i zarūretde ruḥṣatlar vērđi. Namāzı seferde kaşr étmek gibi. Daḡı şu bulunmadığı yerde teyemmüm gibi. Daḡı ḡāl-i merzde ve seferde orūc tutmamağ gibi.

Şaḡīfe (712)

و چنک²²⁹ در زنید بفضل خدای یعنی در مجامع امور خود اعتماد برو کنید

(*Ve çeng der-zenīd be-faẓl-ı Ḥudāy ya‘nī der-mecāmi‘-i umūr-ı ḡod i‘timād ber-o kūnīd*)

Pençeyi Cenāb-ı Ḥaḡḡ faẓlına urıñız. Meşelā bir ademiñ yaḡasından pençe ile tütarsıñ. Ya‘nī kendü işleriñiziñ cemī‘ u cümlesinde Cenāb-ı Ḥaḡḡ’a i‘timād ediñiz démekdir.

یا بکتاب و سنت متمسک شوید

(*Yā be-kitāb u sünnet mütemessik şevīd*)

Yā kitābu’l-lāh veyā sünnet-i resūlu’l-lāha mütemessik oluñuz démekdir.

سلمی فرموده که اعتصام بحبل الله امر عوام است

(*Sülemī fermūde kī i‘tişām biḡabli’l-lāh emr-i ‘avām est*)

Sülemī buyurmuş kī i‘tişām biḡabli’l-lāh, ‘avāma emirdir.

و بالله کار خواص اما اعتصام بحبل الله تمسک با و امر و تنفر از نواهی

(*Ve bi’l-lāh kār-i ḡavvāşş ammā i‘tişām biḡabli’l-lāh temessik b’evāmīr ü teneffür ez-nüvāhī*)

Ve i‘tişām bi’l-lāh ḡavvāşıñ işidir ammā i‘tişām biḡabli’l-lāh Cenāb-ı Ḥaḡḡ’ıñ evāmīrine temessik ü nevāhīsinden teneffür étmekdir.

و اعتصام بالله خلو دلست از ماسوای حضرت الهی

(*Ve i‘tişām bi’l-lāh ḡuluvv dilest ez-māsivā-yı Ḥaẓret-i İlähī*)

Daḡı i‘tişām bi’l-lāh göñli ve ḡalbi Ḥaẓret-i İlähī’niñ māsivāsından ḡālī étmekdir.

Ḳāle’l-Kāşifi

پس نیک یاریست او و نیکو مدد کاری

(*Pes nīk yārīst ü ve nīkū mededkārī*)

O Cenāb-ı Ḥaḡḡ igü dostdur ve igü mededkārdır. Ya‘nī imdāda yetişici, meded ve yārdım édicidir.

²²⁹ **Derkenar:** Çeng, pençe u tırnağ ma‘nāsına.

بیاری عیبا بیوشد و بمدد کاری کناهان ببخشد

(*Be-yārī ‘aybhā be-pūşed ve be-mededkārī günāhān be-baḥşed*)

Ve dostluk ile ‘aybları örter ve mededkârlık ile günâhları bağışlar, ‘afv éder ‘azîzim.

یاری از و جوی که

(*Yārī ez-o cūy kī*)

759

از یاری در نماند

(*Ez-yārī der-ne-māned*)

Mu‘āvenet ü yardım o Cenāb-ı Hakk’ dan iste kī mu‘āvenetden ve yardımdan kalmaz. Ya’nī kâdr u quddeti vardır. Yarımdan gérü kalmaz.

مدد کاری از وی طلب که از مدد کاری عاجز نشود

(*Mededkārī ez-vey ṭaleb kī ez-mededkārī ‘āciz ne-şevd*)

İmdād u meded istemegi andan ṭaleb eyle kī mededkârlıktan ‘āciz olmaz.

از یاری خلق بکنر ای مرد خدا

(*Ez-yārī-i ḥalq be-güzer ey merd-i Hudā*)

Halkıñ yardımından, mu‘āvenetinden, dostluğundan geç, terk ét ey Hudā’nıñ merd ü insānı!

یاری طلب انچنان که از روی وفا

(*Yārī ṭaleb ançunān kī ez-rūy-ı vefā*)

Yardım u mu‘āveneti öylece ṭaleb eyle kī vefā yüzünden.

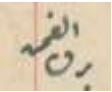
کار تو تواند که بسازد همه وقت

(*Kār-ı tu tüvāned kī be-sāzed heme vaḳt*)

Seniñ kār u işine kâdirdir kī cümle vaḳt düze. Ya’nī öyle bir zāt-ı ‘āliden yardım u mu‘āvenet iste kī her zamān, her vaḳt dünyāda ve ahiretde seniñ işini ta‘yin ü iḥsān étmege kâdirdir ‘azîzim.

دست تو تواند که بگیرد همه جا

(*Dest-i tu tüvāned kī be-gīrd heme cā*)

Ḳâdirdir kī seniñ elini her maḥalde, her yerde tutar. Artık böyle bir pād-şāh-ı lā-yezālī ā bī-çāre nerede bulursuñ? Hîç.

Ḳāle'l-Kāşifi

چشم بر سجده کاه نهاده و بدل بر درگاه مناجات حاضر شده

(Çeşm ber-secdegāh nihāde ve be-dīl ber-dergāh-ı münācāt hāzır şode)

Göz, secdegāh üzre konmuş ve gönül ile dergāh-ı münācāt üzre hāzır olmuş demektir.

Ḳāle'l-Kāşifi

در لباب فرموده که در حالت قیام دیده بر سجده کاه باید نهاد

(Der-Lübāb fermūde kī der-ḥālet-i kıyām dīde ber-secdegāh bāyed nihād)

Tefsīr-i Lübāb'da rivāyet olunur kī namāzda kıyām ḥālinde gözi, secde maḥaline koymak gerek ü lāzımdır.

مکر بمکه معظمه که در خانه مکرمه باید نکریست

(Meger be-Mekke-i Mu‘azzama kī der-ḥāne-i mükerreme bāyed nigerīst)

İllā Mekke-i Mu‘azzama'da kī orada Beytu'l-lāh'a gerekdir, lāzımdır nazar étmek. Oraya nazar édersiñ.

Şahīfe (713)

محققی فرمود که در نماز اول از خود بیزار²³⁰ باید شد

(Muḥaḳḳaḳī fermūd kī der-namāz evvel ez-ḥod bīzār bāyed şod)

Ehl-i ḥaḳīḳat buyurmuş kī namāzda insān, evvel kendüsünden bīzār gerek ola. Ya'nī kendüsünden geçe, varlığını ve cümle enāniyetini terk étmektir.

پس طالب وصول بقرب یار باید گذشت

(Pes tālib vuşul-i be-ḳurb-ı yār bāyed güzeşt)

Şoñra yāriñ, dostuñ ḳurb-ı vişāl-i ma'nevīsine tālib olup geçmek gerekdir.

یار بیزار است از تو تا تویی

(Yār bīzār est ez-tu tā tuyī)

Yār, dost senden bīzārdır, uşanmışdır ve rencidedir. Ḥattā sensiñ ya'nī seniñ varlık u ināniyetiñ bāḳīdir, mevcūddur. Anda dost, senden bīzārdır.

اول از خود خویش را بیزار کن

(Evvel ez-ḥod ḥv'īs-rā bīzār kūn)

Evvel kendünden

²³⁰ **Derkenar:** Bīzār; uşanmış ve gevşemiş demektir. Burada kendüsünden geçmek, masivāyı terk étmek.

760

kendüni bîzâr eyle. Ya'nî kendülüğini kendinden terk ét. Meşhûrdur cânım
 “Vücûdumdan bîzâr olmuşum.” derler. İşte öyle cânından, vücûdundan bîzâr ola.

کز تو یگذره باقی مانده است

(*Ger zi-tu yek-zerre bâkî mānde est*)

Eger senden ya'nî seniñ senliginden bir zerre bâkî kalmışdır, olmaz 'azîzim.

خرقه و تسبیح با زنار کن

(*Hırka vü tesbîh bâ-zünnâr kün*)

Hırka vü tesbîh[i], zünnâr ile terk eyle.

ترک خویش و هر دو عالم کیر و رو

(*Terk-i h'vîş ü her dū 'ālem gîr ü rev*)

Kendüyi terk ve her iki 'ālemin terkinî tut ve git ila'l-lāh dēmekdir. Ya'nî bunlar
 var iken değil huzûr-ı ma'neviyyeyi, büyüklük eşerini bile bulamazsın. Nerede kaldı
 gitmek? Yağma yokdur erenlerim, kazanup yémeli 'azîzim.

نره مندیش و چون عطار کن

(*Zerre' mendîş ü çun 'Aṭṭār kün*)

Zerre mendîş olma, Şeyh 'Aṭṭār ḥazretleri gibi ol şāhım. Bir zerre, māsivāya
 endîşe vü tefekkür étme.

Ḳāle'l-Kāşift

امام کشیری فرمود که هر چه برای خدا نیست خشو است

(*İmām Ḳuşeyrî fermūd kî her çî berāy-ı Hudā nîst ḥaşv est*)

İmām Ḳuşeyrî ḥazretleri buyurdı kî: “Her nesne Cenāb-ı Hakk için degildir,
 ḥaşvdır.

و آنچه از خدا باز دارد سهو است

(*Ve ançî ez-Hudā bāz dāred sehv est*)

Ve öyle nesne kî Hudā'dan seni gérü tutar sehv ü ḥaṭadır.

و آنچه بنده را دران حظی باشد لهو است

(*Ve ançî bende-rā der-ān ḥazzî bâşed lehv est*)

Ve ol nesne kî bende koma. Anda, ḥazz u lezzet-i nefsanıyesi olur: lehvdır,
 oyundur, eglencedir 'azîzim.

و آنچه از خدا نبود لغو است

(*Ve ançî ez-Hudā ne-būd lağv est*)

Ve ol nesne kī Cenāb-ı Hāḡḡ'dan olmaz. Ya'nī Hāḡḡ için olmayan bir nesne laḡvdir.

و حقیقت آنست که لغو چیزی را گویند از اقوال و افعال که بهیچ کار نیاید

(*Ve ḡaḡīḡat ānest kī laḡv ḡīzī-rā ḡūyend ez-aḡvāl u ef'āl kī be-hīḡ kār neyāyed*)

Hāḡīḡat oldur kī laḡv, bir nesneye söylerler. Ḳavlden ve fī'lden kī hīḡbir işe ve hīḡbir kāra gelmez ne dūnyā ve ne āḡiret. Buña, laḡv derler.

یعنی کنیزکان که ملیکه یمین اند

(*Ya'nī kenīzgān kī melīke-i yemīn end*)

Ya'nī cāriyeler kī melek-i yemīn ile mālīklerdir.

پس بدرستی که نگاه دارندگان فروج

(*Pes be-dürüstī kī nigāh dārendgān furūc*)

İmdi ṡoḡrı, ṡaḡīḡ kī ferclerine naḡar ṡutıcılar. Ya'nī cāriyeriñ ṡaḡībleri, mālīki, ṡatun alan ādamlar.

آنکه²³¹ در حیض و نفاس و روزه و احرام نباشد

(*An-geh der-ḡayḡ u nifās ve rūze vū iḡrām ne-bāṡed*)

Ol vaḡtde kī ḡayḡ u nifās u ṡā'im u iḡrāmda olmadı. Ol zamān ḡelāl u zülāl, mübārek olsun 'azīzim."

ملا مت کردن

(*Melāmet kerdēn*)

Levm [u] 'itāb u tekdīr étmek démekdir.

پس هر که جوید برای مباشرت

(*Pes her kī cūyed berāy-ı mübāṡeret*)

İmdi her kim kī ister

761

mübāṡeret için efkārını icrā için.

غیر زنان و کنیزان خود

(*Ḡayr-ı zenān u kenīzān-ı ḡod*)

Kendü ḡarısınıñ veyā cāriyeleriniñ ḡayrıya lā-yecūz démekdir.

ṡaḡīfe (714)

کاملند در ستمکاری با ایشان و در کذرند کاند از حلال بحرام

²³¹R.B. be-ṡart an-geh. بشرت آنکه.

(*Kāmilend der-sitemkārī bā-īṣān ve der-güzerend kânend ez-ḥelāl be-ḥarām*)

Anlar ile zulmkârlıkda kâmillerdir. Ya'nî bu mezkûrâtın gayrısına gidenler hem kendülerine ve hem de anlara zulm étmekde kâmillerdir. Daḥi ḥelâlden ḥarâma geçürmekde kâmillerdir. Ya'nî pek usta vü mu'allimlerdir, mâṣâa'l-lâh efendim.

و انکه استمنا²³² بید کند هم ازین قبیل است

(*Ve ankî istimnâ bîd küned hem ez-în ḳabîl est*)

Ve ol kimse kî istimnâ éder. Ya'nî duḥûl yok faḳat dîger nev' devr olarak kendüsünü inzâl édecek. Bu da bu ḳabîldendir. Ya'nî ḥarâmdır lâ-yecûz.

یعنی ایشانرا بران امین ساخته باشند

(*Ya'nî īṣān-râ ber-ân emîn sāḥte bâṣend*)

Ya'nî anları anın üzerine emîn düzmiş olurlar. Ya'nî emniyet olunmuş ademlar démekdir.

از امانات و ودایع خلق یا آنچه امانت حق است

(*Ez-emānât u vedāyi-i ḥalk yâ ançî emānet-i Ḥaḳḳ est*)

Ḥalkın emānetlerinden ve tevdî' eyledikleri şeylere emîn olmak veyāḥud ol nesne kî Ḥaḳḳ'ın emānetidir.

چون نماز و روزه و غسل جنابت و بر عهد پاک با حق و خلق بندند

(*Çun namāz u rûze ve ğusl-i cenābet ve ber-'ahd-i pāk bā-Ḥaḳḳ u ḥalk bendend*)

Namāz gibi ve şıyām gibi cenābetden ğusl gibi daḥi 'ahd-i pāk kî Ḥaḳḳ u ḥalk ile bağlarlar. Anların muḥāfāzasına vaḳt u i'tinā étmek gibidir.

Ḳāle'l-Kāşifi

ذکر صلاة در مبدأ و منتهای این اوصاف که موجب فلاح مؤمنانست اشارتست بتعظیم شان نماز

(*Zikr-i ṣalāt der-mebde' ü müntehā-yı in evṣāf kî mûcib-i felāḥ-ı mü'minānest iṣāretest be-ta'zîm-i ṣān-ı namāz*)

Bu ayet-i kerîmeniñ²³³ ibtidāsında ve intihāsında ṣalātın zikri bu evṣāf ile kî bu mü'minlerin felāḥını mûcibdir. Daḥi namāzın şânına ta'zîm étmeye iṣāretdir. Edā édenler ḥaḳḳında beṣāretdir, étmeyenlere ḥüsrân u ḥasāret-i 'azîmdir.

آن گروه مؤمنان که جامع این شش صفت اند

(*Ān ğürūh-ı mü'minān kî cāmî' in ṣeṣ ṣıfat end*)

²³² **Derkenar:** İstimnâ, kendünden menî iḥrâcına sa'y étmek ma'nâsına.

²³³ "Onlar ki namazlarının üzerine muhafazlık ederler." *Kur'ân*, Mü'minûn Sûresi, Âyet 9.

Ol mü'minler gürühı, cemā'ati kī bu altı şıfatı²³⁴ cāmi'lerdir. İşte onlardır vāriş-i nebevī²³⁵ 'azīzim.

Şahīfe (715)

Ḳāle'l-Kāşifi

منزل مؤمنان از دوزخ اضافه منازل کفار کنند

(*Menzil-i mü'minān ez-dūzeh izāfe-i menāzil-i küffār kūnend*)

Cehennemde olan mü'minlerin yerlerini küffarın yerlerine 'ilāve vü zamm ederler. Çünkü burası ma'lūm olsun ki gerek mü'min ve gerek kāfir, bunların hem cehennemde hem cennetde yerleri vardır. Ya'nī vūkelā-yı fiḥām ḥazerātının hem şāhil-ḥānelerde ve hem de İstānbūl'da konakları olduğu gibi ki ısıcaḳda cennete, soğukda cehenneme girmek gibidir.

762

و منزلهای ایشان از بهشت بر منزل مؤمنان افزایند

(*Ve menzilhā-yı īṣān ez-behişt ber-menzil-i mü'minān efzāyend*)

Ve kāfirlerin yerlerini, mezillerini, cennetden mü'minlerin menzilleri üzerine ziyāde ederler.

و در زاد المسیر آورده بهشت بنظر کفار در آرند²³⁶ و مقامهای ایشانرا اگر ایمان آوردند بر ایشان²³⁷ نمایند

(*Ve der-Zādü'l-Mesīr āverde behişt be-naẓar-ı küffār der-ārend ve maḳāmḥā-yı īṣān-rā eger imān āverendī ber-īṣān nūmāyend*)

Zādü'l-Mesīr tefsīrinde rivāyet olunur ki cenneti küffarın naẓarına getürürler, gösterirler ve onların maḳāmlarını eger imān getürir idiñiz bu maḳāmlara nā'il olurduñuz demekdir. O küffāra gösterirler ki ḥattā.

تا حسرت ایشان زیاده کردد

(*Tā ḥasret-i īṣān ziyāde kereded*)

²³⁴ Zikredilen altı sıfat Mü'minūn Sûresi'nde şu âyetlerle açıklanmıştır:

"Ki onlar namazlarında huş'ludurlar." Âyet 2.

"Onlar ki beyhude işe, boş lâfa bakmazlar." Âyet 3.

"Onlar ki zekât vermek için çalışırlar." Âyet 4.

"Ve onlar ki ırzlarını korurlar." Âyet 5.

"Ve onlar ki emanetlerine ve ahidlerine riayetkârdırlar." Âyet 8.

"Onlar ki namazlarının üzerine muhafızlık ederler." Âyet 9.

²³⁵ "İşte onlardır o vârisler." *Kur'ân*, Mü'minūn Sûresi, Âyet 10.

²³⁶ **Derkenar:** Der-ārend, gösrerirler, demekdir.

²³⁷ **R.B.** بریشان berīṣān (elif yok).

Tā anlarıñ ḥasretlerini ziyāde édeler. Anıñ içün gösterirler.

نظر از دور در جانان بران ماند که کافر را

(*Nazar ez-dūr der-i cānān ber-ān māned kī kāfir-rā*)

Cānānıñ ḳapusına uzaḳdan nazar, baḳmak aña beñzer kī kāfirlere.

بهشت از دور بنمایند و آن سوز دگر باشد

(*Behišt ez-dūr be-nümāyend ve ān sūz-ı dıger bāšed*)

Cenneti uzaḳdan gösterirler ve ol yanmak ve ḥarāret-i derūn başḳa olur. Ya‘nī ‘āşıḳlara, cānānıñ ḳapusını uzaḳdan göstermek bir başḳa sūz ve bir başḳa ateş ü ḥarāretdir. Ehliniñ ma‘lūmıdır ‘azīzim.

خلاصه و از نقاوه²³⁸ که بیرون کشیده شده از کل و الطین

(*Ḥülāṣa ve ez-nuḳāve’ kī bīrūn kešīde ṣode ez-kīl u ve’ṭ-ṭīn*)

Ḥālīṣ ü munakḳāsi, pāk u temīzi kī ṭaşra çekmiş olmuştur çamurdan ve ṭopraḳdan. Ya‘nī ademiñ vücūdınıñ ṭinden ḥalḳ olunması böyle ḥālīṣ ü güzīdesi ṭopraḳdan alınmıştır.

Şahīfe (716)

در قرار کاهی که استوار²³⁹ یعنی رحم و چهل روز اورا نگاه داشتیم سفید

(*Der-ḳarārgāhī kī üstüvār ya‘nī raḥm u çihil rüz ū-rā nigāh dāštīm sefīd*)

Bir ḳarārgāhda kī metīn ü müstaḥkem ya‘nī vālidesiniñ raḥmī. Ve kırk gün o nuṭfeyi, beyāz olarak o raḥm-ı māderde ḥıfz tutarak zāyi‘ ü telef étdirmedik démekdir.

پس ساختیم آن خون را آن مقدار گوشت که نجایند یکباره²⁴⁰ کوشتی

(*Pes sālhtīm ān ḥūn-rā ān mikdār gūšt kī ne-cāyend yek-bāre gūštī*)

Soñra ol ḳanı bir mikdār laḥm, gūšt düzdük kī ağzında çigenenür bir parça eti, laḥmı.

بی استخوان بسته چهل روز دیگر

(*Bī-üstühvān beste çihil rüz-i dıger*)

Kemiksiz dıger kırk gün bağlanmış oldu.

پس بپوشانیدیم

(*Pes be-pūşānīdīm*)

²³⁸ **Derkenar:** Nuḳāve, temīz u pāk ve bir nesneniñ a‘lā vü güzīde vü muḥtārī démekdir.

²³⁹ **Derkenar:** Üstüvār; muḥkem, metīn, mu‘temed, emīn olan.

²⁴⁰ **R.B.** یکبار yek-bār.

Andan şoñra ya'nī tekrār kemikleriñ üzerine iksā étdirdik; giydirdik laħmı, gūştı démekdir.

بر و برویانیدیم گوشت بعد از رستن عروق و اعصاب و اوتار و عضلات بر و

(*Ber-o rūyānīdīm gūšet ba'de ez-resten 'urūḡ u a'sāb u evtār u 'aḍalāt ber-o*)

Anıñ üzerine bitirdik et, laħm. Tamar ve siñir ve ince ip gibi tamarlar ve 'aḍalāt çıkdıkdan, ḥāşıl olduḡdan şoñra

763

anıñ üzerine tekrār et ü laħm bitirdik démekdir.

پس بیافریدیم اورا

(*Pes beyāferīdīm ū-rā*)

Bundan şoñra onı ya'nī o insānı, çocuḡı ḥalḡ u icād étdik ḥalḡ-ı aḡir ile démekdir kī.

روح در و دمیده تازنده شد بعد از انکه مرده بود

(*Rūḡ der-o demīde tāzende şod ba'de ez-ānkī mürde būd*)

Aña rūḡ üfürölmüş oldu ḡattā zinde oldu. Andan şoñra kī ölü idi. Şoñra rūḡ, nefes olmaḡıla ḡayāt buldı ve zinde oldu.

یا بعد از خروج اورا دندان و موی دادیم و راه پستان بر و کشادیم

(*Yā ba'de ez-ḡurūc ū-rā dendān u mūy dādīm ve rāh-ı pistān ber-o küşādīm*)

Yāḡud ma'nā-yı āḡir onuñ dişleri çıkdıkdan şoñra ve ḡıl vérdikden ve memeniñ yolını aña küşāde, açdıkdan şoñra démekdir.

و از مقام رضاع بفطام رسانیدیم و بغذاهء کونا کون ترتیب فرمودیم

(*Ve ez-maḡām-ı riżā' be-fiṡām resānīdīm ve be-ḡıẓāḡā-yı ḡün-ā-ḡün tertīb fermūdīm*)

Süd emmek maḡāmından fiṡāma ulaşdırdım. Ya'nī büyüyüp südden kesmek ve ḡün-ā-ḡün ḡıdālar, rızḡlar tertībini buyurdum.

و چون قدم در حد بلوغ نهاد و قلم تکلیف برو جاری کردیم

(*Ve çun ḡadem der-ḡadd-i bulūḡ nihād ve ḡalem-i teklīf ber-o cārī kerdīm*)

Ve çünkī ḡadd-i bulūḡa ḡadem, ayak ḡoydı ve ḡalem-i teklīf aña cārī eyledim.

و بر مراتب شباب و كهولت و شیخوخت بگذارانیدیم

(*Ve ber-merātīb-i şebāb u kuhūlet ü şeyḡūḡet be-ḡüzārānīdīm*)

Dağı delikanlılık ve orta yaşlılık ve şeyhühet mertebelerinden geçürdük. Şöñra huzür-ı ma‘neviyyemize ric‘at u ‘avdet étdirdik kî heşâb görmek ve sermâyenî ne étdigini añlamak için démekdir. Evveleri igü buradan aşâğısı müşkülce ‘azîzim.

ای عزیز حق سبحانه و تعالی عرش و کرسی و لوح و قلم و ملائکه و نجوم و سماوات و ارضین
بیافرید و ذات مقدس را برین نوع ثناء که بعد از آفرینش انسان فرموده

(Ey ‘azîz Hakk sübhâne ve te‘âlâ ‘arş u kürsî ve levh ü kâlem ve melâ’ike vü
nücum ve semâvât u erzîn beyâferîd ve zât-ı muḳaddes-râ ber-în nev‘ şenâ’ kî ba‘de
ez-âferîneş insân fermûde)

Ey ‘azîz Hakk sübhâne ve te‘âlâ ḫazretleri! Bu mezkûrâtı ḫalk u icâd eyledi ve
zât-ı muḳaddesini bu nev‘ler ile şenâ’ kî anları ḫalk u icâdından şöñra insâna buyurdi.

نفرموده و این دلیل تفضیل و تکریم ایشانست

(Ne-fermûde ve in delîl-i tafzîl ü tekrîm îşānest)

Ne buyurmak anlarıñ taḫşîl ü tekrîmine delîldir. Ḥâcet yokdur buyurmağa.

بر ورق روی لطف اله

(Ber-varaḳ rûy-ı luṭf-ı İlâh)

Bir varaḳ üzerinde Cenâb-ı Hakk’ıñ rûy-ı lutfî ve cemâl-i kemâl-i lâ-yezâlî.

آیینہ حسن کہ تحریر کرد

(Āyîne-i ḫüsn kî taḫrîr kerd)

Āyîne-i ḫüsnidir kim taḫrîr eyledi. Ya‘nî bilür misiñ o varaḳları ve cümle zerrâtı
kim yazmışdır ve taḫrîr étmişdir bilür misiñ? Bilürsiñ ‘azîzim.

سر مگو²⁴¹

(Sırr me-gû)

Derler

764

ya‘nî esrârı söyleme ‘azîzim.

Meşnevî: Cild 5, Şaḫîfe 393

Meşnevî: Cild 6, Şaḫîfe 24

Fi’l-Meşnevî

ای رخ چون زهره ات²⁴² شمس الضحی

(Ey ruḫ çun zühre ‘et şemsü’ḍ-ḫuḫâ)

²⁴¹R.B. yok.

²⁴²R.B. است est.

Ey seniñ zühre gibi yüzüñ, şems-i duḥādır.

ای کدای رنگ تو کلکونها

(*Ey gedā-yı reng-i tu gūlgūnehā*)

Ey seniñ rengiñ gūlgūne gedāsıdır.

تاج کرمناست بر فرق سرت

(*Tāc-ı kerremnāst ber-farq-ı seret*)

Seniñ başıñ üzre tāt-ı kerremnā vardır.

طوق "اعطیناک" ²⁴³ اویز برت

(*Tavḳ-ı "a'ṭeynāk" avīz beret*)

"A'ṭeynāk" tavḳı seniñ şadrınıñ āvīzidir.

هیج "کرمنّا" ²⁴⁴ شنید این آسمان

(*Hīç "Kerremnā" şenīd īn āsmān*)

Hīç "Kerremnā" işitdi mi bu āsmān? Ya'nī işitmedi demekdir.

که شنید آن آدمی ²⁴⁵ پر غمان

(*Kī şenīd ān ādemī-i pūr ḡamān*)

Kī o "Kerremnā" ḥiṭābını işitdi pūr ḡam olan adem oḡlanı.

"احسن التقويم" ²⁴⁶ در "والتین" ²⁴⁷ بخواند

(*"Aḥsenü't-taḳvīm" der-"ve't-Tīn" be-ḥ'vāned*)

Aḥsenü't-taḳvīm sūre-i Tīn'de oḡudı Cenāb-ı Hāḳḳ, insān için demekdir.

که کدامین کوهرست از بحر جان

(*Kī kudāmīn gevherest ez-baḥr-ı cān*)

Kī ḳaḡısıdır, kimdir cān baḥrından cevher? Ya'nī elbette insāndır demek olur.

کر بکویم کوهر آن ممتنع

(*Ger be-güyem gevher-i ān mümteni'*)

Eger söyleyim ol cevher-i mümteni' olanı.

من بسوزم هم بسوزد مستمع

(*Men be-sūzem hem be-sūzed müstemi'*)

Ben muḥterīḳ olurum hem işidiñ, istimā' éden muḥterīḳ olur, yanar, demekdir.

²⁴³ R.B. فضالناست ; "(Biz) sana (Kevser'i) verdik." *Kur'ân*, Kevser Sûresi, Âyet 1.

²⁴⁴ "Şan ve şeref sahibi kıldık." *Kur'ân*, İsrâ Sûresi, Âyet 70.

²⁴⁵ R.M.Ş. این in.

²⁴⁶ "احسن تقويم" şekliyle: "En güzel bir biçimde." *Kur'ân*, Tîn Sûresi, Âyet 4.

²⁴⁷ "Kasem olsun o Tîn'e." *Kur'ân*, Tîn Sûresi, Âyet 1.

بعضی از اهل وجدان کویند که چون درین آیت احوال بنی آدم

(*Ba‘zı ez-ehl-i vicdān gūyend kī çun der-în āyet aḥvāl-i Benī Ādem*)

Ba‘zı ehl-i ḳulūbden söylemişler kī çünkī Cenāb-ı Hāḳḳ bu āyetde Benī Ādem’iñ aḥvālını.²⁴⁸

و ترفی از مقامی بمقامی بیان فرموده

(*Ve terfī ez-maḳāmī be-maḳāmī beyān fermūde*)

Bir maḳāmdan bir maḳāma daḥi terfīsini beyān buyurmuşdur.

و آنست که اورا زبانی باداء مراسم حمد و ثنایی که مستحق بارگاه قدم باشد

(*Ve ānest kī ū-rā zebānī b‘edā-yı merāsīm-i ḥamd u senāyī kī müsteḥiḳ*

bārgāh-ı ḳadem bāşed)

Ve Cenāb-ı Hāḳḳ bildigi o ādemi, ḳadīm olan dergāh-ı ulūhiyete müsteḥiḳ olan ḥamd u senāyī’ merāsimi lişanıyla edā’ vü ifā étmek. Ya’nī bārgāh-ı ḳademe müsteḥiḳ olurcasına ḥamd u senā merāsimini lisānıyla ifā étmek.

نخواهد بود در ستایش ذات مقدس از جناب او نیابت نموده گفت "فتبارک الله احسن الخالقین"²⁴⁹

(*Ne-ḥ‘āhed būd der-sitāyış zāt-ı muḳaddes ez-Cenāb-ı ū niyābet nümūde güft*

"فتبارک الله احسن الخالقین")

İstemez olmak. Ya’nī ifā édemez zāt-ı muḳaddese seniñ ḥamd u senāsında onuñ lisānı ḳāḥrdır. O Cenāb-ı Hāḳḳ, o adem tarafından nā’ib göstermiş. Ya’nī Cenāb-ı Hāḳḳ onuñ tarafından bi’l-vekāle vü bi’n-niyābet buyurdu. Ne buyurdu: "فتبارک الله احسن الخالقین" buyurdu.

[764 **Derkenar:** Ḥāzret-i Mevlānā ḳaddesa’l-lāhu sırrıhū’l-‘azīz her kendi vücūdı şehirleriñ emīri olan kimselere ḥaḳīḳat-i insāniyyeye ta‘līm ü ta‘rīf için buyurlar: “Ey seng-i zühre gibi müşerref olan! Vech-i bātınıñ, şemsü’ḍ-duḥā gibi münevver-i ‘ālemdir. Ey kendi vücūdı şehriniñ emīri olan Benī Ādem! Cümle bezekler ve zīverler her ne ḳadar var ise seniñ zāhir ü bātınıñ, renginiñ gedası ve muḥtācıdır. "یا ابن ادم" ḥadīs-i ḳudsiyyeniñ mücibince eşyā, Benī Ādem için ve Benī Ādem, ḥāzret-i Ḥudā için ḥalk olunmuşdur. Her şey’ Benī Ādem’iñ ma’nāda ‘aşıḳı ve mestīdir. Zīrā Cenāb-ı Hāḳḳ, kerāmet tācını Benī Ādem’iñ başı üzre ḳodı. و"

²⁴⁸ “Sonra nutfeyi bir alaka (embriyo) yarattık, derken o alakayı bir mudga (bir çiğnem et parçası halinde) yarattık, derken o mudgayı bir takım kemik yarattık, derken o kemiklere bir et giydirdik, sonra onu diğer bir yaratık olarak teşekkül ettirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah, pek yücedir.” *Kur’ân*, Mü’minün Sûresi, Âyet 14.

²⁴⁹ “Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah, pek yücedir.” *Kur’ân*, Mü’minün Sûresi, Âyet 14.

"²⁵⁰ انا اعطيناك الكوثر mefhūmunīñ ṭavķını, insānın şadr u sīnesi üzre ķilāde eyledi. Egerķi " انا اعطيناك" da ḥiṭāb, şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem efendimizedir. Velīkin ḥaķīķat-i insāniyye dēdikleri ḥaķīķat-i Muḥammediyyedir. Bir kimse ḥaķīķat-i Muḥammediyyeyi bulsa, kendisiniñ ḥaķīķatini bulup ve 'ilm ü 'amelden olan ḥayr-ı keşiri, Ḥaķķ te'ālā anā daḥi i'tā kılup, pes mefhūm-ı a'teynā, bir ṭavķ-ı zerrīn gibi olup, ānīñ şadrına āvīze vü ķalāde olur. Daḥi bu āsmān şūretā böyle 'ālīşān iken hīç ḥazret-i Yezdān tarafına "²⁵¹ و لقد كرمنّا" kavlini işitdi mi ķi bu ğamlar ile memlū olan Benī Adem, anı işitdi ķi Ḥaķķ te'ālā " و لقد كرمنّا" Benī Ādem buyurmağla anı mūkerrem ü mūşerref étđi. Bundan ma'lūm oldı ķi saña cesīm ve şūretā şekl-i 'azīm olmağa ķadr u i'tibār yok imiş. Belķi naẓar u 'aql u ma'rifete ve 'ilme ve ḥüsn-i sīrete imiş 'azīzim.]

765

Şaḥīfe (717)

يعنى مال حال شما بمرک خواهد کشيد

(*Ya'nī me'al-i ḥāl-i şumā be-merg ḥ'āhed keşid*)

Ya'nī siziñ ḥāliniziñ me'ali, neticesi ölüm ile ister çekmek.

و ساغر فنا از دست ساقی اجل خواهد چشيد

(*Vü sāġar-ı fenā ez-dest-i sākī ecel ḥ'āhid çeşid*)

Daḥi fenā ķadeḥini, ecel sākīsiniñ elinden ister ṭatmak, zevķ étmek. İşte siziñ ḥāliñiziñ şoñı, netice-i me'ali budur.

Ḳāle'l-Kāşifi

يا از جميع آفريد كان غافل نيستيم و بر خيره شر و كفر و شكر ايشان مطلعم

(*Yā ez-cemī' āferidegān ġāfil nistīm ve ber-ḥayre şerr ü küfr ü şükr-i işān muṭṭali'im*)

Yāḥud ma'nā ne dēmekdir? Ḥaķķ olunmuşlarıñ cemī' ü cümlesinden ġāfil degilim. Anlarıñ ḥayr u şerr ve küfr ü şükürlerine muṭṭali'yim, cümlesini biliyorum, hīçbirisinden ġāfil degilim dēmek olur.

باندازه که صلاح بندگان در آن دانستيم

(*B'endāze ķi şalāḥ-ı bendegān der-ān dānestīm*)

Yağmuru, endāze ile inzāl éderiz dēmekdir. Ya'nī ḥesāb u 'ilm ile ķi ķıllarıñ şalāḥı aınla olacaķ ķadarını biliyoruz ve öylece inzāl éderiz dēmekdir.

²⁵⁰ "Muhakkak biz sana Kevser'i verdik." *Kur'ân*, Kevser Sûresi, Âyet 1.

²⁵¹ "Andolsun ki biz, insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık." *Kur'ân*, İsrâ Sûresi, Âyet 70.

پس بیافریدیم برای شما

(*Pes beyāferīdīm berāy-ı şumā*)

İmdi siziñ için halk éderiz démekdir.

بستانها ز خرما بنان

(*Bostānhā zi-ḥurmā benān*)

Bostānlar ḥurma ağacından. Benān, ağaç[lar] démekdir.

و از تاک بنان

(*Ve ez-tāk benān*)

Daḥi üzüm çubuğı, ağacı halk éderiz démekdir.

Şāḥīfe (718)

Ḳāle'l-Kāşifi

تخصیص این دو درخت جهت اختصاص اهل مدینه بخرما

(*Taḥşīş īn dū dirāht cihet-i iḥtişāş ehl-i Medīne be-ḥurmā*)

Bu iki ağaca taḥşīş sebebi, ehl-i Medīne ḥurmāyı cihet-i iḥtişāşıdır.

و اهل طائف بانکورست و تخل و غنب در زمین حجاز

(*Ve ehl-i Ṭā'if b'engūrest ve taḥl u 'ineb der-zemīn-i Ḥicāz*)

Ve ehl-i Ṭā'if üzüme cihet-i iḥtişāşıdır ḥurmā vü üzüm Ḥicāz zemīninde, arzında.

از همه دیار عرب بیشتر شد²⁵²

(*Ez-heme diyār-ı 'Arab bīşter şod*)

Diyār-ı 'Arab'ın cümlesinden ziyāde olduğundan içündür. Ya'nī Diyār-ı 'Arab'ın cümlesinden bu iki maḥalde ḥurmā ile üzüm ziyāde olduğu içündür.

Ḳāle'l-Kāşifi

با ما لابد معیشت از ان حاصل میکنید

(*Bā-mā lā-büdd ma'īşet ez-ān ḥāşıl mī-künīd*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ buyur[dı] kī bize lā-büdd ü lāzımdır. Andan size ma'īşet ḥāşıl éderiz, démekdir.

Ḳāle'ş-Şeyḥ Sa'dī

مرو در پی هر چه دل خواهدت

(*Me-rev der-pey her çī dil ḥvāhedet*)

²⁵²R.B. بیشتر می باشد bīşter mī-bāşed.

Gitme! Her nesneyi kî sen de, seniñ gönlüñ ister anıñ izine, peyine gitme. Ya'nî gönlünüñ istedigini vërme démekdir.

که تمکین تن نور

(*Kî temkîn-i ten nûr-ı*)

766

جان کاهدت

(*cân kâhedet*)

Zîrâ tene ve vücûdına metânet vërmek seniñ cânınıñ nûrını noqşân éder.

کند مرد را نفس اماره خوار

(*Küned merd-râ nefis-i emmâre h^vor*)

Merd ü kâmil, nefis-i emmâreyi h^{or} u haqîr éder.

اگر هوشمندی عزیزش مدار

(*Eger hûşmendî 'azîzeş me-dâr*)

Eger 'ağıllı iseñ o nefis-i emmâreyi 'azîz tutma. 'İzzet-i nefsi terk eyle démekdir.

اگر هر چه باشد مرادت خوری

(*Eger her çî bâşed murâdet h^{or}î*)

Eger her nesne seniñ murâdıñ olur yérşiñ. Ya'nî her ne kî seniñ murâdıñ ise terk-i nefis ile nâ'il olursuñ démekdir.

ز دوران بسی نا موردی بری

(*Zi-devrân besî nâ-murâdî berî*)

Böyle olmaz ise. Ya'nî 'izzet-i nefsinı terk étmez iseñ zamândan çok nâ-murâdlık iletürsüñ. Bu dünyâda murâdına nâ'il olamazsıñ démekdir.

و دیگر بیافریدیم برای شما درخت که بیرون می آید از کوه زبا که جبل موسی است

(*Ve dîger beyâferîdîm berây-ı şumâ dıraht kî bîrûn mî-âyid ez-kûh-ı zibâ kî cebel-i Mûsâ est*)

Ve başka siziñ içün ağaç halk étdik kî taşra gelür güzel olan tağdan kî cebel-i Mûsâ'dır.

در میان مصر و ایله

(*Der-miyân-ı Mışır u Eyle*)

Mısır ile Kudüs-i Şerîf ortasında Eyle²⁵³ ve İliyâ²⁵⁴ Kudüs-i Şerîf demektir.

می روید با روغن

(*Mî-rüyed bâ-rûġan*)

Bitir, hâşıl olur yağ ile berâber demektir.

نان خورش

(*Nân ħoreş*)

Ta‘am demektir.

Şahîfe (719)

در چهار پایان یعنی ابل و بقر و غنم

(*Der-çehâr pâyân ya‘nî ibl ü baqar u ġanem*)

Dört ayakluda. Ya‘nî deve, öküz, koyun.

چیزی که بران اعتبار کرد و بر قدرت الهی استدلال نمایند

(*Çîzî kî ber-ân i‘tibâr gerîd ve ber-ğudret-i İllâhî istidlâl nümâyed*)

Bir nesne kî andan i‘tibâr tutar daği ġudret-i İllâhî üzre istidlâl gösterir.

می اشامانیم شمارا

(*Mî-âşāmānīm şumâ-râ*)

İçiririz size demektir.

Ķāle’l-Kāşifi

و مر شماراست در ایشان سوده‌ء بسیار که

(*Ve mer şumārâst der-işân sūdhâ-yı bisyâr kî*)

Daği taĥķķ size anlardan çok fâ’ideler vardır kî.

بعضی را سوار میشوید و برخی را بار میکنید و از بعضی نتاج می‌ستانید²⁵⁵

(*Ba‘zî-râ sūvâr mî-şevîd ve berĥî-râ bâr mî-künîd ve ez-ba‘zî netâc mî-sitânîd*)

Ba‘zısına rākib olursuñuz. Ya‘nî üzerine binersuñuz ve ba‘zısına yol eylersuñuz.

Ya‘nî yol urursuñuz daği ba‘zısından yavrı alursuñuz. Ya‘nî bu ĥayvânlarıñ size fâ’ideleri çokdur. İşte mezkûr olan gibi kimesne rākib ve kimesne yol taĥmîl édersuñuz.

Daği kimesneden yavrı tevellüd éder, anıñla fâ’idelenürsuñuz.

²⁵³ “Kızıldeniz kenarında kasaba ve Antik şehri.” Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2017, s. 263.

²⁵⁴ “Müslümanların kullandığı İliya ismi Romalıların şehre verdikleri Aelia isminin Arapçalaşmış şeklidir. İslâmî kaynaklarda ‘İliyâ medînetü beyti’l-makdis’ şeklinde de geçmekte ve kısaca İliyâ veya Beytûlmakdis (Beytûlmukaddes) denilmektedir.” Ömer Faruk Harman, “Kudüs”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, İstanbul 2002, s. 324.

²⁵⁵ R.B. من men.

و از پشم و موی ایشان بهره میکیرید

(*Ve ez-peşm ü mūy-ı ıṣān behre mī-gīrīd*)

767

Daḥi o ḥayvānātīñ yūñünden ve kılından naşīb, behre tūtar-sīñız, temettü‘ édersīñız ‘azīzim.

یعنی بر شتران در خشک و بر کشتیها در تری بر داشته می شوید

(*Ya‘nī ber-şütürān der-ḥuşk ve ber-keştihā der-terī ber-dāşte mī-şevīd*)

Ya‘nī develer üzerine kıırıda, zemīnde démekdir. Daḥi sefīneler, gemiler üzerine deryāda kıaldırılmış olursuñuz. Ya‘nī rākīb olursuñuz.

یعنی شتر و کشتی شمارا بر میدارند و از هر موضعی بجوضعی میبرند

(*Ya‘nī şütür ü keştī şumā-rā ber-mī-dārend ve ez-her mevzi‘ī be-mevzi‘ī mī-borend*)

Ya‘nī deve vü sefīne, gemi sizi yukāru tūtar, kıaldırır. Ya‘nī rākīb olursuñuz ve her bir mevzi‘den maḥalden dīger bir mevzi‘ ü maḥale iletürsüñüz.

Şaḥīfe (720)

ای گروه من

(*Ey gürūh-ı men*)

Ey benim gürūhum, kıavmim démekdir.

Ḳāle’l-Kāşifi

یعنی ترسید از عذاب وی و بعبادت غیر او میل مکنید

(*Ya‘nī tersīd ez-‘azāb-ı vey ve be-‘ibādet ğayr-ı ü meyl me-künīd*)

Ya‘nī o Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ ‘azābından kıorķuñuz, o Ḥaḳḳ’ıñ ğayrıya ‘ibādetle meyl eylemeñiz.

Ḳāle’l-Kāşifi

چون اکابر قوم اصاغر را بدین و دعوت نوح مائل دیدند

(*Çun ekābir-i kıavm eşāğır-rā be-dīn ü da‘vet-i Nūḥ mā’il dīdend*)

Çünkim kıavmīñ büyükleri, küçüklerini Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmıñ dīn ü da‘vetine mā’il gördiler.

ایشانرا نفیر نموده گفتند نیست این کس که می خواند بتوحید

(*İṣān-rā nefīr nümūde ğüftend nīst īn kes kı mī-ḥāhend be-tevhīd*)

O kavmiñ büyükleri o kebîre nefret gösterüp dédiler: “Bu adem kî ya’nî Nûḥ ‘aleyhi’s-selām içün degildir kî tevḥîd-i Ḥudā’ya okur, da‘vet éder.” Ya’nî peygamber degildir illā siziñ gibi beşerdir, dédiler.

Ḳāle’l-Kāşifi

مانند شمارا در خوردن و آشامیدن و غیر آن

(*Mānend şumā-rā der-ḥorden ve āşāmīden ve ġayr-ı ān*)

Siziñ gibidir, size beñzer. Yemekden ve içmekden ve bunlardan ġayrı olan ‘ādāt-ı beşerîyyeden o da siziñ gibidir, dédiler.

تا مرسل از مرسل الیهم متمیز بودی

(*Tā mürsel ez-mürsel^{ün}-ileyhim mütemeyyiz būdī*)

Ḥattā mürsel, mürsel^{ün}-ileyhimden temyîz olurdu. Ya’nî melā’ikeden resül gönderilmeseydi Cenāb-ı Ḥaḳḳ kî mürsel ü mürsel^{ün}-ileyhim tefrîḳ ü mütemeyyiz olurdu.

Ḳāle’l-Kāşifi

مانشونده ایم این را که آدمی رسول خدا تواند بود بخلقان

(*Mā ne-şünūde ‘īm īn-rā kî Ādemī resül-i Ḥudā tüvāned būd be-ḥalkān*)

Ḳavm-i Nûḥ dédiler kî: “Biz işitmedik bu sözü kî Ademoğlu, resül-i Ḥudā olmağla mümkün ola maḥlûḳa.” Ya’nî biz şimdiye kadar ābā’ vü ecdādımızdan işitmedik kî Ademoğlu Ḥudā’nıñ resüli olsun ve maḥlûḳı Ḥaḳḳ’a da‘vet étsün işitmedik, dédiler.

یعنی میان ادريس و میان ایشان مدت²⁵⁶ مدید گذشته بود

(*Ya’nî miyān-ı İdrīs ü miyān-ı īşān müddet-i medīd ġüzeşte būd*)

Ya’nî İdris ‘aleyhi’s-selām ile kavm-i Nûḥ’uñ miyānı müddet-i medīde geçmiş idi.

و شنوده بودند که از اولاد آدم پیغمبری بوده

(*Ve şünūde būdend kî ez-evlād-ı Ādem peygamberī būde*)

Ve kavm-i Nûḥ işitmişler idi kî evlād-ı Ādem’dan peygamberlik olur deyü ‘azîzim.

²⁵⁶ R.B. مدتی müddetī.

768

اگر جنون نداشتی که بشر قابلیت رسالت ندارد

(*Eger cünûn ne-dāštī kī beşer qābiliyyet-i risālet ne-dāred*)

Qavm-i Nūḥ dēdiler kī: “Eger mecnūn olmayaydı kī böyle söylemez idi.” Zīrā beşer qābiliyyet-i risālet tutmaz, dēdiler.

Qāle’l-Hāfız

در ره منزل لیلی که خطر هاست در آن²⁵⁷

شرط اول قدم آنست که مجنون باشی

(*Der-reh-i menzil-i Leylā kī ḥaṭrhāst der-ān*)

(*Şart-ı evvel qādem ānest kī Mecnūn bāşī*)

Leylā’nın menzili yolunda kī anda ḥaṭırlar vardır. Evvel qādem şartı oldur kī Mecnūn olasıñ. Ya’nī maḥbūb-ı ḥaḳıḳī olan Ḥazret-i Allāh’ın ‘aşkı yolunda bī-nihāye ḥaṭırlar vardır. Bu ḥaṭırlardan ḥalāşla vāşlu’l-lāh olmaḳlıḡın evvel qādemin şartı ‘aşkı mecāzīde olan Mecnūn [u] Leylā gibi māl u cāh-ı dünyāyı ve ‘aḳl-ı ma’āşı terk édüp küllī māsiva’l-lāhdan tecerrüdle fenā fi’l-lāh mertebesin bulasin ‘azīzim.

Şaḥīfe (721)

Qāle’ş-Şā’ib

روزن عالم غیبست دل اهل جنون

(*Revzen-i ‘ālem-i ḡaybest dil-i ehl-i cünûn*)

‘Ālem-i ḡaybın penceresi, ehl-i cünūnın gönli, qalbıdır ‘azīzim.

من و آن شهر که دیوانه فراوان باشد

(*Men ü ān şehr kī dīvāne ferāvān bāşed*)

Ben ol şehri isterim kī dīvānelik çok olur. Ya’nī mādāmkī ‘ālem-i ḡaybın penceresi ehl-i Mecnūn’uñ gönlüdür. İşte öyle Mecnūn’ı çok olan şehri isterim. Bu yüzüz, ‘āşī Aşçı Dede faḳırinüz daḡı bīñ cān ile ister kī evvelce o şehirde müddet-i medīde dīvāneliḡi sebḳat étmişdir. Erbābının ma’lūmıdır ‘azīzim.

پس انتظار برید ویرا و چشم دارید

(*Pes intizār berīd vey-rā vü çeşm dārīd*)

²⁵⁷ R.B. درو der-o.

Қавм-і Нұһ деділер кї birbirlerine o Нұһ’a intizār iletiñ ya’nī anā muntaẓır oluñ ve göz tutıñız. Ya’nī bir zamān o Нұһ ‘aleyhi’s-selāma muntaẓır oluñuz ve göz tutuñız kї bu sözler cennet sözidir belkī ifākat bulup bu sözleri terk éder, dédiler.

Қāle’l-Kāşifti

تا هنگامی از زمان یعنی صبر کنید که اندک وقتی را بمیرد و از وی باز رھیم

(*Tā hengāmī ez-zamān ya’nī šabr kūnīd kī endek vaqtī-rā be-mīred ve ez-vey bāz rehīm*)

Ḥattā bir vaqte қadar kī zamāndan bir zamāna қadar kī. Ya’nī šabr ediñiz kī az bir vaqtdе olur ve andan гérü қurtulırız, dédiler.

یا از جنون با هوش آید و ترک گفتن این سخنان نموده پی کار خود گیرد

(*Yā ez-cünūn bā-hūš āyed ve terk-i güften-i īn sūḥanān nūmūde pey-i kār-ı ḥod gīred*)

Yāḥud cünūndan ‘aқla gele ve bu sözleri söylemegi terkini gösterüp kendü kārını, kendü işi peyini tutar, dédiler.

ای پروردگار من

(*Ey perverdigār-ı men*)

Ey benim perverdigārim démekdir.

و بجوشد تنور یعنی بوقتی که زن تو نان پزد از میان آتش آب بر آید

(*Ve be-cūshed tennūr ya’nī be-vaqtī kī zen-i tu nān pezed ez-miyān-ı āteş āb ber-āyed*)

Tennūr қaynar, cūş u ḥarekete gelür. Ya’nī

769

bir vaqtdе kī seniñ ḥaremiñ, ehl-i beytiñ ekmek pişirir. Ol vaqt ateş ortasından şu yuқaru gelür.

و در تیسیر کوید در کشتی نیاورد مکر انها را که می زاینند با بیضه می نهند

(*Ve der-Teysīr gūyed der-keştī neyāverd meger anḥā-rā kī mī-zāyend bā-beyze mī-nehend*)

Tefsīr-i Teysīr’de söyler: Nūḥ ‘aleyhi’s-selām sefīneye, gemiye getürmedi illā meger anları. Getürdigi tevellüd éder, toғurur yāḥud yumurṭa қorlar. Ya’nī yā veled éder ḥayvānāt gibi veyā yumurṭadan ḥāşıl olan ḥayvānāt gibi. Bunları sefīneye aldı démekdir.

Ḳāle'l-Kāşifi

قولی آنست که امر برین دعا در وقت خروج از کشتی بوده

(*Ḳavli ānest kī emr ber-în du'ā der-vaḳt-i ḥurūc-ı ez-keştī būde*)

Bir ḳavl oldur kī bu du'ā²⁵⁸ ile Nūḥ 'aleyhi's-selāma emr olunmuş sefīneden çıkdıkları vaḳtde olmuş idi.

و اشهر آنست که در وقت دخول و خروج این دعا فرموده

(*Ve eşher ānest kī der-vaḳt-i duḥūl u ḥurūc īn du'ā fermūde*)

Ve meşhūr oldur kī Nūḥ 'aleyhi's-selām sefīneye duḥūl u hurūc bu du'āyı buyurmuşdur Cenāb-ı Ḥaḳḳ kī ḳırā'at étsünler.

Ḳāle'l-Kāşifi

سلمی از ابن عطا نقل میفرماید که منزل مبارک آن منزلست که در و از هواجس²⁵⁹ نفسانی و

دسایس شیطانی امین باشند

(*Sülemî ez-İbn 'Aṭā naḳl mî-fermāyed kī menzil-i mübārek ān menzilest kī der-o ez-hevācis-i nefsanî vü desāyis-i şeyṭānî emîn bâşend*)

Sülemî ḥazretleri İbn 'Aṭā'dan²⁶⁰ naḳl buyururlar kī: Menzil-i mübārek, ol menzildir kī anda ḥavātır-ı nefsanî vü desāyis-i şeyṭāniden emîn olurlar. İşte menzil-i mübārek orasıdır 'azîzim.

و اثار قرب از جمال قدس نازل باشد

(*Ve aşār-ı ḳurb ez-cemāl-i ḳuds nāzil bâşed*)

Cemāl-i ḳudsden ḳurbıyet aşârlık yağmur gibi nāzil olur.

هر کجا پرتو انوار جمال بیشتر برکت آن منزل از همه منازل افزونتر

(*Her kocā pertev-i envār-ı cemāl bîşter bereket ān menzil ez-heme menāzil efzūnter*)

Her ḳande cemāl nūrlarınıñ pertevi ziyāde olur ol yerde, ol menzilde bereket cümle menzillerden ziyāde efzūn olur 'azîzim.

در منزلی که یاری روزی رسیده باشد

(*Der-menzilî kī yārî ruzî resīde bâşed*)

Bir menzilde kī bir yār, bir dost bir gün ulaşmış olur.

²⁵⁸ “Sen, yanındakilerle beraber gemiye yerleştiğinde: ‘Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun’ de.” *Kur'ân*, Mü'minûn Sûresi, Âyet 28.

²⁵⁹ **Derkenar:** Hevâcis, ḥatıra vü efkâr demektir.

²⁶⁰ “İlk devir sūfîlerinden, muhaddis ve müfessir.” Reşat Öngören, “İBN ATÂ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 19, İstanbul 1999, s. 336.

یا زرهاى خاکش را آریم²⁶¹ مرحبایی

(*Yā zerhā-yı ḥākeş-rā ārīm merḥābāyī*)

Yāhud anıñ toprağınıñ altunlarınca sofrasına bir merḥābā dérim.

Şahīfe (722)

Ḳāle’l-Ḥāfız

کرت چو نوح نبی صبر هست بر غم طوفان

بلا بکردد²⁶² و کام هزار ساله بر آید

(*Geret çu Nūḥ nebī şabr hest ber-ğam-ı Tūfān*)

Belā bigerded ü kām-ı hezār sâle ber-âyed)

Eger Nūḥ ‘aleyhi’s-selām gibi seniñ tūfāna şabriñ var ise belā def’ olur ve biñ yıllık murādıñ ḥāşıl olur. Ya’nī eger tevfiḳ-i Rabbāniyle ve sa’y u taleb ile miftāḥ-ı sa’ādet-i ebediyye olan şabr u riyāzāt u mücāhedāt yolında belālara taḥammül müyesser olurmuş. Aña da mağrūr

770

olup bu sa’y u şabr bende olduğça ben maḳşūda érerim elbette démeli degildir. Zīrā kī kimesne kendü sa’y ile gevher-i maḳşūdı ele götürmüş degildir. Tevfīḳ-i Rabbāniye muḳārenetsiz ve taḳdīr-i Ḥudā’ya ḥavāle vü teslīm olmaqsızın bu gevher-i maḳşūdı bulmaḳ işi, emr-i muḥāldir ve bir qurı ḥayāldir.

یحیی بن معاذ رحمه الله گفت عبادت قفلست کلیدش دعا و دندانہ کلید لقمہ حلال

(*Yahyā bin Mu‘āz raḥmetu’l-lāh güft ‘ibādet ḳafilest kilīdeş du‘ā vü dendān-ı kilīd loḳma-i ḥelāl*)

Yahyā bin Mu‘āz²⁶³ raḥmetu’l-lāh dédi: “İbādet ḳilīddir. Anıñ miftāḥı, duādır. Ve miftāḥıñ dişleri, ḥelāl loḳmadır.”

و از جمله دعاء او این بودی بار خدایا اکران نکنی که خواهم صبر بر آنچه تو خواهی

(*Ve ez-cümle’ du‘ā-yı ü in būdī bār-ı Ḥudāyā eger ān ne-künī kī ḥ’āhem şabr ber-ānçī tu ḥ’āhī*)

Ve ez-cümle Yahyā bin Mu‘āz’ıñ du‘āsı bu idi: Ey bār-ı Ḥudā! Eger anı eylemediñ kī isterim. Ya’nī istedigimi iḥsān eylemeñ ol nesne üzerine şabr vérmegini

²⁶¹ R.B. خاکش داریم. ḥākeş dārīm.

²⁶² Derkenar: Bigerded, döner, def’ olur démekdir.

²⁶³ “Seyrüsülük makamlarından bahseden ilk sûflilerden.” Salih Çiftçi, “Yahyā b. Muāz”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 43, İstanbul 2013, s. 257.

isterim kī sen onı istersiñ. Ya‘nī seniñ istedigīñ olur. Lākin anıñ üzerine ben de senden şabr isterim kī aña şabr édeyim.

سعدیا حب وطن کرچه حدیثست صحیح

نتوان مرد بسختی که من اینجا زارم

(*Sa‘diyā ḥubb-ı vaṭan gerçī ḥadīsest şaḥīḥ*

Ne-tüvān merd be-saḥtī kī men īncā zārem)

(651) şahīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.

پس فرستادیم در میان ایشان

(*Pes ferestādīm der-miyān-ı īṣān*)

İmdi anlarıñ arasına, miyānına gönderdim. Ya‘nī peygamber irsāl eyledim demekdir.

و نعمت داده بودم ایشانرا

(*Ve ni‘met dāde būdem īṣān-rā*)

Daḥi ni‘met iḥsān étdim anlara.

یعنی بغذاء محتاجست مانند شما اگر نبی بودی بایستی که متصف بصفات ملائکه بودی نخوردی و نیاشامیدی

(*Ya‘nī be-ğızā’ muḥtācest mānend şumā eger nebī būdī bāyestī kī muttaşif be-şifāt-ı melā’ike būdī ne-ḥordī ve neyāşāmīdī*)

Ḳavm-i Hūd dēdiler kī: “Siziñ gibi ğıdāya muḥtācdır.” Hūd ‘aleyhi’s-selām için birbirlerine söyleyorlar: “Eger nebī olaydı gerekdir kī melā’ike şifātıyla muttaşif olaydı ne yer, ekl éderdi ve ne de içerdı.” Ya‘nī nebī olmuş olaydı melā’ike gibi yémez, içmez idi, dēdiler aḥmak ḳavm bu yā.

انگاه

(*An-gāh*)

Ol vaḳt demekdir.

Ḳāle’l-Kāşifī

زیان زد کانید که خود را مأمور و متبوع مثل خود سازید

(*Ziyān zed k’ānīd kī ḥod-rā mā’mūr u matbū‘ mişl-i ḥod sāzīd*)

Ziyān édicilerdir kī kendülerini mā’mūr u matbū‘ olanları kendü mişli düzdiler. Ya‘nī kendülerini kıyās étdiler ṭaraf-ı İlāhīden mā’mūr olan ve kendülerine matbū‘ olan peygamberān-ı ‘aẓām ḥazerātlarını bu cihetle ziyān étdiler, ḥüsrānda ḳaldılar.

Şahîfe (723)

ایا وعده میدهد شمارا این پیغمبر

(*Ayā va‘de mī-dehed şumā-rā īn peygamber*)

‘Acabā size bu peygamber va‘de vérir mi? Vérmez demektir.

771

یعنی آنچه وعده داده میشوید از بعث و جزاء هرگز نباشد او

(*Ya‘nī ançī va‘de dāde mī-şevīd ez-ba‘ş u cezā’ hergiz ne-bāşed ū*)

Ya‘nī ol nesne kī va‘d vérilmiş idi olursunuz. Ya‘nī va‘d olduğunuz gibi ba‘şdan ve cezādan ondan bir cezā’ olmaz, illā sū’al olunur.

ای پروردگار من یاری کن مرا بغالبیت و ایشانرا مغلوب کردان

(*Ey perverdigār-ı men yārī kūn me-rā be-gālibiyet ve īşān-rā mağlūb kerdān*)

Ey benim perverdigārim! Baña mu‘āvenet ile gālibiyet eyle ve anları mağlūb eyleyiñiz.

پشیمانی

(*Peşīmānī*)

Pişmān olmak, nādim olmak demektir.

Kāle’l-Kāşifi

"غشاء"²⁶⁴ چون خاشاک²⁶⁵ آب آورده یعنی هلاک کردیم و نابود ساختیم

(*“Ġuşā^{en}” çun hāşāk-ı āb-āverde ya‘nī helāk kerdīm ve nā-būd sāhtīm*)

Āyet-i kerīmede olan “Ġuşā^{en}” lafz-ı şerīf ma‘nāsı: Şu getürmüş sürbündi, çerçöp gibidir. Ya‘nī helāk eyledik ve nā-būd, nā-peydā düzdük.

چون خس²⁶⁶ و خاشاک که سیل انرا باطراف افکند و سیاه کهنه کردد

(*Çun has u hāşāk kī seyl an-rā b’eṭrāf efkend ve siyāh köhne kereded*)

Çerçöp, talāş, yonka, sürbündi gibi kī seyl anları şuyuñ eṭrāfına, kenārına terk éder, bırakur ve ol çerçöp siyāh köhne olurlar. Netekim Dersa‘ādet’de ekşeriyā Sirkeci İskelesi’nde deñiz kenārında bulunur.

Kāle’l-Kāşifi

پس دوری باد از رحمت خدای مر گروه ستمکارانرا

(*Pes dūrī bād ez-raḥmet-i Hudāy mer gürūh-ı sitemkārān-rā*)

²⁶⁴ “Karamsı bir sel köpüğü.” *Kur’ân*, A’lâ Sûresi, Āyet 5.

²⁶⁵ **Derkenar:** Hāşāk; sürbündi, çerçöp, demektir.

²⁶⁶ **Derkenar:** Has; çerçöp talāş, yonka birtakım sürbündi demektir.

İmdi Hudā'nıñ rahmetinden uzaklık olsun taḥkīk zālimler gürūhı. Ya'nī anlar rahmet-i İlāhiyye'den dūr u ba'īd olurlar.

چو منعم کند سفلہ را روزگار

(Çu mün'im küned sifle-rā rūzgār)

Çünkü eyyām u zamān, sifleyi mün'im éder. Ya'nī süfehā zengin olur.

نهد بر دل تنک درویش بار

(Nehed ber-dil-i teng-i dervīş bār)

Faḫr olan kimesneniñ göñli üzre yük qor. Ya'nī minnet ü sitem éder démekdir.

چو بام بلندش بود خود پرست

(Çu bām bülendeş būd ḥod-perest)

Çünkü anıñ dāmı, qonağı 'ālī bülend olur kendüye tapıcı olan sifleniñ.

کند بول و خاشاک بر بام بست

(Küned bevl ü ḥāṣāk ber-bām best)

Alçaq olan ṭāmlara, ḥānelere bevl ü ğaysını éder.

لا جرم کافر خورد در هفت بطن

(Lā-cerem kāfir ḥored der-heft baṭın)

Şübhesiz kāfir yedi qarnıyla, baṭınıyla yer, ekl éder

دین و دل باریک و لاغر زفت بطن

(Dīn ü dil bārīk ü lāġer zeft bāṭın)

Öyle olan kimesneniñ dīn ü qalbi, ince vü lāġer ve bāṭını qavī qalın, irü olur.

Şahīfe (724)

نماند ستمکار بد روزگار

(Ne-mānend sitemkār bed rūzgār)

Zālīm ü bed ü kötü eyyāmlu qalmaz, hep giderler.

نماند برو لعنت پایدار

(Ne-mānend be-rū la'net pāydār)

Anıñ üzerine la'net qalur, dā'im ü şābit olur.

پی در پی یعنی یکی در عقب دیگری

(Pey-der-pey ya'nī yekī der-'aḳb-ı dīgerī)

Pey-der-peydir. Ya'nī birisi dīgeriniñ 'aḳıbetinde biribirini müte'aḳıb

Ḳāle'1-Kāşifi

تکذیب کردند اورا و آنچه گفت از توحید و نبوت و بعث و حشر دروغ پنداشتند

(Tekzib kerdend ū-rā ve ançī gūft ez-tevhīd ū nübüvvet ve ba's u haşr dūrūg pendāştend)

Tekzib éderler gelen resülleri démekdir. Ve ol resül kī ol nesneyi kī söyledi tevhiidden ve nübüvvet ü ba's u haşrdan yalan zann étdiler.

و تقلید پدرآن و لزوم عادات نا پسندیده از دولت تصدیق محروم ماندند

(Ve taqlīd-i pederān ve lüzūm-i 'ādāt-i nā-pesendīde ez-devlet-i taşdıķ maḥrūm māndend)

Pederlerine taqlīd ü nā-maḥbūl olan 'ādetleriñ lüzūmuyla taşdıķ devletinden maḥrūm ḳaldılar.

Ḳāle'1-Kāşifi

یعنی هیچ کدام را مهلت ندادیم و آخرین را چون اولین معاقب کردانیم

(Ya'nī hiç kodām-rā mūhlet ne-dādīm ve āḥirīn-rā çun evvelīn mu 'āḳab kerdānīm)

Ya'nī hiçbirisine mūhlet vérmedik ve āḥirīn kī eñ soñra gelenleri evvelden gelenler gibi mu 'āḳab u 'azāb eyledik démekdir.

Ḳāle'1-Kāşifi

و ساختیم انرا سخنان یعنی عقوبت خلق کردانیدیم

(Ve sāḥtīm an-rā sūḥanān ya'nī 'ukūbet ḥalḳ kerdānīdīm)

Daḥi anlarıñ sözleri, ḳışşalarını ḥikāye düzdük démekdir. Ya'nī ḥalḳa 'ukūbet eyledik.

که دائم عذاب ایشانرا یاد کنند و بران مثل زنند

(Kī dā'im 'azāb-ı īṣān-rā yād kūnend ve ber-ān meşel zenend)

Kī anlarıñ dā'im 'azāblarını yād édeler ve anıñla meşel uralar. Ya'nī ḥarb meşel édeler.

خلاصه سخن آنکه از ایشان غیر حکایت باقی نماند که مردم افسانه دار میگویند

(Ḥulāşa-i sūḥen ānkī ez-īṣān ḡayr-ı ḥikāyet bāḳī ne-māned kī merdūm efsānedār mī-gūyend)

Sözün ḥulāşası oldur kī anlardan ḥikāyeden ḡayrı, başḳa bir şey' bāḳī ḳalmadı. Yalñız ḳışşa vü ḥikāyeleri ḳaldı kī insāna ḥikāye söyler gibi söylerler démekdir.

و اکر سخن نیکوی ایشان بماندی به بودی بزرگی گفته است

(*Ve eger sühen-i nîkû-yi îşân be-mānedî bih bûdî bûzûrgî güfte est*)

Ve eger anlarıñ igü sözi қалайды ulu, büyük bir adem söylemiş olurdu kî ‘Arabü’l-ibāre bir beyt²⁶⁷ söylemiştir bir büyük ademiñ birisi.

و در ترجمه آن فرموده اند

(*Ve der-tercüme-i ān fermûde end*)

Ve ol ‘Arabü’l-ibāreniñ tercemesinde buyurmuşlardır:

پس از تو این همه افسانهها که می خوانند

(*Pes ez-tu īn heme efsānehā kî mî-h^vānend*)

İmdi senden sonra bu cümle hikâyeleri ve kıssaları okurlar, söylerler.

در آن بکوش که نیکو بماند افسانه

(*Der-ān be-gūş kî nîkû be-māned efsāne*)

Aña çalış ve sa’y eyle kî igü kıla hikāye vü kışşa. Ya’nî sa’y u himmet eyle kî seniñ kışşa vü hikāyeleriñ igü olsun, kötü olmasun. Zîrā senden sonra seniñ dañi hikāye vü kışşalarını okurlar, söylerler ‘azîzim.

پس دوری باد از رحمت حق مر گروهی را که نمی کردند بابنیا و تصدیق ایشان نمی کنند

(*Pes dūrî bād ez-raḥmet-i Ḥaqq mer gürühî-rā kî ne-mî-kerdend b’enbiyā’ ve taşdıķ îşân ne-mî-künend*)

İmdi uzak,

773

ba’îd olsun Ḥaqq’ıñ raḥmetinden kî taḥḳîḳ bir gürüh, bir qavm, cemā’at kî imān getürmezler enbiyāyı dañi anları taşdıķ étmezler.

Şahîfe (725)

رونق کار خسان کاسد²⁶⁸ شود

(*Revnaķ-ı kār-ı ḥasān kāsîd şevêd*)

Ḥaslarıñ kārı revnaķı, kāsîd olur i’tibārı yokdur.

هومچو میوه تازه زو فاسد شود

(*Hemçu mîve-i tâze zû fāsîd şevêd*)

²⁶⁷ R.B.’de bu beyit: “تَفَنی و تَبَقی عنک احد و ثَلَا فاجهد بان تحسن احد و ثَنک”.

²⁶⁸ **Derkenar:** Kāsîd, rāyic olmayan mu‘teber olmayup nās beyninde çārşu pāzārda geçmez olan nesne.

Tāze meyve gibi kī o meyve fāsīd olur, biraz müddet dursa anıñ revnaķı qalmaz démekdir.

کی رسانند آن امانت را بتو

(*Key resānend ān emānet-rā be-tu*)

Qoca ol emānet saña yetişir, ulaşur? Ya‘nī ulaşmaz.

تا نباشی پیششان راکع دو تو

(*Tā ne-bāřī pīřeřān rāki‘ dū tu*)

Tā anlarıñ öñünde ve huzūrunda rükū‘ iki qat olmayasıñ, emānet saña ulařmaz.

Qāle’l-Kāřifti

در بعضی تفاسیر آورده اند که بنی اسرائیل فرعون را می پرستیدند

(*Der-ba‘zı tefāsīr āverde end kī Benī Īsrā’īl Fira‘vn-rā mī-perestīdend*)

Ba‘zı tefāsīrde rivāyet olunur kī Benī Īsrā’īl, Fira‘vn’a şaparlar idi.

و او بت می پرستید یا کوساله

(*Ve ū büt mī-perestīd yā gūsāle*)

Ve o Fira‘vn da pūta řapardı yāħud gūsāleye kī buzağı démekdir.

و جای دادیم مادر و پسر را وقتی که از یهود فرار کردند

(*Ve cāy dādīm māder ū peser-rā vaķtī kī ez-Yahūd firār kerdend*)

Maħal u qarārgāh vėrdik vālidesiyle oğlına. Bir vaķtde kī anlar řā’ife-i Yahūd’dan firār eylediler. Ya‘nī Meryem ve ‘Īsā ‘aleyhi’s-selāma démekdir.

و باز آوردیم بسوی ربوه از زمین بیت المقدس

(*Ve bāz āverdīm be-sūy-ı Rebūh’ ez-zemīn-i Beytü’l-Muřaddes*)

Daħi gėrū getürdük Rebūh řarafına Beytü’l-Muřaddes zemīninden bir mūrtefi‘ [u] ‘ālī maħale, bir yere démekdir.

Qāle’l-Kāřifti

آورده اند که مریم با پسر و پسر عم خود یوسف بن ماتان دوازده²⁶⁹ سال در ان موضع بسر بردند

(*Āverde end kī Meryem bā-peser ve peser-i ‘amm-ı ĥod Yūsuf bin Mātān*

devāzdeh sāl der-an mevzi‘ be-ser bordend)

Rivāyet olunur kī Meryem vālidemiz oğlı ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām ve kendünññ ‘emmisi oğlı Yūsuf bin Mātān ile on iki sene ol mevzi‘de bař iletdiler. Ya‘nī ‘ömür sürdiler. Orada iķāmet buyurdılar démekdir.

²⁶⁹ **Derkenar:** Devāzdeh, on iki raķama derler.

و طعام عیسی از بهاء ریسمان²⁷⁰ بود که مادرش می رشت²⁷¹ و می فروخت

(*Ve ta‘ām-ı ‘İsá ez-bahā-yı rīsmān būd kī mādereş mī-reşt ve mī-fürūht*)

‘İsá ‘aleyhi’s-selāmiñ ta‘āmı, iplik ü ğazel bahāsiyla idi kī anıñ vālidesi Meryem vālidemiz iplik egirüp şatardı, anıñla ta‘ayyüş éderlerdi.

خداوند²⁷² قرار یعنی مقری منبسط و سهل که برو ارام توان گرفت

(*Hudāvend qarār ya‘nī maqarī münbesişt ve sehl kī ber-o arām tüvān girift*)

Büyük karar edecek maḥal demekdir. Yāhud efendiniñ karar edecek maḥal olur.

Ya‘nī qarārgāhı, münbesişt

774

ü kolay kī orada arām tutmak mümkün olur.

Şahīfe (726)

چرا طفل یکروزه هوشش نبرد²⁷³

(*Çerā tıfl yek-rūze hūşeş ne-bord*)

Bir günlük çocuğa ne içün nazar édersiñ? Anıñ ‘aklı bir şey’ iletmez. Aña nazar étmek ne içün?

که در صنع دیدن چه بالغ چه خرد

(*Kī der-şun‘ dīden çī bālig çī ḥord*)

Kī şun‘-ı İlāhī görmek ne bālig ne şabī ikisinde daḥi müşāhede olunur demekdir.

محقق همی بیند اندر ابل

(*Muḥaqqaq hemī bīned ender ebel*)

Ehl-i ḥaḳīkat böylece şun‘-ı İlāhīyi devede görür.

که در خوب رویان چین و چکل

(*Kī der-ḥūb-ı rüyān-ı Çīn ü Çegel*)

Çīn ü Çegel memleketleriñ güzel yüzlerinde müşāhede eylediği şun‘-ı bārīyi devede daḥi müşāhede éder. Ya‘nī sen yalnız tıfl, çocuğa ḥaşr étme. Her şeyde ve her zerrātda şun‘-ı İlāhī müşāhede olunur gerek bālig ve gerek çocuk demekdir.

انکه خوبان همه دارند تو تنها داری

(*Ankī ḥūbān heme dārend tu tenhā dārī*)

²⁷⁰ **Derkenar:** Rīsmān, egirmek ve ğazel iplik bügmek ma‘nāsınadır.

²⁷¹ **Derkenar:** Reşt, iplik egirmek ma‘nāsına.

²⁷² **Derkenar:** Hudāvend, büyük ḥāne ma‘nāsına da gelür.

²⁷³ **R.B.** Şeyḥ Sa‘dī.

Ol kimse kī cemī‘ güzelleri tutar, sen yalnız tutarsıñ. Ya‘nī ol enbiyālar kī anlarda güzellikler ve şıfat u ahlāk-ı cemīleler vardır. Yā resūla’l-lāh anlarda olan güzellikleriñ cümlesi yalnız sende vardır demekdir.

Meşnevī: Cild 1, Şahīfe 151

Fi’l-Meşnevī

علم و حکمت زاید از لقمهٔ حلال

(‘İlm ü hikmet zāyed ez-loqma-i helāl)

Helāl loqmadan ‘ilm ü hikmet toğar.

عشق و رقت آمد از لقمهٔ حلال

(‘Aşq u rikqat āmed ez-loqma-i helāl)

‘Aşq u rikqat-ı qalb, helāl loqmadan gelür ve helāl loqmanıñ hāşşiyet ü şanı bunlardır.

چون ز لقمه تو حسد بینی و دام

(Çun zi-loqma tu haşad bīnī vü dām)

Çünkü loqma vü ta‘āmdan sen haşad göresiñ ve kayd u dām göresiñ. Ya‘nī kendüyi bir şey’e muqayyed görüp rāh-ı Hakk’dan mā’ide bulmayasıñ.

جهل و غفلت زاید انرا دāن²⁷⁴

(Cehl ü ğaflet zāyed an-rā dān)

Andan cehl ü ğaflet toğa anı harām bil. Zīrā loqma-i harāmıñ şanı budur. Her ne kadar helāl şüretinde olsa bile harāmdır. Elbette loqma-i helāl, nūr-ı cān ve zevk-i derūn getürür ve loqma-i harām, keşāfet ü cehl ü ğaflet gibi haşletler bitürür.

هیچ کُندم کاری و جو بردهد

(Hīç gendüm kārī vü cū ber-dehed)

Meşelā hīç buğdayı ekersiñ ve arpa hāşıl vérir mi? Ya‘nī vérmez. Buğday ekseñ elbette buğday maşşülün vérir ve arpa ekersen arpa maşşülün vérir.

دیدهٔ اسبی که کرهٔ خر دهد

(Dīde’ esbī kī kürre-i har dehed)

Hīç görmüş misiñ bir esbi kī kürre-i har vére? Ya‘nī esb, kürre-i har ve har dañi kürre-i esbi vérme muḥāl-i ‘aqlıdır. Ya‘nī esb,

²⁷⁴ R.B. ve R.M.Ş. حرام dān dan harām.

775

eşek yavrisı toğurmaz ve eşek, at yavrisı toğurmaz demektir.

لقمه تخمست و برش اندیشها

(*Loḵma toḥmest ü bereş endîşehā*)

Fî'l-meşel loḵma, toḥumdur ve anıñ ḥāşılı fikirlerdir.

لقمه بحر و کوهرش اندیشها

(*Loḵma baḥr u gevhereş endîşehā*)

Ma'nāda loḵma, deryādır ve anıñ gevheri endîşelerdir.

زاید از لقمه حلال اندر دهان

(*Z'āyed ez-loḵma ḥelāl ender-dehān*)

Ağızda ḥelāl olmakdan toğar.

میل خدمت عزم رفتن آن جهان

(*Meyl-i ḥıdmet 'azm-i reften ān cihān*)

Ḥaḵḵ te'ālānıñ ḥıdmetine meyl, ol cihāna gitmeklik toğar 'azīzim.

Ḳāl Şāḥib-i Ravzatü'l-Aḥbār

فرموده لقمه که در اصل نباشد حلال

(*Fermūde loḵma kī der-aşl ne-bāşed ḥelāl*)

Buyurmuşdur bir loḵma kī aşlında ḥelāl olmadı.

ز و نفدت مرد مکر در ضلال

(*Zi-o ne-füted merd meger der-ḍalāl*)

Ol loḵmadan insān düşmedi, illā meger ḍalālete düşdi. Ya'nī loḵma-i ḥarām insānı ḍelālete bırakır demektir.

قطره باران تو چون صاف نیست

(*Ḳatre-i bārān-ı tu çun şāf nīst*)

Seniñ yağmurunuñ bir ḳatresi çünkī şāf degildir.

کوهر دریای تو شفاف نیست

(*Gevher-i deryā-yı tu şeffāf nīst*)

Seniñ deryānıñ cevheri; şeffāf, parlak, şāfı degildir.

Şaḥīfe (727)

پارها یعنی گروه گروه شدند و اختلاف کردند

(*Pārḥā ya 'nī gürūh gürūh şodend ve iḥtilāf kerdend*)

Pāre pāre ya'nī cemā'at cemā'at olmaklık ve iḥtilāf étmeklik demektir.

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī

عاکفان کعبه جلالش بتقصیر عبادت معترفند که ماعبدناک حق عبادتک

(‘Ākifān-ı Ka‘be-i celāleş be-taḳşīr-i ‘ibādet mu‘terifend kī mā ‘abdnāk ḥaḳḳ
‘ibādetek)

Ḥudā’nıñ ‘azāmeti Ka‘be’sine mülāzım u nāzır olanlar ‘ibādetleri eksikligine maḳarr u mu‘teriflerdir kī: “Yā Rabb! Biz saña gerçek ‘ibādetle ‘ibādet édemedik.” deyü ya’nī seniñ ululuğña lāyık u şāyeste ḳulluḳ édemedik démekdir.

و واصفان حلیه جمالش بتحیر منسوب که ماعرفناک حق²⁷⁵ معرفتک

(Ve vāşıfān-ı ḥilye-i cemāleş be-taḥayyür mensüb kī mā‘arifnāk ḥaḳḳ
ma‘rifetek)

Daḥi Ḥudā’nıñ güzelligi bezegini ya’nī güzelligini vaşf édiciler ḥayrete mensūblardır. Ya’nī müteḥayyir olup söyleyicilerdir kī biz seni, saña lāyık u sezāvār bilmek ile bilemedik. Ḥāşılı seni, saña lāyık bilgiyle bilen yine sensiñ. Zīrā beşerde yoḳdur ḳudret, yoḳdur ‘azāzim.

کر کسی وصف او ز من پرسد

(Ger kesī vaşf-ı ū zi-men porsed)

Eger bir kimesne Ḥudā’nıñ vaşfını benden şorarsa. Ya’nī baña ḥaḳıḳatle Ḥudā’yı vaşf eyle dérse.

بی دل از بی نشان چه کوید باز

(Bī-dil ez-bī-nişān çī gūyed bāz)

Āşık, vālih ü ḥayrān; cānān, bī-nişāndan ne ḥaber söyleye ve ne nişān vére gérü. Ya’nī kemā

776

yenbeḡi zāt-ı şerīfını vaşf édemez démekdir.

عشقان کشتکان معشوقند

(‘Āşıkān kuştegān-ı ma‘şūkend)

‘Āşıklar, ma‘şūḳuñ maḳtūlleridir.

بر نیاید ز کشتکان اوآز

(Ber-ne-bāyed zi-kuştegān-ı avāz)

²⁷⁵R.B. حتی ḥattá.

Pes maḳtūllerden avāz çıḳmaz kī anı vaşf édeler. Ya'nī vaşfına ḳādir degillerdır démekdir.

Ḳāle'l-Kāşifi

یعنی کمان میبیرند که امداد ما ایشانرا بمال و فرزند مسارعتست از ما برای ایشان در نیکویی و اعمال ایشانرا

(Ya'nī gümān mī-borend kī imdād-ı mā īşān-rā be-māl u ferzend müsāra'atest ez-mā berāy-ı īşān der-nīkūyī vü a'māl-i īşān-rā)

Ya'nī gümān, ḳān iletürler kī biz 'aẓīmü's-şānīñ anlara māl u evlād ile imdādımız bizden anlar için müsāra'at. Ya'nī anlara ḳayr u ikrām için anlarıñ igülügüne ve 'amellerine ḳayr ile 'acele étmiş ḳān éderler. Hālbukī böyle degildir, ḳān étmesünler öyle degildir ancaḳ.

استحقاق آن هست که ما پادش²⁷⁶ آن با ایشان نیکویی کنیم

(İstihḳāḳ ān hest kī mā pādeş ān bā-īşān nīkūyī kūnīm)

İstihḳāḳ oldur kī biz 'aẓīmü's-şān anlarıñ ücretlerini igülük ile éderiz. Ya'nī öyle evlād u māl vérmek ile degildir. Ancaḳ igü 'amel işlerler ise aña muḳābil cezā vü ücretlerini véririz démekdir.

نه چنین است که می پندارند بلکه نمیدانند که این امداد استدراجست²⁷⁷ نه مسارعت در خیر

(Ne çunīn est kī mī-pendārend belkī ne-mī-dānend kī īn imdād istidrācest ne mesāra'at der-ḳayr)

Öylece degildir kī ḳān éderler ya'nī ḳān étdikleri gibi degildir. Belkī bilmezler kī bu imdād ya'nī māl u evlād vérsiñ istidrācdır, ḳayre ve igülüğe mesāra'at degildir. Lākin küffār buralarını bilmezler. ḳān éderler kī Cenāb-ı Hāḳḳ anlara muḳābbetinden böyle māl u evlād vériyor ve anıñla anlara yārdım u mu'āvenet edeyor, hālbukī öyle degildir.

Şahīfe (728)

بگذار جهان را که جهان آن تو نیست

وین دم که همی ز نی بفرمان تو نیست

²⁷⁶ R.B. پاداش pādāş.

²⁷⁷ **Derkenar:** İstidrāc, derece derece ve aheste aheste taḳrīk veyā tebdīl étmek ve keḍret-i nī'mete mazhar olmaḳ olup tefekkür; ve te'āşīye akdām u aḳrār éden 'abdi 'azāb u ḳāzāba taḳrīb étmek ve şol ḳarik-i 'āde kī ba'zı kāfirleriñ murādı üzere ḳuhūr édüp küfürleriniñ tezāyüdine sebep olur.

کر مال جهان جمع کنی شاد مشو

در تکیه بجان کنی جان آن تو نیست

(*Bügzār cihān-rā kī cihān ān tu nīst*)

V'īn dem kī hemī zi-nī be-fermān tu nīst

Ger māl-ı cihān cem' künī şād me-şev

Der-tekye be-cān künī cān-ı ān tu nīst)

(602) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.²⁷⁸

Ḳāle'-ş-Şeyḥ Sa'dī

بر مرد هشیار دنیا خسست

که هر مدتی جای دیگر کسست

(*Ber-i merd-i hoşyār dūnyā ḥesest*)

Kī her müddetī cāy-ı dīger kesest)

(602) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.²⁷⁹

برفتند هرکس درود آنچه کشت

(*Be-reftend herkes derūd ançī keşt*)

Herkes gıtdiler biçmege, ol nesneyi kī ekdi.

نماند بجز نام نیکو و زشت

(*Ne-māned be-cüz nām-ı nīkū vü zīşt*)

İgü veyā kötü nāmdan ğayrı bu 'ālemde bir şey' kalmaz démekdir.

هر که ترسد مر ورا ایمن کنند

(*Her kī tersed mer o-rā eymen künend*)

Her kim kī qorqar ḥavf éder, taḥḳīḳ onı emīn éderler.

777

Ḳāle'-l-Cāmī

جیب خاص است که کنج کهر اخلاص است

(*Ceyb-i ḥāş est kī genc-i güher-i iḥlāş est*)

Ḥāşı olan ceyb, kīse odur kī anda iḥlāş cevheriniñ ḥazinesi²⁸⁰ vardır.

²⁷⁸ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

²⁷⁹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

²⁸⁰ Müellif "iḥlāş ḥazinesiniñ cevheri" şeklinde şerh etmiştir.

نیست این در ثمین در بغل²⁸¹ هر دغلی²⁸²

(*Nīst īn dūrr-i šemīn der-bağal-ı her dağalī*)

Bu bahālu ve kıymetlū olan incü, her ḥarāmzādeniñ ḳoltuğı altında degildir, yokdur. Herkes böyle bahālu incüye mālīk degildir.

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī

دران روز کز فعل پرسند و قول

اولوالعزم را تن بلرزد ز هول

بجایی که دهشت خورد انبیا

تو عذر کنه را چه داری بیا

(*Der-ān rūz k’ez fī’l porsend ü ḳavl*

Ūlu’l-‘azm-rā ten be-lerzed zi-hevl

Be-cāyī kī dehşet ḥored enbiyā

Tu ‘uzr-ı gūneh-rā çī dārī beyā)

(479) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.²⁸³

می شتابند

(*Mī-şetābend*)

Ta‘cīl ü sür‘at éderler démekdir.

Şaḥīfe (729)

Ḳāle’l-Cāmī

عمری خرد چو چشمه ها چشمها کشاد

(*‘Ömrī ḥired çu çeşmehā çeşmhā küşād*)

Çok ‘ömr, çok zamān ‘aḳıl ne gözler punarlarını açdı. Ya’nī çok zamān ‘aḳıl; çeşmeniñ, punarıñ göz göz küşād olması gibidir. Öyle dīde’, başarı, göz göz küşāde eyledi, açdı. Ya’nī kemāl-i vaḳt u ehemmiyetden kināyedir.

تا بر کمال کنه اله افکند نگاه

(*Tā ber-kemāl-i kūnh-i İlāh efkend nigāh*)

²⁸¹ **Derkenar:** Bağal, ḳoltuğ altı démekdir.

²⁸² **Derkenar:** Dağalī, ḥarāmzādelik ve mel‘anet ü ḥabāşet ü ḥīlekārılık ma’nāsınadır.

²⁸³ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 715. sayfasında bulunmaktadır.

Ḥattā Cenāb-ı Ḥaḫḫıñ kūnh kemālī üzre düşe nazarı vaḫt étmiş. Ya'nī 'aql, kemāl-i İlāhī kūnh ü ḥaḫḫāte nazarı düşmek içün ne ehemmiyet ü i'tinā vérmişdir démekdir.

لیکن کشید عاقبتش در دو دیده میل

(*Lākin keşid 'āḫıbetş der-dū dīde mīl*)

Lākin 'āḫıbet o 'aqlıñ iki gözi de mīl çekdi.

شكل الف كه حرف نخست است از اله

(*Şekl-i elif kī ḥarf-i nüḥüst est ez-İlāh*)

Elif şekli kī "İlāh" lafz-ı şerīfīñ ibtidā kī birinci ḥarfīdir. Burası da bir ma'nādır.²⁸⁴

و نزد ما هست نامه اعمال هرکس که سخن گوید براستی و کواهی دهد بر کردار هرکس

(*Ve nezd-i mā hest nāme-i a'māl herkes kī sühen gūyed be-rāstī vü güvāhī dehed ber-kerdār herkes*)

Cenāb-ı Ḥaḫḫ buyurur: "Bizim nezdimizde a'māl-nāmesi vardır herkesiñ kī söz söyler, toḡrı söyler sözi o nāme." Ya'nī o nāme aṣlā yalan söylemez, dā'imā toḡrı söyler ve şāhidlik vérir herkesiñ ef'ālī üzre.

Şahīfe (730)

Ḳāle'l-Ḥāfız

ما قصه سکندر و دارا نخواهنده ایم

از ما بجز حکایت مهر و وفا میپرس

(*Mā kışşa-i Sikender ü Dārā ne-ḥvānde'im*)

(*Ez-mā be-cüz ḥikāyet-i mihr ü vefā me-pors*)

Biz, İskender ü Dārā kışşasını okumamışız. Bizden mihr ü vefā ḥikāyetinden ḡayrı sorma 'azīzim. Ya'nī şoḫbet-i mü'eşşire vü ṭabi'at-ı sārīqedir deyü biḫamdi'l-lāh biz; salṭanat-ı dünyā şāḫibleriniñ kışşalarını, tevāriḫlerini okumadık ve muḫıbb-i dünyā olup māl cem'inde olan ehl-i ḡınālarıñ aḫvālını, lisānımıza ve ḳalbimize götürmedik. Lākin 'aşıklık, gerek mecāz tarafından ve gerek ḥaḫḫāt tarafından

778

'āḫıbet bizi Ḥaḫḫ tarafına rehber oldığı içün bizden āşıḳ u ma'sūḳ ḥikāyetinden ḡayrı şorma 'azīzim.

²⁸⁴ **Derkenar:** Ya'nī "İlāh" lafz-ı şerīfīñ çekerler āyet iki elif ḥarfī mīle beñzer. İşte o elif, 'aqlıñ gözine mīl gibi olup çekerler. Ya'nī bunda 'aql, kör ü a'mā oldu démekdir, kināyedir.

جز یاد دوست هر چه کنم جمله ضایعست

(Cüz yād-ı dost her çĩ künem cümle zāyi‘ist)

Dostuñ, cānānıñ yādından, zıkrinden gayrı her ne édem; cümlesi zāyi‘ ü telefdır.

جز سر شوق هر چه بکویم باطلست

(Cüz sırr-ı şevk her çĩ be-güyem bâtılest)

Şevk ü muhabbet sırrından, esrārından gayrı her ne söylerim bâtıldır, ‘abeşdır, hebā’dır.

یا میکویند درو دیوانکیست

(Yā mī-güyend der-o divān-kīst)

Yāhud resūl-ı kirām hāzerātına söylerler. O divāne kimesnedir, mecnündür, deyü kâfirler söylerler démekdir.

Ḳāle’l-Kāşifi

یعنی اسلام یا سخن راست که قرآنست

(Ya‘nī İslām yā sūhen-i rāst kī Ḳur‘ānest)

Ḳur‘ān’da olan Ḥaqq lafz-ı şerīfī. Ya‘nī İslām murāddır yāhud toğrı söz, kelām kī Ḳur‘ān’dır. Ya‘nī Ḳur‘ān, murāddır.

Ḳāle’l-Hāfız

کوهر پاک ببايد که شود قابل فیض

ور نه هر سنک و کل لؤلؤ و مرجان نشود

(Gevher-i pāk be-bāyed kī şevd qābil-i feyz)

Ver ne her seng ü kil lü’lü’ vü mercān ne-şevd)

Pāk zāt gerekdir kī feyz-i İlāhīye qābil ola. Yoḥsa her bir seng ü kil, lü’lü’ vü mercān olmaz. Ya‘nī pāk zāt u şāfī qalb gerekdir kī feyz-i belā vāsītā-yı Rabbāniye ve tecellī-i envār-ı sübhāniyyeye qābil ü müsta‘id ola. Yoḥsa her seng ü kil, lü’lü’ vü mercān olduğı gibi ²⁸⁵ "كالحجارة او اشد قسوة" olan qalb daḡi qābil-i feyz-i İlāhī olamaz. Hemān ateş-i ‘aşkla qalbden māsivāyı ihṛāk édüp şāfī dil gerekdir kī qābil-i feyz ola ‘azīzim.

Şahīfe (731)

عبادت باخلاص نیت نکوست

وکر نه چه آید ز بی مغز پوست

²⁸⁵ “Şimdi de taş gibi, ya da taştan da beter hale geldi.” *Kur‘ān*, Bakara Sûresi, Âyet 74.

(‘Ībādet b’iḥlāṣ-ı niyet ne-kūst
Veger ne çī āyed zi-bī-mağz pūst)

(642) şaḥīfede mezkūrdur.²⁸⁶

اگر جز بحق میروود جاده ات
(Eger cüz be-Ḥaḳḳ mī-reved cādde’et)

Eger seniñ cāddeñ, yoluñ Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ rızāsınıñ ğayrıya gider.

در اتش فشانند سجاده ات
(Der-ateş feşānend seccāde’et)

Seniñ seccādeni āteşe sererler, ferş éderler.

[Ve men Leṭā’ifü’l-Mevle’l-Cāmī]

تهیست سبجه زاهد ز کوهر اخلاص
(Tehīst subḥa-i zāhid zi-gevher-i iḥlāṣ)

Boşdur, tehīdir zāhidiñ tesbīḥi cevher-i iḥlāṣdan.

هزار بار من انرا شمرده ام یک یک
(Hezār bār men an-rā şumārde’em yek yek)

Biñ kere ben, o zāhidiñ tesbīḥi şaydım. Birer birer boş buldum. Tehīdir, bir şey’
yoğdur démekdir.

Şaḥīfe (732)

زبان میکند مرد تفسیردان
که علم و هنر میفروشد بنان
(Zebān mī-kūned merd tefsīrdān
Kī ‘ilm ü hūner mī-fürūşed benān)

(44) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.²⁸⁷

779

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī

کس ز که پندار در سر بود
مپندار هرگز که حق بشنود

ز علمش ملال آید از وعظ ننک
شقاییق بباران نروید ز سنک

²⁸⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

²⁸⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

(Kes zi-kĩ pendār der-ser büved
Me-pendār hergiz kĩ Haqq bişneved

Zi-‘ilmeş melāl āyed ez-va‘z neng
Şakāyık be-bārān ne-rūyed zi-seng)

(291) şahīfede mezkūrdur.²⁸⁸

Ḳāle’l-Hāfız

کنج زر کر نبود کنج قناعت باقیست
انکه آن داد بشاهات بکدیان این داد

(Genc-i zer ger ne-buved genc-i ḳanā‘at bākīst
Ankĩ ān dād be-şāhān be-gedāyān īn dād)

Eger genc-i zer olmaya genc-i ḳanā‘at bākīdir ol Allāh kĩ şāhlara anı vērđi, gedālara bunı vērđi. Ya‘nī ol fānī fī’l-lāh olup ‘alāḳa-i māsivādan munḳaṭı‘ olan ‘āşık için eger altun ḥazīnesi ve dünyā mālı yok ise ḳaṭ‘ā ḥāline māl‘i degildir. Zīrā ol ‘āşık, bir sulṭān-ı ḥaḳīḳatdır kĩ ²⁸⁹ "القناعة كنز لا يفنى" Devleti anıñ için bākīdir ol Allāh kĩ pād-şāh ḥūrīlere ḥazīne-i dünyā-yı fāniyyeyi vērmişdir ḡınā-yı ḳalb ile ²⁹⁰ "الفقر فخرى" mezāhiri sulṭānlarına bu ḳanā‘at kenzini vērmişdir ‘azīzim.

Ḳāle’ş-Şeyḫ Sa‘dī

نیرزد عسل جان من زخم نیش
قناعت نکوتر برو شاب خویش

(Neyerzed ‘asel cān-ı men zaḥm-ı nīş
Ḳanā‘at nikūter ber-o şāb-ı ḥı‘īş)

(616) şahīfede mezkūrdur.²⁹¹

اگر پادشاهست اگر پینه دوز
(Eger pād-şāhest eger pīne dūz)

Eger pād-şāhdır eger eskicidir.

چو خفتند کردد شب هر دو روز
(Çu ḥüftend kered şeb her dū rūz)

²⁸⁸ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

²⁸⁹ “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 354.

²⁹⁰ “Yoksulluk övüncümdür.” Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 153.

²⁹¹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Çünkü uyudılar. Ya'nî uykuya yatdılar. Géce ikisinden geçüp gündüz olur, ikisi de gündüze dâhil olur. Birisi ilerü dīgeri şöñraya kıalmaz, müsāvīdir uykıda.

Ḳāle'l-Kāşifi

و اهل مكه بخوردن مرده و مردار مبتلا شدند

(*Ve ehl-i Mekke' be-ḥorden mürde vü murdār mübtelā şodend*)

Ehl-i Mekke, ölmüşü ekl éderler ve murdār şeylere mübtelā oldılar.

انچه بر ایشان واقع است

(*Ançī ber-işān vāķi' est*)

Ol nesne kı anlarıñ üzerine vāķi' dir.

ستیزندگی²⁹² کار دیو و دوست²⁹³

(*Setīzendeġī kār-ı dīv ü devest*)

Lecc ü 'inād u cenk, şeytānıñ ve yırtıcı cānavarıñ kārı, işidir.

ستیزندگی دشمن با خود است

(*Setīzendeġī düşmen bā-ḥod est*)

Lecc ü 'inād u cenk ü ḥuşūmeti bir düşmeniñe kendüde ile berāberdir. Aña eyle démekdir. Ya'nî kendinde olan düşmen ile lecc ü 'inād u cenk ét kı o da seniñ nefsiñdir. Anıñla lecc ü 'inād étmek vācibdir yoḥsa maḥlūk ile degil.

Şahīfe (733)

تا چون

(*Tā çun*)

Ḥattá, çünkü démekdir.

ناگاه ایشان در آن عذاب

(*Nā-gāh işān der-ān 'azāb*)

Añsızıñ, birden bire fecā'at. Anlar ol 'azābdadırlar. Ya'nî ol 'azāba düşerler démekdir.

جز خضوع و بندگی

(*Cüz ḥuzū' u bendegī*)

²⁹² **Derkenar:** Setīze, lecc ü 'inād u serkeş ü ceng ü ḥuşūmet ü buġz ma'nāsındır.

²⁹³ **Derkenar:** Dev, yırtıcı cānavara derler.

780

و اضطرار

اندرین حضرت ندارد اعتبار

(Vü ıztırār

Enderīn ḥazret ne-dāred i'tibār)(280) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.²⁹⁴

کوش

(Gūş)

Kulağ demektir.

دیده

(Dīde)

Göz demektir.

دل

(Dil)

Kalb demektir.

Şaḥīfe (734)

کزراه قرآن و پندش²⁹⁵ کوش

به بهتان و باطل شنیدن مکوش

(Güzergāh-ı Qur'ān u pendeş gūş

Bih būhtān u bāṭıl şenīden me-gūş)(364) şaḥīfede mezkūrdur.²⁹⁶

دو چشم از پی صنع باری نکوست

ز عیب برادر فرو گیر و دوست

(Dū çeşm ez-pey şun' bārī ne-kūst

Zi-'ayb birāder fūrū-gīr ü dost)(293) şaḥīfede mezkūrdur.²⁹⁷

ترا بگوهر دل کرده اند امانتدار

(Tu-rā be-gevher-i dil kerde'end emānetdār)

²⁹⁴ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 706. sayfasında bulunmaktadır.²⁹⁵ R.B. پندست pendest.²⁹⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.²⁹⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 753. sayfasında bulunmaktadır.

Seni kalb, gönül gevheri ile emānet tutucu eylemişlerdir. Ya'nī saña o kalb u gönli emānet vermişlerdir.

ز دزد امانت حق را نگاه دار و محتسب

(*Zi-dezed emānet-i Haqq-rā nigāhdār u muhtesib*)

Hırsız [u] şârikden Haqq'ın emānetini hıfz tut ve uyuma. Ya'nī gāfil olma demektir.

آیا چون بمیریم و باشیم خاک و اسخوانی خاکی کهنه

(*Āyā çun be-mīrīm ü bāšīm ḥāk u üstühvānī ḥākī kōhne*)

'Acabā çünküm ölürüz ve toprak oluruz ve kemiklerimiz toprakda köhne olur.

آیا ما بر انکیخته²⁹⁸ شدکان شویم استفهام بر سبیل انکارست

(*Āyā mā ber-engīhte şodegān şevīm istifhām ber-sebīl-i inkārest*)

'Acabā bizi koparılmış ve yukarı götürülmüşlerden oluruz. Ya'nī kabrden çıkarılmış oluruz, dediler. Bu söz inkār tarīķi üzre istifhāmdır. Ya'nī istifhām inkārdır kī böyle şey' olmaz demektir.

یعنی چون خاک کردیم حشر و بعث چگونه بما راه یابد

(*Ya'nī çun ḥāk kerdīm ḥaşr u ba's çegūne be-mā rāh yābed*)

Ya'nī çünkī toprak olduk ve ḥaşr u ba's ne gūnā bize yol bulur? Ya'nī bulmaz demektir.

یعنی مارا و پدران مارا بوعده حشر و نشر تخویف کردند²⁹⁹ این وعده راست نشد

(*Ya'nī mā-rā vū pederān-ı mā-rā be-va'de-i ḥaşr u neşr taḥvīf kerdend ve īn va'de rāst ne-şod*)

Ya'nī bizi ve bizim pederlerimizi ḥaşr u neşr va'desiyle taḥvīf ederler, korkudurlar ve bu va'de doğru olmadı. Ya'nī yalandır, dediler.

Ḳāle'l-Cāmī

خواهی بصوب کعبه تحقیق ره بری

پی بر پی مقلد کم کرده ره مرو

(*Ḥvāhī be-şavb-ı Ḳa'be-i taḥḳīḳ-i rehberī*)

Pey-ber-pey muḳallid kem kerde reh me-rev)

(645) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.³⁰⁰

²⁹⁸ **Derkenar:** Engīhten; depretmek, koparmak ifşā etmek ve yukarı çekmek ma'nāsınadır.

²⁹⁹ **R.B.** کرده اند kerde end.

³⁰⁰ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 716. sayfasında bulunmaktadır.

Şahîfe (735)

ای که پی نفس و هو میروی

(Ey kī pey-i nef̄s ü hūy mī-revī)

Ey kimse! Nefs ü hūy izine, peyine gidersiñ.

راه³⁰¹ اینست خطا میروی*(Rāh īnest ḥaṭā mī-revī)*

Rāh-ı müstaḫīm ü ṭarīḳ-i şavāb budur sen ḥaṭā gidersiñ. Ya'nī ṭarīḳ-i ḥaṭāya gidersiñ, ṭarīḳ-i şavābı terk édersiñ démekdir.

راه روان زان ره دیگر روند

(Rāh-revān z'ān reh-i dīger revend)

Yola gidiciler; ol yoldan dīger, başka yola giderler. Ya'nī sālīkleriñ yolu başkadır anlar başka ve kimse ṭarīḳ ile gidersiñ.

پس تو برین راه چرا

(Pes tu ber-īn rāh ḡerā)

781

میروی

(Mī-revī)

İmdi sen, bu yol ve bu ṭarīḳden niçün gidersiñ ve ṭarīḳ-i şevābı terk édersiñ?

منزل مقصود ازان جانبست

(Menzil-i maḡşūd ez-ān cānibest)

Menzil-i maḡşūd, ol cānibindedir. Bu cānibinde degildir.

پس تو ازين سو بکجا میروی

(Pes tu ez-īn sū be-kocā mī-revī)

İmdi sen bu ṭarafdan ḳande ve nereye gidersiñ, ben de bilmem.

Fī'l-Meşnevī

خاک را و نطفه را و مضغه را

پیش چشم ما همی دارد خدا

کز کجا آوردمت ای بد نیت

که همی آید ازان حفریقیت

---

³⁰¹R.B. ره reh.

تو بران عاشق بدی در دور آن
منکر این فضل بودی آن زمان

آن کرم چون دفع آن انکار تست
که میان خاک مکردی نخست

حجت انکار شد انشار تو
از دوا بهتر شد این بیمار تو

خاک را تصویر این کار از کچا
نطفه را خصمی و انکار از کچا

چون در آن دم بی دل و بی سر بدی
فکرت و انکار را منکر بدی

از حجادی چونکه انکارت برست
هم ازین انکار حشرت شد درست

پس مثال تو چو آن حلقه زنیست
کز درونش خواجه کوید خواجه نیست

حلقه زن زین نیست دریابد که هست
پس ز حلقه بر ندارد هیچ دست

پس هم انکارت مبین میکند
کز جماد او حشر صدفن میکند

(Hāk-rā vü nuṭfe-rā vü muṣṣā-rā

Piṣ-i çeşm-i mā hemī dāred Hudā

K'ez kocā āverdemet ey bed niyet

Ki hemī āyed ez-ān hafrikiyet

*Tu ber-ān ‘āşık budī der-dūr ān
Münker īn fażl būdī ān zamān*

*Ān kerem çun def-i ān inkār-ı tust
Kī miyān-ı ḥāk mi-kerdī nüḥüst*

*Ḥuccet-i inkār şod inşār-ı tu
Ez-devā bihter şod īn bīmār-ı tu*

*Ḥāk-rā taşvīr-i īn kār ez-kocā
Nuṭfe-rā ḥaşmī vü inkār ez-kocā*

*Çun der-ān dem bī-dīl ü bī-sırr budī
Fikret ü inkār-rā münkir budī*

*Ez-cemādī çunkī inkāret be-rust
Hem ez-īn inkār ḥaşret şod dūrüst*

*Pes mişāl-i tu çu ān ḥalka zi-nīst
K’ez-derūneş ḥvāce gūyed ḥvāce nīst*

*Ḥalka-zen z’īn nīst deryābed kī hest
Pes zi-ḥalka ber-ne-dāred hīç dest*

*Pes hem inkāret mübeyyen mī-küned
K’ez cemād ü ḥaşr-ı şadfēn mī-küned)*

(435) şaḥīfede mezkūrdur.³⁰²

³⁰² Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

[Meşnevî: Cild 4, Şahîfe 95]

چند صنعت رفت از انکار تا

(Çend şa‘nat reft ez-inkār tā)

Ey münker! Nice şa‘nat-ı İlāhī vāqî‘ oldı tā.

آب و کل انکار زاد از "هل اتی"³⁰³

(Āb u gil inkār zād ez-“Hel etá”)

Āb u gil “Hel etá”dan inkār toğardı. Ya‘nī peydā eyledi.

آب و کل می گفت خود انکار نیست

(Āb u gil mī-güft ḥod inkār nīst)

Āb u gilden maḥlūk olan insān, ḥod ma‘nā inkār yoğdur, dédi. Egerçî lafz^{en} inkār kıldıysa da mü’min olan ‘ākla nisbet ol inkār, ‘ayn-ı ikrārdir.

بانگ میزد بی خبر کاخبار نیست

(Bāng mī-zed bī-ḥaber k’iḥbār nīst)

Meşelā bī-ḥaber bāng ururdı böyle kī muḥbir yoğdur. Ya‘nī kendi ikrārından bī-ḥaber olan ḥvāce, derūnhāneden ḥalka-zen olan kimseye “Şāḥib-i iḥbār bunda yoğdur.” deyü çağırıldığı ve “Ma‘nā anıñ inkārı ‘ayn-ı ikrār oldığı gibi āb u gilden zuhūra gelen insān daḥi egerçî ḥaşr yoğdur.” deyü inkār eylerdi. Lākin ma‘nāya nazar olunsa

782

ol “Ab u gilden mürekkeb olan ḥod inkār yoğdur.” dedigi kendiniñ ab u gil mertebesinden gelüp münkir olan vücūdı ba‘de’l-mevt daḥi āb u gilden ba‘ş olup ḥayāt bulmasına şehādet ü delālet eyler.

آن هنگام

(Ān hengām)

Ol vaqt demekdir.

ببرد خدای انرا که افریده بود و در آن مستقل و مستبد³⁰⁵ باشد

(Be-bord Ḥudāy an-rā kī aferīde būd ve der-ān müstaḥil ü müstebid bāşed)

³⁰³ R.M.Ş. ای ey.

³⁰⁴ “Geldi.” Kur’ân, İnsân Sûresi, Âyet 1.

³⁰⁵ **Derkenar:** Müstebid, müstaḥil ve başlu başına olan demektir.

Cenāb-ı Hakk anları iletti, götürdi ki halk étmış idi. Ya'nî maḥlūkı bu 'ālemden 'āleme, ahirete iletti ve ol götürmekde müstaḥil ve başlu başına olur. Aña kimse şerik olmaz demekdir.

پس مخلوقات این خدای از مخلوق دیگر و مشاهده میرود که میان هیچ مخلوقات علامت تمیز نیست

(Pes maḥlūqāt īn Ḥudāy ez-maḥlūk-ı dīger ve müşāhede mī-reved kī miyān-ı hīç maḥlūqāt 'alāmet-i temeyyüz nīst)

İmdi maḥlūqāt bu Ḥudā-yı te'ālādan dīger maḥlūk ve müşāhedesine gider ki maḥlūqāt miyānında hīç 'alāmet-i temeyyüz yokdur.

پس ثابت شد که با او هیچ خدای نیست

(Pes şābit şod kī bā-ū hīç Ḥudāy nīst)

Pes şābit oldu ki o Cenāb-ı Hakk ile hīçbir Ḥudā yokdur. Şerik ü nazīri yokdur demekdir.

Şaḥīfe (736)

بر وحدتش صحیفه' لا ریب حجتست

(Ber-vaḥdeteş şaḥīfe-i lā-rayb hüccetest)

O Cenāb-ı Hakk'ın vaḥdeti üzre lā-rayb şaḥīfesi hüccetdir. Ya'nî şekk ü şübhe oldığına şaḥīfe-i lā-rayb hüccet-i ḳavīdir.

اینک نوشته از شهد الله بران کواه

(İnek nüvişte ez-şehidu'l-lāh ber-ān güvāh)

İşte yazılmışdır şehidu'l-lāh lafz-ı şerīfi anın üzerine şāhiddir.

Ḳāle'l-Kāşifi

اگر با و خدای بودی و چنانچه گفته شد

(Eger bā-o ḥudāy būdī ve çunānçī güfte şod)

Eger Cenāb-ı Hakk ile dīger bir ḥudāy olaydı ve ancıleyin söylenmiş oldu. Ya'nî Fir'avn u Nemrūd gibi söylediler, ulūhiyet da'vāsı eylediler.

مخلوق خود را خدا کردی و ملک او از ملک این ممتاز شدی

(Maḥlūk ḥod-rā Ḥudā kerdī ve mülk-i ū ez-mülk-i īn mümtāz şodī)

Maḥlūk kendüsini Ḥudā édeydi. O kendüsini Ḥudā éden maḥlūk, mülki bu Cenāb-ı Hakk'ın mülkünden temyüz édeydi. Ya'nî mülkleri birbirlerinden tefrīk édüp ayıraydı.

هر آيينه طرح نزاع و حرب میان ایشان بدید امری چنانچه از حال ملوک دنیا معلومست
(*Her āyīne ʔarḥ-i nizā‘ u ḥarb miyān-ı īṣān be-dīd emrī ʔunān-ʔı ez-ḥāl mülūk-ı dūnyā ma‘lūmest*)

Elbette ʔarḥ-i nizā‘ u ḥarb, cidāl anlarıñ ortalarında zāhir gelür. Öylece kī dūnyā pād-şāhlarıñ ḥālinden ma‘lūm olur. Ya‘nī anlar gibi birbirlerine ḥarb, cidāl, nizā‘, muḥārebe olurdu. Ḥālbukī böyle bir şey’ yokdur.

و باجماع و استقرا معلوم شد که این تحارب و تنازع واقع نیست پس اورا شریک نبود
(*Ve b’icmā‘ u istiḳrā ma‘lūm şod kī in teḥarüb ü tenāzu‘ vāḳı‘ nīst pes ū-rā şerīk ne-būd*)

İcmā‘ u istiḳrā ile ma‘lūm oldu kī bu muḥārebe vü nizā‘

783

vāḳı‘ olmadı, yokdur. Pes o Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a şerīk olmadı ‘azīzim.

Ḳāle’l-Kāşifi

پاکست خدای تعالی

(*Pākest Ḥudā-yı te‘ālā*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ, cümle noḳşān şifātlerden şerīk ü naẓırdan pākdir celle celāluḥū.

پوشیده و اشکار

(*Pūşīde vü aşikār*)

Örtülü ve zāhir ü aşikār démekdir.

مرایی هرکس معبود سازد

مرایی را ازان گفتند مشرک

(*Mürāyī herkes ma‘būd sāzed*)

Mürāyī-rā ez-ān güftend müşrik)

(326) şaḥīfede mezkūrdur.³⁰⁶

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī

منه آب زر جان من بر پیشیز

که صراف دانا نکیرد بچیز

(*Menēh āb-ı zer cān-ı men ber-peşiz*)

Kī şarrāf-ı dānā ne-gīred be-ḳiz)

(642) şaḥīfede mezkūrdur.³⁰⁷

³⁰⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 734. sayfasında bulunmamaktadır.

³⁰⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

ز عمرو ای پسر چشم اجرت مدار

چو در خانه زید باشی بکار

(Zi-‘Ömer^v ey peser çeşm ücret me-dār

Çu der-ḥāne-i Zeyd bāṣī be-kār)

(526) şahîfede mezkûrdur.³⁰⁸

ای پروردگار من

(Ey perverdigār-ı men)

Ey benim perverdigārım demekdir.

اگر نمای مرا

(Eger nümāy me-rā)

Eger gösterirsiñ baña demekdir.

دفع کن ظلمت خلاق را³⁰⁹ بنور حقایق

(Def^{*} kün zülmet-i ḥalāyık-rā be-nūr-ı ḥaḳāyık)

Def^{*} eyle maḥlūḳıñ zulumātını, ḥaḳīkat nūruyla ‘azīzim.

یا حظوظ خود را بحقوق خدا طی کن

(Yā ḥuzūz-ı ḥod-rā be-ḥuḳūḳ-ı Ḥudā ṭayy kün)

Yāḥud kendüniñ ḥuzūzāt-ı nefsanīni Ḥudā’niñ ḥuḳūḳıyla ṭayy eyle. Ya’nī topla, dévşür ḥuḳūḳ-ı Ḥudā, Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a ‘ibādet ü ṭā‘at u ‘ubūdiyetle demekdir.

تبه حوادث را بقدم سلوک در طریق معرفت

(Tebeh-i ḥavādiş-rā be-ḳadem-i sülūk der-ṭarīḳ-i ma‘rifet)

Ḥavādiş şahrāsını sülūk ḳademiyle, ayağıyla ma‘rifet-i Ḥudā ṭarīḳinde dévşür, topla demekdir.

چون طی کشت تبه حوادث از انجا

(Çun ṭayy geşt-i tebeh-i ḥavādiş ez-ancā)

Çünkī ḥavādiş şahrāsı dévşürirdi, toplanurdı ol maḥalden, ol yerden.

Şahîfe (737)

بملک قدم ران بیک حمله محمل

(Be-mülk-i ḳadem rān be-yek ḥamle maḥmil)

Mülk-i ḳādīme bir ḥamlede sür maḥmili. Maḥmil; ḥacca giden ḥuccāc, deve üzerine koyup rākib oldukları maḥmil demekdir.

³⁰⁸ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

³⁰⁹ Müellif, rā’dan sonra yeni sayfaya geçmiş ama bunu daha sonra belirtmiş.

دران قلزم نور شو غوطه زن

(*Der-ān ẓulzüm-i nūr şev gūṭa'-zen*)

Ol deryā-yı nūrda ẓulzüm-i meşhūr deryānıñ ismidir. Burada deryā-yı haḳīḳat murād[d]ır. O deryā-yı haḳīḳatde dalkıç ol.

فرو شوی از خویشتن ظلمت ظل

(*Fürū şevī ez-ḥ'īştēn ẓulmet ẓıll*)

Aşağı ğusl eyle, yıka. Kendinden siyāh, ẓulmet gölgesini ğusl eyle.

یکی خوان یکی دان یکی کو یکی جو

(*Yekī ḥ'ān yekī dān yekī gū yekī cū*)

Bir oḳu, bir bil, bir söyle, bir ara, iste. Ya'nī Allāh'dır bunlardan murād, ḥarf-i vaḥdet démekdir.

است و باطل سوى الله و الله زور³¹⁰

(*Sivá Allāh va'l-lāhi zūr est ü bāṭıl*)

Allāh'dan mā-'adā va'l-lāhi ẓasem éderim kī yalandır ve bāṭıldır.

Şahīfe (738)

Ḳāle'l-Kāşifi

امام ثعلبی با جمعی مفسران بر آنند که خطاب با ملک الموت و اعوان اوست

(*İmām Sa'lebī bā-cem'ī müfessirān ber-ānend kī ḥiṭāb-ı bā-melekü'l-mevt ve*

a'vān-ı ūst)

İmām Sa'lebī ve müfessirān bā-cem' anıñ üzerine müttefıkdırlar kī

784

ḥālet-i nez'de olan ademden ḥiṭāb-ı melek-i mevte ve anıñ a'vānına, teba'alarıdır.

اول بکلمه رب استعانه می نمایند بخدای و بکلمه "ارجعون"³¹¹ و رجوع می نمایند بملانکه

(*Evvel be-keleme-i "Rabb" isti'āne mī-nümāyend be-Ḥudāy vü be-keleme-i*

"Er-ci'un" ü rücū' mī-nümāyend be-melā'ike)

Ayet-i kerīmede olan "Rabb" lafz-ı şerīfi ile yārdım u mu'āvenet taleb gösterirler mevte olan adem Cenāb-ı Haḳḳ'dan. Ya'nī ḥālet-i nez'de, Cenāb-ı Haḳḳ'dan isti'āne taleb éderler. "Er-ci'un" lafz-ı şerīfiyle murād, ol fevt olacaḳlar soñra

³¹⁰ **Derkenar:** Zūr, yalandır démekdir. "Şāhid-i zūr" dérler yalāncı şāhide démekdir.

³¹¹ "Beni (dünyaya) geri gönder." *Kur'ân*, Mü'minûn Sûresi, Âyet 99.

melā'ikeye rücū' gösterirler. İbtidā 'Azrā'īl 'aleyhi'-s-selāma ve anıñ ihvānına şoñra melā'ike-yi kirāma rücū' éderler demekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfız

کاری کنیم در نه خجالت بر آورد

روزی که رخت جان بجهان دگر کشیم

(*Kārī kūnīm der-ne ḥicālet ber-āverd*

Rūzī kī raḥt-ı cān be-cihān-ı digər keşīm)

(367) şaḥīfede mezkūrdur.³¹²

Ḳāle'l-Ḥocendī

علم و تقوی سر بسر دعویست و معنی دیگرست

(*‘İlm ü taḳvā ser-be-ser da‘vāst u ma‘nā dīgerest*)

‘İlm ü taḳvā, başdan başa da‘vādan ‘ibāretdir. Ma‘nā digər ve başqadır.

مرد معنی دیگر و میدان دعوی دیگرست

(*Merd-i ma‘nā dīger ü meydān-ı da‘vā dīgerest*)

Ma‘nā merdi başqadır, da‘vā meydānı başqadır. Beyne's-semā ve's-semek gibidir.

Şaḥīfe (739)

Ḳāle'l-Kāşifī

پس گروه آنند که زبان کردند³¹³ از نفسهای یعنی سرمایه³¹⁴ عمر بیاد غفلت بر دادند

(*Pes gürūh ānend kī ziyān kerdend ez-nefshāy ya‘nī sermāye-i ‘ömr be-bād-ı ḡaflet ber-dādend*)

İmdi ol gürūh u cemā‘at kī ziyān éderler nefslərindən. Ya‘nī ‘ömr sermāyesini ḡaflet rüzgārına vėrdiler.

Şaḥīfe (740)

و استعدادات حصول کمال را بطلب آرزوهای نفس و متابعت شهوات ضایع ساختند

(*Ve isti‘dādāt-ı ḥuşūl-ı kemāl-rā be-ṭaleb-i ārzūhā-yı nefis ve mutāba‘at-ı şehvāt zāyi‘ sāhtend*)

Kemālīñ ḥuşūluna olan isti‘dādātı, nefsləriniñ arzūlarıyla ve şehvāta tabi‘yetle zāyi‘ ü telef düzdiler, zāyi‘ eylediler.

³¹² Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

³¹³ R.B. کرده اند kerde end.

³¹⁴ Buradan sonra yeni sayfaya başlıyor.

Ḳāle'l-Cāmī

انرا که زمین کشد درون چون قارون
نی موسیش آورد برون [نی] هرون

فاسد شده را ز روزگار وارون
لا یمكن ان یصلحه العطارون

(*An-rā kī zemīn keşd derūn çun Ḳārūn*
Nī Mūsayeş āverd birūn [nī] Harūn)

Fāsīd şode-rā zi-rūzgār-ı vārūn
Lā-yümkin an yüşliḥahu'l-‘aṭṭārūn)

(702) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.³¹⁵

هر دم از عمر کرامی هست کنج بی بدل
میروند کنجی چنین هر لحظه بر باد آه آه

(*Her dem ez-‘ömr kirāmī hest genc bī-bedel*
Mī-reved gencī çunīn her laḥza ber-bād āh āh)

(556) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.³¹⁶

Şaḥīfe (741)

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī

کنون وقت تخمست اگر پروری
کر امید دار ای که خرمن بری

بشهر قیامت مرو تنگدست
که وجه ندارد بغفلت نشست

غنیمت ثمر این کرامی نفس
که بی مرغ قیمت ندارد قفس

مکن عمر ضایع بافسوس و حیف

³¹⁵ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 749. sayfasında bulunmamaktadır.

³¹⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

785

که فرصت عزیزست و الوقت سیف
(Kunūn vaqt-i toḥmest eger perverī
Ger ümīddār ey kī ḥırmen borī

Be-şehr-i kıyāmet me-rev teng-dest
Kī vech ne-dāred be-ḡaflet nişest

Ġanīmet-i semer īn kirāmī nefes
Kī bī-murḡ kıymet ne-dāred ḳafes

Me-kūn ‘ömr ḡāyi’ bā-fūsūs ü ḥayf
Kī fırşat ‘azīzest ve’l-vaqt-i seyf)

(489) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.³¹⁷

Şaḥīfe (742)

Ḳāle’ş-Şeyḥ Ebū Bekir el-Vāsītī

روزی این آیت می خواند فرمود که نی نی خلق بعبث نیافرید

(Rūzī īn āyet mī-ḥvāned fermūd kī nī nī ḥalk be-‘abes neyāferīd)

Bir gün bu ayet-i kerīmeyī³¹⁸ okurdu. Buyurdu kī: “Degil degil ḥalk, ‘abes ḥalk olunmadı.”

بلکه خواست که هستی وی اشکارا شود و از مصنوعات وی بصفات کمالیه او راه برند

(Belkī ḥvāst kī hestī-i vey aşikārā şeved ve ez-maşnū‘āt-ı vey be-şifāt-ı
kemāliyye-i ū rāh borend)

Belkī Cenāb-ı Ḥaḳḳ, istedi kī o Ḥaḳḳ’ın varlığı aşikārā olsun. Daḥi anın maşnū‘atından şifāt-ı kemāliyyesine yol iletsünler.

و گفته اند شمارا ببازی نیافیده ایم بلکه برای ظهور نور محمد علیه السلام افریده ایم

(Ve güfte ‘end şumā-rā be-bāzī neyāferīde’īm belkī berāy-ı zuhūr-ı nūr-ı
Muḥammed ‘aleyhi’s-selām aferīde’īm)

³¹⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

³¹⁸ “Ya zannettiniz mi ki biz, sizi sırf bir abes yarattık? Ve siz, bize irca' edilmiyeceksiniz?”
Kur’ân, Mü’minûn Sûresi, Âyet 115.

Ve söyletmişdir ki: “Sizi oyun, la‘b için halk étmemişim. Belki nūr-ı Muḥammed ‘aleyhi’s-selām zühūrı için halk étmışim.”

چو در ازل مقرر شده بود که آن کوهر تابان از صدق جنس انس بیرون آید

(Çu der-ezel muḥarrer şode būd ki ān gevher-i tābān ez-şıdḳ-ı cins-i üns bīrūn āyed)

Çünkü ezelde muḥarrer olmuş idi ki ol cevher, ziyādār u münevver ü parlaḳ insān cinsinden ve şıdḳından taşra gele, dünyāya teşrīf éde. İşte anıñ için bunlar halk olunmuşdur.

پس او اصلست و شما همه فرع اویید

(Pes ū ašlest ü şumā heme fer‘-i ūyīd)

İmdi o efendimiz aşldır ve siz cümle onuñ fer‘isiñiz.

هفت و نه و چار که پرداختند

(Heft ü nūh ü çār ki perdāhtend)

Yedi yıldız ve tokuz eflāk ve ‘anāşır-ı erba‘a anıñ için düzülmüş, yapılmış, tertīb olunmuşdur.

خاصی پی موکب او ساختند

(Hāşī pey mevkib-i ū sāhtend)

Anıñ mevkib-i şerīfine ve şevketine maḥşūş olmak üzere düzülmüşdür.

اوست شه و ادیان جمله خیل

(Ūst şeh ü ademiyan cümle ḫiyel)

Odur şāh ve cümle ademler anıñ cemā‘atidir.

اصل وی و جمله عالم طفیل

(Aşl vey ü cümle ‘ālem ṭufeyl)

Aşl oldur ve cümle ‘ālem anıñ ṭufeylidir, aña tābi‘dir. O metbū‘dır ‘azīzim.

و در بحر الحقائق گفته که شمارا برای آن آفریدم تا بر من سود کنید

(Ve der-Bahrü’l-Ḥaḳā’iḳ güfte ki şumā-rā berāy-ı ān āferīdem tā ber-men sūd kūnīd)

Bahrü’l-Ḥaḳā’iḳ’da söylenmiş ki: “Cenāb-ı Ḥaḳḳ buyurur ki: Sizi anıñ için halk étdim ki ḥattā benim üzerimden fā’ide édesiñiz. Ya‘nī benden fā’idemend olasıñız.

نه بجهت انکه من بر شما سود کنم

(Neh be-ciḥet-i ankī men ber-şumā sūd kūnem)

Ol cihet için değil ki ben ‘azîmü’ş-şân sizden fâ’ide edem.” Hâşâ sümme hâşâ.
 “Ancak siz benden fâ’idemend olasıñız için sizi halk étdim.” demektir.

786

و کویند ملانکه را افرید تا منظر قدرت باشند

(*Ve gūyed melā’ike-rā aferīd tā manẓar-ı kudret bāşend*)

Dağı söyler, buyurur melā’ike halk olundu ki hattâ anlar kudret-i İlâhî sıfatınıñ nazargâhı olsunlar, anıñ için halk olunmuşdur.

و ادمیانرا خلق کرد تا مخزن جوهر محبت باشند

(*Ve ademiyân-rā halk kerd tā mahzen cevher-i muḥabbet bāşend*)

Dağı ademleri halk étđi. Hattâ muḥabbet cevheriniñ mahzeni olalar.

در بعضی کتب سماویه³¹⁹ هست که ای فرزند ادم همه اشیا برای شما افریدم و شمارا برای خود

سر "كنت كنزا مخفيا"³²⁰ اینجا ظهور تمام دارد

(*Der-ba’zı kütb-i semāviyye hest ki ey ferzend-i Adem heme eşyā berāy-ı şumā aferīdem ve şumā-rā berāy-ı ḥod sırr-ı “Küntü kenẓ^{en} maḥfiyy^{en}” incā zuhūr tamām dāred*)

Ba’zı kütb-i semāviyyede vardır ki Cenāb-ı Hakk buyurmuşdur: “Ey Ademoğlu! Cümle eşyâyı siziñ için halk étđim ve sizi de kendim için halk etđim.” “Küntü kenẓ^{en} maḥfiyy^{en}” sırrı bu yerde, bu maḥalde tamām^{en} zuhūr tutar. Ya’nî insānda tecellî-i İlāhiyyeniñ zuhûrı sebebiyle demektir. Zîrâ insānıñ gayrıda ol kadar aşikâr olmaz ‘azîzim.

Meşnevî: Cild, Şahîfe³²¹

Fi’l-Meşnevî

ای ظهور تو بکلی نور نور

(*Ey zuhūr-ı tu be-küllî-i nūr nūr*)

Ey seniñ zuhûruñ, külliyyet-i nūr ile nürdur.

کنج مخفی از تو آمد در ظهور

(*Genc-i maḥfî ez-tu āmed der-zuhūr*)

Maḥfî olan ḥazîne, senden geldi zuhûra ve aşikâre oldı.

³¹⁹ R.B. سماوی semāvî.

³²⁰ “Ben, gizli bir hazine idim.” Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 396.

³²¹ Yazmış ama numaraları belirtmemiş.

[Meşnevî: Cild 3, Şahîfe 87]

خویش را بشناخت³²² مسکین آدمی

(*H^vīṣ-rā be-šenāht miskīn Ādemī*)

Ey miskīn olan Ademoğlu! Kendüni tanı, aña kī sen kimsiñ.

از فزونی امد³²³ و شد در کمی

(*Ez-füzūnī amed ü şod der-kemī*)

Ziyâdelikten geldi ve pūsîde oldu, gizlendi.

پشتن³²⁴ را آدمی ارزان فروخت

(*Piṣten-rā Ādemī erzān fūrūht*)

Ziyâdelikten Ademoğlu ucuz şatdı.

بود اطلس خویش را³²⁵ بر دلّ دخت³²⁶

(*Būd aṭlas h^vīṣ-rā ber-delḡ dūht*)

Kendüsi aṭlas idi. Eski hırkayı dikdi, yama étdi aṭlası démekdir.

هیچ حجتی نیست بر پرستنده را بپرستش آن اله

(*Hīḡ ḡacetī nīst ber-perestende-rā be-peresteş ān ilāh*)

Hīḡ ḡaceti yokdur, pūta tapanlarıñ ol ilāh deyü tapdıkları pūtlar içün bir ḡacetleri ve bir bürhānları yokdur démekdir.

Şahîfe (743)

شاید که شما پند پندیرید و از محارم پرهیزید

(*Şāyed kī şumā pend pezirīd ve ez-muḡārrem perhīzīd*)

Mümkün kī siz pend ü naşīḡat kabūl édesiñiz ve ḡarāmlardan perhīz édesiñiz.

پس بزنیید ای اهل بلد احکام هر یکی را ازان هر دو صد تازیانه

(*Pes be-zenīd ey ehl-i belde ü aḡkām her yekī-rā ez-ān her dū şad tāzeyāne*)

İmdi ey ehl-i belde vü şehir ve ey ehl-i aḡkām! Anlardan her birisine her iki yüz ḡamçı urıñız, ḡarb édiñiz.

Şahîfe (744)

مهربانی کردن

(*Mihrbānī kerdēn*)

³²² R.M.Ş. خویشتن نشناخت H^vīṣten ne-šenāht.

³²³ R.M.Ş. اید ayeḡ.

³²⁴ R.M.Ş. خویشتن h^vīṣten.

³²⁵ R.M.Ş. yok.

³²⁶ R.M.Ş. بدوخت bedūht.

Dostluk ve muhabbet étmek démekdir.

و فرا نکیرد شمارا باین دوز نا کننده مهربانی

(*Ve ferā ne-gīrd şumā-rā bāyin dūz nā-kūnende mihrbānī*)

Sizi

787

aşağı tutmasun. Bu iki zinā édicie kim tutsun muhabbet ü dostluk? Ya'nī bunlara muhabbet ü dostluk édüp aña hadd-i şer' urmağdan dostluk ve muhabbet sizi gérü tutmasun, hemān icrā édiñ démekdir.

و باید که حاضر شوند در وقت عذاب آن دو تن یعنی در زمان اقامت بر ایشان

(*Ve bāyed kī hāzır şevend der-vağt-i 'azāb ān dū ten ya'nī der-zamān-ı iķāmet ber-īşān*)

Ve gerekdir kī mü'minler hāzır olalar ol iki vücūda 'azāb vağtinde. Ya'nī ol zānī ile zāniyyeye şer'-i şerīfiñ iķāmeti zamānda.

کروهی از مؤمنان تا تشهیر ایشان حاصل و آن تفضیح مانع گردد از معاودت با مثال آن عمل

(*Gürūhī ez-mü'minān tā teşhīr-i īşān hāşıl ve ān tafzīh mānī' kereded ez-mu'āvedet b'emşāl-i ān 'amel*)

Bir cemā'at, mü'minler hāzır olsun kī hattā onların teşhīri hāşıl ola. Ya'nī herkese ma'lūm ola kī bunlar da zinā étmişlerdir deyü ve ol fezāhat mānī' olur kī ol 'amel emşāline bir daha 'avdet étmezler démekdir.

این نظر از دور چون تیر است و سم

(*Īn naẓar ez-dūr çun tīr est ü semm*)

Bu naẓar uzağdan oğ u semm, zehīr gibidir. Ya'nī insāniñ uzağdan ħatunlara ve bu gibi ħarāma naẓarı oğ gibidir, mağfī zehīr u semmdir.

عشقت افزون میکند صبر تو کم

(*'Aşket efzūn mī-kūned şabr-ı tu kem*)

Bu naẓar, seniñ 'aşkıñı ziyāde éder ve seniñ şabriñ, noğşān u zāyi' olur. Ya'nī elinde ihtiyāriñ ve şabriñ qalmaz, şoñra nicesi igü olmaz.

Şaḥīfe (745)

قطع این مرحله بی همراهی خضر مکن

ظلماتست بترس از خطر کمراهی

(*Qaṭ'-ı īn merḥāle bī-hemrehī' Hızır me-kūn*)

Zulümātest be-ters ez-ḥatır-ı gümrāhī)

(286) şahıfede mezkûrdur, mürāca‘at oluna.³²⁷

Ḳāle’l-Kāşifi

بقایا از یهود با مشرکان مدینه در بیوت نوخیز نشستہ

(*Bekāyā ez-Yahūd bā-müşrikān-ı Medīne der-büyüt-ı nevāhır nişeste*)

Yahūd beḳāyāsından olan birtakım Yahūdîler, Medīne müşrikleriyle nevāhırhānelerinde oturmuşlar idi.

هر یک بر در خانه خود رایت نصب کردند و مردم را بخود دعوت نموده اجرت گرفتند

(*Her yek ber-der-i hāne-i hod rāyet naşb kerdendī ve merdüm-rā be-hod da‘vet nümūde ücret giriftendī*)

Her biri hāneleriniñ ḳapusuna sancak naşb éderlerdi ve adamları kendülerine da‘vet gösterilmiş ve ücret tutarlardı. Ya‘nī adamları içerüye alıp ücretiyle iş gösterirlerdi.

ضعفه مهاجرین که مسکنی و عشرتی نداشتند و از تنک پریشان می گذرانیدند

(*Žu‘afa-i muhācirīn kī meskenī vū ‘işretī ne-dāştend ve ez-teng perīşān mī-gūzerānīdend*)

Muhācirīniñ fīkrāsı kī bir mesken ve bir ma‘īşet tutmadılar ve zīḳlıkden perīşān geşt ü gūzār éderlerdi.

داعیه کردند که ایشانرا بنکاح در آورده

(*Dā‘iye kerdend kī īşān-rā be-nikāḥ der-āverde*)

İstediler kī ol ḥatunları nikāḥ ile götüreler. Ya‘nī nikāḥ ile anları alalar.

و کرایه³²⁸ نفس از ایشان گرفته بر عادت اهل جاهلیت معاش گذرانند³²⁹

(*Ve kirāye nefis ez-īşān girifte ber-‘ādet-i ehl-i cāhiliyet ma‘āş gūzerānend*)

Ol ḥatunlardan nefsinı kirāya ücrete tutmuş

788

‘ādet-i cāhiliyet üzre ta‘ayyüşden geçmiş. Ya‘nī ḳarısını ücretle dīger adamlara fī‘l-i şen‘a étdirir, pezevenḳlık démekdir.

همه مرغان کند با جنس پرواز

(*Heme murḡān kūned bā-cins pervāz*)

Cümle ḳuşlar kendü cinsiyle pervāz éder, uçar démekdir.

³²⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

³²⁸ R.B. و کر این ve ger in.

³²⁹ R.B. metnin başında که kī var.

کبوتر باکبوتر باز باباز

(*Kebüter bā-kebüter bāz bā-bāz*)

Gögerçin gögerçin ile, şahin şahin ile berāber uçar.

Ḳāle'l-Kāşifi

جنسیت علت ضمست و مشکله³³⁰ سبب الفت

(*Cinsiyet 'illet-i zammest ve muşākele sebeb-i ülfet*)

Cinsiyet, 'illet-i zammıdır; muşākele ya'nī birbirine uygun olmak, sebeb-i ülfetdir 'azīzim.

هرکس مناسب کهر خود گرفت بار³³¹

(*Herkes münāsib-i güher-i ḥod girift bār*)

Herkes kendü cevherine münāsib olanı tutar dost u aḥbāb 'azīzim.

بلبل بباغ رفت و زغن سوی خارزار

(*Bülbül be-bāğ refi ü zeğan sūy-ı ḥār-zār*)

Bülbül bāğ tarafına gitdi; çaylak dikenlik, ḥāristāna. Ya'nī diken tolu maḥal tarafına gitdi dēmekdir.

Şahīfe (746)

پس بزیند ایشانرا هشتاد تازیانه

(*Pes be-zenīd iṣān-rā heştād tāziyāne*)

İmdi anlara sekiz kamçı uruñız dēmekdir.

حد قذف³³² از حد زنی و حد شرب اخص است

(*Ḥadd-i ḳazf ez-ḥadd-i zenī vü ḥadd-i şarab eḥaşş est*)

Ḳazf ḥaddi, zinā vü şarab, ḥamr ḥaddinden eḥaşşdır.

زیرا که حد زنی بقران ثابت شده و ثبوت حد شرب بقول صحابه است و سبب حد قذف محتمل

است مر صدق را و کذب را³³³

(*Zirā kī ḥadd-i zenī be-Ḳur'ān sābit şode ve şübüt-ı ḥadd-i şarab be-ḳavl-i şahābe est ve sebeb-i ḥadd-i ḳazf muḥtemel est mer şıdḳ-rā ve kezbe-rā*)

Zirā kī ḥadd-i zinā, Ḳur'ān ile sābit oldı ve şarab, ḥamrın ḥaddi, şübütü aşḥāb-ı güzīn ḳavliyledir ve sebeb-i ḥadd-i ḳazf ihtimāldir şıdḳa ve kezbe. Ya'nī o gören

³³⁰ **Derkenar:** Muşākele, birbirlerine uygun olmak.

³³¹ **Derkenar:** Bār, dost u aḥbāb ma'nāsınadır burada.

³³² **Derkenar:** Ḳazf, ehl-i 'ıffet ḥātunı töhmet-i zinā ile bühtān étmek.

³³³ **R.B.** رانی rānī(?) yazılıdır. Müellif, önce öyle yazmış sonra silmiş.

ademiñ şıdķına veyā kezbine muhtemel olunur démekdir. Belķi kâzibdir belķi toğrıdır ihtimâllerindedir.

Şahîfe (747)

Kâle's-Şeyh Sa'dî

منه عیب خلق فرومایه پیش

(*Me-neh 'ayb-ı halk-ı fūrūmāye pīş*)

Alçaķ u denī olan halkıñ 'aybını öñüne koma. Ya'nī alçaķ u denīleriñ 'aybına bakma, nazar étme démekdir.

که چشمت فرو دوزد از عیب خویش

(*Kī çeşmet fūrū dūzed ez-'ayb-ı h'īş*)

Zīrā seniñ gözin aşagı déger kendü 'aybindan. Ya'nī kendü 'aybını görmekten seniñ göziñ birbirine déger igne iplik ile soñra kendü 'aybını göremezsiñ.

کرت زشت خویی بود در سرشت

(*Geret zışt hūyī būved der-sereşt*)

Eger seniñ çirkin, kötü hūyıñ, ahlākıñ ola tabī'atında, hilķatinde.

نه بینی ز طاوس جز پای زشت

(*Ne bīnī zi-tāvūs cüz pāy-i zışt*)

Ṭāvūs kuşunuñ çirkin ü kabīḥ olan ayağından ğayrı görmezsiñ. Ya'nī seniñ tabī'atında kötülük olduğu için ṭāvūs kuşunuñ ḥasnā müsteşnā olan güzel yerlerine bakmazsıñ, nazar étmezsiñ. Ancak çirkin ü kabīḥ olan ayağına nazar édersiñ démekdir.

789

طریقی طلب کز عقوبت رهی

(*Ṭarīķī ṭaleb k'ez-'uķūbet rehī*)

Bir ṭarīķ-i mustakīm ṭaleb eyle ķi 'uķūbetden kurtulasıñ démekdir.

نه حرفی که انکشت بروی نهی

(*Ne ḥarfī ķi engüşť be-rūy nehī*)

Degil bir söz ķi parmağını anıñ üzerine koyasıñ. Ya'nī bir insānıñ 'aybını söylemege parmak koyasıñ gece vü gündüz anıñla meşğul olasıñ, böyle degildir.

فرا شو چو بینی در صلح باز

(*Ferā şev çu bīnī der-i şulḥ bāz*)

Yakîn ol. Çünkî şulh kapusını açık görürsün. Ya'nî muvâfaqat eyle, tekebbür, ta'azzam étme demekdir.

که ناکه در توبه کردد فراز³³⁴

(*Kî nâ-geh der-i tövbe kereded firâz*)

Kî ańsız tövbe kapusını kapalı éderler.

مرو زیر بار گناه ای پسر

(*Me-rev zîr-i bâr-ı günâh ey peser*)

Ey peser, günâh yükünüñ altına gitme!

که حمال عاجز بود در سفر

(*Kî hamâl 'âciz büved der-sefer*)

Zîrâ hamâl, 'âciz olur seferde, yolda gitmekde demekdir.

بهشت او ستاند که طاعت برد

(*Behîşt ũ sitâned kî tã'at bord*)

Cenneti o aldı kî Haqq'a tã'at u 'ibâdet iletdi.

کرا نقد باید بضاعت برد

(*Ki-râ naqd bâyed bizâ'at bord*)

Kimiñ naqdi oldu metâ' u imti'a iletdi.

اگر مرغ دولت ز قیدت بجست

(*Eger murğ-ı devlet zi-ıaydet be-cest*)

Eger devlet kuşu seniñ kaydından, bendinden sıçradı, firâr étđi, kaçdı.

هنوزش سر رشته داری بدست

(*Henüzeş ser-i rişte dârî be-dest*)

El-hâletü hazihi o kuşuñ ipiniñ ucını elinde tutarsıñ daha ne fã'idesi vardır?

Çünkü kuş firâr étđi. İpini tutmada fã'ide, cehâlet-i hamâkat degil mi?

Şahîfe (749)

Ķâle'l-Kâşifi

و اكر نه فضل خدای تعالی بدوی بر شما و بخشایش او

(*Ve eger ne faẓl-ı Ħudâ-yı te'âlâ bûdî ber-şumâ ve baḥşâyîş-i ũ*)

Eger Cenâb-ı Haqq'ıñ faẓlı olmayaydı siziñ üzeriñize daḥi onuñ baḥş u 'afv u iḥsânı olmayaydı.

³³⁴ **Derkenar:** Ķapamak, sedd étmek firâz.

و انكه خدای قبول كننده توبه است حكم كننده در حدود احكام

(Ve an-geh Hudāy kabūl künende' tövbe est hükm künende der-hudūd-ı aḥkām)

Ve ol-vaḡt kī Hudā tövbeyi kabūl eylemişdir. Aḥkām-ı İlāhiyyesiniñ hudūdında hükm eylemişdir. İşte böyle luṭf u iḥsānları olmayaydı.

هر آيينه شمارا فضيحت كردى و دروغ كواهى را بعداذ عظيم مبتلا ساختى

(Her āyīne şumā-rā faẓīḡat kerdī ve der-dürüg güvāhī-rā be-‘azāb-ı ‘azīm mübtelā saḡtī)

Elbette size faẓīḡat éderdi ve yalancı şahidlerini ‘azāb-ı ‘azīm ile mübtelā düzerdi. Lākin ‘afv u maḡfireti çokdur.

و كوینید اكر نه فضل خدا بودى بتأخير عقوبت شما هلاك شدید

(Ve gūyend eger ne faẓl-ı Hudā būdī be-te’ḡīr-i ‘uḡūbet-i şumā helāk şodīd)

Ve söylerler kī eger faẓl-ı Hudā olmayaydı siziñ ‘uḡubetiñiziñ te’ḡīriyle helāk olurduñız. Lākin Cenāb-ı Ḥaḡḡ’ıñ faẓl u keremi, siziñ ‘uḡūbetleriniziñ te’ḡīr étđi démekdir.

و³³⁵يا اكر نه فضل فرمودى باقامت زواجر و نهى از فواحش هر اينه نسل منقطع شدى

(Veyā eger ne faẓl fermūdī b’ikāmet-i zevācir ü nehī ez-fevāḡiş her ayine nesl münḡıṭ‘ şodī)

790

Veyāḡud Cenāb-ı Ḥaḡḡ fevāḡişden zecr ü nehī ikāmet ile faẓl u iḥsān buyurmayaydı elbette nesl-i insān münḡaṭı‘ olurdı.

و مردم يك ديكررا هلاك كردند

(Ve merdüm yek dīger-rā helāk kerdend)

Ve insān, yek dīgerini helāk éderlerdi.

يا اكر نه خدای تعالى بخشیدى بر شما بقبول توبه در تيه نا اميدى سرگردان ميشديد

(Yā eger ne Hudā-yı te‘ālā baḡşīdī ber-şumā be-kabūl-i tövbe der-tīh-i nā-ümīdī sergerdān mī-şodīd)

Yā eger Hudā-yı te‘ālā tövbeniñ kabūlüyle sizi baḡışlamayaydı. Ya‘nī kuşurlarınıñ günāhlarınıñ ‘afvıyla baḡş u iḥsān étmeyeydi nā-ümīd şahrāsında sergerdān olurduñız.

³³⁵R.B. yok.

پس شما بمدد و توفیق توبه بسر منزل رجا رسانید

(*Pes şumā be-müdded ü tevfiḳ-i tövbe be-ser-i menzil-i recā resānīd*)

İmdi size tövbeniñ tevfiḳ ü imdād ile recā vü niyāz menziliniñ başına ulaşırdı.

کر توبه مددکار کنهکار نبودی

(*Ger tövbe mededkār-ı günāhkār ne-būdī*)

Eger tövbe, günāhkārıñ mededkārı olmayaydı.

اورا که بسر حد کرم راه نمودی

(*Ū-rā kī be-ser-i ḥadd-i kerem rāh nümūdī*)

O kimseye kim ḥadd-i keremiñ başınā yol gösterirdi.

ور توبه نبودی که در فیض کشودی

(*Ver tövbe ne-būdī kī der-i feyz kuşūdī*)

Eger tövbe olmayaydı, kim feyz-i İlāhī ḳapusını açardı, fetḥ éderdi?

ژنک غم از آیینه عاصی که ز دودی

(*Jeng-i ğam ez-āyīne-i ‘āşī kī zi-dūdī*)

Ġam pasını, kirini ‘āşīniñ āyīnesinden kim ḳaldırdı? İşte bunlarıñ cümlesi Hāḳḳıñ kemāl-i luḳf u kerem ü baḥş u iḥsānıdır, lehü’l-ḥamdü ve’l-minne ‘azīzim.

چو رویی بخدمت نهی بر زمین

خدا را ثنا کوی و خود را مبین

(*Çu rüyī be-ḥıdmet nehī ber-zemīn*)

Hudā-rā şenā gūy u ḥod-rā me-bīn)

(694) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.³³⁶

بدرستی آنانکه آوردند³³⁷ دروغ بزرک در شان عائشه

(*Be-dürüstī ānānkī āverdend durūġ-ı büzüġ der-şān-ı ‘Ā’işe*)

Onlar kī, ol kimseler kī şaḥīḥ ü ṭoġrı götürürler büyük yalan, kezḇ ḥazret-i ‘Ā’işe raḳıya’l-lāhu ‘anhā şān-ı ‘iffetlerinde. Ya’nī ol kimseler kī şān-ı ‘ālīsinde söyledikleri iftirā’, şaḥīḥ ü ṭoġrı bir büyük yalandır ve kezḇdir, demek olur.

³³⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 738. sayfasında bulunmaktadır.

³³⁷ R.B. آورده اند āverde end.

Şahîfe (750)

چشم ز کریه برسر آبست روز و³³⁸ شب

(*Çeşmem zi-girye ber-ser-i âbest rûz u şeb*)

Hzret-i ‘Â’îşe radıya’l-lâhu ‘anhâ efendimiz buyururlar: “Gözüm ağlamağdan gece vü gündüz şuyî başı üzredir.” Ya’nî giryeden şu gözesi gibi oldu, şuyî başı gibidir.

جانم ز ناله در تب و تابست روز و³³⁹ شب

(*Cānem zi-nāle der-teb ü tābest rûz u şeb*)

Cānım nāle [vü] āh u efgāndan ısıtma vü harāretdir gece vü gündüz. Ya’nî gece vü gündüz nāleden ısıtma vü harāret oldu.

صبری کنیم تا کرم او چه میکند

(*Şabrî künîm tā kerem-i ü çī mî-küned*)

Buyururlar kî: “Şabr édeyim.” Hattâ “O Cenāb-ı Hakk’ın kerem ü luţf[1] ne éder görelim.” demektir. Lehü’l-ḥamd ve’l-minne ‘iffet ü ‘işmeti görildi.

791

Şahîfe (752)

Fi’l-Meşnevî

هر که بنهد سنتی بد ای فتی

تا در افتد بعد او خلق از عمی

جمع گردد بر وی ان جمله بزه

کو سری بودست و ایشان دم غزه

(*Her kî binhed sünnetî bed ey fetâ*

Tâ der-üfted ba‘de ü ḥalk ez-‘amâ

Cem‘ gerded ber-vey an cümle beze

Kû serî būdest ü îşân dem ğaze)

(339) şahîfede mezkûrdur, mürāca‘at oluna.³⁴⁰

³³⁸ R.B. yok.

³³⁹ R.B. yok.

³⁴⁰ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

چرا³⁴¹

(Çerā)

Ne için demektir.

Ḳāle'l-Kāşifî

ایشانند دروغ کوین در ظاهر و باطن

(*İşānend durūğ-ı gūyān der-zāhir ü bāṭın*)

Anlardır zāhir ü bāṭında yalan u kezb söyleyiciler demektir.

چه اکر کواه آوردندی در ظاهر حکم کاذب نبودندی

(*Çi eger güvāh āverdendī der-zāhir ḥükm kāzib ne-būdendī*)

Zirā eger zāhir ḥükmünde şāhīd getirildiler kāzib olmayaydılar. Ya'nī ḥükm-i zāhirde şāhīd getürseler idi kāzib olmazlar idi.

اما در باطن کاذب بودندی زیرا که این صورت بر ازواج انبیا ممتنع است

(*Ammā der-bāṭın kāzib būdendī zirā kī in şūret ber-ezvāc-ı enbiyā mümteni' est*)

Ammā bāṭında kāzib oldılar. Ya'nī zāhirde şāhīd getürseler bile. Zirā kī enbiyā-yı 'azām ḥazerātınıñ ezvāc-ı muṭahharatı üzre bu şūret, mümteni'dir. Aşlā ve ḳat'ā taşavvur olunmaz. Ḥāşā şümme ḥāşā.

و چون کواه نیاوردند در ظاهر این کار نیز کاذبند

(*Ve çun güvāh neyāverdend der-zāhir in kār nīz kāzibend*)

Çünkü zāhirde şāhīd getirmediler bu iş de daḥi kāziblerdir. İster şāhīd getürsünler ister getürmesünler, anlar zāhir ü bāṭın kāziblerdir. Lākin bir mūcib-i şer'-i şerīfe şāhīd getüren adem kāzib olmaz. Ancaḳ bāṭını ḥaḳḳ bilür, biz zāhire ḥükm éderiz demektir.

هر آینه برسیدی شمارا

(*Her āyine be-resīdī şumā-rā*)

Ya'nī elbette size ulaştırırız demektir.

عاقبه به

(*Āḳıbet' bih*)

Ya'nī āḳıbeti igüdüür demektir.

³⁴¹R.B. چرا نیاوردند. çerā neyāverdend.

Şahîfe (753)

اگر مردی از مردی خود مکوی

(*Eger merdī ez-merdī-i ĥod me-gūy*)

Eger merd, insān iseñ kendü merdligini, insānlığını söyleme.

نه هر شهسوار³⁴² بدر برد کوی

(*Neh her şehsuvār be-der bord gūy*)

Her suvārī, at biñici taşra iletmez topı. Ya‘nī her suvārī, meydān yerine top atmaz demekdir.

چرا

(*Çerā*)

Ne içün demekdir.

پاکست خدای تعالی از انکه در حرم محترم پیغمبر قدح تواند کرد

(*Pākest Ĥudā-yī te‘ālā ez-ānkī der-ḥarem-i muḥterem-i peyğamber ḳadh tūvāned kerd*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ pākdir ol kimseden kī ḥarem-i muḥrerem-i peyğamberiñ ‘ırzı, nāmūsına ḥalel getürmek mümkün, ḳadir étđi. Ya‘nī ezvāc-ı muṭahhara ḥaḳḳında kötū söz söylemege ḳadir oldı. Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan andan pākdir ve muḳaddesdir demek olur.

Ḳāle’l-Kāşifi

و خدای تعالی داناست بطهارت ذیل عانسه حکم کننده ببرانث ذمت او از عیب و عار

(*Ve Ĥudā-yī te‘ālā dānāst be-ṭahāret-i zeyl-i ‘Ā’iše ḥükm künende be-berā’at zimmet-i ü ez-‘ayb u ‘ār*)

Daḥi Cenāb-ı Ḥaḳḳ, ‘ālem-dānādır. Ḥazret-i ‘Ā’iše raḳıya’l-lāhu ‘anhāniñ etegi ṭahāretine ḥükm eylemiştir. O, ‘Ā’iše’niñ berā’at zimmetine ‘aybdan ve ‘ar u nāmūsdan ṭahāretine ḥükm ü fermān buyurmuşdur.

792

تا کریبان دامنش پاکست از لوث³⁴³ خطا

(*Tā girībān-ı dāmeneş pākest ez-levş ḥaṭā*)

Ḥattā aniñ dāmen-i ‘iffet ü ‘işmeti yaḳası ḥaṭā vü kir ü pās bulaşıklıkından pākdir ve ṭāhirdir, amennā ve şaddaḳnā.

³⁴² R.B. شهسوارى şehsuvārī.

³⁴³ Derkenar: Levş; bulaşıklık, murdārılık, kir, pās demektir.

و ز مذمت عیب جو آلوده از سر تا بپا

(*Ve zi-mezemmet ‘ayb cū ālūde ez-ser tā-be-pā*)

‘Ayb u mezemmet arayup isteyen anlar bulaşmışdır başdan ayağa kadar. Ya‘nī ḥazret-i ‘Ā’işe ḥaqqında söz söylediler başdan ayağa kadar çirkef ü pislik içine bulaşmış demektir.

و چه زیبا گفته است

(*Ve çī zībā güfte est*)

Ne güzel söylemiştir.

کرا رسد که کند عیب دامن پاکت

(*Ki-rā resed kī kūned ‘ayb dāmen-i pāket*)

Kime ulaştı kī, kime lāyıkdır seniñ pāk olan dāmeniñ[e] ‘ayb étmek, kime lāyıkdır, kime ulaştı? Hīç, ebed^{en}.

که همچو قطره که بر برک کل چکد پاکى

(*Kī hemçu qatre kī ber-berg-i gül çeked pākī*)

Zīrā qatre gibi kī gül yaprağına tamlar pākılık üzre.

Şahīfe (754)

Ḳāle’l-Hāfız

وفا کنیم و ملامت کشیم و خوش باشیم

که در طریقت ما کافرست رنجیدن

(*Vefā kūnīm ü melāmet keşīm ü hoş bāşīm*)

(*Kī der-ṭarīkat-ı mā kāfirīst renciden*)

(689) şahīfede mezkūrdur.³⁴⁴

Ḳāle’l-Cāmī

عشق در هر دل که سازد بهر دردت خانه’

(*‘Aşq der-her dil kī sāzed be-her derdet ḥāne’*)

‘Aşq her dilde, gönülde düzer seniñ derdiñ için bir ḥāne.

اول از سنک ملامت افکند بنیاد او

(*Evvel ez-seng-i melāmet efkend būnyād-ı ü*)

Evvel, birinci melāmet taşından anıñ esās u temeli üzre düşer. Ya‘nī ḥalk öyle olan kimseye melāmet étmege başlar demektir.

³⁴⁴ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 733. sayfasında bulunmaktadır.

بنی ادم اعضای یکدیگرند
که در آفرینش ز یک جوهرند

چو عضوی بدرد آورد روزگار
دگر عضوها را نماند قرار

تو کز محنت دیگران بی غمی
نشاید که نامت نهند آدمی

*(Benī Adem a ‘zā-yı yek-dīgerend
Kī der-aferīneş zi-yek cevherend*

*Çu ‘uzvī be-derd āverd rüzgār
Diger ‘uzvhā-rā ne-mānd qarār*

*Tu k’ez-miḥnet-i dīgerān bī-ḡamī
Neşāyed kī nāmet nehend ādemī)*

(596) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.³⁴⁵

Şaḥīfe (755)

کر نباشد نیت خالط چه حاصل از عمل

(Ger ne-bāşed niyet ḥālaş çī ḥāşıl ez-‘amel)

Eger niyet ḥālaş olmadı, ne ḥāşıl ‘amelden? Niyetsiz ‘amel gibidir andan ne ḥāşıl, hīç.

ز من ای دوست این یک پند بپذیر

برو فتراک صاحب دولتی گیر

که قطره تا صدف را درنیابد

نکردد کوهر روشن نتابد

(Zi-men ey dost īn yek pend be-peẓīr

Be-rev fitrāk şāḥib-i devletī gīr

³⁴⁵ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Kî kaṭre tā ṣadef-rā der-neyābed
Ne-kerded gevher-i rūšen ne-tābed)

(471) ṣaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.³⁴⁶

سوگند خوردن

(*Sevgend ḥorden*)

Yemīn étmeklik démekdir.

Şaḥīfe (756)

آیا دوست نمی دارید

(*Āyā dost ne-mī-dārīd*)

‘Acabā dost tutmaz mısıñız démekdir.

Kāle’l-Hakīm Sinānī³⁴⁷

بود چندان کرامت و فضلش

(*Būd çendān kerāmet ü faẓileş*)

Ebū Bekir Şiddık raḍıya’l-lāhu ‘anh efendimiz ḥazretleriniñ ḥaḳḳındadır.³⁴⁸

Ne kādar Ebū Bekir raḍıya’l-lāhu ‘anh efendimiz ḥaḳḳında kerāmet ü faẓldır kī.

که "اولو الفضل" ³⁴⁹ خواند "ذو الفضلش" ³⁵⁰

(*Kī ūlu’l-faẓl ḥvāned zū’l-faḍleş*)

793

Ūlu’l-faẓl olan efendimiz anıñ ḥaḳḳında zū’l-faḍl okudı.

صورت و سیرتش همه جان بود

(*Şūret ü sīreteş heme cān būd*)

Anıñ şūret ü sīreti, cümlesi cān idi.

زان ز چشم عوان ³⁵¹ پنهان بود

(*Z’ān zi-çeşm-i ‘avān pinhān būd*)

Ol sebebdan ‘avāñıñ gözinden gizlü idi. Ya’nī Ebū Bekir raḍıya’l-lāhu ‘anh efendimiz sā’ir^{en} aşḥābıñ gözinden pinhān idi. Efendimiz ile dā’imā berāber idiler.

³⁴⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

³⁴⁷ **R.B.** سنایی Senāyī.

³⁴⁸ “Bir de içinizden fadl-ü vüs‘at sahibi olanlar karabet sahiblerine, miskînlere ve Allah yolunda muhacirlere vergisini vermekten kusur etmesin ve afvetsin, aldırmasın, Allah’ın size mağrifet etmesini arzu etmez misiniz? Allah; gafurdur, rahîmdir.” *Kur’ân*, Nûr Sûresi, Âyet 22.

³⁴⁹ “Fazilet sahibi.” *Kur’ân*, Nûr Sûresi, Âyet 22.

³⁵⁰ “Nimet sahibidir.” *Kur’ân*, Âlî İmrân Sûresi, Âyet 74.

³⁵¹ **Derkenar:** ‘Avān, mu‘āvenet ü yardım edici.

روز و شب سال و ماه در همه کار

(*Rūz u šeb sāl u māh der-heme kār*)

³⁵²ثانی اتین اذ هما فی الغار. "Géce vü gündüz, sene vü māh, her kārda, her işde. Ayet-i kerîmesi sırrınca efendimiz ile Ebû Bekir berâber idiler gârda. Ya'nî gârda berâber oldukları gibi her kār u işde berâber idiler 'azîzim.

در عفو لذت نیست که در انتقام نیست

(*Der-'afv lezzetîst kî der-intîkām nîst*)

'Afv étmekde lezzet vardır kî intîkām almağda bu lezzet yokdur.

Şahîfe (757)

دور کرده شدند در دنیا از نام نیکو و در آخرت از رحمت

(*Dûr kerde şodend der-dünyâ ez-nām-ı nîkû ve der-âhîret ez-raḥmet*)

Dûr, uzak olmuşlardır dünyâda nîkû, igü nâmdan daḥi âhîretde Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden.

یعنی درین عالم مردود و ملعونند و دران سرای مبعوض و مطرود

(*Ya'nî der-în 'âlem merdûd u mel'ûnend ve der-ân serây mebgûz u maṭrûd*)

Ya'nî bu 'âlemde merdûd u mel'ûnlardır daḥi âhîretde gâzb u ṭard olunmuşlardır.

Kāle'l-Hâfız

با ضعف و ناتوانی همچو³⁵³ نسیم خوش باش بیماری اندرین ره خوشتر³⁵⁴ ز تندرستی

(*Bâ-za'f u nâ-tüvânî hemçu nesîm hoş bâş bîmārî enderîn reh-i hoşter zî-tendürüstî*)

Bâd, nesîm gibi za'f u nâ-tüvânlık ile hoş ol. Bu yolda bîmârlık, tendürüstlükden ziyâde hoşdur. Ya'nî ey sâlik-i şâdık! "المؤمنون هينون لينون" haber-i sırrınca bu rāh-ı 'aşğda, efnā-yı vücûd édüp bâd-ı seher gibi za'f u nâ-tüvânlık eyle ve 'aciz ü ihtîrâr ile ḥalîm ü selîm ve hoş ahlâkla ḥor u zelîl olasıñ. Zîrâ bu yolda ḥastelik, tendürüstlükden ve maḥv u fenâ olmāk, müdde'î-i kazâb olmağdan hoşdur 'azîzim, rūḥum.

زنان ناپاک

(*Zenân-ı nâ-pāk*)

³⁵² "İki kişiden biri iken, ikisi de mağarada." *Kur'ân*, Tevbe Sûresi, Âyet 40.

³⁵³ R.B. همچون hemçun.

³⁵⁴ R.B. بهتر bihter.

Pāk u ‘afīfe olmayan kadınlar demekdir.

Şahīfe (758)

مردان ناپاک

(*Merdān-ı nā-pāk*)

Pāk u t̄āhir olmayan adamlar. Ya‘nī ‘iṣyān éderler.

پیزار کرده شدکان یعنی منزّه و معرا اند

(*Bīzār kerde şodegān ya‘nī mūnezzeh ü mu‘arrā end*)

Rencīde-i h̄ātır olanlar ya‘nī mūnezzeh ü mu‘arrādırlar. Bu iftirādan berī-i zimmetdirler demekdir.

Kāle’l-Kāşifī

ریح³⁵⁵ بسیار و پایدار مراد نعیم بهشت است

(*Rīḥ bisyār u pāyidār murād na‘īm-i behişt est*)

Ya‘nī ticāret[de] fā‘ide çokdur ve şābit ü bāqīdir. Murād cennet ni‘metleridir.

یعنی سخنان نا شایسته

(*Ya‘nī sühenān-ı nā-şāyeste*)

794

و ناپاک

(*vü nā-pāk*)

Ya‘nī lāyık olmayan ve pāk olmayan sözler demekdir.

Fi’l-Meşnevī³⁵⁶

ذره ذره³⁵⁷ کاندین³⁵⁸ ارض و سماست

(*Zerre zerre k’enderīn-i arz u semāst*)

Zerre zerre kī bu arz u semā içre vardır.

جنس خود را هر یکی چون کهربارست³⁵⁹

(*Cins-i ḥod-rā her yekī çun kehribārest*)

Be-her hāl kendi cinsini her biri kehribār gibidir. Ya‘nī kehribār şamānı, çübı kendisine nice cez̄b éderse herkes, kendi cinsini hem kendisini öyle cez̄b eyler.

³⁵⁵ R.B. başında یعنی ya‘nī var.

³⁵⁶ Mesnevī cildi ve sayfası belirtmemiş.

³⁵⁷ R.B. yok.

³⁵⁸ R.B. کاندین kānder.

³⁵⁹ R.B.

جنس خود را همچو گاه و کهربارست

Cins-i ḥodrā hemçu gāh u kehribāst.

[Meşnevî: Cild 2, Şahîfe 15]

ناریان مر ناریانرا جاذبند

(*Nāriyān mer nāriyān-rā cāzibend*)

Nāriler, âteşe mensûb olan kâfirler, nārileri kendüleri gibi cehenneme müsteḥaḳ olanları taḥḳîḳ cāziblerdir. Ya'nî kâfirler hem cins olan kâfirlere cāziblerdir.

نوریان مر نوریانرا طالبند

(*Nūriyān mer nūriyān-rā ṭālibend*)

Nūriler ya'nî nūra mensûb olan mü'minler, nūrileri kendüleri gibi cennete müsteḥaḳ olanları taḥḳîḳ ṭāliblerdir. Ya'nî mü'minler, hem cins olan mü'minlere ṭāliblerdir.³⁶⁰

اهل حق از اهل حق هم سر خوشند

(*Ehl-i Ḥaḳḳ ez-ehl-i Ḥaḳḳ hem-ser hoşend*)

Ehl-i Ḥaḳḳ kî enbiyā-yı 'azām ve evliyā-yı kirām ḥazerātıdır. Bunlar ehl-i Ḥaḳḳ'dan ya'nî enbiyā vü evliyā hem cins olan enbiyā vü evliyādan hem başları hoşdur. Ya'nî keyflü ve muḥabbetlü olurlar cinsiyet sebebiyle demekdir.

طیبات آمد زهر طیبین

(*Ṭayyibāt āmed zi-beher ṭayyibīn*)

Ṭayyibler, güzellikler, ṭayyib ü güze[l] olanlar içün geldi. Ya'nî güzel şeyler güzellikler içündür 'azîzim.

"الخبیثات للخبیثین" ³⁶¹ است بین

(*"El-ḥabīṣātü li'l-ḥabīṣīn" est bīn*)

Ḥabīşler de ḥabīşler içündür gör, baḳ, naẓar ét. Böyle değil mi: "الجنس مع الجنس و لو كان بجنس" . İgü igü ile, kötü kötü ile, derler burada ve âḫiretde.

Şahîfe (759)

یعنی بهیج خانه' بیگانه در میاید

(*Ya'nî be-hiç ḥāne-i bī-gāne der-meyāyīd*)

Ya'nî ğayrı ademiñ, ecnebî kimseniñ ḥānesine hiç girmeyiñiz, dāḫil olmayiñiz demekdir.

³⁶⁰ Derkenar:

اهل باطل باطلانرا می کشند

(*Ehl-i bâṭıl bâṭılān-rā mī-keşend*)

Ehl-i bâṭıl olanlar da bâṭılları çekerler gerek 'uşât gerek fâsîd, fâsîḳ, küffâr veyâ kendüleri gibi olan bâṭılları kendülerine çekeler.

³⁶¹ "Kötü kadınlar, kötü erkeklere..." Kur'ân, Nûr Sûresi, Âyet 26.

تا وقتی خبر کیرید و دستوری طلبید

(*Tā vaqtī kī ḥaber-gīrīd ü destūrī ṭalebīd*)

Tā bir vaqte degin kī ḥaber ṭutarlar. Ya‘nī ḥāne şāhibini ḥaberdār éderler ve destūr u izn ṭaleb éderler, ba‘de dāḥil olurlar démekdir.

Ḳāle’l-Kāşifī

و گفته اند کسی که بر عیال خود در می آید باید که بکلمهٔ یا باواز یا بتحنج اعلام کند تا اهل آن خانه

(*Ve güfte end kesī kī ber-‘ıyāl-ı ḥod der-mī-āyed bāyed kī be-kelime’ yā b’āvāz yā be-tenaḥnuḥ a‘lām kūned tā ehl-i ān ḥāne*)

Ve dénılmışdır kī bir kimse kī kendü ‘ıyāl u ḥaremine geldikde. Ya‘nī kendü ḥānesine dāḥil olduğda gerekdir, lāzımdır kī bir kelime ile veyāḥud āvāz ile veyāḥud boğazını ayıklamak ile a‘lām u i‘lāñ éde. Ḥattā ol ḥāneniñ ehli

795

ya‘nī kendü ḥaremi veyā kıızı ve’l-ḥāşıl ḥāne ḥalkı.

بستر عورت³⁶² و دفع مکروهات اقدام نمایند

(*Be-setr-i ‘avret ü def-i mekrūhāt aḳdām nümāyend*)

Setr-i ‘avret gibi veyā bir mekrūhıñ def-i gibi bunlarıñ def ü izālesine sa‘y u aḳdām göstereler. Belkī bir misāfir vardır veyāḥud kendü ḥānesinde nā-maḥrem vardır veyāḥud ḥaremi ‘uryāndır veyā bir mekrūh iş ile meşğuldür ve’l-ḥāşıl efendi gelür deyü tedārikde bulunmak için böylece ḥaber vérmek lāzımdır.

Şaḥīfe (760)

اگر خواهی وطن بیرون قدم نه

(*Eger ḥvāhī vaṭan bīrūn ḳadem neh*)

Eger ister iseñ vaṭanı ṭaşra ayak ḳo. Ya‘nī vaṭan-ı aşlı olan ‘ālem-i ervāḥı ister iseñ dünyādan ṭaşra ayak ḳo. Ya‘nī terk-i dünyā ol kī vaṭan-ı ḥaḳıḳīye rücū‘ édesiñ, ayak ḳoyasıñ démekdir.

یعنی دخول در خانهٔ خالی بی اذن کسی محل تهمت سرقة است

(*Ya‘nī duḥūl der-ḥāne-i ḥālī bī-izn kesī maḥal-i tōhmet sirḳat est*)

Ya‘nī bir ḥālī ḥāneye kimseden izn almaḳsızın duḥūl, maḥal-i tōhmet ü sirkatdır. Ya‘nī saña sāriḳ nazarıyla nazār éderler ve saña bu iş tōhmetdir.

³⁶²R.B. ستر عورات setr-i ‘avrāt.

Şahîfe (761)

Kāle'l-Cāmī

جیب خاص است که کنج کهر اخلاص است

نیست این در ثمین در بغل هر دغلی

(*Ceyb-i ḥāṣ est kī genc-i güher-i iḥlāṣ est*

Nīst īn dürr-i semīn der-baḡal-ı her daḡalī)

(728) şahîfede mezkûrdur, mürāca‘at oluna.³⁶³

بپوشند دیده‌ها خود را از دیدن نا محرم که نظر سبب فتنه است

(*Be-pūşend dīdehā-yı ḥod-rā ez-dīden nā-maḥrem kī naẓar sebeb-i fitne est*)

Örtlerler kendü gözlerini nā-maḥremi görmekten kī nā-maḥreme naẓar, sebeb-i fitnedir. Cümleliñ ma‘lûmıdır naşıl fitne oldığı ‘azîzim.

Kāle'l-Kāşifi

در ذخیره الملوك آورده که تیز رو ترین پیکی شیطانرا در وجود انسان چشم است

(*Der-Zāḥiretü'l-Mülûk âverde kī tīz rû terīn peykī-i şeyṭān-rā der-vücûd-ı*

insân çeşm est)

Zāḥiretü'l-Mülûk kitâbında rivâyet olunur kī vücûd-ı insânda şeyṭânıñ elçisi, habercisi kī ‘acele, sūr‘âtle ziyâde gider ve şeyṭâna haber vérir kī: “Müjde, tebşîr olsun işler yolındadır.” diyecek elçisi gözdir. Ya‘nî iklîm-i vücûdda küffâr tarafından sūr‘âtle gidüp haber vérici elçi insânıñ gözidir, şaḥîḥdir. Zîrâ cümle fitne gözdendir ‘azîzim. Meşhûrdur, “Göz kördür, gönül oynar.” derler. İşte bu göz gibi şeyṭânıñ habercisi yokdur. Birinci nûmorede elçisi gözdür, göz ‘azîzim.

زیرا حواس دیگر در مساكن خود ساكن اند

(*Zîrâ ḥavâss-ı dīger der-mesâkin-i ḥod sâkin end*)

Zîrâ insânıñ sâ‘ir^{en} dīger ḥavâssları el, ayak, kulağ ve sâ‘ire gibi olan ḥavâssları kendü yerlerinde, meskenlerinde sâkindirler. Lâkin göz yerinde sâkin degildir.

796

fırırdağ(?)³⁶⁴ taşu gibi iki tarafa cevelân éder, uzağdan cānān ile işini görür. İşārāt, rumûz ile netice vérir. Lâkin el ve sâ‘ir^{en} a‘zâ öyle degildir. Cānān yanına gelmedikçe elini tûṭup murādını îfâ édemezsiñ ‘azîzim.

³⁶³ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 777. sayfasında bulunmaktadır.

³⁶⁴ Metindeki yazımı şu şekildedir: فرطاق.

و تا چیزی بریشان نمی رسد باستدراج آن مشغول نمیتوانند شد

(*Ve tā çizī ber-īṣān ne-mī-resed b'istidrāc ān meşğul ne-mī-tüvānend şod*)

Ve hattā o sā'ir^{en} havāss bir nesneye ulaşmaz, yetişemez ve aña istidrāc eyle[mez]. Ya'nī derece derece ve aheste aheste tedrīk ü tebdīl ile meşğul olmağa kıadir olamazlar. Lākin göz öyle degildir. Sür'atle bir anda murādını 'arz u ifāde éder ve işini yapar, yakışdırır 'azīzim.

اما دیده حاسه ایست که از دور و نزدیک ابتلا و انام را صید میکنند

(*Ammā dīde ḥāse īst kī ez-dūr u nezdīk ibtilā ve enām-rā şayd mī-kūned*)

Ammā göz ḥāsesi budur kī uzakdan ve yakīndan insānı ibtilā ve insānları şayd, o éder. Yukarıda beyān olundığı gibi ifā vü icrā éder.

این همه آفت که بتن میرسد

(*Īn heme āfet kī be-ten mī-resed*)

Bu cümle āfet kī vücūd-ı inşana ulaşur, yetişür.

از نظر توبه شکن میرسد

(*Ez-naẓar tövbe şiken mī-resed*)

Nazardan ya'nī ḥarama bakmağdan o tövbeyi kırup 'aşliye rücū'dan, 'avdetden ulaşur, yetişür démekdir.

دیده فرو پوش چو در در صدق

(*Dīde fūrū pūş çu der-der-i şadef*)

Gözi aşığı ört incü, şadef içinde olduğu gibi. Ya'nī gözünü kapa; nasıl kī incü, şadef içinde gizlenmiş, kapalı kalmıştır.

تا نشوی تیر بلا را هدف

(*Tā ne-şevī tīr-i belā-rā hedef*)

Hattā belā vü muşībet okına nişān olmayasın.

Şahīfe (762)

Meşnevī: Cild 4, Şahīfe 67

Fi'l-Meşnevī

کر زنای چشم حظی می بری

(*Ger zinā-yı çeşm ḥaẓẓī mī-borī*)

Egerçi çeşmiñ zināsından bir ḥaẓẓ iletürsün. Ya'nī hūb u maḥbūb olanlara naẓar eylemekden zevk ü lezzet alursun.

نی کباب از پهلوی خود می خوردی³⁶⁵

(*Nī kebāb ez-pehlū-yī ḥod mī-ḥordī*)

Kendi yanından kebāb yemez misiñ? Bu muḳarrerdır kī kendi yanından kebāb yersiñ.

این نظر از دور چون تیرست و سم³⁶⁶

(*Īn naẓar ez-dūr çun tīrest ü semm*)

Bu nefsiñ ḥaẓẓ eylediği şeyler cānibine olan naẓar-ı şehevātı ırāḳdan tīr ü zehr gibidir. Netekim sehm-i mesmūm, ırāḳdan gelse ve beden-i insāna te'sīr kılsa anıñ vücūdına ne mertebe zarar vērirse naẓar-ı şehevātı daḥi andan ziyāde zarar vērir.

عشقت افزون می شود صبر تو کم

(*Aṣket efzūn mī-ṣeved ṣabr-ı tu kem*)

Ol naẓardan seniñ 'aşkıñ efzūn olur ve ḥayrıñ eksilür, ṣabriñ noḳṣān olur. Pes 'āḳıbet ol menẓūruñ dām [u] mekrine giriftār

[796 **Derkenar:** Zinā-yı çeşm-i maḥremāta ḥaẓẓ-ı nefse naẓar eylemekden 'ibāretdir. Ḳocā bir mü'min "و قل المؤمنین یغضوا من ابصارهم"³⁶⁷ La[f]ž-ı şerīfiyle 'amel eylese ve maḥremātdan ḡaẓẓ-ı baṣar kılmasa ve maḥbūb u maḥbūbeye naẓar eylemekden ḥaẓẓ alsa her ne ḳadar bu şūret ṭarafından ḥaẓẓ alursa kendi pehlū-yı rūḥāniyyetinden ol ḳadar nāḳış ḳalur ve dīn ü diyāneti cānibini ol ḳadar eksilmiş bulur. Pes kendi yanından kebāb yemiş olur ve ma'nā kendi cānibine zarar u ziyān kıılır. Ḳāl 'aleyhi's-selām: النظر سهم مسموم من سهام الشيطان"³⁶⁸ daḥi ḥaẓret-i nebī şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem, ḥaẓret-i 'Alī raḍıya'l-lāhu anh ḥiṭāb édüp buyurdılar: "يا على تتبع النظرة النظرة: [فان لك الاولى وليست لك الاخرى كذا في المصابيح]

797

olmağa sebep olur ve insānı kendi ḥālinden cüdā kıılır.

مکر انچه ظاهر شود ازان زينت بوقت ساختن کارها

(*Meger ançī zāhir şeved ez-ān ziynet be-vaḳt-i ṣaḥten kārḥā*)

³⁶⁵ R.M.Ş. خوری ḥorī.

³⁶⁶ Beyit, bu cildin 787. sayfasında da bulunmaktadır.

³⁶⁷ "(Resulüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle." *Kur'ân*, Nûr Sûresi, Âyet 30.

³⁶⁸ "النظر سهم مسموم من سهام ابليس" şekliyle "(Harama şehvetle) bir bakış, iblisin zehirli oklarından bir oktur." Bu söz, uzunca bir hadisin bir bölümüdür. Tamamı mealen şöyledir: "(Harama cinsel istekle) bir bakış, iblisin oklarından zehirli bir oktur. Kim Allah korkusuyla bundan vazgeçerse, Allah ona, kalbinde tadını bulacağı bir iman verir." Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 567.

Meger illā ol nesne zāhir olur ol ziynetden işler düzmeklik vaqtinde. Ya'nī hatunuñ ziynetlerinden ol ziynet zāhir olmasında be'is yokdur iş vaqtinde. Ya'nī çarşuda, pazārda aḥz u i'fāsında mecbūr^{en} ḥalka göstermekde be'is olmayan ziynetler ne gibi.

چون خاتم و اطراف ثياب و كحل در عين و خضاب³⁶⁹ در گفت³⁷⁰

(Çun ḥātem ve eṭrāf-ı siyāb ve kuḥl der- 'ayn u ḥizāb der-güft)

İşte bu ziynetler parmağında yüzük gibi veyā elbiseniñ eṭrafını, kenārını izhār gibi yāḥud gözinde olan sürmeyi göstermek gibi veyāḥud eliniñ kınasını göstermek gibi. Bunlar zarūrī vü mecbūrīdir.

Kāle's-Şeyḥ Sa'dī

همان به کر آيستن³⁷¹ کوهری

(Hemān biḥ ger ābisten gevherī)

Hemān igü, güzeldir. Eger cevheri ḥāşıl olup ḥalkdan gizlü ve pinhān étmek, şaklamak hemān ve igü güzeldir.

که همچون صدف سر بخود دربری

(Kī hemçun şadef ser be-ḥod der-borī)

Kī şadef gibi seri kendüsine iletmekde. Ya'nī şadefiñ tışarusına naẓar olunsa bir para étmek. Lākin derūnı kaplama incüdür. İncüye ḥāşıl olduğından ağzını kapamış ve sükūt édip durmuştur. Tışarusuna naẓar édenler aldanmışdır ḥayf, yazık.

Meşnevī: Cild 3, Şaḥīfe 141

Meşnevī: Cild 3, Şaḥīfe 292

Fi'l-Meşnevī

داند و پوشد بامر ذی الجلال³⁷²

(Dāned ü pūşed b'emr-i zī'l-celāl)

Bilür velākin emr-i zū'l-celāl ile örter.

که نباشد کشف راز حق حلال

(Kī ne-bāşed keşf rāz-ı Ḥaḥḥ ḥelāl)

Zirā Ḥaḥḥ te'ālāniñ rāzını keşf étmek ḥelāl olmaz.

³⁶⁹ Metinde sehven "خصاب" yazılmıştır.

³⁷⁰ R.B. كف keff.

³⁷¹ **Derkenar:** Ābisten, gizlü ve pinhān ve gebe vü ḥāmīle ḥātuna derler.

³⁷² R.M.Ş. ذو الجلال zū'l-celāl.

سر غیب انرا سزد آموختن

(*Sırr-ı ğayb an-rā sezed āmūhten*)

Esrār-ı ğayb-ı İlāhīye ol kimesneye lāyıkdır öğretmek.

که ز گفتن لب تواند دوختن

(*Kī zi-gūften leb tūvāned dūhten*)

Kī söz söylemekden tolayı dudağı dikmeğe kādirdir. Ya'nī esrār-ı İlāhīye ol ademe ta'līm étmek, söylemek lāyıkdır kī ol adem, o esrārı dīger kimseye söylememeğe kādirdir. Ya'nī boş boğaz degildir démekdir.

و باید که فرو گذارند مقتعها خود را بر کر بیانهای خویش

(*Ve bāyed kī fūrū gūzārend muḵni'ahā-yı ḥod-rā ber-girbānhā-yı ḥvīṣ*)

Daḥi gerekdir kī kendü yüziniñ örtisini, pūṣidesini, yüz örtüsünü kendi yaqasından aşağı geçireler. Ya'nī tamām^{en} kendülerini setr édeler.

یعنی کردن خود را بمقتعه بپوشند تا سوی اباکوش³⁷³ و کردن و سینه ایشان پوشیده ماند

(*Ya'nī gerdēn-i ḥod-rā be-muḵni'a be-pūṣend tā sūy-ı ebnāgūṣ u gerdēn ü sīne-i īṣān pūṣīde māned*)

Ya'nī kendi gerdānını yüz örtüsüyle örterler. Ḥattā o ḥatunuñ eñsesi ve gerdānı,

798

gögsi örtölmiş³⁷⁴ kıala, setr olmuş ola.

Şahīfe (763)

یا پدران شوهران خویش که ایشان حکم اباء دارند

(*Yā pederān-ı şūherān-ı ḥvīṣ kī īṣān ḥükm-i abā' dārend*)

Yāḥud o ḥatun; kendi kıocalarınıñ, zevcleriniñ pederlerine kī anlar babalarınıñ ḥükmünü tutarlar. Ya'nī o ḥatun kıocasınıñ pederlerine görünür kī o, aña babası ḥükmündedir démekdir.

یا پسران خویش و پسر پسر هر چند باشد درین داخلست

(*Yā peserān-ı ḥvīṣ ve peser-i peser her çend bāṣed der-īn dāḥilest*)

Yāḥūd kendü çocuklarına, oğullarına ve oğullarınıñ oğluna her ne kıadar olursa. Ya'nī üç yüz 'aded olsa buraya dāḥildir. Ya'nī bu ḥükme dāḥildir démekdir.

³⁷³ R.B. شوی و بناکوش şevī ve bināgūṣ.

³⁷⁴ Metinde "örtürmüş" şeklinde yazılmıştır.

یا پسران شوهران خود چه ایشان در حکم پسرانند مر زنرا

(*Yā peserān-ī šūherān-ī ḥod ʕī īṣān der-ḥūkm-i peserānend mer zen-rā*)

Yāḥud kendü kocalarınıñ āḥir ḥatundan olan oğlanlarına. Ya'nī ügey oğlu démek. Ne ya'nī ne sebebden démek. Anlar taḥḫīḳ o ḥatunıñ evlādıları ḥūkmündedir.

یا پسران برادران خود که حکم برادران دارند

(*Yā peserān-ī birāderān-ī ḥod kī ḥūkm-i birāderān dārend*)

Yāḥud o ḥatunuñ erkek ḳardaşlarınıñ oğullarına kī anlar birāderān ḥūkmını tutarlar. Ya'nī ḥatunuñ kendi birāderi gibidir.

یا پسران خوان³⁷⁵ خود

(*Yā peserān-ī ḥvān-ī ḥod*)

Yāḥud kendi erkek ḳardaşınıñ oğullarına.

یا پسران خوهران خود

(*Yā peserān-ī ḥvāherān-ī ḥod*)

Yā kendü ḳız ḳarındaşınıñ oğullarına.

و اینها جماعتی اند که نکاح زن بایشان روا نیست که

(*Ve inhā cemā'atī end kī nikāḥ zen b'īṣān revā nīst kī*)

Bunlar bir cemā'atdır kī o ḥatunlara nikāḥ revā, lāyīḳ degildir kī anlara nikāḥ olsun. Ḥarāmdır démekdir.

Şahīfe (764)

یعنی ایشانرا آرزوی مباشرت هست غایتش آنکه توانایی بر آن نیست

(*Ya'nī īṣān-rā ārzū-yī mübāşeret hest gāyeteş ānkī tüvānāyī ber-ān nīst*)

Ya'nī anlar kī, ol ademler kī mübāşerete ārzū vü şehvetleri vardır. Ya'nī ḥatunlar ile o iş görmege ārzūy, heves vardır. Lākin anıñ gāyeti, neticesi anıñ üzerine. Ya'nī o fī'li işlemege ḳādir degildir. Meşelā ḥādım aḡalık gibi arzūları vardır. Lākin o işi işlemege ḳādir degildir.

تمییز ندارند و از حال مباشرت بی خبرند با آنکه قادر نیستند بر اتیان زبات یعنی بالغ نشده و

بعد شهوت نرسیده

(*Temyīz ne-dārend ve ez-ḥāl-i mübāşeret bī-ḥaberend bā-ānkī ḳādir nīstend*)

ber-ityān zenān ya'nī bālīg ne-şode ve be-ḥadd-i şehvet ne-resīde)

³⁷⁵R.B. خوهران .

Ya'nī ol ıfıl, çocuklar kī anlar hatunları fark u temyīz tutmazlar. Dağı bu fī'li, bu işi icrāya mübāşeretden habersizlerdir. Ol hatunlar ile ol işi ityāna götürmege kâdir degillerdir. Ya'nī bâliğ olmuş dağı hadd-i şehvete erişmemiş. Ya'nī daha çocuktur, 'aklı öyle şeylere yetişmemiş

799

o gibi çocuklara dağı hatunlarıñ görünmesi cā'izdir demekdir.

همه شما

(Heme-i şumā)

Siziñ cümleñiz demekdir.

Şahīfe (765)

امام قشیری رحمه الله تعالى فرموده که محتاجتر بتوبه انکس است که خود را محتاج توبه نداند
(İmām Kuşeyrī raḥmetu'l-lāhi te'ālā fermūde kī muḥtācter be-tövbe an-kes
est kī ḥod-rā muḥtāc-ı tövbe ne-dāned)

İmām Kuşeyrī raḥmetu'l-lāhi te'ālā buyurmuşdur kī: “Tövbe etmege ol kimse, ol adem ziyāde muḥtācdır kī ol kimse kendüni muḥtāc-ı tövbe bilmez.” Ya'nī ol adem kendüsini kemāl-i gaflet u cehāletinden tövbe etmegi ihtiyācını bilmez: “Ne için tövbe édeyim, ben ne işledim?” der aḥmak adem.

در کشف الاسرار آورده که همه را از مطیع و عاصی بتوبه امر فرمود تا عاصی خجل زده نشود
(Der-Keşfü'l-Esrār āverde kī heme-rā ez-muṭī' u 'āşī be-tövbe emr fermūd
tā 'āşī ḥacelzede ne-şaved)

Keşfü'l-Esrār'da rivāyet olunur kī: Muṭī' u 'āşīden cümlesine tövbe ile Cenāb-ı Hakk emr buyurdu.³⁷⁶ Ya'nī gerek muṭī' gerek 'āşī fark u temyīz buyurmadı. Hattā 'āşī olanlar maḥcübzede olmasun için. Ya'nī yalnız 'āşīlere tövbe ḥiṭābı olaydı anlar muṭī'ler içinde maḥcüb olurlar idi demekdir.

اگر³⁷⁷ فرمودی که ای گنهکاران شما توبه کنید موجب رسوایی ایشان شدی

(Eger fermūdī kī ey günehkārān şumā tövbe künīd mūcib rüsvāy-ı iṣān şodī)

Eger Cenāb-ı Hakk buyurdu kī: “Ey günekārlar, siz tövbe ediñiz!” Bu ḥiṭāb anlarıñ rüsvāyiliğine mūcib olurdu.

31. ³⁷⁶ “Hepiniz Allah'a tevbe edin ey mü'minler ki felâh bulabilesiniz.” Kur'ân, Nûr Sûresi, Âyet

³⁷⁷ R.B. de اگر چه اگر eger.

چون در دنیا ایشانرا رسوا نمی خواهند امید هست که در عقبی هم رسوا نکند
*(Çun der-dünyā īṣān-rā rūsvā ne-mī-h'āhend ümīd hest kī der- 'uḡbī hem
 rūsvā ne-kūned)*

Çünkü Cenāb-ı Hakk dünyāda o 'āşileri rūsvā okumadı. Ya'nī "Ey
 günehkārān!" deyü ḥiṭāb édüp anları ḥacel étmedi. Ümīddir kī, ricā olunur kī daḥi
 aḥiretde ol 'āşiler rūvā-yı 'ālem étmez inṣāa'l-lāhu te'ālā. Ḥüsn-i ḡann īmāndandır
 'azīzim.

چو رسوا نکردی بچندین خطا
(Çu rūsvā ne-kerdī be-çendīn ḥaṭā)

Çünkü Cenāb-ı Hakk bu ne kadar, buncileyin ḥaṭā sebebiyle rūvāy eylemedi.
 Binā'en-'aleyh maḡām-ı münācātdadır kī çünkü bu kadar ḥaṭā vü 'iṣyān sebebiyle
 rūsvā-yı 'ālem étmedik.

درین عالم³⁷⁸ پیش شاه و کدا
(Der-īn 'ālem pīṣ-i ṣāh u gedā)

Bu 'ālem-i dünyāda ṣāh u gedā öñünde beni rūsvāy étmediñ.

دران عالم هم بر خاص و عام
(Der-ān 'ālemem hem ber-ḥāṣ u 'āmm)

Ol 'ālem-i aḥiretde daḥi ḥāṣ u 'āmm öñünde rūsvāy étmezsiñ démekdir.

بیامرز و رسوا مکن والسلام
(Biyāmurz u rūsvā me-kūn ve 's-selām)

'Afv u maḡfīret édüp rūsvāy eyleme ve's-selāmü'l-iḥsān bi't-tamām 'azīzim.

[Meşnevī: Cild 3, Şaḥīfe 119]

Fi'l-Meşnevī

چون تجلی کرد اوصاف قدیم
(Çun tecellī kerd evṣāf-ı ḡadīm)

Çünkü

800

ḡadīmiñ evṣāfi ḥādīṣde tecellī eyleye.

پس بسوزد وصف حادث را کلیم
(Pes be-sūzed vaṣf-ı ḥādīṣ-rā kelīm)

³⁷⁸ **Derkenar:** 'Ālem, ümem taḡdīrindedir. 'Ālem de nebī démekdir.

Pes iḥrāk eyler ḥādīsiñ vaşfını kelīm.

قرب نی بالا و پستی رفتن است

(*Ḳurb nī bālā vü pestī reften est*)

Ḳurb-ı İlāhī yukarı ve aşağı gitmekden degildir.

قرب حق از حبس هستی رستن است

(*Ḳurb-ı Ḥaḳḳ ez-ḥabs hestī resten est*)

Ḥaḳḳıñ ḳurb-ı ma‘nevīsine gitmek; varlık, enāniyet, ḥabsdan ḳurtulmaḳdır.

İşte bu vücūd varlığı enāniyetini terk éder iseñ odur ḳurbıyet-i Ḥaḳḳ démekdir.

اكر باشند ایامی و صلحاء از عباد

(*Eger bāşend eyyāmī ve şalihā’ ez-‘ibād*)

Eger yetīm olalar daḫi ‘ibāddan şalihā’ olurlar.

درویشان و تنکدستان

(*Dervīşān u teng-destān*)

Fuḳarā ve eli ṭar, teng bir şey’e mālīk degil démekdir.

که کاه آید و که رود مال و جاه

(*Kī gāh āyed ü geh reved māl u cāh*)

Kī gāh gelür ve gāh gider māl ile manşıb-ı devlet, zenginlik bunlar bir ḳarārda ṭurmaz.

Şahīfe (766)

Ḳāl fī Tercemetü’l-Fütühāt

و اكر عزم نکاح کنی جهد کن که از قریشیان بدست کنی

(*Ve eger ‘azm-i nikāḥ künī cehd kün kī ez-Ḳureşşiyān be-dest künī*)

Eger nikāḥa ‘azm éder iseñ cehd eyle kī eger ḳabīle-i Ḳureyş’den elde édesiñ.

Ya‘nī te’ehhül étmek ister iseñ Ḳureyş ḳabīlesinden al.

و اكر از اهل بیت باشد بهتر و نیکوتر رسول الله صلى الله عليه و سلم فرموده که

(*Ve eger ez-ehl-i beyt bāşed bihter u nīgüter resūla’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem fermūde kī*)

Ve eger ehl-i beyt, cenāb-ı risāletden olur ziyāde güzel ve ziyāde igüdür, amennā ve şaddaḳnā. Resūla’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuşdur kī:

بهترین زنائی که بر شتر سوار شدند زنان قریش اند

(*Bihterīn zenānī kī ber-şütür-suvār şodend zenān-ı Ḳureyş end*)

“Ḥatunlarıñ ziyāde güzeli, igüsi deveye suvār olanlardır. Anlar da Kureyş ḥatunlarıdır.” Rıḍvāna’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘ın. Lākin nerede ‘azīzim, kīmyā bulmağ gibidir.

رزق اكر چند بيكمان برسد

(*Rızq eger çend bī-gümān be-resed*)

Eger çendān, her ne kadar rızq; şekksiz, zānsız, bī-gümān ulaşır herkese, yetişür lā-şekk u lā-şübhe.

شرط عقلست جستن از درها

(*Şarṭ-ı ‘aqlast cūsten ez-derhā*)

‘Aqlıñ şartındandır kī o rızqıñ kapularını aramağ, taḥarrī vü tecessüs étmek. ‘Uḳalā ‘indinde bu şartdır. Zīrā kī bu ‘ālem, ‘ālem-i esbāb u hikmet u maşlahatdır.

Şahīfe (767)

Ḳāl fī Tercemetü’l-Fütūḥāt

بعضی از صالحانرا چیزی نبود و زن خواست فرزند آمد و ما یحتاج آن نداشت

(*Ba‘zı ez-şaliḥān-rā çizī ne-būd ve zen ḥvāst ferzend āmed ve mā-yaḥtācū ān ne-dāşt*)

Şaliḥādan ba‘zıları bir nesneleri olmadı. Ya’nī faḳīrū’l-ḥāldir. Ḥatun almağ istedi kī evlād, zürriyet gele. Lākin ḥatun almağa muḥtāc ise

801

olan aḳça ve paraları tutmadı. Ya’nī fuḳarādır.

پس فرزند را گرفت و بیرون آمد و ندا کرد که این جزای انکس است که فرمان حق نبرد

(*Pes ferzend-rā girift ve bīrūn āmed ve nidā kerd kī in cezā-yı an-kes est kī fermān-ı Ḥaḳḳ ne-bord*)

İmdi o fuḳarā olan te’ehhül étdi ve çocuk tutdı ve çocuk tevellüd étdi, taşra geldi ve o fuḳarā olan adem nidā eyledi kī bu cezā, ol kimseniñdir. Ḥaḳḳ’ın fermānını iletmedi, tutmadı.

گفتند زنا کرده گفت نی

(*Güftend zinā kerde’ güft nī*)

Bu nidāyı işidenler aña dédiler kī: “Zinā mı eylemişsiñ?” O adem dédi: “Yok zinā étmedim.”

و لكن حق تعالى فرمود "وليستغف الذين لا يجدون نكاحاً" 379 الى اخره 380

(*Velākin Ḥaḫḫ te‘ālā fermūd "وليستغف الذين لا يجدون نكاحاً"*)

Velākin Cenāb-ı Ḥaḫḫ buyurdu deyü bu ayet-i kerîmeyi ilâ-aḫirihi kıra’at étđi. Ya’nî şol kimseler kî esbâb-ı nikâhı bulmazlar faḫîrlik sebebiyle. Anlar zinâdan; ‘iffetde, def’-i şehvetde ictihâd étsünler. Ya’nî te’ehhül étmesünler ammâ def’-i şehvet için mücâdele étsünler demekdir.

من فرمان نبردم و تزوج کردم و فضیحت شد

(*Men fermân ne-bordem ve tezevvüc kerdem ve faẕîḥat şod*)

O adem dédi kî: “Ben ayet-i kerîme mûcibince hareket édüp fermân-ı İlâhî iletmedim ve tezevvüc eyledim. İşte bu baña faẕîḥat oldu.” dédi.

مردمان بروی شفقت کردند با خیر تمام بمنزل خود باز کشت

(*Merdümân be-revî şefḳat kerdend ve bâ-ḥayr tamâm be-menzîl-i ḥod bâz keşt*)

Bu sözi işiden ademler, ol faḫîr adema şefḳat u merḥamet étdiler daḫi ḥayr u ḥasenât ile. Ya’nî mâ-yaḥtâcü ileyh olan şeyler, o adema tamâm étdiler, vérdiler. O ademı kendü menziline, ḥânesine gérü itdiler, gönderdiler. Ya’nî işte bu cihetle nikâḥ, tezevvüc-i ğimāya sebeb oldu kî ol faḫîri ğanî étdiler demekdir.

Ḳāle’l-Kāşifî

خويطب صبيح را بصد دينار مكاتب ساخته بود

(*Hüveyṭab şabîḥ-râ be-şad dînâr mekâtib sâḫte bûd*)

Hüveyṭab; ğulāmı, kölesi olan şabîḥi yüz altuna mükâteb düzmüş idi. Ya’nî kölesine dédi kî: “Ġit ticâret ét, kesb ét. Baña yüz altun getür seni azâd édeyim.”

بعد از استماع این آیت بیست دنیار برو بخشید

(*Ba‘de ez-istimâ‘ in ayet bîst dînâr ber-o baḫşîd*)

Hüveyṭab 381 "و آتو هم من مال الله الذى آتاكم" 380 bu ayet-i kerîmeyi işitdikden soñra o şabîḥ nâm kölesine yigirmi altunı baḫş étdi, terk étdi. Seksen altuna tenzîl étdi demekdir.

379 “Evlenme imkanını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar.” *Kur’ân*, Nûr Sûresi, Âyet 33.

380 **R.B.** Âyet-i kerîme şu şekildedir: "وليستغف الذين لا يجدون نكاحاً حتى يغنيهم الله من فضله"

381 “Allah’ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin.” *Kur’ân*, Nûr Sûresi, Âyet 33.

یعنی خطاب "و آتوهم"³⁸² راجع عامه' مسلمانانست که اعانت کنند

(*Ya'nī ḥiṭāb "و آتوهم" rāci' 'āmmē-i müselmānānest kī i'ānet kūnend*)

Ya'nī ayet-i kerīmede olan "و آتوهم" ḥiṭābı cümle Müslümānlara

802

rāci'dir kī o mişlü mukātablara yārdım, i'āne édeler.

اورا زکات بدهند تا مال کتابت ادا کند

(*Ū-rā zekāt be-dehend tā māl-i kitābet edā kūned*)

O mukātablara zekāt véreler. Ḥattá ol ğulām, kitābet aqçasını edā éde.

و کردن خود را از طوق بندگی مخلوق بیرون آرد و برین سبب این خیر را "فک رقبه"³⁸³ می

گویند

(*Ve gerden-i ḥod-rā ez-ṭavḳ-i bendegī maḥlūk bīrūn āred ve ber-īn sebeb-i*

īn ḥayr-rā "فک رقبه" mī-gūyend)

Ol ğulām; kendi gerdānını, maḥlūkıñ bendeligi ṭavḳından, boynundan taşra getüre ve bu sebeb, bu cihetden bu ḥayra, igülüge "فک رقبه" söylerler. Ya'nī bunuñ ḥaqqında ayet-i kerīme vardır.

Şahīfe (768)

و از عقبه' عضویت بدان میتوان گذشت

(*Ve ez-'aḳabe-i 'uḳūbet-i bedān mī-tüvān güzeşt*)

Ol ğulāmları kötülerin 'uḳūbet 'aḳabesinden kölelik, kulluḳ 'uḳūbet 'aḳabesinden mümkün u ḳādirdir geçürmek.

بشنو از من نکته' ای زنده دل

(*Bişnev ez-men nükte' ey zinde dil*)

Ey göñüli, ḳalbi diri, ḥayy olan kimse! Benden işit, diñle bir nükte, bir rumūzı.

و ز پس مرکم به نیکی یاد کن

(*Vü zi-pes mergem bih nīkī yād kūn*)

Andan şoñra benim ölümümi igülük ile yād eyle. Ya'nī baña raḥmet édersiñ démekdir.

که بلطف آزاده' را بنده ساز

(*Geh be-luṭf āzāde'-rā bende sāz*)

³⁸² "Ve onlara verin." *Kur'ân*, Nûr Sûresi, Âyet 33.

³⁸³ "Köle azat etmek." *Kur'ân*, Beled Sûresi, Âyet 13.

İşte nükte budur kî gâh luṭf u mürüvvet ile āzādeyi bende düz. Ya'nî hür olanları kendüye köle vü ḳül düz luṭf u mürüvvet sāyesinde démekdir 'azīzim.

که باحسان بنده آزاد کن

(*Geh b'ihṣān bende' āzād kūn*)

Ve gâh iḥsān ile köleyi, ḡulāmı azād eyle. Ya'nî ḡulāmıñ var ise aña iḥsān u 'ināyet édüp āzād édesiñ. İkinci nükte de budur. Ammā bir de üçüncü nükte vardır. Āyende, bu yüzüz, 'āṣī söylesiñ. Üçüncü budur kî: Kendüyi maḥlūḳıñ ve dünyānıñ köleliğinden āzād édüp Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḡulāmı ve kölesi eyle. Zāt^{en} anıñ ḡulāmı ve 'abdı olduḡıñ hālde andan firār édüp başkalarına köle, ḳül olmuṣsuñ.

Ḳāle'l-Kāṣifi

در تبیان آورده که زانی بودی که صد شتر از برای فرزندى که از مزنى بها داشت بدادى

(*Der-Tibyān āverde kī zānī būdī kī ṣad ṣütür ez-berāy-ı ferzendī kī ez-me-zenī bahā dāṣt be-dādī*)

Tesfīr-i Tibyān'da rivāyet olunur kî: Zinā édicī kī yüz deveye evlādlık için zinādan bahā, akçe tutdı, vérdi. Ya'nî münāfıḳdan birisiniñ iki cāriyesi var idi. Anları zināya emr édüp zinā evlādlarıçün yüz deve bahā tutardı, alurdı.

Şahīfe (769)

Ḳāle's-Şeyḫ Sa'dī

نرود مرغ سوى دانه فراز

چون دگر مرغ ببند اندر بند

پند کیر از مصائب دگران

تا نکیرند دیگران ز تو پند

(*Ne-reved murḡ sūy-ı dāne firāz*

Çun digər murḡ bīned ender bend

Pend-gīr ez-meṣā'ib-i digērān

Tā ne-gīrend dīgerān zi-tu pend)

(224) şahīfede mezkūrdur, müraca'at oluna.³⁸⁴

³⁸⁴ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

مهتری در قبول فرمانست

(*Mihterī der-ḡabūl-i fermānest*)

Ululuḡ, büyüklük fermān-ı İlāhī ḡabūlündedir. Her kim kī fermān ḡabūl éder, odur ulu, büyük ‘azīzim.

ترک فرمان دلیل حرمانست

(*Terk-i fermān delīl-i ḡirmānest*)

Fermānı terk étmek, ḡabūl étmemek maḡrūmluḡa, ḡirmānlıḡa delīldir. ‘Āḡıbet, netīcesi Ḥaḡḡ’dan maḡrūm ḡalmaḡa delīldir.

Şahīfe (770)

در ظلمت عدم همه بودیم بی خبر

(*Der-ḡulmet-i ‘adem heme būdīm bī-ḡaber*)

Cümlemiz, ‘adem ḡulmetinde idik ḡabersiz. Ya‘nī yoḡluḡ ḡulmetind[e] bir şeyden ḡaberimiz yoḡ idi.

نور وجود سر شهود از تو یافتیم

(*Nūr-ı vüçūd sırr-ı şühūd ez-tu yāftīm*)

Vüçūd u ḡuhūr nūrını ve müşāhede sırrını senden yā Rabbe’l-‘ālemīn bulduk. Seniñ luṭf u ‘ināyet-i İlāhiyyeñiz bu nūrānī olan vüçūdı ve ḡudret u şun‘-ı İlāhī müşāhedesi sırrını iḡsān étdi.

Ḳāl ba‘zü’l-kibār

در زمان ظلمت هیچکس ساکن از متحرک نشناسد و علو از سفلی تمییز نکند

(*Der-zamān-ı ḡulmet hīḡ-kes sākin ez-müteḡarrık ne-şināsed ve ‘uluvv ez-sefīl temyīz ne-kūned*)

Ḳulmet zamānında ya‘nī meşelā ḡaranlık gécede hīḡ kimse sākin, müteḡarrıkden añlamaz ve yükseḡi alḡaḡdan, ‘ālī olanı ednā olandan fark u temyīz édemezler. Toḡrıdır, ḡaranlık gécede kimse kimseyi bilmez ve göremez kī o adem sākin midir yoḡsa müteḡarrık midir, ‘ālī veyā sāfil midir?

و قبیح را از صبیح³⁸⁵ باز نداند

(*Ve ḡabīḡ-rā ez-şabīḡ bāz ne-dāned*)

Daḡi çirkini güzelden gerü bilmez, fark édemez.

³⁸⁵ **Derkenar:** Şabīḡ, ḡüsn u cemāl şāḡibi olan.

و چون رایت نور ظهور نمود خیل ظلام روی بانهزام آرند

(*Ve çun rāyet-i nūr zuhūr nūmūd hayl-i zalām rüy b'inhizām ārend*)

Ve çünkî nūr sancağı zuhūr gösterdi zulümāt 'askeri, cemā'ati inhizāma münhezim olup firāra yüz götürdiler. Ya'nî bu insānlarıñ bu 'āleme zuhūr nūruyla zulümāt-ı 'adem firāra qarār étdi dēmekdir.

و وجودات و کیفیات ظاهر گردد و صفو از کدر و عرض از جوهر متمیز شود

(*Ve vüçüdāt u keyfiyyāt zāhir kereded ve şafv ez-keder ve 'arz ez-cevher mütemeyyiz şeved*)

Vüçüdāt u keyfiyyāt, zāhir u aşikāre oldılar. Kūdūrātdan şafvet ve cevherden 'arz, temyīz u fark oldı ve olur.

مدرکهٔ انسانیہ داند کہ استفادۂ این دانش و تمیز بنور کرده

(*Müdrîke-i insāniyye dāned kî istifāde' in dāneş ve temeyyüz be-nūr kerde*)

Ve insānıñ müdrikesi bildi kî bu 'ilmden istifāde ve temeyyüz, nūr-ı İlāhî ve tecellî-i Rabbāniyye ile olmuştur. Zîrā kî zulümāt-ı 'adem[de] bu biliş ve bu idrāk yok idi.

اما در ادراک نور متحیر باشد چه داند کہ عالم از نور مملوست

(*Ammā der-idrāk-i nūr müteḥayyir bâşed çî dāned kî 'ālem ez-nūr-ı memlûst*)

Lākin insān, o nūruñ idrākinde müteḥayyir oldı, ḥayretde ḳaldı, bilemedi, göremedi. Ne bildi ne gördi. 'Ālem nūr ile ṭoludır. Lākin anı bilmege

804

'ilm-i ḥaḳīḳî ve anı müşāhedeye başır, başîret ister 'azîzim.

و او مخفی ظاهر بدلالات و باطن بالذات

(*Ve ū maḥfî zāhir-i be-delālāt ve bâṭın bi'z-zāt*)

Daḥî o maḥfî olan nūr u ḥaḳḳ zāhirdir delālāt ile. Ya'nî her bir zerre anıñ birligine ve vaḥdāniyyetine dālālet éder zāhirde. Lākin Cenāb-ı Ḥaḳḳ bâṭındır ve gözden maḥfîdir. Zāt-ı ulūhiyyetiyle zāhir-i bi'd-delālāt ve bâṭın-ı bi'z-zātdırlar. Delāletiyle zāhir ve zātıyla bâṭın, maḥfîdir 'azîzim.

پس حق سبحانہ و تعالیٰ کہ ما بر و دولت ادراک یافته ایم و بمرتبهٔ تمیز اشیا رسیده

(*Pes Ḥaḳḳ sübhāne ve te'ālā kî mā ber-o devlet-i idrāk yāfte'im ve be-mertebe-i temeyyüz-i eşyā resīde*)

İmdi Hakk sübhâne ve te‘âlâ kî biz anı, idrâk devletini öyle bulmuşuz ve eşyânîñ fark u temyîz mertebesine érişmişüz, bulmuşuz.

سزاوار آن باشد که انرا نور کویند

(*Sezāvār-ı ān bāşed kî an-rā nūr gūyed*)

O Cenāb-ı Hakk’a lāyık u sezā ol olur kî aña “Nūr” söylenür. Ya’nî esmā-yı hüsñadan bir isim-i şerîf “Nūr”dur. Anıñ içün o Cenāb-ı Hakk’a “Nūr” tesmiyye olunur.

همه عالم بنور اوست پیدا

(*Heme ‘ālem be-nūr-ı ūst peydā*)

Cümle ‘ālem o Hakk’ıñ nūrundan peydā vü zāhir olmuşdır.

کجا او کرد از عالم هویدا

(*Kocā ū kerd ez-‘ālem hüveydā*)

O Cenāb-ı Hakk kande ‘ālemden hüveydā vü zāhir oldı? Ya’nî ‘ālemde zāhir u hüveydā olan Hakk’dır, ğayrı degildir.

زهی دانا که³⁸⁶ او خورشید تابان

(*Zihī dānā kî ū hūrşīd-i tābān*)

Ne güzel bilici kî o Cenāb-ı Hakk pür ziyādār [u] parlağ u münevver güneşdir. Ya’nî Cenāb-ı Hakk, güneş gibi zāhirdir. Böyle zāhir oldığını bilen ‘ālem-dānāya māşāa’l-lāh démekdir.

بنور شمع جوید در بیابان

(*Be-nūr-ı şem‘ cūyed der-beyābān*)

Şem’ıñ nūruyla şahrālarda, beyābānda arar, taleb éder.

در تبیان آورده که مدلول السماوات و الارض چه هر دلیلی از دلایل قدرت و بدایع حکمت که در

دوائر سپهر برین و مراکز زمین واقعت

(*Der-Tibyān āverde kî medlūlu’s-semāvāt ve ’l-arz çī her delīlī ez delā’il-i*

ḳudret ve bedā’-i ḥikmet kî der-devā’ir-i sipihr ber-īn ve merākiz-i zemīn vāḳı’s)

Tefsīr-i Tibyān’da rivāyet olunur kî: Semāvāt u arz medlūlı anıñ içün dédim kî çünkīm her bir delīlle delā’il-i ḳudret ve bedā’-i ḥikmet kî yüksek, yüce olan eflāk dā’iresinde ve zemīn-i merākizinde vāḳı’ u aşikāredir. Ya’nî semāvāt u arzıñ delālet

³⁸⁶ R.B. نادانکه nā-dān kî.

eylediği kudret u bedā‘-i hikmet-i İlāhī eflākde ve zemīnde ve cennet u yerde vāqī‘ olan delā‘il u bedā‘-i hikmet, vāzih u aşikāredir.

دلالتی واضح دارد بر وجود قدرت و بدایع حکمت او

(*Delāletī vāzih dāred ber-vücūd-ı kudret ve bedā‘-i hikmet-i ū*)

İşte bu mezkūrātın delāleti vāzih u aşikāre tutar. Kudret-i İlāhī vücūdı üzerine ve anın hikmet bedā‘ne

805

kāfī [vü] vāfīdir. Lākin sende o göz yoktur.

وجود جمله‘ اشیا دلیل قدرت او

(*Vücūd-ı cümle‘ eşyā delīl-i kudret-i ū*)

Cümle eşyānın vücūdı, o Cenāb-ı Hakk’ın kudretine delīdir.

یعنی بهدایت او بهستی خود راه بردند

(*Ya‘nī be-hidāyet-i ū be-hestī‘ hod rāh bordend*)

Ya‘nī o Cenāb-ı Hakk’ın hidāyetiyle kendü varlığına, vücūdına yol iletsünler.

و بارشاد او مصالح دین و دنیا بشناسند

(*Ve b’irşād-ı ū meşālīh-i dīn u dünyā be-şināsend*)

Dağı Cenāb-ı Hakk’ın irşādıyla dīn u dünyā meşālīhini añlarlar, fark u temyīz éderler.

امام زاهد فرموده که خدایا نور توان گفت

(*İmām Zāhid fermūde kī Hudāy-rā “Nūr” tüvān güft*)

İmām Zāhid buyurmuş kī: “Cenāb-ı Hakk’a “Nūr” söylemek mümkündür. Zīrā esmā-yı hüsnādan bir ismi de “Nūr”dur.

ولی روشنی نتوان گفت چه روشن ضد تاریکست

(*Velī rūšenī ne-tüvān güft çī rūšen zıdd-ı tārīkest*)

Velākin “ziyā” söylemek mümkün degildir. Ya‘nī Cenāb-ı Hakk’a “rūšen” demek mümkün degildir. Sebebi bu kī rūšen ya‘nī ziyā, karanlık zıddıdır. Ya‘nī rūšen, tārīk zıddır.

و خدای تعالی افریدکار هر دو ضد است

(*Ve Hudā-yı te‘ālā aferīdgār her dū zıdd est*)

Ve Hakk te‘ālā her iki zıddı halk écididir. Anın için rūšen denilmez. Lākin nūr anlamı olunur.”

Şahîfe (771)

مانند روزنه ایست در دیواری که او بخارج راه ندارد چون طاقی

(*Mānend revzene īst der-dīvārī kī ū be-ḥāric rāh ne-dāred çun ṭāḳī*)

Pencere mişlîdir. Bir dīvārdakî ol pencere ḥārice yol tutamaz, kemer gibidir. Ya'nî pencere derler kî soḳaḳa, yola nezārātı yokdur. Kemer gibi içine ufaḳ tefek şeyler konur.

چراغ افوخته و نیک روشن

(*Çerāḡ efrūḥte ve nīk rūšen*)

Şem'e yanmış ve igü rūšen, ziyālu demekdir.

که آن زیتونست که هفتاد پیغمبر بدو دعا کرده ببرکت و از جمله ابراهیم خلیل بود علیه السلام

(*Kī ān zeytūnest kī heftād peygamber bedū du'ā kerde be-bereket ve ez-cümle' İbrāhīm Ḥalīl būd 'aleyhi's-selām*)

Zīrā ol zeytūndur kî ya'nî zeytūn ağacı yetmiş 'aded peygamber, o ağaca bereket ile du'ā eylemiş ve o yetmiş 'aded peygamber[den] birisi İbrāhīm 'aleyhi's-selām ḥazretleri idi.

حسن بصری رحمه الله فرموده که اصل این شجره از بهشت بدنیا آورده اند

(*Hasan Baṣrī raḥmetu'l-lāh fermūde kī aṣl-ı in ṣecere ez-behişt be-dünyā āverde end*)

Hasan Baṣrī raḥmetu'l-lāh buyurmuş kî: “Bu zeytūn ağacınıñ aşlı, esāsı cennetden dünyāya getürölmüşdür.”

پس از اشجار این عالم نیست که شرقی³⁸⁷ و غربی بر و تواند کرد

(*Pes ez-eṣcār in 'ālem nīst kī şarḳī vü ġarbī ber-o tüvāned kerd*)

İmdi eşcārdan, ağaçdan bir ağaç bu 'ālemde yokdur kî aña şarḳī vü ġarbī vaşf mümkün ola. Ya'nî ancaḳ zeytūn ağacına bu vaşf olur kî ol ağaç, ne şarḳ ve ne ġarb tarafındadır.

806

Ancak dünyānıñ vasaṭındadır kî o da Şām-ı Şerīf ve ḥavālīsidadır.

روشنی دهد و اگرچه نرسیده باشد بوی آتش

(*Rūšenī dehed ve egerçī ne-resīde bāşed be-vey āteş*)

³⁸⁷ R.B. vaşf-ı şarḳī. وصف شرقی.

Žiyā vérir ve egerçi aña ateş ulaşmamış olur. Ya'nī zeytin, ziyāde şafāsından ateş ulaşmaksızın žiyā vérir demekdir.

یعنی در خشنند کی بمشابه ایست بی آتش روشنائی بخشد

(*Ya'nī der-ḥuṣend key be-müşābih īst bī-āteš rūšenāyī baḥṣed*)

Ya'nī žiyā vü parlaklığı kī bir müşābedededir kī āteşsiz žiyā vü ışıķ baḥş éder, vérir.

قرب تو باسباب و علل نتوان یافت

(*Ḳurb-ı tu b'esbāb u 'ilel ne-tüvān yāft*)

Seniñ ḳurb-ı İlāhīñ esbāb u 'ilel ile bulmaḳ mümkün olmaz.

بی سابقه فضل ازل نتوان یافت

(*Bī-sābıḳa-i faẓl-ı ezel ne-tüvān yāft*)

Faẓl-ı ezeliñ sābıḳasız seniñ ḳurb-ı ma'neviyyeni bulmaḳ mümkün olmaz. Meger kī seniñ faẓl-ı ezeliñ, o ḳurbı iḥsān étmiş ola öylece. Yoḥsa soñradan esbāb u 'ilel vāsıtasıyla bulmaḳ mümkün degildir.

یعنی معقولات را در صورت محسوسات بیان میکند

(*Ya'nī ma'ḳulāt-rā der-şüret-i maḥsūsāt beyān mī-küned*)

Ya'nī ma'ḳulāt olan şey', 'aḳl ile olan mevāddı? şüret-i maḥsūsātda şüret-i ḥissiyyede beyān u ifāde éder.

برای مردمان³⁸⁸ تا زود در یابند و مقصود سخن بر ایشان گردد

(*Berāy-ı merdümān tā zūd der-yābend ve maḳşūd-ı suḥan ber-işān kereded*)

İnsānlar için ḥattā tīz, 'acel^{en} sözüñ maḳşūdını bulmaḳda anlar üzerine āsān u ḳolay olsun için.

Şaḥīfe (772)

نزدیکست که هنوز قرآن نا خوانده دلائل و حجج او بر همکنان واضح شود

(*Nezdīkest kī henüz Ḳur'ān nā-ḥ'ānde delā'il u ḥücec-i ū ber-hemginān vāẓiḥ şeved*)

'İndinde, yanındadır kī el'ān Ḳur'ān ḳırā'at olunmuş, oḳunmuş. Lākin o ḳırā'atıñ delā'il u hücetleri birbiri üzerine vāẓiḥ u aşikāre olur.

پس چون برآن قرآنت کند نور علی نور باشد

(*Pes çun ber-ān ḳırā'at küned nūr 'alī nūr bāşed*)

³⁸⁸ R.B. مردم merdüm.

İmdi çünkî anîñ üzerine kırá'at éder nûr 'alî nûr olur. Ya'nî Qur'ân kırá'at olunmadan anîñ delâ'il u hüçetleri seniñ 'inde, yanında vâzih u aşikâredir. Bunun üzerine kırá'at olunduğda nûr 'alî nûr olur.

مراد نور ایمانست حق سبحانه و تعالی تشبیه کرد سینه مؤمن را بمشکاة³⁸⁹ و دل را در سینه
بقندیل زجاجة در مشکاة

(*Murād-ı nûr imānest Haqq sübhāne ve te'ālā teşbīh kerd sīne-i mü'min-rā
be-miškāt ve dil-rā der-sīne be-ḡandīl zücāce der-miškāt*)

Murād-ı nûr imāndır. Haqq sübhāne ve te'ālā teşbīh eyledi mü'minîñ sīnesini, şadrını mişkâte ve gönülünü sīnesinde, şadrında

807

ḡandīle teşbīh eyledi. Cāmdan olan ḡadeḡ-i ḡandil, o mişkāt, hücre içinde demektir.

و ایمانرا بچراغی افروخته در قندیل و قندیل بکوکبی در خشنده

(*Ve imān-rā be-ḡerāḡī efrūḡte der-ḡandīl ve ḡandīl be-kevkebī der-ḡuşende*)

Daḡi imānı ḡandīlde yanmış şem'e, ḡerāḡa ve ḡandīl, parlak [u] ziyādār olan kevkebe, yıldıza teşbīh buyurdu.

و کلمه اخلاص بشجرة مبارکه از تاب آفتاب خوف و خلال نوال رجا بهره دارد

(*Ve kelīme-i iḡlāş be-şecere-i mübāreke ez-tāb-ı āfitāb ḡavf u ḡelāl-i nevāl
ricā behre' dāred*)

Daḡi kelīme-i iḡlāş şecere-i mübārekeye teşbīh buyurdu kî o şecere, güneşin ḡarāretinden ḡavf u ḡalel u recā naşīb tutar. Ya'nî beyne'l-ḡavf ve'r-recādır.

و نزدیکست که فیض کلمه بی انکه بزبان مؤمن کزرد عالم را منور کند

(*Ve nezdīkest kī feyż-i kelīme bī-ankī be-zebān-ı mü'min ḡūzered 'ālem-rā
münevver küned*)

Ve ḡarībdir kî, yakīn kî kelīme-i feyż olan tevḡīd u şehādet-i İlāhî mü'minleriñ lisānından geçmeksizin, ḡūzer étmeden ḡalbiyle olan taşdıḡ cihetiyle demektir. O mü'minîñ vücūd 'ālemini münevver éder.

چون اقرار بان بر زبان جاری شده و تصدیق جنان بان یار کشته

(*Çun ikrār b'ān ber-zebān cārī şode ve taşdıḡ-i canān b'ān yār geşte*)

³⁸⁹ **Derkenar:** Mişkāt, içinde mûm u ḡandīl ḡo[y]maḡ içün dīvārda olan dipsiz hücre ya'nî ḡordon.

Çünkü ol kelime-i feyż olan tevḥīd-i İlāhīye lisānı üzre cārī olmuş ve ḳalbiyle taṣdīḳ daḥi o lisāna yār, dost olmuş. Ya‘nī taṣdīḳ lisānıyla taṣdīḳ birbirlerine yār olmuş olur.

"نور علی نور" ³⁹⁰ بظهور رسید

(*be-ẓuhūr resīd* "نور علی نور")

"نور علی نور" kelimesi ẓuhūra ulaşır. Ya‘nī "نور علی نور" buña derler demektir.

و گفته اند آن "نور" معرفت اسرار الهیست

(*Ve güfte end ān "Nūr" ma‘rifet-i esrār-ı İlāhīst*)

Ve söylemişlerdir ki ayet-i kerīmede³⁹¹ olan ol "Nūr" lafz-ı şerīf esrār-ı İlāhī ma‘rifeti demektir.

یعنی چراغ معرف دو زجاجه دل عارف و مشکاة سینه او افوخته است

(*Ya‘nī çerāğ-ı ma‘rifet dū zücāce-i dil ‘ārīf u mişkāt sīne-i ū efrūḥte est*)

Ya‘nī ma‘rifet-i İlāhī çerāğı, mūmı, şem‘ası iki ḳandıl: Biri ‘ārīfīn ḳalbi ve göñli, diğeri ol ‘ārīfīn sīnesiniñ mişkāti, penceresi. Şu‘lelenmiş, yanmışdır.

از برکت زیت تلقین شجره مبارک حضرت محمد علیه السلام

(*Ez-bereket-i zeyt telḳīn şecere-i mübārek ḥazret-i Muḥammed ‘aleyhi’s-selām*)

Cenāb-ı risālet şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ şecere-i mübāreke’ vüçūd-ı sa‘ādetlerinden telḳīn u tefhīm ve añlaşılın zeyt bereketinden ol sāyede, ol bereket ile ‘ārīfleriñ ḳalblerinde, göñüllerinde ma‘rifet-i İlāhī ve mişkāt-i sīnesi yanmış, şu‘lelenmiştir ‘azīzim.

نه شرقیست و نه غربی بلکه مکیست و مکه مبارک سره ³⁹² عالم

(*Ne şarkīst ve ne ġarbī belki Mekkīst ve Mekke-i mübārek sürrā-yı ‘ālem*)

Ne şarkīdir

808

ve ne ġarbīdir belki Mekkīdir ki Mekke-i Mükerreme’dir. Mekke-i Mükerreme ‘ālemiñ, cihānıñ aşl u esāsıdır. Ġarbī maḥaller anıñ fer‘ī ki işte şecere-i mübāreke olan Cenāb-ı risāletpenāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ vaṭan-ı sa‘ādetleridir.

³⁹⁰ "Nūr üzerine nūr." *Kur‘ân*, Nūr Sûresi, Âyet 35.

³⁹¹ *Kur‘ân*, Nūr Sûresi, Âyet 35.

³⁹² **Derkenar:** Sürrā, aşl u esās. Fer‘ muḳābili.

و از فرا³⁹³ گرفتن عارف آن اسرار را از تعلیم آن سید ابرار "نور علی نور" معلوم توان کرد
 ("نور علی نور" *Ve ez-ferā giriften 'ārif ān esrār-rā ez-ta 'līm ān seyyid-i ebrār*
ma 'lūm tūvān kerd)

‘Ārif olan zāt; ol esrār-ı ma‘rifet-i İlāhīye, ol seyyid-i ebrār olan şalla’l-lāhu
 ‘aleyhi ve sellem efendimizden ahz tutmağdan, almağdan "نور علی نور" ma‘nāsına
 ma‘lūm olmağ mümkün olur. İşte "نور علی نور" ma‘nāsı budur ki ‘ārif, esrār-ı İlāhīye
 şecere-i mübāreke’ cenāb-ı risāletden ahzı ve almış dēmeğdir.

در روح الارواح آورده که آن نور حضرت محمدیست علیه السلام مشکاة ادم باشد و زجاجة
 نوح و زیتون ابراهیم که

(*Der-Rūhu’l-Ervāḥ āverde kī ān nūr ḥazret-i Muḥammedīst ‘aleyhi’s-selām*
mişkāt Adem bāşed ve zücāce Nūḥ u zeytūn İbrāhīm kī)

Rūḥu’l-Ervāḥ’da rivāyet olunur ki: Ayet-i kerīmede olan “Nūr” ol nūr ḥazret-
 i Muḥammed ‘aleyhi’s-selāmdır. “Mişkāt” Adem ‘aleyhi’s-selām olur ve “ḳandīl”
 Nūḥ ‘aleyhi’s-selām ve “zeytūn” İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām kī.³⁹⁴

نه یهودیه مائل است چون یهود غرب را قبله ساختند

(*Ne Yahūdiyye mā’il est çun Yahūd ġarb-rā ḳible sāhtend*)

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ne Yahūdiyye mā’ildir ki Yahūdī gibi ġarb cihetini
 ḳible düzmemişlerdir Yahūdīler öyle dēmeğdir.

و نه نصرانیه چون نصاری روی بشرق آورده اند

(*Ve ne Naşrāniyye çun Naşārā rūy be-şarḳ āverde end*)

Ve ne de Naşrāniyye’dir ki Naşārā gibi yüzi teveccūhi[ni] şarḳ tarafına
 getürmüşlerdir. Anlar öyle de degildir.

و مصباح حضرت رسالتست علیه السلام یا مشکاة ابراهیم است و زجاجة دل صافی مطهر او

(*Ve mişbāḥ ḥazret-i risāletest ‘aleyhi’s-selām yā mişkāt İbrāhīm est ve*
zücāce dil-i şāfī muṭahhar-ı ū)

³⁹³ **Derkenar:** Ferā, burada almak, ahz ma‘nāsınadır.

³⁹⁴ “Allah, göklerin ve yerin nurudur (aydınlaticısıdır). O’nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba bir billur içindedir; o billur da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan çıkan yağdan tutuşturulur. (Bu öyle bir ağaç ki) yağı, nerdeyse, kendisine ateş değmese bile ışık verir. (Bu ışık) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruyla hidayete iletir. Allah, insanlara (işte böyle) misal verir; Allah her şeyi bilir.” *Kur’ân*, Nûr Sûresi, Âyet 35.

Ayet-i kerīmede olan “mişbāh” ḥazret-i risālet efendimizdir. “Mişkāt” İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmdır. Ve “zücāce” o efendimiziñ muṭahhar, pāk olan ḳalb-i šāfi risālet-penāhlarıdır.³⁹⁵

و مصباح علم کامل او شجره خلق شامل او که نه در جانب³⁹⁶ افراط است و نه در طرف تقصیر
و تفریط

(*Ve mişbāh ‘ilm-i kāmīl-i ū šecere-i ḥalk şāmil ū kī ne der-cānib-i ifrāt est
ve ne der-ṭarf-ı taḳşīr u tefrīt*)

Ve “mişbāh”, efendimiziñ kāmīl-i ekmel olan ‘ilmidir. O ‘ilm kī maḥlūḳıñ şecere-i vücūdlarına şāmildir kī ne ifrāt cānibi, ṭarafıdır ve ne de noḳşān u tefrīt ṭarafıdır. Ya’nī maḥlūḳıñ vücūdına feyz-i iḥsānında, ne ifrāt éderler ve ne de tefrīt buyururlar.

بلکه طریق اعتدال که "خیر الامور اوسطها"³⁹⁷ واقع شده و صراط سوی عبارت از انست
(*Belkī ṭarīḳ-i i’tidāl kī "ḫir al-umūr awṣṭha" vāḳı’ şode ve şırāṭ-ı sūy ‘ibāret ez-
ānest*)

Belkī ṭarīḳ-i i’tidāl

809

kī "ḫir al-umūr awṣṭha" vāḳı’ olmuştur ve şırāṭ-ı sūy işte andan ‘ibāretdir. Ya’nī "ḫir al-umūr awṣṭha" şırāṭ-ı sūy budur.

و در عین المعانی فرموده که نور محبت حبیب با نور خلت خلیل "نور علی نور" است
(*Ve der- ‘Aynü’l-Ma’ānī fermūde kī nūr muḥabbet-i ḥabīb bā-nūr-ı ḥullet
Ḥalīl "نور علی نور" est*)

‘Aynü’l-Ma’ānī’de buyurulmuş kī ayet-i kerīmede olan “Nūr” lafzı, muḥabbet-i ḥabīb kī şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellemdir; nūr, dost kī İbrāhīm Ḥalīl’dir. İşte muḥabbet nūruyla dost nūrı, "نور علی نور" dur.

پدر نور و پسر نورست مشہر ازینجا فہم کن "نور علی نور"
(*Peder nūr ve peser nūrīst meşhūr ez-īncā fehīm kūn "نور علی نور"*)

Efendimiziñ pederleri, İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ve oğulları şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem olduğu meşhūrdur. Bu yerden, bu maḥalden fehīm eyle "نور علی نور" ayet-i kerīmesi sırrını ‘azīzim.

³⁹⁵ Bknz. 394. dipnot.

³⁹⁶ R.B. جانب خلود cānib-i ḥulūd.

³⁹⁷ “İşlerin en hayırlısı, orta olanıdır.” Hadis diye bilinen bu sözün Hz. Peygamber’e değil, Mutarrife adlı birine ait olduğu bildirilmiştir.” Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 214.

Şahîfe (773)

یعنی انرا رفیع قدر و بزرگ مرتبه دانند

(*Ya'nī an-rā refī' qadr u büzürg-i meritebe dānend*)

Ya'nī ol mesācidi refī' qadr ve mertebesi büyük bilürler demektir.

Şahîfe (774)

یعنی در انجا بذکر و نماز اشتغال باید نمود

(*Ya'nī der-ancā be-zıkr u namāz iştigāl bāyed nümūd*)

Ya'nī ol mesācidde zıkrı'l-lāh u namāz u 'ibādet ile iştigāl götürmek gerekdir.

و از سخن دنیا و کلام ما لا یعنی بر احتراز باید بود

(*Ve ez-sühen-i dünyā ve kelām-ı mā-lā-ya'nī ber-ihtirāz bāyed būd*)

Ol mesācidde dünyā sözi ve mā-lā-ya'nī kelāmdan ihtirāz üzre olmak gerekdir.

می ترسند این مردمان با وجود چنین توجه و استغراق

(*Mī-terseñd īn merdümān bā-vücūd çunīn teveccüh u istiğrāk*)

Ya'nī bu insānlar, ademler yokdur Cenāb-ı Hāḡḡ'a teveccüh u istiğrāk vücūdıyla berāber Cenāb-ı Hāḡḡ'dan ḡavf éderler, kórḡarlar. Ya'nī bu 'ibād-ı şāliḡīn, bu ḡadar 'ibādet u ṡā'atleriyle berāber yine Cenāb-ı Hāḡḡ'dan ḡavf éderler demektir.

Şahîfe (775)

آورده اند که ملک حسین که والی هرات بود از حضرت قطب الاقطاب خواجه بهاء الحق و الدین

محمد نقشبند قدس سره

(*Āverde end kī Melik Ḥüseyn kī vālī-i Herāt būd ḡazret-i ḡuṡbu'l-aḡṡāb*

Ḥ'āce Bahā'ü'l-Hāḡḡ ve'ddīn Muḡammed Naḡşībend ḡuddise sırruhu)

Rivāyet éderler kī Herāt şehriniñ vālisi olan Melik Ḥüseyn Merḡī, ḡuṡbu'l-aḡṡāb olan Ḥ'āce Bahā'e'ddīn Muḡammed Naḡşībend ḡuddise sırruhu'l-'azīz ḡazretlerinden.

پرسید که در طریقه شما ذکر جهر و خلوت و سماع می باشد

(*Porsīd kī der-ṡarīḡa-i şumā zıkr-i cehr ve ḡalvet u semā' mī-bāşed*)

Su'āl étđi ki: "Siziñ ṡarīḡiñizde cehr^{en} zıkr étmek ve ḡalvet u semā' olur mı?

Ya'nī var mıdır?"

فرمودند که نمی باشد پس گفت بفنای طریقت شما بر چیست

(*Fermūdend kī ne-mī-bāşed pes ḡüft be-fenā-yı ṡarīḡat-ı şumā ber-çīst*)

Şāh Bahā'e'ddīn buyurmuşlar kī: “Bunlar olmaz.” Şoñra Melik Hüseynin dédi: “Siziñ tarīķiñiz fenāsı ne şey' üzredir?”

810

Ya'nī sālīkler naşıl efnā-yı vüçüd éderler ve ne şüretle mücāhede éderler démekdir.

فرمودند كه خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن با حق

(*Fermūdend kī ḥalvet der-encümen be-zāhir bā-ḥalk ve be-bāṭın bā-Ḥaḥḳ*)

Şāh-ı Naḳşībend buyurmuşlar kī: “Ḥalvet meclisde éderler. Ya'nī bizim sālīkleriñ ḥalveti ḥalk içinde, meclisde olur. Şöyle kī anlarıñ zāhirleri ḥalk ile, bāṭınları Ḥaḥḳ ile olur.” İşte Naḳşībendīleriñ ḥalveti budur ‘azīzim.

از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش

(*Ez-derūn şev āşinā vü ez-birūn bī-gāneves*)

İçerüden āşinā, agāh, uyanık ol. Tışarudan, zāhirden bī-gāne gibi ol yabancı, gayrı. Ya'nī seni gören dervīş u şeyḥ démesün, ‘avāmdan bir adem zann étsün.

اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان

(*İnçunīn zībā reveş kem mī-būd ender cihān*)

Buncileyin, böyle güzel gidiş cihānda, dünyāda nokşān olur belkī "النادر كا" "المعدوم" kabīlinden olarak yokdur bile dériz ‘azīzim.

آنچه حق سبحانه و تعالی فرماید كه "رجال لاتلهيهم تجارة" ³⁹⁸ الى اخره

(*Ānçī Ḥaḥḳ sūbhāne ve te‘ālā fermāyed kī "رجال لاتلهيهم تجارة" ilā-aḥirihi*)

Ol sebebden, anıñ içün Ḥaḥḳ te‘ālā ḥazretleri "رجال لاتلهيهم تجارة" ilā-aḥirihi buyurmuşdur.

اشاره برین مقامست

(*İşāret ber-īn maḳāme*)

Bu ayet-i kerīme ile bu maḳāma işāret buyururlar kī anlar zāhirde maḥlūḳ ile, bāṭında Ḥaḥḳ iledir.

سر رشته دولت ای برادر بكف آر ³⁹⁹

(*Ser-rişte-i devlet ey birāder be-keff ār*)

Ey birāder! Devlet ipiniñ ucını avcuna götür. Ya'nī bu gibi devlet ipini tut.

³⁹⁸ “Erkekler kendilerini ticaretten alıkoymaz.” *Kur’ân*, Nûr Sûresi, Âyet 37.

³⁹⁹ R.B. آر ārā.

وین عمر کرامی بخسارت مگذار

(*V'īn 'ömr-i kirāmī be-ḥasāret me-güzār*)

Bu mükerrem olan ömri, ḥüsrān ile geçürme.

دائم همه جا با همه کس در همه کار

(*Dā'im heme cā bā-heme kes der-heme kār*)

Dā'im cümle yerde, cümle ademler ile, cümle işde.

میدار نهفت چشم دل جانب یار

(*Mī-dār nūhufet çeşm-i dil cānib-i yār*)

Ḳalb, gönül gözin gizlü, pinhān yār, dost cānibine tut. Ya'nī "El işde göz oynışda" derler.

Şahīfe (776)

Ḳāle'l-Kāşifi

زود حسابست حساب یکی او را از حساب دیگری باز ندارد

(*Zūd ḥesābest ḥesāb yekī ū-rā ez-ḥesāb-ı dīgerī bāz ne-dāred*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ téz, 'acele muḥāsibdir. Birisiniñ ḥesābı, Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ı dīgeriniñ ḥesābından gérü tutmaz. Ya'nī birisiniñ ḥesābını görür iken dīgeriniñ ḥesābını görmek öyle bizim gibi māni' olsun, böyle degildir. On, yüz milyon insānıñ on, yüz milyonluk muḥāsebesini bir anda görür, amennā ve şaddaḳnā. Burası daḳıḳ mes'eledir. Ancaḳ taşdıḳ u īmāndan ḡayrı, 'avām-ı nāsıñ 'aḳlı érmez 'azīzim.

811

تمثيل کرد اعمال کافرا بسراب و اورا بتشنه جگر سوخته

(*Temşil kerd a'māl-i kāfir-rā be-serāb ve ū-rā be-teşne-i ciger sūhte*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ, kāfiriñ 'amellerini serāba temşil u teşbīh eyledi. Ve o kāfirini, şusuzluḳdan cigeri yanmış adema teşbīh eyledi. Ma'lūmdur serāb, bir şahrāda nışf-ı nehārda şemsiñ ḥarāretinden uzaḳdan şu görünür. Şusuz bir adem da cigeri ḥarāretten yanmış, anı şu zannıyla sür'at ile gider. Yanına vardıḳda görür kī orası bir toprakdır, suyuñ eşeri yokdur. Artıḳ o adem ne ḥāl kesb édecegi ma'lūmdur. İşte kāfirler de 'amellerini böyle şu zann éderler. Ya'nī 'amellerini görünürler, yevm-i ḳıyāmetde fā'idesiz olduḡını görürler. Ol zamān cigerleri yanar, fā'ide étmez.

پس همچنانکه تشنه از سراب نا امید شده باشد شدتش زیاده می شود

(*Pes hem-çunānkī teşne' ez-serāb nā-ümīd şode bāşed şiddeteş ziyāde mī-şaved*)

İmdi öylece kî şusuz adem, serābdan ümīdsiz olmuş olur. Anıñ harāretiniñ şiddeti ziyāde olur. Tabī'ī degil mi bir kāt daha harāret alır. Şu zannıyla koşup da şuyı bulamadığından tolayı harāret u ateş ziyādelenir.

کافرانرا از امید به پایداشت⁴⁰⁰ اعمال خود چون نبایند حسرت افزون میکردد

(*Kāfirān-rā ez-ümīd be-pāyedāšt a'māl-i ḥod çun ne-bāyend ḥasret efzūn mī-kerded*)

İşte kāfirler de bunun gibi kendü 'amelleriniñ şābit ve ayak tutmasından çünkî ümīd bulmadılar. Anlarıñ ḥasretleri ziyāde olur.

Ḳāle'l-Kāşifi

در دریاء عمیق که دم بدم

(*Der-deryā-yı 'amīḳ kī dem-be-dem*)

Yāḥud kāfirleriniñ a'mālleri; 'amīḳ, derin deryāda sā'at-be-sā'at, dem-be-dem mevcler birbirini müte'ākib gelür ve üzerlerinde daḥi siyāh, zulümāt bulut böylece deñiziñ ve bulutuñ ḥavfindan insān ne ḥāl kesb éder. İşte anlar da yevm-i kıyāmetde öyle olurlar. Bunlar teşbīḥ tarīkiyle mişāl olarak irād olunur.

Ḳāle'l-Kāşifi

این تمثیل دیگر است مر عماهء کفار را ظلمات اعمال تیره اوست

(*Īn temşīl-i dīger est mer 'amelhā-yı küffār-rā zulümāt a'māl-i tīre-i ūst*)

Bu ayet-i kerīme[de]⁴⁰¹ olan temşīl-i dīgerdir, başka bir temşīldir. Taḥḳīḳ kāfirleriñ 'amelleri, zulümāt ile bulaşık olan 'amelleri démekdir. Ya'nī anlarıñ 'amelleri güzel olsa serāb gibidir. Egerçî kabīḥ olsa zulümāt gibidir.

و "بحر لجی"⁴⁰² دل او و موج آنچه دل او را می پوشد از جهل و شرک

(*Ve "dil-i ū ve mevc ançī dil-i ū-rā mī-pūşed ez-cehl u şirk*)

Ayet-i kerīmede olan "بحر لجی" kāfirleriñ ḳalb u gönli démekdir. Ve mevcden murād, ol nesnedir kî o kāfirleriñ gönllüni örter cehl u şirkden mevcden de. Cehl u şirk dalkalıklı kî

812

anlarıñ ḳalblerini örter.

⁴⁰⁰ R.B. پاداش pādāş.

⁴⁰¹ "Küfredenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki, susayan onu su zanneder, nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanibaşında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur. Allah ise onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür." *Kur'ân*, Nûr Sûresi, Âyet 39.

⁴⁰² "Engin bir deniz." *Kur'ân*, Nûr Sûresi, Âyet 40.

و سحاب مهر خذلان بر آن پس کردار⁴⁰³ و گفتارش ظلمت و مدخل و مخرجش ظلمت و رجوع او
در روز قیامت هم بظلمت

(*Ve seḥāb mihr-i ḥazlān ber-ān pes kerdār ve güftāreş zulmet u medḥal u
maḥreceş zulmet ve rüçü' ü der-rüz-i kıyāmet hem be-zulmet*)

Ayet-i kerīmede olan “Seḥāb”⁴⁰⁴dan murād, ol kāfirleriñ üzerine ḥazlān mihri
ururmuş demektir. İmdi ol kāfirleriñ ‘amelleri ve sözleri zulmetdir ve onlarıñ medḥal
u maḥreci zulmetdir. Ya’nī dünyāya gelmeleri ve dünyādan aḥirete gitmeleri
zulmetdir. Daḥi rüz-i kıyāmetde hem zulmete rüçü’ götürür. Ya’nī her nerede olsalar
işleri, sözleri, yerleri mekânları zulmetdir.

عكس مؤمن كه اورا نور است و این را ظلمات بعضها فوق بعض

(*‘Aks-i mü’min kī ū-rā nūr est ve in-rā zulümāt ba’zhā fevḳ-i ba’z*)

Mü’min, bunun ‘aksinedir kī o mü’min, nürdür ve bu kāfir zulümāt ba’zısı
ba’zısıñ üzerinde. Ya’nī deñiziñ dalğaları gibi birbirine müte’aķib zulümātdır.

مؤمنان از تیرکی دور آمدند

(*Mü’minān ez-tūregī dūr āmedend*)

Mü’minler bulaşıklıkdan, zulümātdan uzak gelmişlerdir.

لا جرم "نور علی نور" آمدند

(*Lā-cerem "nūr alī nūr" āmedend*)

Şekk u şübhesiz "نور علی نور" gelmişlerdir. Netekim ayet-i kerīme ile istidlāl
olunur.

کافر تاریک دل را فکر تست

(*Kāfir tāriḳ-i dil-rā fikretest*)

Kāfiriñ gönli karanlık, zulümātdır kī fikr, tefekkür éder albinde şekk u şübhe
oldığından.

حال کارش ظلمت اندر ظلمتست

(*Ḥāl-i kāreş zulmet-ender-zulmetest*)

Ol kāfiriñ ḥāl u işi zulmet içinde zulmetdir. Artık böyle zulmet-ender-zulmet
olan ademden ne iş mā’mül olur bilemem burasını, ‘uālā-yı ‘azām ḥazerātı bilür.

⁴⁰³ **Derkenar:** Kerdār, ‘amel ma’nāsınadır.

⁴⁰⁴ *Kur’ân*, Nûr Sûresi, Âyet 40.

Şahîfe (777)

آورده اند که ابو الجنباب نجم الکبری قدس سره در رساله فواتح الجمال میفرماید که
*(Āverde end kī ebū'l-cenāb Necmü'l-Kübrā kıddise sırruhu der-Risāle-i
 Fevātiḥü'l-Cemāl mī-fermāyed kī)*

Rivāyet olunur kī ebū'l-cenāb olan Necmü'l-Kübrā kıddise sırruhu
 ḥazretleriniñ Fevātiḥü'l-Cemāl nām risālesinde buyurmuş kī:

ذکری جاری بر نفوس حیوانات انفاس ضروریه ایشانست

(Zikrī kī cārī ber-nüfūs-ı ḥayvānāt infās-ı zarūriyye-i iṣānest)

Bir zikr kī ḥayvānātın nefsleri üzre cārīdır. Anların enfās-ı zarūriyyesidir.
 Ya'nī ne kadar zī-rūḥ olan var ise onların zarūrī olarak nefes alup vérmeleri bir zikrdır.
 Şöyle kī:

زیرا که در بر⁴⁰⁵ آمدن و فرو رفتن نفس حرف ها که اشارت و بغیب هویت حق است گفته میشود
 اگر خواهند و اگر نخواهد

*(Zirā kī der-ber-āmeden ve fūrū reften-i nefis ḥarf-i "hā" kī iṣāret ve be-
 ḡayb-ı hüviyyet-i Ḥaḡḡ est güfte mī-şevēd eger ḥ'āhend ve eger ne-ḥ'āhend)*

Zirā kī nefis yukarı gelmekden ve aşağı gitmekden "hā" ḥarfī çıkar kī Ḥaḡḡın
 ḡayb-ı hüviyyetine iṣāretidir. Eger ister eger istemez, zarūrī "hā" ḥarfī söylenmiş olur.
 Ya'nī zī-rūḥ

813

olan nüfūs, nefes aldıkça ister istemez, zarūrī "hā" ḥarfī söylerler. İşte bu bir
 zikrdır kī Ḥaḡḡ'ın ḡayb-ı hüviyyetine iṣāretidir.

و ان حرف هاست که در اسم مبارک الله است و الف و لام از برای تعریفست و تشدید لام از
 برای مبالغه در ان تعریف

*(Ve an ḥarf-i "hā"st kī der-ism-i mübārek Allāh est ve "elif" u "lām" ez-
 berāy-ı ta'rīfest ve teşdīd-i "lām" ez-berāy-ı "lām" ez-berāy-ı mübālağa der-an ta'rīf)*

İşte ol "hā" ḥarfī kī ism-i mübārek olan "Allāh" lafz-ı şerīfiniñ "hā"sıdır. İşte
 bu "hā" ḥarfī kāfīdır. "Elif" u "lām" ta'rīf içündür. Ya'nī naḥv kā'idesince ma'rife
 démekdir ve "lām"ın teşdīdi de mübālağa içün ol ta'rīfde gelmiştir. Ya'nī bunların
 medḡali ol kadar yokdur. Ancak yalnız "hā" iṣāretidir Allāh ismine démekdir.

⁴⁰⁵R.B. yok.

پس می باید که طالب هوشمند در وقت تلفظ باین حرف شریف هویت حق سبحانه و تعالی ملحوظ
وی باشد

*(Pes mī-bāyed kī ṭāleb-i hūšmend der-vaḡt-i telaffuẓ bāyen ḡarf-i šerīf
hūviyyet-i Ḥaḡḡ sübhāne ve te‘ālā melhūz-ı vey bāšed)*

İmdi ma‘lūm oldıysa iş ‘aḡıllu olan ṭālibe gerekdir kī bu “hā” ḡarf-i šerīfī, telaffuẓ vaḡtinde ya‘nī nefes aldıkça Ḥaḡḡ te‘ālānıñ hūviyyetini, o ṭālib mülāḡaẓa étmek gerekdir. Öyle ‘ale’l-‘amyā ḡāfiliyyet ile nefes almasun démekdir. Burası bize göre degil dervīşlere démekdir. Zīrā biz; nefes aldıkça bu mülāḡaẓadan vāzgeçdik, günde bir sā‘at toḡrı zıkr étseler kāfīdir. Nerede ḡaldı kī teneffūs étdikçe bu mülāḡaẓada bulunacaḡ ‘azīzim, eyvāh.

و در خروج و دوخول نفس واقف بود که در نسبت حضور مع الله فتوری واقع نشود
*(Ve der-ḡurūc u duḡūl-i nefṣ vāḡıf būd kī der-nisbet-i ḡuẓūr-ı ma‘a’l-lāhi
fütūrī vāḡı‘ ne-şevēd)*

Nefsiñ ḡurūc u duḡūlunda vāḡıf olur kī ḡuẓūr-ı ma‘a’l-lāhi nisbetinde kendūsüne bir fütūr, uşanmaḡ vāḡı‘ olsun.

هوش در دم
(Hūş der-dem)

‘Aḡlıñ, nefesinde olması démekdir.

ها غیب هویت آمد ای حرف شناس
(“Hā” ḡayb-ı hūviyyet āmed ey ḡarf-şinās)

“Hā” ḡarfī ḡayb-ı hūviyyet geldi ey ḡarf añlayıcı, ṭanıyıcı ‘azīzim!

انفاس ترا بود بان حرف اساس
(Enfās-ı tu-rā būd b’ān ḡarf-i esās)

Seniñ nefesleriñ ol ḡarfdan esās, aşl olur. Ya‘nī “hā” ḡarfinden nefesleri temel, esās olur.

باش آکه ازان حرف در امید و هراس
(Bāş āḡeh ez-ān ḡarf der-ümīd ü hirās)

Agāh ol, uyan. Ol ḡarfdan ümīd ü ricāda ve ḡavf u ḡaşyetde ol kī mü‘miniñ şānındandır kī beyne’l-ḡavf ve’r-ricā ola.

حرفی کفتم شکر⁴⁰⁶ اکر داری پاس⁴⁰⁷

(*Harfî güftem şigerf eger dārī pās*)

Laṭîf, güzel bir ḥarf söyledim eger tūtersāñ ḥıfz ve éderseñ ri‘āyet bu ḥarfi dūnyā vū aḥiret pādşāhsīñ şāhım.

814

پس میرساند آن تکر⁴⁰⁸ را⁴⁰⁹

(*Pes mī-resāned ān tegerk-rā*)

İmdi ulaştırırız ol ṭoluyu. Ya‘nī semādan ṭolu nāzil olup anlarıñ zirā‘at vesā‘irelerini helāk étmek için.

Şahīfe (779)

Ḳāle’l-Kāşifî

و این دلیل است بر کمال قدرت که شعله‘ اتش از میان ابر آبدار بیرون می آرد

(*Ve īn delīl est ber-kemāl-i ḳudret kī şu‘le-i āteş ez-miyān ebr-i ābdār-ı*

bīrūn mī-āred)

Bu delīldir kī Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ ḳudretiniñ kemālī üzerine kī ateş şu‘lesi şu ṭutan bulut, şehāb ortasından taşra götürür kī bulutdan yıldırım çaḳmış gibi. Zāt^{en} bulutda şu vardır. Anıñ içinden ateş şu‘le urur ‘azīzim.

Ḳāle’l-Ḥāfız

سهو و خطای بنده کرش نیست اعتبار

معنی عفو و رحمت آمرز کار چیست

(*Sehv u ḥaṭā-yı bendegereş nīst i‘tibār*

Ma‘nī-i ‘afv u raḥmet āmrüzgār çīst)

Eger Ḥudā’nıñ, ḳuluñ sehv u ḥaṭāsına i‘tibārı ve ‘afv u raḥmeti yok ise ḡaffārıñ ve ‘afv u raḥmetiñ ma‘nāsı nedir? Ya‘nī egerçī ihlāl-i nefis ve şeyṭānla ḡaflete düşüp, ‘amā-yı ḳalb sebebiyle sehv u ḥaṭā hicābıyla maḥcūb olduñsa bir ḳadem-i aḳdam tedārikde olup, tevvāb-ı raḥīm olan Allāh’ıñ raḥmet-i vāsi’sinden ‘afv u maḡfiretle ḡümāhī ‘aleyh inkişāf-ı ḥaḳīḳatinde talebinde olup, ḥaṭā vū ma‘şiyetden için nā-ümīd olmayasın kī Ḥaḳḳ sübhāne ve te‘ālā یا موسی اذا جازیت المحسن باحسانه و ضی

⁴⁰⁶ **Derkenar:** Şigerf; laṭîf, güzel demektir.

⁴⁰⁷ **Derkenar:** Pās, ḥıfz ri‘āyet.

⁴⁰⁸ **Derkenar:** Tegerk, gökden nāzil olan ṭolu demektir.

⁴⁰⁹ **R.B.** 778. sayfada.

"فاین جودی و کرمی" ba'sa'ate hadīsi sīrrınca eger 'abdiñ sehv u haṭāsına 'afvı ve raḥmeti olmasa ġaffār te'ālānıñ "فاین جودی و کرمی" va'd-i kereminiñ ma'nāsı nedir dēmekdir.

در تبیان از ابن عباس رخی الله عنهما نقل میکند که حق سبحانه جوهری افرید

(*Der-Tibyān ez-İbn 'Abbās raḍıya'l-lāhu 'anhumā naql mī-kūned kī Ḥaḡḡ sūbhāne cevherī aferīd*)

Tefsīr-i Tibyān'da İbn 'Abbās raḍıya'l-lāhu 'anhumā, efendimizden naql éderler kī: "Ḥaḡḡ te'ālā ḡazretleri bir cevher ḡaḡk étdi.

و نظر هیبت برو افکند بکداخت و آب شد

(*Ve naḡzar-ı heybet be-rū efkend be-kodāḡt ve āb şod*)

Cenāb-ı Ḥaḡḡ heybet naḡzarını o cevhere düşürdi. Ya'nī aña heybet u 'azimet naḡzarıyla naḡzar eyledi. O cevher eridi ve şu oldu.

بعضی انرا تغلیب نمود بآتش و ازان جن بیافرید

(*Ba'zı an-rā taḡlīb nūmūd b'āteş ve ez-ān cin beyāferīd*)

O şudan ba'zısı āteşe ġalebe gösterdi. Ya'nī ateş ciheti ġalebe étdi. Andan cin ṭā'ifesini ḡaḡk étdiler.

پس بعضی را تغلیب کرد بباد و ازان ملانکه بیافرید

(*Pes ba'zı-rā taḡlīb kerd be-bād ve ez-ān melā'ike beyāferīd*)

Andan şoñra o şuyun ba'zısı rüzgāra ġalebe

815

étdi. Andan melā'ike ḡaḡk étdiler.

پس تغلیب نمود مقداری را بخاک و ازان ادمی و سائر حیوانات خلق کرد و همه آبست

(*Pes taḡlīb nūmūd miḡdārī-rā be-ḡaḡk ve ez-ān ademī vesā'ir ḡayvānāt ḡaḡk kerd ve aṣl-ı ān heme ābest*)

Şoñra bir miḡdārı ṭopraḡa ġalebe gösterdi. Ya'nī ṭopraḡ ciheti yüz gösterdi. Andan ademi, vesā'ir ḡayvānātı ḡaḡk étdi. Bunlarıñ cümlesiniñ aşlı şudur." 'azīzim. Şu gibi 'azīz olasın.

Şaḡīfe (780)

صاحب حدیقه فرموده اوست قادر بهر چه خواهد و خواست

(*Şaḡīb-i Ḥadīḡa fermūde ūst ḡādir be-her ḡı ḡvāhend ve ḡvāst*)

Şaḡīb-i Ḥadīḡa buyurmuş: "Ḥādir, o Cenāb-ı Ḥaḡḡ'dır. Her nesneyi kī istedi, diledi, oldu." dēmekdir.

کارها جمله نزد او پیداست

(*Kārḥā cümle nezd-i ū peydāst*)

Cümle işler, kârlar o Hâkḫ'ın 'ind-i ma'neviyyesinde zâhir u aşikârdır.

نقشبند برون کلها اوست

(*Naḫş-bend birün-ı gülhâ ūst*)

Çamurların tışarusına naḫş bağlayıcı odur. Ya'nî Adem'i toprağdan ḥalk édüp aña zâhirde envâ' naḫş édici, o Cenâb-ı Hâkḫ'dır.

نقشدان درون دلها اوست

(*Naḫş-dân derün-ı dilhâ ūst*)

Gönüllerin naḫş u ḥavâtırını bilen, bilici o Cenâb-ı Hâkḫ'dır.

Şahîfe (781)

بهر چه کن در میان حکمی

(*Be-her çî kün der-miyyân-ı hükmî*)

Efendimize ḥitâbdır ol mü'minlerin arasında her nesne, her şey' için kî hükm édersin anlar "سمعنا واطعنا"⁴¹⁰ derler demekdir.

در کشاف آورده که ملکی از علما التماس آیتی کرد که بران عمل کافی باشد و محتاج بآیات دیگر

نباشد

(*Der-Keşşâf âverde kî melikî ez-‘ulemâ iltimâs âyetî kerd kî ber-ân ‘amel*

kâfî bâşed ve muḥtâc b’âyât-ı dîger ne-bâşed)

Tefsîr-i Keşşâf'da rivâyet olunur kî: Bir melik, pād-şâh ‘ulemâdan bir âyet-i kerîme iltimâs eyledi kî ol âyet-i şerîfe ile ‘amel kâfî ola, dîger âyât-ı şerîfelere ihtiyâc olmaya.

علماء عصر او برین آیت اتفاق کردند چه حصول فوز و فلاح جز بفرمان بر داری و خشیت و

تقوی میسر نیست

(*‘Ulemâ-yı ‘aşr-ı ū ber-în âyet ittifâḫ kerdend çî ḥuşûl fevz u felâḥ cüz be-*

fermân ber-dârî ve ḥaşyet u taḫvâ müyesser nîst)

O pādşâhın ‘aşrında olan ‘ulemâ’ bu âyet-i şerîfe üzerine ittifâḫ étdiler: "و من

fevz u felâḥın ḥuşûline. Ya'nî bunuñ"⁴¹¹

⁴¹⁰ "İşittik ve ita'ât ettik." Kur'ân, Nur Sûresi, Âyet 51.

⁴¹¹ "Her kim Allah'a ve Resulüne itaat eder, Allah'a saygı duyar ve O'ndan sakınırsa, işte asıl bunlar bedbahtlıktan kurtulanlardır." Kur'ân, Nûr Sûresi, Âyet 52.

huşūline sebep Cenāb-ı Hakk'ın fermānını tutmak. Dağı Hakk'dan haşyet u takvā bunlardan gayrı fevz u felāhın huşūline müyesser yokdur. Ya'nī olmaz demekdir.

اینک ره اکر مقصد اقصی طلبی

(*İnek reh eger maḳṣad-ı aḳṣā ṭalebī*)

Budur yol, ṭarīḳ eger maḳṣad-ı aḳṣā

816

ṭaleb éder iseñ.

و نیک عمل ار رضای مولی طلبی

(*Vü nīk 'amel er rızā-yı Mevlā ṭalebī*)

'Amel budur, eger Mevlā'nın rızāsı ṭalebinde iseñ.

Şahīfe (782)

و سوکند کردند منافقان بخدای تعالی سختترین سوکندان خود

(*Ve sevgend kerdend münāfıḳān be-Hudā-yı te'ālā şaḥterīn sevgendān-ı ḥod*)

Münāfıḳlar, Hudā-yı te'ālā ḥazretlerine yemin, ḳasem étdiler. Kendülere maḥşūş olan ziyāde çetīn u şiddetlü yeminler, ḳasemler ile yemin u ḳasem étdiler demekdir.

Şahīfe (783)

حب⁴¹² درویشان کلید جنت است

(*Ḥubb-ı dervīṣān kilīd-i cennet est*)

Fıḳrālara muḥabbet cennetiñ miftāhıdır 'azīzim.

Fi'l-Meşnevī

رهر و راه طریقت این بود

کاو باحکام شریعت میروود

(*Rehr u rāh ṭarīḳāt-ı īn būved*)

(*K'ū b'āḥkām-ı şerī'at mī-reved*)

(40) şahīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.⁴¹³

Ḳāle'l-Kāşifī

"فی الارض" در زمین کفار از عرب و عجم

(*"Fi'l-arz" der-zemīn-i küffār ez-'Arab u 'Acem*)

⁴¹² R.B. محب muḥab.

⁴¹³ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Ayet-i kerîmede⁴¹⁴ olan “Fi’l-arz” ile murād küffârdan ‘Arab u ‘Acem’iñ yeri, zemînidir.

دست دادن و جای دادن

(*Dest dâden ü cây dâden*)

El vérmeklik daği yer u mağal vérmek démekdir.

و بدل دهد ایشانرا

(*Ve bedel dehed işân-râ*)

Daği anlara bedel vérir démekdir.

دمبدم صیت کمال دولت خدام او

(*Dem-be-dem şayyit-i kemâl-i devlet hîdâm-ı ũ*)

Şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ hâdimleri kî halîfeleri selâîñ-i zamân murâddır. Anlarıñ dem-be-dem, an-be-an devlet-i kemâlleriniñ şayyit şadâsı.

عرصه روی زمین را سر بسر خواهد گرفت

(*‘Arşa-ı rûy-ı zemîn-râ ser-be-ser h’âhed girift*)

Yüryüziniñ ‘arşasını başdan başa tutmağ ister.

شاهباز همتش چون بر کشاید بال قدر

(*Şāhbāz-ı himmeteş çun ber-küşāyed bi’l-ḳadr*)

Çünkü şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ şāhbāz-ı himmeti, ḳadr u ‘aẓm ḳanadını açar.

از ثریا تا ثری در زیر پر خواهد گرفت

(*Ez-şüreyyâ tā serâ der-zîr pür h’âhed girift*)

Şüreyyâ yıldızından tā toprağın altında. Ya’nî tahtü’s-serâya ḳadar ḳanadı altında ister tutmağ. Ḳanadı böylece ihâta éder démekdir.

Şahîfe (784)

Meşnevî: Cild 1, Şahîfe 12

Fi’l-Meşnevî

هر چه با تو آید از ظلمات غم

آن ز بی شرمی و کستاخست هم

(*Her çĩ bā-tu āyed ez-zulmāt-ı ğam*)

Ān zi-bī-şermī vü gūstāhīst hem)

⁴¹⁴ “Yeryüzünde.” *Kur’ân*, A’râf Sûresi, Âyet 10.

(624) şahîfede mezkûrdur, mürâca‘at oluna.⁴¹⁵

بايد كه دستورى طلبند از شما

(*Bāyed kī desturī ṭalebend ez-şumā*)

Gerekdir kī sizden destūr u izzn ṭaleb étsünler. Ya‘nī siziñ yanlarıñıza duḥūl étmege evvel^{en} izzn u destur ṭaleb étsünler démekdir. Cāriye, köle ve çocuklar gibi bunlar belā istizān büyükleriniñ yanlarına girmesünler démekdir.

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī⁴¹⁶

بخردى درش زجر و تعليم كن

(*Be-ḥurdī dereş zecr u ta‘līm kūn*)

Çocuğı, şabīyi sertlik ile men‘ u ta‘līm

817

eyle. Ya‘nī kötü şeylerden men‘ ve igü şeyler ile şalāt, abdest, şıyām gibi bunları ta‘līm eyle démekdir.

به نيك و بدش وعده و بيم كن

(*Bih nīk u bedeş va‘de vū bīm kūn*)

Aña igülük ile va‘de ve kötülük ile ḥavf ve korḳutmaḳ eyle. Ya‘nī igü şeyler éder iseñ saña şunu bunu alurum deyü va‘de eyle. Kötü şeyler éder iseñ seni ḍarb éderim deyü korḳut démekdir.

Şahîfe (786)

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī

پسر چون زده بر گذشته سنين

(*Peser çun zede ber-güzeşte sinīn*)

Çocuk çünkü seneleri geçmek urmuş. Ya‘nī buluğa érmiş, büyümüş démekdir.

ز نا محرمان كو فرائر نشين

(*Zi-nā-maḥremān gū ferāter nişīn*)

Söyle nā-maḥremlerden ziyāde aşağı ya‘nī anlardan uzak otursuñ anlara yaḳīn olmasun, böyle söyle démekdir.

بر پنبه آتش نشايد فروخت

(*Ber-penbe āteş ne-şāyed fūrūḥt*)

⁴¹⁵ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 705. sayfasında da bulunmamaktadır.

⁴¹⁶ **R.B.** 785. sayfada. belirtmeyi unutmuş.

Pamuk üzerine ateş şu‘lelendirmek ve ‘alevlendirmek lâıyık degildir. Zîrâ cümlesi bir anda yanar, maḥv olur.

که تا چشم بر هم زنی خانه سوخت

(*Kī tā çeşm ber-hem zenī ḥāne sūht*)

Kī hattá gözi birbirine urmaḳda ḥāne yanar. Ya‘nī gözini açup kapayınca ḳadar müddet içinde ḥāne yanar, kül olur demekdir. İşte buluş u yetişmiş olan çocuḳda nā-maḥrem eyle. Böylecedir ol anda tutuşur, yanar pamuklar ‘azîzim.

حکما گفته اند توانگری بهنرست نه بمال و بزرگی بعقلست نه بسال

(*Hükemā güfte end tüvāngerī be-hünerest neh be-māl ve büzürgī be-‘aklest neh be-sāl*)

Hükemā söylemişlerdir: “Zenginlik hüner ile dir, māl ile degildir. Ululuk ‘aḳl ile dir, sāl ile degildir.” Ya‘nī çok yaşama, ‘ömr ile degildir.

Ḳāle’l-Mevle’l-Cāmī

چه غم ز منقصت صورت اهل معنی را

چو جان ز روم بود کو تن از حبش می باش

(*Çi ğam zi-münḳaşıṭ şūret-i ehl-i ma‘nā-rā*)

Çu cān zi-revem būd gū ten ez-ḥubbeş mī-bāş)

(442) şaḥīfede mezkūrdur.⁴¹⁷

Ḳāle’s-Sa’dī

چو کنعائرا طبیعت بی هنر بود

(*Çu Ken‘ān-rā ṭabī‘at bī-hüner būd*)

Çünkü Ken‘ānda ṭabī‘at hünersiz idi.

پیمبرزادکی قدرش نیفزود

(*Peyamberzādegī ḳadreş nī-füzūd*)

Peygamber oğlu olması anıñ ḳadr u kıymetini ziyāde étmedi, artılmadı.

هنر بنمای اکر داری نه کوهر

(*Hüner be-nümāy eger dārī neh gevher*)

Hüner göster eger hüner tutarsañ ne cevher. Cevher-i aṣl [u] esās zādeligini gösterme, hüneriñ var ise añı göster demekdir.

⁴¹⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

کل از خارست و ابراهیم از آزر

(*Gül ez-ḥārest ü İbrāhīm ez-Āzer*)

Gül denilen çiçek, dikenden ḥāşıl olmuş. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām da pederi olan müşrik Azer’den toğmuş, zühür étmiş. Lâkin gülün ḳadr u ḳıymeti ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmın rif‘at-i

818

menzili bunların birisine nisbet ḳabûl étmez ‘azîzim.

و نشستگان در خانها و باز ماندگان

(*Ve nişestgân der-ḥānhâ vü bâz mânedgân*)

Ya‘nî o kızlar, ḥatunlar kî ḥānelerinde oturanlardandır. Tezvîc u nikāḥdan gérü ḳalanlardandır. Kimse ṭābî olmayup anasının babasının evinde ḳalmış démekdir.

آنانکه امید ندارند نکاح خود را یعنی طمع نمی کنند

(*Ānānkî ümîd ne-dārend nikāḥ-ı ḥod-râ ya‘nî ṭama‘ ne-mî-künend*)

Anlar kî kendülerin nikāḥ olmasına ümîd ṭutmazlar. Ya‘nî ṭama‘ étmezler.

که کسی ایشانرا نکاح کند بجهت پیری و عجز

(*Kî kesî iṣān-râ nikāḥ küned be-ciḥet pîrî vü ‘acz*)

Kî bir kimse anları nikāḥ éder ihtiyâre ve ‘âcize oldukları cihetden kimse anları nikāḥ étmez.

Şahîfe (787)

Ḳāle’s-Şeyḥ Sa’dî

مبّر طاعت نفس شهوت پرست

(*Me-bor ṭā‘at nefṣ-i şehvet-perest*)

Şehvete tapan nefse ṭa‘at iletme. Ya‘nî anın sözünü ṭutma.

که هر ساعتش قبله دیکرست

(*Kî her sâ‘ateş ḳıble-i dîgerest*)

Kî o nefsin bir sâ‘ati dîger bir ḳıbledir. Ya‘nî bir nefsdür kî bir şey’ üzre ḳarârı yokdur. Her an ve her daḳîḳa bir hûy, bir şehvet ârzü üzre tecevvüh éder démekdir.

نا بینا

(*Nâ-bînâ*)

Kör, görmez, a‘mâ démekdir.

لنگی

(*Leng*)

Ṭopal démekdir.

بیمار
(*Bīmār*)

Marażī, hasta démekdir.

[Şahīfe 788]

خواهران پدران خود
(*H^vāherān-ı pederān-ı ḥod*)

Kendü pederleriñiziñ kız qarındaşları démekdir.

برادران مادران خود
(*Birāderān-ı māderān-ı ḥod*)

Kendü anañızıñ erkek qaradaşları démekdir.

خواهران مادران خود
(*H^vāherān-ı māderān-ı ḥod*)

Kendü anañızıñ kız qarındaşları démekdir.

دوست حقیقی
(*Dost-ı ḥaḳīḳī*)

Ayet-i kerīmede olan "اوصدیکم"⁴¹⁸ lafz-ı şerīfī ḥaḳīḳ^{an} dost démekdir. Öyle ḥūrī resmi degil.

Ḳāle'l-Kāşifi

فتح موصلى رحمه الله در خانه دوستى آمد و او حاضر نبود

(*Feth-i Mūşulī raḥmetu'l-lāh der-ḥāne-i dostī āmed ve ū ḥāzır ne-būd*)

Feth-i Mūşulī raḥmetu'l-lāh bir dostunuñ ḥānesine geldi. O dostı evde ḥāzır olmadı. Ya'nī bulamadı dostını ḥānesinde.

کیسه او را ز جاریه طلبید زودرم بر داشت و باقى بکنیزک باز داد

(*Kīse-i ū-rā zi-cāriye ṭalebīd zūderem ber-dāşt ve bāḳī be-kenīzek bāz dād*)

Feth-i Mūşulī o dostınıñ para kīsesini cāriyeden ṭaleb étdiler, istediler ve ol kīsedden aḳçe yukarı tutdı. Ya'nī aldı ve bāḳiyesini cāriyeye gérü vérdi.

و چون خواجه بخانه رسید و صورت واقعه ز جاریه بشنید

(*Ve çun ḥwāce be-ḥāne resīd ve şūret-i vāḳı'a zi-cāriye be-şenīd*)

⁴¹⁸ "Yahut dostlarınızın." *Kur'ân*, Nûr Sûresi, Âyet 61.

Çünkî dostı olan efend[i] hânesine ulaştı ve şüret-i hâl u vuğu‘atı cāriyeden işitdi. Ya‘nî keyfiyeti cāriye efendisine hikāye

819

eyledi.

شکرانه آن انبساط کنیزک را آزاد کرد و بنواخت

(*Şükrâne-i ān inbisāt kenîzek-râ âzād kerd ve be-nüvāht*)

O efendi, ol sürür u maḥzûziyetiñ şükrânesine olarak cāriyeyi âzād eyledi. Daḥi cāriyeyi nevâziş u talâtîf édüp anı da mesrûr u maḥzûz eyledi. İşte buña dost-ı ḥaḳîkî vü şaḥîḥî derler. Şimdi bu zamānede böyle dostuñ ne ismi vardır ne de resmi kî hîç olmazsa resmine bakalım.

در نکارستان آورده شبی کفتم نهران فرسوده⁴¹⁹ را

(*Der-Nigāristān āverde şebî güftem nihān fermûde’-râ*)

Nigāristān kitābında rivāyet olunur: Bir géce gizlü tārik-i dünyādan birisine dédim.

که بود آسوده در کنج رباطی

(*Kî būd āsūde der-genc-i ribāṭī*)

Kî o adem, bir ḥarābe, vîrānlıkıñ buçağında, köşesinde rāḥat u ḥuzūrda idi:

ز لذتها چه خوشتر در جهان گفت

(*Zi-lezzethā çî hoşter der-cihān güft*)

“Lezzetlerden ڭangı lezzet ziyāde hoşdur cihānda?” O adem dédi:

میان دوستداران انبساطی

(*Miyān-ı dostdārān inbisāṭī*)

“Dostlarıñ ortasında inbisātlık.” Ya‘nî dost-ı ḥaḳîkî olan zevāt-ı kirāmıñ arasında sürür u maḥzûz ile muḥabbet u ‘ayş [u] ‘işret-i ḥaḳîkî ile coş u hoş étmekdir ‘azîzim.

و در عوارف المعارف فرموده که چون کسی یار خود را کوید اعطنی من مالک

(*Ve der-‘Avārifü’l-Ma‘ārif fermûde kî çun kesî yār-ı ḥod-râ gūyed a‘ṭinī men mālîk*)

‘Avārifü’l-Ma‘ārif’de buyurmuşdur kî: Çünkî bir kimse kendü yārine, dostına söyler “Mālından baña vér.” Ya‘nî “Seniñ mālından baña bir şey’ vér.” diye.

⁴¹⁹ **Derkenar:** Fersûde, üsti başı pejmürdegî tārik-i dünyā démeğdir.

و در جواب کوید کمترست دوستی را نمی شاید

(*Ve der-cevāb gūyed kemterest dostī-rā ne-mī-šāyed*)

O dost, yār ẓann étdigīñ saña cevābda ziyāde noḵṣāndır söyler. Ya‘nī “Mālīm ancak beni idāre édecek ḵadardır, ziyāde yokdur kī saña da bir şey’ véreyim.” der, söyler. Öyle olan ademe, dostluḵ lāyık u sezā degildir. Ya‘nī anı dost tūtma, bilme.

یعنی باید که هر چه در میان دارد میدهد و از استفسار چند و چون بگذرد

(*Ya‘nī bāyed kī her ḵī der-miyān dāred mī-dehed ve ez-istifsār ḵend u ḵun be-gūzered*)

Ya‘nī dosta gerekdir kī her nesne ve her ne şey’ ortasında, aralarında tutar. Ya‘nī vardır, vérmek gerekdir. Ne ḵadar ve niḵūn ve ne yapacaḵsīñ gibi böyle istifsārdan, sū’alden geçmekdir. Bunları terk édüp hemān aralarında ne ḵadar şey’ var ise vérmek gerekdir.

که دوست جانی بهترست از مال فانی

(*Kī dost-ı cānī bihterest ez-māl-ı fānī*)

Kī cāndan dost fānī olan mālđan ziyāde güzeldir, aḵsendir ‘azīzim.

و درین باب گفته اند ای دوست

(*Ve der-īn bāb gūfte end ey dost*)

820

برو بهر چه داری یاری بجز و بهیج مفروش

(*Be-rev be-her ḵī dārī yārī be-cūz u be-hīḵ me-furūṣ*)

Ve bu bābda söylemişlerdir kī: Ey dost git her nesne, her şey’ tūtarsīñ! Ya‘nī aḵçadan, mālđan ne kī var ise anıñla bir yār, dost ṣatun al ve artık o dostı hīḵbir şeye ṣatma cānıñ gibi ṣaḵla ‘azīzim.

یاران بجان مضایقه باهم نمیکنند

(*Yārān-ı be-cān muḵāyaḵa bā-hem ne-mī-kūnend*)

Cāndan yār, dost olanlar birbirlerine muḵāyaḵa étmezler. Ya‘nī birbirleriniñ muḵāyaḵasını def u izāle éderler démekdir.

آخر کسی بحال جدایی چرا کند

(*Āḵir kesī be-ḵāl-i cūdāyī ḵerā kūned*)

Āḵir, ṣoñra bir kimse ayrılık ḵālını niḵūn éder. Ya‘nī böyle cāndan dost iken eñ ṣoñra bir ayrılık meydāna ḵorlar. Niḵūn ‘acabā bunu éderler démekdir.

بسیار جد و جهد ببايد كه تا كس

(*Bisyār cedd u cehd be-bāyed kī tā kes*)

Çok cedd u cehd u sa'y u gayret gerekdir kī hattā bir kimesne bir adem.

خودرا بآدمی صفتی آشنا كند

(*Hod-rā b'ādemī şıfatī āşinā kūned*)

Kendüsüne bir adem şıfatlu zātı, ademi āşinā éde. Ya'ni böyle bir zāt ile āşinā olmak için çok sa'y u himmet gerekdir. Böylesini buldığı hâlde 'acabā niçün bundan ayırırlar, ayrılmazlar. İllā mekr araya dünyā 'acüzesini mekâre, hîlekar gire. Zîrā o kocağarı çok hâneler harâb étmişdir, çok dostları teferruk étmişdir. Evlâdı anasından babasından ayurır. O beşi bir yerde kırmızı 'acuze gazabından, şiddetinden habîşîñ yüzi kıpkırmızı olmuştur.

Şahîfe (790)

Ḳāle'l-Kemālū'l-Hocendī

صوفيم و معتقد صوفيان

(*Şūfiyem ü mu'tekid-i şūfiyān*)

Hocendī ḥazretleri buyururlar kī: "Ben şūfiyim daḥi şūfilere mu'tekidim anlara da i'tikādım vardır."

کيست چوى من صوفى نيك اعتقاد

(*Kīst çū-yı men şūfī-i nīk-i i'tikād*)

Kimdir benim gibi igü i'tikādli şūfî? Hîç kimse yokdur demektir.

Ḳāle'l-Hāfız

بر سر تربت⁴²⁰ ما چون كذرى همت خواه

كه زيارتكه رندان جهان خواهد بود

(*Ber-ser-i türbet-i mā çun güzērī himmet ḥvāh*)

(*Kī ziyāret-geh-i rindān-ı cihān ḥvāhed būd*)

Çünkü bizim mezārımıza uğrayasıñ, himmet iste[yesin]. Zîrā cihān rindleriniñ ziyāretgāhı evvelisidir. Ya'nī biḥamdi'llah rāh-ı 'aşqda sa'y u gayretimiz hebā olmayup feyyāz-ı muṭlaq olan Ḥaqq sübhāne ve te'ālā ol kadar kuvvet-i kudsiyye kerem u iḥsān étđi kī dünyāda olan şaltanat-ı ma'neviyyemiz mā-lā-nihāye olduḡdan

⁴²⁰ **Derkenar:** Türbet, toprak ma'nasıdır.

şoñra ‘uḡbāda daḡi devletimiz bāḡīdir. Eṣār-ı cemīlesiñ gör kī اذا تحيرتم فى الامور فاستعينوا من اهل القبور"

821

ḡaberi sırrınca ey sālik! Vaḡtā kī bizim mezārımıza uḡrayasıñ şıdḡ u iḡlāş ile ervāh-ı muḡaddesemizden dūnyā vü aḡiret ḡuşūl-ı murādıñız içün himmet ṭaleb eyleñiz. Zīrā bizim ḡabrimiz cihān rindleriniñ ve muḡib-i evliyā’u’l-lāh olanlarıñ ziyāretḡāhı evvelīsidir ‘azīzim.

Ḳāle’l-Cāmī

نسیم الصبح زرمنى ربى نجد و قبلها

Yā şubḡ-ı nesīm! Benim ṭarafımdan ziyāret ét Necid⁴²¹ şehriniñ ṭepelerini, yüksek maḡallerini daḡi taḡbīl eyle. O tepeleri öp.

که بوى دوست مى آید ازان پاکیزه منزلها

(Kī būy-ı dost mī-āyed ez-ān pākīze menzilhā)

Kī dostuñ ḡoḡusu ol pāk u ṭāhir olan mezilden geliyor, geliyor ‘azīzim.

Ḳāle’l-Kāşifī

تعريض جميع منافقانت که در غزوه تبوک بتخلف از جهاد

(Ṭa’rīz-i cemī’ mūnāfiḡānest kī der-ḡazve-i Tebūk be-muḡalif ez-cihād)

Bu ayet-i kerīme⁴²² cemī’ mūnāfiḡlara ta’rīzdir kī anlar ḡazve-i Tebūk’de ya’nī Tebūk ḡazāsına gitmekde muḡālefet eylediler cihāddan. Ya’nī o mūnāfiḡlar cihāddan teḡallūf eyledikleri sebebiyle anlara ṭaraf-ı İlāhī’den ta’rīzdir dēmek.

دستورى جستند و در رباره ایشان نازل شد که

(Destūrī cüstend ü der-bāre-i iṣān nāzil şod kī)

Onlar destūr, ızın aradılar, ṭaleb étdiler. Hīle vü vesīle ile anlarıñ ḡaḡḡında nāzil oldu kī "انما يستأذنك الذين لا يؤمنون بالله"⁴²³ ilā-aḡirihi.

⁴²¹ "Orta Arabistan’da bir bölge." Zekeriya Kurşun, "Necid", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 32, İstanbul 2006, s. 491.

⁴²² "Mü'minler ancak şöylelerdir ki Allah'a ve Resulüne iman etmişlerdir. Cem'iyetli bir işte bulundukları vakıt da ondan istiyzan etmeyince gitmezler. Filhakıka senden izin isteyenler, onlar öyle kimselerdir ki Allah'a ve Resulüne inanırlar. Binaenaleyh ba'zı işleri için senden izin istediklerinde sen de onlardan dilediğine izin ver, onlar için Allah'dan mağrifet isteyiver. Şüphe yok ki Allah, gafurdur rahîmdir." *Kur’ân*, Nûr Sûresi, Âyet 62.

⁴²³ "Senden izin isteyenler, olsa olsa Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlar olabilir." *Kur’ân*, Tevbe Sûresi, Âyet 45.

Şahîfe (791)

Kāle'l-Mevle'l-Cāmī

بلی نبود درین ره نا امیدى

(*Belī ne-būd der-īn reh-i nā-ūmīdī*)

Belī ni'am, evet bu yolda ümidsiz olmaz. Ya'nī günehkār, 'āşīler Cenāb-ı Hāḡḡ'a rükū' u tövbe étmekde ümidsiz olmasunlar kī Cenāb-ı Hāḡḡ tevvāb-ı raḡīmdir.

سیاهی را بود رو در سفیدی

(*Siyāhī-rā būd rū der-sefīdī*)

Siyāhī olanlarıñ 'āşī yüzi, ḡara olanlarıñ yüzi beyāzī olur.

ز صد در کر امیدت بر نیاید

(*Zi-şad der ger ümīdet ber-neyāyed*)

Eger yüz ḡapudan seniñ ümīdiñ yukarı gelmez. Ya'nī başını yüz ḡapuya urursañ ümīdiñ ḡaşıl olmaz.

بنومیدی جگر خوردن نشاید

(*Be-nūmīdī ciger ḡorden ne-şāyed*)

Ümīdisizlik ile cigeriñ yemek lāyık degildir. Ya'nī "Yüz ḡapuya teveccüh étdim, nā'il-i merām olmadım" deyü cigeriñ ḡün étme.

در دیگر بیاید زد که نا گاه

(*Der-i dīger beyāyed zed kī nā-gāh*)

Dīger başḡa ḡapuya urmaḡ, ḡalmaḡ gerekdir kī nā-gāh, añsızıñ.

ازان در سوی مقصود آوری راه

(*Ez-ān der-i sūy-ı maḡşūd āverī rāh*)

Ol ḡapudan maḡşūd ḡarafına, cābine yol götüresiñ 'azīzim.

822

Kāle'l-Kāşifī

حضرت عزت همه انبیا را ابتداء علامت خطاب کرده

(*Ḥazret-i 'izzet heme enbiyā-rā ibtidā-yı 'alāmet ḡiḡāb kerde*)

Ḥazret-i 'izzet ve te'ālā cümle enbiyālara bir 'alāmet u işāret ile ḡiḡābı bedā' ibtidā eylemiştir. Ya'nī ayet-i kerīmede⁴²⁴ her bir enbiyā için bir şey' ile ḡiḡāb eylemiştir.

⁴²⁴ "Müminler ancak, Allah'a ve Resülüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar o Peygamber ile birlikte sosyal bir işle meşgul iken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. (Resulüm!) Şu senden izin

و حبيب خود را بندگان كرامت

(*Ve ḥabīb-i ḥod-rā be-nidā-yı kerāmet*)

Ve kendü ḥabībine, sevgülüsine ikrām ile nidā' buyurmuşdur. Ya'nī cenāb-ı risālet ḥaqqında ḥiṭābı luṭf u kerem ile olup ism-i şerīf olan lafz-ı Muḥammed ile nidā' étmemişler.

يا آدمست با پدر انبيا خطاب

(*Yā Ādemest bā-peder-i enbiyā ḥiṭāb*)

Enbiyānıñ pederi olan Ādem 'aleyhi's-selāma "Yā Adem" deyü ḥiṭāb eylemişdir. Lākin efendimize "يا ايها النبي" ⁴²⁵ "يا ايها الرسول" ⁴²⁶ deyü ikrām^{en} böylece ḥiṭāb étmişdir demekdir.

"يا ايها النبي" خطاب محمد است

(*"يا ايها النبي" ḥiṭāb Muḥammed est*)

"يا ايها النبي" lafz-ı şerīf Muḥammed 'aleyhi's-selāma ḥiṭābdır.

برسد بریشان

(*Be-resed ber-īṣān*)

Anlarıñ üzerine ulaşur, yetişür, gelür demekdir.

Kāle'l-Kāşifi

يا مهر غفلت بر دل بارد توبه

(*Yā mühr-i ğaflet ber-dil bāred tövbe*)

Efendimiziñ emrine muḥālefet édenleriñ qalbleri üzere yā mühr-i ğaflet urur. Ya'nī ğaflet mühri urır tövbe vü istiğfārıñ reddiyle. Ya'nī anlar, tövbe vü istiğfārı redd édenler ḥātırlarına gelmez. Zīrā kī efendimize muḥālefet étdiler. Cenāb-ı Ḥaqq da dünyāda anları, qalblerini ğaflet mührüyle mühürledi ve tövbe ḥātırlarına getürmedi. İşte anlara dünyāda bundan büyük miḥnet u fitne olmaz demekdir.

جنید قدس سره فرموده كه فتنه سخنی دلست و متأثر نا شدن او از معرفت الهی

(*Cüneyd ḫuddise sırruhu fermūde kī fitne satḥī-i dilet ve müte'eşşir nā-şoden ū ez-ma'rifet-i İlāhī*)

isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resulüne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver; onlar için Allah'tan bağış dile; çünkü Allah mağfîret edicidir, merhametlidir." *Kur'ân*, Nûr Sûresi, Âyet 62.

⁴²⁵ "Ey peygamber!" *Kur'ân*, Ahzâb Sûresi, Âyet 45. / Tevbe Sûresi, Âyet 73.

⁴²⁶ "Ey resûlüm!" *Kur'ân*, Mâide Sûresi, Âyet 67.

Ḥazret-i Cüneyd-i Bağdādī ḡuddise sırruhu buyurmuş kī: “Fitne nedir? Ḳalbiñ, göñlüñ ḡatılığdır. Ya‘nī kasvet-i ḡalbdır ve müte‘eşşir olmağdır. Ya‘nī öyle olan ademe; pend u naşīḡat, āyāt u ḡādīs ḡalbine te‘şīr étmez. O adem, ma‘rifet-i İlāhī’den müte‘eşşir olmaz.” demekdir.

Şaḡīfe (792)

بدانید و آگاه باشید

(*Be-dānīd u āgāh bāşīd*)

Biliñiz ve agāḡ oluñuz demekdir.

انکس که بیافرید پیدا و نهان

(*An-kes kī beyāferīd peydā vū nihān*)

Ol zāt-ı ‘ālī kī zāḡir u gizlüyi ḡalḡ étmişdür. Ya‘nī zāḡiriñ ve gizlünüñ ḡalīḡi Cenāb-ı Ḥaḡḡ’dır.

چون شناسد نهان و پیدا بجهان

(*Çun ne-şināsed nihān u peydā be-cihān*)

Nice añlamaz, nice bilmez gizlü ve aşikāreyi cihānda. Elbette gizlü ve aşikāre olanlar, şeyleriñ cümlesini bilür ve añlar ‘azīzim.

823

Şaḡīfe (793)

Ḳāle’l-Kāşifi

پادشاهی آسمانها را و زمینها چه وی منفردست بآفرید انها

(*Pād-şāḡhī’ āsmānhā-rā ve zemīnhā çī vey münferidest b’āferīd anhā*)

Bir pād-şāḡdır kī asumānları ve zemīnleri, yerleri ve gökleri ol pād-şāḡ yalñız, bi’z-zāt kendüsi anları ḡalḡ u icād étmişdir. Ortağı, şerīki yoğdur.

پس او را رسد تصرف دران

(*Pes ū-rā resed taşarruf der-ān*)

Pes anlar da yerlerde, göklerde taşarruf étmek o pād-şāḡha ulaşur, anıñdır, demek olur.

Fi’l-Meşnevī

واحد اندر ملک اورا یار نی

بندگانش را جز او سالار نی

نیست خلقش را دگر کس مالکی
 شرککش دعوت کند جز هالکی
 (*Vāḥid ender-mülk-i ū-rā yār nī*
Bendegāneş-rā cüz ū sālār nī)

Nīst ḥalḳeş-rā diger kes mālīkī
Şirketeş da ‘vet küned cüz hālīkī)

(462) şaḥīfede mezkûrdur, mürāca‘at oluna.⁴²⁷

Şaḥīfe (794)

Ḳāle’l-Mevle’l-Cāmī⁴²⁸

بلاف نا خلفان زمانه غره مشو
 (*Be-lāf-ı nā-ḥalefān-ı zamāne ğirra me-şev*)
 Zamāneniñ nā-ḥalefleriniñ lāfına, sözine mağrūr olma.

مرو چو سامری از ره بیانک کوساله
 (*Me-rev çu Sāmīrī ez-reh be-bāng-i gūsāle*)
 Sāmīrī gibi yoldan gūsāleniñ şadāsına gitme, yoldan çıqma demekdir.

Ḳāle’ş-Şā’ib

نوری از پیشانی⁴²⁹ صاحب دلان در یوزه⁴³⁰ کن
 (*Nūrī ez-pīşānī-i şāḥib-i dilān der-yūze kün*)

Şāḥib-i dilleriñ evliyā-yı kirām, mürşīdān-ı ‘azām ḥazerātınıñ cebhesinden, alñından bir nūr dilencilik eyle. Ya’nī anlara müteveccih olup kesb-i feyz ile anlarıñ alñlarında, cebhelerinde olan nūr-ı feyz-i İlāhī’den sā’iller, dilenciler gibi sū’al eyle, iste.

شمع خودرا می بری دل مرده زین محفل چرا
 (*Şem ‘-i ḥod-rā mī-berī dil-i mürde z’īn maḥfīl çerā*)

Kendü şem‘ini, mumını ölmüş, mürde qalb olarak bu meclis-i ‘ālīden niçün iletürsiñ, götürürsiñ. Ya’nī bu meclis-i ‘ālīden kendü qalb şem‘ini uyandır, öyle götür demekdir.

⁴²⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁴²⁸ Bu beyit, cildin 719. sayfasında da bulunmaktadır.

⁴²⁹ **Derkenar:** Pīşānī; alñı, cebhesi demekdir.

⁴³⁰ **Derkenar:** Yūze, dilenci demekdir.

ای که روی عالمی را جانب خود کرده

(*Ey kī rūy-i ‘ālemī-rā cānib-i ḥod kerde*)

Niçün ey kimse! ‘Ālemiñ yüzini kendü tarafına, cābine eylemişsiñ? Ya’nī kendüne şeyhlik, mürşidlik ‘unvānı vérüp halkı kendüne niçün tecevvüh étdirirsiñ?

رو نمی آری بروی صائب بیدل چرا

(*Rū ne-mī-ārī be-revī Şā’ib-i bī-dil çerā*)

Yüz, bī-dil olan Şā’ib’iñ yüzine niçün götürmezsiñ? Ya’nī göñli almak kibr u ta’zīmi olmayan Şā’ib’iñ vechine, yüzünü niçün götürüp iktibās-ı feyz u nūr étmeyişsiñ? Daha sen sâlik olup niçün mürşidlik iddi‘âsıyla ‘ālemi kendüne teveccüh étdirirsiñ demekdir.

افسانه‌اء اولیانست که در کتابها نوشته اند

(*Efsānehā-yı evliyānest kī der-kitābhā nüvište end*)

Münāfıklar, kāfirler, müşrikler dēdiler kī: “Ḳur’ān-ı ‘azimü’s-şānda olan āyāt-ı kerīmeler evvelkī ḥikāyelerdir kī kitāblarda yazılmışdır. Bundan başka bir şey’ yoktur.” dēdiler.

824

در توبه بازست و حق دستگیر

(*Der-i tövbe bāzest ü Ḥaḳḳ dest-gīr*)

Tövbe ځapısı açıځdır ve Cenāb-ı Ḥaḳḳ dest-gīrdır, meded u ‘ināyet édicidir.

Şahīfe (795)

Ḳāle’l-Kāşifī

ندانستند که نبوت منافى بشریت نیست بلکه مقتضى آنست

(*Ne-dānestend kī nübüvvet münāfī beşerīyyet nīst belkī muḳteżī ānest*)

Bilmezler kī nübüvvet, peygamberlik beşerīyyete münāfī degildir. Belkī peygamberlik, beşerīyyeti iḳtiżā éder. Ya’nī peygamberler kendü cinslerinden olarak beşer olmak iḳtiżā éder.

تا تناسب و تجانس که سبب افاده و استفاده است بحصول پیوندد

(*Tā tenāsüb u tecānūs kī sebeb-i ifāde vü istifāde est be-ḥuşul-i peyvended*)

Ḥattā münāsebet u cinsiyet kī ifāde vü istifādeye sebebdir. Muḥabbet bağlamak ile maṭlūb u maḳşūdun ḥuşuluna sebeb olur kī peygamberiñ ifādesini anlar añlar ve andan istifāde éderler. Ammā kendüleriñ cinsinden olmasa ne lisānını añlarlar

ve ne de bir şey’ istifâde éderler ve belki beyinlerinde hırediyyet haşıl olup maṭlûb u maḳşûd zâ’il olur demektir.

جنس باید تا در آمیزد بهم

(*Cins bâyed tā der-āmīzed be-hem*)

Cins gerek lâzımdır. Hattâ birbirlerine karışmakta ve muḥabbet u ihtilâṭ étmekte. Zîrâ ki cins, cinsiyle muḥabbet u ihtilâṭ éder.

چرا

(*Çerā*)

Niçün demektir.

کنج

(*Genc*)

Hazîne demektir.

Şaḥīfe (796)

کوشک‌های عالی و مسکن‌های رفیع

(*Köşkhā-yı ‘ālī vü meskenhā-yı refī‘*)

‘Ālī köşkleri ve yüksek meskenler, maḥaller demektir.

Ḳāle’l-Kāşifi

در اسباب نزول مذکورست که چون مالداران قریش حضرت رسالت را بفقر و فاقه سرزنش⁴³¹

کردند

(*Der-esbāb-ı nüzūl mezkūrest ki çun māl-dārān-ı Ḳureyş ḥazret-i risālet-rā be-faqr u fāḳa serzeniş kerdend*)

Bu ayet-i kerîmenî⁴³² sebeb-i nüzûlî zîkr olunmuştur. Ya’nî şöyle hikâye olunmuştur ki: “Çünkü Kureyş’in zenginleri, ḥazret-i risāletpenāḥ şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi faqr u fāḳa ile serzeniş eylediler. Ya’nî fakîrlik u ihtiyâc şāḥibi deyü başa kaḳdılar.” Böylece serzeniş eylediler aḥmaḳ, eşek ḥerîfler.

رضوانی که آرینده روضات جنانست با این آیت نازل شد

(*Rıdvānī ki ārāyende ravzāt-ı cinānest bā-în āyet nāzil şod*)

Cennet rıdvānlarından bir rıdvān ki bezenilmiş, müzeyyen olarak bu ayet-i kerîme ile berāber efedimize nāzil oldu.

⁴³¹ **Derkenar:** Serzeniş, başa kaḳmaḳlık ve başa urmaḳlık demektir.

⁴³² “Öyle yücedir o ki, dilerse sana ondan daha iyisini, altından ırmaklar akan cennetler verir, sana köşkler de yapar.” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 10.

و درجی⁴³³ از نور پیش حضرت نهاد و فرمود که پروردگار تو میفرماید که

(Ve dercī ez-nūr pīš-i ḥaẓret-i nihād ve fermūd kī perverdigār-ı tu mī-fermāyed kī)

Nūrdan bir tabaḳ, ḥaẓret-i efendimiziñ öñüne koydı ve buyurdu kī: “Siziñ perverdigārıñ[ız] buyururlar kī:

مفتاح خزائن دنیا در اینجاست انرا بدست تصرف تو میدهم

(Mefātiḥ-i ḥazā’in-i dūnyā der-īncāst an-rā be-dest-i taṣarruf-ı tu mī-dehīm)

Dūnyā ḥazīneleriniñ

825

anāḥtarları ol nūrdan olan zarf içinde idi.” Rıdṽān buyurdu kī: “Cenāb-ı Hāḳḳ buyururlar kī: Ol ḥazā’inleri seniñ yed-i taṣarrufına vēririm.

بی آنکه از کرامت نعمتی که نامزد⁴³⁴ تو کرده ایم در آخرت مقدار پر پشه کم نکردد

(Bī-ānkī ez-kerāmet ni‘metī kī nāmzed-i tu kerde’īm der-āḥiret miḳdār pūr peşe kem ne-kerded)

Āhiretde kerāmet ve en‘ām u iḥsāndan saña nāmzed u taḥṣīṣ eyledigim şeylerden bir sivrisinegiñ ḳanadı miḳdār-ı noḳṣān olmaḳsızın ma‘ziyāde āhiretde olacaḳ kerāmet u ni‘metiñ kemā-kān ‘iṭā vü iḥsānlarıyla berāber.” dēmeḳdir.

حضرت فرمود که ای رضوان مرا برینها حاجت نیست فقر را دوستر میدارم و میخوام کم بنده’

شکور و صبور باشم

(Ḥaẓret fermūd kī ey rıdṽān me-rā ber-īnhā ḥācet nīst faḳr-rā doster mī-dārem ve mī-ḥāhem kī bende-i ṣekūr u ṣabūr bāṣem)

Ḥaẓret-i risālet ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu kī: “Ey rıdṽān, baña anlar ḥācet degildir! Faḳırlığı ziyāde dost tırarım ve isterim kī bende-i ṣekūr u ṣabūr olam.”

رضوان گفت اصبت علو همت آن حضرت نه همینست که با وجود تنگدستی و احتیاج کوشه’

چشم التفات بر خزائن روی زمین نیفکند

(Rıdṽān güft iṣabet ‘uluvv himmet ān ḥaẓret neh hemīnest kī bā-vücūd-ı teng-destī vü iḥtiyāc kūşe-i çeşm iltifāt ber-ḥazā’in rūy-ı zemīn nī-fikend)

⁴³³ **Derkenar:** Derc, ḥātunlarda mücevherāta dā‘ir olan şeylerini vaẓ‘ eyledikleri zarfdır dēmeḳ olur kī öyle bir nūrdan zarf içinde mücevher miftāḥlar var dēmeḳdir.

⁴³⁴ **Derkenar:** Nāmzed, henüz vaḳt-ı icrāsı ḥulūl ētmeyen bir ḥuṣūṣ dēmeḳdir.

Rıdvan dedi: “İşâbet étdiñ ey ‘uluvv himmet!” Ol hazret-i efendimiz öyle degil idi ki eliniñ ıarlığı ve ihtiyâcını vücûduyla berâber göziniñ ucuyla yeryüzünde olan hazâ’ın üzerine iltifât düşürmedi, iltifât étmeydi.

آنرا ملاحظه باید نمود که در شب معراج مطلقاً نظر بماسوی الله نکشود

(*Ān-rā mülāḥaẓa bāyed nümūd ki der-şeb-i mi‘râc muṭlaḳâ naẓar be-māsiva’l-lāh ne-küşūd*)

Anları mülâḥaẓa göstermek gerek ki ya’nî ol şeyleri mülâḥaẓa étmek gerek ki Mi‘râc gécesinde māsiva’l-lāha naẓar u iltifât muṭlaḳâ açmadı, aṣlâ baḳmadı.

و بهیچ چیز از بدائع ملکوت و غرایب عرصه جبروت التفات نفرمود

(*Ve be-hiç çiz ez-bedâ’i‘-i melekût u ġarāib ‘arşa-i ceberût iltifât ne-fermūd*)

Melekûtuñ bedâ’i’lerinden hiçbir nesnesine, ‘arşa-i ceberûtuñ ġarāiblerinden hiçbir nesne iltifât buyurmadı.

تا عبارت ازان این آمد که "مازاغ البصر و ماظغی"⁴³⁵

(*Tā ‘ibāret ez-ān īn āmed ki "māzāğ al-bṣr w māṭğī"*)

Hattâ andan ‘ibāret bu āyet geldi ki "مازاغ البصر و ماظغی". İşte iltifât buyurmadığı eş‘âr buyurır.

ز رنگ آمیزئ ریحان آن باغ

(*Zi-reng āmīzī-i reyḥān ān bāğ*)

Ol bāğın reyḥān ıarışıḳ olan renginden.

نهاده چشم خودرا مهر مازاغ

(*Nihāde çeşm-i ḥod-rā mühr-i māzāğ*)

Kendü çeşm-i sa‘âdetlerine mühr-i māzāğ koymuş.

نظر چون بر گرفت از نقش کونین

(*Naẓar çun ber-girift ez-naḳş-ı kevneyn*)

Kevneyniñ naḳşından çüñki naẓar-ı sa‘âdetlerin yukaru tutdı. Ya’nî naẓar

826

u iltifât buyurmadı.

قدم زد در حریم "قاب قویسن"⁴³⁶

(*Qadem zed der-ḥarīm-i "qāb qūysn"*)

⁴³⁵ “(Peygamberin) gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı.” *Kur’ân*, Necm Sûresi, Âyet 17.

⁴³⁶ “Mesafe, iki yay kadar.” *Kur’ân*, Necm Sûresi, Âyet 9.

"قاب قویسن" ḥarīmine ḳadem urdı. Ya'nī ḳadem-i sa'ādetlerini ol ḥarīm-i "قاب قویسن" 'e važ', buyurdı: "Allaḥümme şalli ve sellim ve bârik 'aleyhi ve 'alâ alihi ve şaḥbihi ecma'in."

Şaḥīfe (797)

Meşnevî: Cild 4, Şaḥīfe 314

Fi'l-Meşnevî

راهن هرگز کدایی را نزد

(*Rāh-zen hergiz gedāyī-rā ne-zed*)

Yol urucu aṣlā bir gedāyı urmaz ve bir müflis şoymaz ki "el-müflis fī emāni'l-lāh"⁴³⁷dır.

کرک کرک مرده را هرگز کزد

(*Gurg gurg-ı mürde-rā hergiz gezed*)

Ḳurt, ölmüş ḳurdı aṣlā ışıırır mı? Ya'nī bir diri ḳurt, bir ölmüş ḳurdı aṣlā ışıırır. Belki kendi gibi bir diri ḳurt olsa ḥuşūmet kılar ve anıñla cenk éder.

حضر کشتی را برای آن شکست⁴³⁸

(*Hızır keştī-rā berāy-ı ān şikest*)

Ḥazret-i Hızır 'aleyhi's-selām gemiyi, sefīneyi anıñ içün şıdı, kırdı.

تا تواند کشتی از فجار رست

(*Tā tüvāned keştī ez-füccār rest*)

Tā kim gemiye, sefīneye füccārdan ḳurtulmağa mümkün u ḳādir ola.

چون شکسته میدهد اشکسته شو

(*Çun şikeste mī-dehed eşkeste şev*)

Çünkü şikeste ḳurtulur şikeste ola.

امن در فقرست اندر فقر رو

(*Emn der-faḳrest ender faḳr rev*)

Zīrā emn faḳrdadır. Faḳr u meskenet cānibinde git ve tevāzu' u mezelleti ihtiyār ét.

⁴³⁷ "el-Müflisü fī-emāni'l-lāhi fī'd-dāreyni: (Meşru yolla çalışma sonucu) iflas eden kimse, dünya ve ahirette, Allah'ın güvencesindedir." Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 552

⁴³⁸ **Derkenar:** Ya'nī şikestelik emn u selāmete sebep olduğunu ol ḥazret-i 'ālem olup sefīneye ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-selām ile rākib olduklarında aña ḥazḳ eyledi.

انکھی کوداشت در⁴³⁹ کان⁴⁴⁰ نقد چند

(*An-kuhī kūdāšt der-kān naqd čend*)

Meşelâ ol bir tağ kî ol kânde birkaç naqd tûtdı.

کشت پاره پاره از زخم کلند

(*Gešt pāre pāre ez-zaḥm-ı kolend*)

Qazma vü külünk zaḥmından pāre pāre oldı. Ya'nî ol kūh-ı bülendde ma'adinden birkaç nüķüđ oldıġı içün anı külünk u qazma ile pāre pāre eylediler.

تیغ بهر اوست کورا کردنیست

(*Tiğ behr-i ūst k'ū-rā gerdenīst*)

Pes tiğ ol kimse içindir kî anıñ bir gerdanı vardır.

سایه کافکندست⁴⁴¹ بر وی زخم⁴⁴² نیست

(*Sāye k'efkendest ber-vey zaḥm nīst*)

Sāye kî efkendedir, aña aślā zaḥm yoqdur. Pes mü'min u 'ākile lāyık olan bu olur kî tağ gibi gerdenkeş olmaya ve izhār-ı enāniyet kılmaya. Belkî sāyedār efkende ola tā kim tiğ-i qahr-ı İlāhî'den dünyāda ve ahiretde emān bula 'azīzim.

یعنی هر یک را بقرین او از جن بسلسله⁴⁴³ آتشین بهم باز بسته

(*Ya'nî her yek-rā be-qarīn-i ū ez-cin be-silsile-i āteşīn be-hem bāz beste*)

Ya'nî ol kāfir u müşrīkleriñ her birine, şeytāndan birine muķārenetle ateşden zincire birbirlerini gérü baġlamış oldukları hâlde cehenneme ilkā ederler démekdir.

بخوانند

(*Be-ḥ'ānend*)

827

بر خود

(*Ber-ḥod*)

Kendülerine oqurlar. Ya'nî kendüleri üzerine "Şubūrā"⁴⁴³ deyü nidā ederler, oqurlar.

و این کلمه کسی کوید که آرزومند هلاک باشد

(*Ve īn kelime kesī gūyed kî ārzūmend-i helāk bāşed*)

⁴³⁹R.B. از ez.

⁴⁴⁰Derkenar: Kān, ma' den démekdir.

⁴⁴¹R.B. افکندست efkendest.

⁴⁴²R.B. رحم raḥm.

⁴⁴³"Yetiş ey ölüm!" Kur'ân, İnşikâk Sûresi, Âyet 11.

Ve bu “Şubūrā” kelimesini bir kimse söyler ki arzūmend-i helāk olur. Ya’nī helākī ārzū éden kimse böyle “Şubūrā da şubūrā” deyü nidā éder, okur demektir.

[Şaḥīfe 798]

هر آن کو غافل از حق یکزمانست

(*Her ān gū ġāfil ez-Ḥaḫḫ yek-zamānest*)

Her ān ki o kimse Ḥaḫḫ’dan bir zamān ġāfildir.

در آن دم کافرست اما نه[ن]ست

(*Der-ān dem kāfīrest ammā nihā[n]est*)

Ol demde kāfirdir lākin gizlidir. Ya’nī bir adem ki bir zamān Cenāb-ı Ḥaḫḫ’dan ġāfil olur. O ġāfil olduğu zamānda o adem kāfirdir. Lākin bātında, zāhirde değildir. Ya’nī ehl-i ḥaḫḫat aña kāfir ḥükmini verir. Lākin zāhir-i şerī’atde mü’mindir.

Şaḥīfe (799)

کمره کردید

(*Gümrāh kerdīd*)

Yol, ṭarīḳ-i müstaḫīmi zāyi’ étdiñiz demektir.

بر خورداری دادن

(*Ber-ḥūrdārī dāden*)

Ber-ḥūrdārılık vermek. Ya’nī anlar uzun ‘ömürler ile bu dünyāda ber-ḥūrdār oldılar demektir.

درین چمن مکنم سرزنش بخود⁴⁴⁴ رویی

چنانکه پرورشم میدهند میرویم

(*Der-īn çemen me-künem serzeniş be-ḥod rūyī*)

(*Çunānkī perveršem mī-dehend mī-revīm*)

(534) şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.⁴⁴⁵

و هر که

(*Ve her ki*)

Her kim ki demektir.

بچشانیم اورا در اخرت

(*Be-çeşānīm ū-rā der-aḫiret*)

⁴⁴⁴ R.B. بخورد be-ḥord.

⁴⁴⁵ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Tatdırırız, zevk étdiririz o kimesneyi ahiretde ‘azāb-ı kebīri démekdir.

Şahīfe (800)

Ḳāl Ḥazretü’ş-Şeyhü’l-‘Aṭṭār ḳuddise sırruhu

مکر دیوانه شوریده میخواست

(*Meger dīvāne-i şūrīde mī-hāst*)

Meger ya’nī öyle degil mi kī bir dīvāne’ kī perīşān u ıarıışık bir hālde idi, istedi, ıaleb étdi.

برهنه بد ز حق کرباس میخواست

(*Berehne bud zi-Ḥaḳḳ kirbās mī-hāst*)

Çıplak idi, Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan hām astār istedi, ıaleb étdi. Ya’nī perīşān hāl ve çıplak dīvāneniñ birisi, pūşīde olmaı üzere Ḥaḳḳ’dan astār, bēz istedi setr-i ‘avret olmaı için démekdir. Kirbās, hām beze derler.

که الهی پیرهن در تن ندارم

(*Kī Īlāhī pīrehen der-ten ne-dārem*)

Böyle deyü kī Īlāhī vücūdumda, tenimde gömlek ıtutmam. Ya’nī gömlegim yokdur, dédi.

و گر تو صبر داری من ندارم

(*Ve ger tu şabr dārī men ne-dārem*)

O dīvāne daıı dedi kī: “Yā Rabb! Eger sen şabr ıtatarsiñ, ben ıtutmam. Sen şabırlusuñ ammā ben şabırsuzum.” dédi, mecnūn bu yā. Lākin bundan murād ya’nī “Sen ta’cıl étmezsiñ hālīmsiñ, selīmsiñ.” démekdir.

خطابی آمد

(*Ḥiṭābī āmed*)

828

آن بی خویشتن را

(*Ān bī-hīştēn-rā*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan bir ḥiṭāb geldi o kendinden fānī olmuş dīvāneye. Buradan añlaşıldı kī o dīvāne, bizim bildigimiz dīvānelerden degil imiş. Zīrā Cenāb-ı Ḥaḳḳ her dīvāne ile tekellüm buyurmaz. Bu zāt-ı ‘ālī ḳadr zāhiri dīvāne, bātıını ‘a’ıal, ‘āııl bir nāzlı zāt imiş kī böyle serbest Ḥaḳḳ’a niyāz édiyor ‘azīzim.

که کرباست دهم اما کفتن را

(*Kī kirbāset dehem ammā kefen-rā*)

Böyle hîṭāb geldi kî: “Saña kîrbās mı vérem yoḥsa kefen mi vérem?”

زبان بکشاد آن مجنون مضطر

(*Zebān būgšād ān mecnūn-ı muṣṭarr*)

Bu hîṭāb-ı ‘izzete karşı o muṣṭarr olan mecnūn lisān açdı. Ya’nī şiddet u ḡazaba gelüp o ḥaṭāya karşı aḡzını açdı, gözini yumdı dēmekdir.

که من دامن ترا ای بنده پرور

(*Kī men dānem tu-rā ey bende-perver*)

Böyle deyü kî ben seni biliyorum ey bende bilici, dēdi.

که تا اول نمیرد مرد عاجز

(*Kī tā evvel ne-mīred merd-i ‘āciz*)

Kî ‘āciz olan merd, insān tā evvel ölmez; fevt u mevt olmaz.

تو ندهی هیچ کرباسیش هرگز

(*Tu ne-dehī hīç kîrbāsīş hergiz*)

Sen vérmezsiñ o ademe, o merde aṣlā, hīç kîrbās. Ya’nī ben seni biliyorum ölmeden evvel kîrbās vérmezsiñ, öldükden ṣoñra kefen içün kîrbās vérirsiñ, dēdi.

بیاید مرد اول مجلس و عور

(*Beyāyed merd evvel muḥlis u ‘avr*)

Merd, insān evvel muḥlis u çıplak gele. Ya’nī insān ‘uryān u muḥlis olmalı kî.

که تا کرباس یابد از تو در کور

(*Kī tā kîrbās yābed ez-tu der-gūr*)

Ḥattā senden kîrbās bulur ḳabirde. Ya’nī ölmeyince sen kîrbās vérmezsiñ. Ḥattā o adem ölmeli ve ‘uryān, çıplak muḥlis olarak saña gelmeli kî ol zamān ḳabre ḳoymak içün kefenlik bez, astār vérirsiñ, ben biliyorum seni, dēdi. İşte bu dīvāneniñ birinci numrode olan ‘aḳl cihetiyle böyle rumūz u işārāt ile bizlere ta‘līm eyledi kî "موتا قبل ان تحوتا" ḥadīṣ-i şerīfı sırıncı. Ya’nī insān māsivāyı terk édüp ölmedikçe ve Ḥaḳḳ’a vāṣıl olmadıkça ṭarf-ı İlāhī’den setr olacak bir şey’ iḥsān olunmaz. Naşıl kî astār ile setr-i ‘avret olunur ise öyle Cenāb-ı Ḥaḳḳ o ‘abdını her şeyden setr u muḥāfaẓa buyurur dēmekdir ve daha başka rumūzāt vardır.

امید داشتن و ترسیدن

(*‘Umīd dāṣṭen ü tersīden*)

Ümîd tutmaçlık ve havf édüp korkmaçlık. Ya'nî beyne'l-havf ve'r-ricā démekdir.

نمی ترسند از دیدن عذاب ما

(*Ne-mī-tersend ez-dīden 'azāb-ı mā*)

Bizim 'azābımızı görmekden korkmazlar mı,

829

havf étmezler mi démekdir.

چرا فرو فرستاده نمی شود بر ما فرشتگان

(*Çerā fūrū feristāde ne-mī-şevēd ber-mā ferīştgān*)

Niçün aşağı bizim üzerimize melā'ike gönderilmiş olmaz? Ya'nî niçün bize melā'ike göndermez démekdir.

Şahîfe (801)

Ḳāle'l-Kāşifî

بخدای که برزکی کردند در نفسهاء خود یعنی تعاضم ورزیدن و جرأت نمودن درین تحکم

(*Be-Ḥudāy kī būzürgī kerdend der-nefshā-yı ḥod ya'nī ta'āzzum verzīden ve cūr'et nūmūden der-īn taḥakkūm*)

Cenāb-ı Ḥaqq'a ḳasem éderim kī kendü nefslerinde ululuḳ étdiler ta'āzzum, tekebbürlük 'ādet étdiler ve cūr'et gösterdiler zā?? bâtıllında kendü nefslerini Ḥaqq'a karşı böyle zā batıllık étmekde cūr'et gösterdiler ve kendülerini ta'āzzum u tekebbürlük ile büyüketdiler aḥmaḳ ḥerīfler démekdir.

هیچ مژده نیست آنروز مر کافران اهل مکه را

(*Hīç müjde nīst ān-rūz mer kāfirān-ı ehl-i Mekke-rā*)

Hīç müjde, tebşīr yokdur taḥḳīḳ ol rūz-ı kıyāmetde ehl-i Mekke'niñ kāfirlerine.

در زاد آورده که چون کفار در شهر حرام کسی را دیدندی

(*Der-Zād āverde kī çun küffār der-şehr-i Ḥarām kesī-rā dīdendī*)

Zādü'l-Mesīr tefsīrinde rivāyet olunur kī: Çünkī kāfirler, şehr-i Ḥarām'da ya'nī ḳatlı u ḳıtāl ḥarām olan ayda bir kimseyi göreydiler, bir kimseye karşı geleydiler.

که از و ترسیدندی می گفتند که "حجرا محجورا"⁴⁴⁶

(*Kī ez-o tersīdendī mī-güftend kī "Ḥjra mahjūra"*)

⁴⁴⁶ "Ve yasak yasak." *Kur'ân*, Furkân Sûresi, Âyet 22.

Kĩ o kimseden qorqaydılar andan havf édeydiler. Ol zamān "حجرا محجورا" söylerlerdi kĩ.

تا از شر او امین میشدند اینجا نیز خیال بستند که مکر برین کلمه از شدت هول قیامت خلاص
خواهند یافت

(*Tā ez-şerr-i ū emīn mī-şodend īncā nīz hayāl bestend kĩ meger ber-īn
kelime ez-şiddet-i hevl kıyāmet halāş h'āhend yāft*)

Hattā o kimseniñ şerrinden emīn olurlardı bu yerde. Ya'nī maşşerde dahı hayāl bağlarlar. Ya'nī dünyādaki gibi tahayyül éderler kĩ bu "حجرا محجورا" kelimesiyle kıyāmetiñ şiddet-i hevlinden halāş bulmaş isterler. Hālbukĩ öyle degildir iş ā bī-çāre ahmaş "حجرا محجورا" ile yaşanı kırtaramazsıñ.

Şahıfe (802)

Kāle's-Şeyh Sa'dī

شنیدم که نا بالغ روزه داشت

(*Şenīdem kĩ nā-bālig-i rūze dāşt*)

İşitdim kĩ bir bālig olmamış tıfl, çocuk oruç tutdı, şā'im oldı.

بصد محنت آورد روزی بچاشت

(*Be-şad miḥnet averd rūzī be-çāşt*)

Oruçı yüz miḥnet ile kuşluk vaktine götürdi. Ya'nī pek çok zaḥmet, meşakḳat çekerek oruçı kuşluk vaktine kadar götürdi.

بگفتا پس آن روز سائق نبرد

(*Be-güftā pes ān rūz sā'ik ne-bord*)

Peder [u] vālidesi çocuğa dédi, imdi ol gün derse istemedi. Ya'nī çocuğı mektebe göndermediler; derse, mektebe gitme dédiler.

830

Böyle oruç ile mektebe gitme, dédiler.

بزرک آمدش طاعت طفل خرد

(*Büzürg āmedeş tā'at ez-tıfl ḥord*)

Ufaş çocuğa tā'at büyük geldi. Ma'lūm belkĩ büyüklere bile pek büyük geldiginden ba'zı kere altına giremeyüp yüküñ altından firār édeyorlar.

پدر دیده پوسید و مادر سرش

(*Peder dīde pūsīde vū māder sereş*)

Çocuğın oruç olduğu ecilden babası gözini öpdi, anası da o çocuğın başını öpdi. Ya'nî memnûniyet gösterdiler, taḥsîn étdiler.

فشاندهند بادام و زر بر سرش

(*Feṣānedend bādām u zer ber-sereş*)

O çocuğın başı üzerine bādām ile altun saçdılar. Māṣā'a'l-lāh ne güzel şālīḥ u şālīḥa kimesneler imiş. Şimdi oğlum ḥaste olursuñ, deyü bî-çāre çocuğın orucını bozdırırlar. Nerede kaldı kî altun saçsunlar.

چو بروی کذر کرد یک نیمه روز

(*Çu be-revî güzer kerd yek nîme rûz*)

Çünkü o çocuğın üzerine yarım gün geçdi. Ya'nî günün yarısı gitdi, yarısı kaldı. Oraya kadar çocuk götürebildi orucu. Naşıl ammā artık güç ḥāl ile bacağından sürünerek.

فتاد اندرو [ن] آتش معده سوز

(*Fütād enderûn âteş-i mi'de-sûz*)

O çocuğın derûnına mi'de yakıcı ateş düşdi. Egerçî eyyām-ı şayf ise büyük yankın demektir.

بدل گفت اکر لقمه چندی خورم

(*Be-dil güft eger loḡma çendî ḥorem*)

Çocuk ḡalbinden, gönlünden dédi: “Eger bir ḡap loḡma yérım, ekl éderim.

چه داند پدر عیب یا مادرم

(*Çĩ dāned peder 'ayb yā māderem*)

Ne bilür ‘aybımı peder veyā vālidem.” dédi.

چو روی پسر در پدر بود و قوم

(*Çu rūy-ı peser der-peder būd u ḡavm*)

Çünkü çocuğın yüzi pederine ve ḡavm u ḡabīlesine idi, Cenāb-ı Ḥaḡḡ'a degil idi. Ya'nî bu orucu Ḥaḡḡ için tutmadı. Zīrā kî farz olmadı pederi ve ḡavm [u] ḡabīlesi için tutdı kî aña taḥsîn étsünler, sevsinler, para vérsünler.

نهاد⁴⁴⁷ خورد و پیدا پسر برد صوم

(*Nihād ḡord u peydā peser bord şavm*)

⁴⁴⁷ R.B. نِهَان nihān.

Çocuk gizlû orûcını yedi, bozdı ve zâhirde başa iletirdi orûcî. Ya'nî gizlû gizlû yér, içér idi. Zâhirde orûc deyü halka şatardı. İşte böylece ahşama kadar süs şatdı 'uḳālā-yı 'azām haẓerātının süsleri gibi.

که داند چو در بند حق نیستی

(*Kī dāned çu der-bend-i Ḥaḳḳ nīstī*)

Kim bilür Ḥaḳḳ'ın 'ibādet u t̄ā'atı bendeliginde olmadığını, yalnız halka gösteriş étdigini riyā' vü sum'a eyledigini Ḥaḳḳ'dan gayrı kim bilür? Kimse bilmez.

831

اگر بی وضو در نماز ایستی

(*Eger bī-vüzū der-namāz īstī*)

Eger abdestsiz namāzda ḳā'im olursañ, durırsañ kim bilür?

پس این پیر از آن طفل نادان ترست

(*Pes īn pīr ez-ān tıfl nā-dānterest*)

İmdi bu pīr, ihtiyār abdestsiz namāz kılan o tıflıdan ziyāde cāhildir. Nā-dānterest kī.

که از بهر مردم بطاعت درست

(*Kī ez-behr-i merdüm be-t̄ā'at-ı dūrüst*)

Ya'nî o pīr insān, adem içün t̄ā'at-ı Ḥaḳḳ'da durur, ḳā'im olur? Ya'nî abdestsiz degil ammā Ḥaḳḳ içün 'ibādet [u] t̄ā'at étmiyor, halk içün édiyor. İşte öyle olan pīr, ihtiyār daḫi o çocukdan ziyāde cāhil, nā-dānterestdir démek olur.

کلید در دوزخست آن نماز

(*Kilīd-i der-i dūzeḥest ān namāz*)

İşte öyle olan namāz cehennem kapusunun kilīdi, miftāhıdır. O namāz ile toḡrı cehennem kapısına gider. Cennet kapısına gidecek iken, bi'l-'akis yolu şapıtdı bī-çāre riyākār.

که در چشم مردم کزاری دراز

(*Kī der-çeşm-i merdüm gūzārī dirāz*)

Kī ademlerin gözünde o namāzı uzun uzun edā édersiñ seni taḫsīn étsünler içün çocığın gizlüde orûcı yiyüp zâhirde şūfilik gösterdiği gibi.

اگر جز بحق میرود جاده ات

(*Eger cüz be-Ḥaḳḳ mī-reved cādde'et*)

Eger Ḥaḳḳ'ın gayrıya seniñ yoluñ, t̄arīkiñ gider.

در آتش نشانند سجاده ات

(*Der-āteş nişānend seccāde 'et*)

Ateşe sererler, ferş éderler seniñ seccādeni démekdir.

بهترند از روی قرارگاه یعنی مساکن ایشان در آخرت به از منازل کافرانست که در دنیا داشتند

(*Bihterend ez-rūy-ı qarārgāh ya 'nī mesākin-i īṣān der-aḥiret bih ez-menāzil-i kāfirānest kī der-dünyā dāştend*)

Qarārgāh yüzünden, cihetinden ziyāde güzellerdir. Ya'nī mü'minleriñ meskenleri āḥiretde güzeldir kāfirleriñ yerlerinden, menzillerinden kī dünyāda tutmuşlar idi. Ya'nī o kāfirler dünyā öyle güzel menziller tutmuşlar idi. Anlardan ziyāde güzeldir āḥiretde mü'minleriñ menzilleri démekdir.

و نیکوترست از جهت مکان قیلولة⁴⁴⁸

(*Ve nīgūterset ez-cihet-i mekān ḳaylūle*)

Mekān cihetinden mü'minleriñ ḳaylūleleri ziyāde igüdür.

Fi'l-Meşnevī

افتخار از رنگ و بو و از مکان

هست شادی و فریب کودکان

(*İftihār ez-reng u bū vü ez-mekān*)

Hest ṣādī vü firīb gū dükkān)

(623) şahīfede mezkūrdur.⁴⁴⁹

هر کجا باشد شه مارا بساط

(*Her kocā bāşed şeh mārā bisāt*)

Her ne yerde kī bizim şāhımızıñ bisātı.

هست صحرا کر بود "سم الخياط"⁴⁵⁰

(*Hest ṣaḥrā ger būd "sm alḫiyāṭ"*)

Vardır eger "سم الخياط". Ya'nī igne deligi ise de ol ṣaḥrādır.

هر کجا که یوسف باشد چو ماه

(*Her koca kī Yusūf bāşed çu māh*)

Her ḳānde kī māh gibi bir Yusūf ol ve göñül anıñ 'aşḳına

⁴⁴⁸ **Derkenar:** Ḳaylūle, gün ortasında uyunan uyku démekdir. Burada ezvāclar ile kemāl-iistirāḥat murāddır.

⁴⁴⁹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁴⁵⁰ "İğne deliği." *Kur'ân*, A'râf Sûresi, Âyet 40.

832

mübtelā ol.

جنتست ار⁴⁵¹ چه که باشد قعر چاه*(Cennettest er çĩ kĩ bāşed ka‘r-ı çāh)*

Ol yer, ‘āşıkā cennetdir egerçĩ ka‘r-ı çāh olursa da.

چو دادت صورت خوب و صفت هم

(Çu dādet şūret-i hūb u şıfat hem)

Çünkĩ saña güzel şūret ve hem şıfat vérdi. Ya‘nĩ Cenāb-ı Hāķķ saña hūsn u cemāl ve ahlāk-ı hamīde ihsān étdi.

بیا تا بدهدت این معرفت هم

(Beyā tā be-dehedet ĩn ma‘rifet hem)

Gel hattā saña vérir bu ma‘rifeti. Hem nedir o ma‘rifet?

چو خونی مشک کردد از دم پاک

(Çu hūnĩ meşķ kereded ez-dem pāk)

Çünkĩ seniñ ғанını pāk olan nefsdan meşķ étdiler.

بود ممکن که تن جانی شود پاک

(Būd mūmkin kĩ ten cānĩ şevēd pāk)

Mümkün olur kĩ seniñ ten u vücūd cānını da pāk olur.

بشکافد

(Be-şekāfed)

İki parça, yarıķ démekdir.

شکافته شدن

(Şekāfte şoden)

Yarılmış olmaķlık démekdir.

Şahīfe (803)

یعنی ظلة بنی اسرأیل بود درتبه

(Ya‘nĩ zillet Benĩ İsrā’ıl būd der-Tebe)

Ya‘nĩ Tebe şahrāsında Benĩ İsrā’ıl[’e] zıll, gölgelik olan beyāz bulut démekdir.

---

⁴⁵¹R.B. ان an.

چون⁴⁵² مدعیان زبان دعوی

(Çun müdda ‘ıyān zebān-ı da ‘vā)

Çünkĩ iddi‘ā édenler da‘vā lisānını.

از مالکیت در بسته باشند

(Ez-mālkiyyet der-beste bāşend)

Mālkiyyet bağlanmış olurlar. Ya‘nī maḥşerde kimse da‘vā-i mālkiyyet édemez démekdir.

دشوار از شدت احوال

(Düşvār ez-şiddet-i ehvāl)

Çetin, zor, ‘asīr olur hevleriñ, kōrkularıñ şiddetinden démekdir.

این جهان جیفه است و مردار و رخیص

(Īn cihān cīfe est ü murdār u rahīş)

Bu cihān, bu dünyā cīfe vü murdār u ucuzdur.

بر چنین مردار چون باشم حریص

(Ber-çunīn murdār çun bāşem ḥarīş)

Böyle bir murdār şey’e nice, nasıl ḥarīş olurum?

نوشته اند بر ایوان جنة المأوى

(Nüvişte end ber-eyvān-ı Cennetü’l-Me’vā)

Cennet-i Me’vā’niñ eyvānı üzerine yazmışlardır.

که هر که عشوه دنیا خرید وای بوی

(Kĩ her kĩ ‘işve-i dünyā ḥarīd vāy be-vey)

Kĩ her kim dünyāniñ nāz u edāsını şatın aldı vāy eyvāh aña démekdir.

جدایی مبدا مرا از خدا

(Cüdāyī mebdā me-rā ez-Ḥudā)

Bize Cenāb-ı Ḥaqq’dan ayrılık olmasun.

و کر هر چه پیش آیدم شایدم

(Ve ger her çĩ pīş āyedem şāyedem)

Ve ger bundan başka benim öñüme her nesne gelür baña lāyıkdır, ben aña şāyesteyim. Ancak Ḥudā’dan ayrılık olmasun bize. Bundan başka ne olur ise rāzıyım démekdir.

⁴⁵²R.B. چون Çun.

کزیدن بدنات

(*Gezīden be-dendān*)

Dişleriyle ısıtırılar démekdir.

Şahīfe (804)

و یاد کن روزی را که از فرط حسرت می خاید⁴⁵³ ظالم بر دستهای خود

(*Ve yād kūn rūzī-rā kī ez-farṭ ḥasret mī-ḥāyed ṣālim ber-desthā-yī ḥod*)

Ol günü yād eyle, zıkr eyle kī ziyāde ḥasretten ṣālim kendi ellerini

833

ağzında çignerler.

یعنی بدنات می کزد دسترا چنانچه محیران میکنند

(*Ya'nī be-dendān mī-gezed dest-rā ḥunānḥī muḥayyerān mī-kūnend*)

Ya'nī dişleriyle elini ısıtırır öylece muḥayyer olurlar. Ya'nī öyle ḥayrān, sergerdān olurlar démekdir.

Ḳāle'l-Kāşifi

و بسبب جوار سید الابرار را طلبیده بود

(*Ve be-sebeb civār seyyidü'l-ibrār-rā ṭalebīde būd*)

Civāriyyet sebebiyle efendimizi ṭaleb eylemişler idi. Ya'nī cīrān, ḳomşuluk cihetiyle démekdir.

یعنی آب دهن حواله روی دلارای رسول الله کرد

(*Ya'nī āb-ı dehen ḥavāle revī dilārā-yī resūla'l-lāh kerd*)

Ya'nī ağzınıñ şuyunı göñül ziyneti olan efendimiziñ vech-i sa'ādetlerine ḥavāle eyledi. Ya'nī dökrini vech-i sa'ādete atdı démekdir.

در ترجمه اسباب نزول آورده که اب دهن او شعله آتش جانسوز کشت

(*Der-Terceme-i Esbāb-ı Nüzūl āverde kī ab-ı dehen-i ū şu'le-i āteş cān-sūz keşt*)

Esbāb-ı Nuzūl Tercemesi'nde rivāyet olunur kī o kāfirleriñ ağzınıñ şuyı ya'nī döküri kī cān yakıcı ateş şu'lesi oldu.

و بران حضرت نرسد و بروی باز کشت

(*Ve ber-ān ḥazret ne-resed ve be-rūy bāz geşt*)

⁴⁵³ **Derkenar:** Ḥāyed, ağzında çignemek.

Ol şu, ol Һazret-i risālet efendimize ulaşmadı. O kâfire gérü oldu. Ya'nî kâfirlerin yüzine ri'cāt u 'avdet étdi.

و هر دو کرانه⁴⁵⁴ روی وی بسوخت تا زنده بود آن داغها می نمود

(*Ve her dū kerāne-i rūy-ı vey be-sūht tā zinde būd ān dāghā mī-nūmūd*)

O kâfirlerin yüziniñ her iki kenārları yandı. Hattá o kâfir Һayātda olduqça o yanagıñ dāğları ya'nî yüzü dāğlanmış gibi görünür idi.

Fi'l-Meşnevī

هر که⁴⁵⁵ بر شمع خدا آرد تفو

شمع کی میرد بسوزد پوز او

کی شود دریا ز پو سنک نجس

کی شود خرشید از پف منطمس

(*Her kī ber-šem'-i Hudā āred tūfū*

Şem' key mīred be-sūzed pūz-ı ū

Key şeved deryā zi-pū seng-i necis

Key şeved ħurşīd ez-pūf muntemis)

(700) şaĥīfede mezkūrdur, mürāca'at oluna.⁴⁵⁶

Meşnevī: Cild 3, Şaĥīfe 114

Fi'l-Meşnevī

چونکه دندان تو کرمش در فتاد

(*Çünkī dendān-ı tu kirmeş der-fütād*)

Çünkī seniñ dendānından birine kırt düşdi.

نیست دندان بر کنش⁴⁵⁷ ای اوستاد

(*Nīst dendān ber-keneş ey ūstād*)

Ol diş degildir anı kıpar ey ūstād kī "علاھا اخراجھا" denilmiştir.

تا که باقی تن نکردد زار از و

(*Tā kī bākī ten ne-kerded zār ez-o*)

Tā kim teniñ, vücūdıñ bākī 'uzvları andan zār olmaya ve elem bulmaya.

⁴⁵⁴ **Derkenar:** Kerāne; kenār, nihāyet, ucı démekdir.

⁴⁵⁵ **R.B.** کی key.

⁴⁵⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 746. sayfasında bulunmaktadır.

⁴⁵⁷ **R.B.** کند ای koned ey.

کرچه بود آن تو شو بیزار از و

(*Gerçī būd ān tu şev bîzār ez-o*)

Egerçî sen de anîñ ve lâyıķıñ idi. Lâkin sen andan bîzār ol. Tâ kim selâmet bulasıñ ve râhata vâşıl olasıñ démekdir.

کاشکه من ای وای بر من

(*Kāşkī men ey vāy ber-men*)

Ya‘nî kâfirler rûz-ı maşşerde derler kî: “Ne olaydı, kâşkî ben

834

resûlûñ yoluna gideydim eyvâh benim üzerime, yazık baña!” deyü taḥassür éderler.

کمره کردم او باز داشت

(*Gümrâh kerdem ū baz dâşt*)

O kâfirleri, azğun yollarını zâyî‘ étdim. Daḥi onları zıkrden Qur‘ân‘dan gerü tutdı. O azğun, o gümrâhlık démekdir.

Şahîfe (805)

Fi‘l-Meşnevî⁴⁵⁸

حق ذات پاک الله الصمد

(*Ḥaḳḳ-ı zât-ı pāk Allāhu‘ş-şamed*)

Bu Cenâb-ı Ḥaḳḳ‘a ḳasemdir, yemîndir. Ya‘nî pāk u şamed olan zât-ı Ḥaḳḳ‘a ḳasem, yemîn éderim kî démekdir.

که بود به مار بد از یار بد

(*Kî büved bih mâr-ı bed ez-yâr-ı bed*)

Kî kötü yılan, ḥayye; kötü yârdan, dostdan igü olur.

مار بد جانی ستاند از سلیم

(*Mâr-ı bed cānî sitāned ez-selīm*)

Kötü, azğun ḥayye, yılan, bir cān alur ḥalīm [u] selīm olan ademden.

یار بد آرد سوی نار مقیم

(*Yâr-ı bed âred sūy-ı nâr-ı muḳīm*)

Ammâ kötü yâr, dost seni dâ‘im bâḳî olan nâr, ateş tarafına götürür kî cehennemdir.

⁴⁵⁸ Mesnevi cilt ve sayfa numarası belirtmemiş.

از قرین بی قول و گفت و کوی او

(*Ez-ḳarīm bī-ḳavl u güft ü gūy ū*)

İnsān ḳarīninden, muḳārininden ḳavlsız güft u gūsuz o adem.

خوبد زدد دل نهان از خوی او

(*Hūbed zeded dil-i nihān ez-ḥūy-ı ū*)

Kötü ḥū[y], ahlāk çalar, sirḳat éder gizlüce. Göñli, ḳalbi o kötü ademîñ ḥūyından ahlāḳından bir küpden dīger küpe şu sızar gibi kötü ahlāḳını alır, sirḳat éder démekdir.

ای خنک ان مرد کز خود رسته شد

(*Ey ḥunek an merd k'ez-ḥod reste şod*)

Ey sa'âdetlû! Ol mürde kî kendisinden ḳurtulmuş oldu.

در وجود زنده پیوسته شد

(*Der-vücūd-ı zinde peyveste şod*)

Bir zindenîñ vücūduna ulaşmış oldu. Ya'nî bir mürşid-i kāmile vāşıl olup anîñ sāye^{en} terbiyesinde perveriş oldu.

وای ان زنده که با مرده نشست

(*Vāy an zinde kî bā-mürde nişest*)

Vāy ol zindeye kî mürde ile oturdu.

مرده کشت و زندگی از وی بجست

(*Mürde keşt ü zindegī ez-vey be-cest*)

Ol zinde mürdeye muḳarenetle mürde oldu ve zindelik andan şıçradı. Mürdeden murād aḡniyā vü ehl-i dünyādır.

چون تو در قرآن حق بگریختی

(*Çun tu der-Ḳur'ān-ı Ḥaḳḳ be-girīḫtī*)

Ey zinde dil olan kimse! Çünkim sen mürde dil olanlarıñ şoḥbetini terk édüp Ḥaḳḳ'ıñ Ḳur'ān'ına ḳaçasıñ. Ya'nî ḥazret-i Ḳur'ān'ıñ tilāvetine muḳayyed olup, aḥḳāmıyla 'amel ḳılup, aña ilticā édesiñ.

با روان⁴⁵⁹ انبیا آمیختی⁴⁶⁰

(*Bā-revān enbiyā āmīḫtī*)

⁴⁵⁹ **Derkenar:** Revān; rūḥ, cān ma'nāsınadır.

⁴⁶⁰ **R.B.** آویختی. āvīḫtī.

Enbiyā-yı ‘azāmıñ revānıyla muhteliğ olursuñ ve anlarıñ cānlarıyla aşınalık
kılırsuñ.

هست قرآن حالهای انبیا

(*Hest Qur’ān ḥālḥā-yı enbiyā*)

Zīrā Qur’ān, enbiyā-yı ‘azāmıñ aḥvāl u evşāfı oldı.

ماهیان

(*Māhiyān-ı*)

835

بحر پاک کبریا

(*Baḥr-i pāk-i kibriyā*)

Enbiyā-yı ‘azām fi’l-meşel pāk olan deryā-yı kibriyānıñ mähileridir. Eger sen
derseñ kī ben Qur’ān-ı ‘azīmi okurum. Qur’ān-ı ‘azīmi okumağdan murād, aşl anıñ
aḥkāmını kabūl eylemekdir.

ور بخوانی و نه قرآن پذیر

(*Ver be-ḥ’ānī vü neh’ Qur’ān-peẓīr*)

Farzı eger sen Qur’ān’ı okuyasıñ ve Qur’ān-peẓīr olmayasıñ.

انبیا و اولیا را دیده گیر

(*Enbiyā vü evliyā-rā dīde-gīr*)

Sen enbiyā-yı ‘azām ‘aleyhi’s-selām ve eyliyā-yı kirāmı daḥi görmüş tut.
Qur’ān-peẓīr olmayana enbiyā vü evliyānıñ şoḥbet u mülākātı ile fā’idemend olmaz
ve Qur’ān’ı kabūl kılmayan anlarıñ rüyetinden behre vü naşīb almaz.

ور پذیرایی چو بر خوانی قصص

(*Ver peẓīrāyī çu ber-ḥā’nī қаşaş*)

Ve eger Qur’ān-ı ‘azīmi kabūl édici olasıñ ve anda olan қаşaş-ı enbiyā
‘aleyhimü’s-selāmı çünkı okuyasıñ.

مرغ جانت تنک آید در قفس

(*Murğ-ı cānet teng āyed der-kafeş*)

Seniñ cānıñ kuşı ten kafesinde teng gelür. Ya’nı tar gelür ve müte’ellim olur.

مرغ کو اندر قفس زندانیست

(*Murğ gū ender kafeş zindānīst*)

Bir kuş kī o kuş kafes içre zindānıdır.

می نجوید رستن از نادانیت

(*Mī-ne-cūyed resten ez-nā-dānīst*)

Қафесден қurtulмақ istemezse nā-dānlığındadır.

روحهایی کز قفسها رسته اند

(*Rūḥhāyī k'ez-ḳafeshā reste end*)

Şol bir rūḥlar kī ḳafeslerden qurtulmuşlardır.

انبیای رهبر شایسته اند

(*Enbiyā-yī rehber šāyeste end*)

Rehberlige šāyeste vü lāyık olan enbiyā ‘aleyhimü’s-selāmdır. Şāyeste-i Ḥaḳḳ olan ve rehber olan enbiyā ‘aleyhimü’s-selāmdır démek daḥi vechdir.

از برون آواز شان آید ز دین

(*Ez-birūn āvāz šān āyed zi-dīn*)

Ol enbiyā ‘aleyhimü’s-selāmīñ āvāzı taşradan, dīn cānibinden berü gelür. Ya’nī kendüler kī ‘ālem-i ma’nāda maḳşad-ı şıdḳda sākinlerdir. Anlarıñ kelāmı dīn cānibinden berü ḥāric-i ‘ālemden tāliblere böyle deyü gelür kī.

که ره رستن ترا اینست و این⁴⁶¹

(*Kī reh-i resten tu-rā īnest ü īn*)

Kī ḳafes-i tenden qurtulmaḳlıḳ yolu, ṭarīḳi saña budur. Budur īn ve īn kelimesiniñ müşārun-ileyh mürde diller şöḥbetini terk édüp, ḥazret-i Ḳur’ān’a ilticā édüp, anıñ aḥḳāmıyla ‘amel kılup, enbiyā-yı ‘azāmıñ ḥāliyle ḥāllenmekdir.

ما بدین رستیم زین تنکین قفص

(*Mā be-dīn restīm z’īn tengin ḳafes*)

Enbiyā-yı ‘azām dīn cānibinden böyle dérler kī: “Ey tālib-i felāḥ u necāḥ olan kimse! Biz bu tengīn olan ten ḳafesinden bu zıkr olunan

836

sebeble qurtulduk.”

جز که این ره نیست چارهء این قفص

(*Cüz kī īn reh nīst çāre-i īn ḳafes*)

⁴⁶¹ R.B.

که ره رستن بپاید نیست این

Kī reh resten be-bāyed nīst īn.

Bu kafesiñ çāresi ya'nī bu kafesden kurtulmağa çāre, bu yoldan ğayrı degildir. Ya'nī bu kafes-i tenden kurtulmağa çāre hemān bu zikr olunan tarīke münhaşırdır.

ای پروردگار من

(*Ey perverdigār-ı men*)

Ey benim perverdigārim!

دل پر درد را دوا قرآن

(*Dil-i pūr derd-rā devā Qur'ān*)

Derd u maraẓ tolu olan qalbe, gönle 'ilāc [u] devā, Qur'ān-ı 'azīmü's-şāndır 'azīzim.

جان مجروح را شفا قرآن

(*Cān-ı mecrūḥ-rā şifā Qur'ān*)

Yaralanmış olan cāna şifā, Qur'ān'dır.

هر چه جویی ز نص قرآن جوی

(*Her çī cūyī zi-naşş-ı Qur'ān cūy*)

Her nesne isterseñ naşş-ı Qur'ān'dan iste, ğayrı yerden degil. Cümlesi Qur'ān'da mevcūd ⁴⁶²"ولا رطب ولا يابس" ayet-i kerīmesi mūcibince.

که بود کنج علمها قرآن

(*Kī būd genc-i 'ilmhā Qur'ān*)

Kī 'ilmleñ hāzīnesi, ma'deni Qur'ān olur. Cümle 'ulūm-ı evvelīn u ahīrīn Qur'ān'da mevcūddur. Andan iste anda bulursuñ 'azīz mi 'azīzim.

Meşnevī: Cild 4, Şahīfe 409

Fi'l-Meşnevī

شاهنامه یا کليلة پيش تو

(*Şāhnāme yā Kelīle pīş-i tu*)

Şāhnāme kitābı veya Kelīle seniñ katında, 'indinde nice ise.

همچنان باشد که قرآن از عتو

(*Hem-çunān bāşed kī Qur'ān ez-'utūv*)

Qur'ān-ı 'azīm ancileyindir 'utūv u 'inādından.

⁴⁶² "Ne de kuru ve yaş hiçbir şey yoktur." *Kur'ān*, En'ām Sûresi, Âyet 59.

فرق آنکه⁴⁶³ باشد از حق و مجاز

(*Farḡ ān-geh bāṣed ez-Ḥaḡḡ u mecāz*)

Ḥaḡḡ u mecāzı farḡ eylemek ol vaḡt olur kī.

که کند کحل عنایت چشم باز

(*Kī kūned kuḥl-ı 'ināyet çeşm bāz*)

Kī 'ināyet-i kuḥl çeşmi küşāde eyleye.

ور نه پشک و مشک پیش اخشمی

(*Ver ne peşek u muşk pīş-i aḡşamī*)

Yohsa peşek u muşk bir aḡşam ḡatında, 'indinde.

هر دو یکسانست چون نبود شمی

(*Her dū yeksānest çun ne-būd şemī*)

Her ikisi birdir, yeksāndır. Çünkim bir şem olmaya. Aḡşam, kuvvet şāmesi muḡtell olup rāyiḡa olmayan kimseye derler.

خویشن مشغول کردن از ملال

(*Ḥvīştēn meşḡūl kerdēn ez-melāl*)

Bu beytiñ taḡtū'l-lafz olan ma'nāsı oldur kī bir kimse kendüsini meşḡūl u fārīg eylemek melālden ötüri.

باشدش قصد از کلام ذوالجلال

(*Bāşedeş ḡaşd ez-keḡām-ı zū'l-celāl*)

Ol kimse kendüsini keḡām-ı zū'l-celālden meşḡūl u fārīg eylemek melālden ötüri ol zikr olunan ḡitābına ḡaşd olur.

کاتش وسواس را و غصه را

(*K'āteş-i vesvās-rā vū ḡuşşa-āteşini*)

Andan ötüri kī vesvās āteşini ve ḡuşşa āteşini.

زان سخن بنشاند و سازد دوا

(*Z'ān sūḡen be-nişāned ü sāzed devā*)

O sözden teskīn éde ve derdine devā düze.

[836 **Derkenar**: Ḥaḡḡ u mecāzı farḡ eylemek ol vaḡt olur kī 'ināyet-i kemāli çeşmi küşāde eyleye. Yohsa peşek u muşk bir aḡşam ḡatında her ikisi yeksāndır. Çünkim bir şem olmaya aḡşam, kuvvet şāmesi muḡtell olup rāyiḡa almayan kimseye

⁴⁶³R.B. آنکس ān-kes.

dérler. Hâkğdan murâd bunda hâzret-i Qur'an ve hâzret-i Qur'an'ın hâkâyık u esrarına mebnî vü mazhar olan bu Meşnevî 'âlîşandır ve mecâzdan murâd Şâhnâme ve Kelîle vü Dimne ve anlar emşâli olan kelimât-ı manzûme vü menşûredir. Ya'nî hâkğı mecâzdan fark u temyîz eylemek bir kimseye ol zamân müyesser olur kî Hâkğ te'alânın 'inâyet u hidâyet sermayesi anın çeşm-i cânını küşâde eyleye. Şol kimse kî çeşm-i cânı kuhl-ı 'inâyetle mükemmel u münevver olmaya, ol kimse Şâhnâme'yi ve Kelîle vü Dimne'yi ve anlar emşâli olan kelimât-ı manzûmeyi hâzret-i Qur'an'dan ve hâzret-i Qur'an'ın esrârına mebnî olan Meşnevî-i Şerîfden fark u temyîz edemez. Belkî ol kitâblar bu kitâb-ı 'âlîşandan ve hâzret-i Qur'an'dan anlara ilk ve evvel geldi. Anın için bunların istimâ'ını ve ta'allümüni koyup anların istimâ'ına ve mütlâ'asına kemâl-i muhabbetle muhabbet kılur. Zîrâ fark u temyîzlik yokdur kî bunların mâbeynini biri birinden fark eyleyeler. Meşelâ peşekle muşk bir dimâğı fâsid olan aḡşamın katında çünkim aña bir kuvvet şâme olmaya her ikisi yeksândır. Belkî ca'l-i sîret olanlara peşek, muşkten evvel gelür. Li-hâzâ meşki koyup peşeke meşğûl olurlar. Meşelâ bir kimseye melâlet tab' hâşıl olur ve ateş u vesvese vü harâret-i ğam u ğuşşa anın kalbini iḡrâk édüp göyündürür. Lâzım gelür aña kî ol melâleti ve ol vesvese vü ğamdan hâşıl olan harâreti bir kimsenin âb-ı kelâmı ile teskîn édüp derdine devâ düze. Pes ol kimse kelâm-ı zü'l-celâl anın derdine devâ düzerken ve anın melâlet u harâretini teskîn eylerken andan fâriğ olup melâleti def'den ötüri bu zıkr olunan kitâbların ve bunların emşâli olan hikâyât **837 Derkenar:** u kısaş kitâblarının istimâ'ını kendüye meşğûl eylemege kâşîd olur. Andan ötüri kî kalbinde olan vesvese vü dağdağa ateşini ve ğam u ğuşşanın harâretini ol istimâ' eylediği sözlerden teskîn eyleye ve derûnunuñ derdine 'ilâc u devâ düze.]

837

Şahîfe (806)

از برای حکمتی روح القدس از طشت زر

(Ez-berây-ı hikmetî rûhu'l-ḡuds ez-ṡaşt-ı zer)

Bir hikmet için Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm altun legeninden. Ya'nî Fir'avn bir legen altun ve bir legen ateş koymuş idi Mûsâ 'aleyhi's-selâm için.

دست موسی را بسوی طشت آكر⁴⁶⁴ می برد

(Dest-i Mûsâ-râ be-sûy-ı ṡaşt-ı âger mî-bord)

⁴⁶⁴ **Derkenar:** Āger, ateş demektir.

Mūsá ‘aleyhi’s-selāmiñ elini, ateş tolu olan legene iletđi. Ya’nī Mūsá ‘aleyhi’s-selām ibtidā altun tarafına elini uzatacak oldu. Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selām sür’atle nāzil olup, Mūsá ‘aleyhi’s-selāmiñ elini urup, ateş tolu olan legene iletđi.

دانشمندی بود در فن منطق منفرد و در سائر علوم ریاضی متبحر مولانا میر جمال نام که
(*Dānişmendī būd der-fenn-i mañṭıḳ münferid ve der-sā’ir-i ‘ulūm-ı riyāzī mütəbahḥir Mevlānā Mīr Cemāl nām kī*)

Fenn-i mañṭıḳda münferid. Ya’nī emşāli yok, yalnız ve sā’ir ‘ulūm-ı riyāzīde deryā gibi nazīri yok bir ‘ālim idi Mevlānā Mīr Cemāl nām kimse kī.

در کسوت قلندری می زیست و کینک می پوشیده و نماز نمی گزارید
(*Der-kisvet-i ḳalenderī mī-zīst ve kepenek mī-pūşide ve namāz ne-mī-güzārīd*)

Ḳalender elbisesinde ‘ömrini geçürđi ve lebās-ı şūfī örtüsiz idi ve namāz ihtiyār étmez ya’nī namāz ḳılmaz idi.

و در ارتکاب محرمات بغایت دلیر و بی حیا بود
(*Ve der-irtikāb-ı maḥremāt be-gāyet dilīr u bī-ḥayā būd*)
Ḥarāmları irtikābda be-gāyet şecī‘ u ḥayāsız idi.

و منکر طریق مشایخ و طائفه اولیا و دائم الاوقات غیبت و مذمت حضرات ایشان میکرد
(*Ve münker-i ṭarīḳ-i meşāyih ve ṭā’ife-i evliyā ve dā’imü’l-evḳāt ḡıybet u mezemmet-i ḥaẓerāt-ı īşān mī-kerd*)

Ṭarīḳ-i meşāyih ve ṭā’ife-i evliyāyı münker u dā’imü’l-evḳāt ol ḥaẓerātıñ ḡıybet u mezemmetini éderdi.

و سخنان بی ادبانه میگفت
(*Ve sūḥenān bī-edebāne mī-güft*)

Ve edebsiz sözler söyler idi. Ya’nī ağzına gelen edebsiz sözleri söyler idi.

روزی با سه طالب علم که ایشان نیز در مقام هزل و ظرافت و تعرض و سفاهت بودند
(*Rūzī bā-se ṭālib-i ‘ilm kī īşān nīz der-maḳām-ı hezl u ẓerāfet u ṭa’arruẓ u sefāhet būdend*)

Bir gün üç ṭālib-i ‘ilm kī anlar daḥi hezl [u] ẓerāfet u ṭa’arruẓ u sefāhet maḳāmında idiler. Ya’nī kendüsi gibi idiler o üç ṭālib-i ‘ilm ile berāberce.

بمجلس مولانا ناصر الدین اتراری در امد⁴⁶⁵ و پیش از انکه بسخن آغاز کند مقداری بنک از
آستین کپنک پیرون آورد و در دهان نهاد

*(Be-meclis-i Mevlānā Nāşırü'ddīn Otrārī der-amed ve pīş ez-ānkī be-sūhen
āğāz küned miqdārī bang ez-āstīn-i kepenek bīrūn averd ve der-dehān-ı nihād)*

Bunlar Mevlānā Nāşırü'ddīn Otrārī meclisine geldi. Ve ol Mevlānā Nāşırü'ddīn ol söze bed'e eyledi. Ya'nī Mevlānā'dan evvel anlar söz söylemeğe başladılar ve elbise-i şūfī olan kepenekden kavlınden. Ya'nī elbisesiniñ yañından bir miqdār esrār ya'nī haşhāş⁴⁶⁶ denilen

838

habbeyi çıkardı taşra getürdi.

و در دهان نهاد⁴⁶⁷ و خواست که فرو برد در کلوی وی محکم شد و راه نفس بروی بسته گشت
*(Ve der-dehān-ı nihād ve h'āst kī fūrū bord der-gelū-yı vey muḥkem şod ve
rāh-i nefes be-revī beste keşt)*

O haşhāş habbesini ağızına koydu ve istedi kī aşāğı ilete. Ya'nī yutmak istedi, anıñ boğazında muḥkem oldu. Ya'nī boğazında tırdı ve anıñ nefes yolını bağlamış oldu, nefes alamadı. Boğulacak idi.

آخر حضرت شیخ فرمودند تا مشتی محکم بر کلوی وی زدند و آن بنک از کلوی وی در میان
مجلس افتاد

*(Āḥir Ḥazret-i Şeyḥ fermūdend tā muştī muḥkem ber-gelū-yı vey zedend ve
ān bang ez-gelū-yı vey der-miyān-ı meclis üftād)*

Āḥir, eñ soñra Ḥazret-i Şeyḥ buyurdılar kī hattā muḥkem bir yumruḳ, muştā anıñ boğazına urdılar ve ol haşhāş habbesi anıñ boğazından meclisiñ ortasına düşdi.

و همه حاضران بر خندیدند و او با خجالت تام از مجلس بیرون امد و رسوا شد

*(Ve heme ḥāzerān ber-ḥandīdend ve ū bā-ḥicālet-i tāmm ez-meclis-i bīrūn
amed ve rūsvā şod)*

O meclisde hazır olanlarıñ cümlesi güldiler ve o edebsiz herīf hicālet-i tāmm ile meclisden taşra geldi ve rūsvāy oldu.

فرار نمود و دیگر کسی از و نشان ندارد

(Firār nūmūd u dīger kesī ez-o nişān ne-dāred)

⁴⁶⁵ R.B. آمدند. āmedend.

⁴⁶⁶ Metinde "حشش" şeklinde yazılmış.

⁴⁶⁷ Müellif, bir önceki cümlede kelimelerini tekrar yazmış.

Firār gösterdi. Ya'nī firār étdi ve dīger kimse andan nişān u 'alāmet bilmedi.
Ya'nī nereye gitdigini kimse bilmedi.

چون خدا خواهد که پرده کس درد

(Çun Hudā h^vāhed kī perde-i kes dered)

Çünkü Cenāb-ı Hakk ister kī bir kimseniñ perde-i nāmūsını yırtar.

میلش اندر طعنه پاکان برد

(Meyleş ender ta'ne-i pākān bered)

Öyle olan kimseniñ meylini pākān olan enbiyāy u evliyāniñ ta'nına iletür.
Ya'nī enbiyā vü evliyā vü şaliḥāniñ ta'neninde olur.

انکه می درید جامه خلق چست

(Ankī mī-derīd cāme-i ḥalk çest)

O kimse kī ḥalkıñ elbisesini çabuk, 'acele yırtar.

شد می دریده آن او ایشان درست

(Şod mī-derīde ān ū iṣān dūrūst)

Öyle olan kimseniñ elbisesi yırtılmış oldu. O enbiyā vü evliyā vü şaliḥā, dūrūst ḫaldılar. Anlara bir ziyān olmadı, kendisine oldu demekdir.

آن دهان کز و تسخیر بخواند

مر محمد را دهانش کز بماند

باز امد کای محمد عفو کن

ای ترا الطاف و علم من لدن

من ترا افسوس می کردم ز جهل

من بدم افسوس را منسوب و اهل

(Ān dehān kej k'ez-o teshīr be-h^vānd

Mer Muḥammed-rā dehāneş kej be-mānd

Bāz amed k'ey Muḥammed 'afv kūn

Ey tu-rā elṭāf ü 'ilm-i men ledün

Men tu-rā efsūs mī-kerdem zi-cehl

Men be-dem efsūs-rā mensüb u ehl)

(322) şaḥīfede mezkūrdur, mūrāca‘at oluna.⁴⁶⁸

و گفتند مشرکان عرب چرا فرو فرستاده نشده بر محمد قرآن

(*Ve güftend müşrikân-ı ‘Arab çerā fūrū feristāde ne-şode be-Muḥammed
Ḳur’ān*)

‘Arab müşrikleri dēdiler: “Niçün Muḥammed

839

şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem üzerine Ḳur’ān cümlet^{en} vāḥide aşağı gönderilmiş olmadı.” Ya’nī cümlesi birden niçün gönderilmedi, dēdiler.

Şaḥīfe (807)

و نمی آرند مشرکان عرب برای تو محمد مثلی

(*Ve ne-mī-ārend müşrikân-ı ‘Arab berāy-ı tu yā Muḥammed mişlī*)

‘Arab müşrikleri:”Yā Muḥammed şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem seniñ için bir mişl götüremezler.” Ya’nī seniñ emriñ ibtālinde bir ḥarb mişl götüremezler.

یعنی در بیان قدح⁴⁶⁹ نبوت و طعن کتاب تو سخن نمی گویند

(*Ya’nī der-beyān ḳadḥ-ı nübüvvet ve ta’n-ı kitāb-ı tu sūḥen ne-mī-gūyend*)

Ya’nī nübüvvetiñ ḳadḥı ve seniñ kitābıñ ta’nı beyānında söz söyleyemezler.

مکر آنکه ما می آریم برای تو

(*Meger ān-geh mā mī-ārīm berāy-ı tu*)

Eger söyleseler bir ḥarb mişl īrād étseler illā meger ol vaḳt biz ‘azīmü’ş-şāna götürürüz seniñ için. Ya’nī anları iskāt éder, def‘ éder aḥsen-i beyān ile cevāb-ı mülzim īrād éderiz démekdir.

یعنی روی بر زمین نهاده میروند بسوی دوزخ

(*Ya’nī revī ber-zemīn nihāde mī-revend be-sūy-ı dūzeh*)

Ya’nī yüzi, zemīn u yer üzerine koymuş cehennem tarafına giderler. Yüz üzeri sürünerek gitmek démekdir.

آن گروه بدتر از روی مکان یعنی مکان ایشان بدترست

(*Ān gürūh bedter ez-rūy-ı mekān ya’nī mekān-ı īşān bedterest*)

Ol gürūh, cemā‘at kī mekān, yeryüzünden ziyāde bed, kötüdür. Ya’nī anlarıñ mekānları ziyāde kötü ve beddir.

⁴⁶⁸ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁴⁶⁹ **Derkenar:** Ḳadḥ, ‘ırz u nāmūsa daḥl u ta’n étmek.

از منازل مؤمنان که در دنیا داشتند و ایشان طعنه می زدند که

(Ez-menāzil-i mü'minān kī der-dünyā dāštend ve īṣān ta'ne mī-zedend kī)

Mü'minleriñ menzillerinden kī o mü'minler, dünyāda o yerleri tutmuşlar idi ve küffār anlara ta'n ururlar idi kī ځانگیمیز āhıretde maḥal [u] yerlerimiz, maḥāmımız güzeldir deyü.

و کج تر و نا صوابترند از جهت راه چه راه ایشان مفضی بآتش دوزخست

(Ve kecter ve nā-şavābterend ez-cihet-i rāh çī rāh-ı īṣān müfḏī b'āteş-i dūzeḥest)

Ziyāde egri ğayr-ı müstaḳīm ve ziyāde nā-şavābdır yol cihetinden. Ne yol anları cehennem āteşine müfḏī bir yol u ټارځدیر démek olur.

Ḳāle'ş-Şā'ib

واقف نمیشوند که کم کرده اند راه

(Vāḳıf ne-mī-şevend kī kem kerde end rāh)

Vāḳıf olmadılar kī yolu, ټارځي žāyi', ğā'ib eylemişlerdir. Gittikleri yolu ټوځری, müstaḳīm ḡann édüp vāḳıf olmadılar kī yolu žāyi' eylediklerine, yā āsefā.

تا رهروان براهنمای⁴⁷⁰ نمی رسند

(Tā reh-revān-ı be-rāhnümāy ne-mī-resend)

Ḥattā bir yol gösterici, yolcu ademe ulaşmadılar. Böyle kendüleriniñ ḡann u gümānları üzere ټوځریca cennet deyü cehenneme gittidiler démekdir.

Ḳāle'l-Mevle'l-Cāmī

ما نداریم مشامی که توانیم شنید

(Mā ne-dārīm meşāmī kī tüvānīm şenīd)

Biz bir meşām

840

ټutmadıḳ kī mümkündür bizim için istimā' étmek, işitmek.

ور نه هر دم رسد از کلشن وصلت نفحات

(Ver ne her dem resed ez-gülşen-i vuşlat nefḥāt)

Yohsa her dem, her nefes ulaşur vuşlat gülşeninden nefḥāt-ı İlāhī. Lākin bizim için bir ځوځو alur burun ټutmadıḳ. ټutmuş olaydık elbette vuşlat gülistānından bir nefḥāt-ı İlāhī bize de ulaşur idi démekdir.

⁴⁷⁰ R.B. رهنمای rehnümāyī.

Şahîfe (808)

یاور⁴⁷¹ و مددکار و کار ساز

(Yāver u mededkār u kār-sāz)

Yārdım u meded ve iş düzici demektir. İmdādına yetişüp iş yapıcı adem demektir.

پس هلاک کردیم ایشانرا هلاک کردنی باغراق دریای قلزم

(Pes helāk kerdīm īṣān-rā helāk kerdenī b'igrāk deryā-yı ḵulzüm)

İmdi anları helāk eyledik. Bir helāk etmek ile helāk eyledik ki ḵulzüm deryāsına ğark etmekle helāk eyledik.

غرقه کردن

(Ġarḵa kerdən)

Ġarḵ etmek demektir.

نشانی و داستانی

(Niṣānī vü dāstānī)

Bir niṣān ve bir destān, hikāye demektir.

و آماده کردیم

(Ve āmāde kerdīm)

Āmāde vü ḥāzır eyledik.

دردناک

(Derdnāk)

Derdlü, kederlü, demek olur.

یعنی هلاک کردیم قوم عاد را بتکذیب هود

(Ya'nī helāk kerdīm ḵavm-i 'Ād-rā be-tekzīb-i Hūd)

Ya'nī 'Ād ḵavmini helāk étdik Hūd 'aleyhi's-selā mı tekzīb étdikleri sebeble.

و گروه شمود را بتکذیب صالح

(Ve gürūh-ı Semūd-rā be-tekzīb-i Şāliḥ)

Semūd gürūh u ḵavmini daḥi helāk étdik Şāliḥ 'aleyhi's-selā mı tekzīb eyledikleri cihetle demek olur.

---

⁴⁷¹R.B. یاد.

Şahîfe (809)

Kâle'l-Kâşifi

پیغمبر دعا فرمود که خدایا این مرغ را بکیر و نسل بریده کرد

(*Peygamber du'ā fermūd kī Hudāyā īn murğ-rā be-gīr ve nesl berīde kerd*)

Peygamber du'ā buyurdu kī: “Ey Hudā-yı te'ālā! Bu kuşu tut ve bunun neslini kesilmiş eyle!” Ya'nī bu kuşdan yavru gelmesün. Bu kuşu aḥz eyle, ortadan def eyle demekdir.

ان دعاء پیغمبر بفر اجابت رسیده و ان مرغ غائب شد

(*An du'ā-yı peygamber be-fer icābet resīde ve ān murğ gā'ib şod*)

Peygamberiñ ol du'āsı qarīn-i icābete ulaşdı ve ol kuş gā'ib oldu 'azīzim.

و دیگر از و خبری و اثر پیدا نشد و خبر نام از و نشان نماند

(*Ve dīger ez-o ḥaberī vü eṣerī peydā ne-şod ve cüz nām-ı ez-o nişān ne-māned*)

Dīger, başka o kuşdan bir ḥaber ve bir eṣer zāhir olmadı ve anıñ nāmından, isminden ğayrı nişān 'alāmet kalmadı.

و در چیزها نایافت برو مثل زنند

(*Ve der-çīzhā' nā-yāft ber-o mişl zenend*)

Ve bir nesnelerde ve bir şeylerde ve insānıñ bir ḥācetinde bulunmaqlığı o kuşa mişl. Ya'nī aña ḥarb mişl urdılar. Ya'nī bir adem

841

dīger birisiniñ bir nesne ve bir şey' ve ihtiyācında bulunmamaqlığı o kuşa ḥarb mişl oldu. Ya'nī 'anḳā gibidir derler kī ismi var, cismi yok.

کمافیل منسوخ شد مروت و معدوم شد وفا

(*Kemā-fīl mensūḥ şod mürüvvet ü ma'dūm şod vefā*)

Nitekim dénilür mürüvvet nesh oldu. Ya'nī ortadan kalkdı; vefāda ma'dūm, yok oldu.

و ز هر دو نام ماند چو عنقا و کیمیا

(*Ve zī-her dū nām māned çu 'anḳā vü kīmyā*)

Ve bu her iki nām kaldı 'anḳā vü kīmyā gibi 'azīzim.

و صاحب لمعات از بی نشانی عشق برین وجه نشان میدهد

(*Ve Şāhib-i Leme'āt ez-bī-nişān-ı 'aşḳ ber-īn vech-i nişān mī-dehed*)

Ve Şāhib-i Leme'āt 'aşḳıñ bī-nişānlığından bu vech üzre nişān vérir.

عشقم⁴⁷² در دو کون مکاتم بدید نیست

(*‘Aşkem der-dū kevn-i mekânem be-dîd nîst*)

Ben ‘aşkım. İki kevnde, iki ‘âlemde mekânım, yerim zâhir u aşikâr degildir ne dünyâda ve ne de âhîretde.

عنقای مغربم که نشانم بدید نیست

(*‘Anqâ-yı muğribem kî nişânem be-dîd nîst*)

Bir muğrib ‘anqâsıyım kî benim nişânım zâhir u aşikâre degildir.

علی بن الحسن⁴⁷³ بن علی زین العابدین رضی الله عنهم روایت کند از پدر خویش گفتا

(*‘Alî bin el-Ḥasan bin ‘Alî Zeyne’l-‘Ābidîn raḍıya’l-lâhu ‘anhum rivāyet kūned ez-peder-i ḥ’īṣ gūftā*)

‘Alî bin el-Ḥasan bin ‘Alî Zeyne’l-‘Ābidîn raḍıya’l-lâhu ‘anhum kendi peder-i ‘ālî şânından rivāyet éderler kî: O adem, ḥazret-i ‘Alî raḍıya’l-lâhu ‘anh dédiler kî:

مردی آمد از بنی تمیم پیش امیر المؤمنین علی رضی الله عنه

(*Merdî âmed ez-Benî Temîm piş-i emîrû’l-mü’mînîn ‘Alî raḍıya’l-lâhu ‘anh*)

Benî Temîm’den o kabîleden bir adem geldi emîrû’l-mü’mîn olan ḥazret-i ‘Alî raḍıya’l-lâhu ‘anh efendimiziñ öñüne.

گفت یا امیر المؤمنین خبر ده مارا از اصحاب رس

(*Gūft yā emîrû’l-mü’mînîn ḥaber deh mā-rā ez-aşḥāb-ı Res*)

O adem dédi: “Yā emîrû’l-mü’mînîn! Bize ḥaber ver aşḥāb-ı Res’den.

از کدام قوم بودند و در کدام عصر و دیار و مسکن از ایشان کجا بود پادشاه ایشان که بود

(*Ez-kodām ḳavm būdend ve der-kodām ‘aşr u diyār u mesken ez-îşān kocā būd pād-şāh-ı îşān kî būd*)

Anlar ḳanğı ḳavm idiler ve ḳanğı ‘aşrda idiler? Anlarıñ diyār u meskenleri ḳande idi ve anlarıñ pād-şāhı kim idi?

رب العزت پیغمبر بایشان فرستاد یا نفرستاد و ایشانرا بچه هلاک کرد ما در قرآن ذکر ایشان

میخوانیم که اصحاب الرس

(*Rabbi’l-‘izzet peygamber b’îşān ferestād yā ne-ferestād ve îşān-rā be-çî helāk kerd mā der-Ḳur’ān zikr-i îşān mî-ḥ’ānīm kî aşḥābu’r-Res*)

⁴⁷²R.B. ‘aşkem kî.

⁴⁷³R.B. Hüseyin.

Rabbi'l-‘izzet anlara peygamber gönderdi veyā göndemedi mi ve anları ne sebebdan helāk eyledi? Biz anlarıñ zikrini Qur’ān’da okuyoruz kī aşḥābu’r-Res deyü.

نه قصه ايشان بيان کرده نه احوال ايشان گفته

(*Ne kıṣṣa-i iṣān beyān kerde ne aḥvāl-i iṣān güfte*)

Ne anlarıñ kıṣṣasını

842

beyān eylemiş ve ne de anlarıñ aḥvālinden söylenmiş.” dēdiler.

امیر المؤمنین علی گفت یا ابا تمیم سؤالی کردی که پیش از تو هیچ کس این سؤال از من نکرد

(*Emīrū’l-mū’minīn ‘Alī güft yā aḥā Temīm sū’alī kerdī kī pīṣ-i ez-tu hīç*

kes īn sū’al ez-men ne-kerd)

Emīrū’l-mū’minīn olan ḥazret-i ‘Alī raḍiya’l-lāhu ‘anh dedi: “Yā eḥā Temīm! Bir sū’al eylediñ kī senden evvel hīçbir kimse bu sū’ali benden eylemedi.

و بعد از من قصه ايشان از هیچ کس نشنود

(*Ve ba’d-i ez-men kıṣṣa-i iṣān ez-hīç kes ne-şunūd*)

Ve benden soñra anlarıñ kıṣṣasını hīç kimseden işitemezsiñ.

ايشان قومی بودند در عصر بنی اسرائیل پیش از سلیمان بن داود

(*İṣān ḳavmī būdend der-‘aṣr-ı Benī İsrā’ıl pīṣ-i ez-Süleymān bin Dāvūd*)

Anlar bir ḳavm idiler Benī İsrā’ıl zamānında ḥazret-i Süleymān bin Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmdan evvel.

بدرخت صنوبر می پرستیدن⁴⁷⁴ آن درخت⁴⁷⁵ یافت بن نوح کشته بود

(*Be-dıraḥt-ı şanavber mī-perestīden ān dıraḥt Yāfeş bin Nūḥ kişte būd*)

Şam fıstığı ağacına taparlar idi. Ol ağacı Yāfeş bin Nūḥ ekmiş idi.

بر شفی⁴⁷⁶ چشمه معروف و بیرون از آن چشمه نهری بود روان

(*Ber-şefīr-i çeşme-i ma’rūf ve bīrūn-ı ez-ān çeşme nehrī būd revān*)

Ma’rūf olan çeşmeniñ kenārında idi ve ol çeşmeniñ tışarusından bir nehr var idi revān, akıcı.

و ايشانرا دوازده پاره شهر بود بر شط آن نهر

(*Ve iṣān-rā devāzdeh pāre şehr būd ber-şaṭṭ-ı ān nehr*)

Ve anlar on iki pāre şehr idi an nehrīñ kenārında.

⁴⁷⁴ R.B. پرستیدند perestīdend.

⁴⁷⁵ R.B. درخت dıraḥt kī.

⁴⁷⁶ Derkenar: Şefīr; kenār u nāḥiye, cānib u ṭaraf ma’nāsınadır.

و نام نهر رس بود و در بلاد مشرق و در روزگار هیچ نهر عظیم تر و بزرگتر ازان نهر نبود

(*Ve nām-ı nehr Res būd ve der-bilād-ı maşrık ve der-rüzgār hīç nehr-i*

‘aẓīmter u büzürgter ez-ān nehr ne-būd)

Dağı ol nehriñ ismi nehr-i Res idi ve bilād-ı maşrıkda ve eyyāmda ol nehrden ziyāde ‘aẓīm ve ziyāde büyük bir nehr olmadı.

و نه هیچ شهر آبادان تر ازان شهرهء ایشان و مهینه از شهرهء مدینه بود

(*Ve ne hīç şehr-i ābādānter ez-ān şehrhā-yı īşān ve mihīne ez-şehrhā-yı*

Medīne būd)

Anlarıñ şehrinde ziyāde ma‘mūr, abādān [ve büyük] hīçbir şehir yok idi ve Medīne şehirlerinden idi.⁴⁷⁷

نام آن اسفند آباد و پادشاه ایشان از نژاد نمرود بن کنعان بود

(*Nām-ı ān İsfend-ābād ve pād-şāh-ı īşān ez-nejād-ı Nemrūd bin Ken‘ān*

būd)

Ve mihīne şehriñ ismi İsfend-ābād idi ve anlarıñ pād-şāhı Nemrūd bin Ken‘ān neslinden, sülālesinden idi.

و در آن مدینه مسکن داشت و آن درخت صنوبر در آن مدینه بود

(*Ve der-ān Medīne mesken dāşt ve ān dıraht-ı şānavber der-ān Medīne būd)*

Ve ol Medīne’de, şehirde mesken tıtdı. Ve o Şām fıstığı ağacı, ol Medīne şehirde idi.

و ایشان تخم آن درخت

(*Ve īşān tohm-ı ān dıraht)*

843

بردن⁴⁷⁸ بان دوازده پاره شهر

(*Borden b’ān devāzdeh pāre şehr)*

Ve anlar; ol ağacıñ tohmını, o on iki pāre şehre iletdiler.

تا در شهری درخت صنوبر بر آمد و بیالید

(*Tā der-şehrī dıraht-ı şānavber ber-āmed ve beyālīd)*

Hattā her bir şehirde o fıstık ağacı yukarı geldi ve büyüdü.

⁴⁷⁷ Müellif, “büyük” anlamında gelen “mihīne” kelimesini şehir ismi zannettiği için cümlede tarafımızca düzeltme yapılmıştır.

⁴⁷⁸ R.B. بردند bordend.

و اهل آن شهر انرا معبود خود ساختند

(*Ve ehl-i ān šehr an-rā ma 'būd-ı ḥod sāhtend*)

Ol şehirleriñ ahālisi, o fıstık ağacını kendülere ma'būd düzdiler. Anā taparlar idi.

و ان چشمه که در زیر صنوبر اصل بود هیچ کس را دستوری نبود که ازان اب بخورد یا بر
گرفتی که

(*Ve an çeşme kī der-zīr-i şanavber aşl būd hīç kes-rā destūrī ne-būd kī ez-
ān ab be-ḥord yā be-giriftī kī*)

Ve ol çeşme kī fıstık ağacınıñ altında idi. Aşlı, temeli, esāsı hīçbir kimseye izn, destur olmaya kī o şudan içeler yāḥud o şudan tūtalar, aḥz édeler kī.

میکفتند که "هی حیاة آلهتنا فلا ینبغی لاحد ان ینقص من حیاتها"

("هی حیاة آلهتنا فلا ینبغی لاحد ان ینقص من حیاتها" (*Mī-güftend kī*)

Söylerler idi kī: "Bu şu, ilāhlarımızıñ ḥayātıdır bir kimse için lāyık olmaz kī o ilāhlarımızın ḥayātından noḳşān édeler." dērlər idi.

پس مردمان که اب میخوردند از نهر رس میخوردند

(*Pes merdümān kī ab mī-ḥordend ez-nehr-i Res mī-ḥordend*)

İmdi insānlar, ademler kī şu içerler idi. O çeşmeden içemezler, Res Nehri'nden içerler idi. Ya'nī ilāhlarınıñ ḥayātına naḳts gelmesün deyü o çeşmeden şu içemezler idi.

و رسم و ایین ایشان بود در هر ماهی اهل آن شهرها

(*Ve resm u ayīn-i īşān būd der-her māhī ehl-i ān šehrā*)

Onlarıñ resm u āyīnleri ya'nī 'ibādetleri bu idi kī her māhda o şehriñ ahālisi.

کردان درخت صنوبر خویش بر آمدن و انرا بزبور و جامه‌اء الوان بیا راستن

(*Kerdān dıraḥt-ı şanavber-i ḥ'īş ber-āmeden ve an-rā be-zīver ve cāmḥā-yı
elvān biyā rāsten*)

Kendü fıstık ağaçlarınıñ etrafına gelür ve ol ağacı renklü cāmeler, elbiseler ile ziynet ve bezerler idiler. Ya'nī o ağacı nev' nev' elbiseler ile süslendirirler ve müzeyyen édüp pazārlar idiler aḥmāk, cāhil ḥerīfler.

و قربانها کردن و آتش عظیم افروختن و ان قربانها بر آن آتش نهادن

(*Ve ḳurbānhā kerdēn ve āteş-i 'azīm efrūḥten ve an ḳurbānhā ber-ān ateş
nihāden*)

Dāhī qurbānlar étmek ve ‘azīm āteş yakup ol qurbānları, o ateşin üzerine koymak idi resm [u] āyınleri.

تا دخان و قاتران بالا کرفتى چندانکه در آن تاریكى دود دیدهاء ایشان از آسمان محبوب کشتى
(*Tā duḡhān u qatārān bālā giriftī çendānkī der-ān tārīkī dūd dīdhā-yī īṣān ez-āsmān maḥcūb keštī*)

Ḥattā tütüni, dumanı eṭrāfı iḥāṭa

844

ile bālāyı tūtardı. Ol kadar tütün dumanı olurdu ki o tütün dumanın zulmetinden, karanlığından onların gözleri kül yüzünden maḥcūb olurdu. Ya‘nī semāyı duman kaplayup gözleri küli görmez idi.

ایشان آن ساعت بسجود در فتادندی⁴⁷⁹ و تضرع و زاری فرا درخت کردندى
(*Īṣān ān sāt be-sücūd der-fütādendī tazarru‘ u zārī ferā dīraḥt kerdendī*)

Anlar, ol sātde o ağaca secdeye düşerlerdi. Ya‘nī ağaca secde éderlerdi. Daḡi tazarru‘ u zārīlik fıstık ağacı tarafına, cānibine éderlerdi.

تا از میان آن درخت شیطان آواز دادى كه "انى قد رضيت عنكم"⁴⁸⁰
(*Tā ez-miyān-ı ān dīraḥt şeyṭān āvāz dādī ki "anī qd riṣīṭ ʿenکم"*)

Ḥattā o fıstık ağacın ortasından şeyṭān āvāz, nidā vérir ki taḥkīk ben sizden rāzī oldum, deyü.

چون آواز شیطان بکوش ایشان رسیدى سر بر داشتندى

(*Çun āvāz-ı şeyṭān be-gūş-ı īṣān resīdī ser ber-dāştendī*)

Çünkü şeyṭānın böyle āvāzı onların kulağına ulaştı. Başlarını yukarı tutarlardı. Ya‘nī secdeden kaldırırlar idi.

شادان و نازان و يك شبانروز در نشاط و طرب و خمر خوردن بسر آوردى
(*Şādān u nāzān ve yek şebān-rūz der-neşāt u ṭarb ve ḡumar ḡorden be-ser āverendī*)

Şādān u murdār ve ḡazān u nāz, şīve ile bir gün bir gece neşātda ve oynamak ve şarāb içmek ile cūnbüşlerini başa getürürler idi.

⁴⁷⁹ R.B. üftādendī. افتادندى.

⁴⁸⁰ "Ey kullarım! Sizden razı oldum." <https://yenisehir.fandom.com/tr/wiki/Ress> (Erişim: 14.05.2021).

یعنی که معبود ما از ما راضی است برین صفت روزگار در ان بسر آوردند

(Ya'nī kī ma'būd-ı mā ez-mā rāzī est ber-īn şıfat rüzgār der-an be-ser āverdend)

Ya'nī kī bizim ma'būdumuz bizden rāzīdır diyerek, böyle çünbüş édüp bu şıfat ile eyyāmlarını, günleri, 'ömürlerini başa getirürler idi.

تا کفر و شرک ایشان بغایت رسید و تمرد و طغیان ایشان بالا گرفت

(Tā küfr u şirk-i īşān be-ğāyet resīd ve temerrüd u tuğyān-ı īşān bālā girift)

Hattā anlarıñ küfr u şirkleri ğāyete ulaşdı ve anlarıñ tuğyān u 'inādları bālā tutdı, āsmāna tayandı dēmekdir.

رب العالمین بایشان پیغمبری فرستاد از بنی اسرائیل از نژاد یهودا ابن یعقوب

(Rabbi'l-'ālemīn b'īşān peygamberī ferestād ez-Benī Īsrā'īl ez-nejād-ı Yehūdā ibn Ya'qūb)

Rabbi'l-'ālemīn anlara bir peygamber gönderdi. Benī Īsrā'īl'den Ya'qūb 'aleyhi's-selāmın oğlu Yehūdā neslinden idi.

Şahīfe (810)

رزکاری دراز ایشانرا دعوت کرد ایشان نکردیدند

(Rüzgārī dirāz īşān-rā da'vet kerd īşān ne-kerdīdend)

Uzun müddet ve nice zamān anları da'vet eyledi. Onlar icābet u qabūl étmediler, anı taşdıq étmediler.

و شرک و کفر را بیفزودند تا پیغمبر در الله زارید و در ایشان

(Ve şirk u küfr-rā bī-füzūdend tā peygamber der-Allāh zārīd ve der-īşān)

845

دعای بد کرد

(Du'ā-yı bed kerd)

Anlar şirk u küfri ziyāde eylediler. Hattā peygamber, Allāh'a tazarru' u niyāz ile anlarıñ haqqında kötü, bed du'ā eyledi.

گفت یا رب چون پیغمبر این دعا کرد درختهای ایشان همه خشک گشت

(Güft yā Rabb çun peygamber īn du'ā kerd dirāḥthā-yı īşān heme ḥuşk keşt)

Peygamber "Yā Rabb!" dédi, du'ā' eyledi. Çünkī peygamber bu du'āyı eyledi. Anlarıñ tapmağda oldukları fistiğ ağaçları[nın] cümlesi qurudı.

گفتند این همه از شومی این مرد است که دعوی پیغمبری میکند

(Güftend īn heme ez-şūmī īn merd est kī da'vá-i peygamberī mī-küned)

O kavm-i müşrik dēdiler kī: “Bu cümlesi, bu şom olan merdindir kī peygamberlik da‘vāsı éder. Anıñ içün bizim ma‘būdlarımız böyle kurıdı.” dēdiler.

و عیب خدایان ما میجوید و اورا بگرفتند و در چاهی عظیم کردند آورده اند

(*Ve ‘ayb-ı ħudāyān-ı mā mī-cūyed ve ū-rā be-giriftend ve der-çāhī ‘aẓīm kerdend āverde end*)

Daħi bizim ħudālarımızıñ ‘aybını diler, ārzū éder, diyerek o peygamberi tutdılar ve bir büyük kuyuya atdılar.

در قصه که انبوهها ساختند فراخ و انرا بقعر آب فرو بردند و آب از انبوهها بر میکشیدند

(*Der-ķışşa kī enbūbhā sāhtend ferāḥ ve an-rā be-ķā‘r-ı āb fūrū bordend ve āb ez-ān enbūbhā ber-mī-keşīdend*)

Ķışşada vāķı‘ olmuşdur kī ya‘nī bir rivāyet budur kī o küffār u müşrikler enbūblar düzdiler. Enbūb, içi boş kâmiş demekdir. Ferāḥ, geniş vāsi‘ demekdir. Ya‘nī içi boş geniş, vāsi‘ kâmiş paydılar ve o kâmişları şuyun dibine, ķa‘rine aşağı iletdiler ve şuyı o kâmişlar ile yukarı çekerler.

تا بخشک رسید انکه از انجا در چاهی دور فرو بردند

(*Tā be-ḥuşk resīd an-geh ez-ancā der-çāhī dūr fūrū bordend*)

Ḥattā o kuyı kurumağa ulaşdı. Ya‘nī o peygamberiñ du‘āsiyla kuyunun şuyı kurıdı. Ol vaķt, ol peygamberi oradan uzak bir kuyuya götürüp kuyunun aşağısına iletdiler, atdılar.

و اورا در ان چاه کردند و سنکی عظیم بر سر آن چاه استوار⁴⁸¹ نهادند

(*Ve ū-rā der-ān çāh kerdend ve sengī-i ‘aẓīm ber-ser ān çāh-ı üstüvār nihādend*)

Ve o peygamberi, ol kuyuya eylediler, atdılar ve bir büyük taş, o kuyunun başı üzerine metīn u muḥkem koydılar.

و انبوهها از قعر اب بر داشتند

(*Ve enbūbhā ez-ķa‘r-ı ab ber-dāştend*)

Ve o içi boş kâmişları, şuyun ķa‘rinden yukarı tutdılar. Ya‘nī kâmişları şudan gēriye aldılar.

⁴⁸¹ **Derkenar:** Üstüvār; muḥkem, metīn demekdir.

گفتند اکنون دانیم که خدایان ما از ما خشنود شوند که عیب جوی ایشانرا هلاک کردیم
(Güftend eknūn dānīm kī ḥudāyān-ı mā ez-mā ḥoşnūd şevend kī ‘ayb-ı cūy-ı ṭṣān-rā helāk kerdīm)

Ve dēdiler kī: “Şimdi bildik kī bizim ḥudālarımız bizden ḥoşnūd oldılar kī o ḥudālarımızıñ ‘aybını arayanı helāk étdik.” dēdiler.

پیغمبر در آن وخنکاه
(Peygamber der-ān vaḥşetgāh)

846

بالله نالید و گفت سیدی و مولایی
(B’Allāh nālīd ve güft seydī vū Mevlāyī)

Peygamber o vaḥşetgāhda Cenāb-ı Ḥaḥk’a enīn u efgān eyledi ve dēdi: “Ey benim efendim ve Mevlām! Görürsün benim mekānım ıar oldı ve elem u meşakḳatım şiddetlū oldı. Baña merḥamet eyle.” deyū du‘ā étdi ve rūḥı Ḥaḥk’a teslīm étdi ‘azīzim.

پس رب العالمین باد عاصف کرم بایشان فرو کشاد تا همه بیکدیگر شدند و فرا هم پیوستند
(Pes Rabbi’l-‘ālemīn bād-ı ‘āşif-ı germ b’ṭṣān fūrū kūşād tā heme be-yek-diger şodend ve ferā hem peyvestend)

İmdi Rabbi’l-‘ālemīn anlara sıcak ‘āşif rüzgārını aşağı açdı. Ya’nī rüzgār-ı ‘āşif gönderdi. Ḥattā cümlesi yek-digeriyle cem’ olup toplandılar ve birbirlerine muttaşıl daḥi oldılar. Ya’nī cümlesi tomuz tolı oldılar.

انکه زمین در زیر ایشان چون سنک کبریت کشت و از بالا ابری سیاه بر آمد و آتش فرو بارید
(An-geh zemīn der-zīr-i ṭṣān çun seng-i kibrīt keşt ve ez-bālā ebrī-i siyāh ber-āmed ve ateş fūrū bārīd)

Ol vaḥt yer, arz anlarıñ altında kibrīt ıaşı gibi oldı ve yuḳarılarına siyāh bir bulut geldi ve andan ateş aşağı yağdı. Ya’nī yağmur gibi ateş yağdı o bulutdan.

و ایشان چنانکه از زیر در آتش فرو گذارد فرو کداختند
(Ve ṭṣān çunānkī ez-zīr der-āteş fūrū güzāred fūrū kodāḥtend)

Ve anlar öylece kī āteşin altından aşağı gitdiler ve aşağıda eridiler. "Kūn feyekūn" oldılar dēmekdir.

میان قوم نوح و عاد و میان عاد و ثمود تا باصحاب الرس

(Miyān-ı kavm-i Nūḥ u ‘Ād ve miyān-ı ‘Ād u Semūd tā b’aşḥabu’r-Res)

Ḳavm-i Nūḥ u ‘Ad ortasında daḥi ‘Ad u Semūd miyānında tā aşḥabu’r-Res gelinceye ḳadar dēmekdir.

و بر گذشتند بر آن شهر که باران بد بارید یعنی برو سنک بارانیده شد

(*Ve ber-güzeštend ber-ān šehr kī bārān-ı bed bārīd ya 'nī be-rev seng bārānīde şod*)

Ḳureyş kāfirleri Şām'a ticāret ile ol šehr üzerine keşt u güzārlarınıñ kī bed, kötū yağmur yağmış. Ya'nī o šehr üzerine taş yağmış oldu. Lūt kavminiñ şehridir, eñ büyük şehridir kī ismine Sodom derler.

آیا نمی دیدند آنرا سر نکون

(*Āyā ne-mī-dīdend ān-rā ser-nigūn*)

'Acabā ol šehr görmezler mi kī baş aşağı olmuşdur, alt üst olmuşdur.

Şahīfe (811)

Meşnevī: Cild 4, Şahīfe 175

Fi'l-Meşnevī

فضل مردان بر زن ای⁴⁸² حالی پرست

(*Faẓl-ı merdān ber-zen ey ḥālī-perest*)

Merdleriñ zen u ḥatun üzre fazileti ey naḳd u ḥālī tapıcı!

زان بود که مرد پایان بین ترست

(*Z'ān būd kī merd pāyān-bīn terest*)

Andan o ötüridür kī merd, pāyān-bīnrek. Ya'nī ricālīñ nisā üzre fazileti ol cihetdendir kī ricāl, 'ākıbet-

847

bīn olmaḳda ve her şeyiñ āḫirini endişe kıılmaḳda nisā t̄ā'ifesinden iḳvādır. Pes bunlarıñ anlar üzre fazileti bu i'tibārla sābit oldu.

مرد کاندرا عاقبت بینی خمست

(*Merd k'ender 'ākıbet-bīnī ḥumest*)

Şol merd kī 'ākıbet-bīnlikde ḥum u mu'veccdir.

او ز اهل عاقبت چون⁴⁸³ زن کمست

(*Ū zi-ehl-i 'ākıbet çun zen kemest*)

Ol kimse ehl-i 'ākıbet olandan zen gibi kem u nāḳışdır. Ya'nī ol er, 'ākıbet-bīn olmaḳda egridir kī 'ākıbet u āḫiretiniñ toḡrı göremez. Bu güne merd ehl-i 'ākıbetden ve anlar mertebesinden 'avret gibi nāḳışdır.

⁴⁸²R.B. yok.

⁴⁸³R.B. از ez.

از جهان دو بانک می آید بضد

(*Ez-cihān dū bāng mī-āyed be-ẓidd*)

Cihāndan iki bāng gelür biri biriyle ẓidd olmağla.

تا کدامین را تو باشی مستعد

(*Tā kodāmīn-rā tu bāṣī müsta'id*)

Tā sen ẓangısına lāyık u müsta'id olursuñ, fikr eyle. Cihāndan biri birine ẓidd olmağla gelen iki şadādan murād, biri gün ve biri fesāddır.

آن یکی بانکش نشور اتقیا

(*Ān yekī bāngeṣ neṣūr-ı etḳiyā*)

Cihānıñ ol bir bāngi etḳiyānıñ neṣūr u ḥayātıdır.

وآن یکی بانکش فریب اشقیا

(*V'ān yekī bāngeṣ firīb-i eṣḳiyā*)

Ve anıñ ol bir bāng u şadāsı eṣḳiyānıñ firībıdır.

من شکوفه خرم ای خوش کردار⁴⁸⁴

(*Men şükūfe-i ḥārem ey hoş germdār*)

Cihānıñ kevn ü 'imāreti nāzır oluna ve aña meyl kılna lisān-ı ḥalle. Böyledir kī ey hoş germ tıtcı! Ben, ḥār-ı şükūfesiym.

کل بریزد⁴⁸⁵ من بمانم شاخ خار⁴⁸⁶

(*Gül be-rīzed men be-mānem şāḥ-ı ḥār*)

Āḥir gül dökülür ben şāḥ-ı ḥār çalurum. Ḥārdan murād fesādī degil ve şükūfeden murād kün u 'imāreti tarafıdır.

بانک اشکوفه ش⁴⁸⁷ کاینک⁴⁸⁸ کل فروش

(*Bāng-i eṣḳūfe'ş k'īnek gül-fürüş*)

Anıñ şükūfesiniñ bāngi lisān-ı ḥalle bu kī işte gül şatıcıdır.

⁴⁸⁴ R.B.

آن یکی این که اینک حاضرم
Ān yekī bāng īn kī īnek ḥāẓırem.

⁴⁸⁵ R.B. بریزم berīzem.

⁴⁸⁶ R.B.

بانک دیگر بنکر اندر اخرم
Bāng-ı diğer binger ender aḥırem.

⁴⁸⁷ R.B. اشکوفه اش eṣḳūfe'eş.

⁴⁸⁸ R.B. اینک īnek.

بانک خار⁴⁸⁹ او که سوی ما مکوش

(*Bāng-i hār-ı ū kī sūy-ı mā me-gūş*)

Anîñ hāriniñ bāngi bu kevn u bizim cānımıza sa'y étme. Ya'nî anîñ kevn u 'imāretiniñ sözi lisān-ı hālle budur kî: İşte gül şatıcı ve letāfet u tarāvet vérici bizim cānımıza gül sa'y eyle, vér ve anîñ hār gibi olan fesād u fenāsı dañi böyledir kî bizim cānımıza gelme ve sa'y kılma. Zīrā sa'yıñ bātıl olur sen dañi āzerde olursuñ.

آن یکی بانک این که اینک حاضرم⁴⁹⁰

(*Ān yekī bāng īn kī īnek hāzirem*)

Ol bir bāngi cihāniñ bu kî işte ben hāzırım ve laţif u nağd bir şey'em.

[847 **Derkenar**: Ya'nî her şey'in kevn u imāreti nāzır oluna bu güne şadā eyler kî gül baña mā'il ol ve gül, benimle ülfet u ünsiyyet kıl. Bunlar 'aks anlara nāzır oluna bu kevn şadā vü nidā gelür kî baña mā'il olma ve benimle ülfet u ünsiyyet kılma. Zīrā kî ben fāsīd u fānī'em benim kimseye nef' u fā'idem yokdur. Şaķīn baña ferīfte olmağla bākī vü dā'imden maħrūm qalma. Pes sen ey bu 'ālem, kevn ve fesāda nāzır olan kimse bu cihāndan gelen şadāniñ gör kî kaŋısına müsta'idisiñ? Gūş-ı hūşuñ cihāniñ kevn u 'imāreti cānibinden gelen şadāyı mı işidir? Veyāhūd fesād u fenāsı tarafından gelen şadāyı mı gūş éder? Cihāniñ ol bir bāngi eşķiyāniñ nüşūr u hayātıdır ve anîñ ol bir bāng u şadāsı eşķiyāniñ ferbīhidir. Firīb, eşķiyā olan şadāsı kevn u 'imāreti cānibinden gelen bāng u nidādır. Pes eşķiyā, bu cihāniñ nidāsından hayāt bulup anîñ gün u 'imāreti cānibinden perhīz éderler. Ammā eşķiyā cihāniñ bu kevn nidāsını gūş édemeyüp, kün u 'imāreti cānibinden gelen āvāzını işidüp ve anı qabūl édüp, mağrūr u maħdū' oldukları hālde anîñ taħşīli semtine giderler démekdir. Pes her şey'in kün u 'imāreti lisān-ı hālle kendüye şükūfe vü güle teşbīh édüp ve fesād u fenāsını şāh-ı hāre temsīl kılup böyle dér kî: "Ey beni hoş, kerem tutıcı ve baña harāretle muħabbet édici kimse! Ben fi'l-meşel şükūfe gibi ve fesād baña nisbet-i hār gibidir. Benim gül gibi olan revnaķ u 'imāretim dökülür ve ben şāh-ı hār gibi bī-ma'nī ve bī-fā'ide qalurum." 848 **Derkenar**: Hāşıl-ı kelām kevn u 'imāret cānibini kendiye nāzır olanlara işte ben nağd u hazır bir laţif u hoş şey'em nağdi koyup ferdāya mā'il olma dér ve dīger nidāsı bu kî 'āķil iseñ benim āķir-i du'ā qabāħatim gör. Pes ben bir

⁴⁸⁹ R.B. خارش hāreş.

⁴⁹⁰ R.B.

ای خنک آن کو ز اول آن شنید

Ey ħunek ān gū zi-evvel ān şenīd.

zıll zā'il ve ḥ^vāb u ḥayāl gibi serī'ü'z-zevāl baña meftūn olup 'ākıbetü'l-emr maḥzūn u maḡbūn ḡalma dér.]

848

بانک دیگر بنکر اندر اخرم⁴⁹¹

(*Bāng-ı dīger be-niger ender aḡirem*)

Āḡir şadāsı bu kī benim āḡirimi gör, dér.

ای خنک آن کو ز اول ان شنید

(*Ey ḡunek ān kū zı-evvel an şenīd*)

Ey sa'ādet şol kimseye kī evvelde ol fesād u fenāsı tarafından gelen şadāyı işitdi.

کش عقول مستمع مردان شنید

(*K'eş 'uḡūl müstemi' merdān şenīd*)

Kī anı, merdleriñ 'uḡūl u müstemi'i işitdi. Mismā', bunda sem' ma'nāsınadır. Ya'nī baḡtlu ve sa'ādetlü şol kimsedir kī ol emrden merdān-ı Ḥudā'nıñ 'uḡūlı ve ḡuş-ı ḡuşı kī anı işitdi. Ol kimse daḡı anı işitmiş ola ve anıñla mütenaşşih olup iş étmiş ola. Kevn u 'imāreti cānibinden gelen şadā vü nidāya redd eyleyüp āḡiret içün olan maşlaḡat semtine gitmiş ola 'azīzim.

آیا این کس آنست که او را بر انکیخت خدا و فرستاد پیغمبر

(*Āyā īn kes ānest kī ū-rā ber-engīht Ḥudā ve feristād peygamber*)

'Acabā bu kimse, ol kimse midir kī onı Ḥudā peydā vü zāhir ḡopardı? Ya'nī zāhir eyledi, çıkardı. Daḡı peygamber gönderdi bu kimse midir démekdir.

Meşnevî: Cild 1, Şaḡīfe 28⁴⁹²

Fi'l-Meşnevî

کار پاکان را قیاس از خود مکیر

(*Kār-ı pākān-rā ḡıyās ez-ḡod me-ḡīr*)

Pāk olan evliyānıñ kārını kendü nefsinden ḡıyās tutma kī ḡıyāsü'n-nefs 'ale'n-nefs cā'iz degildir kī bir nefse bir nefse beñzemek ihtimāli yokdur.

کرچه ماند در نوشتن شیر شیر

(*Gerḡ māned der-nüvişten şīr şīr*)

⁴⁹¹ R.B.

کش عقول و مستمع مردان شنید
K'eş 'uḡūl u müstemi' merdān şenīd.

⁴⁹² Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Egerçi beñzer yazılmağda şîr, şîre. Ya'nî kitâbetde lafz-ı şîr, ikisi biri birine müşâbihdir. Velâkin ma'nâda birisi arslân ve dîgeri sût demektir.

جمله عالم زین سبب کمره شد

(Cümle 'âlem z'în sebeb gümrâh şod)

Cümle 'âlem bu sebebden gümrâh oldu. Ya'nî pâklarıñ kârını kendi nefsleri üzre kıyâs eyledikleri sebebden gümrâh oldu.

کم کسی ز ابدال حق اکاه شد

(Kem kesî zi-abdâl-ı Hâkğ agâh şod)

Az, qalîl kimse, abdâl-ı Hâkğ'dan agâh oldu. Ya'nî evliyâ-yı İlâhî kendileri gibi zu'm eylediklerinden anlarıñ esrârına ve merâtibine 'âlem olmayup dâlâlet u ğarâbetde qaldılar demek olur.

همسری با انبیا بر داشتند

(Hem-serî bâ-enbiyâ ber-dâştend)

Enbiyâ-yı 'azâm 'aleyhi's-selâm ile hem-serlik ya'nî berâberlik da'vâsıñ tûtdılar.

اولیا را همچو خود پنداشتند

(Evliyâ-râ hemçu ħod pendâştend)

Evliyâ-yı 'azâmı kendileri gibi zu'm u zann étdiler.

گفته اینک ما بشر ایشان بشر

(Gûfte înek mâ beşer îşân beşer)

Bunlar démiş kî: "İşte biz beşeriz ve anlar dañi beşerdir."

ما و ایشان

(Mâ vü îşân)

849

بسته خوابیم و خور

(Beste' ħ'âbîm u ħor)

"Biz ve anlar, ħ'âb u ħora muqayyediz. Ya'nî biz de onlar da uyuruz ve yer içeriz." dédiler.

این ندانستند ایشان از عمی

(În ne-dânistend îşân ez-'amá)

Ol gümrâhlar a'mâ oldukları cihetden bu ma'nâyı bilmediler.

هست فرقی در میان بی منتها

(*Hest farkī der-miyān bī-müntehā*)

Bunlar ile anlarıñ miyānınıñ bī-nihāyet bir nev‘-i fark-ı ‘azīm vardır.

هر دو کون زنبور خوردند از محل

(*Her dū kevn zenbūr ħordend ez-maḥal*)

Miṣāl-i āḥir, meṣelā her iki dürlü arı, bal arısı ve şarıca dīger arı bir yerde yediler.

لیک شد زین نیش ز آن دیگر عسل

(*Līk šod z’īn nīš zi-ān dīger ‘asel*)

Lākin bundan nīš u zaḥm oldu ve o birisinden ‘asel, bal oldu.

هر دو کون آهو کیا خوردند ز آب

(*Her dū kevn āhū gūyā ħordend zi-āb*)

Meṣelā her iki dürlü āhū otluḡ yediler ve şu içdiler.

زین یکی سرکین شد و زان مشک ناب

(*Z’īn yekī sergīn šod u z’ān müşk-i nāb*)

Bu birinden kī murād šikār āhūsıdır, neces oldu ve ol birinden šāfī müşk oldu.

هر دو نی خوردند از یک آبخور

(*Her dū ney ħordend ez-yek āb-ħor*)

Miṣāl-i āḥir her iki ney kī birisi şeker ıamışı ve birisi başka ıamışdır, bir şudan içdiler. Ya‘nī bir maḥalden şu içdiler.

این یکی خالی و آن پر از شکر

(*Īn yekī ḫālī vū ān pūr ez-şeker*)

Bu biri şekerden ḫālī oldu ve ol biri şekerden tolu oldu.

بدرستی نزدیک بود که او بسخن دلفریب و بسیاری جهد در دعوت

(*Be-dürüstī nezdīk būd kī ū be-sūḫen-i dīl-fīrīb ve bisyārī cehd der-da‘vet*)

Ṭoḡrı ve şaḫīḫe yaḡīn u ıarīb olur kī o cenāb-ı risālepenāḫ şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz göñül alda[t]ıcı söz eyle ve Ḥaḡḡ’a da‘vetde çok cehd u sa‘y étmek eyle. Ya‘nī küffār u müşrikīn böyle dédiler.

و اظهار دلایل بر مدعی خود همراه کند و بار دارد مارا از پرستش خدایان⁴⁹³

(*Ve izhār-ı delā'il ber-müdde'ā-yı ḥod gümrāh küned ve bāz dāred mā-rā ez-peresteş ḥudāyān*)

Ve kendi iddi'ası üzerine deliller izhāriyle bizi gümrāh éder ve ḥudālarımıza ya'nī pūtlarımıza tapınmağdan bizi gérü tutar, alıkor, dédiler.

آیا دیدی

(*Āyā dīdī*)

'Acabā gördün? Ya'nī ta'accüb éderék gördün mi démekdir.

Şahīfe (812)

و گفته اند قومی بودند از عرب که سنک می پرستیدند

(*Ve güfte end ḳavmī būdend ez-'Arab kī seng mī-perestīdend*)

Söylenmiş, rivāyet olunmuş kī 'Arab'dan bir ḳavm, bir cemā'at idiler kī anlar taşā taparlar idiler.

هر گاه که ایشانرا سنکی نیکو بچشم آمدی و دل ایشان آن خواستی انرا

(*Her gāh kī iṣān-rā sengī nīgū be-çeşm āmedī ve dil-i iṣān ān ḥ'āstī an-rā*)

850

سجود بردندی

(*Sücūd bordendī*)

Anlar her vaḳt kī bir igü taş gözlerine gelürdi. Ya'nī bir igü taşī görürlerdi ve göñülleri ol taşī isterlerdi, aña secde iletürlerdi. Ya'nī öyle göñülleri sevdiği bir taşī görünce ol taşā secde éderlerdi.

و آنچه داشتندی بیفکندندی حارث بن قیس از ایشان بود

(*Ve ançī dāštendī bī-fekendendī Ḥariş bin Ḳays ez-iṣān būd*)

Ve ol nesne ya'nī ol taşī tutarlardı. Anı terk éderler, atarlardı. Ya'nī begendiḳleri taşī bulunca eski secde étdikleri taşī terk éder, atarlardı. Ḥariş bin Ḳays anlardan idi.

در کاروانی میرفتند و آن س[ن]ک داشتند از شتر بیفتاد

(*Der-kārvānī mī-reftend ve ān se[n]g dāštend ez-şütür bī-fütād*)

Kārvān ile gidenlerdi o secde étdikleri ma'būdları olan taş, deveden yere düşdi.

⁴⁹³R.B. خدایان ما ḥudāyān-ı mā.

آواز در قافله افتاد که سنک معبود از شتر بیفتاد توقف کنید

(*Āvāz der-ḳāfile ūftād kī seng-i ma 'būd ez-šütür bī-fütād tevaḳḳuf kūnīd*)

Ḳāfileye āvāz düşdi kī ma'būd olan taş, deveden düşdi. Durıñız, tevaḳḳuf ediñiz deyü ḳāfileye gülğüle düşdi.

تا بجویم ساعتی جستند و نیافتند کوبنده از ایشان آواز داد که "وجدت حجرا احسن منه
فسيروا"

(*Tā be-cūyīm sā'atī cüstend ve ne-yāftend gūyende-i ez-īṣān āvāz dād kī*
"وجدت حجرا احسن منه فسيروا")

Ḥattā arayalım deyü şadā étdiler. Bir sâ'at aradılar, bulamadılar. Anlardan birisi söyledi, āvāz vërdi kī: "O ğā'ib olan taşdan ziyāde güzel bir taş buldum, yūriyiñiz, gidiñiz." dédi. Ḳāfile de yūri[di] aḥmaḳ, öküç herifler.

Ḳāle'l-Kāşifi

صاحب تأویلات فرموده که هر که بغیر خدای چیزی دوست دارد

(*Şāhib-i Te'vīlāt fermūde kī her be-ğayr-ı Ḥudāy çizī dost dāred*)

Şāhib-i Te'vīlāt buyurmuş kī: "Her kim kī Ḥudā'nıñ ğayrı bir nesneyi dost tutar.

و بر و باز ماند و او را پرسته در حقیقت هوای خود را می پرستد

(*Ve ber-o bāz māned ve ū-rā pereste der-ḥaḳīḳat hevā-yı ḥod-rā mī-perested*)

Ve anıñ üzerine Ḥaḳḳ'ıñ muḥabbetinden gërü ḳalur ve aña muḥabbet éder ve oña tapar. Ol kimse ḥaḳīḳatde kendü havāsına tapar." démekdir.

زیرا که هوای او را بر محبت غیر خدا میدارد

(*Zīrā kī hevā-yı ū-rā ber-muḥabbet-i ğayr-ı Ḥudā mī-dāred*)

Zīrā kī o kimseniñ hevāsı Ḥudā'nıñ ğayrı olan o nesne, o şey' üzerine muḥabbet tutdırır. Ya'nī anıñ hevāsıdır Ḥudā'nıñ ğayrıya muḥabbet étdiler de anıñ içün o kimse hevāsına tapmış olur démekdir.

سید حسینی رحمه الله در طرب المجالس آورده که چون آدم صفی علیه السلام با حوا عقد بستند

(*Seyyid Hüseyinī rahmetu'l-lāh der-Ṭarabü'l-Mecālis āverde kī çun Ādem-i şafī 'aleyhi's-selām bā-Ḥavvā 'aḳd bestend*)

Seyyid

851

Hüseyin rahmetu'l-lāh Tarabü'l-Mecālis nām kitābında rivāyet etmiş ki:
Çünkü Adem-i şafî 'aleyhi's-selām, hażret-i Havvā vālidemiz ile nikāh bağladılar.

ابليس و دنيا بيكدىكر پيوستند و همچنانكه از امتزاج انان با يكدىكر آدمى وجود گرفت
(İblīs u dünyā be-yek-dīger peyvestend ve hem-çunānkī ez-ımtizāc-ı anān
bā-yek-dīger Ādemī vüçūd girift)

İblīs daği dünyā ile muttaşıl oldılar. Ya'nī anlar da birbiriyle kavuşdılar. Daği
öylece 'ahd édüp birbirlerine ulaşdılar ki Adem ile Havvā'nın imtizācından yek-
dīgeriyle birleşmesinden Ademoğlu vüçūd tutar, dünyāya gelür démekdir.

از وصلت اينان با همه هوا مدد مى يابند
(Ez-vuşlat inān bā-heme havā meded mī-yābend)

İblīs u dünyā 'acūzesiniñ birbiriyle vuşlatından havā imdād bulurlar. Ya'nī
anlardan da havā toğar, çıkar démekdir.

رسوم وعادات مردوده و مذاهب و ادبان مختلفه همه از تأثير او ظهور مى يابد
(Rūsūm u 'ādāt-ı merdūde vū mezāhib ve edebān-ı muhte'life heme ez-
te'sīr-i ū zuhūr mī-yābed)

Merdūd olan rūsūm u 'ādāt u mezāhib ve edebān-ı muhte'life cümlesi onuñ
te'sīrinden zuhūr bulur. Ya'nī şeytān ile dünyā 'acūzesiniñ birbiriyle olan vuşlatından
işte bunlar zuhūr éder démekdir.

غبارى كه خيزد ميان ره اوست
(Ġubārī kī hīzed miyān-ı reh-i ūst)

Bir ġubār, bir toz ki onuñ yolu ortasında kalker. Ya'nī bir ademiñ ki yolunda
toz havāya direklenür, kalker, öñünü ardını görmez.

چه كويم كه هر يوسفى را چه اوست
(Çī ġüyem kī her Yūsufī-rā çī ūst)

Ne söyleyem ki her bir Yūsuf'ın kıuyusu odur. Ya'nī böyle yolunda toz kalkan
ademiñ Yūsuf gibi kıuyusu odur. Hemān a'má gibi o kıuyuya düşer lā-şekk.

قوت غلبه او تا حديست كه
(Kuvvet-i ġalebe-i ū tā haddīst kī)

O havānıñ kuvvet-i ġalebesi tā bir haddedir ki bir rāddeye varmışdır ki.

"الهوى اول آله عبد فى الارضى" در شان او وارد شده
("الهوى اول آله عبد فى الارضى" der-şān-ı ū vārid şode)

Yeryüzünde ‘ibâdet olunur ilâhların evveli havâdır, deyü o havânın şânında vârid olmuştur.

و زبان قرآن در حق او چنین فرموده که "أرأيت من اتخذ الهه هواه"⁴⁹⁴ کوی کی هواست⁴⁹⁵
 ("أرأيت من اتخذ الهه هواه"⁴⁹⁵ *(Ve zebân-ı Qur'ân der-ḥaḥḥ-ı ū çenîn fermûde ki*
güyî ki havâst)

Daḥi lisân-ı Qur'ân o havânın ḥaḥḥında böylece buyurmuş ki "أرأيت من اتخذ الهه هواه"⁴⁹⁵ güyâ ki o ademiñ ilâhı havâdır. Ya'nî her neye tapar ise o ademiñ havâsıdır, havâsına tapmışdır demek olur.

و آلهه باطله همه فرع اویند و ازینجا که مخالفت هوا⁴⁹⁶ سبب وصول
 ("Ve âlihe-i bâṭile heme fer'-i üyend ve ez-încâ ki muḥâlefet-i havâ sebeb-i
 vuşûl)

852

بحقیقت ایمانست
 (Be-ḥaḥḥat-i îmānest)

Bâṭıl olan ilâhlar cümlesi o havânın fer'idir. Tapmakta hevâ aşldır ve bu sebeden bu maḥâmda söylenmiş ki: "Hevâya muḥâlefet, ḥaḥḥat-i îmāna vuşûle sebebdir."

سر ز هوئ تافتن از سرورست
 (Ser zi-havâ tâften ez-serverîst)

Başı hevâdan döndürmek, çevirmek ululuğdandır, serverlikdir, büyük şecâ'atdır.

ترک هوئ قوت پیغمبرست
 (Terk-i hevâ kuvvet-i peygamberîst)

Hevâyı terk etmek peygamber kuvvetidir. Ya'nî hevâsını terk etmek herkesiñ işi degildir. Ancak aña peygamber kuvveti gerekdir.

Meşnevî: Cild 4, Şahîfe 85

Fi'l-Meşnevî

این جهان شهوتی بتخانه ایست
 (În cihân-ı şehvetî büthâne îst)

⁴⁹⁴ "Gördün mü o ilâhını hevâsı ittiḥaz edeni?" *Kur'ân*, Furkân Sûresi, Âyet 43.

⁴⁹⁵ R.B. اصل هواست.

⁴⁹⁶ R.B. هوئ havâ.

Bu şehvete mensüb olan cihân, fi'l-meşel bir bütḥānedir. Zîrâ bu cihānda her ne gūne şüret kî ḥazret-i Ḥaḳḳ'ın vuşlatına māni' ola ma'nā^{en} ol şüret, bütüdür.

انبیا و کافران را لانه ایست

(*Enbiyā vü kāfirān-rā lāne īst*)

Enbiyā 'aleyhi's-selāma ve kāfirlere mekândır bu cihân.

لیک شهوت بنده پاکان بود

(*Lîk şehvet bende-i pākān būd*)

Lâkin ol şehvet-i dünyâ, pāklarıñ mağlûb u bendesidir.

زر نسوزد زانکه نقد کان بود

(*Zer ne-sūzed z'ānkî naqd-ı kân būd*)

Altun, ateş içinde yanmaz. Zîrâ altun, kân u ma'deniñ naḳdidir. Ke-zâlik zer-i ḥâliş gibi olan enbiyâ 'aleyhi's-selām ve evliyâ-yı kirām ateş-i şehvet içre yanmazlar ve müşteheyâta esîr olmazlar. Zîrâ kî bunlar, ma'den-i ḥaḳîḳatiñ naḳdleridir. Pes ğull u gışş gibi olan şehvet-i nefsanî, bu ḥâliş u tâhir olan sulṭānlarıñ esîr u mağlûbıdır.

کافران قلبند و پاکان همچو زر

(*Kāfirān ḳalbend ü pākān hemçu zer*)

Kāfirler fi'l-meşel ḳalblerdir ve pāklar altun gibidir.

اندرین بوته درند این دو نفر

(*Enderîn bûte derend īn dū nefēr*)

Bu iki nefer, bir pûta içredir kî ol pûtadan murād, bu cihân şehvetidir ve bu iki nefer kî anlardan murād, enbiyâ vü şaliḥâ ve küffâr u eşḳıyâdır. Ḥaḳḳ te'âlâ ḥazretleri bu cihân pûtası içre anları dâ'imâ nâz-ı şehvetle imtiḥân edicidir.

قلب چون آمد سیه شد در زمان

(*Ḳalb çun âmed siyeh şod der-zamân*)

Ḳalb çünkî ateşin içine geldi, fi'l-ḥâl siyâh oldu.

زر در آمد شد زری او عیان

(*Zer der-âmed şod zerî-i ü 'ayân*)

Altun ateşin içine geldi, anıñ zerligi 'ayân u aşikâre oldu.

یکی را از اکابر سمرقند گفتند که اگر کسی در خواب بیند که حق سبحانه و تعالی مرده است

تعبیر آن چیست

(*Yekî-râ ez-ekābir-i Semerḳand ğuftend kî eger kesî der-ḥ'âb bîned kî Ḥaḳḳ sübhāne ve te'âlâ mürde est ta'bîr-i ān çîst*)

853

Semerķand büyüklerinden ya'nī evliyāsından birisine dēdiler kī, sū'al étdiler kī: "Eger bir kimse uyķusunda rū'yāsında görür kī Ḥaķķ te'ālā ḥazretleri ölmüş, ḥāṣā ḥayy lā-yemūt, o rū'yānīn ta'bīri nedir?"

وی گفت که اکابر گفته اند که اگر کسی در خواب ببند که پیغمبر صلی الله علیه و سلم مرده است
تعبیرش آنست که

*(Vey güft kī ekābir güfte end kī eger kesī der-ḥ'āb bīned kī peygamber
ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem mūrde est ta'bīreṣ ānest kī)*

O Semerķand evliyāsı dēdi kī: "Ekābir-i evliyā-yı kirām söylemişlerdir kī: Eger bir kimse uyķusunda ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem efendimizi ölmüş görse o rū'yānīn ta'bīri oldur kī.

در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتوری واقع شده است

(Der-ṣerī'at īn ṣāhib-i vāķa'a kuṣūrī vū fūtūrī vāķī' ṣode est)

O rū'yāyı gören adem ṣerī'atde bir kuṣūr ve bir fūtūr vāķī' olmuştur, işlemiştir.

و آن مردن صورت شریعت است این نیز مثل آن زنکی دارد

(Ve ān mūrden ṣūret-i ṣerī'at est īn nīz miṣl ān zengī dāred)

Ve o ölmüş, ölmek ṣūret-i ṣerī'atdır. Bu daḥi Ḥaķķ te'ālāyı daḥi böyle ölmüş görmek, peygamberi ölmüş görmek gibi o kir, pās tutar. Ya'nī o ademiñ ḳalbinde kir u pās tütmasına işāretdır.

و بعضی کبار می فرمودند که میتوان بود که کسی را حضور مع الله بوده باشد

*(Ve ba'zī kibār mī-fermūdend kī mī-tüvān būd kī kesī-rā ḥuṣūr-ı ma'a'l-lāhi
būde bāṣed)*

Ve ba'zī kibār, evliyā-yı kirām buyurmuşlar kī: 'Mümkün olur kī bir kimseye ḥuṣūr-ı ma'a'l-lāhi olmuş olur. Ya'nī bir kimse ḥuṣūr-ı ma'a'l-lāhi maḳāmına ériṣūr.

ناگاه ان حضور نمائد تعبیر آن مردن آن باشد

(Nā-gāh an ḥuṣūr ne-māned ta'bīr-i ān mūrden ān bāṣed)

Añsızın bir sebeble, bir cihetden o ḥuṣūr-ı ma'a'l-lāhi ḳalmaz, zā'il olur. O ölmek rū'yāsının ta'bīri, o olur. Ya'nī ḥuṣūr-ı ma'a'l-lāhi ölmüş, zā'il olmuş demek olur." dēdiler.

و مولانا نور الدین عبد الرحمن جامی رحمہ اللہ این سخن را تاویل دیگر کرده بودند
*(Ve Mevlānā Nūre'd-dīn 'Abdu'r-raḥmān Cāmī raḥmetu'l-lāh īn sūḥan-rā
 te'vīl-i dīger kerde būdend)*

Ve Mevlānā Cāmī ḥazretleri bu sözi, bu rü'yâyı dīger ba'zı te'vīl eylemişlerdir şöyle ki.

فرمود که میتواند بود که بحکم ایت کریمه "أرأیت من اتخذ الهه هواه"⁴⁹⁷ یکی از هواها که
 صاحب واقعه

"أرأیت من اتخذ الهه
(Fermūd kī mī-tüvāned būd kī be-ḥük-m-i ayet-i kerīme
"a) yekī ez-havāhā kī ṣāḥib vāḳı

Buyurmuş ki mümkün olur ki "أرأیت من اتخذ" ilā-aḥirihi āyet-i kerīme ḥükmince birisi hevālarından ki ṣāḥib-i rü'yādır.

انرا خدای خود گرفته بوده است از وی رخت بندد و نا بود شود

(An-rā ḥudāy ḥod girifte būde est ez-dil-i vey raḥt bended ve nā-būd şevēd)

Bir havāyı kendüsüne ḥudāy ṭutmuş olsa olur; gönlünden o hevāyı, muḥabbeti bağlamış

854

olur. İşte hevāsı nā-būd u zā'il olur.

آن مردن خدای عبارت از نا بودن این هوا بود

(Ān mürden ḥudāy 'ibāret ez-nā-būden īn hevā būd)

İşte ol ḥudānıñ ölmesi bu hevānıñ nā-būd u zā'il olmasından 'ibāret olur.

پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور او زیاده شود

(Pes īn ḥ'āb delīl bāşed ber-ānkī ḥuzūr-ı ū ziyāde şevēd)

İmdi bu rü'yā, delīl olur anıñ üzerine ki o ademiñ ḥuzūrı ziyāde olur demekdir. Zīrā ki ṭapdıḡı ve muḥabbet étdiḡı hevāsı mürde olmuşdur.

آیا می باشی تو بر آنکس که هوای خود را خدا ساخته

(Āyā mī-bāşī tu ber-ān-kes kī havā-yı ḥod-rā ḥudā sāḥte)

'Acabā sen ölür misiñ? Ya'nī ḥabībīñ ölmezsiñ, demek. Ol bir kimse üzerine kendü hevāsını ḥudāy düzmüşdür. Böyle olan kimesneyi şirk u me'āşiden ḥıfz éder ölür misiñ? Ölmezsiñ. Ya'nī sen ancak münzīr u beşīrsiñ demekdir.

⁴⁹⁷ Bknz. 495. dipnot.

بلکه گمان میبری

(*Belkī gümān mī-berī*)

Belkī ḥabībīñ sen gümān, zann iletürsīñ kī anlarıñ ekşerisi ayāt-ı kerīmeye⁴⁹⁸ istimā‘ éderler ve ta‘aqqul éderler zann édersiñ. Hālbukī öyle degildir démek olur.

Şahīfe (813)

Meşnevī: Cild 4, Şahīfe 160

Fi'l-Meşnevī

در حدیث امد که یزدان مجید

(*Der-ḥadīṣ amed kī Yezdān-ı mecīd*)

Ḥadīs-i şerīfde geldi kī ḥazret-i Yezdān-ı mecīd.

خلق عالم را سه گونه افرید

(*Halk-ı ‘ālem-rā se kevne aferīd*)

Halk-ı ‘ālemi üç dürlü yaratdı.

یک کره را جمله عقل و علم وجود

(*Yek gūruh-rā cūmle ‘aql u ‘ilm vūcūd*)

Bir gūruhı cūmle ‘aql u ‘ilm vūcūd eyledi.

او⁴⁹⁹ فرشته ست او ندارد جز سجود

(*Ū ferīṣtest ū ne-dāred cūz sūcūd*)

Ol gūruh ferīṣtedir. Ol gūruh sūcūd u ṭā‘atden ğayrı bilmez ve anlardan ma‘şiyet zāhir olmaz.

نیست اندر عنصرش حرص و هوا

(*Nīst ender- ‘anaşırēṣ hırş u hevā*)

Anıñ ṭabī‘at u ‘anaşırında hırş u hevā yokdur.

نور مطلق زنده از عشق خدا

(*Nūr-ı muṭlaḳ zinde ez-‘aşḳ-ı Ḥudā*)

Bu gūruh nūr-ı muṭlaḳ u rūh-ı mücerreddir Ḥudā-yı te‘ālānıñ ‘aşḳından her biri zindedir.

یک گروه دیگر از دآتش تهی

(*Yek gūruh-ı dīger ez-dāneş tehī*)

⁴⁹⁸ “(Gördün mü o ilâhını hevâsı ittiḥaz edeni?) Artık ona sen mi vekîl olacaksın?” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 43.

⁴⁹⁹ R.B. آن ān.

Ve bir gürūhı daḥi ‘aql u endīşeden tehī yaratdı kī bu gürūh-ı dīger ‘aql u endīşeden ḥālīdir.

همچو حیوان از علف در فربهی

(*Hemçu ḥayvān ez-‘alef der-ferbihī*)

Meşelā bu bölük ḥayvān gibidir ‘alef yemekden bunlar ferbihlikdedir.

او نه⁵⁰⁰ نبیند جز که اصطبل و علف

(*Ū neh ne-bīned cüz kī iştābl u ‘alef*)

Ol gürūh aḥurdan ve ‘alef ḡayrı nesne görmez.

از شقاوت غافلست و⁵⁰¹ از شرف

(*Ez-şekāvet ḡāfilest ü ez-şeref*)

Şekāvetden ve şerefden ḡāfildir.

این سوم هست آدمی

(*Īn sevvom hest ādemī*)

855

زاد و بشر

(*zād u beşer*)

Bu üçünci bölük, ādemīzāde ve beşerdir.

از فرشته نیم او نیمیش خر⁵⁰²

(*Ez-ferişte nīm-i ü nīmīş ḥar*)

Anīñ nışfı ferīşteden, nışfı daḥi ḥardan ve ḥayvāndandır. Ya‘nī melekīyyet u ḥayvānatdan merkeb olur. Nışf-ı nūrānī vü rūḥānī ve nışf-ı zulumānī vü cismānī oldı.

نیم خر خود مائل سفلی بود

(*Nīm-i ḥar-ı ḥod mā’il-i süflī būved*)

Nīm-i ḥar-ı ḥod süflīye mā’ildir.

نیم دیگر مائل عقلی⁵⁰³ بود

(*Nīm-i dīger mā’il-i ‘aqlī būved*)

Bir nışf daḥi ‘aqla ve ‘ılme mensüb olana mā’il olur.

⁵⁰⁰R.B. yok.

⁵⁰¹R.B. او ü.

⁵⁰²R.B.

نیم از و فرشته و نیمیش خر

Nīm ez-o ferīşte vü nīmīş ḥar.

⁵⁰³R.B. علوی ‘ulvī.

آن دو قوم⁵⁰⁴ آسوده از جنگ و حراب

(*Ān dū kavm āsūde ez-cenk u ḥarāb*)

Ol iki kavm kī murād anlardan melā'ike ve behāyimdir. Bunlar cenk u muḥārebeden fāriğ u āsūdelerdir.

وین بشر با دو مخالف در عذاب

(*V'īn beşer bā-dū muḥālif der- 'azāb*)

Ammā beşer-i derdmend, iki muḥālif ile 'azāb u ḥarābdadır.

وین بشر هم ز امتحان قسمت شدند

(*V'īn beşer hem zi-imtiḥān kısmet şodend*)

Ve bu beşer daḥi imtiḥān cihetinden kısmet oldılar.

آدمی شکلند و سه امت شدند

(*Ādemī şeklend ü se ümmet şodend*)

Bunlar ādemī şekillerdir ve üç ümmet olmuşlardır. Ya'nī egerçī nev'-i beşer cemī^{en} şüretā ādemī şeklindedirler Velākin ma'nā^{en} üç tā'ife olmuşlardır.

یک کره مستغرق مطلق شدست

(*Yek gūruh mustağriḳ-i muṭlaḳ şodest*)

Bir gūruh mustağriḳ-i muṭlaḳ olmuşlar ve nūrāniyyet u rūḥāniyyet ile ittişā kılup.

همچو عیسی با ملک ملحق شدست

(*Hemçu 'İsā bā-melek mülḥaḳ şodest*)

Ḥazret-i 'İsā 'aleyhi's-selām gibi melege mülḥaḳ olmuşdır. Ya'nī beşeriyyetiniñ melekiyyete tebdīl kılmış ve rūḥ-ı mücerred olmaḳ mertebesiniñ bulmuşdır.

نقش آدم لیک معنی جبرئیل

(*Naḳş-i ādem līk ma'ná Cibr'īl*)

Egerçī naḳşı, ādem nāḳşı. Velākin ma'nāsı, Cebra'īl gibidir.

رسته از خشم و هوا و قال و قیل

(*Reste ez-ḥışm u hevā vü ḳāl u ḳīl*)

Ḥışm u hevā ve ḳāl u ḳīlden türetilmişdir. Ya'nī bu tā'ife kuvvet-i ḡazabiyye ve kuvvet-i şehviyye kī reh-zen 'aḳl u rūḥdur. Bunlarıñ mażarratından ve sā'ir aḥlāḳ-

⁵⁰⁴R.B. قسم kısm.

ı zemīmeden ve kı̄l u kı̄lden ve baḥş u cidāl eylemekden ḥalāş olup rūḥu'l-kuds gibi pāk u ṭāhir olmuştur. Ḥattā bir mertebeye vāşıl olmuştur kı̄.

از ریاضت رسته وز زهد و جهاد⁵⁰⁵

(*Ez-riyāzet reste v'ez-zühd ü cihād*)

Riyāzetden ve zühd u cihāddan kırtulmuştur.

کوییا از آدمی زاد او نه زاد⁵⁰⁶

(*Gūyiyā ez-ādemī zād ū ne zād*)

Gūyiyā o ḥod ādemīden ṭoġmadı. Ya'nī dédik kı̄ o nev' melā'ikeden

856

idi. Anlar nice riyāzet u zühd u mücāhededen ḥalāş oldılarsa bu hem anlar gibi bu tekellüfātın ḥalāş oldu ve nūr-ı maḥẓ kıaldı.

قسم دیگر باخران ملحق شدند

(*Kısm-ı dīger bā-ḥorān mülḥaḳ şodend*)

Ademīniñ bir kısmı daḥi ḥorlara mülḥaḳ oldılar.

خشم محض و شهوت مطلق شدند

(*Hışm-ı maḥẓ u şehvet-i muṭlaḳ şodend*)

Hışm-ı maḥẓ u şehvet-i muṭlaḳ oldılar. Ya'nī müşteheyāt-ı nefsanıyye vü muḳteẓayāt ṭa'bıyelik vāsıtasıyla ḥayvāniyyet mertebesine tenezzül eyleyüp onlar gibi ğaẓab u şehvet şıfatlarına mübtelā kıaldılar.

وصف جبریلی در ایشان بود و⁵⁰⁷ رفت

(*Vaşf-ı cibrīlī der-İşān būd u reft*)

Bunlarıñ vücūdında cibrīliyet u melekıyyet vaşfı var idi ve gitdi.

تنگ بود آن خانه و آن وصف زفت

(*Teng būd ān ḥāne v'ān vaşf-ı zift*)

Zīrā ol ḥāne teng idi ve ol vaşf-ı zift idi. Bu ecilden ol ḥāne-i teng u tārīkde kıarār eyleyüp aşlı cānibine rücū' kııldı ve bunlarıñ ḥāne-i cesedi teng u tārīk kıaldı.

نام "كالانعام"⁵⁰⁸ آن قوم را⁵⁰⁹

(*Nām "Ke'l-en'ām" ān ḳavm-rā*)

⁵⁰⁵R.B. yok.

⁵⁰⁶R.B. yok.

⁵⁰⁷R.B. yok.

⁵⁰⁸"Hayvanlar gibidir." *Kur'ān*, Furkân Sûresi, Âyet 44.

⁵⁰⁹R.B. کرد ان kerd an.

Ol kavmiñ adını Hakk te‘ālā “Ke’l-en‘āmdeyü nām eyledi. Ya’nī ol insān şūretinde olan hayvān sīretlere Hakk te‘ālā “Ke’l-en‘ām” deyü nām eyledi.

زانکه نسبت کو بیقظه نوم را

(*Z’ānkī nisbet kū be-yaḳaḳa nevm-rā*)

Zīrā kī nevmiñ yaḳaḳaya nisbeti ḳanı? Ya’nī nevmiñ bīdārılıqla aṣlā münāsebeti olmayup beyne-hümāda fark-ı ‘aẓīm oldığı gibi insān şūretinde olan hayvān sīretleriñ daḥi zāhirā vü bāṭınā insān olan ehl-i sa‘ādetler ile aṣlā münāsebeti yoḳdur.

روح حیوانی ندارد غیر نوم

(*Rūḥ-ı hayvānī ne-dāred ḡayr-ı nevm*)

Rūḥ-ı hayvānī şāhibleri ḥvāb-ı ḡafletden ḡayrı nesne tutamazlar.

حسهای منعکس دارند قوم

(*Ḥisshā-yı mün‘akis dārend ḳavm*)

Bu "کالانعام" olan ḳavm mün‘akis ḥissler tutarlar.

ماند یک قسم دگر اندر جهاد

(*Mānd yek ḳısm-ı dıger ender cihād*)

Bir ḳısm daḥi cihād u münāza‘a ḳaldı.

نیم حیوان نیم حی بارشاد

(*Nīm hayvān nīm ḡayy bā-reṣād*)

Ol ḳısmiñ nıṣf-ı hayvān, nıṣf-ı reṣād ile ḡayydır.

روز و شب در جنک و اندر کش مکش

(*Rūz u ṣeb der-cenk ü ender keş-me-keş*)

Ve rūz u ṣeb bu iki cānib-i cenkde ve keş-me-keşdedir.

کرده چالیش آخرش با اولش

(*Kerde çālīṣ āḥireṣ bā-evveleṣ*)

Aniñ āḥiri evveliyle nizā‘ u muḡḡāşamet eylemiştir.

ثابت و آرام یافته بر یک منوال

(*Sābit ü ārām yāfte ber-yek minvāl*)

857

Dā’im ü sābit eklenmiş bulmuş bir minvāl üzre démekdir.

Şahîfe (814)

در عین المعانی آورده که "مد ظل"⁵¹⁰ اشارت بزمان فترتست که مردم در حیرت بودند

(Der-‘Aynü’l-Me‘ânî āverde kî "مد ظل" işāret-i be-zamān-ı fetretest kî
merdüüm der-ḥayret būdend)

‘Aynü’l-Me‘ânî’de rivāyet olunmuş kî: “Ayet-i kerîmede olan "مد ظل" lafz-ı şerîfi zamān-ı fetrete işāretidir. Ya‘nî ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām ile peygamberimiz şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ mābeyni kî hîçbir peygamber yok idi. Aña zamān-ı fetret derler kî insān, adem ḥayretde olmaqdır. Ya‘nî ne yapacak ne édecek ne işleyecek, kime danışacak bilmediginden ‘ālem ḥayretde ҡalur.

و شمس بنور اسلام که طلوع سید انام علیه الصلاة و السلام از افق اکرام طالع کشت

(Ve şems-i be-nūr-ı İslām kî ṭulū‘ seyyid-i enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām
ez-ufk-ı ikrām ṭālî‘ keşt)

Nūr-ı İslām güneşi kî seyyid-i enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimizdir. İkrām u iḥsān ufkundan ṭālî‘ oldu, doğdı ve cihānı, bāṭınā vü zāhirā münevver kıldı. Zülmet-i fetret zā’il oldu. Allāhümme şalli ve sellem ve bārik ‘aleyh.

و اکر ان سایه دائم بودی خلق در تاریکی غفلت مانده بروشنی آکاهی نرسیدی

(Ve eger an sāye dā’im būdī ḥalq der-tārīkī-i ḡaflet mānde be-rūşenī āḡāhī
ne-resīdī)

Ve eger ol sāye, gölge kî zamān-ı fetretde dā’im bākī olaydı maḥlūk ḡaflet-i zulumātında ҡalmış daḥi agāhlık, uyanıklık rūşenine, ziyāsına ulaşamaz idi.

کر نه خرشید جمال یار کشتی رهنمون

(Ger ne ḫurşīd cemāl-i yār keştī rehnümün)

Eger yārīñ cemālinde güneşi yol gösterici, irā’e-i ṭarīḳ édici olsaydı.

از شب تاریک غفلت کس نبردی ره برون

(Ez-şeb-i tārīk-i ḡaflet kes ne-bordī rehberün)

Géceniñ ҡaranlık u zulumāt-ı ḡafletinden bir kimse taşra, ḥārice yol iletmez idi. Ya‘nî nasıl ҡaranlık gecede bir kimse taşra yol bulmaz, işte öylece ḡafletten ҡurtulup Cenāb-ı Hāḳḳ’a ṭarīḳ-i müstaḳıme kimse yol bulmaz idi.”

⁵¹⁰ Âyet-i kerîme şu şekildedir: "مد الظل": “Gölgeyi (nasıl) uzatmakta.” Kur’ân, Furkân Sûresi, Âyet 45.

صاحب کشف الاسرار کوید این ایت از روی ظاهر معجزه⁵¹¹ مصطفی علیه السلام
(*Şāhib-i Keşfü'l-Esrār gūyend īn ayet ez-rūy-ı zāhir-i mu‘cize-i Muştafā*
‘aleyhi’s-selām)

Şāhib-i Keşfü'l-Esrār söyler: Bu āyet⁵¹¹, Muştafā ‘aleyhi’s-selāmiñ mu‘cize-i zāhiresi yüzünden, cihetinden.

و بفهم اهل حقیقت اشارتست بقرب و کرامت وی
(*Ve be-fehm ehl-i ḥaḳīḳat-i işāretest be-ḳurb u kerāmet-i vey*)

Daḥi ehl-i ḥaḳīḳatiñ fehm u idrāki cihetinden Cenāb-ı Resūl’uñ ḥaẓret-i Ḥaḳḳ’a olan ḳurbıyet daḥi ikrām u iḥsān-ı İlāhiyyesine mazḥariyetine işāretdir.

اما بیان معجزه⁵¹¹ آنست که
(*Ammā beyān-ı mu‘cize-i ānest kī*)

858

حضرت رسالت علیه السلام در سفری بوقت قیلوله
(*Ḥaẓret-i risālet ‘aleyhi’s-selām der-seferī be-vaḳt-i ḳaylūle*)

Ammā efendimiziñ mu‘cizesiniñ beyānı oldur kī: Ḥaẓret-i risālet ‘aleyhi’s-selām seferde vaḳt-i ḳaylūlede ya’nī ḳuşluk vaḳtinde kī zamān-ı istirāḥat u uyḳudur.

در زیر درختی فرود آمد یاران بسیار بودند و سایه⁵¹¹ درخت اندک
(*Der-zīr-i dıraḥtī fūrūd āmed yārān bisyār būdend ve sāye-i dıraḥt endek*)

Bir ağacın altına aşağı geldi. Ya’nī nüzūl buyurdu. Aşḥāb-ı güzīn çok idiler ve ağacın sāyesi, gölgesi az, ḳalīl idi. Ya’nī ufaḳ bir ağaç olduğundan şayesi çok degil idi.

حق سبحانه و تعالی بقدرت کامله سایه⁵¹¹ آن درخت را ممدود کردانید
(*Ḥaḳḳ sübhāne ve te‘ālā be-ḳudret-i kāmīle sāye-i ān dıraḥt-rā memdūd*
gerdānīd)

Ḥaḳḳ te‘ālā ḥaẓretleri ḳudret-i kāmilesiyle ol ağacın sāye, gölgesini uzun étđi.

چنانچه همه لشکر اسلام در آن سایه بیاسودند
(*Çunānçī heme-i leşker-i İslām der-ān sāye beyāsūdend*)

Öylece kī cümle leşker-i İslām o sāyede, gölgede rāḥat étđiler, sāyelendiler sāye^{en} Cenāb-ı Risālet de ‘azīzim.

⁵¹¹ “Sonra nasıl tutup onu azar azar kendimize almaktayız?” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 46.

و این ایت نازل شد

(*Ve in ayet nāzil şod*)

Ve bu ayet ol zamān nāzil oldu.

و نشان خصوصیت قربت آنکه فرمود "الم تر الى ربك كيف مد الظل"⁵¹² موسى عليه السلام را

بوقت طلب "ارنى"⁵¹³

(*Ve nişān-ı huşūşiyet-i kurbet ānkī fermūd "الم تر الى ربك كيف مد الظل" Mūsá*

'aleyhi's-selām-rā be-vaḳt-i ṭaleb "ارنى")

Ve efendimiziñ kurbiyet-i İlāhiyeye nişānı ‘alāmeti oldur kī Cenāb-ı Hāḳḳ buyurdi: "الم تر الى ربك" ilā-aḥirihi. İşte budur kī Mūsá ‘aleyhi's-selām Ṭur-ı Sīnā’da ṭaleb vaḳtinde ya’nī cemāl-i İlāhīyi müşāhede içün "ارنى" ya’nī “Baña göster.” deyü ṭaleb u niyāzında.

داغ "لن ترانى"⁵¹⁴ بر دل نهاد و این حضرت را بی طلب فرمود که

(*Dāḡ "لن ترانى" ber-dil-i nihād ve in ḥazret-rā bī-ṭaleb fermūd kī*)

Ṭaraf-ı İlāhī’den "لن ترانى" ya’nī “Sen beni elbette göremezsiñ.” ḥiṭābı Mūsá ‘aleyhi's-selāmıñ göñli üzerine dāḡ oldı. Ya’nī bu ḥiṭāb dāḡ-ı derūn-ı Mūsá oldı ve ammā efendimize ṭalebsiz, istemeksizin Cenāb-ı Hāḳḳ buyurdi kī:

نه مرا بینى و در من مى نكرى ديكر چه خواهى

(*Ne me-rā bīnī ve der-men mī-nigerī dīger çī ḥvāhī*)

“Beni görürsün daḥi baña naẓar édersiñ.” Ya’nī zāt-ı uluhiyetimi görememek ve naẓar étmemek seniñ içün degildir. Bu ru’yet ve bu müşāhede saña maḥşūşdur yā ḥabībim başka ne istersiñ, buyurdi.

فرقت میان آنکه یارش در بر

(*Farḳest miyān ankī yāreş der-ber*)

Farḳ vardır ol kimse miyānında kī anıñ yāri, cānānı yanında, ‘indindedir. Ya’nī bir kimesneniñ kī

859

cānānı, maḥbūbı yanındadır, dīger kimesneniñ kī maḥbūbı yanında degildir.

Bu iki kimse arasında farḳ-ı ‘azīm vardır. Bu farḳı ‘uşşāḳ igü bilür ‘azīzim.

⁵¹² “Rabbinin gölgeyi nasıl uzatmakta olduğunu görmedin mi?” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 45.

⁵¹³ “Göster bana kendini.” *Kur’ân*, A’râf Sûresi, Âyet 143.

⁵¹⁴ “Beni katiyyen göremezsin.” *Kur’ân*, A’râf Sûresi, Âyet 143.

با انکه دو چشم انتظارش بر در

(*Bā-ankī dū çeşm intizāreş ber-der*)

Ol kimse ile fark-ı ‘azīm vardır kī o kimseniñ iki gözi intizār kapısı üzerindedir. Ya’nī cānānınıñ teşrīfine münteẓir olarak iki gözini odanıñ kapısına karağol nöbetçisi gibi dikmiştir. Amān amān ‘azīzim buralarını söyleme o nöbetçileri igü bilürüm. Cenāb-ı Hakk kimseniñ gönli ve qalbi kapısına o nöbetçileri dikmesün. Gerek zāhir gerek bāṭın müşkil derddir ‘azīzim.

Meşnevī: Cild 1, Şaḥīfe 41

Fi’l-Meşnevī

مرغ بر بالا پران و سایه اش

(*Murg ber-bālā perān u sāye’eş*)

Kuş felek cānibine pervāz édici ve anıñ sāyesi, gölgesi.

می دود بر خاک پران مرغ وش

(*Mī-deved ber-hāk perān murğveş*)

Yer, toprak üzre kuş gibi uçucu olduğu hâlde bunda murğdan murād, esmā vü şıfāt-ı İlāhiyyedir ve sāyeden murād, nüķūş ve ḥayālāt-ı dünyeviyyedir.

ابلهی صیاد ان سایه شود

(*Eblehī şayyād-ı an sāye şeved*)

Bir ebleh, ol sāyeyi şayd édici olur.

می رود چند انکه بی مایه شود

(*Mī-reved çend ankī bī-māye şeved*)

Ol kadar yer kī māyesiz ve kudretsiz olur. Zīrā ‘ömrini aña şarf eyler.

بی خبر از مرغ ان عکس هواست⁵¹⁵

(*Bī-ḥaber ez-murğ-ı an ‘aks-i hevāst*)

Ol ebleh bī-ḥaber kī o sāye, o havāda olan murğuñ ‘aksidir.

بیخبر که اصل آن سایه کجاست

(*Bī-ḥaber kī aşl ān sāye kocāst*)

Bī-ḥaberdir ol ebleh, ol sāyeniñ aşlı kandedir?

⁵¹⁵ R.B.

بی خبر کان عکس آن مرغ هواست
Bī-ḥaber k’ān ‘aks-ı ān murğ-ı hevāst.

[Meşnevî: Cild 1, Şahîfe 42]

تیر اندازد بسوی سایه او

(*Tîr endâzed be-sûy-ı sâye-i û*)

O ebleh şikâr eylemek kısdına sâye cânibine oğ atar.

ترکشش حالی شود از جست و جو

(*Terkeşes hâlî şeved ez-cüst ü cû*)

Ṭaleb u sa‘yden anıñ terkeşi hâlî vü tehî olur. Ya‘nî siham-ı enfâs kavâsını sâye-i dünyâ cânibine remî eyler ve cüst ü cû tîrlerinden anıñ terkeşi hâlî kalur. Terkeşden murâd, ‘ömrdür, netekim buyururlar:

ترکش عمرش تهی شد عمر رفت

(*Terkeş-i ‘ömrüş tehî şod ‘ömr ref*)

Anıñ ‘ömrî terkeşi boş oldu, ‘ömrî gitdi.

از دویدن در شکار سایه تفت

(*Ez-devîden der-şikâr sâye teft*)

Sâyenîñ şikârında teft yemekden ötîrî. Ya‘nî kiremit ile yemekden ötürî yâhud sâyenîñ şikârında yemekden pür harâret oldu.

سایه یزدان چو باشد دایه اش

(*Sâye-i Yezdân çu bâşed dâye’eş*)

Ol eblehiñ, sâye-i

860

Yezdân ya‘nî zıll-ı İlâhî olan velî ‘âlîşân çünkî dâye vü mürebbîsi ola.

وارهاند از خیال و سایه اش

(*Vārehāned ez-ḥayāl u sâye’eş*)

Anı sâyeden ve ḥayâlden gérü kırtarır.

سایه یزدان بود بنده خدا

(*Sâye-i Yezdân büved bende-i Hudâ*)

Yezdân’ıñ sâyesinden murâd, Hudâ’nıñ bendesi olur.

مرده این عالم و زنده خدا

(*Mürde-i in ‘âlem ü zinde-i Hudâ*)

Ol bende-i Hudâ bu ‘âlemiñ mürdesi ve Hudâ’nıñ zindesidir. Ya‘nî bu ‘âlemden bir mûcib "موتوا قبل تموتوا" ölmüş ve meyyit gibi ferâğat kılmış ve Hudâ-yı te‘âlâ ile zinde olmuştur ve anıñ kırb-ı vişâlini bulmuştur.

دامن او کیر زوتر بیگمان

(*Dāmen-i ū gīr zūter bī-gūmān*)

Ey esīr-i sāye-i dūnyā olan kimse! Ol sāye-i Ḥudā'nın dāmenini tut. Ya'nī anıñ teba'ıyyet ü inkıyādı zeyline 'acele, 'ale'l-fevr teşebbüs ét.

تارهی در دامن آخر زمان

(*Tārehī der-dāmen-i āḥir zamān*)

Bī-gūmān tā kim āḥir zamānıñ dāmeninde olmaḳdan ḳurtulasıñ. Ya'nī tā kim bī-şübhe āḥir zamānıñ nihāyetinde vāḳı' olan fiten u miḥenden necāt bulasıñ.

"کیف مد الظل" ⁵¹⁶ نقش اولیاست

(*"کیف مد الظل" naḳş-ı evliyāst*)

"کیف مد الظل" kī Ḥaḳḳ te'ālā buyurdı kī andan soñra murād, 'ind-i ehlü't-taḥḳıḳ zıll-i kā'inatdır ve bu sāye-i kā'ināt naḳş-ı evliyādır.

کو دلیل نور خورشید خداست

(*K'o delīl-i nūr ḥūrşīd-i Ḥudāst*)

Kī ol evliyā', delīl-i nūr-ı zāt-ı Ḥudā'dır yāḥud ol naḳş-ı evliyā olan zılāl-i kā'ināt, delīl-i nūr-ı zāt-ı Ḥudā'dır.

اندرین وادی مرو بی این دلیل

(*Enderīn vādī me-rev bī-īn delīl*)

Ṭarīḳ-i vaḥdet ü rāh-ı Cenāb-ı 'İzzet'e delīl ü rehnümāsız gitme.

"لا احب الا فلین" ⁵¹⁷ کو چون خلیل

(*"la aḥb alā flīn" gū çun Ḥalīl*)

Ve nūḳūş-ı kā'ināta "لا احب الا فلین" dı. Ḥalīldār ve cümleye dil vërme zinhār.

روز سایه آفتابی را بیاب

(*Rūz-ı sāye āfītābī-rā be-yāb*)

Yüri sāyeden bir āfītābı bul. Ya'nī sāye-i İlāhī olan veliniñ vüçüd-ı zāhirinden āfītāb-ı aḥadiyyeti bul.

دامن شه شمس تبریزی بتاب

(*Dāmen-i şeh-i Şems-i Tebrīzī be-tāb*)

Tebrīz'e mensüb şāh-ı Şems'in dāmenini бүк, ḳapıver. Ya'nī eger sāye-i vüçüd-ı velīden āfītāb-ı ḥaḳīḳi bulmaḳ ister iseñ şāh-ı ma'nā olan Şemse'ddīn Tebrīzī

⁵¹⁶ "Gölgeyi nasıl uzatmakta." *Kur'ân*, Furkân Sûresi, Âyet 45.

⁵¹⁷ "Ben batanları sevmem." *Kur'ân*, En'âm Sûresi, Âyet 76.

ḳaddesa'l-lāhu sırruhu'l-'azīz ḥazretleriniñ dāmen-i emr ü irşādını muḥkem tut
'azīzim.

Şaḥīfe (815)

Meşnevī: Cild 4, Şaḥīfe 354

Fi'l-Meşnevī

نوم ما چون شد اخی الموت ای فلان

(Nevm-i mā çun şod eḥü'l-mevt ey filān)

Bizim uyķumuz ey filān kimse!

[860 **Derkenar**: Ḳāl 'aleyhi's-selām "النوم اخو الموت و لا يموت اهل الجنة"⁵¹⁸ Ya'nī ḥ'āb, mevtiñ birāderidir ve ehl-i cennet ölmezler ve hem uyumazlar. Pes ba'zı 'ulemā "Nevm, mevtiñ ḳarındaşı olmaķda." böyle démişlerdir kī mevt, nevme nisbet-i aşldır. Zīrā rūḥuñ bedenden bi'l-küllīyye mufāraķat ḳılması ve munķaṭı' olmasından 'ibāretidir ve nevm, mevte nisbet-i birāder-i kūček ü fer' gibidir. Zīrā ḥālet-i nevmde rūḥ 'alāķasını bedenden ḳaṭ' eylemez. Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesa'l-lāhu sırruhu'l-'ālī bu ḳulı maḳbūl étmeyüp buyurırlar kī: "Ey filān 'āķıl! Bizim nevmimiz bir mūcib-i ḥadīs-i şerīf. Çünkim mevtiñ birāderi oldu. Bu nevmde ol mevte bil kī "احد توفيين" dır kī Ḥaḳḳ te'ālā nevm ḥālinde daḥi nefsi kabz eyler. Kemā ḳāl Allāhu te'ālā "الله يتوفى" ve eger saña ba'zı **861 Derkenar**: kimseler dérlerse kī ol nevm bu mevtiñ fer'idir ve ol nevme nisbetle aşldır. Ey ḥaḳīķat-ı ḥāle 'ālem olmayan muḳallid! Bu sözi yaḳınsız ve taḥḳıķ u bahānesiz işitme ve ḳabūl étme. Zīrā nevm mevtiñ fer'i degildir. Belkī "احد توفيين" dir. Ve bu daḥi bir nev'idir. Zīrā anda daḥi idrāk ve iḥsās munķaṭı' olur. Bunda daḥi idrāk u iḥsās munķaṭı' olur. İnsān öldüğü vaḳtde 'ālem-i berzeḥe dāḥil olup kendi aḥvālını ve ol 'ālemiñ ba'zı 'acā'ib u ğarāibini görür. Gözüñ nevm ḥālede daḥi ol 'āleme dāḥil olur kī anıñ 'acā'ib u ğarāibini ve kendiniñ şüret-i ḥālini ve eşķāl-i i'mālini müşāhede ḳılır.]

861

Çünkim mevtiñ birāderi oldu.

⁵¹⁸ "النوم اخ الموت" şekliyle: "Uyku, ölümün kardeşi (bir benzeri)dir. Bu hadisi, hadiz bilginleri Bezzar, Taberani ve Beyhaki, sahih bir isnatla Hz. Cabir'den rivayet etmişlerdir. Hz. Peygamber'e, 'Cennet halkı uyur mu' diye sorulmuş, o, 'Uyku, ölümün kardeşi (bir benzeri)dir, cennet halkı ölmezler ve uyumazlar.' cevabını vermiştir." Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 570.

⁵¹⁹ "Allah, o canları öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyuduklarında alır." *Kur'an*, Zümer Sûresi, Âyet 42.

زین برادر آن برادر را بدان

(*Z'īn birāder ān birāder-rā be-dān*)

Pes bu birāderden ol birāderi bil 'azīzim.

مشو بمرک ز امداد اهل دل نومید

(*Me-šev be-merg zi-imdād ehl-i dil nūmīd*)

Ehl-i gönliñ, ehl-i ƣalbiñ ölümüyle ya'nī anlarıñ bu 'ālemden dār-ı beƣāya teşrīfleriyle anlarıñ mededlerinden, imdādlarından ümīdsiz olma kī anlar dünyāda olduklarından ziyāde imdād éderler.

که خواب مردم اکاه عین بیداریست

(*Kī h'āb-ı merdüm agāh 'ayn-ı bīdārīst*)

Kī agāh, uyanık olan merd-i kāmiliñ uyƣusu 'ayn-ı uyanıklıƣdır ammā ƣāfiliñ uyanıklıƣı 'ayn-ı uyƣudur. Uyƣu ölmüş bütün bütün ƣulmetdir, evliyāniñ nūr 'alī nūrdur. Ya'nī uyanıklıƣ üzre uyanıklıƣdır kī huzūr-ı İlāhiye rüçü'dur ve vücūd-ı ƣulumāniyetinden hālāş u rāhat olur.

سر انکه ببالین نه‌د هوشمند

(*Ser an-geh be-bālīn nehed hūşmend*)

'Akıllu olarak ol kimesne başını yaşdıƣa ƣor yāhud ol vaƣt kī hūşmend şāhibi başı yaşdıƣa ƣodı.

که خوابش بقهر آورد در کمند

(*Kī h'īş be-ƣahr-ı ūred der-kemend*)

Kī aniñ uyƣusu ƣahr ile, cebr ile o 'akıllu, evlā ademi kemende getürdi. Ya'nī uyƣu anı baƣladı. Artıƣ ne 'aklı ne fikri, bir re'y ve bir te'sīr ve bir tedbīr éder; cümlesi kemend içinde oldu dēmeƣdir.

Şahīfe (816)

کشاد بادها در هوا

(*Küşād bādhā der-havā*)

Rüzgārları havāda açdı dēmeƣdir.

Ƙā'l fī Keşfü'l-Esrār

ارسال اینجا بمعنی کشادن است چنانکه کویی ارسلت الطائر

(*İrsāl īncā be-mā'nā kūşāden est ƣunānkī gūyī irsaletü 't-ṭā'ir*)

Bu yerde ya'nî ayet-i kerîmede olan "irsâl"⁵²⁰, açmaçlık ma'nâsınadır. Öylece kî söylersin "İrsâletü't-ṭā'ir." ya'nî "Ben kuşları irsâl étdim." Ya'nî kuş açdım, şalıverdım demektir.

بشارت دهند کان

(Beṣāret dehendgān)

Beṣāret vériciler, müjde édiciler demektir.

پیش از نزول رحمت که او بارانست یعنی وزیدن ایشان غالباً دلالت میکند بر وقوع مطر

(Piş ez-nüzül-ı rahmet kî ū bārānest ya'nî vezīden īṣān ḡālibā delālet mī-kūned ber-vuḡū' maṭar)

Rahmetiñ nüzulundan evvelkî o yağmurdur. Ya'nî o rüzgārîñ zühürî çıkmış kî o rüzgār çok kere delālet éder yağmurun vuḡū'ı üzre. Ya'nî rüzgār, mübeşşer u müjdecidir kî arkasından yağmur yagacaktır.

در آوان آن باران اسمائرا رحمت نام کرد از آنکه برحمت میفرستد

(Der-āvān ān bārān asumān-rā rahmet nām kerd ez-ānkî be-rahmet mī-ferested)

Cenāb-ı Hakk asumānlardan, göklerden ol yağmurun nüzülü zamânında o
862

yağmura rahmet nām eyledi kî āyet-i kerîmede "rahmet"⁵²¹ buyurdu. Ol sebebdan kî rahmet ile gönderir yağmurı. Ya'nî yağmur ile berāber rahmet-i İlāhîsini gönderir. Ma'lûmdur kî yağmur yağmasına iş fenâdır demek olur kî inzāl-i rahmet, yağmur oldu.

آبی پاک و پاک کننده

(Ābī pāk u pāk kūnende)

Bir pāk u ṭāhir şu ve pāk u ṭāhir édici demektir.

شهری مرده یعنی موضعی که در خشک سال بوده

(Şehrī mürde ya'nî mevzi'î kî der-ḡuşk sāl būde)

Bir şehir, bir memleket kî ölmüş, mürde olmuş. Ya'nî bir mevzi' kî bir sene, bir yıl kurı imiş.

⁵²⁰ "Ersel" şekliyle: "Gönderir." Kur'ân, Fâtır Sûresi, Âyet 9.

⁵²¹ "Rüzgarları rahmetinin önünde müjdeciler olarak gönderen ve gökten tertemiz bir su indiren O'dur." Kur'ân, Furkân Sûresi, Âyet 48.

یا مکانی را که در زمستان خشک و افسرده کشت

(*Yā mekānī-rā kī der-zemistān ḥušk u efsürde kešt*)

Yāḥud bir mekān kī kışda, vaqt-i şitāda qurı ve ʔonmuş oldı.

Şahīfe (817)

و بیاشامانیم آن آب

(*Ve beyāşāmānīm ān ab*)

Cenāb-ı Hakk buyurır kī “Daḥi biz içüririz o şuyı.” ya‘nī zemīne, qurı yere o şuyı içüririz démekdir.

Şahīfe (818)

Meşnevī: Cild 1, Şahīfe 123

Fi'l-Meşnevī

هم تو زن یا رب ازان آب طهور⁵²²

(*Hem tu zen yā Rabb ez-ān āb-ı ʔahūr*)

Yā Rabbe'l-‘ālemīn! Ol āb-ı ʔahūrdan hem sen ur.

تا شود این نار عالم جمله نور

(*Tā şeved īn nār-ı ‘ālem cümle nūr*)

Tā kī ‘ālemiñ bu nārı cemī‘ā nūr ola.

[Meşnevī: Cild 1, Şahīfe 124]

آب دریا جمله در فرمان تست

(*Āb-ı deryā cümle der-fermān-ı tust*)

İlahī deryānıñ ābı bi'l-küllıyesiniñ fermānındadır.

آب و آتش ای خداوند آن تست

(*Āb u āteş ey Hudāvend ān tust*)

Ey Hudāvend! Ab u ateş seniñ lāyık u mülkündür.

کر تو خواهی آتش اب⁵²³ خوش شود

(*Ger tu ḥvāhī āteş ab ḥoş şeved*)

Ey Hudā! Eger sen isteyesiñ ateş, laṭīf u ḥoş āb olur.

⁵²² R.B.

تو بزنی یا ربنا آب طهور

Tu be-zen yā Rabbenā āb-ı ʔahūr.

⁵²³ R.B. آتش و آب āteş ü āb.

ور نخواهی آب هم آتش⁵²⁴ شود

(*Ver ne-h'āhī āb hem ateş şeved*)

Ve eger isteyesiñ āb hem ateş olur.

این طلب در⁵²⁵ ما هم از ایجاد تست

(*Īn ṭaleb der-mā hem der-īcād-ı tust*)

İlahī bizde bu ṭaleb u sa'y hem seniñ īcādındır.

رستن از بیداد یا رب داد تست

(*Resten ez-bīdād yā Rabb dād-ı tust*)

Bīdād u zulūmden kurtulmak seniñ dād u iḥsānındır.

بی طلب تو این طلب مان⁵²⁶ داده'

(*Bī-ṭaleb tu īn ṭaleb mān dāde'*)

Ṭalebsiz bize bu ṭalebi sen vērdiñ.

کنج احسان بر همه بکشاده⁵²⁷

(*Genc-i iḥsān ber-heme bükşāde'*)

İḥsān ḥazīnelerini cemī' kullarına açdıñ ve bī-şumār u bī-ḥadd 'aṭālar vērmişsiñ. Çünkim ṭalebsiz bize ṭaleb iḥsān eylediñ. Pes ṭaleb kıldıkdan şoñra maṭlūbımızı daḥi 'aṭā eyle pād-şāhım, 'azīzim.

بر انکیختیم و فرسادییم

(*Ber-engiḥtīm ve ferestādīm*)

Ya'nī iẓhār étdim ve gönderdim demekdir.

در هر دیهی

(*Der-her dīhī*)

[862 **Derkenar**: Ab-ı ṭahūrdan murād, tevfiḳ ü 'ināyet ü teysir ü hidāyetidir kī nefsinde bunlar mā-yı ṭahūr gibidir kī hem muṭahharlar ve hem muṭfīlerdir. Nār-ı 'ālemden murād, ba'de vü ḡaflet ü cehālet ü keşāfet ve bunlar emşāli bed ḥaşletdir. Ḥadd-i zātında bu şıfatlar, sebep-i nār u cehennemdir ve bā'ış nār-ı firḳatdır. Bu eclden bunlara nār ta'bīr olunur ve bu şıfatları insān izāle étmez. İllā 'ināyet ü hidāyet ābı éder. İmdi āb u ateşden murād, egerçī zāhirde olan āb u ateş fehmi olunur. Ammā

⁵²⁴R.B. آب آتش هم āb āteş hem.

⁵²⁵R.B. از ez.

⁵²⁶R.B. ما mā.

⁵²⁷R.B.

بی شمار و حد عطاها داده

Bī-şumār u ḥadd 'aṭāhā dāde.

ābdan murād, cemī‘-i muṭahhar u muṭfī olan şeyler olur; eger şūrī olsun eger ma‘nevī olsun ve ateşden murād, eger şūrī eger ma‘nevī iḥrāk u efnā eyleyen şeyler olur. Pes eger bu cümlesi seniñ emr ü fermânında ve ḳabze-i teşhīrinde démegi iş‘ār édici olur.]

863

Her bir kūh, ḳaryeye démekdir.

اما بجهت تعظیم و علو مکان تو نبوت را بر تو ختم کردیم

(*Ammā be-cihet-i ta‘zīm ve ‘uluvv mekân-ı tu nübüvvet-râ ber-tu ḥatm kerdīm*)

Ammā ta‘zīm cihetiyle ve seniñ mekân menzilet ḳadar şānıñ ‘ālī olması cihetle seniñ üzerine nübüvvetle ḥatm eyledim kī senden soñra nebī yokdur.

و ترا بر كافهٔ مردمان تا بروز قیامت مبعوث ساختیم

(*Ve tu-râ ber-kâffe-i merdümân tâ be-rûz-ı ḳıyâmet meb‘ûs sâhtīm*)

Ve seni kâffe-i insānlara, rûz-ı ḳıyâmete ḳadar me‘bûs düzdim. Senden soñra hıçbir ferd; aferīn, ba‘ş u irsāl olunmaz démekdir. Amennâ ve şaddaḳnâ ‘azīzim.

یعنی مقصود انست که رب العزة میخواهد تا دوستان و خواص بندگان خود پیوسته معصوم دارد

(*Ya‘nī maḳşûd anest kī Rabbi‘l-‘izzet mī-ḥ‘âhed tâ dostân ve ḥavâşş-ı bendegân-ı ḥod peyveste ma‘şûm dâred*)

Ya‘nī maḳşûd oldur kī Rabbi‘l-‘izzet ister kī ḥattâ dostânlarını ve kendüniñ ḥavâşş-ı bendelerini dâ‘imâ ma‘şûm tutar. Anlar hıfz u emân-ı İlâhîdedirler ‘ale‘d-devâm ‘azīzim.

ازانکه ایشانرا با خود التفاتی بود

(*Ez-ânkī îşân-râ bâ-ḥod iltifâtî büved*)

Ol sebebdan kī anlara kendüleriyle bir iltifât olur Ḥaḳḳ’ıñ ḥavâşş-ı bendesi olduklarından ötüri.

یا با روش خویش نظری کنند

(*Yâ bâ-reveş ḥ‘îş nazarî künend*)

Yâ kendüleriniñ reveş u gidişlerine bir nazar étsünler kī Cenâb-ı Ḥaḳḳ anlara ne vechle luṭf u iḥsân u kerem ü ‘inâyet étmişdir.

و جهاد کن با ایشان و باز کوش

(*Ve cihād kün bâ-îşân u bâz gûş*)

Anlar ile cihād eyle ve gérü sa‘y u ḡayret ét démekdir.

Şahîfe (819)

[Meşnevî: Cild 1, Şahîfe 127]

Fi'l-Meşnevî⁵²⁸

ای شہان کشتیم ما خصم برون

(Ey şehân kuştīm mā ḥaşm-ı birûn)

Ey şahlar! Biz zâhirde olan düşmenimizi katl u helâk eyledik.

ماند خصمی زوبتر در اندرون

(Mând ḥaşmī zūbter der-enderûn)

Lâkin andan bedter bir ḥaşm, bizim derûnumuzda kaldı kî ol nefş-i emmâredir.

کشتن این کار عقل و هوش نیست

(Kušten īn kār-ı ‘aql u hūş nīst)

Bu ḥaşmı öldürmeklik ‘aql u hūşuñ kārı démekdir.

شیر باطن سخره خرکوش نیست

(Şīr-i bāṭın suḥre-i ḥargūş nīst)

Zīrā bāṭın şīri, ḥargūşuñ zebūnı ve maḡlūbı degildir. Şīr-i bāṭından murād; nefş, nefş-i emmâredir ve ḥargūşdan murād, her hūş-ı cüz’î şāhibidir. Ya’nī nefş-i emmâre, her ‘aql-ı cüz’iniñ suḥre vü zebūnı olmaz ve anı katl eylemek her ‘aqla müyesser gelmez.

دوزخست این نفس و دوزخ اژدهاست

(Dūzeḥest īn nefş ü dūzeḥ ejdehāst)

Bu nefş-i emmâre, dūzeḥdir ve dūzeḥ, ejdehâdır.

کو بدریاها نکردد کم

864

و کاست

(K’o be-deryāhā ne-kerded kem ü kāst)

Zīrā ol nefş, deryālar ile kem u noḡşān olmaz. Ol dūzeḥ, deryālarla kem olmaz démek daḡı cā’izdir.

هفت دریا را در آشامد هنوز

(Heft deryā-rā der-āşāmed henüz)

⁵²⁸ Beyitler bu cildin 757. sayfasında da bulunmaktadır.

Dūzeh, yedi deryāyı nūş eyler henüz.

کم نکردد سوزش ان خلق سوز

(*Kem ne-kerded sūzeş-i an halk-sūz*)

Ol halk yakıcınıñ harāreti, kem ü nākış olmaz.

قوت از حق خواهم و توفیق و لاف

(*Quvvet ez-Haqq h^vāhem ü tevfiḳ ü lāf*)

Nefs üzre galebe kılmakda kuvvet ü tevfiḳ ü lāfi Haqq’dan isterim. Lāfdan murād, “Nefs üzre gālib oldum ve anı mağlūb u maḵhūr kıldım.” deyü söylemekdir. Ya’nī nefis üzre gālib olmaḵda kuvvet ü tevfiḳi Haqq’dan isterim ve aña gālib oldum ve anı mağlūb u maḵhūr kıldım, deyü halka söz söylemegi daḡi Allāh’dan isterim.

تا بسوزن بر کنم این کوه قاف

(*Tā be-sūzen ber-kūnem īn kūh-ı ḳāf*)

Tā bu kūh-ı ḳāfi yerinden igne ile ḳoparam.

سهل شیرى دانکه صفها بشکند

(*Sehl şīrī vū dān kī ṣafhā bişkened*)

Sehl u bī-i’tibār bil. Ol bir şīrī kī, arslan kī cenkde ṣaflar ḳırar.

شیر آنست انکه خود را بشکند

(*Şīr ānest ankī ḥod-rā bişkened*)

Şīr, arslān fi’l-ḥaḳīḳa oldur kī ol kimse kendüyi ḳırar. Ya’nī ol kimse kī kendüyi ve hevāsını keser eyler, ḳırar ve nefesine gālib olup anı maḵhūr u mağlūb eyler. Pehlivān u dilīr, ol kimsedir yoḡsa ṣaflar ḳıran ve ademler yenen kimse degildir.

این یک اب شیرین

(*Īn yek ab-ı şīrīn*)

Bu bir tatlu şudur démekdir.

وآن دیگر شور

(*V’ān dīger şūr*)

Ve ol dīger şu şūrāḥdır ya’nī tuzludur.

و بساخت میان این دو دریا

(*Ve be-sāḥt miyān-ı īn dū deryā*)

Ve bu iki deryā arasında miyānına düzdi ḥadd u ḥāciz démekdir.

Şahīfe (820)

Ḳāle’l-Kāşifi

محققان بر آنند که بحرین خوف و رجاست که در دل مؤمن هیچ یک بر دیگری غلبه نکند که

*(Muḥaqqakān ber-ānend kī beḥarīn ḥavf u recāst kī der-dil-i mü'mīn hīç
yek ber-dīgerī ğalebe ne-kūned kī)*

Ehl-i ḥaḳīḳat anīñ üzerindedir kī beḥarīnden murād, ḥavf ile ricādır. Mü'miniñ ḳalbinde hīçbiri dīgeri üzerine ğalebe étmez kī vezn olunsa müsāvī gelir. Ya'nī mü'min, beyne'l-ḥavf ve'r-ricā olmaḳdır. İşte beḥarīnden murād budur buyrulmuşdur.

و برزخ حمایت الهی و عنایت نا متناهی

(Ve berzeḥ ḥimāyet-i İllāhī ve 'ināyet-i nā-mütenāhī)

Ve berzeḥden murād, Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḥimāyesiyle nā-mütenāhī olan 'ināyet-i İllāhīsidir.

Fi'l-Meşnevī

ماهیائرا بحر نکذارد برون

خاکیاثرا بحر نکذارد درون

*(Māhiyān-rā baḥr negzāred birūn
Ḥākiyān-rā baḥr negzāred derūn)*

اصل

865

ماهی آب و حیوان از کست

حیله و تدبیر اینجا باطلست

قفل زفتست و کشاینده خدا

دست در تسلیم زن اندر رضا

*(Aşl mähī āb u ḥayvān ez-güleşt
Ḥīle vü tedbīr īncā bāṭıleşt)*

Ḳufl zefteşt u küşāyende Ḥudā

Dest der-teslīm zen ender rızā)

(134)⁵²⁹ (335)⁵³⁰ şaḥīfelerde mezkūrdur, mürāca'at oluna.

⁵²⁹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁵³⁰ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

قطره با قلم چه استیزه کند

(*Ḳaṭre-bā-ḳulzüm çī istīze kūned*)

Ḳaṭre-i ḳulzüm olan baḥr-ı bī-nihāye ile ne ‘inād éder. Aşlā beynlerinde nisbet ḳabūl étmez. ‘Ummān-ı bī-nihāye olan deñiz ile ḳaṭreniñ nisbeti yokdur.

ابلهست و ریش خود می کند

(*Eblehest ü rīş-i ḥod ber-mī-kūned*)

Eblehdir ol kimse ve kendi şaḳalını ḳoparır. Elbette kendi şaḳalını ḳoparan aḥmaḳ olur.

با کسی بنکاح وصلت کردن

(*Bā-kesī be-nikāḥ-ı vuşlat kerdn*)

Bir kimse ile nikāḥ-ı vuşlat étmek. Ya’nī nikāḥ ile vāşıl-ı ḳurb olmaḳdır ‘azīzim.

Ḳāl fī Keşfü’l-Esrār

ابن سیرین گفت این ایت در مصطفی علیه السلام و علی کرم الله وجهه فرو آمد که

(*İbn Sīrīn güft in ayet der-Muştafā ‘aleyhi’s-selām ve ‘Alī kerrema’l-lāhu veche fūrū āmed kī*)

İbn Sīrīn dédi: “Bu ayet⁵³¹ cenāb-ı risālepenāhī ‘aleyhi’s-selām ile Ḥazret-i ‘Alī kerrema’l-lāhu veche ḥaḳlarında aşıḡı geldi, inzāl oldı kī.

مصطفی دختر خویش را بزنی بعلی داد علی پسر عمش بود

(*Muştafā duḡter-i ḥ’īş-rā be-zenī be-‘Alī dād ‘Alī peser-i ‘amuş būd*)

Şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz kendü kerime-i muḥteremleri Fāṭıma raḡıya’l-lāhu ‘anhā vālidemizi Ḥazret-i ‘Alī raḡıya’l-lāhu ‘anh ḥatunluḡuna, zevce-i muṭaḥḥaralığıa vérmek içündür. Ḥazret-i ‘Alī efendimiziñ ‘emmisiniñ oḡlıdır ya’nī ‘emmizādesi idi.

و شوهر دخترش هم نسب بود و هم صهر

(*Ve şūher-i duḡtereş hem-neseb būd ve hem şıhr*)

Efendimiziñ kerīme-i muḥteremeleri zevci, ḳocası hem-neseb olur ve hem de efendimiziñ dāmād-ı sa‘ādetleri olur.

و قصه تزویج فاطمة رضی الله عنها آنست که

(*Ve ḳışsa-i tezvīc-i Fāṭıma raḡıya’l-lāhu ‘anhā ānest kī*)

⁵³¹ “Rabbiniñ her şeye gücü yeter.” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 54.

Ḥazret-i Fāṭima raḍıya'l-lāhu 'anhā vālidemiziñ tezvīci kışsa' vü hikāyesi
oldur kī.

مصطفی علیه السلام روزی در مسجد آمد شاخی ریحان بدست گرفته

(Muṣṭafā 'aleyhi's-selām rūzī der-mescid āmed ṣāhī-i reyḥān be-dest
girifte')

Şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bir gün mescid-i sa'ādete teşrīf
buyurdılar dest-i sa'ādetlerinde reyḥān ağacı dalından bir dal tutmuş olduğu hālde.

سلمان را رضی الله عننه گفت یا سلمان رو علی را خوان

(Selmān-rā raḍıya'l-lāhu 'anh güft yā Selmān rev 'Alī-rā ḥ'ān)

Selmān raḍıya'l-lāhu 'anha buyurdi kī: 'Yā Selmān git ḥazret-i 'Alī raḍıya'l-lāhu 'anhı oḡu ya'nī çağır.'

سلمان رفت و گفت یا علی اجب رسول الله

(Selmān refṭ ve güft yā 'Alī ecb resūla'l-lāh)

Selmān raḍıya'l-lāhu 'anh

866

gitdi ve dédi: 'Yā 'Alī raḍıya'l-lāhu 'anh icābet buyur, resūla'l-lāh seni ister.'

علی گفت یا سلمان رسول خدا را این زمان چون دیدی و چگونه اورا گذشتی

('Alī güft yā Selmān resūl-i Ḥudāy-rā īn zamān ḡun dīdī ve ḡigūne ū-rā
gūzeṣṭī)

Ḥazret-i 'Alī raḍıya'l-lāhu 'anh dédi: 'Yā Selmān raḍıya'l-lāhu 'anh Ḥudānīñ
resūlūni bu zamān nice gördüñ?' Ya'nī 'Ne hālde idi ve gūne onı terk étdiñ?' Ya'nī
naşıl idiler sen buraya geldigiñ vaḡt, démekdir.

گفت یا علی سخت شادان و خندان چون ماه تابان و شمع رخشان

(Güft yā 'Alī saḡt ṣādān u ḡandān ḡun māh-ı tābān u ṣem'-i raḡṣān)

Selmān raḍıya'l-lāhu 'anh dédi: 'Yā 'Alī raḍıya'l-lāhu 'anh ḡetin ziyāde
ṣādān u ḡandān u mesrūr idi māh-ı tābān u ṣem'-i raḡṣān gibi.' Ya'nī ziyādar,
münevver, parlaḡ ay gibi ve münevver ü parlaḡ ışıldıcı mum gibi terk étdim, dédi.

[Şaḡīfe 821]

علی آمد بنزدیک مصطفی علیه السلام و مصطفی آن شاخ ریحان فرا دست علی داد عظیم خوش

بوی بود

(‘Alī āmed be-nezdīk-i Muṣṭafā ‘aleyhi’s-selām ve Muṣṭafā ān ṣāḥ-i reyḥān
ferā dest-i ‘Alī dād ‘aẓīm ḥoṣ būy būd)

‘Alī raḍīya’l-lāhu ‘anh ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ nezd-i
sa‘ādetlerine geldi ve ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol reyḥān dalını ḥazret-
i ‘Alī raḍīya’l-lāhu ‘anh eline vērde. Büyük, ḥoṣ ḳoḳusu var idi.

گفت یا رسول الله این چه بویست برین خوشی

(Güft yā resūla’l-lāh īn çī būyest ber-īn ḥoṣī)

Ḥazret-i ‘Alī raḍīya’l-lāhu ‘anh dédi: ‘Yā resūla’l-lāh bu ne ḳokısıdır? Bu ne
ḥoṣ reyḥandır, ne güzel ḳokısı vardır.’

گفت یا علی ازان نثارهاست که حور بهشت کرده اند بر تزویج دخترم فاطمه

(Güft yā ‘Alī ez-ān niṣārḥāst kī ḥūr-ı behişt kerde end ber-tezvīc-i duḡterem
Fāṭıma)

Efendimiz buyurdi: ‘Yā ‘Alī! Kerīmem Fāṭıma’nıñ tezvīci üzerine, ol
sebebdan cennet ḥūrīleri üzerine ṣaçmıṣlardır.’

گفت با که یا رسول الله گفت با تو یا علی

(Güft bā kī yā resūla’l-lāh güft bā-tu yā ‘Alī)

Ḥazret-i ‘Alī raḍīya’l-lāh dédi: ‘Kime yā resūla’l-lāh?’ Ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi
ve sellem buyurdi: ‘Saña yā ‘Alī raḍīya’l-lāhu ‘anh.’

من در مسجد نشسته بودم که فرشته در آمد

(Men der-mecid niṣeste būdem kī ferīṣte der-āmed)

Efendimiz buyurdi: ‘Ben mescidde oturmuş idim kī bir melek geldi.

بر صفتی که هرگز چنان ندیده بودم گفت نام من محمودست و مقام من در آسمان دنیا در مقام

معلوم خود بودم

(Ber-ṣıfatī kī hergiz çunān ne-dīde būdem güft nām-ı men Maḥmūdest ve
maḳām-ı men der-āsmān-ı dünyā der-maḳām-ı ma‘lūm ḥod būdem)

Bir ṣıfātda geldi kī aṣlā öyle ṣıfat bir melek görmemiş idim.

867

O melek baña dedi kī: ‘Benim ismim Maḥmūd’dur ve maḳāmım dünyā
asumānıdır.’ Ya’nī birinci ḳat göğünde kendü maḳāmımda idim, dédi.

ثلثی از شب ندایی شنیدم از طبقات آسمان که

(Salīṣi ez-ṣeb nidāyī ṣenīdem ez-ṭabaḳāt-ı āsmān kī)

Géceniñ şalışinde bir nidā işitdim asumānıñ tabaķātından kī ya'nī yedi ķat göklerden démekdir.

ای فرشتگان مقربان و روحنیاں و کروبیاں همه جمع شوید در آسمان چهارم

(*Ey ferīştegān-ı muķarribān u rūḥāniyyān u kerrūbiyyān heme cem' şevīd der-āsmān-ı çehārom*)

Şöyle nidā oldu kī: Ey muķarribān u rūḥāniyyān u kerrūbiyyān olan melā'ikeler cümleñin cem' oluñuz benim dördinci ķat göğümde, āsmānımda, deyü.

جمع⁵³² شدند و همچنین سکان مقعد صدق و اهل فرادیس اعلی و درجات عدن حاضر کشتند

(*Cem' şodend ve hem-çunīn sükkān-ı maķ'ad-ı şıdķ ve ehl-i ferādīs-i a'lā ve derecāt-ı 'Aden ḥāzır geştend*)

Cem' oldılar ve hem böylece ma'ķad-ı şıdķ sākinleri ve firdevs-i a'lā ve derecāt-ı 'Aden ehli ḥāzır oldular.

فرمان آمد که ای مقربان درگاه و ای خاصکان پادشاه سوره "هل أتى على الانسان"⁵³³ پر

خوانید

(*Fermān āmed kī ey muķarribān-ı dergāḥ ve ey ḥāşekān-ı pād-şāḥ şure-i ber-ḥ'ānīd*) "هل أتى على الانسان"

Fermān-ı İläḥī geldi kī: Ey dergāḥ-ı İläḥī muķarribleri ve ey pād-şāḥ-ı lem-yezel ḥāşları sūre-i "هل أتى على الانسان" okuyuñuz, deyü.

ایشان همه باواز دلربایی و الحان طرب افزایی سوره "هل اتی"⁵³⁴ خوتندن گرفتند

(*İşān heme b'āvāz-ı dīl-rubāyī ve 'l-ḥān ṭarab-ı efzāyī sūre-i "هل اتی" ḥ'ānend giriftend*)

Anlar cümlesi gönül çekici ve sürür u şādumāniyi ziyāde édici tegannī vü şadā ile sūre-i "هل اتی" okumaķlıķ tıtdılar.

انکه درخت طوبی را فرمان آمد تو نثار کن بر بهشتها بر تزویج فاطمة زهرا با علی مرتضی

(*An-geh dıraḥt-ı Ṭūbā-rā fermān āmed tu nişār kūn ber-behiştā ber-tezvīc-i Fāṭimatü'z-zehrā bā- 'Alī Murtażā*)

⁵³² R.B. همه جمع heme cem'.

⁵³³ "Gerçekten insan üzerine [dehirden (zamandan) öyle bir müddet] geldi." *Kur'ân*, İnsân Sûresi, Âyet 1.

⁵³⁴ "Gerçekten geldi. 'Hel, soru edatlarından olduğu halde bazen tahkik (gerçekleşme) ve tahrir (doğrulama) anlamlarında kullanılır. Bu söz de bu anlamdadır." Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 219.

Ol vaqt Ṭūbá ağacına fermān-ı İlāhī geldi: Yā Ṭūbá sen saç, nişār eyle cennetler üzerine Fāṭimatü’z-zehrā raḍıya’l-lāhu ‘anhānıñ ‘Alī Murtażá raḍıya’l-lāhu ‘anh tezvīci üzre, deyü.

و درخت طوبی در بهشت هیچ قصر و غرفه و دریچه نیست که از درخت طوبی در آنجا شاخی
نیست

(*Ve dıraht-ı Ṭūbá der-behişt hîç kaşr u ğurfe vü deriçe nîst kî ez-dıraht-ı
Ṭūbá der-āncā şāhî nîst*)

Dağı Ṭūbá ağacı cennetde hîçbir köşküñ ve şāh-nişīn u deriçe yokdur kî Ṭūbá ağacından ol yerde dalı olmasun cümle maḥale dallarından saçdı demekdir.

پس طوبی بر خود بلزید و در بهشت کوهر و مروارید و حلها باریدن گرفت
(*Pes Ṭūbá ber-ḥod be-lerzîd ve der-behişt gevher ü mervārîd ve ḥalhā
bārîden girift*)

İmdi Ṭūbá

868

ağacı kendü üzerine titredi, silkelendi; cennete cevher ü incü vü ḥaleler yağdıрмақ tutdı. Ya’nî ḥaleler, incüler, cevherler saçdı.

پس فرمان آمد تا منبری از یک دانه مروارید سپید در زیر درخت طوبی بنهادند
(*Pes fermān āmed tā minberî ez-yek dāne-i mervārîd-i sepîd der-zîr-i dıraht-ı
Ṭūbá be-nihādend*)

İmdi fermān-ı İlāhī geldi ḥattá bir dāne beyāz incüden bir minber Ṭūbá ağacınıñ altına koydılar.

فرشته که نام او را حیل است و در هفت طبقه اسماں فرشته از و فصیحتر و کویاتر نیست
(*Ferişte kî nām-ı ū-rā Ḥiyel est ve der-heft ṭabaḳa-i āsmān ferişte ez-o
faşîḥter u ğüyāter nîst*)

Bir melek kî onuñ nāmı Ḥiyel’dir, dédi. Ḳat-ı asumān melā’ikelerinde ondan ziyāde faşîḥ ü ziyāde söyleyici yokdur.

بآن منبر بر آمد و خدایرا جل جلاله ثنا گفت و بر پیغمبران درود داد
(*B’ān minber ber-āmed ve Ḥudāy-rā celle celāluhū şenā ğüft ve ber-
peyğamberān derūd dād*)

Ol minbere şu’ūd étdi, çıkdı ve Ḥudā-yı te’ālā celle calāluhū ḥazretlerine şenā söyledi ve peyğamberler ‘aleyhimü’s-selām üzerine du‘ā vü şenā vérdi.

انکه جبار کائنات خداوند ذو الجلال قادر بر کمال بی واسطه ندا کرد که

*(An-geh cabbār-ı kâ'inât-ı Hudâvend zü'l-celâl kâdir ber-kemâl bî-vâsıta
nidâ kerd kî)*

Ol vaqt cabbār-ı kâ'inât olan Hudâ-yı zü'l-celâl vâsıtasız kemâl üzre kâdir olan Cenâb-ı Hakk nidâ eyledi kî:

ای جبرائیل و ای میکائیل شما هر دو کواه معرفت فاطمه باشید

(Ey Cebrâ'ıl ve ey Mîkâ'ıl şumâ her dū güvâh-ı ma'rifet-i Fâtıma bâşîd)

'Ey Cebrâ'ıl ve ey Mîkâ'ıl! Siz her ikiñiz Fâtıma ma'rifetine şâhid oluñuz.

و من که خداوند ولی فاطمه ام و ای کرویbian و ای روحانیان آسمان شما کواه باشید که

*(Ve men kî Hudâvendem velî Fâtıma'em ve ey kerrûbiyyân ve ey
rûhâniyyân-ı âsmân şumâ güvâh bâşîd kî)*

Ve ben kî Hudâ-yı te'alâyım, Fâtıma'nıñ velîsiyim. Ey kerrûbiyyân ve ey rûhâniyyân-ı âsmân, siz şâhid oluñuz kî!

من فاطمة زهرا بزنی بعلى مرتضى دادم

(Men Fâtımatü'z-zehrâ be-zenî be-'Alî-i Murtazá dâdem)

Ben, Fâtımatü'z-zehrâ rağıya'l-lâhu 'anhâyı 'Alî Murtazá rağıya'l-lâhu 'anh hatunluğına vârdım.'

آن ساعت که رب العزة این ندا کرد ابری بر آمد زیر جنات عدن ابری روشن و خوش که در آن

تیرکی و کرفتکی نه

*(Ân sâ'at kî Rabbi'l-'izzet in nidâ kerd ebrî ber-âmed zîr-i cennât-ı 'Aden
ebrî rûşen ü hoş kî der-an tûregî vü giriftégî neh)*

Ol sâ'at kî Rabbi'l-'izzet bu nidâyı eyledi. Bir bulut cennât-i 'Aden altından yukarı geldi. Bir bulut kî ziyâlu ve hoş idi. Anda bulaşıklık ve tutukluk gibi öyle 'alâmetleri yok idi. Şâfî, par[l]ak, münevver idi.

869

و بوی خوش و جواهر نثار کرد و رضوان و ولدان و حور بهشت برین عقد نثار کردند

*(Ve bûy-ı hoş ve cevâhir nişâr kerd ve rıdvân u vildân u hûr-ı behîşt ber-în
'ağd-ı nişâr kerdend)*

Güzel koku ve cevâhir nişâr eyledi, saçdı. Cennetiñ rıdvân u vildân u hûrîleri bu 'ağd-ı nikâh üzre nişâr eylediler.

پس رب العزة مرا برین بشارت بتو فرستاد یا محمد

(Pes Rabbi'l-'izzet me-râ ber-în beşâret be-tu ferestâd yâ Muḥammed)

İmdi Rabbi'l-‘izzet beni bu beşâret ile saña gönderdi yâ Muhammed şalla'l-lâhu ‘aleyhi ve sellem.’

گفت حیب مرا بشارت ده و با وی بگو که ما این عقد در اسمان بستیم تو نیز در زمین ببندید
(*Güft ḥabīb me-rā beşāret deh ve bā-vey be-gū kī mā īn ‘aḳd der-asmān
bestīm tu nīz der-zemīn be-bendīd*)

Ve Cenāb-ı Hakk buyurdu: ‘Benim ḥabībime beşâret, müjde vér ve aña söyle kī ben ‘azīmü’ş-şān bu ‘aḳd u nikāhı āsmānda bağladım; sen daḥi zemīnde, yeryüzünde bağlayasınız’ dédi.

پس مسطفی علیه السلام مهاجر و انصار را حاضر کرد

(*Pes Muştafā ‘aleyhi’s-selām muhācir ü enşār-rā ḥāzır kerd*)

İmdi şalla'l-lâhu ‘aleyhi ve sellem muhācir ü enşārı ḥāzır eyledi.

آنکه روی با علی کرد گفت یا علی چنین حکمی در آسمان رفت اکنون من فاطمه دخترم را
(*Ān-geh revī bā-‘Alī kerd güft yā ‘Alī çunīn ḥūkmī der-āsmān reft eknūn
men Fāṭıma duḡterem-rā*)

Ol vaḳt efendimiz vech-i sa‘âdetlerin ḥazret-i ‘Alī kerrema’l-lâhu veche eyledi ve buyurdu: ‘Yâ ‘Alī böylece bir ḥüküm kī asmāndan gitdi. Ya‘nī asmānda icrâ oldı. Şimdi ben Fāṭıma kerīmemi,

بچهار صد درم کابین⁵³⁵ بزنی تو دادم

(*Be-çehār şad direm kâbīn be-zenī tu dādem*)

Dört yüz dirhem kâbīn ile seniñ ḥatunluḡına vérdim.’

علی گفت یا رسول الله من پذیرفتم نکاح وی رسول گفت بارک الله فیكما

(*‘Alī güft yā resūla’l-lāh men peziriftem nikāḥ-ı vey resūl güft bāreka’l-lāh
fī-kemā*)

Ḥazret-i ‘Alī raḍıya’l-lâhu ‘anh dédi: ‘Yâ resūla’l-lāh ben ḳabūl étdim anıñ nikāhını.’ Resūla’l-lāh buyurdu: ‘Cenāb-ı Hakk size mübārek étsün, amīn. Bî-cāhi seyyidü’l-mürselīn allāhümme şalli ve sellim ve bārik ‘aleyhe ve ‘alā alihi ve evlādihi ve ezvācühü ecmā’in.’”

Şahīfe (822)

Ḳāle’l-Mevle’l-Cāmī

قرب تو باسباب و علل نتوان یافت

⁵³⁵ **Derkenar:** Kābīn, nikāh vaktinde ‘arūs içün ta’yīn olunan nikāh aḳçesidir.

بی سابقه قضا ازل نتوان یافت

(*Qurb-ı tu b'āsbāb u 'ilel tūvān yāft*

Bī-sābika-i faẓl-ı ezel ne-tūvān yāft)

(771) şahīfede mezkūrdur.⁵³⁶

مزد من ایمان و طاعت مؤمنانست زیرا که مرا من عند الله اجرى مقرّست

(*Me-zed men īmān u ẓā'at-i mü'minānest zīrā kī me-rā men 'indī'l-lāh ecrī*

muḳarrerest)

Şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar kī: “Benim ücretim mü'minlerin īmān u ẓā'atidir. Zīrā kī

870

baña Cenāb-ı Hāḳḳ'ın 'ind-i ma'neviyesinden ecr ü şevāb, 'azīm-i muḳarrerdur.”

و ثابت شده که هر پیغمبری را برابر عباد و صلحای امت او ثواب خواهد بود

(*Ve sābīt şode kī her peygamberī-rā berāber 'ibād u şaliḫā-yı ümmet-i ū*

sevāb ḥ'āhed būd)

Ve şevāb olmuştur kī her bir peygambere onun 'ābid u şaliḫā-yı ümmeti ile berāber şevāb ister olmak. Ya'nī ümmetinden 'ābid u zāhid olanlara vérilen şevāb mişli anlara daḫi vérir démekdir.

Şahīfe (823)

Meşnevī: Cild 1, Şahīfe 86

Fi'l-Meşnevī

نیست کسبی از توکل خوبتر

(*Nīst kesbī ez-tevekkül ḫūbter*)

Hāḳḳ te'ālā ḫazretlerine mütevekkil olmaḫdan ziyāde güzel bir kesb yokdur.

چیست از تسلیم خود محبوبتر

(*Çīst ez-teslīm ḫod maḫbūbter*)

Teslīmden ḫod mergūb u ziyāde maḫbūbundur. Ya'nī ḫazret-i Hāḳḳ'a emrini teslīm ü tevfiẓ eylemekden maḫbūbter bir ḫaşlet yokdur.

طفل تا کیرا و تا پویا نبود

(*Tıfl tā gīrā vū tā pūyā ne-būd*)

⁵³⁶ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 806. sayfasında bulunmaktadır.

Meşelā tıfl mādāmki tıtuıcı ve bilici olmadı. Ya'nī tā kuvvet u kudrete vuşul bulmadı demekdir.

مرکبش جز کردن بابا نبود

(Merkebeş cüz gerden-i baba ne-būd)

Ol tıflıñ merkebi, babasınıñ boynundan ğayrı olmadı. Zīrā ol tıfl, babasını cemī'-i umūrunda vekīl-i muṭlaq ittiḥāz édüp kendüyi aña teslim kılmışdır. Ol daḡi aña vekīl olmuşdur.

چون فضولی گشت و دست و پا نمود

(Çun fuzūlī geşt ü dest ü pā nümūd)

Çünkim tıfl, bir fużul oldı. Ya'nī şāḡib-i kuvvet ü küstāḡ olup el, ayak gösterdi.

در عنا افتاد در کور و کبود

(Der- 'inā üftād der-kūr u kebūd)

Zaḡmet ü belāya ve kör ü kebūd olmağa düşdi. Kör ü kebūd arada qalmağa derler. Bunda maqşūddan ba'īd u ğāfil olmağa düşdi demek olur.

ما عیال حضرتیم و شیر خواه

(Mā 'ıyāl-i ḡazretīm ü şīr ḡāh)

Biz Ḥaqq te'ālānıñ 'ıyāliyiz ve andan sūt taleb ediciyiz. Ya'nī biz Ḥaqq te'ālānıñ 'ıyāli gibiyiz ve andan ğıdā vü kuvvet-i abādānımızı isteyiciyiz.

گفت "الحق عیال لاله"

(Güft "الحق عیال لاله")

Nitekim ḡazret-i peygamber şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı: "Ḥalk, Allāhıñ 'ıyālidir."⁵³⁷

انکه او از آسمان باران دهد

(Ankī ü ez-āsmān bārān dehed)

Ol Allāh kī āsmāndan o bārān, yağmur vérir kī sebeb-i erzāqdır.

هم تواند کو ز رحمت نان دهد

(Hem tüvāned k'o zi-raḡmet nān dehed)

Hem kādirdir kī ol Allāh, raḡmet u iḡsānından bendelerine bī-kesb nān vére. Çünkim қазиye böyle oldıġı muḡarrer olıcaq tevekkül eylemek evlādır.

⁵³⁷ **Derkenar:** Qāl 'aleyhi's-selām: "الخلق عیال الله فاصب خلقه اليه اجمع لعیاله". 'Iyāl kesr-i 'ayn ile 'ıyālīñ cemī'dir. Ehl u evlād ma'nāsınadır.

Şahîfe (824)

Ḳāle'l-Kāşîfî

این سجده هفتم است بقول امام اعظم و بقول امام شافعی سجده

(*În secde-i heftom est be-ḳavl-i İmām-ı A'zām ve be-ḳavl-i İmām Şāfî'î*
secde-i

871

هشتم

(*heştom*)

Bu secde,⁵³⁸ yedinci secdedir İmām-ı A'zām ḳavline göre daḫi İmām Şāfî'î ḳavline sekizinci secdedir.

و این را در فتوحات سجده نفور⁵³⁹ و انکار میگوید

(*Ve îr-râ der-Fütühât secde-i nüfûr u inkâr mî-güyed*)

Ve bu secdeye Fütühât-ı Mekkiyye'de ya'nî Şeyḫ-i Ekber ḳuddise şırrıhu'l-'azîziñ Fütühât-ı Mekkiyye nâm kitâbında secde-i nüfûr u inkâr söylerler.

و میفرماید که چون مؤمن در تلاوت این سجده کند ممتاز گردد از اهل انکار

(*Ve mî-fermâyed kî çun mü'min der-tilâvet-i îr secde küned mümtâz*
kerded ez-ehl-i inkâr)

Daḫi buyururlar kî çünkî mü'min bu secdeniñ tilâvetinde secde éder. Ehl-i inkârdan mümtâz olurlar lâ-şekk.

پس این سجده را امتیاز نیز توان گفت

(*Pes îr secde-râ imtiyâz nîz tüvân güft*)

İmdi bu secdeye, secde-i imtiyâz daḫi söylemek mümkündür. Ya'nî ehl-i imân, ehl-i inkârdan mümtâz u temyîz buldığı cihetle démekdir.

بشکر عشق بنه جبهه دائما بر خاک

(*Be-şükr-i 'aşḳ be-neh cebhe dâ'imâ ber-ḥâk*)

Şükrâniyet-i 'aşḳ için aîlını dâ'imâ toprak üzre ḳo. Ya'nî Ḥaḳḳ'a secde eyle.

که نعمتست نخوردست ساکن افلاک

(*Kî nî'metest ne-ḥordest sâkin-i eflâk*)

⁵³⁸ Bahsedilen secde ayeti: "Onlara 'Rahmân'a secde edin' dendiği zaman, 'Rahmân da neymiş?' Senin bize emrettiğine secde eder miyiz hiç?" derler ve bu emir onların nefretini artırır." *Kur'ân*, Furkân Sûresi, Âyet 60.

⁵³⁹ **Derkenar:** Nüfûr, bir şeyden ürküp firâr étmek démekdir.

Ki bir ni‘met ğayr-ı mütenāhīdir ki bu ni‘meti sākin-i eflāk olan melā’ike-i kirām yememiştir, anlara naşīb olmuştur ‘aşk. Ya’nī melā’ikeye bu ‘aşk, ihsān olmamıştır. Ancak insāna verilmiştir. İşte bu ‘aşkıñ şükrāniyete dā’imā añlını hāke koy.

Şahīfe (825)

در اسمان

(*Der-asmān*)

Göklerde demektir.

چراغی را که آفتابست

(*Çerāġī-rā ki āftābest*)

Bir çerāġ ki güneşdir. Ya’nī ayet-i kerīmede⁵⁴⁰ olan “sirāc”dan murād, şems olduğına işaretdir.

ماه و الهلال

(*Māh ve’l-hilāl*)

Ay ve hilāldir demektir.

Ḳāl fī Keşfü’l-Esrār

گفته اند مراد ازین آسمان آسمان قرآنست که جمله اهل ایمان در ظل بیان وی اند

(*Güfte end murād ez-în āsmān āsmān-ı Ḳur’ānest ki cümle-i ehl-i imān der-zıll-ı beyān-ı vey end*)

Söylenmiş ki bu āsmāndan murād, āsmān-ı Ḳur’āndır ki cümle ehl-i imān o Ḳur’ānıñ beyānınıñ sāyesinde, gölgesindedirler. Ya’nī Ḳur’ān, asumān gibidir. Anda zıkr ü beyān olunan huşuş u evāmır u nevāhī; zıll, sāye gibidir. Anıñ altında ehl-i imān ‘azāb u ğazāb-ı İlāhī şiddet ü hevlinde rāḫat u necāt bulmuşlar demektir.

هر سورتی ازان چون برجی انجا در عالم صور سبع مبانی است

(*Her sūretī ez-ān çun burcī ancā der-‘ālem-i şūr-ı seb‘-i mebānī est*)

Ve Ḳur’āndan her bir sūre burc gibidir. O yerde yedi ‘ālemiñ şūretiniñ esās u temelidir. Ya’nī göklerde olan seb‘-i seyyāre gibi ol sūrelerde daḫi anlarıñ

872

şūretleri esās-ı mebānisi vardır.

⁵⁴⁰ “Gökte burçları var eden, onların içinde bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir.” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 61.

و اینجا در عالم سور سبع مثانی⁵⁴¹ چنانکه در شب هر که چشم بر ستاره دارد راه زمین وی کم نشود

(Ve ĩncā der-‘ālem sūr-ı seb‘-i meşānī çunānkī der-şeb her kī çeşm ber-sitāre dāred rāh-ı zemīn vey kem ne-şevēd)

Dağı ol mağalde ‘ālem-i seb‘-i meşānī sūresi kī Fātiḥa-i Şerīf’dir kī aña seb‘-i meşānī derler, yedi ayet démekdir. Qur‘ān’ın cümlesi Fātiḥa-i Şerīf’de vardır. İşte seb‘-i seyyāreye teşbīh olunmuştur. Öylece kī gécēde her kim kī gözün yıldıza tutar, zeminiñ yolu aña zāyī‘ olmaz. Ya‘nī gécēde kapudānlar nasıl kī yıldız ile yolını toğrıdır ve kara olanlar dağı yıldız ile gideceği yolu bulur. İşte Qur‘ān’a tāb‘ olanlar da böylecedir démekdir.

هر که اندر شب فتنه از بیم شک و شبهه چشم دل بر ستاره آیت قرآن دارد راه دینش کم نشود
(Her kī ender şeb-i fītne ez-bīm-i şekk ü şübhe çeşm-i dil ber-sitāre-i āyet-i Qur‘ān dāred rāh-ı dīneş kem ne-şevēd)

Her kim kī fitne olan gécēde şekk ü şübhe ḥavfindan ḳalb gözünü Qur‘ān-ı ‘azīmiñ sitāre gibi olan ayetleri üzere tutar, ol kimseniñ dīn yolu zāyī‘ olmaz. Ya‘nī öyle olan kimse, dīn yolını zāyī‘ étmez, dağı şekk u şübhe ḥavfindan berī olur.

هر که خواهد بجان سیر بروج

(Her kī ḥvāhed be-cān seyr-i burūc)

Her kimse cān ile ister seyr-i burūc étmek. Ya‘nī gökde olan burcları müşāhede vü seyr étmek ister ise.

آسمانرا کند چو عیسی عروج

(Āsmān-rā küned çu ‘Īsá ‘urūc)

Göklere ‘Īsá gibi ‘urūc éder.

آسومانرا طریق معراجست

(Āsmān-rā ṭarīḳ-i mi‘rācest)

Āsmānlar mi‘rāciñ yolıdır. Ya‘nī ḥuzūr u ḳurb-ı İlāhiye’ye oradan gidilür.

دل بمعراج فلک محتاجست

(Dil be-mi‘rāc-ı felek muḥtācest)

Göñül, felek mi‘rācına muḥtācdır kī oradan Ḥaḳḳ’a gitsün.

⁵⁴¹ **Derkenar:** Meşānī, Qur‘ān-ı ‘azīmiñ ş-şāniñ mecmū‘aı ve ba‘zı kıt‘aları démekdir.

چون کذر میکند ز برج فنا

(Çun gūzer mī-kūned zi-burc-ı fenā)

Çünkü gönül fenā burcundan gūzer eyler, geçer.

یابد آخر تجلیات بقا

(Yābed āḥir tecelliyāt-ı beḳā)

Āḥir, eñ şoñra beḳā tecelliyātını bulur, fenādan beḳāya gider ‘azīzim.

این تجلی ز سوی عرش نه

(Īn tecellī zi-sūy-ı ‘arş neh)

Bu tecellī, ‘arş tarafından degildir.

این تسلی ز سمت فرش نه

(Īn tesellī zi-semt-i ferş neh)

Bu tesellī, ferş semtinden degildir. Ya’nī bu tesellī-i Īlāhī; göklerden, yerlerden, ‘arş u ferş degildir.

این تجلی خالق الابراج

(Īn tecellī ḥālīḳu’l-ebrāc)

Bu tecellī, burclarıñ ḥālīḳı olan zāt-ı Īlāhī tarafından dır.

بسراجش ندیده چشم سراج

(Be-sirāceş ne-dīde çeşm-i sirāc)

Ol tecellī-i Īlāhiye’niñ sirācını, çerāḡını, pertev u ziyāsını; sirāc gözi görmedi.

873

Ya’nī bu ḳandīl-i zāhiri gören göz, o ḳandīl-i tecelliyi göremez. Ya’nī bu ḥiss gözi, anı göremez. Ol tecellī-i Īlāhī ḳandīlini gören göz başkadır ‘azīzim.

Şaḥīfe (826)

عطایست هر موی از و بر تنم

(‘Aṭāyest her mūy ez-o ber-tenem)

Benim vücūdumda, tenimde olan her bir mūy, kıl o Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ ‘aṭā vü iḥsānıdır.

چه گونه بهر موی شکرى کنم

(Çī gūne be-her mūy şūkrī kūnem)

Ne gūne her bir mūy u kıl içün bir şūkr édeyim bilemem, muḥāldır, naşıl olur démekdir.

Ḳāle'ş-Şā'ib

از زاهدان خشک رسایی طمع مدار

(*Ez-zāhidān huşk risāyī ṭama' me-dār*)

Ey risāyī, kurı olan zāhidlerden [ve] 'ābidlerden ṭama' tutma! Ya'nī anlardan bir şey' isteme kī bir şey' hāşıl degildir.

سیل ضعیف واصل دریا نمیشود

(*Seyl-i za'īf vāşıl-ı deryā ne-mī-şevd*)

Zīrā za'īf ü ḳalīl olan seyl şuyı, deryāya vāşıl olmaz. Şurada, burada zāyī' ü telef olur démekdir.

ای که پنجاه رفت و در خوابی

(*Ey kī pencāh reft ü der-h'ābī*)

Ey ol kimse kī 'ömründen elli yaş gitdi daḫi sen uykuda, h'āb-ı ğafletdesiñ!

مکر این پنج روز دریایی

(*Meger īn penc rūz deryābī*)

Meger bārī bu beş günde aḫirete lāzım olan esbābı tedārik.⁵⁴²

خواب نوشین با مداد در حیل

(*H'āb-ı nüşin bā-medād der-ḫiyel*)

Zīrā ṭatlu uyḳu şabāḫleyiñ ḳāfile vü cemā'atden.

باز دارد پیاده را ز سبیل

(*Bāz dāred piyāde-rā zi-sebīl*)

Gérü tut piyādeyi yoldan. Ya'nī şabāḫiñ ṭatlu uyḳusuna aldanup uyuyan ademler, ḳāfileden gérü ḳalurlar. Şoñra yalnızca yola gitmek isterler, olmaz. Zīrā süriden ayrılanı ḳurd yer démişlerdir.

Şahīfe (827)

گفته اند ایزد تعالی فلک را آفرید و مدت دور وی دو قسم کردانید

(*Güfte end īzed te'ālā felek-rā āferīd ve müddet-i devr-i vey dū ḳısm gerdānīd*)

Dénilmiş kī Cenāb-ı Ḥaḳḳ, eflākı ḫalḳ u īcād eyledi, anıñ devr müddetini iki ḳısm étdi. Ya'nī o felegiñ devr-i dā'imi iki ḳısm oldı.

⁵⁴² **Derkenar:** Eyleyesin. Ya'nī 'ömrün çoğı gidüp azı ḳaldı. Hālbukī sen h'āb-ı ğafletdesiñ, mütenebbih olmazsın. İmdi agāḫ ol. Ol kī bākī ḳalan bir iki günde telāfi vü tedārik-i mā-fāt eyleyesin. Hāşılı civānlıkda zād-ı aḫireti taḫşil édemediñ. Pes sa'y-ı cemīl eyle, başla kī pīrlikde bir ḫālet eyleyesin démekdir.

یک قسم ازان شب دیجور⁵⁴³ نهاد که اندران وقت روی زمین بسان⁵⁴⁴ قیر⁵⁴⁵ شود

(*Yek ẋısm ez-ān ŧeb-i deycūr nihād kī ender-ān vaḡt rūy-i zemīn besān-ı ẋıyr ŧeved*)

Bir ẋısm andan müzlim, ziyāde ẋaranlık géce koydı kī ol vaḡt yeryüzi siyāh zift gibi ẋaranlık olur.

و قسم دیگر روز با نور نهاد که بسان کافور شود⁵⁴⁶

(*Ve ẋısm-ı dīger rūz bā-nūr nihād kī besān kāfūr ŧeved*)

Ve ẋısm-ı dīgeri nūr ile gündüz koydı kī kāfūr gibi ziyāde beyāz olur. Ya'nī géce siyāh zifte, gündüz beyāz kāfūra beñzer démekdir.

از روی اشارت میگوید ای کسانی که اندر روشنائی⁵⁴⁷

(*Ez-rūy-i iŧāret mī-gūyed ey kesānī kī ender rūŧenānī*)

874

روز دولت ارام دارید

(*Rūz-ı devlet arām dārīd*)

İŧāret yüzinden, cihetinden söylerler kī ey kimseler kī gündüz rūŧenlik içinde arām, rāḡat tıtdıñız. Ya'nī gündüzüñ ẋiyā' vü münevverliği içinde rāḡat étdiñız.

امین مباشید که شب محنت بر اثرست

(*Emīn me-bāŧīd kī ŧeb-i miḡnet ber-eŧerest*)

Emīn olmayıñız kī géceñiñ miḡnet ü meŧaḡḡatı anıñ eŧeri üzerindedir. Ya'nī gündüzde rāḡat étdik deyü memnūn olmayıñız kī anıñ eŧerinden géceñiñ miḡnet ü meŧaḡḡatı geliyor démekdir.

وای کسانی که اندر تاریکی شب محنت بی ارام بوده اند نومید مباشید که روشنائی روز دولت بر

آثرست

(*Vāy kesānī kī ender tārīkī-i ŧeb miḡnet bī-arām būde end nevmīd me-bāŧīd kī rūŧenānī-i rūz-ı devlet ber-āŧarest*)

⁵⁴³ **Derkenar:** Deycūr, pek ziyādesiyle müzlim, ẋaranlık démekdir.

⁵⁴⁴ **Derkenar:** Besān, miðlü gibi démekdir.

⁵⁴⁵ **Derkenar:** ẋıyr, siyāh zift.

⁵⁴⁶ **R.B.**

و قسم دیگر روز بانوار نهاد که روی زمین بسان شود

Ve ẋısm-ı dīger rūz b'envār nihād kī rūy-ı zemīn besān ŧeved.

⁵⁴⁷ **R.B.** روشنائی rūŧenāyī.

Vāy kimseler kī géceñiñ қаранлығы ve zulmeti içinde, rāḥatsız miḥnet ü meşakḳatda idiñiz. Nevṡid olmayıñız kī gündüzüñ ziyā vü rüşenligi devleti anıñ eşeri üzerindedir. Ya'nī gündüz olur devlet rüşenliğine vāşıl olursuñuz démekdir.

ای دل صبور باش مخور⁵⁴⁸ غم که عافیت

(*Ey dil şabūr bāş me-ḥor ġam kī 'āfiyet*)

Ey gönül! Şabr édici ol, ġam yéme kī 'āfiyet.

این شام صبح گردد و این شب سحر شود

(*Īn šām şubḥ kereded ü ĩn şeb seḥer şeved*)

Bu aḥşam, şabāḥ olur ve bu géce, seḥer olur.

Ḳāle's-Şeyḥ Sa'dī

فروتن بود هوشمند کزین

(*Firūten būd hūšmend ġüzīn*)

'Akıllu ve maḳbūl u begenilmiş olan adem vüçüdı aşağı olur. Ya'nī mütevażı', alçaq gönüllü olur démekdir.

نهد شاخ پر میوه سر بر زمین

(*Nehed şāḥ pūr mīve ser ber-zemīn*)

Meyve tolu olan ağacıñ şāḥı, dalı başını zemīn ü yer üzerine qor.

چو سیل اندر آمد بهول⁵⁴⁹ و نهیب⁵⁵⁰

(*Çu seyl ender āmed be-hevl ü nehīb*)

Çünkī seyl şuyı, yüksek u bülend tağlardan yağma vü ġayret ile gelür.

فتاد از بلندی بسر در نشیب⁵⁵¹

(*Fütād ez-bülendī be-ser der-neşīb*)

Yüksekden aşağı inişe düşer; başını yere, aşağıya qor; oturur démekdir.

چون⁵⁵² شبنم بیفتاد مسکین و خرد

(*Çun şebnem bīftād miskīn ü ḥurd*)

Çünkī şebnem düşdi miskīn u ufaḳ.

بمهر آسمانش بعیوق برد

(*Be-mihr-i āsmāneş be-'ayyūḳ bord*)

⁵⁴⁸R.B. مخور ve me-ḥor.

⁵⁴⁹Derkenar: Hevl, yüksek ü bülend ma'nāsınadır.

⁵⁵⁰Derkenar: Nehīb, yağma vü ġayret ma'nāsınadır.

⁵⁵¹Derkenar: Neşīb, iniş ma'nāsınadır. Yoḳuş muḳābili.

⁵⁵²R.B. چو Çu.

Anîñ âsmânîñ mihr ü muḥabbeti ‘ayyūḳ u te’ḥîr ile iletđi.

با کسی سفاہت کردن

(*Bā-kesī sefāhet kerden*)

Bir kimse ile sefāhet étmek démekdir.

جفاء یکدیگر بگذاشتن

(*Cefā’ yek-dīger be-güzāšten*)

Yek-dīgere cefā’ étmekden geçmek, terk étmekdir.

اگر کویند زراقی⁵⁵³ و سالوس⁵⁵⁴

(*Eger gūyenīd zerrāḳī vü sālūs*)

Eger söylerler ḥīlebāz u ṭatlu sözlü, yalancı adem.

875

بگو هستم دو صد چندان و میرد

(*Be-gū hestem dū şad çendān u mī-rev*)

Söyle varım ya’nī öyleyim dedigi[ni]z gibiyim ve iki yüz ol kadar daha ḥīlebāz yalancıyım söyle ve git. Ya’nī iş u kārına git, başka bir şey’ söyleme démekdir.

و کر از خشم دشنامی دهندت

(*Ve ger ez-ḥışm dūşnāmī dehendet*)

Ve eger ḥışmdan söylemek saña vérir. Ya’nī saña ḥışm u ğazab édüp, sövüp şayar ise.

دعا کن خوش دل و خندان و میرو

(*Du‘ā kūn hoş-dil ü ḥandān u mī-rev*)

Aña muḳābil du‘ā eyle ve hoş gönül ve ḥandān u mesrūr git, muḳābele eyleme démekdir.

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī

یکی بربطی⁵⁵⁵ در بغل داشت مست

(*Yekī berbaṭī der-bağal dāşt mest*)

Birisi mest lā-ya’ḳīl ḳoltuğı altında lā-nümüte veyā ṭanbūra şeklinde bir saz ṭutdı. Ya’nī bir mest ademiñ ḳoltuğında bir saz var idi.

⁵⁵³ **Derkenar:** Zerrāḳī, ḥīlebāz u mūrā’īlik ma’nāsınadır.

⁵⁵⁴ **Derkenar:** Sālūs; ṭatlu sözlü ḥīlebāz, yalancı démekdir.

⁵⁵⁵ **Derkenar:** Berbaṭ [barbut], lāğüte denilen saziñ ismidir yāḥūd ṭanbüre şeklinde bir sazdır.

بشپ در سر پارسایی شکست

(*Be-şeb der-ser pārsāyī šikest*)

Gécede bir ‘ābidiñ başında o sâzı kırdı. Ya’nî mest bu yâ sâzı meclisde bulunan bir ‘ābidiñ başına urmuş sâz kırılmış. ‘Ābidin de başı elbette incindi.

چو روز آمد آن نیک مرد سلیم

(*Çu rûz âmed ân nîk merd-i selîm*)

Çünkü gündüz geldi. Ya’nî şabâh oldu o igü olan merd-i selîm ‘ābid.

بر سنک دل برد یک مشت سیم

(*Ber-seng dil bord yek muşt sîm*)

Taş gönüllü olan meste ħarāba bir avuç gümüş iletdi. Ya’nî ol ‘ābid olan şūfî ol meste bir avuç para vérdi.

که دوشنبه معذور بودی و مست

(*Kî dūşenbe ma‘zûr bûdî vü mest*)

Kî dün géce ma‘zûr u mest idiñ, dédi. Ya’nî seniñ ħusûrını ‘afv étdim. Zîrâ kî ‘aqlıñ başında degil idi.

ترا و مرا بریط و سر شکست

(*Tu-rā vü me-rā berbaṭ u ser šikest*)

Seniñ saziñ ve benim başım kırıldı, dédi.

مرا به شد آن زخم و بر خاست بیم

(*Me-rā bih şod ân zaḥm u ber-ḥāst bîm*)

‘Ābid şūfî dédi kî: “Benim o yāram, zaḥmım igü oldu; ħavf u ħorkum yuqarı ħaldı.” Ya’nî ħavfim zā’il oldu demekdir.

ترا به نخواهد شد الا بسیم

(*Tu-rā bih ne-ḥāhed şod illā be-sîm*)

Lākin seniñ saziñ igü olmak istemez illā gümüş ile. Ya’nî seniñ saziñ zaḥmı, yārası, ħırıġı igü olmak istemez. Ancak aqçe ile igü olur, dédi. İşte anıñ içün saña para vérdim demekdir.

ازان دوستان خدا بر سرند

(*Ez-ân dostān-ı Hudā ber-serend*)

Ol

876

sebebden Hudā'nın dostları olan enbiyā vü evliyā-yı kirām hāzerātı baş üzerindedir. Ya'nī halkın baş üzerinde mertebeleri bülend u 'ālīdir.

که از خلق بسیار بر سر خورند

(*Kī ez-halk bisyār ber-ser horend*)

Kī anlar halkdan çok baş üzerine darb yerler. Ya'nī maḥlūk anların başların üzre ururlar. Anlar muḳābele akçe véirler, du'ā éderler. Muḳābele-i bi'l-mişl étmediklerinden Hakk u maḥlūk 'inde anlar bülend ü 'ālīdir 'azīzim.

Şahīfe (828)

عباد الرحمن آنانند که شب بروز می آرند

(*'İbādū'r-raḥmān ānānend kī šeb be-rūz mī-ārend*)

Raḥmān olan Cenāb-ı Hakk'ın kulları onlardır kī géceyi gündüze götürirler. Ya'nī géceleri uyumazlar. Şabāḥa kadar ihyā éderler 'ibādet ü tāt ile démekdir.

Şahīfe (829)

یکی را دید که در نماز قیام دراز داشت

(*Yekī-rā dīd kī der-namāz kıyām dirāz dāşt*)

Birisi gördi kī namāzda uzun kıyām tutdı. Ya'nī kıyāmda çok durdı.

گفت اگر من اورا شناختمی بکثرة رکوع و سجود فرمودی که

(*Güft eger men ū-rā şenāḥtemī be-keşret-i rükū' u sücūd fermūdī kī*)

Dédi eger ben o kıyāmı uzun éden ademı tanıyaydım. Ya'nī aḥbābımızdan olaydı, o adema rükū' u sücūduñ keşretiler buyururdum, dedi. Ya'nī rükū' u sücūdda çok durmasını buyurdum kī.

از رسول خدا شنیدم علیه السلام که گفت

(*Ez-resūl-ı Hudā şenīdem 'aleyhi's-selām kī güft*)

Resūl-ı Hudā 'aleyhi's-selāmdan işitdim kī buyurdı: Me'āl-i ḥadīş bir adem namāz kılmāğa kıyām étdikde anın günāhı baş üzerine konur, vaz olunur. Rükū' u sücūd étdikde sākıt olur, dökilür démekdir.

مشایخ همه شب دعا خوانده اند

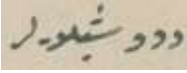
(*Meşāyih heme šeb du'ā ḥ'āhende end*)

Meşāyih-i kirām cümle géce şabāḥa kadar du'ā okumuşlardır. Ya'nī Hakk'a 'ibādet ü tāt étmışlerdir.

سحر که مصلی بر افشاندہ اند

(*Seher kī muṣallī ber-eḡṣānde end*)

Seher vākti, şabāhleyiñ seccādeyi silkelemişlerdir. Ya'nī anlar gecede gizlū

'ibādet u ṭā'at éderler. Gündüzleri ol kadar degildir seccādeyi . Öyle riyākār, qurū şūfīler gibi gündüzleri hālka gösteriş, geceleri şabāha kadar öküzler gibi yatış, şöñra da hālka şeyhlik şatış. Nerede bu kapış kapış 'azīzim.

کسی کو بتابد ز محراب روی

(*Kesī k'o be-tābed zi-mihrāb rūy*)

Bir kimse kī o kimse yüzini mihrābdan çevirir, döñderir.

877

بکفرش کواهی دهند اهل کوی

(*Be-kūfreş güvāhī dehend ehl-i kūy*)

Aniñ küfriyle şehādet vérir kūy ehli. Ya'nī böyle kıbleden yüz çevirenlere haqīkatde aniñ küfrine şehādet éder ehlu'l-lāh. Ehl-i kūy, hażret-i cānāniñ kūy ahalisi kī enbiyā-yı 'azām ve evliyā-yı kirāmdır. Burası uzun baş olup ancak amennā ve şaddaḡnā démek lāzımdır. Zīrā haqīkat, şerī'atdan ġayrı degildir. Ancak ġāyet ince kıldan kılıçdan keskindir 'azīzim.

تو هم پشت بر قبله در نماز

(*Tu hem pişet ber-ḡible' der-namāz*)

Hem sen de arḡanı kıble üzerine eylemişsiñ namāzda. Ya'nī sen de aniñ gibi yüzini maḡlūḡa ve arḡanı kıble'ye eylemişsiñ namāzda.

کرت در خدا نیست روی نیاز

(*Geret der-Ḥudā nīst rūy-i niyāz*)

Eger seniñ Cenāb-ı Haḡḡ'dan niyāz yüziñ yok ise Haḡḡ'a niyāz édecek bir hācetiñ yok ise sen de aniñ gibi yüzini mihrābdan döñder ve arḡanı mihrāba döñder démekdir.

ای پروردگار ما

(*Ey perverdigār-ı mā*)

Ey bizim perverdigārimız démekdir.

بتحقیق دوزخ بد آرامگاهدست و بد جای بودی

(*Be-taḡḡīḡ dūzeḡ bed ārāmāhest ve bed cāy būdī*)

Ḥaḳīḳat[d]e cehennem, kötü arāmgāhdır ve kötü yer, maḥal idi.

Ḳāle’ş-Şeyḥ Sa’dī

طریقت همینست کاهل یقین

(*Tarīḳat hemīnest k’ehl-i yaḳīn*)

Ṭarīḳat budur kī ehl-i yaḳīn.

نکو کار بودند و تقصیر بین

(*Nigū kār būdend ü taḳşīr bīn*)

İgü, güzel işde ve kār oldılar ve ḳuşūrlarını gördiler. Ya’nī anlar da’imā igü işde olup kendü ḳuşūrlarını görürler idi.

بنده همان به که ز تقصیر خویش

(*Bende hemān bih kī zi-taḳşīr-i ḥ^vīş*)

Ḳulla hem ol igüdür kī kendiniñ ‘amel u şükr noḳşāniyetinden.

عذر بدرگاه خدای آورد

(*‘Özr be-dergāh-ı Ḥudāy āverd*)

Allāh’iñ dergāhına ‘özr götüre. Ya’nī ‘amel ü şükri ḳuşūrını iḳrār u i’tirāf édüp Ḥudā’ya i’tizār u ‘acz göstere.

ورنه سزاوار خداوندیش

(*Verne sezāvār-ı Ḥudāvendīş*)

Yohsa Ḥudā’nıñ şāḥibiyyet ü mālikiyyetine lāyıklı ‘amel ü ṭā‘at. Ya’nī aña lāyık u şāyeste ‘ameli edāya kimse ḳādir degildir.

کس نتواند که بجای آورد

(*Kes ne-tüvāned kī be-cāy āverd*)

878

Kimse ḳādir degildir kī öyle şükr ü ‘ameli yerine getüre. Ḥāşılı Ḥudā’nıñ ‘azimet ü gīryāsına lāyığıyla ‘ameli kimse edā édemez démekdir.

Şahīfe (830)

وسط را مکن هرگز از کف رها

(*Vasaṭ-rā me-kün hergiz ez-keff rehā*)

Vasaṭı aşlā avucundan rehā eyleme. Ya’nī şalıvérme.

ey oğul! Uyku ve yemek ve içmek seni ‘aşk u ma‘rifetu’l-lāh mertebesinden dūr édüp ḥāne-i envār-ı tecellī-i İlāhī olan ḳalbiñe ḡaflet īrāş éder. ‘Aşk u ma‘rifetu’l-lāha ol vaḳt érişürsüñ kī nevmi ve ekl ü şerbi terk u taḳlīl édesiñ ‘azīzim, cānım, rūḡum, sultānım.

غیر حق را می دهی ره در حریم دل چرا⁵⁶⁰

(*Ġayr-ı Ḥaḳḳ-rā mī-dehī reh der-ḥarīm-i dil çerā*)

Ḥaḳḳ’dan ḡayrıya yol véirisiñ ḡoñül ḥarīmıne, niçün? Ya’nī yol vérme démekdir. Niçün véiriyorsuñ? Hiçbir kimse ḥareme yabancı ademe

879

yol vérir mi, vérmez.

میکشی بر صفحه هستی خطا باطل چرا

(*Mī-keşī ber-şafḥa-i hestī ḥaṭṭ-ı bāṭıl çerā*)

Niçün varlıḡıñ yüzine, şafḥasına ḥaṭṭ-ı buṭlān çekmezsiñ? Muḥāsib efendiniñ ḥaṭṭ-ı buṭlānı gibi niçün varlıḡıñ defteri üzerine ḥaṭṭ-ı buṭlān çeküp sâḥil-i selāmete getürmezsiñ, çıkarmazsıñ démekdir.

به بیند جزای بزه کاری خود⁵⁶¹

(*Be-bīned cezā-yı beze kārī-i ḡod*)

Kendü işledigi günāhıñ cezāsını görür démekdir.

افزون کردن یعنی یک دو کردن

(*Efzūn kerdēn ya’nī yek dū kerdēn*)

Ziyāde étmek ya’nī biri iki étmek démekdir.

و جاوید ماند

(*Ve cāvīd māned*)

Ebedī, ḳalıcı ḳalmaḳ.

خوار و بی اعتبار

(*Ḥ^vor u bī-i’tibār*)

Ḥor u ḥaḳīr ve i’tibārsız démekdir.

و بکند کردار⁵⁶² شایسته برای تکمیل ایمان

(*Ve be-kūned kerdār şāyeste berāy-ı tekmīl-i imān*)

⁵⁶⁰ R.B. Ḳāle’ş-Şā’ib.

⁵⁶¹ **Derkenar:** Beze, günāh démekdir.

⁵⁶² **Derkenar:** Kerdār; fi’l, ‘amel, iş démekdir.

İmānıñ tekmīli içün Cenāb-ı Hakk’a lāyık [u] şāyeste iş, ‘amel éder démekdir.
Şahīfe (832)

پس آن گروه

(*Pes ān gürūh*)

İmdi ol gürūh, cemā‘at démekdir.

Ḳāle’l-Hāfız

دست از مس وجود چو مردان ره بشوی

تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی

(*Dest ez-mis-i vücūd çu merdān-ı reh be-şūy*)

(*Tā kīmyā-yı ‘aşq be-yābī vü zer şevī*)

Rāh-ı ‘aşkıñ merdleri gibi vücūd baqırından el yu. Ya‘nī elini yıka tā ‘aşq kīmyāsını bulasıñ ve altun olasıñ. Ya‘nī "563" وجودک ذنب لایقاس علیه ذنب آخره ḥaḍīṣ-i şerīf sırrınca rāh-ı ‘aşkıñ merd-i şādıqları gibi bu hicāb-ı rūh olan keşif ü ḥākī ve baqır gibi bī-ḳadr vücūddan elini yu tā kī ‘aşq-ı İlāhī kīmyāsını bulasıñ ve zer-i ḥālīş olasıñ kī maḳbūl-ı dergāh-ı Hudā olup envār-ı zāt-ı Hudā’ya müstağriḳ olasıñ ‘azīzim.

Şahīfe (833)

Ḳāle’l-Mevle’l-Cāmī

با خلق لاف توبه و دل بر کنه مصر

(*Bā-ḥalk lāf-ı tövbe vü dil ber-güneh muşir*)

Ḥalk ile tövbe lāfını éder ve gönli günāh üzre muşirdir. Ya‘nī ḥalk ile göriniş olarak tesbīḥ elde istiğfār éder, tövbeler éder. Lākin ḳalbden ve gönülden degil. Ancaḳ lisāndan gönli yine o günāhıñ işlemesine, icrāsına muşirdir.

کسی پی نمی برد که برین کونه کمرهم

(*Kesī pey ne-mī-bord kī ber-īn gūne gümrehem*)

Bir kimse pey, iz iletmez kī bu gūne azğunum, gümrahım. Ya‘nī benim böyle gümrahlığımdan kimseniñ ḥaberi yoḳdur démekdir. Ḥāṣā kī ḥazret-i Mevlānā Cāmī böyle olsun. Ancaḳ büyükleriñ şanı böyle kendülerine söz söylemekdir, kendülerini cümleden ḥor u ḥaḳīr bilmekdir ‘azīzim.

⁵⁶³ “Kendinde varlık görmeyen (kibirli olmak) öbür günahlarla kıyaslanmayacak kadar büyük bir günahıdır.” Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 712.

880

Meşnevî: Cild 4, Şahîfe 285

Fi'l-Meşnevî

توبه را از جانب مغرب درى

(Tövbe-râ ez-cānib-i mağrib derī)

Tövbeniñ mağrib cānibinden bir qapısı var.

باز باشد تا قیامت بر وری

(Bāz bāşed tā kıyāmet ber-verá)

Qıyāmete dek verá üzre meftuḥ u küşādedir. Verá, halk ma'nāsınadır. Bunda kâfiye içün "râ" maksûre okunur.

تا ز مغرب بزند سر افتاب

(Tā zi-mağrib ber-zened ser aftāb)

Aftāb, mağribden ṭulū' édinceye dek.

باز باشد آن در از وی رو متاب

(Bāz bāşed ān der ez-vey rū me-tāb)

Ol qapu açık olur, andan yüz dönderme. Ya'nî tövbe kılmakdan ma'raḥ olmaya.

[Meşnevî: Cild 4, Şahîfe 286]

هشت جنت را ز رحمت هشت در

(Heşt cennet-râ zi-raḥmet heşt der)

Sekiz cennetiñ, raḥmetden sekiz qapısı vardır.

یک⁵⁶⁴ در توبه ست ازان⁵⁶⁵ هشت ای پسر

(Yek der-i tövbest ez-ān heşt ey peser)

Ey oğul! Ol sekiz qapudan birisi tövbe qapısıdır.

آن همه که باز باشد که فراز

(Ān heme geh bāz bāşed geh firāz)

Ve ol ve deñli qapular gāḥ açık olur gāḥ firāz olur. Ya'nî mürtefi' olup mesrūd olur.

وآن در توبه نباشد جز که باز

(V'ān der-i tövbe ne-bāşed cüz kī baz)

⁵⁶⁴R.B. که kī.⁵⁶⁵R.B. توبه است ازان tövbe est zān.

Ammā ol tövbe ځاپوسى اچىځ olmaځdan ځayrı olmaz. Hemîşe meftuħ olur.

هين غنيمت دارد و بازست زود

(*Hîn ځanîmet dâred ü bâzest zûd*)

Ey ‘âşî! Âgâh ol, fırşatı ځanîmet tût, tövbe ځاپوسى اچىځdır ‘ale’l-fevr ‘acele.

رخت انجا کش بکوری حسود

(*Raħt ancā keş be-kûrî-i ĥasûd*)

Raħt kî anda çek ĥasûduñ körlüğine ya’nî şeytânîñ rağmına tâ sa‘âdet-i ebediyye bulasîñ ve devlet-i ĥaĥîĥiyyeye nâ’il olasîñ ‘azîzim.

کواهى دروغ ندهند

(*Güvâhî dürûğ ne-dehend*)

Yalan yere şehâdet vérmezler. Ya’nî yalancı şehâdeti étmezler démekdir.

Ķâle’l-Hâfız

مکن بنامه سیاہی ملامت من مست

که آکھست که تقدیر بر سر⁵⁶⁶ چه نوشت

(*Me-kûn be-nâme siyâhî melâmet-i men mest*)

Kî âgehest kî taqđîr ber-ser çî nûşt)

(607) şaĥîfede mezkûrdur.⁵⁶⁷

Ķâle’l-Ĥocendî

بر خیز کمال از سر ناموس که زندان

(*Ber-ĥîz Kemâl ez-ser-i nāmûs kî zindân*)

Ey Kemâl! Nāmûs ucundan başından yuĥaru ځalk. Zîrâ zindân-ı ځalenderân.

کردند اقامت بسر کوی ملامت

(*Kerdend iĥâmet be-ser-i kūy-ı melâmet*)

Melâmet kūyınıñ başında ikâmet éderler. Ya’nî ‘âr u nāmûsı terk étdigi ځalenderânîñ maĥal u iĥâmeti kūy-ı melâmetdir. Kemâl, Ĥocendî ĥazretleriniñ ismidir, Kemâl el-Ĥocendî dérler ځudduse şırrıhu’l-‘azîz.

[880 **Derkenar**: Zîrâ bir kimse "قبل طلوع الشمس من مغربها" tövbe ځıla Allâhu te‘âlâ ĥazretleri raĥmet ü mağfîret ile aña rücû‘ édüp tövbeseîñ ځabûl eyler. Netekim Ebû Hureyre rağıya’l-lâhu ‘anh ĥazretleri bu ĥadîs-i şerîfi, ĥazret-i resûl-i ekrem şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden rivâyet éder. Ķâle ‘aleyhi’s-selâm: "من تاب"

⁵⁶⁶ R.B. سرش sereş.

⁵⁶⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

"باب التوبة خلف المغرب له مصرعان من ذهب Ve daği rivāyet olunur kī ḥazret-i 'Ömer raḍiya'l-lāhu 'anh, resūl-i ekrem şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellemden bir gün sū'al eyledi ve dēdi kī: "Bāb-ı tövbe nedir?" Kāle 'aleyhi's-selām: مكلان بالدر اليا قوت مابين المصرعين مسيرة اربعين عاما للراكب المسيرع وهو مضتوح مذ خلقه الله تعالى

"İmdi cennetiñ evvelkisine 'Aden dērler, ikicisine Vesīle, üçüncisine Firdevs, dördüncisine Huld, beşincisine Ne'im, altıncısına Cennetü'l-me'vâ, yedincisine Dārü's-selām, sekizincisine Dārü'l-ḳarār dērler. Bunlarıñ sekiz ḳapusu vardır. Evvelkisine bāb-ı tövbe dērler. Bundan tövbe édenler dāḥil olur ve bu her dem maftūḥdur. İkisincine bāb-ı zekāt dērler. Bundan zekāt vérenler dāḥil olur. Üçüncisi bāb-ı şalāt dērler. Bundan muşallī olanlar girer. Dördüncisine bāb-ı reyyān dērler. Bundan şā'im olanlar girer. Beşincisine bāb-ı ḥacc dērler. Bundan ḥacc édenler girer. Altıncısına bāb-ı cihād dērler. Bundan mücāhid olanlar girer. Yedincisine bāb-ı vera' dēnür. Bundan müttekī olanlar girer. Sekizincisine bābü's-şıla dēnür. Bundan şıla-i raḥim édenler girer. Ya'nī bu zikr olunan şıfatlarıñ her ḳangısı bir kimseye ḡalib olsa ve ol bu 'amellerden birini ziyāde ḳılsa ol kimse kendiniñ ehl oldığı 'amele münāsib cennetiñ ol ḳapusundan dāḥil olur dēmekdir.]

881

یا بازیگاه ایشان

(Yā bāzīgāh-ı īṣān)

Yāḥud anlarıñ oyun, la'b maḥalleri. Ya'nī müşrik, Yahūdī, Naşārānīñ bayramlarında oynadıkları maḥal dēmekdir.

Kāle'l-Kāşifi

نباید که اهل ذمت ترا بشرک خود قریب دهند که نزد حق تعالی هلاک تو

(Ne-bāyed kī ehl-i zimmet tu-rā be-şirk-i ḥod ḳarīb dehend kī nezd-i Ḥaḳḳ te'ālā helāk-ı tu)

Gerekmez, lāyık olmaz kī ehl-i zimmet olan küffār seni kendü şirkine yaḳīn, ḳarīblik vére kī Ḥaḳḳ te'ālānīñ 'ind-i ma'neviyesinde seniñ helākına sebep olur. Ya'nī mü'minlere lāyık degildir kī küffārīñ şirk ü küfrine ortak ola, anlar gibi o da éde 'ādetleri ve resmini icrā éde dēmekdir.

در آنست که شیخ اکبر قدس سره الاظهر میفرماید که در دمشق این معنی مشاهده کردم که

(Der-ānest kī Şeyḥ-i Ekber ḳudduse sırruhu'l-eṭher mī-fermāyed kī der-Dimaşḳ īn ma'ná müşāhede kerdem kī)

Ol nesneyi kî Şeyh-i Ekber hâzretleri buyururlar kî: “Şam’da bu ma’nâyı müşâhede eyledim kî.

زنان و مردان با نصاری مسامحت میکنند

(*Zenân u merdân bâ-Naşārâ müsâmaḥat mî-künend*)

Şâm ahâlisiniñ ḥatunları ve erkekleri Naşārâ ile müşâḥabet ve anlarıñ rûsûm u ‘âdetlerine muḥâlefet étmeyüp anlara mülâyemet éderler démekdir.

و صغار و اطفال خود را بکنایس می برند و از آب معمودیه بر سبیل تبرک بر ایشان می افشانند

(*Ve şıḡâr u eṭṭâl-i ḥod-râ be-kenâyis mî-borend ve ez-âb-ı ma‘mûdiye ber-sebîl-i teberrûk ber-îşân mî-eşânend*)

Kendüleriniñ ufaḡ çocuklarını kilîsâye iletürler, götürürler. O kilîsâde olan ma‘mûdiye şuyundan teberrûk tarîkiyle o çocuklar üzerine saçarlar, serperler ne‘ûzu bi’l-lâh.

و اینها قرین کفر است یاخود نفس کفر است

(*Ve înhâ qarîn küfr est yâḥud nefş küfr est*)

İşte bu işler küfre yakındır. Belkî nefş, küfrdür.

وانرا هیچ مسلمانی نپسندد

(*V’ân-râ hîç Müselmânî ne-pesended*)

Ve onlar hîç Müselmânlığı begenmezler, ḡabûl étmey, buyurmuşdur. Démek olur kî zâhir Müselmân, bâtınında kâfirdir. Ol vaktiñ Şâm ahâlisi zîrâ kî Şeyh-i Ekber ḡaddesa’llahu sırruhu’l-‘azîz hâzretleriniñ kelâmları aşlâ ve ḥâşâ kezbe maḥal olunmaz. Anlar her şey’iñ zâhir ü bâtını güneş gibi müşâhede buyururlar lâ-şekk.

Şahîfe (834)

Ḳâle’ş-Şeyḥ Sa’dî

به از روی زیباست آواز خوش

که این حظ نفسست و آن قوت روح

(*Bih ez-rûy-i zibâst âvâz-ı ḥoş*)

(*Kî îñ ḥazz-ı nefesest v’ân kuvvet-i rûḥ*)

(654) şahîfede mezkûrdur.⁵⁶⁸

بجیزی ناپسندیده

(*Be-çîzî nâ-pesendîde*)

⁵⁶⁸ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

Begenilmemiş, nā-kābūl bir nesne, bir şey' demektir.

Kāle'ş-Şeyh Sa'dī

ریش اندرون جامه داشتیم حضرت شیخ

(*Rīš enderūn cāme dāstem ḥazret-i Şeyh*)

882

قدس سره هر روز پرسیدی که ریشت چونست

(*ḡudduse sırruhu her rûz porsîdî kî rîşt çunest*)

Şeyh Sa'dī buyurdu: "Elbiseniñ altında bir yāra tutdım." Ya'nī vücūdunda bir yārası varmış. Anlarıñ mürşid ü şeyhleri ḡuddise sırruhu her gün Şeyh Sa'dī'den sū'al éderdi kî "Yārañız naşıldır?" deyü.

و نپرسیدی که کجاست دانستم که ازان احتراز میکند که ذکر هر عضوی روا نباشد

(*Ve ne-porsîdî kî kocāst dānestem kî ez-ān ihtirāz mî-kūned kî zîkr her 'uẓvî revā ne-bāşed*)

Sū'al étmezdi kî yārañız nerededir? Bundan bileydım kî bundan ihtirāz éder kî her a'zānıñ zîkri, söylenmesi revā vü lāyık olmadı.

و خردمندان گفته اند که⁵⁶⁹ هر که سخن نسند⁵⁷⁰ از جوابش برنجد

(*Ve ḡiredmendān ḡüfte end kî her kî sūḡen ne-senced ez-cevābeş be-renced*)

'Akıllu ademlar söylemişler kî: "Her kim kî sözi, kelāmını muvāzene étmeden ve tefekkür édüp tartışmadan söyledi o, kelāmıñ cevābından incinür elbette." Ya'nī nā-cevāb bir söz söyler, karşıusındakî ademdan kötü cevāb alır. Anıñ içün rencīde-i ḡātır olur demektir.

تا نیک ندانی که سخن عین صوابست

(*Tā nîk ne-dānî kî sūḡen 'ayn-ı şevābest*)

Ḥattā igü bilmeyesin kî bu söyleyeceğim söz, 'ayn-ı şevābdır. Ya'nī yolundadır, söylemek lāzımdır, vācibdir.

باید که بگفتن دهن از هم نکشایی

(*Bāyed kî be-ḡüften dehen ez-hem ne-küşāyî*)

İgü bilmedikçe 'ayn-ı şevāb oldığı gerekdir kî, lāzımdır kî o sözi söylemek içün aḡzıñ ya'nī dudaklarıñ birbirlerinden açmayasıñ. Ya'nī söylemeyesiñ demektir.

⁵⁶⁹ R.B. yok.

⁵⁷⁰ **Derkenar:** Senc, tartışmış ve muvāzene olunan demektir.

کر راست سخن کویی و در بند بمانی

(*Ger rāst sühen gūyī vū der-bend be-mānī*)

Eger tođrı söz söylerseñ ve bend ü qaydda, maħbūsda qalursuñ.

به زانکه دروغت دهد از بند رهایی

(*Bih z'ānkī dūrūget dehed ez-bend rehāyī*)

İğüdür andan kī seniñ yalan sözün seni, bend ü qayddan ve maħbūsdan ħalāş rehāyī kırtulmađı vırır. Ya'nī yalan söyleyüp maħbūsdan ħalāş olmađdan ise tođrı söyleyüp maħbūsda qalmađ güzeldir, iğüdür 'azīzim.

دروغ مصلحت آمیز به از راست فتنه انگیز

(*Dūrūğ maşlaḫat āmīz bih ez-rāst fitne-engīz*)

İş, maşlaḫat kıarışdırıcı. Ya'nī herkesiñ rāḫat u asāyişini mūcib olacağ yalan, kezḇ söz; ortaya fitne vırüp ħalkı perīşān édici ve fitne kıaldırıcı kıoparıcı toğrı sözden iğüdür. İşte bu cihet başka. Zīrā bu yalan ile diğerk yalanlarıñ beynde fark-ı 'azīm vardır.

Şahīfe (835)

پند داده شوند

(*Pend dāde şevend*)

Pend ü naşīḫat vırirmiş olurlar. Ya'nī pend ü naşīḫat éderler.

883

Qāle'l-Kāşifi

بکوش هوش شنیدند و بدیده بصیرت⁵⁷¹ جلوات جمال انرا دیدند

(*Be-gūş ḫūş şenīdend ve be-dīde-i başīret cilvāt-i cemāl-i an-rā dīdend*)

Ya'nī āyet-i kerīmeyi⁵⁷² 'aql kıulağıyla istimā' éderler dağı başīret göziyle anıñ cemāliniñ cilvelerini görürler.

حاصلی انکه از آیت الهی تغافل نورزیدند⁵⁷³

(*Ḥāşılī ankī ez-āyet-i İlāhī tegāfūl-i nūzīdend*)

Ḥāşılı ol kimse kī āyāt-ı İlāhī'den tegāfūl olmadı, mü'eşşer oldılar. Kendülerine te'sīr étđi démekdir.

⁵⁷¹R.B. بصرت başīret.

⁵⁷²“Kendilerine Rablerinin āyetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar.”
Kur'ān, Furkān Sûresi, Āyet 73.

⁵⁷³R.B. نورزیدند nūzīdend; Derkenar: Nūzende, te'sīr édici ma'nāsına mü'eşşer démekdir.

ای پروردگار ما ببخش مارا

(*Ey perverdigār-ı mā be-baḥṣ mā-rā*)

Ey benim perverdigārim!⁵⁷⁴ Bize baḥṣle iḥsān u hibe ét démekdir.

از زنان ما

(*Ez-zenān-ı mā*)

Bizim ḥatunlarımızdan démekdir.

و فرزندان ما

(*Ve ferzendān-ı mā*)

Daḥi bizim oğullarımızdan démekdir.

کسی که روشنی دیده بود

(*Kesī kī rūṣenī-i dīdhā būd*)

Bir kimse kī gözleri rūṣen, ziyālu olur. Ya'nī gözünüñ rūṣen olsun, dérler. Bundan murād, gūyā o ademiñ şiddet-i ḥasretten gözi görmez gibi ziyāsız olup şoñra ḥasretine mülākāt ile gözine ziyā gelmiş démekdir.

Ḳāle'ş-Şeyḥ Sa'dī

زن خوب فرمان بر پارسا

(*Zen-i ḥūb fermān ber-pārsā*)

Güzel ḥatun fermān eyleyici. Ya'nī itā'at édici 'ābide, şāliḥa, zāhide bundan başka da ḥüsni vardır. İşte böyle bir ḥatun.

کند مرد درویش را پادشا

(*Küned merd dervīş-rā pād-şā*)

Dervīş, faḳīr ademi pād-şāh éder.

چو مستور باشد زن خوب روی

(*Çu mestūr bāşed zen-i ḥūb-ı rūy*)

Çünkī mestüre olur güzel yüzli ḥatun.

بدیدار وی در بهشت است شوی

(*Be-dīdār-ı vey der-behişt est şevī*)

O ḥatunuñ anıñ dīdāriyla, yüzüyle cennetdedir kocası ve's-selām. Az bulunur bi't-tamām.

⁵⁷⁴ Farsça ibarede “biz” zamiri bulunduğundan açıklama “Ey bizim perverdigārimız!” şeklinde olmalıdır.

ابو حنیفه قضا نکرد و بمرد

(*Ebū Ḥanīfe қаzā ne-kerd ü be-mürd*)

İmām Ebū Ḥanīfe raḥmetu'l-lāhi te'ālā қаdı olmadı, fevt ü mevt oldı.

تو بمیری اگر قضا نکنی

(*Tu be-mīrī eger қаzā ne-künī*)

Bi'l-'akis sen ölürsün eger қаdı olmaz iseñ. Ya'nī қаdı olamadım, deyi cān vērirsñ.

Şaḥīfe (836)

Ḳāl Keşfü'l-Esrār

جابر بن عبدالله گفت پیش امیر المؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله حاضر بودم که

(*Cābir bin 'Abdu' l-lāh gūft pīş-i emīrū'l-mü'minīn 'Alī bin Ebī Ṭālib raḍıya'l-lāh ḥāzır būdem kī*)

Cābir bin 'Abdu'l-lāh dēdi: "Emīrū'l-mü'minīn 'Alī bin Ebī Ṭālib raḍıya'l-lāhu 'anh ḥuzūrun da ḥāzır idim kī.

مردی بنزد وی آمد و پرسید که یا امیر المؤمنین "و عباد الرحمن" 575 الی اخره 576 نزول این آیت در شان کیست

(*Merdī be-nezd-i vey āmed ve porsīd kī yā Emīrū'l-mü'minīn "و عباد*

"ilā-aḥirihi nüzūl īn āyet der-şān-ı kīst)

Bir adem anıñ yanına geldi ve sū'al étđi kī: 'Yā emīrū'l-mü'minīn "و عباد" ilā-aḥirihi bu āyet

884

kimiñ şānında nāzil olmuşdur?

و ایشان چه قوم اند که رب العالمین ایشانرا نامزد کرد

(*Ve īşān çī kavm end kī Rabbi'l-'ālemīn īşān-rā nāmzed kerd*)

Ve anlar ne kavm idi kī Rabbi'l-'ālemiñ anlarıñ ücretini, sevābını vērmedi?' Ya'nī ücretsiz eyledi.

جابر گفت علی رضی الله عنه آن ساعت روی با من کرد و گفت یا جابر

(*Cābir gūft 'Alī raḍıya'l-lāhu 'anh ān sā'at rūy bā-men kerd ve gūft yā Cābir*)

⁵⁷⁵ "O çok merhametli Allah'ın (has) kulları." *Kur'ân*, Furkân Sûresi, Âyet 63.

⁵⁷⁶ R.B. الخ.

Cābir dēdi: ‘Ḥaẓret-i ‘Alī raḍiya’l-lāhu ‘anh ol sâ‘atde vech-i sa‘âdetini baña eyledi. Ya‘nī baña teveccüh édüp buyurdı: Yā Cābir!

هیچ دانی که ایشان که اند و این آیت کجا فرو آمد

(*Hîç dānī kī īṣān kī end ve īn āyet kocā fūrū āmed*)

Hîç biliyor mısıñ kī onlar kim idiler ve bu āyet ẓande, ne vaqt, ne yerde, maḥalde nāzil oldı?’

کفتم یا امیر المؤمنین بمدینه فرو آمد این آیت

(*Güftem yā emīrū’l-mū’minīn be-Medīne fūrū āmed īn āyet*)

Dédim: ‘Yā emīrū’l-mū’minīn! Bu ayet, be-Medīne nāzil oldı.’

گفت نه یا جابر که این آیت بمکه فرو آمد

(*Güft neh yā Cābir kī īn āyet be-Mekke fūrū āmed*)

Buyurdı kī: ‘Degil yā Cābir! Bu ayet, Mekke’de nāzil oldı.’

یا جابر "الذین یمشون علی الارضی هونا"⁵⁷⁷ ابو بکر بن ابی قحافه است اورا حلیم قریش

میگفتند

(*Yā Cābir "الذین یمشون علی الارضی هونا" Ebū Bekir bin Ebī Ḥuḥāfe est ū-rā*

ḥalīm-i Ḳureyş mī-güftend)

Buyurdı kī: ‘Yā Cābir "الذین" ilā-aḥirihi bu ayet Ebū Bekir bin Ebī Ḥuḥāfe ḥaḳḳındadır. Oña ‘Ḳureyş’iñ ḥalīmi’ söylerler idi. Ya‘nī ol ẓadar ḥalīm, selīm idi kī aña ‘ḥalīm-i Ḳureyş’ derler idi.

این⁵⁷⁸ کار که رب العزت اورا بعز اسلام کرامی کرد

(*Īn kār kī Rabbi’l-‘izzet ū-rā be-‘izz-i Īslām kirāmī kerd*)

Bu iş kī Rabbi’l-‘izzet aña Īslām ‘izzetiyle ikrām étdi. Şeref ü ‘izzet-i Īslām ile Ḥaḳḳ, aña in‘ām u ikrām étdi.’

اورا دیدم در مسجد مکه از هوش برفته از پس که کفار بنی مخزوم و بنی امیه اورا زده بودند

(*Ū-rā dīdem der-i mescid Mekke ez-hūş be-refte ez-pes kī küffār Benī*

Maḥzūm u Benī Ūmeyye ū-rā zede būdend)

Buyurdı kī: ‘O zātı Mekke’de, mescid ẓapusunda gördüm. ‘Aḳlı gitmiş ol ẓadar kī Benī Maḥzūm ve Benī Ūmeyye küffārı onı urmuşlardır kī ḥattâ ‘aḳlı başından gitmiş gördüm.

⁵⁷⁷ “Onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler.” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 63.

⁵⁷⁸ R.B. بدو bedū.

و بنو تمیم از بهر او خصومت کردند با بنی مخزوم

(*Ve Benū Temīm ez-behr-i ū huşūmet kerdend bā-Benī Maḥzūm*)

Benū Temīm kabilesi anıñ içün Benī Maḥzūm kabilesiyle huşūmet étdiler.

اورا بخانه بردند همچنان از هوش برفته چون با هوش آمد

(*Ū-rā be-ḥāne bordend hem-ḥunān ez-hūş be-refte çun bā-hūş āmed*)

O zāt-ı ‘ālī-ḳadrı ḥānesine iletdiler. Öylece kī şiddet-i ḥarbden ‘aḳlı başından gitmiş idi. Çünkī ‘aḳlı başına geldi.

مادر خود را دید بر بالین وی نشسته

(*Māder-i ḥod-rā dīd ber-bālīn-i vey nişeste*)

Kendü vālidesini gördi anıñ yaşdıḳına oturmuş. Ya‘nī o zātıñ

885

yanına yataḡına gelmiş, oturmuş gördi.

گفت یا امه این محمد کجاست و کار وی بچه رسید

(*Güft yā ümmü in Muḥammed kocāst ve kār-ı vey be-çī resīd*)

O zāt-ı ‘ālī-ḳadr dédi: ‘Yā vālidem! Ḥazret-i Muḥammed ḳandedir ve anıñ işi neye ulaşdı?’ Ya‘nī naşıl oldı deyü sū‘al buyurdı.

پدرش بو قحافه گفت ای پسر چه جای آنست که تو ز حال محمد پرسى و دل بوى چنین مشغول

دارى

(*Pedereş Bū Ḳuḥāfe güft ey peser çī cāy-i ānest kī tu zi-ḥāl-i Muḥammed peresī ve dil be-vey çunīn meşḡul dārī*)

O zāt-ı ḳadrıñ pederi Bū Ḳuḥāfe dédi: ‘Ey oḡul! Ne anıñ maḥallidir kī ya‘nī şimdi anıñ yeri degildir. Sen ḥazret-i Muḥammed’iñ ḥālinden sū‘al édersiñ ve gönölünü anıñla böylece meşḡul tutarsiñ.

نمی بینی که بر تو چه میرود از بهر وی

(*Ne-mī-bīnī kī ber-tu çī mī-reved ez-behr-i vey*)

Görmedin mi kī seniñ üzerine ne gider anıñ içün?’ Ya‘nī anıñ içün seni ol ḳadar urdılar kī ḥattā ‘aḳlıñ başından gitdi démekdir.

ای پسر نمی بینی بنو تمیم که بتعصب تو بر حاستند و میگویند اگر تو از دین محمد باز کردی

(*Ey peser ne-mī-bīnī Benū Temīm kī be-ta‘aşşub-ı tu ber-ḥāstend ve mī-gūyend eger tu ez-dīn-i Muḥammed bāz kerdī*)

‘Ey oğul! Görmedin mi Benū Temīm kabīlesi kī seniñ ta‘aşşubun sebebiyle kalkdılar, kıyām étdiler ve seni darb éderler ve söylerler kī eger sen dīn-i Muḥammed’den gérü édersiñ.’ Ya’nī gérü dönersiñ demekdir.

و بدین پدران خویش باز آیی ما ثار⁵⁷⁹ تو از بنی مخزوم طلب داریم

(*Ve be-dīn-i pederān-ı ḥ^vīṣ bāz āyī mā ṣār-ı tu ez-Benī Maḥzūm ṭaleb dārīm*)

‘Ve kendü pederlerinin dīnine gérü gelirsiñ. Biz seniñ diyet ü kıṣāşını Benī Maḥzūm kabīlesinden aluruz.’ dédiler.

و ایشاترا بیچانیم و دمار آریم تا تشفی تو بدید کنیم

(*Ve īṣān-rā be-pīṣānīm ve demār ārīm tā teṣeffī-i tu be-dīd kūnīm*)

Ve anları toplayalım, bükelim helāk u ḥarāb götürelim anları. Ḥattā seniñ şifānı, rāḥat u selāmetini zāhir édelim, dédiler.

ابو بکر سخت حلیم بود و بر دبار و متواضع سر بر داشت و گفت

(*Ebū Bekr saḥt-i ḥalīm būd ve ber-debār ve mütevāzı ‘ser ber-dāṣt ve güft*)

Ebū Bekr raḍıya’l-lāhu ‘anh ḥazretleri ziyāde çetin ḥalīm ü selīm idi ve müteḥammil ü mütevāzı’ idi. Ser-i sa‘ādetlerini yukarı tutup dēdi. Ya’nī Benī Maḥzūm kabīlesine hidāyetle du‘ā buyurdu.

رب العزت اورا بستود دران حلم و وقار و سخنان آزاد وار و در حق وی گفت "الذین یمشون

على الارض هونا"

(*Rabbi’l-‘izzet ū-rā be-sūtūd der-ān ḥilm u vaḳār ve süḥenān āzād vār ve der-ḥaḳḳ-ı vey güft "الذین یمشون على الارضى هونا"*)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ anıñ ḥaḳḳında medḥ ü senā étdi. Ol ḥilm ü vaḳār u ḥur gibi olan sözleri. Ya’nī kelāmında aṣlā i‘vicāc yokdur. Toğrı ve ḥur gibi sözleri ve anıñ ḥaḳḳında buyurdu:

886

"الذین یمشون على الارضى هونا".

یا جابر "و الذین یبیتون لربهم سجدا و قیاما"⁵⁸⁰ سالم است مولی ابو حذیفه که همه شب در

قیام بودی متعب و متهج

⁵⁷⁹ **Derkenar:** Ṣār; diyet, kıṣāṣ demekdir.

⁵⁸⁰ “Ve onlar ki, Rablerine secdeler ve kıyamlar ederek yatarlar.” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet

Yā Cābir "والذين يبيتون لربهم سجدا وقياما" sālīm est Mollā Ebū Ḥuzeyfe kī heme šeb der-ḳıyām būdī mūte‘abbid u mūteheccid)

Ebū Bekir raḍıya’l-lāhu ‘anh buyurdu: “Yā Cābir! "والذين يبيتون" ilā-aḥirihi bu ayet-i kerīme Ebū Ḥuzeyfe ḥaḳḳındadır kī cümle gece ḳıyāmda idi, mūte‘abbid ü mūteheccid idi.

"والذين يقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم" ⁵⁸¹ ابوذر غفاریست که پیوسته بابکا و حزن

بودی از بیم دوزخ و از آتش قطیعت

Ebūzer Ğaffārīst kī peyveste b’ibkā "والذين يقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم" ve ḥüzn būdī ez-bīm-i düzeḥ ve ez-āteş ḳaṭ‘iyet)

"والذين يقولون" ilā-aḥirihi bu ayet-i kerīme Ebūzer Ğaffār ḥaḳḳında idi kī dā’imā ağlamak ve ḥüzn ile idi cehenneminiḥ ḥavfından ve Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan ḳaṭ‘ u ba‘īd olmaḳ āteşinden.”

تا رسول خدا اورا گفت یا اباذر "هذا جبریل یخبرنی ان الله تعالى اجارک من النار"

(Tā resūl-ı Ḥudā ū-rā güft yā Ebāzer "هذا جبریل یخبرنی ان الله تعالى اجارک من النار")

Tā resūl-ı Ḥudā şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz aña buyurdu: “Yā Ebāzer! İşte Cebrā’ıl baña ḥaber vērdu kī taḥḳīḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳ seni nār-ı cehennemden maşūn u maḥfūz étdu.” dēmeḳdir.

"والذين اذا انفقوا لم يسرفوا" ⁵⁸² الی اخره ابو عبیده است

ilā-aḥirihi Ebū ‘Abīde est) "والذين اذا انفقوا لم يسرفوا")

Bu ayet-i kerīme de Ebū ‘Abīde ḥaḳḳındadır, buyurdu.

"والذين لا يدعون مع الله الها آحر" ⁵⁸³ الی اخره علی بن ابی طالب است که هرگز بت نپرستید

و هرگز زنا نکرد و قتل بی حق نکرد

ilā-aḥirihi ‘Alī bin Ebī Ṭālib est kī hergiz büt ne-perestīd ve hergiz zinā ne-kerd ve ḳatl bī-ḥaḳḳ ne-kerd)

Bu ayet-i kerīme de ḥaḳret-i ‘Alī raḍıya’l-lāhu ‘anh ḥaḳḳındadır kī aşlā büte ṭapmadı ve aşlā zinā eylemedi ve be-ğayr-ı ḥaḳḳ ḳatl étmedi.

⁵⁸¹ “Onlar ki, şöyle derler: Cehennem azabını üzerimizden sav!” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 65.

⁵⁸² “Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler.” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 67.

⁵⁸³ “Yine onlar ki, Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar.” *Kur’ân*, Furkân Sûresi, Âyet 68.

"و الذين لا يشهدون الزور"⁵⁸⁴ سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل است

(*Sa'īd bin Zeyd bin 'Amr bin Nefīl est* "و الذين لا يشهدون الزور")

Bu ayet-i kerīme de Sa'īd bin Zeyd bin 'Amr bin Nefīl hakkında.

خطاب بن نفيل درعی بفروخت پس بشیمان شد سعيد را گفت تو دعوی کن که آن درع جد مرا

بود

(*Ḥaṭṭāb bin Nefīl dir'ī be-fūrūht pes pešīmān šod Sa'īd-rā güft tu da'vā kūn*

kī ān dir' cedd-i me-rā būd)

Ḥaṭṭāb bin Nefīl bir dir' şatdı. Muḥārebe[de] iksā olunan tēmürden ma'mūl zırh denilen şeydir. Şoñra pešīmān oldu. Sa'īd'e dedi: 'Sen da'vā eyle kī bu dir' benim ceddimiñ idi.' deyü.

عمرو بن نفيل و خطاب را دران حقى نه

(*'Amr bin Nefīl ve Ḥaṭṭāb-rā der-ān ḥaqqī neh*)

'Amr bin Nefīl ve Ḥaṭṭāb'ın anda ḥaqqı yokdur, deyü.

تا ترا رشوتى دهم سعيد

(*Tā tu-rā rüşveti dehem Sa'īd*)

887

گفت مرا برشوت تو حاجتى نيست و دروغ گفتن کار من نيست

(*güft me-rā be-rüşvet-i tu ḥacetī nīst ve dūrūğ güften kār-ı men nīst*)

Ḥattā saña rüşvet dérim. Sa'īd dedi: 'Benim seniñ rüşvetine ihtiyācım yokdur ve yalan söylemek benim işim, kārım degildir.'

"و الذين اذا ذكروا"⁵⁸⁵ الى اخره سعيد بن ابي وقاص است "و الذين يقولون ربنا"⁵⁸⁶ الى اخره

عمر بن الخطاب است ايشانرا جمله برين صفات ستوده و اخلاق پسندیده که نتایج اخلاق مصطفاست یاد کرد

آنکه گفت

(*ilā-ahirihi Sa'īd bin Ebī Vaqqāš est* "و الذين يقولون ربنا" *ilā-ahirihi*

'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb est iṣān-rā cümle ber-īn şifāt-ı sūtūde vü ahlāk-ı

pesendīde kī netāyic-i ahlāk-ı Muṣṭafāst yād kerd ānkī güft)

"Ömer bin 'Sa'īd bin Ebī Vaqqāsī hakkında. "و الذين يقولون" Sa'īd bin Ebī Vaqqāsī hakkında.

Bunların cümlesi bu şifāt ile medh u senā olunmuşdur ve ahlāk-ı pesendīde kī ḥazret-i Muṣṭafā 'aleyhi's-selām efendimiziñ ahlāk-ı sa'ādetleri

⁵⁸⁴ "Ve onlar ki, yalan şahitlik etmezler." *Kur'ân*, Furkân Sûresi, Âyet 72.

⁵⁸⁵ "Onlarla[ayetlerle] kendilerine öğüt verildiği zaman." *Kur'ân*, Secde Sûresi, Âyet 15.

⁵⁸⁶ "Ve onlar ki: 'Ey Rabbimiz!' " *Kur'ân*, Furkân Sûresi, Âyet 74.

netâyicidir. Yâd eyle o nesneyi kî Cenâb-ı Hâkık anlar hakkında bu ayâtları buyurdi ve medh ü şenâ eyledi ‘azîzim.”

کوشکهاست بر چهار قائمه نهاده از سیم و زر و لؤلؤ و مرجان

(*Köşkhâst ber-çehâr kâ’ime nihâde ez-sîm u zer lû’lû’ u mercân*)

Cennet-i A’lâda olan köşkler, kaşrlar kî dört ayak üzre konulmuş, vaż’ olunmuş: Biri gümüş, biri altun, biri incü, biri mercân. Böyle dört kâ’ime üzredir.

جوع باشد غذای اهل صفا

(*Cû’ bâşed ğıdâ-yı ehl-i şafâ*)

Açlık ehl-i muhabbet ve ehl-i şafânîñ ğıdâsıdır, anlara ğıdâ olur. Ehl-i zâhire yemek, içmek ğıdâ olur. Anlara bi’l-‘akis yememek, içmemek ğıdâ olur ‘azîzim.

محنت و ابتلای اهل هوا

(*Miḥnet ü ibtilâ-yı ehl-i hevâ*)

Ya’nî bu cû’, açlık ehl-i nefis ü hevâya miḥnet ü meşakkât ve belâ-yı ‘azîm olur dêmekdir.

جوع تنویر خانه دل تست

(*Cû’ tenvîr ḥâne-i dil-i tust*)

Açlık, seniñ gönlüñ ḥânesiniñ münevver olmasıdır. Açlık ile ḥâne-i kalb münevver olur.

اكل تعمیر خانه كل تست

(*Ekl ta’mîr-i ḥâne-i gül tust*)

Yemek, içmek seniñ çamurdan olan vücūd ḥâneniñ ta’mîridir. Ya’nî ekl u şerb ile vücūdını ta’mîr ü ma’mûr édersiñ, şaşarsıñ, beşârsiñ burada ve ahiretde.

خانه دل گذاشتی بی نور

(*Ḥâne-i dil gūzāştî bî-nûr*)

Göñül ḥânesini terk édersiñ. Nürsuz, zulümât içinde kırsuñ.

خانه كل چه میكنی معمور

(*Ḥâne-i gil çî mî-künî ma’mûr*)

Gil ü çamur ḥânesi ne kî anı ma’mûr édersiñ.

888

Ya’nî vücūdını ta’mîr étmekden ne hâşıldır, ne olacaqdır? Bu nefsiñ içinde olan bülbülü ta’mîr ü terbiye ét. Anıñ ğıdâsına sa’y u himmet ét. Nefsiñ ta’mîrinden bir şey’ hâşıl olmaz ‘azîzim.

Şahîfe (837)

چیزی پیش کسی وا آوردن

(Çîzî pîş kesî vâ âverden)

Bir nesneyi bir kimseniñ önüne gérü götürmeklik démekdir.

سلامت من دل خسته در سلام تو باشد

(Selâmet-i men-i dil-ḥaste der-selâm-ı tu bâşed)

Ben dil-ḥasteniñ selâmeti seniñ selâmında olur. Ya'nî ben gönül ḥasteniñ şıḥhat u 'âfiyet bulması seniñ baña gönderdiğiñ selâm ile olur. Selâmıñ geldiği anda şifâ bulurum démekdir.

زهی سعادت اگر دولت سلام تو یابم

(Zihî sa'âdet eger devlet-i selâm-ı tu yâbem)

Ne güzel sa'âdetdir eger seniñ devlet-i selâmını bulurum. Bundan güzel baña sa'âdet olmaz démekdir.

صحبت حور نخواهم که بود عین قصور

(Şoḥbet-i ḥūr ne-ḥ'āhem kî būd 'ayn-ı ḫuşūr)

Ḥūr u ḡilmān muşāḥabetini istemem kî 'ayn-ı ḫuşūr olur.

Şahîfe (838)

Kāle's-Şeyḫ Sa'dî

رطب ناورد چوب خر زهره بار

چه تخم افکنی بر همان چشم دار

(Ruṭeb nāverd çüb-ı ḫar zehre bār)

Çî toḫm efkenî ber-hemān çeşmdār)

(698) şahîfede mezkûrdur, mürâca'at oluna.⁵⁸⁷

Şahîfe (839)

روایت کنند از علی رضی الله عنه که گفته انکه "طسم"⁵⁸⁸ از آسمان فرود آمد

(Rivāyet künend ez- 'Alî raḏıya'l-lāhu 'anh kî güfte ankî "ṭa-sin-mim" ez-
āsmān fūrūd āmed)

Ḥazret-i 'Alî raḏıya'l-lāhu 'anhdan rivāyet éderler kî, söylemişdir kî: "Ṭa-sin-mim" asumāndan aşağı geldi. Ya'nî nāzil oldu.

⁵⁸⁷ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁵⁸⁸ Kur'ân, Şu'ârâ Sûresi, Âyet 1; Kasas Sûresi, Âyet 1.

رسول خدا عليه السلام گفت "طاء" طور سیناست و "سین" سکندریه "میم" مکه
(Resūl-ı Hudā ‘aleyhi’s-selām güft “ṭā” Ṭūr-ı Sīnāst ve “sīn” Sikenderiyye
“mīm” Mekke)

Şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu: “ ‘ṭā’ Ṭūr-ı Sīnā’ya ve ‘sīn’ İskenderiyye ve ‘mīm’ Mekke-i Mükerrreme’ye işâretidir.”

معنى آنست که⁵⁸⁹ والله اعلم که رب العزة سوکند یاد کرد باین بقاع شریف چنانکه "لا اقسام بهذا البلد"⁵⁹⁰

(Ma‘nā ānest kī va ‘l-lāhu a‘lem kī Rabbi’l-‘izzet sevgend küned yād kerd
bāyin Būḳā-yı Şerīf çunānkī "لا اقسام بهذا البلد")

Allāhu a‘lem ma‘nāsı oldur kī Rabbi’l-‘izzet bu Būḳā-yı Şerīf’e yemīn ü ḳasem buyurur "لا اقسام بهذا البلد" gibi. Onuñ gibi öylece bunlara ḳasem yād éder, buyurur démekdir.

Şahīfe (840)

هر دو عالم بسته فتراک⁵⁹¹ او
(Her dū ‘ālem beste-i fītrāk-ı ū)

Her iki ‘ālem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ esb-i himmet ü rahmet terkīsine bağlanmışdır.

عرش و کرسی کرده قبله خاک او
(‘Ārş u kürsī kerde ḳible ḥāk-ı ū)

‘Ārş u kürsī efendimiziñ toprağını kendülerine ḳible eylemiştir.

پیشوای این جهان و آن جهان
(Pīşvā-yı īn cihān u ān cihān)

Bu cihāniñ ve ol cihāniñ pīşvāsı, evveli, ibtidāsı, muḳaddemesi şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizdir.

مقتدای آشکارا و نهان
(Muḳtedā-yı āşikārā vü nihān)

889

Aşikār u gizlū olanlarıñ muḳtedāsı şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizdir.

⁵⁸⁹ R.B. yok.

⁵⁹⁰ “Andolsun bu beldeye.” *Kur’ân*, Beled Sûresi, Âyet 1.

⁵⁹¹ **Derkenar:** Fitrāk, terkī ma‘nāsınadır kī at egeri ardında olan taşmadır kī pāy-bend, köstek torba vü hegbe bağlanır.

Ḳāl fī Terceme-i Veşāyāü'l-Fütühāt

از جمله شعب ایمان شهادتست بتوحید

(*Ez-cümle-i şu'b-ı imān şehādetest be-tevhīd*)

İmān şu'beleri cümlesinden birisi, şehādet ile kelime-i tevhīddir. “Eşhedü en lā-ilāhe illa'l-lāhu”.⁵⁹²

و نماز کز ایدین⁵⁹³ و زکاة دادن و روزه داشتن

(*Ve namāz güzārīden ve zekāt dāden ve rüze dāšten*)

Ve namāz edā étmek, zekāt vérmek, orūc tutmak.

و حج کز ایدین و وضوء ساختن و از جنابت غسل کردن

(*Ve ḥacc güzārīden ve vuzū' sâhten ve ez-cenābet gusl kerdn*)

Ve ḥacc edā étmek ve abdest düzmek ve cenābetden gusl étmek.

و غسل روز جمعه و صبر و شکر و ورع و حیا و امان و نصیحت

(*Ve gusl rüz-ı cem'e vü şabr u şükr ü vera' u ḥayā vü emān u naşīḥat*)

Cem'e günü için gusl étmek, şabr étmek, şükr étmek, taqva étmek, ḥayā étmek daḥi emīn olmak, emān vérmek, naşīḥat étmekdir.

و طاعت⁵⁹⁴ الوالمر و ذکر حق گرفتن و رنج خود از خلق بر داشتن

(*Ve tā'at-i ulū'l-emr zikr-i Ḥaḳḳ giriften ve renc-i ḥod ez-ḥalḳ ber-dāšten*)

Büyüklerle itā'at étmek ve Ḥaḳḳ'ın zikrini tutmak ve kendi renc u meşakkatını maḥlūḳdan yukarı tutmak. Ya'nī ḳaldırmaḳ. Ya'nī kimseyi incitmemek.

و امانت ادا کردن و مظلوم را یاری دادن و ترک ظلمه کردن و کسی را خوار نا داشتن

(*Ve emānet edā kerdn ve maẓlūm-rā yārī dāden ve terk-i ẓulme kerdn ve*

kesī-rā ḥ'or nā-dāšten)

Ve emāneti edā vü teslīm étmek ve maẓlūma mu'āvenet, yardım étmek ve ẓulmı terk étmek ve bir kimseyi ḥor u ḥaḳīr tutmamak.

و ترک غیبت و ترک نیمیت و ترک بخش⁵⁹⁵ کردن

(*Ve terk-i ğıybet ve terk-i nemīmet ve terk-i baḥs kerdn*)

Ğıybet u nemīmeyi terk étmek ve buḥlu terk étmek; cömert, saḥī olmak.

⁵⁹² “Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim...” Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 141.

⁵⁹³ **Derkenar:** Güzārīden; ödemek, edā étmek ma'nāsınadır. (“Gozārden: (Peh.) 1. bırakmak, koymak. 2. yerine getirmek, eda etmek. 3. tebliğ etmek, beyan etmek. 4. yorumlamak. 5. tercüme etmek. 6. harcamak.” Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 744.)

⁵⁹⁴ **R.B.** طاعت اولوا الامر tā'at-i ulū'l-emr.

⁵⁹⁵ **Derkenar:** Baḥs; azdan, ḳalīlden kināye buḥl démekdir.

و چون در خانه کسی خواهی در آمدن دستوری خواستن

(*Ve çun der-ḥāne-i kesī ḥāhī der-āmeden destūrī ḥāsten*)

Ve çünkü bir kimseniñ ḥānesine gelmek, girmek isterseñ destūr u izn istemek.

و خشم را خوابانیدن⁵⁹⁶ و اعتبار گرفتن و قول نیکورا سماع کردن

(*Ve ḥışm-rā ḥābānīden ve i'tibār giriften ve ḳavl-i nīgū-rā semā' kerdēn*)

Ve ḥışmı [ve] ğāzabı gérü bırakmak, terk etmek ve 'ibret tutmak ve igü sözi istima' etmek.

و بر آنچه نیکوترست دفع کردن

(*Ve ber-ançī nīgūterest def' kerdēn*)

Ve fıkṛā vü sā'illeri igü, güzel söz ile def' etmek. Ya'nī vérecek bir şey' olmadığı ḥâlde güzel söz ü kelām ile def' etmek.

و قول بدرا بجهر نا گفتن و بکلمه طیب اتیان کردن

(*Ve ḳavl-i bed-rā be-cehr nā-gūften ve be-kelime-i ṭayyib ityān kerdēn*)

Kötü u ḳabīḥ sözi aşikāre cehr^{en} söylememek, güzel kelime ile ityān etmek.

و حفظ فرج و حفظ زبان و توبه

(*Ve ḥıfz-ı ferc ü ḥıfz-ı zebān u tövbe*)

890

و توکل

(*vü tevekkül*)

'Avret maḥalini ḥıfz etmek, lisānını ḥıfz etmek, tövbe etmek, Ḥaḳḳ'a tevekkül etmek.

و خشوع⁵⁹⁷ و ترک لغو یعنی سخن بیهوده و ترک مالایعنی و حفظ عهد و میثاق

(*Ve ḥuşū' ve terk-i lağv ya'nī süḥen-i beyhūde ve terk-i mā-lā-ya'nī ve*

ḥıfz-ı 'ahd u mīşāḳ)

Ve ḥuşū' édüp lağviyātı terk etmek. Ya'nī beyhūde, fā'idesiz sözi terk etmek ve mā-lā-ya'nī kelāmı terk etmek ve 'ahd u mīşāḳı ḥıfz etmek.

و وفا نمودن و بر تقوی یاری دادن

(*Ve vefā nümūden ü ber-taḳvā yārī dāden*)

'Ahde vefā göstermek ve taḳvā üzre olanlara mu'āvenet, yardım vérmek.

⁵⁹⁶ **Derkenar:** Ḥābānīden, gérü bırakmış demektir.

⁵⁹⁷ **Derkenar:** Ḥuşū', kendüyi alçaḳ tutup edeb u ḥayā üzre olmak.

و بر اثم و عدوان یاری نا دادن

(*Ve ber-işm ü 'udvān yārī nā-dāden*)

Ve günahkār u düşmeni ve 'āşilere. Ya'nī anlarıñ zātlarına degil işlerine ve fi'llerine yārdım, mu'āvenet vérmemek.

و تقوی را ملازم بودن و نیکویی کردن و صدق وزریدن و امر معروف کردن و نهی منکر و
میان دو مسلمان اصلاح کردن

(*Ve taqvā-rā mülāzım būden ve nīgūyī kerdēn ve şıdķ vezirīden ve emr-i
ma'rūf kerdēn ve nehy-i münkir ve miyān-ı dū Müselmān ıslāh kerdēn*)

Taḳvāya mülāzım u müdāvemēt étmek ve igülük étmek ve şıdķı ihtiyār étmek ve emr-i ma'rūf étmek ve münkiri nehy étmek ve iki Müselmānıñ beynini şulh u ıslāh étmek.

و از بهر خلق دعا کردن و رحمت خواستن و بزرگ را مکرم را مکرمداشتن

(*Ve ez-beher-i ḥalķ du'ā kerdēn ve raḥmet ḥvāsten ve büzürg-rā mükerrēm
dāştēn*)

Maḥlūk için du'ā étmek ve raḥmet istemek ve uluları, büyükleri mükerrēm [u] muḥterēm tutmak.

و بحدود الله قیام نمودن و ترک دعوی جاهلیت کردن

(*Ve be-ḥudūdu 'l-lāh kıyām nümūden ve terk-i da'vā-i cāhiliyet kerdēn*)

Ve Ḥaḳḳ'ıñ ḥudūdına kıyām göstermek. Ya'nī ḥudūd-ı Allāh'ı icrā étmek ve cāhiliyet da'vāsını terk étmek.

و از پس یکدیگر بد نا گفتن و بچشم نا زدن و غمازی نا کردن⁵⁹⁸

(*Ve ez-pes yek-diger bed nā-güften ve be-çeşm nā-zeden ve ḡammāzī nā-
kerden*)

Bir kimseniñ arḳasından kötü, bed söz söylememek ve göz urmamak ve ḡammāzlık étmemek.

و با همدیگر دشمنی نا کردن و کواهی دروغ و قول دروغ نا گفتن

(*Ve bā-hem-diger düşmenī nā-kerden ve güvāhī-i dürüg ve ḳavl-i dürüg nā
güften*)

⁵⁹⁸ R.B. Sayfa 840.

و از پس یکدیگر بد نا گفتن و با همدیگر دشمنی نا کردن و کواهی دروغ و قول دروغ نا گفتن

Ve ez-pes yek-diger bed nā-güften ve bā-hem-diger düşmenī nā-kerden ve güvāhī-i dürüg ve ḳavl-i dürüg nā-güften (Müellif, bir alt satırdaki kısımla karıştırmış).

Yek dīgeriyle düşmanlık étmemek ve yalancı şāhidliği étmemek ve yalan söz söylememek.

و ترک همز و لمز و عمز یعنی در پیش و پس بد نا گفتن

(*Ve terk-i hemz ü lemz ü ‘amz ya ‘nī der-pīš ü pes bed nā-güften*)

Ve ‘ayb u ğıybetī terk étmek. Ya‘nī kimseniñ önüde ve arkasında kötü söz söylememek démekdir.

و غمازی نا کردن⁵⁹⁹ و بجماعات حاضر شدن و سلام را خاص کردن و بیکدیگر هدیه فرستادن

(*Ve ğammāzī nā-kerden ve be-cemā‘āt hāzır şoden ve selām-rā hāş kerdn ve be-yek-dīger hediye ferestāden*)

Dağı ğammāzlık étmemek ve cemā‘ate hāzır olmak ve selāmı herkese vérmek ve yek-dīgerine hediye göndermek.

و حسن خلق و حسن عهد و سر نگاه

(*Ve hüsn hāḷḷ ve hüsn ‘ahd ve sırr nigāh*)

891

داشتن

(*Dāšten*)

Güzel ahlāk ve güzel ‘ahd étmek ve sırrı ifşā étmeyüp hıfz tutmak démekdir.

و نکاح دادن و بنکاح گرفتن و حب اهل بیت و حب زنان و بوی خوش دوست داشتن

(*Ve nikāh dāden ve be-nikāh giriften ve ḥubb-ı ehl-i beyt ve ḥubb-ı zenān ve būy-ı hoş dost dāšten*)

Ve nikāh vérmek ve nikāh ile tutmak. Ya‘nī evlādlarını nikāh étmek ve nikāh ile ḥatun tutmak ve ehl-i beyte muḥabbet étmek ve ḥatunlara muḥabbet ve güzel koku, bunları dost tutmak.

و حب انصار و تعظیم شعائر و ترک عیش⁶⁰⁰

(*Ve ḥubb-ı enşār ve ta‘zīm-i şe‘ā’ir ve terk-i ‘ayş*)

Enşāra muḥabbet étmek ve şe‘ā’ir-i İslāmiyeye ta‘zīm icrā étmek ve ‘ayş u ‘işreti terk étmek.

⁵⁹⁹R.B.

و بچشم نا زدن و غمازی نا کردن

Ve be-çeşm nā-zeden ve ğammāzī nā-kerden.

⁶⁰⁰“Ta‘zīm”den sonra R.B.’de yeni sayfaya, 841’e, geçilmiştir.

و بر مؤمن سلاح نداشتن و تجهیز مرده کردن و بر جنازه نماز گزاردن و بیمار پرسیدن
*(Ve ber-mü'min salāh ne-dāšten ve techīz mürde kerdn ve ber-cenāze
 namāz güzārden ve bī-mār porsīden)*

Daḥi mü'min üzerine şalāh tutmak ve mevt ü fevt olanlara techīz ü tekfīn
 étmek ve cenāze üzerine namāz edā étmek ve ḥasteye sū'al étmek.

و آنچه در راه مسلمانان زحمت باشد دور کردن و هر چه برای نفس خود دوست میداری برای
 هر یک از مؤمنان دوست داشتن

*(Ve ançī der-rāh-ı Müselmānān zaḥmet bāşed dūr kerdn ve her çī berāy-ı
 nefş-i ḥod dost mī-dārī berāy-ı her yek ez-mü'minān dost dāšten)*

Ve ol nesne, ol şey' kī Müselmānlarıñ yolunda olup zaḥmet olur o şey'
 yoldan uzak étmek ve her şey' kendü nefşine dost, maḥbūb tūtarıñ. Ya'nī neyi
 severseñ ve muḥabbet éderseñ o şey' mü'minlerinden her birine daḥi dost, maḥbūb
 tutmak. Gerek elbisece gerek yemek içmekçe kendü nefşine ḥoş olanı mü'min
 karındaşñ ḥaḳḳında daḥi öyle icrā édesiñ. Ben yiyeyim, o baḳsun degil.

و حق تعالی و رسول اورا از همه دوستر داشتن

(Ve Ḥaḳḳ te'ālā ve resūl-i ū-rā ez-heme doster dāšten)

Ve Ḥaḳḳ te'ālāyı ve anıñ resūlını cümleden ziyāde dost tutmak.

و بکفر باز نا کشتن و بملانکه و کتب و رسل و هر چه ایشان از حق آورده اند ایمان داشتن

*(Ve be-kūfr bāz nā-geşten ve be-melā'ike ve kūtḥ u rūsul ve her çī īşān ez-
 Ḥaḳḳ āverde end īmān dāšten)*

Daḥi kūfr ile gérü olmamak. Ya'nī dīninden dönüp mürüvvat olmamak ve
 Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ melā'ike ve kūtḥ-i derslerine ve her nesneyi kī anlar Ḥaḳḳ'dan
 getürmüşlerdir. İmān tutmak, imān étmekdir.

Şahīfe (841)

Ḳāle'l-Kāşifī

چو قریش قرآنرا ایمان نیاوردند و حضرت رسالت علیه السلام بر ایمان ایشان بغایت حریص بود

*(Çu Ḳureyş Ḳur'ān-rā īmān neyāverdend ve ḥaẓret-i risālet 'aleyhi's-selām
 ber-īmān-ı īşān be-ġāyet ḥarīş būd)*

Çünkü Ḳureyş, Ḳur'ān-ı 'aẓīmü's-şāna imān getürmediler ve şalla'l-lāhu
 'aleyhi ve sellem

892

efendimiz anlarıñ imānları üzerin ya'nī mü'minler olmalarına ġāyet ḥarīş idi.

این صورت بر خاطر مبارک او شاق آمد حق سبحانه و تعالی بجهت تسلی دل مقدس وی
*(Īn şūret ber-ḥāṭır-ı mübārek-i ū şāḫḫ āmed Ḥaḫḫ sübhāne ve te‘ālā be-
 cihet-i tesellī dil-i muḫaddes-i vey)*

Bu şūret ya‘nī īmān étdikleri efendimiziñ ḥāṭır-ı mübārekleri üzre çetin ü meşakḫatlü geldi Ḥaḫḫ te‘ālā efendimiziñ dil-i muḫaddeslerini tesellī cihetinden.

فرمود که مگر تو یا محمد هلاک کننده و کشنده نفس خود را
*(Fermūd kī meger tu yā Muḥammed helāk kūnende ve geşende-i nefsi-i ḥod-
 rā)*

Buyurdı kī: “Meger sen yā Muḥammed şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem, helāk ve nefsi-i şerīfini öldürmüş olursunuz bunlarıñ īmāna gelmesi içün!” Ya‘nī ol kadar ḥarīş olursun kī kendü nefsi-i şerīfini helāk édersiñ demekdir.

Ḳāl fī Keşfü’l-Esrār

ای سید این مشتی بیکانکان که مقهور سطوت و سیاست ما اند و مطرود درگاه عزت ما
*(Ey Seyyid īn muştī bī-gānegān kī maḫḥūr-ı saṭvet ü siyāset-i mā end
 maṭrūd-ı dergāh-ı ‘izzet-i mā)*

Cenāb-ı Ḥaḫḫ, ḥabībīne buyurur: “Ey Seyyid! Bu bir avuç bī-gānegān kī biz ‘aẓīmü’ş-şānıñ saṭvet ü siyāset-i İlāhiyyemiz maḫḥūridır ve bizim dergāhımızıñ maṭrūdidır.” Ya‘nī anlar bir avuç bī-gānelerdir. Anlar içün ol kadar ḥarīş olma. Anlar, bizim ḳahr u ḳuvvet ü siyāset-i ilāhiyyemiziñ maḫḥūrlarıdır. Dergāh-ı ‘izzetimiziñ maṭrūdlarıdır. Anlara ol kadar ḥarīş olma demekdir.

تو دل خویش بایشان چرا مشغول داری
(Tu dil-i ḥıṣṣ bāyşān çerā meşğül dārī)

Sen kendi ḳalb-i şerīfini anlara niçün meşğül tıatarsıñ, anlar ile meşğül édersiñ demekdir.

و از انکار ایشان بر خود چرا رنج نهی
(Ve ez-inkār-ı īşān ber-ḥod çerā renc nehy)

Ve anlarıñ inkārından kendü üzerine niçün renc ü zaḥmet ḳorsuñ?

ایشانرا بحکم ما تسلیم کن و با شغل من آرام گیر
(Īşān-rā be-ḥūkm-i mā teslīm kūn ve bā-şuḡl-ı men ārām-gīr)

Anları bizim ḥūkm-i ezeliyyemize teslīm eyle ve zāt-ı sa‘ādetinde ben ‘aẓīmü’ş-şānıñ şuḡl-ı zikri ve fikriyle arām, rāḥat tut. Aşlā anlarıñ bu ḥālinden kendüni renc ü meşakḫat u zaḥmet ḳoyma! Ḥūkm-i ezel ne ise o olacaḫdır demekdir.

ترا مهر حق بس ز جمله جهان

(*Tu-rā mihr-i Ḥaqq bes zi-cümle cihān*)

Ey ḥabīb! Saña Ḥaqq'ın mihr ü muḥabbeti cümle cihāndan kāfīdir ve besdir.

برو از نقوش سوی ساده باش

(*Be-rev ez-nūqūš sūy-ı sāde bāš*)

Māsivā nūqūşundan git ve sāde dil ol.

بهار و خزنرا همه در گذر

(*Baḥār u ḥazān-rā heme der-gūzer*)

Mevsim-i bahār ve mevsim-i güz ü ḥazān cümlesini terk ét.

چو سرو سهی

(*Çu serv-i sehī*)

893

دائم ازاده باش

(*dā'im azāde bāš*)

Serv-i sehī gibi dā'im azāde ol. Ya'nī servi ağacı, yaz u kış bir renkdendir.

Aña, bahār u ḥazān birdir. Hıçbirisine iltifāt étmez ve anlardan ḥāline teğayyür gelmez.

Şahīfe (842)

اگر ما خواهیم

(*Eger mā ḥvāhīm*)

Eger biz isteriz démekdir.

پس گردد گردنهاء ایشان

(*Pes kereded gerdenhā-yı īṣān*)

İmdi anlarıñ gerdānlarını éderiz démekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfız

چون حسن عاقبت نه برندی و زاهدیست

آن به که کار خود بعنایت رها کنند

(*Çun ḥüsn-i 'ākıbet ne-berendī vü zāhidīst*)

Ān bih kī kār-ı ḥod be-'ināyet rehā künend)

Çünkī ḥüsn-i 'ākıbet, rindlik ü zāhidlik ile degildir. Ol igü kī kendü işini

'ināyet-i Ḥaqq'a tefvīz édeler. Ya'nī çünkī mü'minīn olan enbiyā-yı 'azām ve mübeşşir-i bi'l-cenne olan zevāt-ı kirāmdan mā'adā gerek 'āşık gerek zāhid gerek 'ārif

gerek ‘ābid hīçbir kimseye îmānla ve hüs-n-i hātime ile dünyādan ahirete gitmiş ve ehl-i sa‘ādetdir deyü hük-m-i şaḥīḥ degildir. Mü’min-i müttekīne lâıyık olan budur kī bir ḥāline ma‘zūr olmayup beyne’l-ḥavf ve’r-ricā cem‘-i umūrunı ḥazret-i Allāh’ın luṭf u ‘ināyetine tefvīz édeler.

Kāle’l-Kāşifi

و بعد از ظهور نتایج تکذیب بشیمانی نفع ندهد

(*Ve ba‘de ez-zuhūr-ı netāyic-i tekzīb peşimānī nef ne-dehed*)

Yalanın, kezbiñ neticesi zuhūrandan soñra peşimānlık fā’ide vérmez.

امروز بدان مصلحت خویش که فردا دانی و پشیمان شوی

(*İmrūz be-dān maşlaḥat-ı ḥvīş kī ferdā dānī ve peşimān şevī*)

Bugün ol kendü maşlaḥatını yarın bilürsün ve peşimān olursun. Ya’nī bugün bu dünyāda kendü maşlaḥatının ve üzerinde oldığın fi’liñ işiñ igü ve kötü olduğu yarın rūz-ı kıyāmetde bilür ve peşimān olursun.

سود ندارد⁶⁰¹

(*Sūd ne-dāred*)

Lākin fā’ide vérmez, bir fā’ide tutmaz.

چند برویاتیدیم در زمین بعد از مردکی و افسردگی

(*Çend be-rūyānīdīm der-zemīn ba‘de ez-mürdegī ve efserdegī*)

Ne kadar bitirdik, ḥāşıl étdirdik zemīnde yeryüzünde o zemīnde olmuş ve toğmuş olduğundan soñra. Ya’nī arz-ı vaḳt-i şitāda ölmüş insān gibidir ve şiddet-i şitādan toğmuştur. Böyle olduğu ḥālede ol bahārda aña ḥayāt verilüp ne kadar şeyler bitirdik ve ḥāşıl étdirdik.

از هر حنفی گیاه نیکو و پسندیده چون ریاحین و کل نسرين و بنفشه و یاسمین

(*Ez-her ḥanefī giyāh-i nīgū vü pesendīde çun reyāḥīn ve gül-i nesrīn ü benefşe vü yāsemīn*)

Her bir ḥanefden

894

igü ve maḳbūl otlar, reyḥānlar gibi daḥi gül-i nesrīn⁶⁰² ü benefşe vü yāsemīn gibi.

⁶⁰¹ R.B. و سود ندارد.

⁶⁰² Derkenar: Nesrīn, Vān güli ve Mışır güli ta’bīr olunan laṭif u nāzik güldür.

و شکوفه‌ها رنگارنگ و برکها کوناگون

(*Ve şükūfehā-yı rengārenk ve berghā-yı gūn-ā-gūn*)

Ve rengü ve elvānı dürlü dürlü çiçekler ve gūn-ā-gūna yapraklar bitirdik demekdir. Daha sā'ir nebātāt nāf'e kī ḥesābı yokdur.

Şahīfe (843)

چون کند کحل عنایت دیده باز

(*Çun künd kuḥl-i 'ināyet dīde bāz*)

Çünkü Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ın 'ināyeti kuḥlı gözi açık éder.

اینچنین باشد بدنیا اهل راز

(*İnçunīn bāşed be-dünyā ehl-i rāz*)

Böylece olur dünyāda ehl-i rāz ve ehl-i esrār demekdir.

Şahīfe (844)

آیا نمی ترسند یعنی باید که بترسند از عذاب حضرت الهی

(*Āyā ne-mī-tersend ya 'nī bāyed kī be-tersend ez- 'azāb-ı ḥazret-i Īlāhī*)

'Acabā korkmazlar mı? Ya'nī gerekdir kī ḥazret-i Ḥaḳḳ'ın 'azābından korkalar ve ḥavf édeler.

و دست از کفر بدارند و بنی اسرائیل را بگذارد⁶⁰³

(*Ve dest ez-küfr be-dārend ve Benī Īsrā'īl-rā be-güzāred*)

Ve eli küfrden kaldırılar ve Benī Īsrā'īl'i geçüreler ya'nī terk édeler.

ای پروردگار من

(*Ey perverdigār-ı men*)

Ey benim perverdigārım demekdir.

و تنک شود دل من از انفعال تکذیب

(*Ve teng şeved dil-i men ez-infī'āl-i tekzīb*)

Ṭar olur benim gönlüm yalanı, tekzībī ḳabūl étmeden. Ya'nī Mūsá 'aleyhi's-selām ziyāde ḥiddetlü olduğından gönlü kezḇ lafzını ḳabūl étmez. Ya'nī aña yalancı deyü söylerler tekzīb édeler. Bunu ḳabūl étmez demekdir.

و نکشاید زبان من و عقده که دارد زیاده کردد

(*Ve ne-küşāyed zebān-ı men ü 'uḳde kī dāred ziyāde kereded*)

⁶⁰³ R.B. de گذارد güzārend.

Daği açmamış benim lisānım ‘uqde, bağ kī tatar ziyāde éder göñlümün
tarlığını démekdir.

کشاده شدن

(*Küşāde şoden*)

Açık olmak démekdir.

او را شریک من کردن بر سالت تا با عانت او نزد فرعونیان روم

(*Ū-rā šerīk-i men gerdān be-risālet tā b’i-ānet-i ū nezd-i Fir‘avniyān revem*)

Mūsá ‘aleyhi’s-selām birāderi Hārūn ‘aleyhi’s-selām için Cenāb-ı Hāḡḡ’a
niyāz étdi kī o Hārūn’ı baña šerīk eyle risālet üzerine. Hattā onun yardımıyla,
mu‘āvenetiyle fir‘avnlarıñ yanına gideyim, dédi.

Ḳāle’l-‘Attār

همچو موسی این زمان در طشت آتش مانده ایم

طفل فرعونیم ماکان و دهان پر اخگرست

(*Hemçu Mūsá īn zamān der-ṭašt āteş mānde’īm*)

Ṭıfl-ı Fir‘avnīm mākān u dehān pūr aḡgerest)

(571) şaḡīfede mezkūrdur.⁶⁰⁴

Ḳāle’l-Kāşifi

و ایشانرا بر من دعوی کناهست مراد قتل قبیطیست

(*Ve iṣān-ra ber-men da‘vá gūnāhest murād ḡatl-i Ḳıbtīst*)

Mūsá ‘aleyhi’s-selām dédi ve anlar ya’nī ḡavm-i Fir‘avn benim üzerine
gūnāh o ‘āss éderler. Murād, Ḳıbtī’niñ ḡatlidir.

895

Mūsá ‘aleyhi’s-selām Ḳıbtī’niñ ḡatli sebebiyle gūnāh étdi, derler.

و بزعم ایشان گناه میکوید

(*Ve be-zu‘m-ı iṣān gūnah mī-gūyed*)

Ve anlarıñ zu‘mıyla gūnāh söylerler. Ya’nī gūnāh étdi, derler.

کوش فرا داشتن

(*Gūş ferā dāşten*)

Ḳulağı aşığı tıtmak démekdir.

⁶⁰⁴ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

پس بیایید بفرون

(*Pes beyāyīd be-Fir'avn*)

İmdi Fir'avn'a geliñiz démekdir.

Şahīfe (845)

فرستادهٔ پرورگار عالمیانیم

(*Ferestāde' perverdigār 'ālimiyānīm*)

'Ālimleriñ perverdigār göndermişdir bizi.

و سخن اینست که بفروست با ما بنی اسرائیل را یعنی دست از ایشان بدار

(*Ve sūhen īnest kī be-ferest bā-mā Benī Īsrā'īl-rā ya'nī dest ez-īṣān be-dār*)

Mūsá 'aleyhi's-selām tarafından söz ü kelām bu idi kī: "Benī Īsrā'īl'i bizimle berāber gönder." Ya'nī anlarıñ üzerinden elini kaldır, démekdir.

تا با ما بزمین شام روند که مسکن اباء ایشان بوده

(*Tā bā-mā be-zemīn-i Šām revend kī mesken-i abā-yī īṣān būde*)

Hattā bizimle Šām zemīnine, arzına gideler kī anlarıñ babalarınıñ meskeni idi Šām-ı Şerīf démekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

نه ترا پروردیم در میان خویش

(*Neh tu-rā perverdīm der-miyān-ı ḥ^vīṣ*)

Fir'avn, Mūsá 'aleyhi's-selāma dédi: "Sen bizim ortamızda, aramızda beslenmiş degil miydiñ?" dédi.

در حالتی که طفل بودی نزدیک بولادت

(*Der-ḥāletī kī ṭıfl būdī nezdīk-i be-velādet*)

"Bir ḥāletde kī çocuk idiñ velādetine ḳarīb. Ya'nī henüz ṭoğmuş, dünyāya gelmiş idiñ."

و درنگ کردی در منزلها ما سالها از عمر خود

(*Ve direng kerdī der-menzilhā-yī mā sālḥā ez-'ömr-i ḥod*)

Daḥi Fir'avn, Mūsá 'aleyhi's-selāma dédi: "Kendü 'ömründen ve ḥayātından nice seneler bizim yerlerimizde, menzillerimizde iḳāmet eylediñ, eğlendiñ."

آگاه بنوادم که بمشت زدن من انکس کشته شود

(*Āgāh ne-būdem kī be-mušt zeden men ankes gešte şevd*)

Mūsá ‘aleyhi’s-selām dedi: “Agāh olmadım, bilmedim kī benim yumrığım urmağ ile ol kimse ölmüş olur.” Ya’nī böyle bir yumrık urmağ ile anıñ fevt olacağını bilmedim dedi.

دام کردن و بندگی گرفتن

(*Dām kerdēn ü bendegī giriften*)

Kayd u bend étmek ve bende vü kııl tutmağ démeğdir.

Şahīfe (846)

از ناکسان دهر ثبوت طمع مدار

(*Ez-nākīsān dehr şebūt-ı tāmā ‘ me-dār*)

Dehriñ, ‘ālemiñ nākıslarından şebūt-ı tāmā ‘ tutma.

از طبع دیر خاصیت آدمی مجوی

(*Ez-ṭab ‘-ı deyr ḥāşiyet-i ādemī me-cūy*)

Pāpās, keşış ṭab ‘iyatlulardan adem ḥāşiyetini isteme, dileme de. Ya’nī pāpās u keşış olan keferede ḥazret-i Adem’iñ ḥāşiyeti olur mı? Muḥakkağdır kī olmaz. İşte anıñ gibi zamāniñ nākışlarından şābit ḳadem ve ‘ahdine vefā éder kimse arama, dileme démeğdir.

Ḳāle’l-Kāşifi

چون

896

فرعون شنیده بود که موسی گفت "انا رسول رب العالمین"⁶⁰⁵

(*Çun Fir‘avn şenīde būd kī Mūsá güft "ana rsul rb al’almin"*)

Çünkü Fir‘avn işitmiş oldu kī Mūsá ‘aleyhi’s-selām dedi: "انا رسول رب العالمین". Ben Rabbi’l-‘ālemiñiñ resūlüyüm, dedi. Fir‘avn bu sözi işitdi.

اسلوب سخن بگردانید و از روی امتحان گفت

(*Üslūb-ı şūhen be-gerdānīd ve ez-rūy-i imtiḥān güft*)

Fir‘avn sözüñ, kelāmıñ üslūbını dönderdi, sözi çevirdi ve imtiḥān yüzünden, cihetinden, dedi:

چیست پروردگار عالمیان و چه چیز است سؤال از ماهیت کرد

(*Çīst perverdigār-ı ‘ālemiyān ve çī çīz est sū’al ez-māhiyet kerd*)

⁶⁰⁵ “İnan biz, âlemlerin Rabbinin elçisiyiz.” *Kur’ân*, Şu’arâ Sûresi, Âyet 16.

“Nedir perverdigār-ı ‘ālemiyān ve ne nesnedir, ne şeydir perverdigār-ı ‘ālemiyān dedigiñ?” dēdi ve Cenāb-ı Hāḡḡ’ıñ māhiyetinden sū’al eyledi. Ya’nī Fir’avn’ıñ bu sū’ali māhiyet-i Hāḡḡ’dan idi kī anı kimse bilmez ve Fir’avn daḡi kimse bilmedigini bildiginden ötüri idi kī böyle māhiyetinden sū’al étdi. Yoḡsa Cenāb-ı Hāḡḡ’ı ašlā bilmediginden degildir kī şuyun ‘aksine dönmesi içün şabāḡa kadar başından aşı olup Cenāb-ı Hāḡḡ’a tazarru‘ u niyāz étmışdir.

بی کمان شدن

(Bī-gūmān şoden)

Gümānsız, şekksiz olmak dēmekdir.

Kāle’l-Kāşifi

هیچ کس را از حقیقة حق آگاهی ممکن نیست

(Hīç kes-rā ez-ḡaḡīkat-i Hāḡḡ āgāḡī mūmkūn nīst)

Hīçbir kimseye Cenāb-ı Hāḡḡ’ıñ māhiyet u ḡaḡīkatinden āgāḡlīk mūmkūn degildir.

هر چه در عقل و فهم وهم و حواس و قیاس کنجد ذات خواند تعالی ازان منزّه و مقدس است

(Her çī der-‘aql u fehme vehm ü ḡavvās u ḡiyās gocend zāt-ı Ḥudāvend

te‘ālā ez-ān mūnezzeh u muḡaddes est)

Her nesne, her şey’ kī ‘aqla, fehme, vehme, ḡavvāsa, ḡiyāsa şıḡar, gider. Zāt-ı Ḥudā-yı te‘ālā andan mūnezzeh u muḡaddesdir, amennā ve şaddaḡnā.

چه آن همه محدثانند و محدث جز ادراک محدث نتان کرد

(Çī ān heme muḡdeşāneted ü muḡdeş cüz idrāk-ı muḡdeş ne-tüvān kerd)

Ne ol, nedir o cümle nesne ve şeyler kī zikr olındı. Anlarıñ cümlesi muḡdeşlerdir. Şoñradan ḡaḡḡ olunmuşdur ve muḡdeş. Ya’nī maḡlūḡ muḡdeşden maḡlūḡdan ḡayrısı idrāk étmek mūmkūn degil ve ḡādir olmazlar dēmekdir. Ya’nī maḡlūḡ ancak maḡlūḡı derk u idrāk éder. Yoḡsa ḡāşā kī ḡaḡḡı derk u idrāk étsün.

آنکه او از حدث بر آرد دم

(Ankī ü ez-ḡadeş ber-āred dem)

Ol kimse kī o kimse ḡadeşden yukarı götürir nefsi. Ya’nī o kimse kī maḡlūḡdır.

چه شناسد که چیست سر قدم

(Çī şināsed kī çīst sırr-ı ḡadem)

Ne añlar kî nedir sırr-ı kâdem. Ya'nî kâdîmîñ sırrını hâdeş añlamaz. Añlamak şânından

897

degildir.

علم را سوى حضرتش ره نیست

(‘*İlm-rā sūy-ı ḥazreteş reh nîst*)

O maḥlûkîñ ‘ilmine, ḥazret-i Hakk’ıñ tarafına yol yokdur.

عقل نیز از کمالش آکه نیست

(‘*Aql nîz ez-kemāleş āgeh nîst*)

O maḥlûkîñ ‘aqlına daḥi o Hakk’ıñ kemāl-i kudretinden āgâhlık yokdur. Ya'nî Hakk’ıñ kemālî nedir, nasıl olur, bilmez. Ancaḳ kendüsine kıyâs ile kemāl, ne démek oldıḡını fehm éder. Lâkin kemāl-i Hakk böyle degildir.

و ایشان پانصد تن بود زیورها بسته و بر کرسیهائ زرین نشسته

(*Ve îşân pânşad ten bûd zîverhâ beste ve ber-kürsîhâ-yı zerrîn nişeste*)

Ve anlar ya'nî Fir‘avn’ıñ etrafında oturan eşrâf-ı kavm-ı Kıbtî beş yüz ten, vücûd idi. Beş yüz adem idi. Cümlesi zeytinler ile bağlanmış ya'nî müzeyyen elbiseler, câmeler giymişler. Daḥi altun kürsîleriñ üzerinde oturmuşlar idi.

Kâle’l-Kâşifî

عدول کرد از ظهر آیات با قرب آیات

(‘*Udûl kerd ez-ẓahr-ı âyât bâ-ḳurb-ı âyât*)

Mūsá ‘aleyhi’s-selâm bir âyât-ı kerîmeniñ⁶⁰⁶ arkasından daha îzâḥ u te’emmüle aḳreb, yakîn olan ayât-ı kerîmeye ‘udûl eyledi. Ya'nî Cenâb-ı Hakk’ıñ vaşf u beyânında serd ü bâyin eylediḡi ‘alâmâtdan daha aḳrebi olan ‘alât tarafına ‘udûl eyledi démekdir.

Şahîfe (847)

Kâle’l-Kâşifî

هر آینه کردانیدم ترا از زندانیان

(*Her âyîne gerdânîdem tu-râ ez-zindāniyân*)

Fir‘avn, Mūsá ‘aleyhi’s-selâm[a] dédi: “Elbette seni zindāniyāndan éderim.” Ya'nî benden ḡayrı İlâh ittiḥâz éderseñ seni zindāna ilḳâ éderim, dédi.

⁶⁰⁶ “(Firavun) etrafında bulunanlara: ‘İşitmiyor musunuz?’ dedi.” *Kur’ân*, Şu’ârâ Sûresi, Âyet 25.

آورده اند که سجن فرعون از قتل بدتر بود زیرا که زندانیانرا در حفرة عمیق می انداختند که
*(Āverde end kī sicn-i Fir'avn ez-ḳatl bedter būd zīrā kī zindāniyān-rā der-
 ḥufre-i 'amīḳ mī-endaḥtend kī)*

Rivāyet olunur kī Fir'avn'ın sicni, zindānı ḳatlden ziyāde bed, kötü idi. Zīrā kī zindāna girecekleri 'amīḳ, derin bir ḳuyuya atarlar idi kī. Ya'nī zindānda derin bir ḳuyu(yı) var idi. Oraya atarlar idi kī.

در انجا هیچ نمی دیدند و نمی شنیدند و بیرون نمی آوردند

(Der-ancā hīḥ ne-mī-dīdend ve ne-mī-šenīdend ve bīrūn ne-mī-āverdend)

Ol yerde, maḥalde hīḥbir yeri görmezler ve bir şey' iṣitmezler ve taşra aṣlā getürmezler, çıkarmazlar. Ḥattā orada mevt ü fevt olurlar idi.

باشد اهل اخرة را حب چاه

(Bāṣed ehl-i aḥiret-rā ḥubb-ı ḥāh)

Ehl-i āḥirete ḳuyuya muḥabbet olur. Ya'nī ehl-i āḥiret ḳuyuya muḥabbet éder.

همچو یوسف را دران شهره چاه

(Hemḥu Yūsuf-rā der-ān ṣeh-rāh-ı ḥāh)

Hem Yūsuf gibi ol büyük yolda. Ṣāh-rāh, büyük ṭarīḳ démekdir. Ol ṭarīḳde ḥāh, ḳuyu

898

lākin seniñ bildiğñ, añladığñ ḳuyu degildir. Öyle bir ḳuyudur kī ḥazret-i Cebrā'ıl, Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan selām getürür. Cennetden elbise ve ni'met getürür, istifsār-ı ḥāṭır éder 'azīzim.

اگر بیایم ترا

(Eger beyāyem tu-rā)

Mūsá 'aleyhi's-selām Fir'avn'a dédi kī: "Eger saña getüreyim." Ya'nī saña bir mu'cize getürsem baña īmān éder misiñ dédi.

پس بیار آن چیز را

(Pes beyār ān ḥīz-rā)

Fir'avn dédi: "İmdi getür ol nesneyi." Ya'nī mu'cize diyorsuñ getür baḳalım dédi.

پس انجا عصا پس از افکندن

(Pes ancā 'aṣā pes ez-efkenden)

İmdi o maḥalde, o yerde ‘aşāyı düşürmekden soñra ya’nī Mūsá ‘aleyhi’s-selām elindeki ‘aşā-yı şerīfini o yerde, o maḥalde bırak[dık]dan, soñra ejderhā oldu demekdir.

Ḳāle’l-Kāşifi

و فرعون از مشاهده او بترسید و مردمان که حاضر بودند هزیمت کردند

(*Ve Fir‘avn ez-müşāhede-i ū be-tersīd ve merdümān kī ḥāzır būdend
hezīmet kerdend*)

Ve Fir‘avn o ‘aşānīñ böyle ejdehā olmasını müşāhededen korkdı ve ḥavf étdi ve ademlar kī ḥāzır idiler. ‘Asker cenkden büzülür gibi büzüldiler ve firāra qarār vérdiler.

چنانچه در وقت فرار بیست و پنج هزار کس کشته شد

(*Çunānçī der-vaḳt-i firār bīst ü penç hezār kes geşte şod*)

Öylece firār étdiler kī vaḳt-i firārda yigirmi beş biñ adem ölmüş, mevt oldu. Ya’nī kemāl-i inhizām ile firārda biri birini ta’ḳīb ile çekinüp öldürdiler demekdir.

و دست راست خویش از زیر بازوی چپ خویش بیرون کشید

(*Ve dest-i rāst-ı ḥ’īş ez-zīr bāzū-yı çib-i ḥ’īş bīrūn keşīd*)

Ve Mūsá ‘aleyhi’s-selām kendü sağ elini kendü şol eliniñ bāzūsı. Ya’nī şol ḳolı bāzūsundan taşra çekdi.

پس انجا دست او ذات نور و بیاض

(*Pes ancā dest-i ū zāt nūr u beyāz*)

İmdi o yerde Mūsá ‘aleyhi’s-selāmīñ eli nūr u beyāz saçı oldu. Ya’nī güneş gibi münevver ve parladı.

سپید رخشنده بود

(*Sepīd rahşende būd*)

Parlayıcı beyāz idi. Nūr gibi parlar idi.

بعد از انکه کندم کونه بود

(*Ba‘de ez-ānkī gendum gūne būd*)

Andan soñra kī buğday rengi idi. Ya’nī dest-i sa‘ādetleri ol buğday renginde idi. Öyle bāzū-yı sa‘ādetden iḥrācında güneş gibi şu‘le ururdu.

مر نظر کنند کانرا گفته اند شعاع دست مبارک موسی بمشابه نور افتاب دیده را خیره ساختی

(*Mer naẓar kūnend k’ān-rā güfte end şu‘ā-ı dest-i mübārek Mūsá be-
müşābe-i nūr-ı aftāb dīde-rā ḥıyre saḥtī*)

Taḥḳīḳ-i naẓar édiciler söylemişler idi kî Mūsá ‘aleyhi’s-selāmiñ dest-i mübāreginiñ şu‘ā’ı, ziyāsı güneşin

899

nūrı müşābesinde gözi kıamaştırmaḳ düzdi. Ya’nī güneşe naẓar olunmadığı gibi aña daḥi naẓar olunamaz idi.

بدرستی که این مرد یعنی موسی

(*Be-dürüstī kī īn merd ya’nī Mūsá*)

Fir‘avn dédi: “Toğrı, şaḥīḥ kī bu adem ya’nī Mūsá ‘aleyhi’s-selām.

جادویست دانا و استاد فرعون ترسید که کسان وی بموسی ایمان آرند

(*Cādūyīst dānā vū ūstād Fir‘avn tersīd kī kesān vey be-Mūsá īmān ārend*)

Bilici, ‘ālim ü ūstād cādūdır, ḥāşā şümme ḥāşā. Fir‘avn ḳorḳdı kī kendü adamları Mūsá ‘aleyhi’s-selāma īmān götürürler.

Şaḥīfe (848)

حیله انکیخت و گفت این جادویست که در فن سحر مهارتی تمام دارد

(*Ḥīle engīht ve güft īn cādūyīst kī der-fenn-i siḥr mahāretī tamām dāred*)

Fir‘avn ḥīle ḳopardı ve dédi: Bu cādū kī fenn-i siḥrde mahāreti tamām tutar, emşālsızdır démekdir. Böyle sāḥir dédi kī kendü adamları peygamber déyü aña īmān étsünler.

بجادویی خود

(*Be-cādūyī-i ḥod*)

Kendü cādūlığıyla démekdir.

پس چه فرمایید مرا شما در کار او و اشارت کنید

(*Pes çī fermāyīd me-rā şumā der-kār-ı ū ve işāret kūnīd*)

Fir‘avn eşrāfına dédi kī: Kendü cādūlığıyla sizi mülküñüzden çıkaracaktır. İmdi baña siz ne buyurursuñuz? O Mūsá’niñ kārı ve işinde işleyem ve ne işāret édersiñiz kī anı édem, dédi.

و بر انکیز و بفرست

(*Ve ber-engīz ve be-fērest*)

Fir‘avn’iñ eşrāfı ve ḳavmi dédiler kī: “Ḳopar ve gönder.” Ya’nī adamlar gönder şehrere démekdir.

در شهرها مملکت خود

(*Der-şehrḥā memleket-i ḥod*)

Kendü memleketiniñ şehirlerine démekdir.

تا بیارند ترا هر جا نیک جادوییست

(*Tā beyārend tu-rā her cā nīk cādūyīst*)

Ḥattā saña geleler her yerden igü, güzel cādūlar, dédiler.

دانا و بر سر آمد در فن سحر

(*Dānā vü ber-ser āmed der-fenn-i sihr*)

Bilici, ‘ālim ve fenn-i sihrde başa gelmiş birinci sāḥir démekdir.

Meşnevī: Cild 4, Şaḥīfe 68

Ve Fi'l-Meşnevī

تخته بندست آنکه تختش خوانده⁶⁰⁷

(*Taḥte bendest ānkī taḥteş h'āhende'*)

Taḥte benddir, ol nesne kī sen aña taht-ı şāhı okursuñ.

صدر پنداری و بر در مانده⁶⁰⁸

(*Şadr pendārī vü ber-der mānde'*)

Anı sen şadr şanursiñ ve şapuda qalmışsiñ yāḥud ma'ná ve kendini sen şadr şanursuñ ve şapuda qalmışsiñ. Evvelkī vech-i şadrđan murād, cāy-ı 'ālī murād oldığı üzredir ve ikinci vech-i şadr, şadr-nişin olan 'ālī-şadr ma'nāsına oldığı üzredir.

پادشاهان جهان از بدرکی⁶⁰⁸

(*Pād-şāhān-ı cihān ez-bedregī*)

Cihāniñ pād-şāhları bed, kötülüklerinden. Ya'nī ḥabāset-i nefسانیyye ve kabāḥat-i ṭabī'iyeleri cihetinden.

بو نبردند

(*Bū ne-bordend*)

900

از شراب بندگی

(*Ez-şarāb-ı bendegī*)

Rāyiḥā iletmediler bendelik şarābından. Ya'nī Ḥudā-yı te'ālāya 'ibādet ü ṭā'at eylemek lezzetiñ ṭatmadılar ve bendelik rāyiḥāsını istişmām étmediler.

ورنه ادهم وار سرگردان و دنک

(*Verne Edhemvār sergerdān u deng*)

⁶⁰⁷R.B. تخت taht.

⁶⁰⁸R.B. آن ān.

Yohsa İbrāhīm bin Edhem quddise sirruhu'l-'azīz ḥazretleri gibi ḥayrān u sergerdān.

ملک را بر هم زدندی بی درنگ

(*Mülk-rā ber-hem zedendī bī-direng*)

Mülki bir birine ururlardı bī-şabr u bī-tevaḳḳuf. Anlarıñ bu cihāna meyl ü muḥabbeti 'ibādāt u ṭā'āt lezzetinden anları men' kılur. Egerçī ba'zısı terk-i salṭanat ve ihtiyār-ı 'ubūdiyye mā'il olurlarsa da.

لیک حق بهر ثبات این جهان⁶⁰⁹

(*Līk Ḥaḳḳ beher-i ṣebāt-ı īn cihān*)

Lākin Ḥaḳḳ te'ālā ḥazretleri bu cihānıñ ṣebāt u intizāmı için.

مهرشان بنهاد بر⁶¹⁰ چشم و دهان

(*Mihrişān binhād ber-çeşm u dehān*)

Anlarıñ çeşm u dehānı üzre mihr ḳodı. Tā ke-zālik ol ḥālet-i 'azīzeyi görmeye ve dehānları ol şerbet-i lezīzeye érmeye.

تا شود شیرین بر ایشان تخت و تاج

(*Tā şeved şīrīn ber-īşān taḥt u tāc*)

Tā kim bunlar üzre taḥt u tāc-ı şīrīn ola.

که ستانیم⁶¹¹ از جهانداران خراج

(*Kī sitānīm ez-cihāndārān ḥarāc*)

Kendilere böyle deyü kī: "Biz cihāndārlardan ḥarāc aluruz ve pād-şāhlardan emvāl u esbāb cem' kıluruz."

از خراج ار جمع آری زر چوریک

(*Ez-ḥarāc er cem' ārī zer çu rīg*)

Ḥarāclardan eger ḳum gibi altun cem' götüresiñ. Ya'nī cem' eyleyesīñ.

آخر آن از تو بماند مرده یک⁶¹²

(*Āḥir ān ez-tu be-māned mürde yek*)

Āḥir ol māl senden arda ḳalur ve ḡayra naşīb olur.

⁶⁰⁹R.B.

که حق از بهر ثبات این جهان
Kī Ḥaḳḳ ez-be-her ṣebāt īn cihān.

⁶¹⁰R.B. در der.

⁶¹¹R.B. ستانیم sitānem.

⁶¹²R.B. ریک rīk.

همره جانت نکردد ملک و زر

(*Hem-reh-i cānet ne-gerded mülk ü zer*)

Seniñ cānına mülk u zer yoldaş olmaz ve muvāfaqat kılmaz. Belki müfāraqat eylemek muqarrerdir.

زر بده سرمه ستان بهر نظر

(*Zer be-deh surme sitān beher-i nazar*)

Pes rāh-ı Hakk’da sīm ü zeri bezl eyle. Nazar, sīret u başr-ı başiretinden ötri kuhl-ı ma‘rifet. Derd-i şenāyī-i ‘ilm ü hikmet şatun al kī dīde-i qalbiñ küşāde ola ve haqīkat-i hālī müşāhede kılasıñ.

تا ببینی کین جهان چاهيست تنک

(*Tā be-bīnī k’in cihān çāhīst teng*)

Tā göresiñ bu cihān bir teng çāhdır, kıyudur.

يوسفانه آن رسن آری بچنک

(*Yūsufāne ān resen ārī be-çeng*)

Yūsuf gibi ol reseni ala, götüresiñ. Ya’nī çünkim sīm ü zeri bezl kılup hāzret-i Hakk’dan nazar-ı cānına kuhl-bīneş alasıñ ve müşāhede mertebesini bulasıñ.

[900 **Derkenar:** Hikāye, Şakāyık’da meşūrdur kī Fātih Sultān Mehemmed rahmetu’l-lāhu ‘aleyh, Ak Şemsü’d-dīn hāzretlerine muqārin olup, anıñ keşf ü kerāmetiñ gördükde, aña kemāliyle meyl ü muḥabbet kılup, istedi kī anā bī‘at u irādet getüre ve kendüyi anıñ mürīdleri zümresine yitüre ve anıñ ḥalvetine girüp, otura. Şeyḫ aña icāzet vermedi"الانسان حريص الما منع" feḥvāsınca merḥūm Sultān Mehemmed ḥarīş olup elbette: “Ko beni mürīdleriñ zümresine dāḥil olup anlarla böyle ḥalvete girem ve bir nice müddet ziyāhet-i nefse meşğul olam.” dērdi. Şeyḫ aña: “Kābil degil.” deyü cevāb verirdi. El-ḥāşıl bir gün pād-şāh elem çeküp şeyḫe dēmiş: “Ne ‘aceb seniñ ba‘zı Türk ve Türkmān şūfiliñ kābil oldu. Biz neden nā-kābil oldık ve ne vechle tarīkate sülūk eylemeden biz bī-behre qaldık?” Şeyḫ bu güne cevāb bā-şavāb vermişler kī: “Tarīkate sülūk kılmanıñ ve riyāzet ü ‘ibādet meşğul olmanıñ miyānında bir lezzet ü ḥalāvet vardır kī ol lezzet ü ḥalāvet hezār saltanat-ı dünyevī ve devlet-i şūrīden elezz ü aḥlādır ve o dem ebqādır. Pes mülūk, ol sülūkda olan lezzātıñ vuşūlüne sā’ir-i nāsdan ziyāde kābildir. Pes siziñ ol lezzete kemāl-i kābiliyyetiñiz oldığına binā^{en} sizi ḥalvete duḥūlden ve ‘ibādet ü riyāzete işğalden men‘ eylerim. Tā dimağıñız içse ‘ibādeti istişmām étmeye ve dehāniñiz zevk-i tā‘āti tatmaya. Eger siziñ dimağ-ı rūḥuñuz

‘İbādetden lezzet ala, riyāzet-i nefse işğāl eylemek lâzım gelür. Pes umür, ‘ibādu’l-lāh Hālil-peẓīr olur ve niẓām-ı ‘ālem siziñ devriñizde olan gibi kāmīl olmayup noķşān bulur. Öyle olıcaķ siziñ sālīk olmañızdan mālīk olmañız evlādır.” deyü cevāb vērđi. Pes Hāķķ te‘ālā hāzretleri bunlara bendelik lezzetini göstermedi şāhım.]

901

Ol zamān göresin kī bu cihān, bir teng ü tārīk kuyu gibidir. Yūsufān-ı ‘ālem-i hāķīķat gibi sen daħi ol hāblu’l-lāhi’l-metīni ala, götürüp ve aña i‘tişām édüp kendini çāh-ı ‘ālemden hālāş eyleyesin.

تا بگوید چون ز چاه آبی پیام⁶¹³

(*Tā be-gūyed çun zi-çāh āyī be-bām*)

Çünkü hāzret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi sen daħi çāhdan bāma gelesin.

جانکه یا بشرای هذا لی غلام⁶¹⁴

(*Cānkī yā būşrā-yı hazā lī ğulām*)

Tā saña daħi diye cān u dil kī ya’nī dil ü cānīñ saña diye kī hazā lī ğulām. Ya’nī çünkü sende bu cümle yapışup çāh-ı cihāndan hālāş olasıñ ve bām-ı hāķīķate vāşıl olasıñ. Ol zamānda cān saña dēr kī: “Yā būşrā-yı hazā lī ğulām!” Ya’nī beşāret olsun baña kī benim içün ğulāmdır.

هست در چاه انعکاسات نظر

(*Hest der-çāh in ‘ikāsāt-ı naẓar*)

Қуyуда наẓarıñ in ‘ikāsları vārdır.

کمترین آنکه نماید سنگ زر

(*Kemterīn ānkī nümāyed seng zer*)

Kemter mertebe ol kī seng, zer görünür. Ya’nī bu cihān kī fī’l-meşel çāh gibidir. Bunlara hāķīñ naẓarlarıñın mü‘akis olmaları vardır kī bir şey’ hāķīķayīyle göremezler. İn ‘ikās naẓarlarıñın ednā mertebesi bunlara seng, zer görünmesidir kī fī’l-hāķīķa zer daħi seng gibidir. Lākin ekşer-i naẓar anıñ hāķīķatini idrāk edemeyüp anıñ cevheriyetine ve hāķīñ aña olan i‘tibārına baķup aña muħabbet kılar. Lākin “ ‘İndi’l-‘ārīfīn çī seng çī zer ma’nā” ikisi böyle berāberdir.

⁶¹³R.B.

هست در چاه انعکاسات نظر

Hest der-çāh in ‘ikāsāt-ı naẓar.

⁶¹⁴R.B.

کمترین آنکه نماید سنگ زر

Kemterīn ānkī nümāyed seng-i zer.

وقت بازی کودکانرا ز اختلال

(*Vaqt-i bāzī kūdekān-rā zi-iḥtilāl*)

Lehū vū bāzī vaqtinde çocuklara ‘ağıllarının iḥtilālī olduğundan.

می نماید آن⁶¹⁵ خزفها زر و مال

(*Mī-nūmāyed ān ḥazefhā zer u māl*)

Oı hazifler anlara zer ü māl görünür.

آیا هستید شما فراهم آیندگان یعنی فراهم آیید و جمع شوید

(*Āyā hestīd şumā ferāhim āyendegān ya ‘nī ferāhim āyīd ve cem‘ şevīd*)

‘Acabā siz bizi biriñize geliciler oldıñız? Ya‘nī birbiriñize geldiñiz ve cem‘ oldıñız démekden murād, Fir‘avn tarafından ehl-i Mısır’a ve sâ’ireye ḥiṭābdır: ‘Acabā siz cem‘^{ten} cem‘ oldıñız mı kī saḥare ile Mūsá ‘aleyhi’s-selāmın imtiḥānlarını göresiñiz, démekdir.

شاید ما همه باتفاق

(*Şāyed mā heme b’ittifāk*)

Şāyed lāyıqdır kī biz cümlet^{en} ittifāk ile saḥareye tābi‘ oluruz, démekdir.

Ya‘nī ricā olunur kī saḥare gālib olup cümlemiz anlara

902

tābi‘ oluruz, dédi.

Şahīfe (849)

پس آن هنگام که آمدند جادوان بنزدیک فرعون

(*Pes ān hengām kī āmedend cāduvān be-nezdīk-i Fir‘āvn*)

İmdi ol vaqt kī cādūlarıñ Fir‘avn nezdine, yanına geldiklerinde.

ایشانرا یار⁶¹⁶ داد و دلنوازی بسیار کرد ایشان کستاخ شده

(*İşān-rā yār dād ve dil-nevāzī bisyār kerd işān küstāḥ şode*)

Fir‘avn saḥarelere dostluk, aḥbāblık, aşnālık vērđi. Ya‘nī ittifāk étdi ve çok gōñüllerin oḥşadı, ḥoş eyledi. Anlar da ya‘nī saḥareler de Fir‘avn’ın bu kadar iltifātından küstāḥ, edebsiz oldılar. Ya‘nī iltifāt serḥoşı oldılar. Netekim büyükler böyle aşāğı ademlere iltifāt étdikçe anlar bu iltifātın şarābıyla serḥoş olup artık ne oldum budālası olurlar. İşte saḥareler de böylece oldılar.

آیا ما را باشد

⁶¹⁵ R.B. این.

⁶¹⁶ Derkenar: Yār, burada dost u aşnā vū aḥbāb ma‘nāsınadır.

(*Āyā mā-rā bāṣed*)

Saḥareler Fir‘avn’a dēdiler kī: “‘Acabā bize olur mı ücret-i iltifāt.” dēmekdir.

یعنی آری مزد باشد شما را

(*Ya ‘nī ārī me-zed bāṣed ṣumā-rā*)

Fir‘avn dedi kī: “Ne‘am sizlere ücret olur.”

آن وقت

(*Ān vaḳt*)

Ol vaḳt ya‘nī Mūsá ‘aleyhi’s-selāma gālebe vaḳtinde sizlere ücret ü iltifāt çok olur. Ḥattā bunlara dēdi kī: “Eger gālib olursanız benim yanımda cülūsde muḳarreblerimden olursunuz. Ḥattā benim ḥuzūruma nāsdan evvel girüp şöıra çıkarsınız.” dēdi.

چون برین وعده مستظهر کشته جادوییهای خود را بمیدان معین آوردند

(*Çun ber-īn va‘de müsteẓhir kešte cādūyīhā-yı ḥod-rā be-meydān-ı mu‘ayyen āverdend*)

Çünkü sāḥerler Fir‘avn’ın bu va‘desine arḳa ve i‘timād oña müsteẓhir oldılar. Sāḥirler kendü cādūlıklarını mu‘ayyen ü ma‘lūm olan meydāna götürdiler. Ya‘nī mu‘ayyen olan mevzi‘de meydān-ı icrāyı ḳorıdılar.

و بوقت معلوم در برابر حضرت موسی صف بر کشیده

(*Ve be-vaḳt-i ma‘lūm der-berāber ḥazret-i Mūsá ṣaf ber-keṣīde*)

Daḥi vaḳt-i ma‘lūmda ḥazret-i Mūsá ‘aleyhi’s-selām ile berāber sāḥirler ṣaf geçdiler. Ya‘nī ḳarṣu ḳarṣu ṣaf tıtdılar.

گفتند ای موسی تو اول افکنی جادویی خود را یا ما بیفکنیم

(*Güftend ey Mūsá tu evvel efkenī cādūyī-i ḥod-rā yā mā bī-fekenīm*)

Sāḥirler Mūsá ‘aleyhi’s-selāma dediler: “Ey Mūsá sen mi evvel bıraḳırsın kendü cādūlığını yāḥud biz mi evvel bıraḳalım?”

یعنی پس بیفکندند رسنها و عصاهای و⁶¹⁷ مجوف پر سیماب سخته خود را که

(*Ya ‘nī pes bī-fekendend resenhā ve ‘aṣāhā-yı u? mücevvef pür sīmāb-ı sāḥte-i ḥod-rā kī*)

Ya‘nī imdi sāḥirler kendülerin iplerini ve ‘aṣālarını ve içleri cīva ile ṭolu düzmüşler anları bıraḳdılar

⁶¹⁷R.B. yok.

903

zemîne, yeryüzüne kî.

هفتاد هزار رسن و هفتاد هزار عصا بود

(Heftād hezār resen ve heftād hezār ‘aşā būd)

Yetmiş biñ ip, urğan ve yetmiş biñ degnek idi. Sâhîrleriñ düzdikleri ve bunlarıñ içleri cîva ile tolu idi kî güneş urdığı hâlde seyr u hareket étsün içündür.

و گفتند بعد از آنکه عصا و رسنها بحرارت آفتاب در حرکت آمد و از مردمان غریو⁶¹⁸ بر خاست*(Ve güftend ba‘de ez-ānkî ‘aşā vü resenhā be-ḥarāret-i āfītāb der-ḥareket**āmed ve ez-merdümān gırīv ber-ḥāst)*

Daḥi orada ḥāzır olanlar dédiler. Andan sonra o sâhîrleriñ degnekleri ve ipleri, güneşiñ ḥarāretiyle harekete girdikten sonra ve orada olan ademlerden feryād u fiğān u şamāṭa yukarı kaldı.

بحق بزرگی و قوت و غالبیت فرعون

(Be-ḥaqq-ı büzürgī ve kuvvet ü ġālibiyet-i Fir‘avn)

Ulu, büyük olan Fir‘avn’iñ ḥaqqıncün kuvvet ü ġālibiyet Fir‘avn’iñdir, dédiler. Ya‘nī ahāli, Fir‘avn’iñ ‘izzetine ḳasem étdiler dēmekdir.

Ḳāle’l-Hāfiz

تیغی که آسمانش از فیض خود دهد آب

تنها جهان بکیرد بی منت سپاهی

*(Tīgī kī āsmāneş ez-feyz-i ḥod dehed āb**Tenhā cihān be-ġired bī-minnet sipāhī)*(695) şaḥīfede mezkûrdur, mürāca‘at oluna.⁶¹⁹

پس آن عصا اژدها شده

(Pes ān ‘aşā ejdehā şode)

İmdi Mūsá ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşāsı, ejdehā olmuş.

آنچه تزویر می ساختند و بصورت مار بخلق می نمودند

(Ānçī tezvīr mī-sāhtend ve be-şūret-i mār be-ḥalk mī-nümūdend)

Ol nesneyi kî sâhîrler tezvīr-i yılandan düzdiler ve ḥayye vü yılan şūretinde maḥlûḳa gösterdiler bunları. ‘Aşā kī ejderha olmuş idi. Cümlesini yutdı, maḥv u izāle eyledi meydāñ-ı muḥabbetden ‘azīzim.

⁶¹⁸ **Derkenar:** Ġırīv; feryād, fiğān, çığıldı, şamāṭa.⁶¹⁹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 739. sayfasında bulunmaktadır.

چه دانستند که انقلاب عصا بٹعبان و فرو بردن او آنچه تزویر می ساختند نه از قبیل سحر است

(Çĩ dānistend kĩ inqılāb ‘aşā be-şu‘bān u fūrū borden ū ançĩ tezvīr mĩ-
sāhtend ne ez-ķabīl-i siħr est)

Ve sāhīrlər ne biliyorlar kĩ ‘aşā hayyeye, yılana munķalib olur da o sāhīrleriñ tezvīrden düzdikleri nesneleri aşāğı iletür ya‘nī yutar, bel‘ éder. Böyle olan şey’ siħr ķabīlinden degildir. Ya‘nī siħr degildir. Bu mu‘cize-i peygamberīdir.

از روی صدق

(Ez-rūy-ı şıdķ)

Şıdķ u iħlāş yüzünden démekdir.

Şahīfe (850)

Ķāle’l-Hāfız

بر عمل تکیه مکن زانکه دران روز ازل

تو چه دانی قلم صنع بنامت چه نوشت

(Ber-‘amel tekye me-kün z’ānkĩ der-ān rūz-ı ezel

Tu çĩ dānĩ ķalem-i şun‘ be-nāmet çĩ nūşet)

‘Amel üzre i‘timād eyleme andan kĩ o ezel gününde, sen bilürsün, şun‘ ķalemi seniñ nāmına ne yazdı. Ya‘nī ey sālīk! ‘Ameline i‘timād édüp ve ‘ibādetine ma‘zūr olup

904

sāye-i evliyā’ullāhdan imtinā‘ étme nāzenīn. Ĥudā’nıñ naẓarı ve himmeti şaķīyi sa‘īd éder, dūr u mehcūrı Allāh’a ķarīb éder. Sen ne bilürsün ezelde şun‘-ı Ĥudā, ķalemi seniñ ismini sa‘īd mi yazdı yohsa şaķī mi yazdı. İblīs ve Bel‘am bin Bā‘ūrā⁶²⁰ ‘amellerinden ne fā’ide buldılar? Hemān ‘amel ü ‘ibādetini esbāb-ı kebir étmeyüp ve ma‘zūr olmayup merdān-ı Ĥudāya teslīm olasıñ ‘azīzim.

Ķāle’l-Hāfız

مکن بنامه سیاهی ملامت من مست

که آکھست که تقدیر بر سرش چه نوشت

(Me-kün be-nāme siyāhī melāmet-i men mest

Kĩ āgehest kĩ taķdīr ber-sereş çĩ nūşet)

⁶²⁰ “Tevrat’ta ve İslām kaynaklarında, önceleri iyi bir mümin iken daha sonra Hz. Mûsâ ve kavmi aleyhine hile tertiplediği için cezalandırıldığı rivayet edilen kişi.” Ömer Faruk Harman, “Bel‘am bin Bā‘ūrā”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1992, s. 389.

(207) şahīfede mezkūrdur, mūrāca‘at oluna.⁶²¹

پیش از آنکه اجازت و دستوری دهم شمارا در ایمان بوی

(*Pīš ez-ānkī icāzet u destūrī dehem šumā-rā der-īmān be-vey*)

Fir‘avn o sāhīrlere dēdi: “Oñdan evvel kī Mūsá ‘aleyhi’s-selāma īmān étmege size icāzet ü destūrı véreyim.” Ya‘nī vérmeden evvel siz aña īmān étdiñiz démekdir.

یعنی با یکدیگر اتفاق کردید در هلاک من و فساد ملک من

(*Ya‘nī bā-yek-dīger ittifāk kerdīd der-helāk-ı men ve fesād-ı mülk-i men*)

Fir‘avn sāhīrlere dēdi. Ya‘nī yek-dīgeriñiz ile ittifāk étdiñiz, démekdir. Dañi benim mülkümñ fesādında müttefikiñiz, demekdir.

یعنی برای خلاقی که با من کردید

(*Ya‘nī berāy-ı ħilāfī kī bā-men kerdīd*)

Ya‘nī bir muḥālefet için kī benimle eylediñiz. İşte anıñ için siziñ muḥālefet olaraq eliñizi ayağınızı keserim, démekdir.

و هر آینه بر دار کنم همه شما را تا بمیرید و همه مخالفان عبرت گیرند

(*Ve her āyine ber-dār kūnem heme-i šumā-rā tā be-mūrīd ve heme muḥālefān-ı ‘ibret-gīrend*)

Ve Fir‘avn sāhīrlere dēdi kī: “Elbette siziñ cümleñizi dār üzre éderim.” Ya‘nī aşarım ḥattā ölürsünüz, fevt olursunuz ve cümle muḥālifler sizden ‘ibret tutarlar ya‘nī sā‘ire ‘ibret için sizi dār ağacına aşarım, dēdi.

هیچ ضرری نیست بر ما از تهدید تو و ما از مرک نمی ترسیم

(*Hiç zararī nīst ber-mā ez-tehdīd-i tu ve mā ez-merg ne-mī-tersīm*)

Sāhīrlar Fir‘avn’a dediler kī: “Seniñ tehdīdinden bizim üzerimize hiçbir zarar yoğdur ve biz ölümden, mevtden qorqmayız ve ḥavf étmeyiz.” dēdiler.

Ḳāle’s-Sa‘dī

دمادم شراب الم در⁶²² کشند

(*Dem-ā-dem šarāb-ı elem-i derr keşend*)

Vağt-be-vağt elem šarābıñıñ ṭortısını çekerler evliyā-yı kirām ḥazerātı.

و کر تلخ بینند دم در کشند

(*Vü ger telḫ bīnend dem der-keşend*)

⁶²¹ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 880. sayfasında bulunmaktadır.

⁶²² **Derkenar:** Derr, ṭortu ma‘nāsındır.

Ve eger acı görürler, bir nefes çekerler. Ya'nî acı macı bir nefesde çekerler demektir.

نه تلخست صبری که بر یاد اوست

(*Neh telhest şabrī kī ber-yād-ı ūst*)

Acı degildir bir şabr kī o maḥbūbıñ, o cānānıñ

905

zıkri ve tefekkürü üzredir. Ya'nî şabr édiyoruz lākin zıkrımız, fıkrimiz anıñladır. Bu şabr acı degil ġāyet tatlıdır 'azīzim.

که تلخی شکر باشد از دست دوست⁶²³

(*Kī telhī şeker bāşed ez dest-i dost*)

Kī bir acı kī dostuñ elinden şeker olur. Evet, ne'am 'āşık'lar bilür.

Ḳāle'l-Hāfız

عاشقانرا کر در آتش می پسندد لطف یار

تنک چشمم کر نظر در چشمه کوثر کنم

(*'Āşıkān-rā ger der-āteş mī-peşended luṭf-ı yār*

Teng-i çeşmem ger nazar der-çeşme-i kevşer künem)

(199) şaḥīfededir.⁶²⁴

Ḳāle'l-Hāfız

اگر بلطف بخوانی مزید الطافست

و کر بقهر برانی درون ما صافست

(*Eger be-luṭf be-ḥ'ānī mezīd-i ilṭāfest*

Ve ger be-ḳahr be-rānī derūn-ı mā şāfest)

(264) şaḥīfede mezkūrdur.⁶²⁵

Ḳāle'l-Kāşifi

آورده اند که فرعون بفرمود تا دست راست و پای چپ آن مؤمنان ببریدند

(*Āverde end kī Fir'avn be-fermūd tā dest-i rāst ve pā-yı çip ān mü'minān*

be-borīdend)

Rivāyet olunur kī Fir'avn buyurdı, ol mü'min olan sāḥirleriñ saġ eliyle şol ayaġını ḳaṭ' étdiler, kesdiler.

⁶²³ Beyit, bu cildin 721. sayfasında da bulunmaktadır.

⁶²⁴ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır.

⁶²⁵ Zikredilen sayfada bulunmamaktadır. Bu cildin 735. sayfasında bulunmaktadır.

و ایشانرا از داره‌اء بلند اویختند و موسی علیه السلام بر ایشان می کریست
(Ve īṣān-rā ez-dārḥā-yī būlend avīḥtend ve Mūsá ‘aleyhi’s-selām ber-īṣān mī-gerīst)

Ve anları yüksek olan dār ağaçlarına aşıdılar ve Mūsá ‘aleyhi’s-selām onlar üzerine ağıladı ve ağlar idi.

حضرت عزت حجابها بر داشته منازل قرب و مقامات انس ایشان را بنظر وی در آورده تا تسلی یافت

(Ḥāzret-i ‘izzet ḥicābhā ber-dāšte menāzil-i ḡurb ve muḡāmāt-ı üns īṣān-rā be-naẓar-ı vey der-āverde tā tesellī yāft)

Cenāb-ı Ḥaḡḡ ḥicābları yukarı tıtdı. Ya‘nī ḡaldırdı. Anlarıñ ya‘nī mü’min olan sāḥirleriñ ḡurb-ı İlāhī’de olan menzilerini ve maḡāmāt-ı ünslerini Mūsá ‘aleyhi’s-selāmiñ naẓarına götürmekde ya‘nī götürdi. Ḥattá Mūsá ‘aleyhi’s-selām tesellī buldı.

جادوان کان دست و پا در باختند

(Cāduvān k’ān dest u pā der-baḥtend)

Cādūlar, sāḥirler kī anlar el ü ayak oynaddılar. Ya‘nī ellerini ayaklarını kesdirdiler.

در فضاء قرب مولی تاختند⁶²⁶

(Der-feẓā-yı ḡurb-ı Mevlá tāḥtend)

Cenāb-ı Ḥaḡḡ’iñ bī-nihāye olan ḡurb-ı ma‘neviyesine, şaḥrāsına at sürdiler.

کر برفت آن دست و پا بر جای آن

(Ger be-reft ān dest ü pā ber-cāy-i ān)

Eger ol el ü ayak gitdi anıñ yerine.

رست از حق باله‌اء جادوان

(Rest ez-Ḥaḡḡ bālḥā-yı cāduvān)

Ṭarf-ı İlāhī’den anıñ yerine ḡadīm ü ebedī ḡanadlar çıḡdı, bitdi, ḡāşıl oldu démekdir.

تا بران پرها بیرواز آمدند

(Tā ber-ān perḥā be-pervāz āmedend)

Ḥattá ol ḡanadlar ile uçmaḡa geleler ya‘nī uçalar.

در هوای عشق شهباز آمدند

⁶²⁶ **Derkenar:** Tāḥten, çapmak, at sürmek ve ḡāret.

(*Der-hevā-yī ‘aṣḡ ṣehbāz āmedend*)

‘Aṣḡ hevāsında ṣehbāz geleler. Ṣehbāz, büyük beyāz doğan kuşuna derler.

Ya’nī işte

906

öylece ṣehbāz-ı ‘aṣḡ oldılar démekdir.

Şahīfe (851)

و پیغام کردیم بسوی موسی انکه ببر بسبب بندگان من

(*Ve peygām kerdīm be-sūy-ı Mūsá an-geh be-ber be-sebeb bendegān-ı men*)

Cenāb-ı Hāḡḡ buyurdı kī: “Mūsá tarafına ḡaber eyledim. Ya’nī vaḡiy gönderdim kī ol vaḡt kī benim bendegānlarımı, ḡūllarımı ilet, çıkar.

یعنی بنی اسرائیل بجانب دریاء قلزم که نجات شما و هلاک کفره در آنست

(*Ya’nī Benī Īsrā’īl be-cānib-i deryā-yī ḡulzūm kī necāt-ı ṣumā ve helāk-ı keferē der-ānest*)

Ya’nī Benī Īsrā’īl’i ḡulzūm deryāsı cānibine ilet, götür kī siziñ necātınız ve kefereniñ helākı oradadır.”

در شهرها که بیای تخت نزدیک بود

(*Der-ṣehrhā kī be-pā-yī taḡt nezdīk būd*)

Ya’nī Fir‘avn, Benī Īsrā’īl’iñ firārını işitdiği anda pā-yi taḡta yaḡīn olan ṣehrlere adem gönderdi. ‘Asker cem’i için démekdir.

Ḳāle’l-Kāṣifī

آخر روز خبر خروج ایشان بقبطیان رسید

(*Āḡir rūz ḡaber-i ḡurūc-ı īṣān Ḳıbtīyān resīd*)

Āḡir gün kī Benī Īsrā’īl’iñ ḡurūcı ḡaberi Ḳıbtīlere ulaşdı.

چه می پنداشتند که بنی اسرائیل تهیه اسباب عید در خانهاء خود اقامت نموده اند

(*Çī mī-pendāştend kī Benī Īsrā’īl tehiyye-i esbāb-ı ‘ıyd der-ḡānehā-yī ḡod iḡāmet nūmūde end*)

Ḳıbtīler ne ḡann étdiler. Ya’nī ḡann étdiler kī Benī Īsrā’īl ‘ıyd, bayram esbābı tehiyye ve ḡāzırlığı için kendü ḡānelerinde iḡāmet göstermişlerdir ḡann étdiler. Çünkü her ne ḡadar olsa Benī Īsrā’īl’de bir telāş var idi. Anlar ḡann éderler idi kī bayram için telāş u tedārikān vardır. Evet, bayramdır lākin ‘ıyd-i ma’nevīdir ‘azīzim.

روز دوم خواستند که از عقب ایشان روند

(*Rūz-ı devvom ḥ^vāstend kī ez-‘aḳab-ı īṣān devend*)

İkinci gün haberleri oldu ve istediler ki Benī İsrā’īl’in ‘aḳabınca yalalar gideler, sür‘at édeler.

در خانه قبطی⁶²⁷ یکی از اعزه قوم بمرد بتعزیه او مشغول شدند

(*Der-ḥāne-i Ḳıbtī yekī ez-e‘izze-i ḳavm be-merd be-ta‘ziyye-i ū meşgūl
şodend*)

Ḳıbtī ḥānelerinden bir ḥānede ḳavmīn e‘izzesinden, ulularından biri, merd öldi. Onuñ ta‘ziyyesiyle meşgūl oldılar, gidemediler.

و درین روز فرعون بجمع کردن لشکر امر کرد

(*Ve der-īn rūz Fir‘avn be-cem‘ kerden leşker emr kerd*)

O günde Fir‘avn ‘asker cem‘ étmeklikle emr étdi.

Ḳāl fī Keşfü’l-Esrār

بامداد روز یکشنبه قبطیان بدفن ان کافر مشغول و فرعون ان روز فرمود تا خیل و حشم وی

همه جمع آمدند

(*B’imdād rūz-ı yekşenbe Ḳıbtīyān be-defn-i an kāfir meşgūl ve Fir‘avn an
rūz fermūd tā ḥiyel ū ḥışm-ı vey heme cem‘ āmedend*)

Pazar günü şabāḥleyiñ Ḳıbtīler ol kāfiriñ defniyle meşgūl ve Fir‘avn da ol gün buyurdı ḥattá Fir‘avn’iñ cemā‘atı.

⁶²⁷R.B. هر قبطی her Ḳıbtī.

KAYNAKÇA

- Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1888.
- Ali Namlı, “İsmail Hakkı Bursevî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, İstanbul 2001.
- Ali Namlı, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmâil Hakkı Bursevî”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 16, Sayı 31-32, İstanbul 2018.
- Ali Namlı, “Rûhu’l-Beyân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul 2008.
- Asri Çubukcu, “Ebû Kuhâfe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10, İstanbul 1994.
- Bremer, Marie Luise, *Die Memorien Des Türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrahim*, Verlag für Orientkunde, H. Vorndran 1959.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınları, İstanbul 2000.
- Ceylan, Semih, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dr. Tezi), Bursa 2005.
- Dede, Aşçı İbrahim, *Aşçı Dede’nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, Haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, Kitabevi, İstanbul 2006.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.
- Er, Şaban, *Erzincanlı Terzi Baba (Hayyat Vehbî “Kuddise Sirruh”) Külliyyatı (Hayatı, Eserleri, Halifeleri, Menkıbeleri)*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2014.
- Erhan Yetik, “Ankaravî, İsmâil Rusûhî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul 1991.
- Eşmeli, Muhammet Ali, *İsmail Hakkı Bursevî’nin Muhammediye Şerhi (II. Cilt) Ferahu’r-Rûh*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y.L. Tezi), İstanbul 2001.
- Findley, Carter V., *Kalemiyeden Mülkiyeye*, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.
- Hüseyin Algül, “Hadramut”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 15, İstanbul 1997.
- İrfan Aycan, “Nadr b. Hâris” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 32, İstanbul 2006.
- Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2015.
- Kara, İsmail, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz (Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not)*, Dergah Yayınları, İstanbul 2018.
- Koçu, Reşat Ekrem – Akbaş, Mehmet Ali, *Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser: HATIRALAR Aşçı Dede Halil İbrahim*, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektifi Şirketi, İstanbul, 2004.

Kortantamer, Tunca, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı VIII, İzmir 1994.

Mehmed Vehbî Konevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*, c. II, Matbaa-i Âmire, İstanbul h. 1289.

Mithat Cemal Kuntay, “Kitap Sevenler”, *Türk Kütüphaneciler Derneği V. Kurultayı*, c. 19, Sayı 1, Ankara 1970.

Ömer Faruk Harman, “Bel’am b. Bâ’ûrâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1992.

Ömer Faruk Harman, “Kudüs”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, İstanbul 2002.

Reşat Öngören, “İBN ATÂ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 19, İstanbul 1999.

Salih Çift, “Yahyâ b. Muâz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 43, İstanbul 2013.

Salim Ögüt, “Telbiye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, İstanbul 2011.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2017.

Steingass, Francis Joseph, *Persian- English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

Süleyman Tülücü, “LEBÎD b. REBÎA”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, İstanbul 2003.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1899.

Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözlükler*, Enderun Yayınları, İstanbul 1992.

Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

Yurtsever, Murat, *İsmail Hakkı Dîvânı*, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dr. Tezi), Bursa 1990.

Zekeriya Kurşun, “Necid”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 32, İstanbul 2006.

[Kubbealti Lugati \(lugati.com\)](http://kubbealti.lugati.com)

<https://www.kuranmeali.com>

[MEHMED VEHBÎ, Konevî \(yesevi.edu.tr\)](http://www.yesevi.edu.tr)

[Osmanlıca Sözlük | Kamusiturki.com](http://www.kamusiturki.com)

[Osmanlıca Sözlük \(pauctle.com\)](http://www.pauctle.com)

[Osmanlıca Sozlukler \(www.osmanlicasozlukler.com\)](http://www.osmanlicasozlukler.com)

Taha Toros Arşivi [Ortaköy \(marmara.edu.tr\)](http://www.marmara.edu.tr)

[Türk Dil Kurumu Sözlükleri \(Tarama Sözlüğü\) \(sozluk.gov.tr\)](http://sozluk.gov.tr)

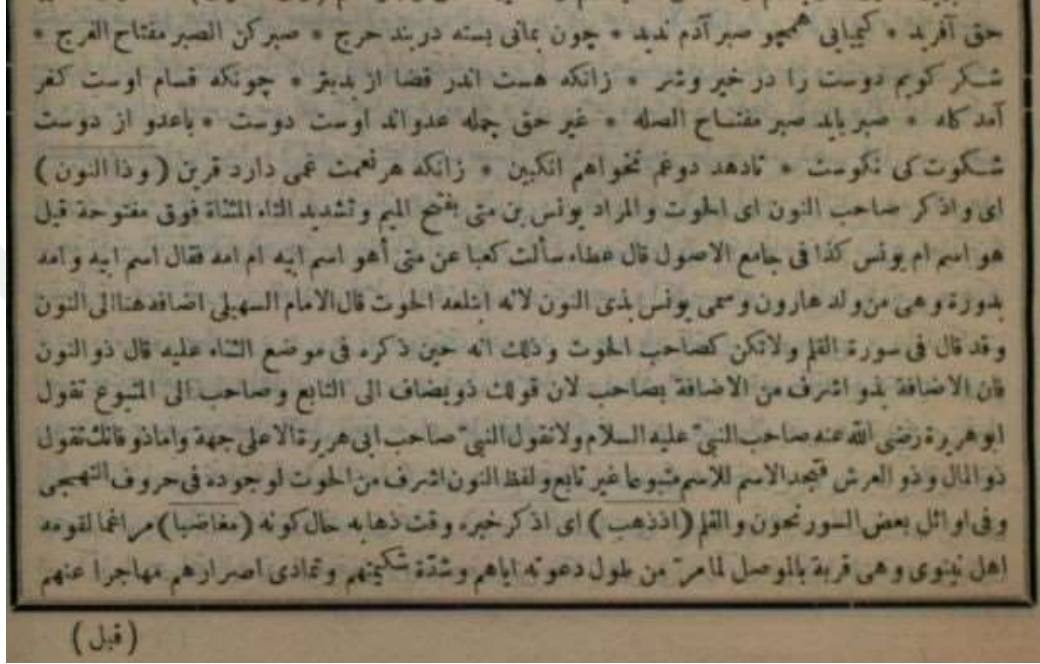
vajehyab.com) واژه‌یاب، لغت‌نامهٔ دهخدا و دیکشنری انگلیسی و عربی

<https://yenisehir.fandom.com/tr/wiki/Ress>

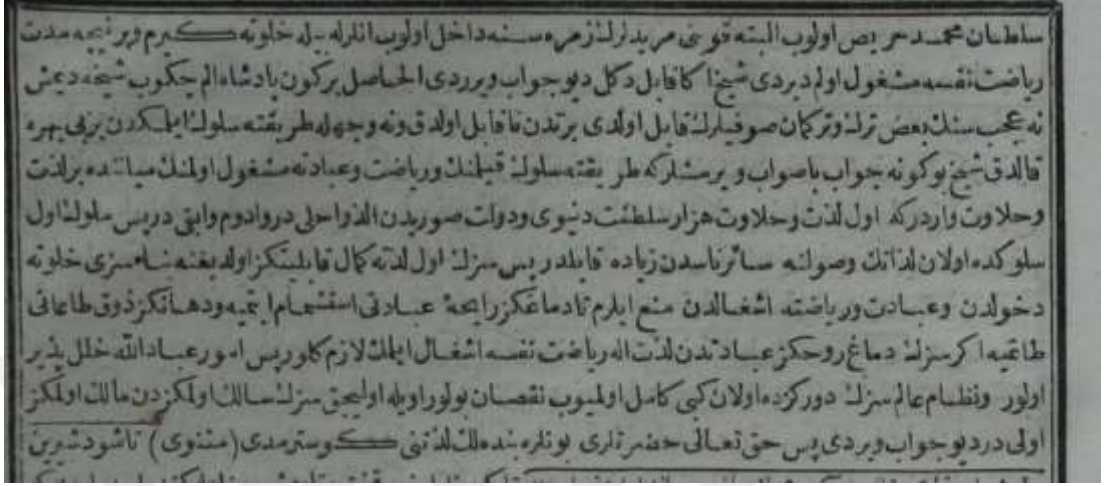
EKLER

1. Rûhu'l-Beyân Örnek Sayfa

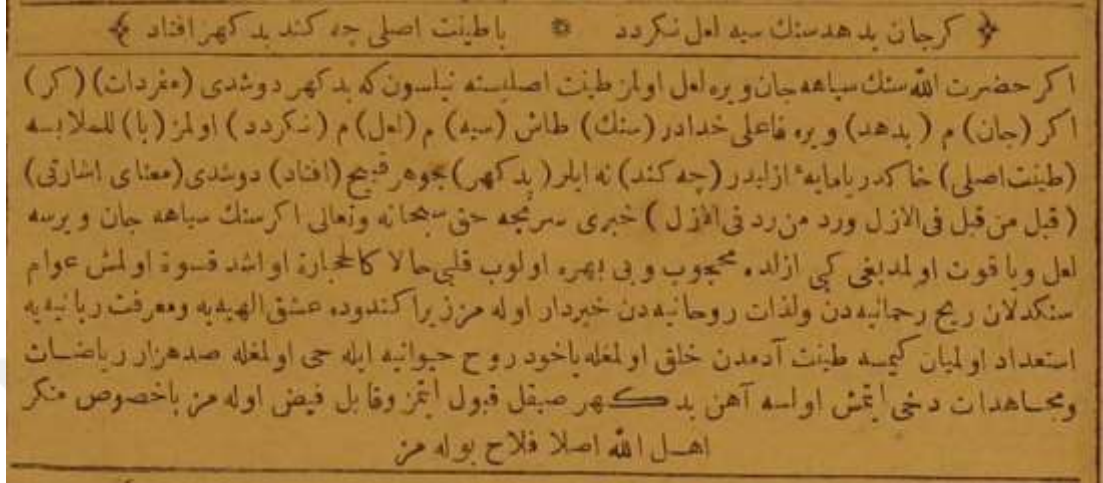
II. cilt, sayfa 660 (*Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakiyye* II. cildin 705. sayfasında bulunan Farsça ibarelerin olduğu kısım).

2. Mesnevî Şerhi Örnek Sayfa

IV. cilt, sayfa 68 (*Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakiyye* II. cildin 900. sayfasındaki kenarda bulunan hikâye).

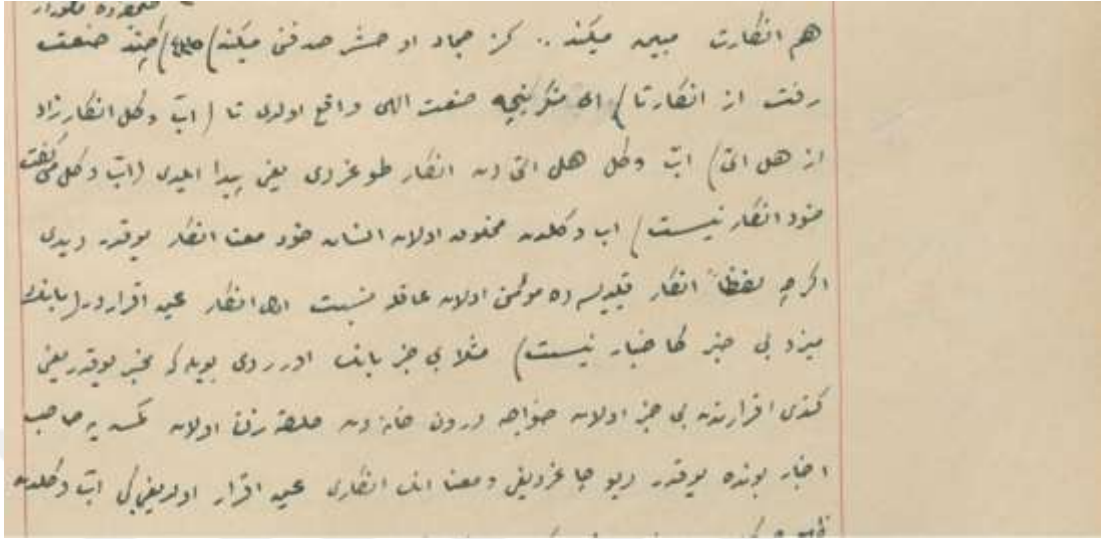
3. Hâfız Şerhi Örnek Sayfa

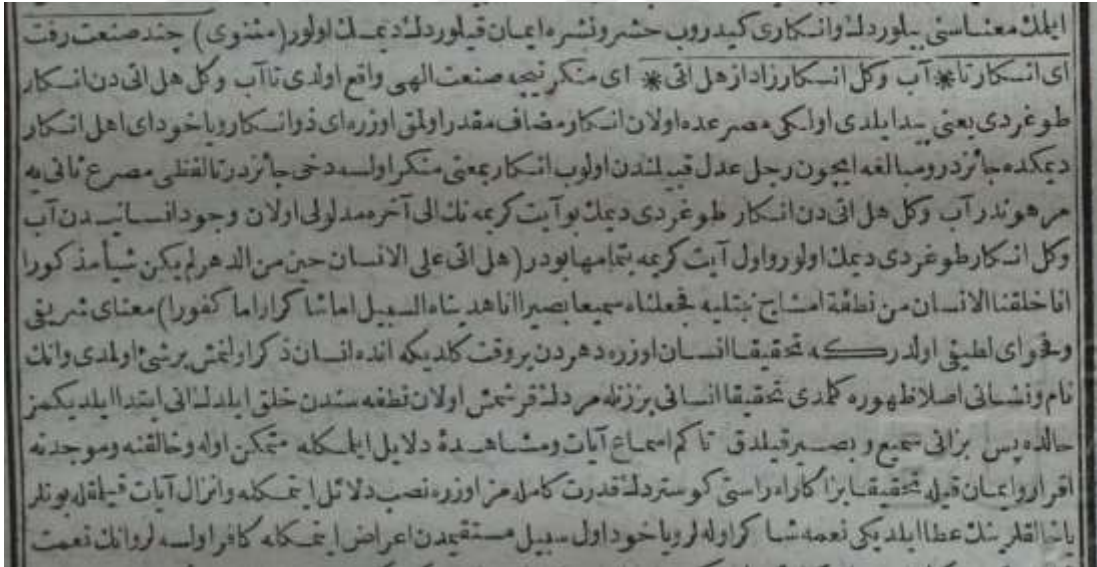
I. cilt, sayfa 419 (Müellif, *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakiyye* II. cildinin 721. sayfasında bulunan Hâfız-ı Şîrâzî'nin beytine yaptığı şerhte Konevî'nin şerhinde bulunan ayet ve hadisler alıntılanmıştır).

4. Mesnevî

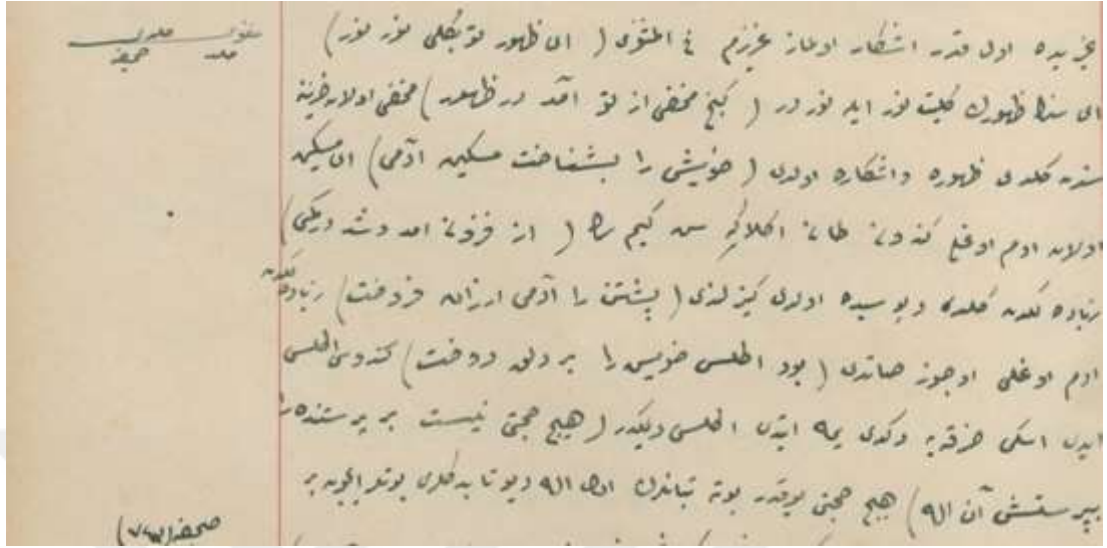
Sayfa 781'deki Mesnevî cildi belirtilmemiş kısım.

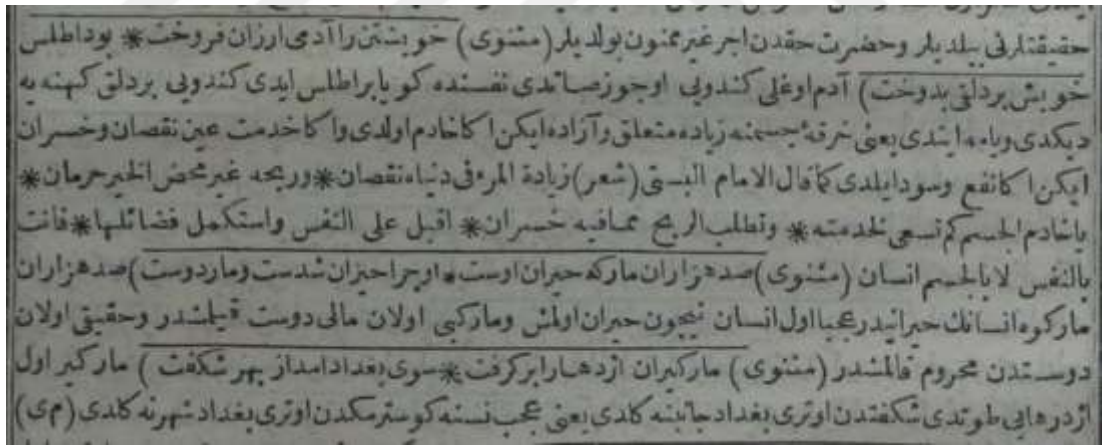
Rusûhî'nin şerhinde cild 4, sayfa 95'teki ilgili kısım.

5. Mesnevî

Müellifin cilt ve sayfa numarasını tespit edemediği için bizzat şerh ettiği Mesnevî beyitleri (Sayfa 786).

Müellifin tespit edemediği Mesnevî beyitlerinin tarafımızca tespit edelilen Rusûhî şerhindeki cilt ve sayfa numarası (Cilt 3, sayfa 87).